Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

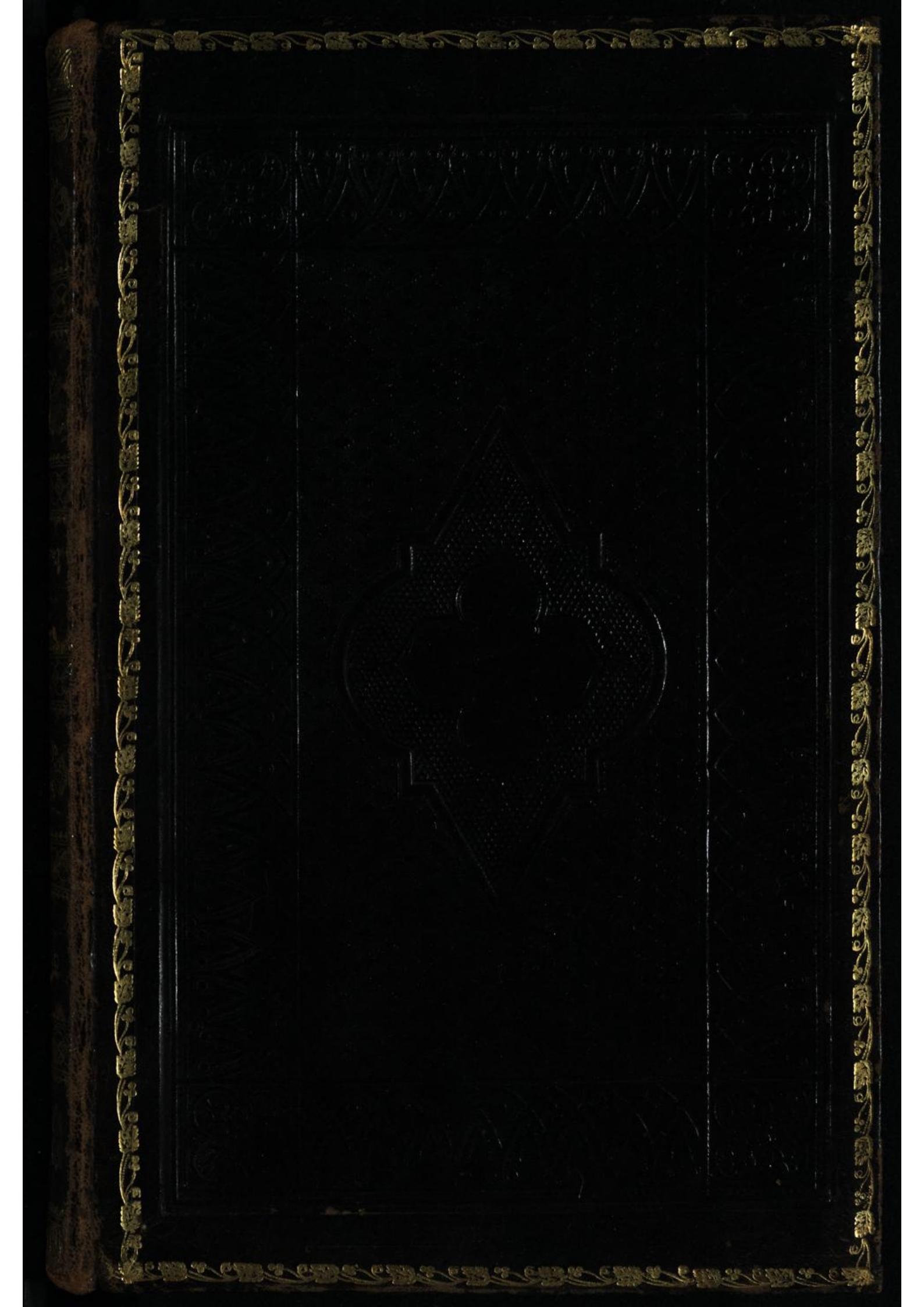
Sefer Melakhim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9091

Visual Library

Bibliotheca
DORIS JOSEPHI ŽALUD
LIT C* IV/1
No 1725

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

מסחברים שונים

אבני נזר מחנוספות בהדר התבניח וביקר התכניח

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

ויראו כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים (מ"ח י"ח ל"ט).

Prag 1836.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1582

ספר מלכים

מתורגם

מאת החכם מוהר"ר יוסף ווייסע נ"י

ומבואר

מאת החכם המדקדק מוהר"ר וואלף מאיר

מורה לשון עברי וספרי תנ"ך בבית חנוך הנאַרמאַלי אשר בפראג.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקה ובאור כל מלות בלע"ז

מאת המדפיס

משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ו לפ"ק.

MELACHIM.

פראג

דרוק אונד פֿערלאַג דעס משה הלוי לנדא.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מבוא לספר מלכים.

אמר המבאר: כבר נודע הוא לכל דורש ספרי קורות התבל (וועלטגעשיכטע), כי רוממי העתים (געשיכטשרייבער) יתחלקו בכלל לשתי כתות חדר תכליתם שונות זו מזו בהבדל עצום. הכת הראשת תספר לנו את כל הנעשה לעת מן העתים — אם על פני הארץ לכל יושבי תבל יחד (וועלטגעמיינע וועלטגעשיכטע), או לעם מיוחד (פאלקסגעשיכטע), או ללית פרטי (אינדיווידועם), תעשה מכל החקירות בהשתלשלות הסבות ומבלי לחקור על מקור המקרים, אך יספרו כי כן נמצא וכן היה, והם נקראו סופרי דברי הימים ע"ד העברה (קיניקשרייבער). והכת השנית תשקיף בעין בקורת על כל הנעשה תחת השמש ע"ד סבה ומסובב, לדעת מדוע לעת מן העתים ד"מ עלה עם פלוני מעלה מעלה, עשה חיל והצליח, ולעת אחר ירד מטה מטה וילך ללחור ולא לפנים, כשחה גבורתו ונסכלה חכמתו, עד כי אבד זכרו ונגוים לא יתשבע עוד וכדומה לזה, והם נקראו יודעי העתים (געשיכטספארשער).

והנה התכלית הנרצה לכת הראשונה היא, אך להזכיר ימות עולם והעתים אשר עברו ולא זולת זה, ולכן גם אם יעמדו סופרים רבים לעת אחד (אם המה סופרים נאמנים לא יכזבו בלשונם ולא ילמינו בשוא כתעה) או אם בדור אחרון יעתיק סופר אחר את דברי זולתו, יהיו דבריהם מתכוונים אין כוסף ואין כגרע בחיכות הענין, ואך מגמון הלשון יבדיל ביניהם.

אולם לכת השנית, הספורים המה רק האמצעים אל התכלית המכוון, והוא להורות לעם כי משרש נדקה יפרה יצא, ומתקור משחת יטופון כחלי מות, וללמד לאדם (הן הפרטי הן הכללי) דעת לבחור בטוב ולמאום ברע, ואת אשר יעשה ואי בהם ויצליח בכל אשר יפנה הוא וזרעו אחריו, הן במוסרי (מאריטים) הן במדיני (פאליטים). אכן גם טוב ורע גם אושר ורעה הוא מן המפורסמות, ר"ל מן הדברים אשר יתנו בערכם לפי מחשבת בני האדם*); ובזאת יתחלפו דעותיהם כפי תכונת נפש איש ואיש ואמונתו כפי מזג אדמו וסדר הנהגת המדינה (רעגיערונגספארם) אשר

---

*) אל תשיבני איך יהיה טוב ורע המוסרי מן המפורסמות? הלא ה' נתן בקרבנו רוח נכון (געווישסען) אשר הוא יבחון בנפש את מעשנו אם טוב ואם רע, דע ידידי! כי לא כן הוא, כי המשפט על טוב ורע המוסרי רק לנפש הוא, ואך על פיו יקוס הרוח הזה לספרה אם הוא יגזור לומר כי הרשעני, לולם אם השכל ילדיקנו גם הרוח הזה יקוט. והנך רואה עוד עתה ד"מ נאמן מסטוישרין, אם יבה איש את נפש בהמה הקדושה בעיניו דם יחשב לו, יסתער לבו בקרבו לא יקוט ולא ינוח ונפשו עליו תאכל, ואם ישרפו אלמנותיהם בחם יגילו ופניהם יהילו כאלו הקריבו קרבן ריח ניחוח לה', הרוח הנכון יקוס לדממה, ולא ישמעו קול נוגם.

)(

מבוא לספר מלכים

הוא שוכן בה, ואת אשר יאמר עליו האחד כי הוא זה הטוב הגמור, האני יאמר רע רע, ואשר יאשר זה להגלחה החמתי, בעיני האחר הוא פח מוקש, כל בוחיו לא יעזבון ולא יציגון מרחוק חיים. ולזה לא יתלטו דברי הימים אשר לספרים מכת הזאת מן החילוף והתמורה בהוספה וגרעון, אם גם שני הספרים המה נאמני רוח ודברי שניהם נדקו יחדו, כי כל אחד כתב רק את היקר בעיניו, ואת הנאבזה והנמאסה החריש, כי לדעתו אין תועלת בזכרם. — ומבלעדי זאת הנה גם התקשרות הסבות אל המסובבים היא חקירה עתוקה עד מאד, וברוב המעשים אשר נעשו תחת השמש ברגון האדם בעל בחירה חפשית, אין לבוא עד תכליתה בברור, ולכן כבר יקלה כי איש אחד יאשר לסבה הגורמת לחמורת העתים ומקרי הזמן דבר מה, ולזה יצא בתרוכה לספר ממנו כל פרטיו, ובעיני האני לא מידו היתה כל זאת לך דבר אחר גרם ואותו יבאר באר היטב, ומן הרחמנן יעלים עיניו או יזכירהו רק דרך העברה.

והנה בכל דברי הימים הנכללים בספרי קדש היו כותביהם (ממשה איש אלקים עד עזרא סופר מהיר) מכת האניות, כי לא היתה מגמתם להודיענו תולדות ימי קדם ומקרי האומה הישראלית בזכיות קדמוניות, רק כוונתם היתה להיות הספרים האלה לנו לקו מאפט ולאבני נגף, לדעת את הדרך אשר נלך ואת המעשה אשר נעשה להשיג ההגלחה החמתי ולטוב לנו כל הימים.

אולם דע ידידי שאם גם הי' לכל הסופרים האלה תכלית כללי אחד שמו להם למטרה ואליה יכוונו — והיא, להראות כי אלהי יעקב בחר לו ישראל לסגולתו ועיניו פקוחות תמיד על כל דרכיהם להגמילם יג, ולאשרם בארץ אם בחקותיו ילכו ומצותיו ישמורו, ולשלחם בדרך פשעם אם בחקותיו ימאסו ובמצותיו תגעל נפשם — מלבד זה היה גם לכל סופר וסופר תכלית מיוחד מובדל מתכלית רעהו נערך על מעמד ומצב האומה בעת כתבו הדברים על ספר, ולזה כבר יקלה שיהי' עין אחד יקר מאד בעיני סופר אחד, כפי התכלית הפרטית אשר שם לפניו, ויריב הדבור בו וידקדק בכל הפרטים בחוט השערה, ובעיני סופר אחר נקלה הוא שטה מעליו ויעבור, או ירמוז רק עליו במאמרים קלרים.

ואחרי הדברים והאמת האלה, הנה עיניך ייטיבו לראות כי הוא מן ההכרח, אם נבא לחקור על תיכות וערך כל ספר מספרי קדות העתים לבני עמנו, ובפרט אם נרצה להעריך אותו עם ספר אשר תוכן שניהם מחדמה ודברים אחדים יספרו, לשום עינינו על עת מבורו, ולדעת היטיב על מעמד האומה המוסרי ומצבת המדיני בימים ההם, ואם יש לאל ידינו לברר אם המחבר לדעת מהותו ותכונת נפשו וערכו ביחס החברה (זייענ בירגערליכע שטעלונג), אז כלך לבטח דרכנו אל מטרת חפץ הכותב ולא נחטיא.

ואחרי ההתבלות הכוללת הזאת, נבוא אל שער מבוא לספר מלכים אשר יעדתי לדבר בו מתיכות הספר הזה ואופן חלופו מספר ד"הי כאשר הוא בידינו עתה. והנה לא נעלם מאתי כי כבר שמו רבני החכמים וככבדי דורני העתים (הן מחכמי ישראל הן מיתר העמים) את העין הזה למטרת מקרתם, גם עמו פרי והגליחו בהחרת הספקות הנופלים אם נעמיד ספורי מלכים וספורי ד"הי אלה מול אלה — ובראש חכמי ישראל הוא הרב דון יצחק אבראבנאל אשר העמיק

בזה בהקדמה הכוללת אשר לו לנביאים הראשונים ובהקדמתו לספר שמואל (עיין במבוא לספר שמואל אשר כתבנו), ואחרון בהם ידידי ר"ו בהקדמתו לר"ה אשר הגדיל לעשות כי אין נעלם ממנו כל דבר מקטון ועד גדול מכל החלופים והשנויים בשני הספרים אשר עליהם נבוא במשפט הבקורת, ולא נסתר מנגד עיניו מכל הסגולות הן בדרכי המליצה והן בתאר המלות (המיוחדות לכל ספר וספר); וחכמי העמים רבו כמו רבו העוקדים על דבר החקירה הזאת, וקונתם התעה לותם רוח הבקורת להשים אשמה על כותב ד"ה, אם בחסרון הידיעה בנקות הלשון, או בדמיון במלאכת חלקים, ורשני דבריהם והשתות אשר עליהם בנו יסודות עשתונותיהם, הלא המה כתובים בהקדמה על ספר דברי הימים להחכם הנ"ל, והוא העריך מערכה לנגדם ודבר אתם משפטים, אשר עמהם וגם יכול להם.

והנה אם גם גדולים חקקי לב מבני עמנו ומזולתם התחקו על שרשי השתנות ספורי ספר מלכים מספר ד"ה, בכל זאת לא נספת יתר לחשוב אם לחוה את דעתי גם אני, ואם גם קטני החכמים האלה עבו ממתני, וידיעתי אך כמר מדלי נגד דעתם הרחבה מני ים, הן האמת לומר טמון אשר לפעמים יתורו אחריו אנשים חכמים מחוכמים ולא ימצאוהו, ואשר אשר יקרוב בבקרים לחומו יקשוף מלפומו — וקבל האמת ממי שאמרו. ואתה קורא הנעים שים לעיניך את דברי החכמי' ראשונים וגם אחרונים כאשר המה רשומים בכתב אמת בהקדמת רעי הנ"ל (כי למה לי לשנות את דבריו ולהכביד מלים ללא ענין, הלא לכל קורא ספר מלכים בהעתקה הזאת, גם לפניו פתוח ספר דברי הימים אשר ילא כבר לאור) ואחרה בחיזהו דבר אחזתי את דרך החכמים שקדמוני, ובחיזהו שרתי ממנו ופניתי לי דרך אחר היישר בעיני.

ועתה לפי המסלה אשר סלותי לי, אחלק את הדרוש הזה לשני חלקים, האחד לחקור על מחבר ספר מלכים ותכלית חיבורו אשר רצה להשיג בו, והשני על מחבר ד"ה ותכליתו אשר שם לו למטרה, ואומר:

א כותב ספר מלכים ותכלית מחברו.

חז"ל אמרו (ב"ב דף י"ד) ירמי' כתב ספרו וספר מלכים וקינות, ולפי שוס רחי' מכרעת בדברי חכמי העמים לסתור דבריהם אלה ולזה נחזיק בהם*), והנה ירמי'

---

*) ולא ידעתי מה זה היה להחכם יחזקאל בספר מנוח לספרי מלכים (חייכלייטונג אין דיא געטטליכען ביכער) חלק שני פרק רחשון (לווייטער טהייל ערשטער אבטהיילונג ווייטע זייטע 237) שאמר, כי רחוק הוא שחיה ירמי' עד שנת מ"ט לגלות נבל — כי הנה לא מלאנו במלכים ספור מחומר מלחת יהויכין מבית הכלא ע"י לויל מרודך, ועתה לא ושוב ירמי' החל רוח ה' לפעם בקרבו בשנת שלש עשרה שנה למלכות יאשיהו, ואז היה נער לעיר לימים (ירמי' א' ב'—ז') ואם נחזיק שגם ירמי' היה אז בן שלש עשרה, ת"כ ימי מיוו שווים לשנות מלכות יאשיהו, ויאשיהו מלך ל"א שנים (מלכים ב' כ"ב א'), ואחזיהו מלך רק שלשה חדשים (שם כ"ג ל"ו), ואחריו קם יהויקים ומלך י"א שנים (שם שם ל"ו) הרי מ"ב שנים, יהויכין הנלח לאחרי יהויקים לא מלך רק שלשה חדשים והגלה לוותו נבוכדנצר (שם כ"ד ח'), ובשנת שלשים ושבע לגלותו נשא לויל מרודך את ראשו (שם כ"ה כ"ז), מעתה אם נלטרף מ"ב שנים מן שלשים ושבע לגלות יאשיהו ויהויקים עם ל"ז של יהויכין, נמלא השבון שבעים ושבע שנים; האם יפלא זאת כי ירמי' נביא לה' (אשר כולם מבית הנזירים לחמם לחם לר ומים לחץ יצחו) הגיע לשנות שמנים שנה?

)(*

מבוא לספר מלכים

לא כתב הדברים לשמוע אוזן כאשר ספרו לו אבותיו, אך היו לפניו מגלות ערוכות מסופרים שונים, וכמו שהעיד הוא בעצמו באמרו כמה פעמים: ויתר דברי וגו' הלא הם כתובים וגו', ומהם הרים את היקות לתכלית המכוון מאתו, לולם לבוא עד תכליתו אשר זאת לבדה תפיץ אור על תוכן דבריו, לדעת איזהו העיקרים באר בהם להשימם לפני בני עמו, ואיזהו העלם יעלים מעיני עם הארץ, צריכין אנו להקדים כי מעת סר אפרים מעל יהודה ונפלה מלכות ישראל מעל זרוע בית דוד, היתה החלוקה הזאת רע מאד בעיני כביכול ה', כי ראו רבות המכשלה אשר תסתעף מזה (הן בעצין האמונה הן בעצין הלאת האותה), והיה כל מגמתם להסב לב ישראל אל בית יהודה כאשר תראה בכל דברי הנביאים.

והנה ידוע כי כאשר בימי הושע בן אלה עלה מלך אשור ויגל ישראל אשורה, והושיב באלעם גרים מארץ נכריה (מ"ב י"ז כ"ג — כ"ה), הנה מדלת עם ישראל אשר האחיר בארץ, רבים מהם רצו לחסות תחת כנפי מלכי יהודה, כי היו בעין טוב ומושל למו, והכך רואה כי בפסח שעשה יחזקיה *) כאשר שלח מלאכים ואגרות על אפרים ומנשה (ד"הב ל' ו') בתו מכנים מאשר ומנשה וזבולן (שם שם י"ו), גם מפורש (שם ל"ו ו') כי כאנו כל הבמות והמזבחות באפרים ומנשה עד לכלה, אולם בימי יאשיהו כאשר כבר נשברה זרוע מלך אשור וחדל מלרדות בתוך עמים ולהתקלס במלכים, החזיק המלך יאשיהו בכל ארץ ישראל, ולזה היה בידו להעביר הגלולים גם מארץ ישראל כנזכר זה (במלכים ב' פרשה י"ג ובדה"ב פרשה ל"ד). וכבר ידעת כי חז"ל קבלו בימי' החזיר עשרת השבטים והמליך עליהם יאשיהו, ולעת כזאת רצה הנביא ירמי' לנוס לפני בני ישראל את קורות ימי קדם, מאז החל לנטוע קרן בן יצי **) עד ימיו, להראות כי ה' בחר בדוד ובזרעו לחדיו עד עולם, וכי כל ימי דוד עבד ה' ושלמה ידיד יה היתה מלכותם עדינה ותקיפה, לא עמד איש מפניהם ואימתם ופחדם היה על כל העמים, כי גדול בקרבם קדוש ישראל וכבודו עליהם ירצה בעיר הנבחרת, ומאז נתנו ישראל כתף סוררת התפרדו איש מעל אחיו ויתנו לעתי מלכיות, עזב אפרים את ה' המושיע אותם וילכו אחר ההבל, כי בכל מלכי ישראל אין עושה טוב אין גם אחד — הכל כאלאו — ולזה היו למשסה לאויביהם, והיו הולכים ונסוג עד כי ספו תמו מן בלהות, ולעת מן העתים כשל גם יהודה עמהם ללכת בדרכי מלכי ישראל, ובפרט אם מלכי יהודה באו בברית עם מלכי ישראל (וכאשר נבאר עוד) ואז גם ביהודה מרה אף ה' וירדו בהם שוטריהם.

והנחינה הזאת תהי' לנו נר לרגיתנו אשר בחר בנו בספוריו, ולאורו נלך בטח לעמוד על מקור התלופים והשנויים בספר הזה ור"ל, הלא תראה כי פקח עיניו ביותר על קורות מלכי ישראל ומודותיהם (אשר רובם ככולם בשמטו בד"הי כמו שיבוא) להורות כי חלוקת המלכות היתה מקור מכאוב, וממנו נבעו כל הרעות והתלאות אשר מצאו את ישראל ויהודה, באשר כי מעת מלך ירבעם זכת ישראל טוב ופנה אל אלהים אחרים, לזה סר ה' מעמם ולא הי' עוד בעזרתם כבימי קדם, גם הראה לנו בספורי מלכי ישראל כי אך גזע יפי עשה שרש למטה ופרי למעלה, ובכל מקר מצדיקו חסו בני יהודה בכל העתים ולא נכרת לדוד יושב על כסאו, רק במלכי ישראל לא היה

---

*) ובפי הנראה נעשה הפסח הזה לחזרי גלות עשרת השבטים, שהרי נאמר ויצב אל הפליטה הנמצאת לכם מכף מלך אשור (ד"הב ל' ו'), וכן ולשוב לארץ הזאת (שם ט').

**) וכבר אמרנו במבוא לס' שמואל בשם הרלי"ף שגם רוב ספר שמואל ידי יאמיה כונגו.

לאחד מהם יותר מבני דבעים יוצבים לכסא, ורבים מהם נמת שמם בדור אחר, וזה עד כאמן כי רק לבית דוד יהיה המלוכה, וכידוע תכון.— ויען כי בימי ירמי' הנביא היו נביאי השקר אשר אחז מאות ומדוחים מתפרצים בעם מאד מאד (כנזכר בכמה מקומות בספרו), לכן הרבה לספר בספר מלכים ממעלות נביאי ה', ולהגיד הנוראות והנפלאות שעשו אליה ואלישע, אשר גם כן לא יזכרו לא יפקדו בד"הי, ועוד בדבר מזה.

אולם בספורי מלכי יהודה קילר יותר מאשר עשה מחבר ד"הי, כי עיקר כוונתו היתה להראות כי מאז מאסו ישראל בבית דוד, הלכו מדחי אל דחי בענין החמונה וילאו מרעה אל רעה בענין ממלכתם, עד כי הושלכו מעל אדמתם; עוד ירחה כי אם היה גם לבני ישראל דומי העתים, כאשר נאמר ויהי דברי וגו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל, הנה לא היו סופריהם נביאים ולזה לא היו נאמנים לעדה, ולכן רחה ירמיה ברוח אלהים אשר שכן בקרבו, לכתוב הדברים והאמת האלה מפיו, למען יאמינו בהם לעולם, אבל דברי מלכי יהודה כבר כתבם שמואל הרואה כתן הנביא גד החוזה שמעיה הנביא ועדו החוזה ויעשי הנביא כנזכר בד"הי, וידע מזה ירמיה שאם גם הוא ימנע ידו מלכתוב על ספר לזכרון כל פרטי הדברים, בכל זאת זכרם לא ימוש מזרע ישראל, כי הם כתובים על ספרי חזוני הסופרים, אבן לא במקרה וע"ד הזדמנות אחז בזה הספור ומזה הניח ידו, אך בכוונה מיוחדת כפי אשר גזרה התכלית המכוון מאתו, הריס מדברי הימים אשר לפניו, הספורים הנאותים אליה— ועל זאת נאקור.

הנך רואה אם תשים לנגד עיניך ספר מלכים וד"הי, כי כותב ספר מלכים העביר לדוד את חטאת מלכי יהודה וכסה על עונם הנזכרים בד"הי, ואך על המעט ימלט בהיפך שהסופר ד"הי העלים עיניו מרשעתם, ומחבר ספר מלכים יגלה קלונם לעין השמש. ולמען תשיג השגה שלימה בענין הזה אליג לפניך קורת הנעים כל מלכי יהודה כפי תולדותם, ואעירך על החילופים הנופלים בין מלכים לד"הי בשעתי המלכים האלה ובתכונת נפשם מטוב ועד רע, ובראשונה אליגה עמך סדר המלכים כפי מה שהם בספרנו, ואחרי כן אזכיר לעומת זה ספר ד"הי ותכלית מחברו.

והנה כפי מגמת ספר המלכים (כאשר אמרנו) להריס קרן בית דוד, אין לנו לריכין עוד לתת טעם מדוע מחבר ספר המלכים נשא לפשע לים ולא יזכור לו עון, וסופר ד"הי ישים חשמה נרחבו ויחלל את כבודו.— אולם אם הדבר בהיפך, כי כותב מלכים יגנה את המלך על לא טוב עשה, וכותב ד"הי האריס יקרים ממנו, לזה מן ההכרח לשום עין לדעת מה זה ועל מה זה שיגה המחבר את טעמו לתת תפלה תחת תהלה, ובאשר זה כיד ה' הטובה עלינו.

דוד ושלמה*), גם שניהם לא זכו בעיני כותב שמואל ומלכים, כי המחבר לא הכחיד תחת לשונו כי אשת איש נפש יקרה תנוד, והתאוה תמית גם את המלך הגדיק לשפוך דם נקי ולהביא חטא גורל על נפשו, וכן לא התאפק מלספר כי אהב שלמה נשים נכריות והלך אחר גלולי העמים (ומכל זה אין זכר בד"הי), והסבה לזאת לפי שדברי דוד היו כתובים על דברי נתן הנביא וגד החוזה כמפורש בדה"א (כ"ט כ"ט), והם היו מנכבדי הנביאים ונאמנים מאד לדוד ולשלמה גם (כנרחה בכמה

*) כבר הודעתיך כי אנחנו נאחז בגם דוד בספר שמואל כמה דברי ירמי' ובדעת הרד"ק.

מבוא לספר מלכים

מקומות), וירא המחבר הזה לנגוע יד בדברי קדמם, כי בזה הלא ירחה לעין כי עדוש יעריס הוא ולא לחמוכה גדר עטו; גם דברי שלמה היו כתובים על דברי נתן הנביא (דה"ב ט' כ"ט), וגם על ספר דברי שלמה (מלכים א' י"א מ"א) והספר הזה נראה שהיה רב הערך, שהרי רק ע"ז לבדו (מלבד ספר ד"הי למלכים) העיר המחבר ספר מלכים, אף שהיו עוד סופרים שוכים כותבי העתים כאשר מצוזר בדברי הימים (במקומות שזכרנו וזולתם), וזה לעד כי היה הספר הזה יקר מאד בעיני הסופר של מלכים.

רחבעם, הנה במלכים (ג' י"ב כ"ד — כ"ה) סיפר, כי היה עם לבב רחבעם להלחם עם ישראל להסב אליו המלוכה, ובעצת הנביא שמעיה חדל מלחמה, ובד"הי כשמט המעשה הזה, כי ירמי' רצה להראות שמלכי יהודה שמעו תמיד בקול נביאיהם, והמלך ביטל רצונו מפני רצונם; תוכם לא בירר האם היטיב רחבעם ללכת אל הרציע לעשות*), ואך רמז כי נטה מאחרי ה', כי נאמר (מלכים ג' י"ד כ"ג): ויעש יהודה הרע בעיני ה' וגו', ואת שם המלך לא יעלה על שפתיו, אך בתולדות חניס בנו (שם ט"ו ג') אמר: וילך בכל חטאת אביו וגומר.

והסבה להחילוף הזה ירחה לי, כי בעיני מעשי רחבעם לא היו הסופרי' מסכימים לדעת אחת, ובעל ספר ד"הי הכריע בין דעות הסותרות, כי הוא אחד בדה"ב (י"א י"ז), כי הלכו בדרך דוד ושלמה לשנים שלש, ואח"כ (שם י"ב ו') נאמר: ויהי כהכין מלכות רחבעם עזב את תורת ה' וישראל עמו, ואחר זה יספר כי כאשר עלה עליו שישק מלך מצרים בכנעו שרי יהודה והמלך ויאמרו לדיק ה' (שם שם ו'), ואמר עוד: וגם ביהודה היו דברים טובים (שם י"ב), ובסוף הספור אחס, ויעש הרע ולא הכין לבו לדרוש את ה'. מכל זה נראה, כי כותב ד"הי היה רוצה להשוות הסופרים המתנגדים בתולדת רחבעם, ולזה החליט כי בתחלת מלכותו הלך בדרך ה' ואח"כ סר ממנו, ובצוק אליו נרה ונוקה שב אל ה', וכאשר היתה הרוחה שוב עזב את ה', וירמיה לא היה רוצה להכריע בזה, ולזה הזכיר את חטאת רחבעם רק בדרך ההעברה**).

אבים (ובד"הי שמו אביה), במלכים לא נזכר כי נתן ה' לו הנצוח על ישראל על כי בטח בו, כי געלה נפש ירמי' בכל המלחמות החלה אשר נלחמו בני ישראל איש עם אחיו, והיתה חרב איש ברעהו, ולכן לא זכר חותן כ"א במקומות מעטים לסבות ידועות, כאשר אבאר כל אחת במקומו***).

אבל זאת יפלא, כי במלכים (א' ט"ו ג') נאמר וילך בכל חטאת אביו וגומר, ובד"הי הזכירהו רק לשבח. וירחה, כי מה שהביא ירמי' מחולדת אנים הי' כתוב

---

*) ובדברי הימים הוא מפורש.

**) אל תשת חטאת עלי במה שאמרתי, כי לא כל הדברים הנחוצים בספר ד"הי שלפנינו היו נהוגים לירמי' בותב ספר מלכים, כי בנר קדמני נזה אר התורה הרב דון יצחק אברבנאל, שכתב בפירושו לספר מלכים (ג' א' כ"ב) על ענין מכתב אחליהו שהיו לו זכר במלכים, אף שגם סופר כל מעשה תקפו וגבורתו, וז"ל: והדבר הזה לא זכרו הנביא בחן, אולי לא נתחשק אלו הדבר ולכן לא זכרו עכ"ל.

***) יאולי גם פרטי המלחמה לא נתחשקו אל ירמי', כי בחשת כנר רבים רעו בן תמהו על עולם שתי המחנות יהודה וישראל, כי בפי הנזכר בד"הב (י"ג ג') אסר אביה בארבע מאות אלף איש בחור גבורי המלחמה, וירבעם ערך לנגדו שמנה מאות אלף איש בחור גבורי חיל.

במדרש הנביא עדו הנזכר בד"הב (י"ג כ"ב), ומדרש לדעתי הוא הספר אשר נכתבו הדברים אשר על מחתם מקף ודרש אין נבחר והמה נקיים מכל סיגי העניני' הנאמרים ע"פ תומך ושעור לו ע"ד הפלגה, ובאשר שבעל המדרש היה עדו הנביא, לכן לא פלא הגביה ירמיה לכסות על פשעי מנשי; אך מקבר ד"הי לא שת לבו לזה, כי לא היתה זאת מכוונת חבורו כאשר לאשר במה שיבוא.

אמא, בחולדת אסא הזכיר לנו גם כותב ספר מלכים כל ענין מלחמתו שהי' לו עם מלך ישראל, מה שהיו מדינו באשר אמרנו, להרחות כי לא טוב עשה אסא בעמיו באשר שכחן יד למלך ארם וקרא לו לעזרה נגד אחיו בני ישראל, כי העוזרים נהפכו לעוכרים, ומן היום ההוא והלאה היה ארם קוץ מכאיב וסלון ממחיר לבית ישראל ויהודה, וכבר מפורש בדה"ב (ט"ז ז') שהוכיחו חנני על פניו ואמר בהשענך על מלך ארם ולא בשענת על ה' על כן נמלט חיל מלך ארם מידך וגו', וכבר שנו מלכי יהודה עוד בחולתם באשר קראו מלכי אשור להיות בעזרתם נגד מלכי ישראל, והיתה להם זאת לפח מוקש כמפורש במלכים ובד"הי, ועוד בימי לדקיהו בטחו במצרים כנזכר בירמי', ולכן רחה הנביא לעורר על זה, לך ממלחמת זרח הכושי (ד"הי שם י"ד ח' וגו') לא הזכיר כאן דבר כדרכו לקצר *), גם העלים עין מקטנת אסא, כי בזה את דבר ה' ע"י חנני הרואה ונתן את הנביא לבית המהפכת, וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים (ד"הי שם שם);

יהושפט, הנה כותב ד"הי הגדיל מאד לפאר ולשבח אותו עד למעלה, יספר את עוז ממשלתו כי בבטחונו באל המושיע הכניע כל הקמים עליו, יגיד רוב עשרו וכבודו, כי כל העמים קדמו פניו במנחה, ואת מעשה נדקתו אשר עשה בארץ, כי העמיד שופטים וסוטרים בכל ערי ערי יהודה וכי"ב; וגם פרשיות שלימות מספרות את כבודו (מפרשה י"ז עד כ'), ובמלכים אמר רק וילך בדרך אסא אביו וגו' (מ"א כ"ב מ"ג), ואך מעט מאודותיו כלולים עוד בקורות מלכי ישראל. והסבה לזאת ירחה כי לא רצה הנביא להרבות בשבחו לפי שהתחתן עם בית אחאב, וזה הי' לעור מכשול ולאבן נגף לבית יהודה כמפורש, וכבר התנבא עליו אליעזר בן דודיהו לאמר בהתחברך עם רשע פרץ ה' את מעשיך (דה"ב כ' ל"ז). ולדעתי רמז לזה הכתוב באמרו במלכים (שם שם מ"ה מ"ו) ויעש יהושפט עם מלך ישראל ויאמר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם הלא הם כתובים וגו', כאלו יאמר, יען אשר בא בברית עם מלך ישראל (כי על הברית תורה מלת ויעש שאם לא כן היה קומר ומלחמה לא היתה) לכן אין מן הראוי לספר את יקר תפארת מלכותו.

יהורם ואחזיהו, על כבוד המלכים האלה לא חס הכותב ספר מלכים, לפי שסבת רשעתם היתה החתון עם בית אחאב מלך ישראל, כי כן נאמר על יהורם (מלכים ב' ח' י"ח) וילך בדרך מלכי ישראל וגו' כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעש הרע בעיני ה', ובאחזיהו אמר (שם שם כ"ז) וילך בדרך בית אחאב ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בית אחאב הוא, אך בכל זאת לא נזכר במלכים כי הרג יהורם את אחיו, וגם משרי יהודה (דה"ב כ"א ד'), וכי מת בתחלואים רעים ולא עשו עמו שריפה וילך בלא חמדה (שם שם י"ט וכ').

---

*) ואולי שרחה הנביא גם בספיר הזה מענין ההפלגה והגוזמא, כי בא גם פה ויגד אליסע זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש מאות, ומחנה עלום כזה עוד לא נראה ולא נשמע, ובכר הניעו מכמי העמים רגע על זה.

מבוא לספר מלכים

יהואש (או יואש), יתחומם כל חוקר על התמורה בחולדת יואש כפי מה שספר עמנו כאן ובד"הי, כי נראה לעין שהכותב ספר מלכים עשה עיניו מרחוק בדע אשר הרבה לעשות לאחרי מות יהוידע הכהן, כי שמע לעלת שרי יהודה, ויעזבו את בית ה' ויעבדו את האשרים והעצבים, והרג את בן יהוידע על אשר הוכיחו על פניו ולא זכר את החסד אשר עשה אביו, כמפורש בד"הי (ב' כ"ד י"ז וגו'), ומכל זה לא נזכר כאן דבר, אך הספור קר מידה בלשון המתחמק לחרי לפי, כי אמר ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן (מלכים ב' י"ב ג'), וכבר יתבאר זה בשני חופנים שונים, כי כל ימיו לפשר שהוא מוסב על יואש או על יהוידע, ואך באופן האחרון יש לנו לשפוט, כי אחר מות יהוידע לא עשה עוד אטוב והישר. גם הכמיד תחת לשונו כי ה' נתן לואו ביד גדודי ארם (ועיין במלכים שם שם י"ם ואיה שכאבנו שם) ועשו בו שפטים ועזבוהו במחלייס רבים כאשר בא כל זה בד"הי. והסבה בעבורה שם הנביא מחסוס לפיו לבלתי הוציא את כל רוחו, לדעתי הוא: כי כבר אמרנו שמגמת ירמי' היתה להודיע כי ה' בחר בדוד ובזרעו אחריו עד עולם, וכשאו יכון לפניו כל הימים ולא יצא עליו זר, והנה סיפר לנו כי עחליה המרשעת החזיקה בשבט מלכות בית דוד, אך עוד מעט ונפלה המלוכה אעל זרועה, כשאה לארץ מוגר והיא הומתה בחרב, ויצא לכשא בן לדוד אשר נמלט מידה בדרך פלא, ולזה לא רצה לגלות כי המלך הרשעון אשר מלך אחרי אשר שבה המלכות לבית דוד ואשר הניל ה' לואו תחרב עחליה בדרך נס, גם הוא סר מאחרי ה' ויעש הרע, והיה די לרמוז על זה במאמר נסתר הכוונה, והוא באמרו: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן וכאשר אמרנו.

אמציהו, גם פה אחז הנביא ירמי' את דרכו להיות מגלה טפח ומכסה טפחיים אקלון מלך יהודה, ובחידות ולא במראה יודיע את חטאתו, כי אמר (מ ב י ד ג) ויעש הישר בעיני ה' רק לא כדוד אביו ככל אשר עשה יואש אביו עשה, והמפרשים הביאו שזה מוסב על הפסוק הבא, כלומר שבזה לא עשה כדוד אביו כי הבמות לא סרו וגו', ואף שאנכי פירשתי שם הענין שגם הוא לא עמד בנדקתו כמו אביו ע"ש, בכל זאת יהיה אף זה רק בדרך רמז, כי גם בראש (לעל יואש) בסתר דבר כאשר בחרנו, ולא הגיד לנו כי בשובו מהכות את אדום הביא עמו אלהי אדום וישתחוו להם כנאמר בד"הי (ב' כ"ה י"ד). והנה סיפר לנו כאן כי נלחם בלחם עם מלך ישראל וגבף לפניו, כי לא יוכל להסביר הדבר הזה לפי שהיתה זאת נודע בימיו לכל, שהרי מלך ישראל פרץ בחומות ירושלים, ואולי היו עוד בימיו מקומות הפרוצות נודעים אף שכבר חזקו את בדקם, אך שבכל זאת לא הרבה לספר מהמלחמה הזאת ולא מהסבה אשר גרמה לזה כאשר עשה הסופר ד"הי, כי קנה נפש הנביא במלחמות עם ה' יחדו, ובאשר אמרנו פעמים.

עזריהו או עזיהו (עיין בשורי מלכים ב' ט"ו ח'), הנה בד"הב (פרשה כ"ו) תרחיב לספר את מעשה תקפו וגבורתו, כי נלחם והצליח וילך שמו עד לבוא מצרים, בנה ערים בשמות והחזיקם, עשה חיל בעבודת האדמה ומקנהו פרץ בארץ, ומכל זה אין לו זכר במלכים, כי יען היתה הצלחתו לו לפח מוקש, כי כן נאמר (ב' שם ט"ו וט"ז) כי הפליא להעזר עד כי חזק ונחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' ויבא אל ההיכל להקטיר וגו', ולכן רחה המחבר הזה להעלים גם הסבה גם המעוכב ממנה, ורמז אך כדרכו על מרדו במה שאמר (מלכים שם שם ג') ויעש הישר בעיני

ה' ככל אשר עשה למליהו אביו, שים לשפוט מזה שגם הוא לא עמד בנדקתו מתחלה ועד סוף ימיו, וכאשר בארנו לעיל.

יוחם, גם בתולדתו קיצר כותב ספר מלכים, לא זכר את מלחמתו עם מלך עמון אשר הכניע והי' לו למס עובד, וגם לא מענין הבניינים אשר בנה כנזכר זה בד"הב (פרשה כ"ז), וירחה לפי שנאמר במלכים (שם שם ל"ג) בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה את רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו (והספור הזה יעדר בד"ה') וזה לעד כי לא רצה ה' את מעשהו, וגם בד"ה' (שם שם) ועוד העם משחיתים, לכן לא רצה הסופר להאריך בשבחו ולחת לו יקר וגדולה יותר מהראוי, וכתב רק ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה עזיהו אביו עשה (ועיין שם בשבור).

אחז, גם כותב מלבים גלה על עון אחז, ולא העלים את חטאתו כי רבה, כי יען הרבה לפשוע לפ ממלכי ישראל, לזה לא שם הכתוב על כבודו, גם מימי אחז כבר החל ה' לקוות ביהודה, ומעת ההיא הושמה ירושלים עיר המלוכה למפגע למלכי ארם אשור ובבל עד כי טבעו שעריה. ואם גם בימי יחזקיהו היתה הרוחה מעט הלא מנער היא ולא עמדה ימים רבים, שהרי בארבע עשרה שנה ליחזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על ערי יהודה ויתפשם (מ"ב י"ח י"ג), וא"כ לפ שם נאמר כי בחותו הפעם שלח מלך אשור את תרתן וגו' (שם שם י"ז) (ועיין מ"ש שם בשבורי), הנה לא נשאר ממלכות חזקיהו רק ט"ו שנים, כי כ' שנים מלך, ובימי מנשה בנו כבר הגל שוב הנגף וידל כבוד ישראל מאד ולא שב עוד לאיתנו, ולכן רצה הנביא שלא להבחיד רשעת אחז בלל, לך שבבל זאת לא הזכיר שמלך ישראל הכה בו מכה עצומה ועשה בעמו הרג רב מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני חיל (דה"ב כ"ח ו') מטעמים שעוררתי עליהם בבר במלכים הקודמים.

מולם זכר הנביא את המזבח שבנה אחז בהיכל ה', לפ שהמעשה הזה כלל נאשב הוא נגד כל התועבות שעשה אחז (ולכן השמיט בעל ד"הי זה), כי כפי הנראה היה המזבח הזה קדש לה', ולא עשה אחז בזה רעה רק שהוא בעלמו הקריב עליו (וכבר עלה גם עזריהו להקטיר על המזבח, ובוודאי מלכים העלים עין ממנו כמו שאמרנו), הנה אולי היה המזבח הזה עוד על תלו בימי ירמיהו, או קרוב לזמנו, בי מסוף ימי אחז עד התחלת מלכות יאשיהו לא הי' יותר מן פ"ד שנים, ולזה רצה שלא להעלים הספור הזה.

חזקיה (או חזקיהו גם יחזקיהו), תולדת המלך הזה כתן ובד"הי עולים בעיקר הענין בקנה אחד, וחך בפרטי הדברים יבדלו, והוא כי ירמי' תלמיד ישעי' שמר את פי מורו ועל הרוב מלתו על לשונו, ולזה הרחיב הדבור בענין סנחריב וכתב כל דבריו ובבואת ישעי' על מפלתו כמעט ככתבם וכלשונם כמו שבא בספר ישעי', וכן הזכיר תפלת חזקיה בחליו ורפואתו ע"י ישעי' והאות אשר נתן לו, ושליחות ברלאדן בלאדן בן בלאדן ומה שהסכיל יחזקיהו לעשות בדבר הזה, ומצון ישעי' עליו ממש כמו שבא ביעשי', וכותב ד"הי סיפר כל זאת רק בקלרה, מבל הצריך לדבר כדרכו (ובאשר נאשר עוד) מכל אשר עשה המלך בענין טהרת המקדש וקדושת הכהנים והחיפשם וממעלת הפסח אשר עשה בהקבץ עמים יחד שבטי ישראל, ובמלכים אין לזה זכר כלל, מבל זכר במלכים (ג' י"ח ט"ו) כי שלח חזקיהו מנחה למלך אשור כל הכסף הנמצא בבית ה' וגו' וקצץ את דלתות היכל וגו', יען לא נשם הסופר לחטאת רצחת

לתת

מבוא לספר מלכים

לאת עדת אל לעבדים נוסחי מנחה לעם נכר (אם לא כי אפס עלוך ועזוב ועל פי ה' כמו שהיה בימי נדקיהו שגם ירמי' יעץ לעבוד את מלך בבל כי מן ה' יצא הדבר) כי בזה העידו רק רוח מלחמה בהעמים החלה לנוע עוד עליהם, לגלות שלל ולבוז בז וכבר הערנו על זה, גם בת בד"הב (ל"ב כ"ה) ולא כגמול עליו השיב יחזקיה כי גבה לבו ויהיה עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלים, ולא רחה ירמי' לגלות קלונו, שהרי נאמר שם (כ"ו) ויככע יחזקיהו וגו' ולא בא עליהם קצף ה' בימי יחזקיהו, והנה היה זה על דבר שלוחי מלך בבל, וכבר סיפר שם במלכים את אשר עשה ואשר נגזר עליו, ולא היה מן הצורך למזכרת עון.

מנשה, תולדת מנשה כפי מה שבאה כאן, השתנה מספר ד"הי לא לבד ע"ד החילוף והתמורה ביחרון וגרעון כמו שהוא בשאר מלכי יהודה, אבל גם ע"י הסתירה וההכחשה, כי כפי המסופר ממנו במלכים עמד בראשו כל ימיו, ולכן חטאתו לא נמחה בדור אחרון, כי נאמר במלכים על אמון בנו ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשה מנשה אביו (מ"ב כ"א כ'), וכן הוא אומר ביהויקים אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה וגו' (שם כ"ד ג' וד'), וכמו כן נזכר זה עוד בחזקיהו מקומות בתקרא כמו שבא בירמי' (ט"ו ד') ונתתים לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה וגו'; אולם בדה"ב (פרשה ל"ג) מפורש כי מנשה שב ורפא לו, כי בהצר לו חלה את פני ה' ויכנע לפניו ובהתפלל אליו שמע ה' את תחנתו ויעתר לו וישיבהו ירושלים למלכותו, ובשובו עזב דרך רשע והסיר הגלולים מבית ה' ומירושלים ויבן מזבח לה' ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל. ואם גם עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות היה זה רק לה' אלהיהם (ובזה לא הרע לעשות מרב מלכי יהודה הלדיקי' אשר גם בהם נאמר רק הבמות לא סרו עוד העם וגו').

והנה לא מצאתי תשובה נכונה בסתירה הזאת בחד מן המפרשים; כי מה שכתב הרדי"ק וז"ל: ואחשוב שהנביא ירמי' אשר כתב זה הספר לא רצה לכתוב תשובת מנשה לזאת הסבה, ר"ל להיותה בלתי שלמה ולא כראוי וכתבה עזרא בד"ה, לפי שלא היו נביא ועמד בסוד אלהים כירמי' שכתב ספר מלכים שעזב זכרון תשובתו, לפי שלא היתה תשובתו שלימה עכ"ל. ומי לא ירצה את הלחן ואת הדחק הזה? התכוון מחלוה יגדל? ואם בוחן לבות וכליות קיבל תשובתו וירחמהו, מה יעוז אנוש (אם גם הוא נביא) אשר רק למרצה עיניו יפעוט? ועל כרחה לזה כבר דרשו חז"ל (סנהדרין ק"ד ע"ב) בטוב טעם הפסוק (איוב ל"ד ל"ג) התחת תבחר ולא אני. ועוד יקשה לדברי הרדי"ק שאם גם לא רצה הנביא בתשובת מנשה, מדוע העלים גם הספור כי הובא בבלה ושב למלכותו, הלכון לסופר נאמן להשמיט זה? והנה לדעת חכמי העמים נאבדו בנוק העתים והטלטול מיוחד פסוקים מספר מלכים אשר כללו המעשה הזה; אולם לפי זה יפלא איך לא יכופר עון מנשה ותשמתו היתה נגד פני הנביא ירמי' תמיד כאשר זכרנו? ומלבד זה הנה רוב חכמי ישראל החליטו כי מנשה אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין דף ק' ע"ב), וא"כ לא הטו אזן למה שמסופר מתשובתו בד"הי, ואף שהשיבו על רבי יהודה שאמר שיש לו חלק לע"הב, שנאמר ויתפלל אליו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו, ואמרו הם למלכותו שב לע"הב לא שב*), מ"מ נראה שזה רק דחוי בעלמא, כי הלא מסורה היא בידינו שאין לך

---

*) גם היה לפניהם הגירסא תחת ויעתר לו, ויחתר לו, כי כן אמרו שם (ק"ג ע"ב) אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב ויתפלל אליו ויחתר, ויעתר לו מנעי ליה

ובתב

דבר שעומד בפני תשובה, ואם יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וסר עונו וחטאתו תכופר, כמו שאמר הנביא יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגו' חיה יחיה ולא ימות (יחזקאל י"ח כ"ז וכ"ח), ולזה ספק שאם הכוונה על החיים הגלחיים, ועיקר התשובה הלא היא כמ"ש הרמב"ם לעזוב דרך רשע ולא לשוב עוד לכסלה, וכן עשה מנשה; ואם גם יש דברים המעכבים לו המונעים את התשובה כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה, הנה אם כבר הספיק ה' בידו לעשות התשובה לא יציב עוד פניו ריקם ויענה ויאמר סלחתי, כי אל רחום ה'.

ולזה ירחה לי ברור, כי לדעת חז"ל כבר שב מנשה לחרי כן שוב לסורו, ובעבור זה יזכיר ירמי' לותו תמיד לגנאי ולא רחה להעיר על תשובתו, כי לא התמידה, ולא"כ מה שנאמר בד"הי (שם י"ט) וכל חטאתו ומעלו וגו' לפני הכנעו הנם כתובים על דברי חוזי, מלות לפני הכנעו המה רק מידי הסופר ד"הי, (ואם נאמר כדעת ידידי ר"וו שם כי חוזי הוא שם עלם פרטי, יתכן כי גם הוא לא הי' כשאר מנעות), רחוק הוא לחשוב שיהוא עניין זה בחזיונות הנביאים, וזה בעלמו יהיה העניין אלל אמון כי לחרי שנאמר (שם כ"ב) ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשה מנשה אביו, ממש כמו שנאמר כאן, הוסיף מדעתו ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו, כן ירחה לי לבאר דעת חז"ל. ואין ספק כי יש עוד שממנו יותר על דברי ירמיה מעל עזרא, כי מלבד שרוח ה' דבר בירמי' כמ"ש הרד"ק, הנה היה גם מנשה קרוב לזמנו ובודאי לא נעלם ממנו דבר מכל תולדותיו. תולם יהי' איך שיהי' אם נחזיק בדעת חז"ל או בדעת חכמי העמים, הנה לא נמלט מתת חסרון או יתרון בחד מספרי קדש אם במלכים או בד"הי, פניהו לימין ואין עוזר, לשמאל ואין מושיע, והבוחר יבחר כי חלילה לי מלהכריע, כי חלו וחלו דברי אלהים חיים המה, והם רשאין ולא אני.

אמון, הן הוא מלך רק שתי שנים, ונרחה שלא עשה דבר גדול אשר יוקק לזכרון, ולכן תולדותיו כאן ובד"הי שוים, אין הבדל ביניהם רק בסגנון המליצה. וירחה כי מפני זה לא נא בד"הי ויתר דברי אמון הלא הם כתובים כדרך הסופר, לפי שבכל ספרי העתים לא מלא דבר יקר אשר יעמוד לזכר דור דורים.

יאשיהו, יען היה המלך יאשיהו איש חסיד ויושר, והי' גם איש עתי (לייטגעזינט) לירמי', לזה ירבה לספר מקורותיו והספורים כאן, ובד"הי אינם מתחלפים בעיקרם רק שכל אחד מהמחברים יאריך או יקצר בענין מן העניינים כפי כוונתו המיוחדת, כי ירמי' שהיתה מגמתו (כאשר אמרתי בפתח דברי) להתחזק שבטי יה ומלך אחד ימלוך עליהם, יפרט את כל אשר עשה יאשיהו לצער הגלולים מכל הארץ ביהודה ובערי אפרים, והוא מלא את דבר ה' בענין המזבח אשר בבית אל, אבל יקצר בעניני טהרת המקדש והעמדת הכהנים והלוים ומעשי הקרבנות, ועזרת כפי המטרה אשר שם לו עשה בהיפך זה: גם לא זכר כאן שיאשיהו התגרה מלחמה עם מלך מצרים, ופרעה נכה הזהירו ואמר לא עליך אתה היום כ"א אל בית מלחמתי וגו' (דה"ב ל"ה כ"א), כי לא טוב עשה יאשיהו בזה לבוא במלחמה, ואת פי ה' בידו עבדיו הנביאים לא שמע, כי כן נאמר בד"הי (שם שם כ"ג) ולא שמע אל דברי נכו

(ובתב כ"י ומנחון היה כתוב ויעתר לו, כך שמעתי עכ"ל; וכך הוא בהגהה הנדפסת אצל הס"ם אשר יצא מאדם נפרצה בנית שים מהיר במלאכת ה' הרב מהרמ"ל ירו אמר: ואפשר בד"הי שהי' לפני רשב"י הי' כתוב ויעתר וכו' ע"ש) מכאן שעשה הב"ה מעשה נרקיע וכו' ע"ש.

מבוא לספר מלכים

מפי אלהים, רק סיפר כי המיתהו פרעה נכו (מ"ב כ"ג כ"ו וכו'), והקדים לזה לך לא אב מחרון אפו וגו' על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה, ולדעת חז"ל כוון הכתוב בזה אלא מת יאשיהו רק בעון דורו (תענית דף כ"ג *). גם לא נא כאן זכר מן הקינה שקונן עליו ירמי', ויש סמך בזה לדעת חז"ל שירמי' כתב מלכים, ובעבור עכותכותו לא זכר את זה.

יהואחז, לא מלך רק שלשה חדשים, וגם כאן גם בד"הי לא סופר ממנו רק שעשה הרע בעיני ה' ואין הבדל ביניהם, רק שבמלכים אמר ויאסרהו פרעה נכו בדבלה (מלכים שם שם ל"ג), ושם נאמר וישיבהו מלך מצרים בירושלים (דה"ב ל"ו ג'), ועיין מה שפתבתי בשחורי למלכים במקום הזה. והנה בשלשה מלכים אשר עוד עמדו ליהודה והם יהויקים יהויכין וצדקיה, הנה במעשה המלכים עצמן אין הבדל בין כאן ובין ד"הי, כי יחדו סרו אין עושה טוב, ומה שיפול מן הספקות בחילוף ספורי קורותיהם, כבר התבאר כל אחד במקומו, ואך על זאת אעיר כי בדה"ב (ל"ו י"ב) נאמר על צדקיה ולא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה', וזה לא נזכר במלכים כי הנביא הזה הוא הסופר **).

ואחרי הדברים והאמת האלה, הלא למדאה עיניך תשפוט, כי אך ירמיה ולא עזרא (כאשר חשבו רוב חכמי ישראל וגם חכמי העמים) כתב ספר מלכים לתפארת בית דוד. — מעתה נשאר עוד טרם נגיע לדברי הימים, לחקור על קריאת הספר הזה בשם מלכים.

הנה ספר מלכים יתחיל בסוף מלכות דוד והמלך דוד זקן וגו', ולזה יפלא איך יקרא לספר הזה שם בפני עצמו? וכבר הרגיש הרד"ק בזה, ואמר: לפי שקודם שלמה לא היתה המלוכה לישראל להתחיל לאחת את שלמה בחייו לישב יושב עבר, ומן היום ההוא והלאה עד גלות הארץ לא שבתה המלוכה והי' כסא דוד תמיד נחלה מאב לבן, לכן התחיל בזה המעשה ספר חדש, וקרא לאחו בייחוד מלכים, לפי שכל מלך אשר לא יתחיל את ממלכתו לזרעו אחריו, אין ראוי לקראתו בעצם בשם מלך. אך לי דעה אחרת בזה, שמימה אותה כגד עין הקורא לשפוט עליה, אם לקרב ואם לרחק, ואומר:

דע קורא הנעים! כי בענין חלוקת וסדר ספרי הקדש יחלפו וישתנו דעות המחברים, כי רבים מהמפרשים הראשונים יקראו לנחמי' חלק שני מן עזרא, ורבים יחשבו ספר עזרא על ספר ד"הי (עיין הקדמה לד"הי מאת ידידי רי"ו הכ"ל). וכבר

---

*) כל אוכל לעמוד ברוחי מלהעיר על מקום עיון בכאן, והוא כי בפסוק כ"ה יתחק פתחום חוט הספור ונאמר ויתר דברי יאשיהו וגו', ואח"כ יספר מלחמת פרעה ומיתתו וקבורתו, ולא ראיתי לאחד מן המפרשים מי שהרגיש בזאת הזאת, ויראה לי כי היה בדעת ירמיה לאחוז סנה מן הסנות להשלים ספר מלכים בימי יאשיהו, ותחם את דברו במאמר ויתר דברי וגו' כדרכו, ואח"כ נמלך והוסיף עוד לכתוב. גם יתכן שבא סופר אחר וגמר על ידו, ואין זה סותר לדברי חז"ל שירמי' כתב ס' מלכים, כי הכוונה רק על רובו ולא על כולו כאשר הודעתיך פעמי'.

**) כל אוכל להתפלק מלהרהות לך גם במקום הזה, כי ערך ד"הי לא היה בעיני חז"ל יקר כשאר ספרי הקדש, כי הם למדו (סנהדרין כ"ג ע"א) נקם הקב"ה להחזיר העולם כולו לתהו ובהו בשביל דורו של צדקי' שבכל בלדקים ונתקררה דעתו, והקשו ע"ז מפסוק במלכים שנאמר בצדקיהו נמי ויעש הרע בעיני ה', ותירלו שהיה בידו למחות ולא מיחה, הנך רואה שלא שתו לבם למה שבא בד"הי ולא נכנע מלפני ירמיה הנביא מפי ה', האם על לב אשר ירום את פי הנביא נאמר שעלה ה' לבל העם בעבורו?

הרחיק במבוא לספר שמואל, כי יש אשר לא יחלקו ספר שמואל לשנים, וכן הוא בסדר הספרים זה אחר זה, כי הנה חז"ל אמרו (ב"ב י"ד) סדרן של נביאים, ירמי', יחזקאל, ישעי', תרי עשר, ושקלי וטרי מדוע לא הקדימו ישעי'. ובכל הספרים שבידינו פתחו סדר נביאים אחרונים בישעי', וכן בסדר של כתובים אנחנו לא נחזיק בדברי חז"ל הנאמרים שם (ע"ש). והנה ידעת (עיין במבוא לס' שמואל) כי הירוכימוס הסופר קרא גם לשמואל מלכים, וחלק ספר מלכים לארבעה חלקים*), מעתה לא אחזוב לי זאת לעון אם אבחר ע"פ סדר העניינים בחלוקה אחרת שפרה עלי, והוא כי ספר מלכים יכלול ספר שמואל ב' ושני חלקי מלכים, ויתחיל ספר המלכים כיהות במלך הראשון שעמד לישראל, והוא דוד, כי שאול במלכים לא יתיגע, יען המלך נגד רצון עליון רק בבקשת העם, וה' נתן להם מלך בחפו ולקחו בעברתו והוא אחד ואין שני לו. — ואעידה לי על הדעת הזאת שני עדים נאמנים, האחד מן המקרא, ואחד מן התלמוד, מן המקרא הוא, כי הנה דרך סופרי תנ"ך כי יתחילו כל ספר אחד אם הוא מחובר לספר שקדמוהו, במלת ויהי, כמו ויהי אחרי מות משה (יהושע א' א'), ויהי אחרי מות יהושע (שופטים א' א'), ויהי היום אחד (שמואל א' ד'), ויהי בימי שפוט השופטים (רות א' א'), כי גם רות כמשך לספר שופטים כנודע, ויהי בגלגים שנה (יחזקאל א' א'), כי הוא מחובר לספר ירמי' שהזכיר שם הגלות בסוף הספר, וכאן אמר ואני בתוך הגולה, וכן ויהי בימי אחשורוש (אסתר א' א'), כי מגלת אסתר הועתקה מספר דברי הימים למלכי פרס ומדי, ושם הי' מחובר בענין, אבל בחלק מן הספר לא יתחילו במלת ויהי רק במלה אחרת עם ו"ו הקישור להורות על החבור הגמור עם מה שלפניו, כמו ויפשע מואב (מלכים ב' א' א'), ויתחזק שלמה (דה"ב א' א'), וכן בעזרא ובשנת אחת לכורש (א' א'), כי הם הדברים בעלמם הנאמרים בסוף דברי הימים, (וכבר מבואר כי עזרא הוא רק המשך מד"הי, וע"ע מ"ש לקמן).

והנה ספר מלכים מתחיל והמלך דוד (מ"א א'), וזה לעד נאמן כי אין זה התחלת הספר כ"א תחלתו שמואל ב' המתחיל ויהי אחרי מות שאול, דוגמת יהושע ושופטים ושמואל א', ושני הספרים שאנחנו קוראים בשם מלכים, אך נספחו לו וחלקון המה.

והראי' מן התלמוד היא, כי על ידי החלוקה הזאת אם כשים שמואל ב' לראש ספר מלכים, יוצא לנו ספק עגום בדברי חז"ל, כי הם אמרו (ב"ב שם) שמואל כתב ספרו וכו', וכבר הוכיח הרד"ק משמואל רק כמו שלים ממנו כתב, ובפרט בחלק שני לא חלו בו ידי שמואל כלל, שהרי שמואל מת קודם שאול, וא"כ איך יאמרו הם ז"ל ספר לשמואל אשר שתי ידות ממנו לא לו יהיו? אולם ע"פ דרכי הלא דברו נכונה, כי המה כיוונו רק על שמואל א', וע"ז הקשו והכתיב ושמואל מת? ותירצו דאסקיה גד החוזה וכתן הנביא. (ובמבוא לספר שמואל יש לי דרך אחר בזה האמור ע"ש, אך דברי אלה יותר יתכנו בעיני).

ב ספר דברי הימים ותכלית מחברו.

כבר העמיק ידידי הנ"ל בדרוש על מחבר ותוכן ספר דברי הימים עד להפליא, אין וחקר דברי חכמים (הן מבני עמנו הן מזולתם) בענין הזה, ושפט והוכיח בטוב טעם ודעת, והוליך כנוגה אור החמת, ולא הבחיר עוללות לבצור אחריו רק שכים

*) ועיין עוד בספר מסורת המסורה להמלקדק הגדול ר' אלי' בחור ז"ל.

מבוא לספר מלכים

ובלשה גרגרים, וגם מבלעדי זאת החקירה הזאת בספר ד"הי היתה בעצם מכוונת העיון כמה שהוכחנו בו עתה, על כן יהיו דברי מעטים להעיר את תוכן הקורא, על היזה עניניס בתכלית הספור אשר לא שערו החכמים שקדמוני, ואומר:

הנה כבר הסכימו רוב המפרשים (ובראשם חז"ל), כי עזרת הוא הכותב ד"הי (ואם גם לא כל הדברים מפיו ילאו כאשר הוכיחו זה חכמים שוניס, בכ"ז רבו ככלו), ותכליתו ולית חכונן יפרך לשני ראשים, האחת והיא העיקרית, לספר על דרך ההתלשלות הדורות ניהם אל בני ישראל, מני הושע אדם עלי אדמה עד ימיו, וגם להגיד כספור כאחן את אשר קרה להם לבני ישראל בעתים חלפו ועברו; אך כוון עוד שניה, לפאר ולרומם את מקדש ה', כי רצה להעיר בזה את רוח העם ולהרהיב עוז בנפשם לבל ירפו ידיהם ליסד בית ה' ולשכלל היכלו, ולכן יספר בהרוכה את כל הדברים אשר הכין דוד לבית (ואשר יפקד מקומם במלכים); ובעבור זאת הזכיר גם לטוב מעשי מלכי יהודה אשר היו עם לבבם להחזיק את בדק הבית, ואשר הכינו את רוחם להרחות את פני האדון ה' לצחות ולשחר פניו בקרבנות (אם גם במלכים אלו שלא כאשר דבר, או שבת בדרך קצרה. והמקומות האלה נרשמים בכתב אחת בהקדמה לספר ד"הי לידידי הנ"ל), גם על הכהנים והלויים משרתי עליון שם בעבור זאת את עיניו ניחר ההשגחה, והרבה לספר ניחוסם ומשמרת פקודתם (וגם זה תמלא מבואר היטיב בדברי ידידי); והנה מה שהניאו להאריך ניחם בית אלוי בפרט, הוא כי ראה שרבים מהכהנים אשר לא מלאו את כתבם התיחסים נגאלו מן הכהונה, כנזכר זה בעזרא (ב' מ"ג) ובנחמי' (ז' ס"ד), ואולם ניחר העניניס אשר היום נוגעים בעצם המקדש, כטה רק בזאת מדרך סופר ספר מלכים, כי הוא לא נשא פני איש ולא החניף לגבר, גלה את עון מלכי יהודה ולא כסה על חטאתם, כאשר עשה הנביא ירמי' (וכאשר בארנו בחר היטב במה שקדם), ואך בספורי ארבעה המלכים דוד ושלמה ואביים ואסא, היתה לוא לאחרת עמו, כי בדוד ושלמה העלים את חטאתם אף כי רבה (ובפרט חטאת שלמה אשר הלך אחרי אלהים אחרים), ואמנם לא הזכיר כלל מעשהו הרע בעיני ה' (עיין לעיל), ובאסא יגיד לנו את תשובתו המעולה, ובעל ס' מלכים האריס מזה. והנה על דבר אסא כבר הודעתיך את דעתי (והיא תכלית הידיעה שלא אדע); אולם על שלמה אשר בו בחר ה' לבנות בית שבול לו, ואשר היתה בעיני עזרת הטובה שתין למעלה הימנה, והכתוב מעיד עליו וה' אהבו, לא מלא לבו להזכיר לו עון ואטאה; והסבה הזאת גרמה ג"כ שלא הזכיר לאביים עון כמו במלכים, כי אביים אחר משמרת בית ה' והתפאר בזה אחד (דה"ב י"ג י' — י"ג), ולכן העביר על אטאתיו שלא נזכרו גם במלכים רק בדרך כלל (מ"א ט"ו ג'); והנה הטעם הזה בעצמו יספיק לנו אולי לגלל דוד כי הי' עם לבבו לבנות הבית והכין לבנו זהב וכסף ואבני יקר לרוב לעורך הבנין, ונתן לו את תבנית הבית לכל מלאכתו, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל, כנזכר זה בד"הי (א' פרשה כ"ח).

אולם ירחה לי כי יש בעניין הזה עוד בחינה אחרת רחוי להשתכל בה, כי היא חפץ חוץ על פני ספורי ד"הי בכלל, והיא: הנה אין לספק שרק בימי גולי בבל נפרץ החזון מביאת הגואל האחרון, כי בכל דברי הנביאים אשר קדמו ליחזקאל לא דברו אלא רק בסתר ובחדות וע"ד המליצה, וכבר כתב הרד"ק שכל יעודי יעצי' נוכל לפרש על יחזקי' או על זרובבל, אבל יחזקאל ברור מללו בזה הענין, במרחה ולא בחידות ידבר, ממלחמת גוג ומגוג, הרחה לנו את תכנית הבית האחרון, והניד

גבולות

גבולות ארץ לבני למספר בני ישראל, וכן הנביא זכרי' (פרשה י"ד) גלה נורלות אשר יעשה ה' לגאות ירושלים באחרית הימים, ומלאכי חתם את דבריו בפסוק הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו', לכל הנפלאות האלה אין זכר בנביאים שהתנבאו קודם החורבן, לא עלה על דעת איש שיתקיימו היעודים האלה בימי זרובבל, כי לא היתה זאת גאולה שלימה, כי לא נעשה דבר מכל אשר נבאו הנביאים האלה, והבית שבנה זרובבל אין לו דמיון כלל עם תבנית הבית שראה יחזקאל, וגם לא שכן ישראל לשבטיו, שהרי לא עלו רק יהודה ובנימין, וגם המה עדיין עבדי מלכי פרס היו, ומ"כ אין לספק שהיו עיני כל ישראל מיחלות לביאת הגואל האמתי.

גם יש לחשוב בנקל, כי רובם האמינו שדוד בעצמו ימלוך עליהם, כפשטות הכתובים שנאמר ועבדי דוד מלך עליהם ודוד עבדי נשיא להם לעולם (עם ל"ז כ"ד וכ"ה), וגם זה אי אפשר לפרש על זרובבל כאשר ידוע כל מעיין שם, ולזה חשבו כי מלך דוד בעצמו יקום מקבר יבוי אדמת עפר ויחיה ויהי' להם למלך, כי כבר התפשטה גם האמונה בתחית המתים ביתר עז, ודניאל אמר בפירוש ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם (דניאל י"ב ב')*), והנה חכו כל בני הגולה ליום אחרון אם יעמוד דוד בחיר ה' להיות מלך עליהם כל הימים, ולכן לא רצה עזרא לתת שום דופי בקדוש עליון הזה, אשר עיני כל ישראל עליו ומחכים לביאתו, ובעבור זה לא הזכיר מלכי ישראל כי מגמתו הי' להראות רק כי לא סר שבט מיהודה, ואז המלך דוד עד זרובבל שהיה מגזע יאי והי' נשיא להם כאשר עלו מן הגולה, ומ"כ יש לקוות אל ה' כי עד מהרה ישלח את דוד משיחנו, ולנדק ימלוך מלך.

ועל דבר שמות ההלילים אשר לא נשא המחבר דברי הימים על שפתיו (עיין בדברי ימיני רי"ו) וזכר רק שם הכולל לכל ע"ז ולא הפרטי, ירחה לי, כי רצה על ככה בדרך מוסר וכבוד למלך פרס אשר הגדיל לעשות עם עם ה' ונתן מתנות רבות וככבודות לבית אלהים, ואיך יעשה הרעה הגדולה הזאת לחרף ולגדף את אלהי הארץ אשר ילא משם בכבוד גדול מטעם המלך והשרים ואשר עוד עתה הוא סר למשמעתם. והנה אין ספק כי כל ההלילים הנזכרים בשמותם בספר מלכים, היו גם אלהי העמים אשר תחת ממשלת כורש, כי המלך כורש הי' מושל ממשל רב, ולזה העלים את שמותם.

ויתר החלופים והשוויים שבין ספר מלכים ור"הי, כבר הערנו (אכי ורעי רי"ו) במקומות הרחויות בצאורנו כל איש ואיש כברכת ה' אשר עליו מאת חונן הדעת, ואם גם אנכי בעת בחרתי הספר הזה לא רציתי בשורו על דברי הימים, לבי בטוח שאם גם לא יהיו דבריו מתכוונים, לא יהי' סותרים זה את זה.

וטרם אכלה לדבר, עוד אחוה את דעתי בענין הספק במה שמו מספרי תנ"ך את ספר דברי הימים בסוף כל כתבי הקדש, אף שאין ספק כי עזרא ונחמי' מאוחרים בזמן, וכבר העיר ע"ז יחידי הנ"ל (והביא במשפט כל דבר מקטון ועד גדול בענין

---

*) ואם גם גם נשעי' (כ"ו י"ט) יחיו מתיך נבלתי יקומון, הנה מלבד כי גם יסורם זה גם נדיך משל, וכמו שהביא הרלב"ג בשם יש חומרים ע"ש, הנה גם לדעת רס"י יהיה זה רק ע"ד תפלה ולא להנטחה, עיין בדבריו.

מבוא לספר מלכים

הזה) ואומר: הנה כבר אמרתי בתחלת המבוא הזה כי כל כותבי ספרי הקדש שמו להם רק נקודה אחת למטרה, והיא, להגיד כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו; וכבר הודעתיך בהמעמר לספר בראשית (ח' ח') שגם מעשי בראשית סיפר לנו ג"כ לכוונה הזאת להחזיק אמונת ישראל בעניין יום המנוחה (עיין שם), התחילו ספרי הקדש בבריאת אדם הראשון והשתלשלות הדורות עד שבחר ה' באברהם עבדו ובזרעו אחריו, והגליהו שבטי ישרון ועשו פרי, עלמו מאד ובאו אל הנחלה והמנוחה אל ארץ מבורכת, עיני ה' דורשות אותה תמיד, ואת אשר קרה להם כאשר היו לעם, העמידו מלכים לכסא וירשו שערי אויביהם, עד כאשר הרשיעו לעשות הפריעו מוסר וירחק ה' עזבו, עלה בהם אף ה' וישליכם מעל אדמתם, ובענין הזה (כלומר בחורבן בית ראשון) רצוי להשלים הספורים האלה, כי מהיום ההוא ועד עתה עוד לא שבו בניס אל גבולם (כי רק מקלחם עלו מבבל), וכבוד הלבנון וחפארת המלכות לא נתן להם עוד, וכן עשו ואחמו בד"א, ולדעתי היה אחימת ד"הי בפסוק כ"ג למלאת שבעים שנה, אולם יען שרצו להשלים כל ספרי קדש בדבר אחת, לכן הוסיפו עוד שני פסוקים מספר עזרא, שגם הוא עוד לד"הי יחשב כאשר אמרנו, עד ויעל, וכאן שעשו בסוף יעשי' ובמגלת אסתר. את זה רציתי להקדים לספר מלכים, ויהיו נא דברי אלה לרצון בעיני הקורא, וזה שכר פעולתי.

פראג בחדש תמוז תקצ"ו לפ"ק.

וואלף ברמ"ל נ"ע.

מלכים א׳

א (א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם
לוֹ: (ב) וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה
וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ
סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי
הַמֶּלֶךְ: (ג) וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה
בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־
אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ
לַמֶּלֶךְ: (ד) וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־
מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת
וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ:

נאדניה

א (א) דער קעניג דוד וואר ערגרויט אונד בעיאהרט, מאן בעדעקטע איהן מיט גע־ווענדערן, אבער עם ערווארם־טע איהן ניט. (ב) דא שפראַ־כען זיינע דיענער צו איהם: מאן זוכע דעם קעניג לי־כען העררן איין יונגפרויליכעם מעדכען, דיא דעם קעני־גע אויפוואַרטען אונד זיינע נעזעללשאפטערין זיין זאלל, אונד אין דיינעם שאָסע רוהע, ראמיט עם דעם קע־ניגליכען העררן וואַרם ווער־דע. (ג) מאן זוכטע איין שא־נעם מעדכען אין אללען נעגע־דען ישראל'ס, אונד פאַנד אבישג דיא שונמית: דיזעז בראכטע מאן דעם קעניג. (ד) דאז מעדכען וואר איבער דיא מאסען שאן, אונד וואור־דע דעם קעניגם נעזעללשאפטערין, זיא כעריינטע איהן; אבער דער קעניג וואהנטע

איהר

ר ש "י

א (א) ולא יחם לו. לחמו רנותיו כל המנוה נגדים לזיו ולהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לבחול. ומדרש לגדה אמר רבי שמואל בר נחמני כשרקה דוד את המלך עומד בירושלים ותרנו בידו נלטנן דמו מירקתו: (ב) בתולה. בתולים מממין את בשרה: סוכנת. מממת וכן ובוקע עליס יסכן נס (קהלת י' ע'): (ד) לא ידעה. שהבתולה יפה לחמס מן הנעולה

ורנותינו

ב א ו ר

א (א) זקן, כתב הרב דון יצחק אברבנאל כי זקנה נאמר בעברית לך על לונן הצער, ולפעמים יבין שער לים מלישהו סבה מן הסבות והוא עוד לעיר לימים, לבן הוסיף הבתוב בא בימים (וכן תרגמנו). ולפ"ז יהיה זקן נגזר מן זקו כי בחנוני תרן קדם שער הבנן לא היה נרחה רק על הזקן ולא נרחה, כי שערות הרחם יכסוס לו יגלחוס לכל הזקן קדוס הוא להס לא יפול משערותיו לרחה כנודע. ויבסחו, פיעל סתמי ושיעורו ויכסוהו המכסים ע"ד ויאמר ליוסף. בבגדים, בא הכי"ת נפתח להורות על הידיעה כי הכיונה על הבגדים העשויים לחמס כמו כרים וכסתות. ולא יחם, שרשו יסס ולדעת המפרשים הוא עומד (ולפחנו תרגמנו יולח וע"ל פעל סתמי). (ב) ועמדה, כלומר שתעמוד לפני המלך ולא תמנע מן נעיניו תהיה לו לסכנת. סכנח, תרגמנו מענין הסכן הסכנתי (נמדבר כ"ב ל') שעינו ההרגל וכן כל דרכי הסכנת (תהלים קל"ט ג') הסכן בא עמו (לויב כ"ב כ"ח) עיין שרשים לרד"ק. ונאמר בחן על הלחם המלוי והרגיל לחלנו. וכן פירשו קצת המפרשים בא חל הסכן הזה (ישעי' כ"ב ט"ו) מפונק ובעל הנאות ורגיל בתותרות ותענוגות בני לחם. וחם, בינוני מן חמם. (ד) לא ידעה, הסבה מניחת ממה שקדם כמו שבתב הרד"ק

(ה) וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא
לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב
וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים
לְפָנָיו: (ו) וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו
לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־
הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה
אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם: (ז) וַיְהִי דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר

הכהן

איהר ניכט בייא. (ה) אדוניהו
זאָהן דער חניית איבערהאָב
זיך, אינדעם ער דאַכטיג: איך
וועלד קענינ זיין! ער שאַפֿט
טעזיך אויך וואַגען אונד רייטער אַן, אונד פֿינפֿציג מאַן
ליעפֿען פֿאָר אים הער.
(ו) זיין פֿאַטער האַטטע אין
זיינעם לעבען איהן ניע גע־
קרענקט, דאַס ער געזאַגט
האָטטע: וואַרום טהוסט דוא
דערגלייכען?—אַן געשטאַלט
וואַר ער זעהר שאָן, אונד
[חגית] געבאַר איהן נאַך
(דער געבוירט דעם) אבשלום.
(ז) זיינע אונטערערדוננען וואַרען מיט יואב דעם זאָהנע דער צרויה אינד מיט
אביתר

ר ש "י

ורגותינו למדו מזה שלא ירבה לו נשים (דברים י"ז ט"ז) וכבר היה לו שמונה עשר: (ה) מתנשא.
מתפאר: ומסוסים ורכב. ונטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ו) ולא עצבו. לא הכעיסו למדך
שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיחה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלום שנאמר ובכל ישראל לא היה איש
יפה (שמואל ב' י"ד כ"ה) והיא גרמה להם שנתגלו: ואותו ילדה למו לאחרי אבשלום. כלומר גדלהו
לאחר תרגות שגדלה למו של אבשלום: (ז) עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו
על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שילוה את בנו המולך תחתיו על כרחך היה רולה שימליך
זה על ידו ויקהבנו: ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונה משנת דוד מירושלים מפני אבשלום
שנאמר

באור

והדרש ידרש. (ה) ואדניה, הוי"ו יתירה להתחלת הענין וכן והמלך דוד בא בימים הספר, וביאור
ווי"ן כאלה עיין בהמעמר (בראשית ל' ב') מה שהבאתי שם בשם רבי המתרגם יו"ד מחבישא, כלומר
התנשא בנפשו לאמור אני אמלוך. ויעש, הוי"ו לבתיבת טעם בעבור זאת התנשא לאמור אני
אמלוך לפי שראה שעשה לו רכב ופרשים וכו' ואביו לא עצבו ולא מיחה בידו מצאתין זאת בי שם בי
אחר לבנות על בשלו אחריו. וגם הוא טוב תואר, גם זאת היתה סבה כי דמה בנפשו להיות
יורש עבר כי היה טוב תואר, וכאילות הקדם להבנו מחוד לבחור בחים קומה בעל תאר להיות מלך
עליהם כאשר ספרו לנו הסופרים הראשונים, וכדוגמתו מלאנו גם בשאול ואבשלום. ואותו ילדה,
הזכיר הכתוב עוד סבה שלישית לאשר בעבורה התנשא כי לו משפט המלוכה כפי חקי התולדה, יען
לותו ילדה למו חנית לדוד אחרי אבשלום שילדה לו מעכה. והנה שלשה בנים הראשונים היו לאמנון,
דניאל ואבשלום (דה"י א' ג' ב') ואמנון ואבשלום נודע כי נהרגו אך מדניאל לא ידענו מה היה לו,
אולם מכאן נראה שגם הוא כבר מת בעת ההיא. (ז) ויהיו דבריו, כלומר עסקו בהשתדלות
להגיע אל המלוכה, כמו על דבר שרי אשת אברם (בראשית י"ב י"ז) וכדומה. עם יואב, לאחרי אשר
הרג יואב את אבשלום ועבר על מצות המלך ידע כי כלתה לליו הרעה מאת המלך, גם כבר נאמרנו
בתולדת שלמה (עיין מבוא לספר משלי) כי יען שלמה היה חיש מנוחות לוהב שלום לכן לא היה יואב
חפץ במלכו כי הוא לא יקוה לזרוע חיש חיל ולא ייחל לעבור, ולזה התקשר עם אדוניה אשר עשה לו
רכב ופרשים ובזה הראה כי רוח הגבורה נוסכה בו וכי חיש מלחמות יהיה. ועם אביתר הכהן,
מז"ל לאמרו (יומא פ"ג) שמיום שנשרף דוד מפני אבשלום נסתלק אביתר מכהונה גדולה ונמנה בדוק
מחתיו לפי שאול אביתר בחוריס ותומים ולא נענה ובדוק, נענה וא"כ בעבור זאת היה אביתר ובנו
יונתן

הַכֹּהֵן וַיֹּעֲזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּהוּ׃
(ח) וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְהַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ
עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ (ט) וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת
אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־
כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלְכָל־אַנְשֵׁי
יהודה

אביתר דעם פריעסטער. אונד
דיעזע אונטערשטיטצטען דיא
אַנהענגער דעם אדוניהו.
(ח) אבער דער פריעסטער
צדוק. בניהו זאהן דעם יהוידע,
שמעי אונד רעי אינד דיא
העלדען דעם דוד, וואַרען נישט
מיט אדוניהו. (ט) ער אפֿפֿער-
טע שאַפֿע, רינדער אונד
מאַסטפֿיעה אם שטיינע זוחלת,
דער בייא עין רוגל איזט, אונד
לוד אללע זיינע ברידער דיא
קעניגס זאהנע, זאָ ווייא אללע
מענער יהודה'ס, דיא דיע-
נער

ר ש"י

שאלך נלחמים ויהומים ולח עלתה לו שלחמה ויעל לבניתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) והיה מכני בניו של עלי וידע שלח ישמע בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני מזיחי (שמואל ח' ב' ל"ה) והיה חפן ופעמוד זה על ידו: (ח) ונתן הנביח. שנתן לדוד שלמה ימלוך כמו שנאמר נדברי הימים (ח' כ"ב ט') ושלמה יהיה שמו: (ט) ומריח. שור של פטם: לבן הזוחלת. לבן שהיו הבחורים מנסין נהם לח כחם להזיזה ולגררה לשון מיס זוחלי עפר (דברים ל"ב כ"ד) ויונתן תרגם לבן סבותה שעומדין עליה וכופים למרחוק: עין רוגל. תרגם יונתן

עין

ב א ו ר

יונתן לחרי לדוניה כי הוח הנטיחס להושיבם על כנס. לבל מפשטות הכתוב נראה שלך בעת המשח שלמה שנית למלך על ישראל (דה"י ח' כ"ט כ"ג) הוסר לבניתר מכהונה גדולה עיי"ש בביחור כ"ד ג', והמפרשי' לחרו בענור שהקדים דוד תמיד לדוק לבניתר כי בכל מקום נזכר בניתר לחרי לדוק, לבן היה גם הוח נמורדין. והנה התקשר לדוניה עם יואב ובניתר, נחשבו כי שר הצבח יטה לח לב לבני המלחמה, והנהן הגדול לח יחר העם לחריו. אחרי, לח מלינו שרם עזר עם יחם לחר לבן הנכון כי נחשר הלמ"ד ושעורו לבחרי לדוניה נלומר להחנשים שהיו לחרי לדוניה וכדמתורגם. (ט) ויזבח, הפעל זבח נאמר לרוב לכל הקרבנות ומזבח לעד. ולזה נראה כי לבן הזוחלת היתה נמה ועליה הקריבו שלמי שמחה, כי מלפני' זאת חוק לישראל להקריב קרבנות בעת המליכו מלך עליהם, כי כן מלינו בספר שמואל שנמשח שחול כחשר היה זבח לעם (ש"ח ט' י"ג), וגם כחשר המליכוהו בגלגל זבחו זבחי שלמים לה' (שם י"ח ט"ו), וכן במשיחת דוד קרח שמואל ליסי בזבח (שם ט"ז ג'), ולחבשלום לחר: ואחלם לח נדרי לחר נדרתי בחברון (ש"נ ט"ו ט"ז) ולין ספק כי שר בזה מולח שכתין ועשה זבח לה' שם, ובחשר המלין דוד לח שלמה שנית נחמר ג"כ ויזבחו לה' זבחים וגו' (ד"הי ח' כ"ט כ"ח) ולכוונה הזחת חרגמו. ומריא, הבטן בפירוש השני של הרד"ק שהוח שם לבהמה מפוטמת וכן הוח בדח"ל (עיין שרשים שרם מריח) ועמו הסכים המנס בעזניום וחמר שבערבי נחמר מרח על עבול המזון ויהיה דומה כמעט לשרש נריח. אבן הזוחלת, הרד"ק כי' שהיו המיס זוחלין חלליו, ויונתן תרגם: לבן סבותה והוח מענין הנטה שעומדים עליה וכופים למרחוק כמו שפירשו רש"י ורד"ק כוונתו. עין רגל, יונתן תרגם עין קרח ופירש הרד"ק קרח הוח הכוכב ובעין הזה היו מבטסין בגדים ונקרח הכוכב רוגל לפי שמסתף בגדים נרגליו ע"כ, והנה עשה לדניה חת זבחו מבל מעיין כמו שלוה דוד להוריד חת שלמה חל גחון לסימן שתמשך מלכותו, וכן חמרו מז"ל (הוריות י"ח) לין מושחין חת המלכים חלח על המעיין כדי שתמשך מלכותו. וחולי היה נדעת קדושי לחניה להמשחו שם למלך, (לולח הוסר עכחס),

ושם

יְהוֹדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ (י) וְאֶת־נָתָן
הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבֹּרִים
וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
(יא) וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי
מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ
דָּוִד לֹא יָדָע׃ (יב) וְעַתָּה לְכִי
אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְטִי אֶת־
נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בִּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃
(יג) לְכִי וּבְאִי וְאֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר
כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ׃ (יד) הִנֵּה עוֹדֵךְ מְדַבֶּרֶת
שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ
וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ (טו) וַתָּבֹא
בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחֲדֵרָה
וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג

השונמית

תרגום אשכנזי

נער דעם קעניגס. (י) דאָך נתן
דען פראָפעטען אונד בניהו
זאַממט דען העלדען, זאָ וויא
זיינען ברודער שלמה לוד ער
ניכט. (יא) דאַ שפראַך נתן
צור בת שבע, מוטטער דעם
שלמה: האַסט דוא ניכט נע־
האָרט, דאַס אדניהו זאָהן דער
חגית קעניג געוואָרדען? אונ־
זער הערר דוד וויים עס ניכט.
(יב) נון קאָם, איך ערטהיי־
לע דיר איינען ראַטה, דאַס
דוא דיין לעבען אונד דאַז לע־
בען דיינעס זאָהנעס שלמה
רעטטעסט. (יג) געהע, טרע־
טע אין בייס קעניגע דוד, אונד
שפריך צו איהם: האַסט דוא
ניכט מיין קעניגליכער הערר!
עס צוגעשוואָרען דיינער
מאַגד אונד נעשפראָכען: יאַ
שלמה דיין זאָהן זאָלל קעניג
זיין נאַך מיר, ער זאָלל
זיטצען אויף מיינעם טהראָנע!
ואַרום איזט נון אדניהו קעניג
געוואָרדען? — (יד) וועהרענד
דוא נאָך רעדעסט, קאָממע
איך הינטער דיר, אונד פּאָל־
לענדע דיינע רעדע. — (טו) בת
שבע קאַם צום קעניגע אינז
ציממער (דער קעניג וואַר זעהר
עלנדרויעט, אונד אבישג דיא

רש"י

עין קלקלת הוא כופם שמתקן בנגדי למר נרגליו על ידי בעיטה: (י) ואת שלמה אחיו לא קרא. שיודע היה שהתנגח עליו הנביא למלוך: (יב) ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצה

באור

ומסתגם לא היה נידס שמן משחת קדש שמשחו צדוק לשלמן כמו שמשחו מלכי ישראל לדעת מז"ל (נהוריות שם). (יא) ויאמר נתן, הרגיש בקשה מה לו לנתן הנביא לבקש מחכולות ולעמוק עלות הלא חליו היה דבר ה' כי שלמה ימלוך ואיך יסתפק בנבואת עלמו? והשיב שים יעודי נבואה שהם לך על דרך חנחי. לולם נבר למרנו (חולדת שלמה דף ג' ע"ח הערה ס') שאין הנבוא מן הפסוקים כי נתן ידע בעת ההיא כי ה' בחר בשלמה ע"ש. (יד) ומלאתי, למלא ולחלים את דבריך ביתר נשוי. (טו) והמלך זקן, הזכיר זה להגיד כי לא היה

הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ (טז) וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ (יז) וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ (יח) וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ׃ (יט) וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־ וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְלִיוֹאָב שַׂר הַצָּבָא וּלְשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ (כ) וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ (כא) וְהָיָה כְּשָׁכְבַ אֲדֹנִי־ הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי

שונמיה כעריענטע דען קענינ). (טז) אונד בת שבע נייגטע זיך אונד וואַרף זיך הין פַּאָר דעם קענינע, אונד דער קענינ שפראַך: וואַס ווילסט דוא?— (יז) דאַ שפראַך זיא צו איהם: מיין הערר! כיים עוויגען דיי־ נעם גאָטטע האַסט דוא עס צו־ געשוואָרען דיינער מאַגד: שלמה דיין זאָהן זאָלל קענינ זיין נאַך מיר, ער זאָלל זיט־ צען אויף מיינעם טהראָנע. (יח) אונד זיעהע נון! אדניה איזט קענינ געוואָרדען, אונד דוא, מיין קענינגליכער הערר ווייסט עס ניכט. (יט) ער אָפפערטע אָכסען אונד מאַסטפיעה אונד שאַפע אין מענג, לוד אַללע קענינסזאָה־ נע אונד אביתר דען פריע־ סטער אונד יואב דען אָבער־ סטען דעס העערעס, אַבער דיינען קנעכט שלמה האַט ער ניכט נעלאַדען. (כ) דוא, מיין קענינגליכער הערר! ביזט עס יאַ, אויף דען דיא אויגען גאַנץ ישראל׳ס רוהען. דאַס דוא איהנען קונד גענעסט, ווער

וכני

אויף דעם טהראָנע מיינעס קענינליכען העררן נאַך איהם זיטצען זאָלל. (כא) ווען עס נון נעשיעהט, דאַס מיין קענינגליכער הערר זיך צו זיינען פאָטערן לענט, זאָ ווערדע איך מיט

מיי־

באור

עוד מדרך נמי המלך לנוח לגלו כי היה זקן מאוד ולא התאוה עוד להן וגם שרותן לא היה לריך כי לגיבג מסרת לומו, ולכן כאשר בקה לפניו נת שנע שחל מה לך. משרח, הרלוי מסרתת ונא פתח תמורת סגול (רד"ק). (יח) ועתה אדני, יונתן תרגם ולת רבוני כלגו כתוב ו ת ה, ולקמן כ' ולתה לדני המלך תרגם וכען כלגו נכתב ו ע ת ה, והוא הנכון והיולת בפי פעטות הבתוב. ורד"ק כתב שלפי הספרים המדוייקים ועפ"י המסורה נהפך הוא כי הרלטון בעי"ן והשני בחל"ף ועליו לתר הרדי"ק ז"ל ולני מפשתי בספרים מדוייקים ובכתיבת יד החכם כ' יחזקאל ז"ל ומלאתי שניהם בחל"ף וכו' ע"כ, וכיון שים מחלוקות בדבר כדאי הוא יב"ע לסמוך עליו לם מסכים הוא לכוונה הפשוטה בבתוב לף שהוא נגד המסורה, כי גם הרבה פעמים מלינו שהמסורה חולקת על ס"ם שלנו (עיין תקון סופרים על פסוק ולכני הפלגתם נרחצית כ"ה ו'). (כא) אני ובני שלמה, הנכון כמו שפירש החנרבחל בי

יזכירו

וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲסָאִים: (כג) וְהַנָּבִיא
עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן
הַנָּבִיא בָּא: (כג) וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו
אָרְצָה: (כד) וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ
אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: (כה) כִּי
יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־
וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וְלִשָּׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ: (כו) וְלִי
אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיְהוּ
בֶּן־יְהוֹיָדָע וּלְשֶׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא
קָרָא: (כז) אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ
אֶת־עַבְדֶּיךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא

יתיר ו׳

אדני

הרגום אשכנזי

מיינעם זאהנע שלמה פערברע־
כערן גלייך (בעהאנדעלט) זיין.—
(כב) נאך שפראך זיא מיט דעם
קעניגע אלס נהן דער פראפעט
ערשיען. (כג) מאן מעלדעטע
דעם קענינע, דאס נהן דער
פראפעט רא זייא, אונד דיע־
זער קאם פאר דען קענינ, אונד
ווארף זיך הין פאר דען קעניג
מיט דעם אנגעזיכטע צור ער־
דע: (כד) אונד נהן שפראך:
מיין קענינלי־כער הערר! דוא
האכט עס וואהל געזאגט:
אדניהו זאלל קענינ זיין נאך
מיר, אונד זיטצען אויף מיינעם
טהראנע! (כה) דען ער איזט
הייטע הינאבגעגאנגען, האט
אפסען אונד מאכטפיעה אונד
שאפע אין מענגע גע־
פפערט, אינד אלל קענינס־
זאהנע, זא וויא דיא אבערכטען
דעס העערעס אונד אביחר
דען פריעסטער איינעלאדען,
אונד זיעהע! זיא עססען אונד
טרינקען פאר איהם, אונד
רופען: עס לעבע הער קענינ
אדוניהו! — (כו) אבער מיך
דיינען קנעכט אונד צדוק דען
פריעסטער, בניהו דען זאהן
יהוידע'ס אונד דיינען דיענער שלמה האט ער ניכט געלאדען. — (כז) זאלטע פאן
מיינעם קענינלי־כען הערן דיא זאכע אויכגעגאנגען זיין, אונד דוא העמטעסט ניכט
קונד געטהאן דיינעם קנעכטע, ווער זיטצען זאלל אויף דעם טהראנע דעם

קע־

ר ש "י

נוך למלוך כמה שהנטיחו הקדוש ברוך הוא: (כא) חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה נמו של
השערה ולא יחטיא (סוטה כ' י"ז): (כד) לחה אמרת. נחמיה: (כה) כי ירד היום. שהעיר

באור

זכירו ענין לויים ויאמרו כי זנחה תחת לויה ולנן לה מטה מכבד מות וגם זרעה רצוי
להכחיד מן הארץ. (כד) אהה אמרת, לדעת רש"י והרד"ק ויתר המפרשים יחסר ה"א השאלה
ואין נוכך לאה אך הנוונה נוכחי אתה אמרת וגו' כי ירד היום. (כו) אם מאת, לולם
אם היה זאת מלאת המלך נפי הנראה מדוע לא הודעת וגו' כן שעור הכתובים לדעתנו.

קראו

אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אֲחֲרָיו: (כח) וַיַּעַן
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמַר קִרְאוּ־לִי
לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (כט) וַיִּשָּׁבַע
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה: (ל) כִּי
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי
תַּחְתָּי כֵּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה:
(לא) וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אָרְצָה
וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם: (לב) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וְלָנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־
יהוידע

קענינ־לִיכַּן הערן נאָך אי׳ה?
(כח) דאָ אַנטוואָרטעט דער
קענינ דוד אונר שפּראָך: רו־
פֿעט מיר בת שבע! ריעזע
קאָם אונר שטעלטע זיך פֿאָר
דען קענינ, (כט) אונר דער קע־
ניג שוואור אונר שפּראָך: ביים
לעבען דעם עווינען, דער מיי־
נע זעעלע ערלאָזט האָט אויס
אַללעכ דראַנגזאָלי! (ל) ראָם זאָ,
וויא איך דיר צוגעשוואָרען
ביים עווינען גאָטט ישראל׳ס
אונר עם אייגעשפּראָכען,
דאָם שלמה דיין זאָהן קענינ
נאָך מיר זיין אונד אויף מיינעם
טהראָנע זיטצען זאָלל אַן מי־
נער שטאָטט, איך אויך זאָ
טהון ווילל אָם הייטיגען טאָגע.
(לא) דאָ נייגטע זיך בת שבע
מיט דעם אַנגעזיכטע צור ער־
דע, אונד וואָרף זיך הין פֿאָר
דען קענינ, אינדעם זיא
שפּראָך: אָ דאָם מיין הערר
אונר קענינ נאָך לאָנגע לעב־
טע! (לב) דאָן שפּראָך דער

קענינ דוד: רופֿעט מיר צדוק דען פּריעסטער, נתן דען פּראָפֿעטען אונד בניהו זאָהן דעם
יהוידע

באור

(כח) קראו לי, כאשר הגידו למלך כי נתן נתן הלכה בת שבע מאתו ונאשר קרא המלך לבת שבע נפטר נתן מפניו לבל ירגיש המלך כי שניהם נוסדו יחד בעלה הזאת. (לא) יחי המלך, כתב הרד"ק ז"ל פירוש חיי הנפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן תרגם יונתן ויתקייס, וכל שאר ימי המלך תרגם ללא ע"כ. ולדעת התרגומא למוה בת שבע כן שלא יחשוב כי היא מפלה נמותו למען יגיע נוה למלכות ולזה השכילה לאמור יחי המלך לעולם נלומר עוד ימים נבירים נמו ועבדו לעלם ע"כ. ולדעתי יש כוונה לחרת בתרגום יונתן, והיא, כי הנה נכל מקום שנזכר נתנ"ך (זולת בדניאל) יחי המלך, הענין חמיד לעת הוקס למלך ות"כ הטעם כי חנון מלכותו ויכליח, ולזה לא נא נמקומות החלה מלת לעולם כי הענין לך על ההכלחה שלא יעמוד עמה חים נגדו להעבירו מעל כסאו ולא התמדת חייו, ולכן תרגם יונתן נטוב טעם כ"א, לבל כה שכבר היתה המלכה נכונה ביד דוד הכוונה כי עוד יאריך ימיכ, וע"כ נא מלת לעולם ולזה ח"י יחקייכ. ומזה חבין שגם בדניאל (ו' ו' ז' י"כ) נאמר: מלכת לעלמין חיי, יען מלכות דניאל בעת ההיא נבר היתה עדינה ותקיפה, ות"כ הכוונה רק על תרינת ימים והחמדת חייו, ולכן חמר לעלמין. (לב) לצדוק הכהן, להפר עלת תדניה תשר תשב להחזיק קשרו נשר הלבא ובכן נאשר חמרנו, התחבס גם דוד להמליך את שלמה על ידי לדוק הכהן ונביהו תים תי נאם הגבירים תשר למלך. ועוד שלא

יהוידע! דיעוע קאַמען פּאָר
דעו קעניג. (לג) אונד דער קע=
ניג שפּראַך צו איהנען: נעהמט
מיט אייך דיא קנעכטע אייע=
רעם העררן, אונד זעטצעט
שלמה מיינען זאָהן אויף דאַז
מויל־טהיער, וועלכעם פּיר מיך
בעשטיממט איזט, אונד פּיה=
רעט איהן הינאַב נאַך גיחון.
(לד) דאָרט זאַלבע איהן צדוק
דער פּריעסטער אונד נתן דער
פּראָפּעט צום קעניגע איבער
ישראל, דאַן שטאָסעט אין
דיא פּאָזוינע אונד רופּעט: עס
לעבע דער קעניג שלמה!
(לה) בעגלייטעט איהן הערויף,
אונד ער קאָממע אונד זיטצע
אויף מיינעם טהראָנע, אויף
דאַס ער קעניג וועדע אַן מיי=
נער שטעללע, דען איהן הא=
בע איך בעשטיממט צום פּיר=
שטען איבער ישראל אונד
יהורה. (לו) דאַ אַנטוואָרטע=
טע בניהו זאָהן יהוידע'ס דעם
קעניגע אונד שפּראַך: עס זייא

יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
(לג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם
אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם
אֶת־שְׁלֹמֹה בְּנִי עַל־הַפִּרְדָּה
אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ* עַל־גִּיחוֹן׃
(לד) וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק הַכֹּהֵן
וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם יְחִי
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ (לה) וַעֲלִיתֶם
אַחֲרָיו וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא
יִמְלֹךְ תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה׃
(לו) וַיַּעַן בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר וָאָמֵן כֵּן יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ (לז) כַּאֲשֶׁר

אל קרי היה

אַלזאָ! זאָ מאַגע דער עוויגע גאָט מיינעם קעניגליכען העררן שפּרעכען. (לז) זאָ וויא
דער

ר ש ' י

היתה נבוה וכן הזוחלת למטה בניח: (לג) על הפרדה לשון לי. הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה
שלין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: על גיחון. הוא מעיין הסילוח מכאן שלין מושחין את המלכים
שלא על המעיין ס' שתמשך מלכותו: (לד) ומשח לותו. נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר:
(לו) לאמן. שיהיה שלמה:

ב א ו ר

לתו לת נתן הנגיח להרלות כי מלת ה' היתה זלת, ומי ימרה לת פי הנגיח? (לג) את
עבדי אדוניכם, כלומר לתם לשר ידעתם שגם המה ענדי לדוניכם מחזיקים נגרתי שגל
יוסיפו גם המה על שונאיהו. הפרדה אשר לי, המיוחדת לי והוא סימן הוד מלכות.
גחון, לדעת כל המפרשים הוא מי הסלוח הנזכר ביטעיה (ח' ו') ולדעתי לכל המעיין היה
נקרא גחון מענין לתה גמי מנטן (תהלים כ"ב י') שנאמר על ההולכה נחזקה (הערפּחר=
בויעלען), ובמקום לשר נגר רבו מימיו והיה לנחל נקרא סלוח, כענין, המסלח מעינות
בגמלים. (לה) והוא ימלוך, שבחו על כסאי לאות כי ימלוך לתרי. ואותו צויתי,
הוי"ו נהוכלת כי, וכי לותו צויתי וגו'. (לו) אמן, יתלמת הדבר. כן יאמר, שגם ה'
יסניט לזה לו נאמר שנא העתיד במקום ענר (ולין זה זר כ"כ בנודע), והכוונה שבבר
אמר

הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן
יְהִי* עִם־שְׁלֹמֹה וְיַגְדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ
מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ (לח) וַיֵּרֶד
צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְלֵתִי
וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה עַל־פִּרְדַּת
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיּוֹלִכוּ אֹתוֹ עַל־גִּחוֹן׃
(לט) וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־קֶרֶן
הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח אֶת־
שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ
כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
(מ) וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם
מְחַלְּלִים בֶּחָלִלִים וְשְׂמֵחִים
יהיה קרי שמחה

דער עווינע מיט מיינעם קע־
ניגליכען העררן וואר, זאָ זייא
ער מיט שלמה, אונד ערהע־
בע זיינען טהראָן נאָך העהער
אלס דען טהראָן מיינעם קע־
ניגליכען העררן דוד.— (לח)ראַ
גינג צדוק דער פריעסטער
הינאַב מיט נהן דעם פראָפּע־
טען אונד בניהו דעם זאָהנע
יהוידע'ס, אונד מיט דען כרתי
אונדפלתי, קעניגליכן (ייבגאַרדן)
זיא זעטצטען שלמה איף דאַז
מוילטהיער דעם קעניגס דוד,
אונד פֿיהרטען איהן נאַך גיחון׃
(לט) אונד צדוק דער פריע־
סטער נאַהם דאַז אֶהלהאָרן
פֿאָם צעלטע, אונד זאַלבטע
שלמה, דאַן שטיעס מאַן אין
דיא פאָווינע, אונד עס ריף
דאַז גאַנצע פֿאָלק: עס לעבע
דער קעניג שלמה!(מ)אונד דאַז
גאַנצע פֿאָלק צאָג הינטער איהם הינויף, אונד שפיעלטע אויף פֿלאָטען, אונד יובעל־

ר ש " י

(לו) מכסא לדוני המלך. מנחן שמין לדס מתקנת נגנו: (לח) והכרתי והפלתי. תירגס יונתן וקצתית וקלעית. ורבותינו למדו לוריס ותומים: (לט) את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד ובלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שלמו שונין בסדר יומא: (מ) בחלילי. פלוט"י בלע"ז:

ב א ו ר

למר ה' כן להיות שלמה מלך על ישראל. (לח) והכרתי והפלתי, רבו הפירושים בענין השמות האלה (עיין שרשים לרד"ק וספר המלים להחכם בעזטניוס) ואולי נקראו כן מחנה מנחר הגבורים אשר הפליאו לעשות בגבורתם ויהיה כרתי מן כרת (שכרתו כל הקמים נגדם) ופלתי מן פלא (ובח פלתי לזווג המלות כמ"ש הרד"ק בכמה מקומות), ופי' הזה קרוב לדעת יונתן שתרגם קצתית וקלעי'; והרחבת הדברים בזה עיין בניאור דה"ל (סוף פרשה י"ח) לידידי המתרגם נ'. על גחון, כמו על גחון לו שהכוונה על שפת גחון. (לט) מן האהל, לדעת הרד"ק הוא האהל אשר נטה דוד לארון ה' בציון. והרד"ק ימאן בזה ואמר כי שמן המשחה ובוללת המן היו בגבעון בהאל מועד ונתן הלך לו שלח לגבעון והניחהו ע"כ ועכ"פ אין הכוונה שלח עתה לגבעון להניחהו שהרי גבעון היתה רחוק מירושלים ודבר המלך נחוץ והעד כי נמשח שלמה בטרם כלו קרובי אדניה לאכול, לך הענין בחבר רחם נתן (חבר שבין בשלמה) כי המלך וכל למשבב ועוד לא הודיע מי יהב לאחריו על כסאו, וגם הרגיש כי אדניה מתנשא למלוך, התחכם להניח את קרן השמן למען למען יהיה נכון אם השעה גריכה לכך. מחללים בחלילים, לדעת המפרשים שיעורו שהיו מנגנים בכלי זמר הנקרא חליל (פלויטע) כמו שתרגם

שְׁמֶחֶת גְּדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ
בְּקוֹלָם: (מא) וַיִּשְׁמַע אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־
הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם כִּלּוּ
לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קִנֹּל־
הַקִּרְיָה הוֹמָה: (מב) עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר
וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא
וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל
אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר: (מג) וַיַּעַן יוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לַאדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ
הַמֶּלֶךְ דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה:
(מד) וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי
וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ:
(מה) וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק הַכֹּהֵן
וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן וַיַּעֲלוּ
מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֹּהֶם הַקִּרְיָה הִוא
הַקּוֹל אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם: (מו) וְגַם

טע אין לויטער פֿרעהליכקייט,
דאַס דיא ערדע (פֿעסט)באָרש־
טעטע בייא איהרעם ויכצען.
(מא) דאַ האָרטע עס אדניהו
נעבסט אַללען געסטען, דיא
זיך בייא איהם בעפֿאַנדען —
זיא וואַרען עבען מיט דעם עס־
סען פֿערטיג — אינד יואב
האָרטע רען שאַלל דער פּאָזוי־
נע, אונד זאַגטע וואַס מאַג עס
זיין? דאַז טאָבען איינער אויפֿ־
גערעגטען שטאַדט! (מב) נאָך
רערעטע ער, אונד זיהע!
דאַ קאַם יונתן זאָהן דעם פּריע־
סטערס אביתר, אונד אדניהו
שפּראַך: קאָם נעהער! דוא
ביזט אַיין וואַקקערער מאַן,
ווירסט גוטעם פֿערקינדען.
(מג) דאָך יונתן ערוויעדערטע
אונד שפּראַך: לייידער האַט
אונזער קענינליכר הערר דוד,
שלמה צום קענינע געמאַכט.
(מד) אונד מיט איהם שיקטע
דער קענינ דען פּריעסטער
צדוק אונד דען פּראָפֿעטען נתן
אונד בניהו דען זאָהן יהוידע'ס,
זאָ וויא דיא כרתי אונד פלתי,
אונד זיא זעטצטען איהן אויף
דאַז מוילטהיער דעם קענינס,
(מה) צדוק דער פּריעסטער
אונד נתן דער פּראָפֿעט
זאַלבטען איהן אַם גיחון צום קענינע, אנגר נון זינד זיא פֿאָן דאָרט פֿרעהליך צוריק גע־
צאָגען — דיעס איזט דאַז יוכצען, וועלכעם איהר געהאָרט האַבט. (מו) אויך בעשטיגע

ישב

ר ש "י

ותנקע החרן. דנרי הנביאים לשון הנאי כלשון נני תדס: (מג) אנל אדונינו. כלומר עכשיו

ב א ו ר

שתרגם גס רש"י וכן העתקנו, ואולי ייטב יותר לס נאמר שהיו מתוללים נמחול ומרקדים לקול החלילי' כי רחוק הוא קנת לומר שהיו כל העס מנגני' נחלילי' (דנרי המתרגם).] (מא) מדוע, כלומר מדוע זה? קול הקריה הומה לחני סומע! וקילר נדנריו כדרך לנור התפעליות והוסה הוא תוחר לעיר לכן נת נפלס נקנה, ונעורו הקול הזה הוא קול קריה לחר הומה. (מג) אבל, מלת הקריאה, והענין עמה לת כן כי אין נשורה נפי.

יָשַׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְלוּכָה׃
(מז) וְגַם־בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ
אֶת־אֲדֹנִינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר
יֵיטֵב אֱלֹהֶיךָ אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה
מִשְּׁמֶךָ וְיגְדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ
וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּשְׁכָּב׃
(מח) וְגַם־כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן
הַיּוֹם יֹשֵׁב עַל־כִּסְאִי וְעֵינַי רֹאוֹת׃
(מט) וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקֻמוּ כָּל־הַקְּרֻאִים
אֲשֶׁר לַאֲדֹנִיָּהוּ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ׃
(נ) וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ׃ (נא) וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה לֵאמֹר
הִנֵּה אֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא אֶת־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה אָחַז בְּקַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יִשָּׁבַע־לִי כַּיּוֹם
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם־יָמִית אֶת־

עבדו אלהים קרי

שאַן שלמה רעז קעניגליכעז
טהראָ׳, (מז) אונד דיא רייענער
דעם קעניגם זינד בעריטם
נעקאָמטען, אום נליק צו
ווינשען אונזערעם קעניגליכעז
הערן דור, אינדעם זיא
שפראַכען: נאָטט פֿערהערר=
ליכע רעז נאַמען דעם שלמה
נאָך מעהר אַלס דיינען נאַמען,
אונד פֿערנרעסערע זיינען
טהראָן נאָך מעהר אַלס רעז
דייניגען, אונד דער קעניג
פֿערבייגטע זיך אויף זיינעם
לאַגער. (מח) אויך שפראַך
דער קעניג אַלזאָ: נעלאָבט
זייא דער עווינע נאָטט ישראל,
דאַס ער הייטע אייגען בע=
שטיממטע, דער אויף מיינעם
טהראָנע זיטצט, אונד מיינע
אויגען עס זעהען. (מט) דאַ ער=
שראַקען אַללע נעסטע דעם
אדניהו, אונד שטאַנדען אויף
אונד גינגען יעדער זיינעם וועג=
געם. (נ) אדניהו אַבער פֿירכט=
טעטע זיך פֿאָר שלמה, שטאַנד
אויף, גינג אונד היעלט זיך
פֿעסט אַן דיא עקקען דעם אל=
טאַרס. (נא) דעם שלמה וואַרד
עס אַנגעצייגט, דאַס אדניהו

דען קעניג שלמה פֿירכטע, דאַס ער זיך פֿעסט האַלטע אַן דיא עקקען דעם אַלטאַרס, אונד שפריכט: דער קעניג שלמה שוואָרע מיר, דאַס ער זיינען קנעכט
ניכט

ר ש " י

לין נשורתי טובה לך: (נ) בקרנות המזבח. שהיה בנבעון אמר הרובי בית דין נקברין בקברי בית דין לחמות בהן ולקבר בקברי אבותי כך דרך רבני תבומת:

לת

באור

(מז) וישתחו, לפי הפשוט השתחוה נגד המכרכים כי השתחוה נאמר גם על הקידה בדף נלב, ולין זה נגד הכיסוי כי ישתחוה המלך לעבדיו כי גם כהן ונביא היה בהם. (נ) בקרנות המזבח, ילוע הוא כי בעיני כל העמים היה מקדש חלסיהם ובפרט המזבח מקום מקלט, ולזה הכריכ' תורתנו הקדושה לנוות מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כ"ח י"ד). (נא) אם ימית, כל חס

שהוא

עַבְדּוֹ בֶּחָרֵב: (נב) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה
אִם יִהְיֶה לְבֶן־חַיִל לֹא־יִפֹּל
מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה וְאִם־רָעָה
תִּמָּצֵא־בוֹ וָמֵת: (נג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וַיּוֹרִדֻהוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וַיָּבֹא
וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר־לוֹ
שְׁלֹמֹה לֵךְ לְבֵיתֶךָ:

ב (א) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת
וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְּנוֹ
לֵאמֹר: (ב) אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ:
(ג) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר
חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו
כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן
תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם:

ניט טעדטען ווירד מיט רעם
שווערדטע. (נב) אינר שלמה
שפּראַך: וועז ער אין וואַקקע־
רער מאַן ווירד, זאָ זאָלל קיין
האָאר איהם צו באָדען פּאַל־
לען; ווירד אַבער באָזעם בייא
איהם ענטדעקט, זאָ מוס ער
שטערבען. (נג) דער קעניג
שלמה שיקטע דאַן הין, מאַן
פּיהרטע איהן פּאָם אַלטאַרע
העראַב; ער קאַם, וואַרף זיך
פּאָר דעם קעניג שלמה ניע־
דער, אונד שלמה זאַגטע צו
איהם: געהע נאַך הויז!

ב (א) אַלס דיא לעבענסטאַ־
גע דעס רוד זיך איהרעם
ענדע נעהערטען, דאַ בעפּאַהל
ער זיינעם זאָהנע שלמה פּאָל־
גענדעס: (ב) איך מוס נון דען
וועג אַללעם אירדישען נעהען,
זייא אַלזאָ שטאַנדהאַפט אונד
בלייבע אייז מאַן. (ג) האַלטע
דיא בעפּאַהלע דעס עווינען
דיינעם גאָטטעס, דאַס דוא
נעהעסט אין זיינען וועגען, בע־
אָבאַכטעסט זיינע געזעטצע,
געבאָטהע, אונד רעכטע אונד
למען
אַנארדנונגען, נאַך דער פּאָרשריפּט אין דעם לעהרבוכע משה'ס, דאַמיט דוא גליקליך
זייעסט אין אַללעם וואַס דוא אונטערניממסט, אונד איבעראַל וואָהין דוא דיך וועגדעסט.
ראַ־

באור

שכוח לחמר שנועה סורחותו הגלילה. (נב) לבן חיל, כענין: חיש גבור חיל (רות ב' א') שעניני חיש יהר נעל מדות טובות וע"ם נקחור. (נג) לך לביתך. לדעתנו הכוונה שיהר בניתו ולח יבוח עוד בחכר המלך וכענין שכוה לחביתר: ענמות לך על שדך.

ב (א) ימי דוד, חמרו נב"ר (פרשה ס"ו) ויקרבו ימי המלך דוד חין כתיב כחן חלח ימי דוד לקיים מה שנחמר: חין שלטון ניוס המות ע"כ. והוח דרך נלה ומקובל. (ב) בדרך כל הארץ. נדרך כל חנשי החרץ כן פירשו המפרשים, וחולי הכוונה כל נרוחי תחת חשר יבואו לחרץ. ותרגומנו נוטה לשני הפרושים. (ג) תשכיל, כחב הרל"ק הכוונה תשכיל בכל חשר תעשה ובכל חשר תפנה שם, ותשכיל עומד, חו יהיה חת כמשמעו ויהי' תשכיל פעל יולח כלומר תכליח חת דרכיך וחת כל חשר תפנה שם עכ"ל. חולם עוד כי נדע לפרש יחס הפעול במחמר השני. וירחה לנו שלפי דבריו יהיה העניו בכל מקום חשר תפנה שם תניח הצלחה. ויתורגם (חונד

(ד) לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ מ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־ יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־ נַפְשָׁם לֵאמֹר לְא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: (ה) וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־ שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־ נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: נ

(ד) דאַמיט דער עוו״גע אין ער־ פֿיללונג ברינגע זיין וואָרט דאַן ער איבער מיך אויסגעשפּראָ־ כֿען אינדעם ער זאַגטע: וועז דיינע זאָהנע אַכטזאַם זינד אויף איהרען וועג, דאַס זיא פֿאָר מיר וואַנדעלן אין וואַהרהייט מיט גאַנצעם הערצען אונד גאַנצער זעעלע, דאַ — זאַגטע ער — זאָלל עס דיר ניע מאַנ־ געלן אַן אייגען נאַכֿאָלגער אויף דעם טהראָנע ישראל׳ס.

(ה) דוא ווייסט עס אויך וואַס מיר יואב דער זאָהן צרויה׳ס געטהאַן, וואַס ער געטהאַן דען בייידען אָבערסטען דער העע־ רע ישראל׳ס, דעם אבנר זאָהן נר אונד דעם עמשא זאָהן יתר, דאַס ער זיא ערשלוג אונד קריעגסבלוט אין פֿרידענסצייט פֿערגאָס, יאַדיעזעס קריעגס־

(ו) לת מצר עזה לי. שהרי הספר שגלה דוד ביד לוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו. שחגר חרבו מלמעלה על מתניו שלא כדרך החגורים בלחתו לקרקע עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנלחמ והוא יגלה ותפול (שמואל ב׳ כ׳ ח׳) וכשנפלה ונטלה בסנור עמשא שלא נטלה חלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר מחרב לצר ביד יואב: ובנעלו לצר ברגליו. לת לצנר הרג בערמ׳ שגלגו גידמת הארך קולנת כמה שנלחמ (שמואל ב׳ ג׳ כ״ז) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר לתו בשלי לשון של נעלך:

ולא

באור

גוים פֿערבייטען, וואָהין דוך דיך וועגדעסט). (ד) לאמור לא יכרת, הוכפל בשם ק הזה מלת לאמור לפי שהכוונה היתה לצר דבר עלי לאמור לא יכרת וגו׳. ולפי שהאריך בין לאמיר ובין לא יכרת בשמחר מוסגר לא ישמרו וגו׳ לכן שנה עוד מלת לאמור כדרך לשון עברי (מדברי הרדי״ק). (ה) אשר עשה לי, ידוע כי יואב הפר כמה פעמים עלת דוד וכעשו גם כעש, וחז״ל לאמרו שהרי הספר שגלה דוד ביד לוריה. יאם גם אין זכר לדבר זה במקרא אין זה רחוק כי עשה זאת להחזיק קצר לדוניה ולהבאים את שלמה בעיני העם לחמר בחטא יקמתהו למו. אח אשר עשה, נאסר ו״יו העטוף, כמו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג׳ י״ח) ודומיהם. דמי מלחמה, ר״ל הדמים אצר לא היו רצוי׳ לשפך רק במלחמה שפך היה בשלום (רד״ק ורדי״ח). ויתן דמי מלחמה, תרגמו כדעת הרד״ח שעניינו כי נתן דמם בחגורתו וגו׳ כלומר התפאר בהרגתו כי הרגם בחלו הם דמי מלחמה בחלו הדריך בתף מלחמה גבורי חיל ויז נכתם על בגדיו ויאסר כ״ף הדמיון, ומעורו ויתן לותם כדמי מלחמה לו שחמר דמי מלחמה ע״ד היתול.

ולא

(ו) וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלוֹם שְׁאוֹל: (ז) וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ: (ח) וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּנָה וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַּיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב: (ט) וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אשר

וויבסט פֿערפֿאהרען נאך דיין נער ווייזהייט, אונד זיין גרויעס אלטער ניכט גליקליך אין דיא גרופֿט קאמען לאסען. (ז) אבער דען זאהנען ברזלי דעם גלעדי ווירסט דוא ננאדע ערצייגען, דיעזע מאגען צו דיינען טישגענאסען נעהע־רען, דען זיא נעהערטען זיך מיר אויף מיינער פלוכט פאר דיינעם ברודער אבשלום. (ח) פֿערנער איזט בייא דיר שמעי זאהן גרא, דער בנימניטע אוים בחורים, דיעזער שמעה־טע מיך מיט שענדליכעם פלו־כע צור צייט מיינעס צוגעס נאך מחנים, דאן קאם ער מיר עגטגעגען צום יארדן, אונד איך שוואר עם איהם בייא עוויגען צו: איך ווילל דיך ניכט אומברינגען דורכס שווערדט. (ט) נון אבער ווירסט דוא איהן ניכט אונבעשטראפֿט לאסען, דען דוא ביזט אין ווייזער מאן אונד ווייסט וואס דוא איהם צו טהון

ר ש "י

(ו) ולא תורד שיבתו בשלום שאול. לא תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם: (ח) קללה נמרצת. מכורעת כמו מה ימריך (לעיל ט"ז ג') מה נמרכו (שם ו' כ"ה) כמו מה נמלכו: (ט) כי איש חכם

אתה

באור

(ו) ולא תורד שיבתו, הנה לקמן לכל שמעי אמר: והורדת את שיבתו בדם שאול וכאן נאמר אך לא תורד שיבתו בשלום שאול וזה לעד כי לא תפן דוד בחות יועב לך היום כי שלמה לא יעשה לו יקר וגדולה אך ימעט כנודו ככל החפצרי למרות רוח ולהעליבהו, ולכוונה הזאת תרגמנו. — (ז) כי כו קרבו, כלומר גם המה קרבו אלי בדרך הזה וקדמו אותי במאכל ומשתה בעמוקל (ב' י"ז) (מדברי הרד"ק). (ח) והנה עמך, הנה כאשר הזכיר דוד את יואב ואת אשר עשה לו כי הרג את אבנר גם את עמשי שהיה גם הוא בחזקת שלום הזכיר את שמעי לבעלום וזה העלה נרעיונו גם רעת שמעי שהיה גם נאותו זמן וכאותו מקום. קללה נמרצת, לדעת הרד"ק הזכיר מרן יורה על החזק והתוקף ופירש כן בכל המקומות אשר בא גם הפעל הזה (עיין שרשים), ורש"י פירש מרן כמו מלך בכל מקום ועניני מפורשת. והחכם בעזעניים בספר המלים אלו לא הבריע ביניהם, ובאמת שניהם מתדמים בענין כי הוד המליכה הוא הכח והעצמה וכאשר תתחזק התפעלויות הנפש נקראנו כן נדבר ביתר עז ונאמר כסן לשוננו מבלי להכחיל שום דבר. ואנחנו הרכבנו את הכוונות יחד במלת טעכרוך שורה על דבר שהוא לאיבה ולדראון גם למדבר כי יגיד על תכונת חיש חין מעלור לרוחו. אם אמיתך, כאשר פירשנו למעלה שהוא לשון שלילה: (ט) כי איש חכם, תן לבבך למנוח לו עון מות נאכיל דבר לאחר וזהו וידעת את אשר תעשה לו (פיר"י) ובעיקר הלוי הזה הזכיל החכם הכולל ומקופחן מלוד מכל אשר היו לפניו. וז"ל: רגיס מחכמי ישראל והעמיס נפשו ונתנו בדבר הזה לאמור, איך דוד בחיר אלקים יחטיח את נפשו לעוות בנו בזאת? ומולם

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־
שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל: (י) וַיִּשְׁכַּב
דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר
דָּוִד: (יא) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד
עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים
וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנִים: (יב) וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא
דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתּוֹ מְאֹד:
(יג) וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית אֶל־
בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה וַתֹּאמֶר
הַשָּׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם:
(יד) וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלַיִךְ וַתֹּאמֶר
דַּבֵּר: (טו) וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי

טהון האַסט, אויך דאס דוא
זיין גרויעם אַלטער בלוטיג צור
גרופֿט ברינגסט. (י) דוד לעג־
טע זיך צו זיינען פֿאַטערן אונד
וואורדע צו גראַבע בעשטאַט־
טעט אין עיר דוד. (יא) דיא
צייט, וועהרענד וועלכער
דוד רעגיערטע איבער ישראל,
וואַר פֿירציג יאַהרע; צו חכרון
רעגיערטע ער זיעבען יאַהרע,
אונד צו ירושלים רעגיערטע
ער דרייא אונד דרייסיג יאַה־
רע. (יב) דאַן בעשטיגט שלמה
דען טהראָן זיינעם פֿאַטערס
דוד, אונד זיין רייך וואַרד וואָהל
בעגרינדעט. (יג) דאַ קאַם
אדניהו זאָהן חגית צו בת שבע
דער מוטטער דעס שלמה,
זיא זאַגטע (לו מיהם): איזט דיין
בעזוך אין פֿרידליכֿער? ער
אנטוואָרטעטע: אין פֿרידלי־
כֿער. (יד) אונד אַלס ער שפראַך:
איך האַבע אין וואָרט אַן דיך

היטה

(לו ריכטען); ערוויעדערטע זיא: רערע. (טו) דאַ שפראַך ער: דוא וויסט, דאַס

ר ש "י

לחתה. תן לנך למלוח לו עון מות נשכיל דבר לחכר וזהו וידעת לת לחכר תעשה לו: (יב) ותכון מלכותו

באור

ולולם לדעתי כל דבר שפתים נזה לך למותר יהיה, כי כבר נודע ההפרש הגדול בין הנהגת המדם לנפשו ובין חוקי הנהגת העם, ורחוקים המה נמלוך, ופעמים רבות יחויב על פי המשפט הנהגת העם רעת וזק לים יחידי נעבור טובת הכלל. ולם כן לם חשב דוד בלבו כל עוד שמעי חי יגיע זק להנהגת הכלל, כן יקהיל לת העם על המלך שלמה ויפריח מדניס בין לחיים ותהיה מרע לים בעיניהו וכדומה, לז עשה דוד על פי המלוה לחכר תלוה הנהגת העם, לף שהמלוה הזלת מתנגדת לל מלות וחוקי הנהגת לדם לנפשו עכ"ל. ועליו לין להוסיף. (י) ויקבר בעיר דוד, היה כיון ולדעתי נעשה זלת במלות שלמה לחכר להב מלוד ללכת בנימוסי מלכי העמים, ולכן יעד מקום קבר מיוחד למלכים ולם קבר לת לניו בקבר לבותיו בנית לחם. (יא) מלך שבע שנים, ובספר שמואל (ב' ה' ה') נלמר שבע שנים ושבעה'חדשים, כי בוחב ספר שמואל שם מגמתו לספר קורות מלכות דוד לזה דייק לומר שבע שנים מלכותו, לנגד הסופר הזה נח לנחוב דברי הימים למלכי יהודה וישרלל מלז המלך שלמה ולילך לזה לם לת שנו לדקדק נימי ממשלת דוד וזכר לך הכלל והשמיט הפרטי. (יב) והכון מלכותו, ובסוף הפרשה למר שיב והמלכה נכונה ביד שלמה, לזה יולה לנו שהוח על דרך כלל ופרט וכלל כמנהג ספורי המקרל. (יג) השלום באך, לפי שהיה מלווה שלח לנוח בחלר המלך בחדר בחרנו לעיל, לכן השתוממה על ביולו ושאלה השלום בלך? וי"ת שלום מיתך ויהיה זה לך דרים' שלום בלבך, ולדעתו מקרה לחד לה"ק השאלה כמו ליתר לותיות השמות שיגדעו ויוסיפו, וכן מלינו

הָיְתָה הַמְּלוּכָה וְעָלַי שָׂמוּ כָל־
יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ וַתִּסֹּב
הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה
הָיְתָה לּוֹ: (טז) וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת
אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֵׁבִי
אֶת־פָּנָי וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר:
(יז) וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא לִשְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־פָּנַיִךְ
וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
לְאִשָּׁה: (יח) וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע
טוֹב אָנֹכִי אֲדַבֵּר עָלַיִךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ:
(יט) וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ עַל־אֲדֹנִיָּהוּ
וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ וַיִּשְׁתַּחוּ
לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם כִּסֵּא
לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ:
(כ) וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה
אָנֹכִי שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֵׁב
אֶת־פָּנָי וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי
אִמִּי כִּי לֹא־אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ:
(כא) וַתֹּאמֶר יִתֵּן אֶת־אֲבִישַׁג

השנמית

ראַז רייך בערייטס מיין וואַר,
דען מיר האַטטע נאַנץ ישראל
ראַז אַנגעזיכט (ד. ה. זייכע
מויפֿמערקזאַמקייט) צוגעווענ-
דעט אום קאָניג צו ווערדען,
דאָך דיא רעגיערונג ענטגינג
(מיר) אונד וואַרד מיינעם ברו-
דער צו טהייל, דען פֿאָם עווי-
גען וואַר עס איהם בעשטימט.
(טז) נון האַבע איך עטוואַס
פֿאָן דיר צו ערביטטען, מע-
טעסטדוא מיך דאָך ניכט צו-
ריקווייזען! —אונד זיא זאַגטע
צו איהם: רערע. (יז) דאַ
פֿוהר ער פֿאָרט: זאַגע דאָך
דעם קעניגע שלמה — דען צו-
ריקווייזען ווירד ער דיך ניכט—
דאַם ער מ ר נעבע אבישג דיא
שונמית צור פֿרויא; (יח) אונד
בת שבע ערווידערטע: גוט,
איך ווערדע דיינעטווענען דען
קאָניג אַנשפרעכען. (יט) בת
שבע קאַם אַלזאָ צום קאָניג
שלמה, אום איהן אַנצושפרע-
כען אין בעטרעף דעם אדניהו;
דער קאָניג ערהאָב זיך איהר
ענטגענגן, פֿערביגטע זיך
פֿאָר איהר, דאַן זעטצטע ער
זיך אויף זיינען טהאָן, ליעס
דער קאָניגסמוטטער אייגען
שטוהל זעטצען, אונד זיא זאַם
איהם צור רעכטען. (כ) נון
שפראַך זיא: אייגע קליינע
ביטטע האַבע איך אַן דיך, ווייי-
זע מיך דאָך ניכט צוריק! — אונד דער קאָניג ערווידערטע איהר: פֿאָרדערע נור, מיינע
מוטטער! דען איך ווערדע דיך ניכט צוריק ווייזען. (כא) זיא שפראַך: געבע מאַן דאָך

ר ש " י

מאד. אף על העליונים: (יט) לדבר לו. לדבר בשבילו בשביל מדוייסו: לאם המלך. אמרו רבותינו

באור

שתסבר ה"א השלמה. (טו) ועלי שמו, הו"יו לנתינת טעם, המלוכה היתה בכר בלבו נתונה בידי יען
עלי שמו כל ישראל פניהם. (יז) ויתן לי, בכר אמרנו בתולדת שלמה מה לאם אדוניהם על בכה

הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ לְאִשָּׁה׃
(כב) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר
לְאִמּוֹ וְלָמָּה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ
וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־הַמְּלוּכָה כִּי הוּא
אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וְלְאֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וְלִיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃
(כג) וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה
לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה
יוֹסִיף כִּי בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ (כד) וְעַתָּה חַי־
יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבַנִי עַל־
כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי
בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּי הַיּוֹם יוּמַת
אֲדֹנִיָּהוּ׃ (כה) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ

אבישג דיא שונמית דיינעם
ברודער אדוניהו צור פרויא.
(כג) דא ערוויערטע דער
קאניג שלמה אונד שפראך צו
זיינער מוטטער: וואס
פערלאנגסט דוא אבישג דיא
שונמית פיר אדוניהו? פער
לאנגע דיא רעניערונג פיר
איהן, דא ער מיין עלטערער
ברודער איזט, יא פיר איהן
אונד פיר דען פריעסטער
אביחר אונד פיר יואב דען
זאהן צרויה. (כג) דאראוף
שוואור דער קאניג שלמה בייא
עוויגען, וויא פאלגט: זא פער־
פאהרע גאטט יעצט מיט מיר
אונד זא בין אין דיא פאלגע,
ווען אדניהו דיך ניכט אומס לע־
בען מיט דיעזעם ווארט גע־
שפראכען! (כד) נון, בייא לע־
בען דעם עווינען דער מיך בע־
פעסטיגעט אונד מיך אייניגע־
זעטצט האט אויף דען טהראן
מיינעס פאטערס דוד, אונד
דער אין הויז מיר ערריכטע־

ויפגע
ימיר י׳
טע, זא וויא ער עס פערהייסען! הייטע נאך מוס אדניהו אומגעבראכט ווערדען. (כה) דער
קאניג שלמה שיקטע אויך הין דען בניהו זאהן יהוידע׳ס, דיעזער דראנג אויף איהן אין,
אונד

ר ש "י

לחמה של מלכות היה רוח: (כב) ושאלי לו את המלוכה. מזיכתם בצדיטו של מלך היה תחלת
הצרה: (כד) עשה לי בית. בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן:

ענתות

ב א ו ר

לנקם לחניגג לחמה ע"ם כי חין לבזות פעמים. (כב) ויען המלך, חין ספק כי נת שנע ספרם
למלך חת כל הדבריס חשר דבר חליה חדוניה (ולח גם הכתוב לח הזכיר זה) חשר מתוכם נראה כי
עוד לח נתיחס מלהזיד חליו המלוכה ולך בעבור זחת חפן בחניגג. ולזה חרה למלך כי היה כל
הבינה זחת ותמרה: שחלה לחת קטנה, והוח הכטיחה למלוחת שחלמה, ועתה הקשתה לבחול
דבר חשר גם לו גם לה יהיה למוקש מות כמו שחמרה היה עלמה: והייתי חני ובני שלמה חטחים, וכמו
שפרשנו שם. ולו ולחביחר הכהן. כלומר לפי גם הוח חולי יחמול עלי כי עלמי ובשרי הוח הן
לח לו לנדו תהיה המלוכה כי גם לחביחתר וליואב ולהם נכריס נחשבנו ולח יחוסו עלינו: (כג) כי
בנפשו, פיעורו הדבר חשר דבר חדוניה בנפשו דבר. (כד) ואשר עשה לי ביח, כת"י: ודקיס
לי מלכו כי המלך שליט במלכותו בחיים הטורר בניתו. (כה) ויפגע בו, פי גם לח לזר יזבח

וַיָּמֹת׃ (כו) וְלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר
הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לְךָ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי
אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא
אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן
אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָוִד אָבִי וְכִי
הִתְעַנֵּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה
אָבִי׃ (כז) וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־
אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֹּא
אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־
בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה׃ (כח) וְהַשְּׁמֻעָה
בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי

אדניה

תרגום אשכנזי

אונד ער שטארב. (כו) אונד צו אביתר דעם פריעסטר זאג־טע דער קאניג: דו זאללסט געהען נאך ענתות אויף דיינע פעלדער, דען דו ביזט איין קינד דעם טאדעם, דאך אם הייטיגען טאג מאג איך דיך ניכט אוטברינגען לאססען, וויל דו געטראגען האסט דיא לאדע דעם עווינען גאטטעס פאר מיינעם פאטער דוד, אונד דו עלענד ערדולדעט האסט איבעראל וואו עם מיין פאטער ערדולדעטע. (כז) נון פערטריעב שלמה דען אביתר, דאס ער דען פריעסטערדיענסט פאר דעם עווי־גען ניכט מעהר פערריכטען דורפטע; זו דאס ער ערפילל־טע דיא הייסונג דעם עווינען, ווען ער אויסגעשפראכען האט דעם עלי אין שילה. (כח) דיעזע נאכריכט קאם ביז אן יואב — יואב האטטע זיך הינגענייגט צו

אדניהו

ר ש "י

(כו) ענתות לך. מצס היה: כי לים מות אתה. שמדת במלכות לכי נהיותך עם לדוניהו להמליכו שלח מדעתו: כי נשאת את ארון. נגרות לכי מפני מנשלוס: וכי התעניית. עמו נאותה הלוה שנאמר (שמואל ב' י"ז כ"ט) כי אמרו העם רעב ועיף ולמח במדבר: (כו) את נכר ה' לשבר נכר על בית עלי. והקימותי לי כהן נאמן וגומר (שמואל א' ב' ל"ה) והנשת כר מעון וגומר (שם שם ל"ג) ומשמרתי שלה לא היה בית מצוד לעבודה להקדוש ברוך הוא ועתה כשיבנה בית הבחירה מלא הקדוש ברוך הוא את דברו לגרש את בני עלי: (כח) והשמעה נאה עד יואב. שמועת מלות דוד שלוה להורגו וידע שמלמה שונאו כי יואב נטה אחרי לדוניהו ואחרי

ב א ו ר

לא נימים ההם גם לים ננבד מעבי המלך שלא ידעו במלות לדוניהו להנות נפש לויבי המלך, הנה נכל זאת נראה שלדקו לדברי הרד"ק שפירש שכל פגע ויפגע בפרשה הזאת הכוונה על ידי שלים, כי כן מלינו כעמים רבים שהענין על ידי למלעי, כמו ויען שלמה את הבית ועוד כמוהו, והעד הנאמן ממה שלוה המלך לבניהו שיקבר את יואב ובניהו נהן היה. (כו) וכי התעניית, כי גם לביתר נרע מפני שאול כמו דוד ונמלט שלל דוד כנזכר (שמואל א' כ"ג כ'). (כז) ויגרש שלמה, כבר הוסר לביתר מכהונה גדולה בשבר המלך דוד את שלמה שנית כנזכר בד"הי, ולדעת מז"ל עוד קודם לזה בשבר למרנו לעיל. לכל עתה הרחיקו שלמה ממקום המקדש לכל ישתמש עוד בשום עבודת הקדש. ולדעתי גם יונתן לא כוון על כהונה גדולה לך תרגם: ולמהוי כהן משמש קדם ה', כי בשמת לין לאו יכולים לגרש לים מהיות כהן, רק הכוונה מהיות עובד עבודת נהונה, (ועיין לקמן ד' ה'). למלא את דבר ה', עיין מה שכתבנו על זה בתולדת שלמה. (כח) כי יואב נטה. לדעתנו נא זה לנתינת טעם למה שינוח את שלמה לקח שהביו לא כוה לו כן, כשבר למרנו, ולמר לפי שיואב היה לחרי לדוניה ולא לחרי לנשלוס; כי לו היה גם לחרי לנשלוס לקח לא גם החזיק עמה את לדוניה היה קושב שלמה שלך משנאתו את דוד לשבר נתלהו זה עבר פעמים רבה להמליך את לדוניה נקיי דוד נגד

רכין

אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה
וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֶק
בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: (כט) וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה
וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ
פְּגַע־בּוֹ: (ל) וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר
הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר וְלֹא כִּי־פֹה
אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
דָּבָר לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה
עָנָנִי: (לא) וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבָרְתּוֹ
וְהָסִרֹתָ וְדְמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ

אדוניהו, אבער צו אבשלום
האטטע ער זיך נישט הינגע-
ניגט — דאס פליטטעט זיך
יואב אין דאז צעלט דעם עווי-
גען אונר העלט זיך פעסט אן
דיא עקקען דעם אלטארעם.
(נט) דיעם בעריטטעט מאן
דעם קאניגע שלמה דאס יואב
געפלאהען זייא אין דאז צעלט
דעם עוויגען, אונד דאס ער
זיך בעפינדע אם אלטארע,
דא שיקטע שלמה דען בניהו
זאהן יהוידע מיט דעם אויפ-
טראגע: גיהע הין אונד דרינ-
גע אויף איהן איין. (ל) בניהו
קאם אין דאז צעלט דעם עווי-
גען אונד שפראך צו איהם:
אלזא האט דער קאניג בע-
פאהלען, גיהע הערוים! ער
אבער זאגטע, ניין! זאנדערן
היער ווילל איך שטארבען.
בניהו מעלדעטע אלזא דעם
יואב קאניגע דיא זאבע אונר

שפראך: אלזא האט יואב געשפראבען אונד אלזא מיר געאנטוארטעט. (לא) אונד דער קאניג שפראך צו איהם: טהוע וא וויא ער געשפראבען אונד גרייפ איהן אן, בעגראבע איהן אונד שאפע הינוועג דאז אונשולדיגע בלוט, וועלכעס יואב פערגאססען, פאן

מיר

ר ש "י

מבזלום לא נטה. סוף דבר מכל מקום לנטות חלק נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת: (ל) ויאמר לו. אתיס לא מקבל עלי קללות שקללני דוד מניח במיתת מנגר (שמואל ב' ג' ל"ט) יחולו על ראש יואב ויקבלס שלמה עליו ומחר כך מלא: (לא) עשה כאשר דבר. אני מקבלס עלי לכך נדבקו כל אלו בזרע דוד. עוזיה היה מצורע. אסא מחזיק בפלך. יהויקים נפל בחרב. ואסר לחס

באור

רצון המלך בעבור הרעימו, ואם כן עתה לחרי אשר מת אביו אולי ישוב להיות לו עבד נאמן; אך יען עם מבזלום לא היו בקוצרים ואחר אדוניה נטה, הראה כי אך הוא אנוס לו ולא לאביו וידע כי בל יפקיד ולא ינוח מחרחר ריב, וגמר אומר להמיתו. (ל) כה דבר וכה ענני, כלומר לא נכנע מלפניך לנקם על נפשו רק נרוח קצה ולב אמין היה כל המענה, לא כי פה אמות. (לא) וקברתו, המפרשים נתחבטו בענין הכתוב הזה, ולדעתנו בי מה שלא רצה יואב לנאת מן המקדש ולמות שם לפני ה' היה למען תהיה מיתתו לאבן נגף ולצור מכשול לבנית ישראל לשלמה כי יאמרו שהלל את מקדש ה' (וכנר הרגיש בזה הרד"ק וחמר כלאחר יד וז"ל: וחשב ג"כ שבעבור זאת תהיה מיתתו גם כן יותר מנוח בעיני העם ע"כ) אך שלמה לא את לבו לבל זאת כי זה היה מדרך המלך יגזר אומר ויקים. אך בבל זה התחבל לעשות כי יקבר מיד לבל יתפרסם הדבר בל כך, ומזה תבין מה שאמר להלן (פסוק

יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי׃ (לג) וְהָשֵׁב יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־
רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים צַדִּקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהַרְגֵם
בַּחֶרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדַע אֶת־
אַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָא יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־עֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר־צְבָא
יְהוּדָה׃ (לד) וְשָׁבוּ דָמֵיהֶם בְּרֹאשׁ
יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זַרְעוֹ לְעֹלָם וּלְדָוִד
וּלְזַרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכִסְאוֹ יִהְיֶה
שָׁלוֹם עַד־עוֹלָם מֵעִם יְהוָה׃
(לה) וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־
בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר׃
(לו) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל־הַצָּבָא וְאֶת־
צָדוֹק הַכֹּהֵן נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת
אֶבְיָתָר׃ (לו) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא

לשמעי

מיר אונד פֿאָן מיינעם פֿאַטער׳ס הויזע. (לג) זיינע בלוטשולד ברינגט נון דער עווינע צוריק איבער זיין אייגענעם הויפט, דאַס ער אייגעדרונגען אויף צוויייא מענער דיא רעכטפֿער אונד גיטיגער וואַרען אַלס ער, ער ערשלוג זיא מיט דעם שווערטע אָהנע דאַס מיין פֿאַטער דוד עם וואוסטע, נעמליך דען אבנר זאָהן נר העערס׳ אָבערסטען ישראל׳ס, אונד עמשא זאָהן יחר העערס׳ בערסטען יהודה׳ס. (לג) צו׳ ריקפֿאַללען מאַגע דיוע בלוט׳ שולד אויף דאַז הויפט יואב׳ס אונד אויף דאַז הויפט זיינער נאַכקאָמענשאַפֿט אין עווינ׳ קייט, אַבער דוד, זיינען נאַכקאָמען, זיינעם הויזע אונד זיינעם טהראָנע זייא פֿריעדע עיוינליך פֿאָם עוויגען (בעטיט׳ רען). (לד) בניהו זאָהן יהוידע גינג הין, גריף איהן אַן טאַרטעטע איהן, אונד ער וואַרד בעגראַבען אין זיינעם הויזע אין דער וויסטע. (לה) נון בעשטימטע דער קאָניג דען בניהו זאָהן יהוידע אַן זיינער שטעללע איבער דאַז העער אונד צדוק דען פריעסטער בע׳ שטימטע דער קאָניג אַנשטאַטט דעם אביתר. (לו) דער קאָניג שיקטע, ליעס דען שמעי

ר ש "י

לדקיהו: (לד) בניתו במדבר. שהיתה ניתו הפקר במדבר לעניים:

באור

ל"ד) בניתו במדבר, ומה לנו לפס היה במדבר ניתו? (וכבר הרגישו בזה גם מז"ל גם יתר המפרשים) ולדברינו יש בזה כוונה מיוחדת כי קבר לותו במדבר במקום לא יעבר לדם בו לבל ידע איש את קברתו, והבן. (לב — לג) והשיב, זהו בדרך החלטה כי עתה השיב ה' את דמו [לשמתו] נרצחו לבל ובנו דמיהם הוא בדרך תפלה ונקמה כמו שיזכה על זה סוף הפסוק ולדוד וגו'. בראש יואב ובראש זרעו, הלך בדרך לחניו שגם הוא לאמר, נקי לחני ומלכתי מדמי לחנר בן נר יחולו על ראש יואב וגו' (ש"ב ג' כ"ח כ"ט). (לד) בביחו, הנחון כי שימוש הני"ת כמו לבל כי שמושי הני"ת רבים (עיין מכלול לרל"ק) כי בנית עלמו לא היו קוברים את מפני הטומאה. (לה) נתן המלך, הולאת נתן לבל לדוק ענינו הקיום וההתחזקות כי בבר נתנה לדוק לכהן גדול בימי דוד כמפורש בד"הי וכאשר לאמרו זה פעמים. (לו) וישלח המלך, הנה לפס גם

לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־לְךָ בַיִת
בִּירוּשָׁלַם וְיָשַׁבְתָּ שָׁם וְלֹא־תֵצֵא
מִשָּׁם אָנֶה וָאָנָה: (לז) וְהָיָה וּבְיוֹם
צֵאתְךָ וְעָבַרְתָּ אֶת־נַחַל קִדְרוֹן
יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמְךָ
יִהְיֶה בְרֹאשֶׁךָ: (לח) וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי
לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֵּשֶׁב
שִׁמְעִי בִּירוּשָׁלַם יָמִים רַבִּים:
(לט) וַיְהִי מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרְחוּ
שְׁנֵי־עַבְדֵי שִׁמְעִי אֶל־אָכִישׁ
בֶּן־מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיַּגִּידוּ לְשִׁמְעִי
לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בְּגַת: (מ) וַיָּקָם
שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיֵּלֶךְ
גַּתָּה אֶל־אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת־עֲבָדָיו
וַיֵּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת־עֲבָדָיו
מִגַּת: (מא) וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה כִּי־הָלַךְ
שִׁמְעִי מִירוּשָׁלַם גַּת וַיָּשָׁב:
וישלח

רופען אונד שפראך צו איהם:
ערר ס׳טע דיר דיינע וואָהנונג
צו ירושלים, דאָזעלבסט
זאָללסט דוא בלייבען אונד דיך
פֿאָן דאָרט ניכט וועגבענעבען
אירגענדוואָ הין. (לז) אַן יע־
נעם טאָג אַבער, וואָ דוא דיך
וועגבעגיבסט אונד איבער־
שרייטעסט דען באַך קדרון,
דאַ וויססע דאַס דוא שטער־
בען מוסט, דיין בלוט קאָממט
דאַן איבער דיין הויפט.
(לח) דאַ שפּראַך שמעי צום
קאָניגע: עס בלייבט דאַביא;
זאָ וויא מיין קאָניגליכער הערר
עס אויסגעשפראָכען, זאָ וירד
דיין דיענער זיך בעטראָגען.
שמעי בליעב אַלזאָ אין
ירושלים פֿיעלע טאָגע הינ־
דורך. (לט) נאַך פֿערלויף
דרייער יאָהרע, געשאָה עס
דאַס דעם שמעי צוויא
שקלאַפֿען ענטליפֿען צו אכיש
דעם זאָהנע מעכה קאָניגע צו
גת. דיעס ערצעהלטע מאַן דעם
שמעי מיט דען וואָרטען: זיהע,
דיינע שקלאַפֿען זינד צו גת.
(מ) אונד שמעי מאַכטע זיך
אויף, זאַטטעלטע זיינען עזעל,
אונד גינג נאַך גת צו אכיש אום זיינע שקלאַפֿען אויפֿצוזוכען, דאַרויף גינג ער אונד בראַכ־
טע זיינע קנעכטע פֿאָן גת (זוריק). (מא) דיעס ווארד דעם שלמה הינטער־
בראַכט, דאַס שמעי פֿאָן ירושלים נאַך גת גענאַנגען, אונד אויך צוריקגעקעהרט

ר ש " י

(לו) ולא תצא משם. כדי שיהא מלוי לו ולמלוך לו מטה מות:

באור

היה שמעי קון מבחוץ וסילון ממחיר בעיני המלך שלמה, וחניו לזה להוריד שיבתו בדם שחול, ובקל יוכל לא יחד ממני בחצר ירח מפני לדניה יואב ואביתר, כי המה היו ננבדים בעיני העם ובקל היו יכולים לקשור עליו קשר, אבל שמעי לא היו נחשב כ"כ בעיני העם, ולכן העניש תחלה לדוני יואב ואביתר, ואחר כן פקח עיניו גם על שמעי לחת מוקש לנפשו, והחריך אפו לו עד כי הניע העת לשום עליו עלילות דברים. בנה לך בית, כלומר הכן לך בית לשבת בו, כי מדוע יצוה לו כי יבנה לו בית? ולכוונה הזאת תרגמו. (לו) דמך בראשך, ענינו התחמה

(מב) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַּיהוָה וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ אָנָה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־מוֹת תָּמוּת וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי: (מג) וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת שְׁבֻעַת יְהוָה וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ: (מד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבֶךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ: (מה) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה עַד־עוֹלָם: (מו) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ וימת

זייא. (מב) האַ שיקטע דער קאָניג, ליעם דען שמעי רופֿען אונד שפראַך צו איהם: פֿיר= וואַהר, איך האַבע דיך בייַם עוויגען בעשיאָרען אונד דיך געוואַרנט אינדעם איך זאַג= טע: אַם טאַגע וואָ דוא דיך הערויסבעגיבסט אונד אירגענד וואָהין געהעסט, דאַ זאָללסט דוא וויסען דאַם דוא שטער= בען מוסט, אונד דוא ערוויע= דערטעסט מיר: עם איזט גיט, איך האַבע עם פֿערנאָממען. (מג) וואַרום האַסט דוא נון ניכט בעאָבאַכטעט דען שוואור בייַם עוויגען אונד דען אויפֿ= טראַג וועלכען איך דיר גענע= בען? — (מד) דער קאָניג פֿוהר פֿאָרט: דוא קעננעסט וואָהל אַלל דאַו איבלע וועלכֿזם דיין הערץ ערדאַכטע, וועלכֿעם דוא פֿעראיבט אַן מיינעם פֿא= טער דוד, נון ברינגט גאָטט דיין לאַסטער איבער דיין הויפֿט צוריק. (מה) דער קאָניג שלמה אַבער בלייבט געזונ= נעט, אונד דער טהראָן דעם דוד בלייבט פֿעסט פֿאָר גאָטט ביז אין עווינקייט. (מו) נין בעפֿאַהל דער קאָניג דעם בניהו זאָהן יהוידע, ער גינג הינוים, דראַנג אויף אי הן איין אינד ער שטאַרב

ר ש "י

(מב) ואעד בך. לשון התראה: (מג) את שבועת ה'. לשון הזכרת בה':
ומלכים

באור

תהיה נרתך וכמו שתיגם יונתן חוכת קלולת תהי ניתך וכן דמו נרתנו (יחזקאל כ"ט). (מב) השבעתיך, לפי עפ"י שלא נזכר לעיל השבועה נרתה מכאן שהזכיתה (ר"ק). (מד) אשר ידע לבבך, כלומר תמיד היו מחשבות לבך להרע לי ועצות כחשך יומת לעשות. והנה הניח שלמה את שמעי במצפת ולא עשה כן לחדניה ויואב כי לא היו בידו ראיות ברורות להמיתם על פי דין, כי על קשרים בגר שלא להם וגם היה במעלת עוד דוד חי, ומפי הוא העניר מעתם מין מן הרעות שבנו יעניפם, ועל דבר שניצג הנה היה כוונתם בזה דבר המסור על הלב והמצפת לחלקים הוא ולא לחדם, גם ירא פן יחזר הדבר יתקצרו חוגי נריתם להגילם, אבל לשמעי היה מצפת מות כי בעד העיד בו המלך וגם לא פחד מפניו כאשר למרנו ולזה העמידו בדין. (מו) ויצו המלך, כפי הנראה לפי ענינו שמעי דבר וירצה לנו בזה כי שמעי אמר בלבו

וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה:

ג (א) וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַם סָבִיב: (ב) רַק הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת כִּי לֹא־נִבְנָה בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם: (ג) וַיֶּאֱהַב שְׁלֹמֹה

את

שטאַרב. זאָ וואַר דיא רעגיע־רונג בעפֿעסטיגעט אין דער האַנד דעם שלמה.

ג (א) נון פֿערשוועגערטע זיך שלמה מיט פּרעה, דעם קעניגע אין מצרים: ער הייראַטהעטע נעהמליך אייניע טאָכטער פּרעה ם,אונד בראַכטע זיא נאַך עיר דוד (חוץ דאָמט לו וואָהנען) ביז ער פֿערטיג וואַר מיט דער ערבויאונג זיינעם הויזעם, דעם גאַנצען מויערען אונד דער מויער ירושלים רינגם אומהער. (ב) (אבער נאָך בראַכטע דאַז פֿאָלק זיינע אָפּפֿער אויף אַנהעהען, דען עם וואַרד קיין הויז דעם נאַמען דעם עוויגען ערבייעט ביז אין יענען טאַגען.) (ג) דען שלמה ליעבטע דען

ר ש "י

(מו) והממלכה נכונה וגומר. כלומר לא נענש על כל אלה:

ג (א) ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי בנו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם בקרקע רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ולא"כ בנה לה בית: (ב) מזבחים בבמות. לפי שעדיין כל הרובה בונה מזבח בראש גגו לו בחלרו: (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. לרבע שנים

באור

בלבו שהמלך ידאג פן ילך אל אחיני מפחתו ושבטו שונאי בית דוד, ויסיתו למרוד במלך, ולזה לוהו לבנות בירושלים למען יהיו עיניו עליו לשמור בעדיו, ולכן חשב כי חיוו עונר על מלות המלך אם ילך לגת עיר מערי פלשתים, ובפרט אם ידים מוכיחות שלא הלך שם רק להביא את עבדיו, לך בחשר רצה כי המלך פקוד יפקוד את אשר עשה לאביו הבין כי שלמה לך תחנה היה מבקש להתנוקל עליו, וידע כי דבר שפתים להתנכל יהיה לך למפסוד, כי כלתה אליו הרעה מלת המלך ולזה שם יד לפה.

ג (א) ויתחתן שלמה, על ענין המרי הזה כי לקח את פרעה לאשה, כבר הפליגו חז"ל לגבר במקומות שונים, ובתולדת שלמה הבאנו דעת הרלי"ח בזה עיין שם. עד כלותו, שעורו לשנת שם עד כלותו, אע"פ שעלה קומת המלך אל ביתה ניער לנגון, והנה ספר הכתוב בשבחו בנה לה בית כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה וגו' (ל"הי ב' ח' י"ו), ובזה נמשך הפסוק אל ויאהב שלמה את ה', והפסוק רק העם וגו' הוא מאמר מוסגר. ואת ביח ה', הזכיר בית ה' באחרונה, אף שבאמת בנה קודם בית את פרעה לאשה, כבר הפליגו חז"ל עוד העם מזבחים כאשר בארנו. ואת חומת ירושלים, גם בחומה יש מענין קדושה, שהרי קדשים קלים ומעשר שני חיים נאכלים חוץ לחומה. (ב) רק העם, נמשך למעלה לפי שלא בנה עדיין בית לה', לכן היו העם מקטירים בבמות, וכן תבין כי בכל מקום שנזכר בתנ"ך, העם מקטירים בבמות, ילוה אל המאמר מלת עוד, ויאמר עוד העם מזבחים ומקטירים בבמות (מ"ח כ"ב מ"ד, מ"ב ב' י"ד ד') וכן כל כיוצא בזה, יען אחרי אשר היה היכל ה' על מכונו, נאספו הבמות, והי' זה עון פלילי להקריב קרבן לה' חוצה למקום אשר בו בחר ה', ולכן גם מלת עוד לזרות שגם עתה שהיה להם מזבח מיוחד במקום הנבחר והקדוש הקריבו בחוץ, אבל כתן בשעת היתר הבמות אמר לך שהיו העם מזבחים בבמות. (ג) ויאהב, שעשו כי אהב

אֶת־יְהוָה לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו
רַק בַּבָּמוֹת הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר:
(ד) וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם
כִּי־הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף
עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ
הַהוּא: (ה) בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה
אֶל־שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ:
(ו) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה עָשִׂיתָ עִם־
עַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר
הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְצֶדֶק

ובישרת

תרגום אשכנזי

רען עוויגען זאָ, דאַס ער וואַנדעלטע אין רען זיטטען וויינעם פֿאַטערס דוד; אונד נור אויף רען (גענייגטען) אַנהעהען אָפּפֿערטע אונד רייכֿערטע ער. (ד) דרויף גינג דער קעניג נאַך גבעון, אום אַללדאַ אָפּפֿער דאַרצובריינגען, רען עס וואַר (רחזעלבסט) דיא גראָסע אַנהעהע; טויזענד אָפּפֿער בראַטע שלמה דאַר, אויף דעם דאָר טיגען אַלטאַר. (ה) צו גבעון צייגטע זיך דער עוויגע דעם שלמה אים נעכטליכֿען טרוימע, גאָטט שפּראַך (רחמט): פֿאָרדערע, וואַס איך דיר נעבען זאָלל! (ו) אונד שלמה שפּראַך: דוא ערצייגטעסט דיינעם דיענער, מיינעם פֿאַטער דוד, גראָסע גנאַדע, דאַ ער פֿאָר דיר וואַנדעלטע אין וואַהרהייט אונד אין טוגענד אונד אין רעד-

ר ש " י

עד שלח התחיל לבנות הבית לבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה לת בת פרעה ומלאת לומר כי על לפי ועל חמתי היתה העיר ההיח לשם היום לחר בנו לותה ועד היום הזה (ירמיה ל"ב ל"ח) כך שנינו בסדר עולם למדנו שלין הפרשיות כתובות בסדר: בגמות הוח מזבח. בגבותו דבר הכתוב שעשה לת בנין הבית לרבע שנים: (ד) היח הבמה הגדולה. הוח מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בגלגל מכנה שילה בימי עלי ובלו לנוב מכנה נוב בימי שחול ובלו לגבעון: יעלה שלמה.

כמו

ב א ו ר

ובמ"ש בפסוק ל'. רק בבמות, הנה בכל המקרח שנח הבמות לו בגמות בידיעה, הכוונה על הבמות שהקריבו שם קרבנותיהם לה', ובנין לח לכולן, הוח: לבל עוד העם מזבחים בגמות רק לה' לגלהיהם (ד"הי ב' ל"ג י"ז), וכן הענין בכל מקום שם לח שניבר ממה שלפניו לו שלחריו שעל במות ע"ז ידבר, ולזה לנו לומרים שגם בלן הכוונה שבלמה זבח עד היום הזה, לך בתוכן הבמות שזבחו העם והנה לה' לבדו, ולח בלחר עשה בלחרונה, לחרי לשר הטו הגזים לת לבו שבנה נמה לכמוש שקן מוחב, והלך לחרי לגלהים לחרים כמנוחר לקמן (י"ח ה' ו'), ולמר הכתוב כי עתה עוד היה שלמה מחזיק בתומתו והלך בדרכי דוד לחביו לההוב לת ה' ולזכוח לו לבדו וכן תרגמנו. (ד) הבמה הגדולה, קרלה גדולה למעלת קדושתה, כי שם היה החהל מועד, ואולי היתה ג"כ גדולה בבמותה מלשר הבמות (מדברי הרדי"ח). יעלה שלמה, ענר במקום עתיד (רד"ק), ולין זה מורה על רגילות והתמדה, כמו יעשה חיוב כל הימים (חיוב ל' ה'), כי רחוק הוח שהיה מדרכו להקריב תמיד חלף עולות שבועה לשם, גם לינו במשמעות הלשון כי סך העולות לשר העלה שבמה ההיח בל ימיו יהי' חלף, לך הענין לדעת הרד"ק (ועמו הסכ"ם הרדי"ח) כי שלמה שהה שם שנעון לילהו יום טרם שובו לירושלים ובעת ההיח הקריב חלף עולות, ולדעת חז"ל נזבחים (דף נ"ט) הכוונה כי ביום לחד הקריב לת שלה, ויש לנו בזה דברים, לך מה יוסיף ומה יתן להעמיק חקירה בענינים הללה שלין

נוגעים

וּבִישָׁרַת לֵבָב עִמֶּךָ וַתִּשְׁמָר־לוֹ
אֶת־הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ
בֵּן יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה׃
(ז)וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ
אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי
נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע צֵאת וָבֹא׃
(ח)וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ
עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא

קמץ נו"ק יספר

רעדליכקייט דעם הערצענס,
יאַ דוא ערהיעלטעסט איהם
דיעזע גראָסע גנאַדע(נאָך פַּער־
נער), אינדעם דוא איהם אוי־
נען זאָהן צום נאַכפַּאָלגער אויף
זיינעם טהראָנע גאַבסט, בין
צום הייטיגען טאַגע.
(ז) נון, עוויגער נאָטט! האַסט
דוא דיינעם קנעכטע דיא רע־
גיערונג נעגעבען אַנשטאַטט
מיינעם פַּאַטערס דוד, איך
אַבער בין נאָך אין אונבעדיי־
טענדער קנאַבע, וויים וועדער

אויסצויציהען נאָך איינצוגעהען. (ח) אונד צו דעם איזט דיין קנעכט אונטער דיינעם פַּאָלקע, דאַז דוא דיר ערוועהלטעסט, איינעם מעכטיגען פַּאָלקע, דאַז פַּאַר מענגע וועי־
דער

רש"י

כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. גיבעון לקמן: (ו) ותשמר לו. לבן מלאת לת דבריו כמו ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ולקמן כאן ותשמר לו לת החסד הלמנת דבוך לקיים לו לת החסד לשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: (ז) נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה וזה לך החזבון ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב' י"ב כ"ה) בו נפרק עוה למנון לת חמר שנאמר ויהי לחרי כן ולאבשלום לחות מקן שנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והנה לת למנון ואבשלום נרח וילך גשורה ויהי שם ג' שנים הרי ממשה שנים ושב לאבשלום לירושלים ושב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד בשניו ונהרג לחר זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר נלחת עשרה מנה לת ישראל ויפוטו בכל הלרן תשעה תשעים בשנת מותו תיקן משמרות בשנת

באור

נוגעים בכל בהנות הכתוב. (ז) נער קטן, כלומר בענין הזה בנער קטן שלח ידע לצאת ולבוא ללחוס מלחמת בית חוניס וחמין גם, וכן פי' הרד"ק לצאת ובוא לפני העם, כמו לשר ילא ולשר יבא לפניהם ע"כ. והנה שלמה לשר היה ליש מנוחה, וכל מגמתו היתה להשגית מלחמה מקלה גבולו וחרב לא תעבור בתוכו, ולשר הגיע למלכות פחד בלבו משלשה סבות: ח) כי בימים ההם חזבו שרק לגבור מלחמה יחתה המלוכה, ושבט מוסלים לך ביד גבר בעוז תנחן, וכן מלינו בשאול כי טרם הבירו לת גבורתו למרו: מה יושיענו זה (ש"א י' כ"ז) ולשר נלח לת בני עמון למרו: מי האומר שאול ימלוך עלינו תנו האנשים ונמיתם (שם י"א י"ב), ולזה ירח שלמה לנפשו כי למר הן בהיות דוד מלך עליהם נתנו כתף סוררת למרוד בו לף כי לחרי מותו, ולוך יעבדו לולם חלש לשר לין לו שם נגבורים. כ) הנה דוד הלוך מלך לכל העמים לשר סביביו, ופחד שלמה חולי עתה שם לימתו עוד לת חנעתם יתקבצו יחדו לקחת נקמתם מלת בני ישראל, והוא לת יעלוך חיל לעמוד לנגדם. והנ') כי היו ישראל עם רב מלד, ולת יכול הלרן לצאת לותם יחדו ומלין ימנעו טרפס ודי ספוקם שם לת יחנלו עוד לת שלל לויניהם. ושלש שלה לשר הפחידו לו העריך עתה לפני ה' ולמר: ולנכי נער קטן כי בעיני העם לני בנער קטן לשר עוד לת דרך קצת ולת לבא שריון מימיו (וכן תרגמנו, לך שפיכנו מלת קטן על הערך ויקר ולת על גודל הקומה, כמו שם קטן שתה בעיניך ורבים כמוהו) ולת חוכל לצאת ולבוא שם יכר לו לויב בשעריו, ועוד (ח) ועבדך בתוך עמך, ולוך לכלכל עם רב כזה שם לת יעלמו ידם נבזה שו יכבשו ממלכות גוים. אשר לא ימנה, הענין על הכמות והוא ע"ד הפלגה כמו ולגמליהם לין מספר כחול לשר על שפת הים לרב (שופטים ז' י"ב) ושם גודלי לין הכוונה על הלינות, וגם זולת זה לין לרקצות בלל ממה שנמנה ישראל

יָמִים רַבִּים׃ (ט) וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ
לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין
בֵּין־טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט
אֶת־עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה׃ (י) וַיִּיטַב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ (יא) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֵלָיו יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְךָ
יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְךָ עֹשֶׁר
וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ וְשָׁאַלְתָּ
לְךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃ (יב) הִנֵּה
עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־

דער צאהל נאך בערעכענונג
האט. (ט) אָ מעכטעסט דוא
דאך נעבען דיינעם קנעכטע
איין איינזיכטספאללעם הערץ,
אום דיין פאלק ריכטען צו קאנ־
נען אום צו אונטערשיידען צווי־
שען גוטעם אונד באזעם, דען
ווער קאננטע זאנסט ריכטען
דיעזעם זא וויכטיגע פאלק? —
(י) דען אויגען דעם עווינגען,
וואר עם וואהלגעפעלליג, דאס
שלמה דיעזעם געפארדערט
האט. (יא) דא שפראך נאטט
צו איהם: וויל דוא נור דיעזעם
געפארדערט האסט, אונד
דיר ניכט ערבאטעסט לאנגעם
לעבען, דיר ניכט ערבאטעסט
רייכטהום, אויך דאו לעבען
דיינער פיינדע ניכט בעגעהר־
טעסט אונד דיר נור ערבא־
טעסט ערקענטנים צור איין־
זיכט דעם רעכטעם; (יב) זא ווילל איך טהון נאך דיינעם ווארטע, ווילל דיר געבען איין ווי־
זעם אונד איינזיכטספאללעם הערץ, זא דאס פאר דיר נייעמאנד דיר גלייך וואר, אונד
היה
נאך

ר ש "י

הלרבעים למלך דוד נדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: (ט) לשפוט את עמך הכבד. מתוך שהם רבים
ים להם עסקי׳רבים וכתיב לדין וחין לי מתן לעיין בדינם. ד"ל כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה
משפט׳כבד מלד לפ יבא דין כ׳ כותי׳לפני לעטיל מזה ומתן לזה שלא כדין׳לני נעגם עוכ ממון מבל יבוא
הדיני

ב א ו ר

כמה׳ פעמים, כי לא נמנו רק יולאי הבטן מבן עשרים שנה ולא יתר העם. (ט) לשפוט את עמך,
הנרם שפט לא יאמר רק על דברי ריבות בין איש לרעהו בין דין לדין, אבל גם על תקון הקנין
נופל שם זה (עיין ספר המלים להחכם בעזעניוס), ולבן הוא נרדף עם מלך ושרים (תהלים
ב׳ י׳, עמוס ב׳ ג׳), והרחי׳ הנרורה על זאת מן יפתח ושמואל שפטו את ישראל, וכפי הנראה
היו אלך גבורי חיל, עזי נפש, ולא ידעו כלל להעמיק עצה בדבר משפט בין איש לעמיתו, וכן
הכוונה כאן כי רצה שלמה כי זרעו לא תוציא לו ולא בנא יעשה חיל, לבן בקש כי חכמתו
תעמוד לו להפריח יצא עמו, הן בענין תקון המדיני לעצות משפט ולדקה בארץ ולהריס הלחת
האומה (טטאטיסטיק), וכן להעריך מלבה ומעמדה נגד שאר העמים בענין מובאר ומקובל
(דיפלאמאטיק), באופן שלא יגיע אוס נזק מבס אבל גם יהיו בעוז, ולבן אמר לב שומע כלומר
לב יודע לשפוט את עמך ולהבין בין טוב לרע, להבחין בין טוב ורע המדומים לטוב ורע
האמתים למען יתצרו נאמן. עמך הכבד, יתבן שהכוונה על האיכות כי עול ממלכתם קשה
מאד

הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם כָּמוֹךָ: (יג) וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאָלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם־עֹשֶׁר גַּם־כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כְמוֹךָ אִישׁ ש עהרע, וויא עם גליך דיר נאך בַּמְּלָכִים כָּל־יָמֶיךָ: (יד) וְאִם־ תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאֲרַכְתִּי אֶת־יָמֶיךָ: (טו) וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲמֹד ו לִפְנֵי ו אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל

נאך דיר ניעמאנד קעממט, דער דיר גלייך זיין ווירד. (יג) אבער אויך וואס דוא ניכט פאָרדערטעסט, ווילל איך דיר נעבען, אויך רייכטהום אונד ניע איינער רער קענינע האט= טע, אין דיינער נאנצען לע= בענסצייט. (יד) אונד וואנ= דעלסט דוא פאָרט אין מיינען וועגען, דאס דוא מיינע נע= זעטצע אונד געבאָטע האלטען ווירסט, זא וויא עם דוד דיין פאטער געטהאן, זא ווילל איך אויך פערלענגערן דיינע לעבענסצייט. (טו) דא ער= וואכטע שלמה, אונד זיהע! עם וואר איין טרוים. ער בע=

גאב זיך נאך ירושלים, שטעללטע זיך הין פאָר דיא בונדעסלאדע דעם עווינען, ליעם נאנצאָפפער אויפגעהן, בראכטע פריידענאָפפער דאר, אונד בערייטעמע אין גאסטמאהל אללען

ר ש "י

הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמר וקנע לת קונעיהס נפש (משלי כ"ד כ"ג): (יד) ואם תלך בדרכי וגו' והארכתי ת ימיך. העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך לחן לך בין זכתי בין חייב לכל לורך הימים ומלכות הדורות כנר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המלוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגומר (דברים י"ז כ') ועל לותו תנאי לא תעשה ואם תלך בדרכי והארכתי וגומר וכן במלכות דורותיו לחריו אמר לו ואתה אם חלך לפני וגומר כי לא יכרת לך איש וגומר (לעיל ב' ד') כך שנוים בספרי ור' חנינא בן גמליאל לומר הרי הוא לומר גם עושר גם כבוד וגו': (טו) ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלומו אמת שמע עוף מלפלף והבין לשונו כלב נוהם והבין לשונו: ויעש משתה. משמחת לבי שהבין שחלומו אמת:

ב א ו ר

מלך נאצר נאמנו. (יב) ואחריך לא יקום כמוך, כבר תמהו הרלב"ג והרד"ק על זה כי הלא ידוע לכ נכון מין חקר, ומין זה ממדת הקב"ה כי ידיס קן לבל נאי עולם לאמר לא תגיעו לחכמת שלמה, אבל לפי דרכנו תהיה הכוונה כי בכל מלכי מרן לא יהי' כמוך חיים אצר יכלה במלכותו לא בחרב ולא בחנית כ"ל ברוח מנחתו, כי חנכי אטה את לב אויביך להשלים עמך, ויעו אזן לשמע דבריך כי נעמו. (יג) גם עשר גם כבוד, אין הכוונה שאך לו לבדו יהיה העושר והכבוד, רק שגם העם יבורך כי בטוב מלכים רוממות העם ועשרם ג ובזה כבר סרה הטענה אם הבטיחו ה' לתת לו עושר, והתורה לותה וכסף וזהב לא ירבה לו, כי שם הענין אם המלך ימלא לולרותיו והעם הולכים ודלים כמ"ש (דברים י"ז כ') לבלתי רום לבבו ע"ש בבאור, אבל בימי שלמה אין כסף לא נחשב למאומה ונתן הכסף בירושלים כאבנים (לקמן י' כ"ל וכ"ב). והנה לא הבטיח לו ה' גם נפש אויביו, כי שלמה לא חפץ בזה כ"ל שאויביו ישלימו עמו יען לא היה חיש מלחמות. (יד) והארכתי את ימיך, אריכת ימים נתן לו אך על תנאי אם ילך בדרכי ה' כי טוב לרשע אם לא יאריך ימים, ואף כי אם הוא מלך אצר יחטיא את עמו. (טו) והנה חלום, לדעתנו הענין כי אף אחרי שהקיץ, הנה היתה הכוונת החלום בכל

חלקיו

לְכָל־עֲבָדָיו׃ (טז) אָז תָּבֹאנָה
שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו׃ (יז) וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי
וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יָשְׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד
וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת׃ (יח) וַיְהִי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה
הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ
בַּבַּיִת זוּלָתֵי שְׁתֵּים־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת׃
(יט) וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה
אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃ (כ) וַתָּקָם
בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי
מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ
בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה

אַללען זיינען דיענערן. (טז) דאַמאַהלס בענאַבען זיך צווייא וויבער, בוהלעריננען, צום קענינג, אונד שטעללטען זיך הין פַּאָר איהם. (יז) דאַז ערשטע וויב שפראַך: אים פַּערצייהונג, הערר! איך אונד דיעזעם וויב בעוואָהנען איין הויז, אונד אין דעם הויזע נעבאַר איך צוגלייך מיט איהר; (יח) אונד עס געשאַה אַם דריטטען טאַגע נאַך מיינער ניעדערקונפט, דאַס אויך דיעזעם וויב נעבאַר, אונד נור ווייר וואַרען צוואַממען, קיין פַּרעמדער בייא אונז אים הויזע, נור ווייר ביידע וואַרען דאַרין. (יט) נון שטאַרב דער זאָהן דיעזעם וויבעס אין דער נאַכט, אינדעם זיא אויף איהם לאַג. (כ) זיא מאַכטע זיך דעם נאַכטס אויף, נאַהם מיינען זאָהן, פַּאָן מיינער זייטע, וועהרענד

בחיקי

דיינע מאַגד אים שלאַפען וואַר, אונד לעגטע איהן אין איהרען שאָאס; איהרען טאָדטען זאָהן

אַבער

באור

מלקיו לנגד עיניו, כ"כ נתפעלה נפשו מחזון הזה, וכן תסיה הנוונה נחלוס פרעה; ורלוי לתרגם: (חוכד מיבערזחה דען טרויס), ומפני הרגל לעירי העם בהעתקת רמנ"מן בתורה, לזה העתקנו כמו שהוא נסדר מקן להרחיקם מן המנוכה. (טז) אז תבאנה, כנר נודע הוא כי לאחר מלת לז וטרס יבוא לרוב הפעל בעתיד. נשים זונות, זונות ממש (ועיין בגלוסנו לס' יהושע נ' ל') והזכיר זאת הכתוב להודיע שהיו הנשים האלה מכזויי העם פחותי המדות בלתי יקר נפש וערך מוסרי, כי לולא הכין המלך כי גם לשניהן מלא לאשה זונה ולא תתפעם נקרבן לב רגש, לא הועיל כלל בתחבולתו וכל מכמתו תתבלע, כי מטבע לאדם רק לבב לחמול, ונפרט על עולל ויונק, לא גם לתינוקו פרי בטנה, ות"כ לוא תאכה ותשמע למשפט חכזרי כזה, לגזור ילד מי, רק המלך ידע כי לא מפחת חמלת האם (לאשר לתינוק מלד מוסר הטבעי כ"ל מהתפעלות הטבע לאשר בל נעלרה גם מעיר פרל ויעני מדבר) לל תחום ולל תרחם. (יט) אשר שבבה עליו, כתב הרד"ק נראה מפני שבבה עליו מת כי חלו לא מת כך חלא שקדמו חולה לא נולד הספק כי היו מנקרות לותו אחר הנשים בחליו לכך לאמרה לאחר שבבה עליו ע"כ, ולין לורך לזה כי מן הנראה שהאשה לא הילד חם לבה נקרבה ומרוב שיחה וכעסה הרבה לדבר לת כל העניו כדרך נשים לאחר נפשן תמלל תמרורים, לולא האשה האחרת לבה בלור חלמים לא הרגישה רק התפעלות הנקבה, לזה היו דבריה מעטים, ולך תענה בעזות מלא לא כי וגו', גם יראה לפי שהאשה האחרת ידעה כי שקר בלשונה, לכן פחדה להרבות דבריס פן תלכד בשקרי פיה, ולזה לין מן התימה כי ספרה האם גם כי שבבה עליו, ולין ספק שהי'

ניבר

בְּחֵיקִי: (כא) וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי: (כב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בִנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (כג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בִנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: (כד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (כה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וְתֵנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאַחַת: (כו) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ

אַבער האַטטע זיא אין מיינען שאָאס געלעגט. (כא) אונד איך שטאַנד דעם מאָרגענס איף, אום מיינען זאָהן צו זייגען, אַבער זיעהע! ער וואַר טאָדט, אונד אַלס איך דעם מאָרגענס גענויא אויף איהן זאַה, זיעהע! עס וואַר ניכט מיין זאָהן, דען איך געבאָרען האַטטע. — (כב) דאַ שפראַך דאַז אַנדערע ווייב: ניכט זאָ! מיין זאָהן איזט דער לעבענדע, אונד דיין זאָהן דער טאָדטע. יענע אַבער שפראַך: ניכט זאָ! דיין זאָהן איזט דער טאָדטע, אונד מיין זאָהן איזט דער לעבענדע. זאָ רעדעטען זיא פאָר דעם קענינג. (כג) דאַ שפראַך דער קענינג: דיעזע שפריכט: עס איזט מיין זאָהן, דער לעבענדיג איזט, אונד דיין זאָהן איזט דער טאָדטע! אונד יענע שפריכט: ניכט זאָ, דיין זאָהן איזט דער טאָדטע, אונד מיין זאָהן איזט דער לעבענדע! (כד) דאַן שפראַך דער קענינג: ברינגעט מיר אייז שווערדט, אונד מאַן בראַכטע

על

דאַז שווערדט פאָר דעם קענינג. (כה) דער קענינג שפראַך פערנער: שניידעט דאַז לעבענדע קינד ענטצווייא, אונד גיבעט דיא אייגע העלפטע דער אייגען, אונד דיא אַנדערע העלפטע דער אַנדערן. — (כו) דאַ שפראַך דיא פרויא, דערען זאָהן ווירקליך דער לעבענדע ווער צום קענינג (דען איהרע מוטטערגעפיהלע ערגליהטען פיר א הרען זאָהן, דעסהאַלב

שפראַך

ר ש "י

(כא) ואתבונן אליו. נתתי לב להסתכל בו:

מלך

ב א ו ר

ניכר בילד כי נדחק. (כא) ואקם בבקר וגו', הוכפל מלת בבקר כי מרוגז לבב ועצבון רוח בל ידעם דבר נכונה. (כב) והדברנה לפני המלך, כלומר בחיקן הזה עוד שיגה ושילם את טענותיהם, הלחת נחה בחרוכה לתאר את הענין הזה, והשניה לך כחמה ולחמרה לא כי, ובזה נכר הנין המלך הלחת עם מי. (כג) ויאמר המלך, לחמרו חז"ל (דברים רבה פ' שופטים) מנחן

עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר ו בִּי אֲדֹנִי תִּנּוֹ־
לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת אַל־
תְּמִיתֵהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־
לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: (כז) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי
וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ:
(כח) וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ
מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת
אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:

ד (א) וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (ב) וְאֵלֶּה
הַשָּׂרִים אֲשֶׁר־לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן־

צדוק

תרגום אשכנזי

שפראַך זיא: אום פֿערצייהונג, הערר! נעבעט איהר דאַז לע=בענדע קינד דאַס עס נור ניכט געטעדטעט ווערדע! אַבר יענע שפראַך: וועדער מיר נאָך דיר זאָלל עס געהאָרען, צערשניי=דעט! — (כז) דאַרויף בענאַן דער קעניג, אונד שפראַך: געבעט איהר דאַז לעבענדע קינד, איהר זאָללט עס ניכט טעדטען, דען דיעזע איזט זי=נע מוטטער. — (כח) אונר עס פֿערנאַהם גאַנץ ישראל דען ריכטערשפרוך, דען דער קע=ניג געפֿעללט האַטטע, אונר זיא האַטטען עהרפֿורכט פֿאָר דעם קעניגע, דען זיא זאַהען, דאַס געטטליכע וויזהייט אין זיינעם אינערן וואַר בייא דער אויסאיבונג דעם רעכ=טעם.

ד (א) זָאָ וואַר נון דער קעניג שלמה קעניג איבער גאַנץ ישראל. (ב) אונד פֿאָלגענדע וואַרען זיינע בעפֿעהלסהאַבער: עזריהו זָאהן

צדוק

ר ש "י

(כז) היא אמו. מת קול הופיעה ואמרה היא אמו:

ד (א) מלך על כל ישראל. מזרקו בחכמתו שמתו כולם במלכותו:

באור

מכאן לדיין שיזכה טענות הבעלי דינין כדי שיהיו שניהן טענותיהם ועליהם יפסוט. (כז) ויען המלך, המלך שם את דברי הזונה בפיהם (וחך שיוה אל נגד וגם זאת לכוונה מיוחדת כי הזונה רק התחננה ורצוי לאמר אל לתן בקשה כנודע, והמלך הוא יהוה ומי יפר) להרחות הנלבים עליו כי הדברים האלה אבר דברה לעד המה כי היא אמו. (כח) ויראו מפניו, לעשות דבר רע לפילו בסתר, כי ראו שהמלך בחכמתו יודיע לאור תעלומות (מדברי רד"ק). כי חכמת אלהים, שם יכוח לעשות משפט רוח שדי תבוננהו להוציא הדין לאמתו.

ד (א) ויהי המלך שלמה, כתב רש"י מזרקו בחכמתו שמתו כולם במלכותו ע"כ, ולכוונה הזאת כוונו גם הרד"ק והרל"ב בפי' ירמה כל מעיין כי בכלל דברי רש"י דבריהם, ויהי' המשך הפרשה יען העם היו עובדים בנפש חפלה ושמעו לדבריו כי נעמו וגם היו לו שרים נבחרים אבר פקחו עיניהם על כל עיקר המלוכה לכן היה נידו לתת על שכם העם עול המסים ולכן פולה פה נגדו, (ועיין לקמן כ"ח), פולם עוד יש לפרש שהענין להורות כי שלמה נעלמו מלך על ישראל לעשות משפט עמו דבר יום ביומו ולא נתן שבט מושל לאחד הפחות ושרי המדינות בדרך מלכי מזרח, ופם הפקיד פקידים בפזר ינאר, המה אך מזרתיו עוזי רלונו ונלעדיו לא ירים איש ידו ורגלו: (ב) עזריהו, לדעת הרי' תנחומ"ל הוא נמשך על פסוק שמקריו כי הוא ואליחרף ואחיה שלשתם היו סופרי

המלך

צָדוֹק הַכֹּהֵן: (ג) אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה
בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשָׁפָט בֶּן־
אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר: (ד) וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע עַל־הַצָּבָא וְצָדוֹק
וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים: (ה) וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־
נָתָן עַל־הַנִּצָּבִים וְזָבוּד בֶּן־נָתָן
כהן

ר ש "י

(ג) סופרים. לכתוב דברי הימים: המזכיר. ליזכר מעשה בא לפניו ליזכון שיפסקנו ליזכון כך שמעתי: (ה) על הנלבים. שנים עשר נליבים היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו:

תרגום אשכנזי יז

צדוק דער אָבערסטע שטאַאטסרייענער, (ג) אליחורף אונד אחיה זאָהנע שישא רייא געהיימשרייבער, יהושפט זאָהן אחילוד דער קאַנצלער, (ד) אונד בניהו זאָהן יהוידע ווער אויבער דאַס העער, אונד צדוק אונד אביתר ווערן (פָּבער=) פריעסטער. (ה) אונד עזריהו זאָהן נתן איבער דיא שטאַטהאַלטער, אונד זבור

באור

הלך ונחסר וי"ו העיטוף כמלת אליחרף וכנים כמוהו, לולס יען מלינו ובני דוד כהנים (שמואל ב' ח' י"ח), ובד"ה (א' י"ח י"ז) נאמר ובני דויד הראשונים ליד המלך, וח"כ ראשון וכהן נרדפים המה כמובנם, וכן תרגם יונתן בשמואל ובני דוד רברבין הוו (ועיין לקמן פסיק ה'), לכן יראה לי גם כאן הכוונה שעזריה היה הכהן הראש לכל השרים והיו ממונה על כולם וכמו שפירש הרד"ק על ובני דוד כהנים, שהיו הם הממונים על כלם, ועיין עוד דברים בזה בהקדמת ד"ה בחלק הלועז הערה ו'. ונתב עוד הרד"ק וז"ל והנה לם לדוק הנזכר היה בן לחיטוב ע"כ עזריהו בן נתן ולא בנו, כי עזריהו היה בן לחימעץ שהיה בן לדוק עכ"ל. (ג) ספרים, נוחנים לם שהיו כותבים קורות העתים לצר עברו בימיהם או שהיו מחוקקים דתי המלך, כי כן מלינו ספר על לים תכס ונתן כמו לים מצין ספר הוא (דה"י ל' כ"ז ל"ג) וכיולא בו, ובכל זאת לינו זה מעיקר הורלתו כי בעת ההיא לא למדו מעשה הכתב כ"א החכמים המובחרים. המזכיר, לין בידנו לברר מה הזכיר לם דברי הימים של המלך (היסטאָריאָגראַפה) או שהזכיר והעריך לפני המלך הדברים לצר נאו לפניו לבפוט עליהם (קאַנצלער), או (יהוא דעת הרדי"ק) שהיה ממונה על ענייני המלך ונכסיו ולהיות דורש תמיד לזכותו בדין (פראָקוראַטאָר, פיסקאָס). גם נוכל לפרש שהמזכיר הוא הלים לצר עליו לחסוף ולמנור כל המכתבים שנכתבו בענייני המלכות ולהניחם אל לינר נית עקר הספרים (חרכיווהר). (ד) וצדוק ואביתר, כתב הרד"ק וז"ל לם לביתר הוא בן לחימעץ (והוא ט"ם וכ"ל בן לחימלך כי לביתר היה בן לחימלך כנזכר בש"א סוף פרשה כ"ב) תימה הוא כי הנה שלמה גרשהו להיות כהן וכמ"ש שלח מן הדומה כי כהן לחר היה שמו לביתר עכ"ל. לבל רחוק הוא כי גם בדוד נאמר (ש"ב כ' כ"ל) ולדוק ולביתר כהנים ולם לדוק הוא לדוק הנזכר שם כדמוכח מהענין ע"כ לין ספק שגם לביתר הוא זה, וגם נודעתי הכוונה על לביתר בן לחימלך שמשם בהכונה גדולה כמעט כל ימי דוד, וכבר הרגים בזה רבינו יעשיה הנלון בפירושו, ולדעת הרלב"ג לם גם גרם שלמה לת לביתר מהיות כהן בכל זאת היה משם לפעמים בכהונה גדולה לם לדוק היה בלתי רלוי לעבודה מליזה סבה, ועמו הסכים הרדי"ק. ולדעתי הענין הוא שאף שלח נתן עוד שלמה לת לביתר לעמוד ולשרת בקדש (כאשר נאמרנו לעיל) ושלח לותו מעל פניו על שדהו ענתות, בכל זאת לא הסירהו מגדולתו ועוד היה שמו עליו כהן הגדול וכמו שהמנהג עוד עתה בהשרים לצר לוקח מהם פקודתם בדרך בנוד כי יקראו עוד בשם מעלתם בנימי קדם, ולכן כאשר מנה כאן רק השרים לפי מדרגתם הזכיר גם לת לביתר בשם כהן (שענינו כהן הגדול), כי כי' הדרת בנוד הכהונה לו לם גם לל המזכח לא יקרב. (ה) על הנצבים, המזכרים להלן. כהן, לדעת יונתן שתרגם רבא שושניא דמלכא, יהיה ענינו כמו ובני דוד כהנים, ולד"ק יפסר ה"א הדעת ושעורו נתן הכהן

כֹּהֵן רֵעֶה הַמֶּלֶךְ: (ו) וַאֲחִישָׁר
עַל־הַבַּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא
עַל־הַמַּס: (ז) וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־
עָשָׂר נְצָבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ
חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־אֶחָד

כתי נס"פ. האחד קרי לכלכל

ר ש " י

(ו) על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס (לקמן ה' י"ג): (ז) וכלכל את המלך. כל מעודתו ומאכל הסוסים וכל לרכי הולאה:

תרגום אשכנזי

זאהן נתן דעם פריעסטערם וואר געזעללשאפטער דעם קענינם, (ו) אונד אחישר וואר הויזהאלטמייסטער, ארנירם זאהן עבדא איבער דיא שטייער. (ז) אונד שלמה האטטע צוועלף שטאטהאלטער איבער גאנץ ישראל, דיא זע פערפלענטען דען קענינ אונד זיין הויז; איינען מאנאט אים יאהר האטטע איין יע-

באור

הכהן, לו נאמר שהיה שמוכך ואם נא נשאי מלות כמו ענד מלך (ירמיה ל"ח ז') וכמ"ש הרד"ק שם. רעה המלך, כתב הרדי"ק וז"ל כי היה מנהג המלכים כן לשום אלוף תמיד אים ישתעשע עמו ויאכל עמהם כדי לשמחם ולדבר על לבם ולגלות אליו המלכים נטח מלפוני לבם, וגם היום ינהגו בן מלכי ערבית עכ"ל, והתמנות הזאת ידוע בשם (וואסיגער חאטה); ואם גם נימים האחרונים. בזכרות המערב היה פלים הזה נכזה ומלל חיבים (אף אם תיקר נפשו בעין המלך) ואין ראוי לחשוב אותו בין שרי המלכות, אולי בימים ההם יחד עמהם. (ו) על הבית, לשר על פיו יסק המלך וכל ניתו, ואמר הרדי"ק שהוא מה שקורין עתה (אמייר רחאוס). על המס, מה שכתב הרד"ק שהוא השם האמור למטה ויהיה השם שלשים אלף איש ע"כ, כוונתו רק שגם השם הזה היה תחת פקודתו, לכל אין ספק שגם משים אחרים מישראל ומיתר העמים לשר אחת ממחלות שלמה גבה, שהרי גם לכל דוד (ב"ש כ' כ"ד) נאמר ואדרם על השם ופירש הוא ז"ל שם להעלות מס על ישראל כשהיה לריך לתת לחייליו או לעשות רלונו וכו', וגם כתב כאן כי אחוניהם הוא אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם לרים לשר על המס (לקמן י"ב י"ח) ע"כ, וא"כ מוכח שגם יתר השמות נגנים על ידו. (ז) וכלכלו, הנכון בענין הזה כמו שכתב הרדי"ק שהנגנים האלה היה מפקודתם לבקיא עיניהם כי מגבי המחוז אשר עליו נמנה יביאו לעת המועד לרבי שלחן המלך אל מקום מושבו, והוא נתן להם את מחירם בנסף מלא מאוכר המלך, והנה לא רצה שלמה לקנות מאכלו בעיר האלוכה כי היה לחמו לחם רב נזכר להלן, ופחד פן יתיקר השער בעיר הגירה שם מיושבי העיר יקח טרף לביתו, ולדעתי כוון עוד המלך בזה לכוונה אחרת והוא כי ע"י כי מדי חדש בחדשו מכל גבולות הארץ הביאו הנגשים את חקס למלך, כבר השתדלו לעשות שם נקרית מלך מקח וממכר לעצמם ועי"ז תהיה העיר רוכלת העמים רבתי בגויים שרתי במדינות, והנה לא היה נגיד לכל שבט ושבט אך כל ארץ ישראל נחלק לי"ב מחוזות לפי עלוי הנחלות כמ"ש הרד"ק והרדי"ק, ומבני העמים אמרו כי לא לקח שלמה כלל מאת בני ישראל מאכל שלחנו כ"א גבו זאת מנחלות אשר היו לשלמה לאחזה בתוך בני ישראל כמו מה שקורין אנחנו (קעניגליכע דאמענען), אבל בפי משפט תורתנו אין ביד המלך להיות לו אחוזת עולם אם לא היו מנחלת אבותיו (ואם גם אמר שמואל במשפט המלך (ש"א ח' י"ג) ואת שדותיכם וגומר יקח ונתן לעבדיו הכוונה רק על אחוזת הבדה וכמו שאמר וזרעיכם וכרמיכם יעשר אבל לא כי יקח אלפס מידם לגמיתות), ואם נאמר כי הנחלות האלה היו לשלמה מפאת אחוזת אבותיו ק"כ לא יתכן שיהיו מפוזרים במחוזות שונות, ומה שעשה החכם השלומר ואחוזתהן שעד לבניהם ממה שלא נזכר פה עיר אחת מערי שמעון אין מזה ראיה מוכרחת כי נחלת שמעון היתה מובלעת בתוך חלק יהודה כנודע ומנחלת יהודה מנה כמה

לְכַלְכֹּל: (ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בֶּן־
חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם: (ט) בֶּן־דֶּקֶר
בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִּים וּבֵית שֶׁמֶשׁ
וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן: (י) בֶּן־חֶסֶד
בָּאַרֻבּוֹת לוֹ שׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר:
(יא) בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר
טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה לוֹ
לְאִשָּׁה: (יב) בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד
תַּעֲנָךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר
אֵצֶל צָרְתָנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל
מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד
מֵעֵבֶר לְיָקְמְעָם: (יג) בֶּן־גֶּבֶר
בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֹּת יָאִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד לוֹ חֶבֶל
אַרְגֹּב אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים
גְּדֹלוֹת חוֹמָה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת:
(יד) אֲחִינָדָב בֶּן־עִדֹּא מַחֲנָיְמָה:

אחימעץ

דער דיא פֿערפֿלעגונג.
(ח) פֿאלגענדעס זינד איהרע
נאמען: בן חור אים געבירגע
אפרים, (ט) בן דקר אין מקץ
אונר שעלבים אונד בית שמש
נעבסט אילון בית חנן. (י) בן
חסד צו ארבות, דיעזעם וואר
צוגעטהיילט שכה אונד דאז
גאנצע לאנד חפר. (יא) בן
אבינדב אין דען פֿראָפֿינצען
דור, טפת אייניע טאכטער
שלמה'ס וואר איהם צור גע=
מאהלין, (יב) בענה זאהן
אחילוד אין תענך, מגדו אונר
גאנץ בית שאן, וועלכעם נע=
בען צרתנה אונטערהאלב
יזרעאל ליענט; דאן פֿאן בית
שאן נעגען אבל מחולה הין בי
יענזיטס פֿאן יקמעם. (יג) בן
גבר וואר צו רמות גלעד, דיע=
זעם וואָרען צוגעטהיילט דיא
אָרטשאפֿטען דעם יאיר זאה=
נעם מנשה אין גלעד; פֿערנער
דען לאנדשטריך ארגוב צו בשן
בעשטעהענד אין זעכציג גרא=
סען שטערטען מיט מויער אונד
עהרנעם ריעגעל. (יד) אחינדב
זאהן ערא צו מחנים,

ר ש "י

(יא) נפת דאר. פלכי דאר: (יג) חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי מצוה המלך ים לגבות יכיותיו מן העם כמה שנאמר במצפט המלוכה בספר שמואל (ח' ח'):

באור

ערים. (ח) בן חור, יונתן תרגם כל חלה שמות הנזכרים עם בן בר, וק"כ לימנו בן חלק מזה עצם פרטי זאת אין לתרגם כלל בידוע, כי לדעתו אין לחלק זה עצם פרטי לזתי מלות (יגם ענד מלך שזכרנו תרגם יונתן ענדת דמלכת) וכפרט לזה החות הלחרון הוא מן התותיות לזכר יתתנו לורתם בסיף. ולזמרו המפרשים שלח היו החנזים החלה ידועים עוד בזה ונקראו בזה לחניהם, וכן נראה שכל השרים לזכר זכר המה בלה לחנזי זה כי היו לחנזי מופת לולם הנלחים החלה שלח היו עליהם לך לגבות המס לחכר לחמרנו היו נהם לעירי ימים לכן נקראו בזה לחניהם. (יא) טפת בת שלמה, הנה כפי הנראה הפקיד שלמה הנלחים ה זלה בתחלת מלכותו וח"כ לזה כדברי חז"ל שהיה שלמה בן י"ב שנים במלנו לזיך יהיה לו בת רלויה להיות לזשה? וכבר הרגיש בזה הרלי"ק ולומר שבלמת בעת ההיא עוד לא היתה לו

(טו) אַחִימַעַץ בְּנַפְתָּלִי גַּם־הוּא
לָקַח אֶת־בָּשְׂמַת בַּת־שְׁלֹמֹה
לְאִשָּׁה: (טז) בַּעֲנָא בֶּן־חוּשַׁי
בְּאָשֵׁר וּבְעָלוֹת: (יז) יְהוֹשָׁפָט בֶּן־
פָּרוּחַ בְּיִשָּׂשכָר: (יח) שִׁמְעִי בֶן־
אֵלָא בְּבִנְיָמִן: (יט) גֶּבֶר בֶּן־אֲרִי
בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחֹן ו מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב
אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: (כ) יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־
הַיָּם לָרֹב אֹכְלִים וְשֹׁתִים
וְשְׂמֵחִים:

(טו) אחימעץ אין נפתלי, אויך
דיעזער נאהם איינע טאכטער
דעם שלמה, דיא בשמת, צור
פרו א, (טז) בענה זאהן חושי אין
אשר אונד בעלות, (יז) יהושפט
זאהן פרוח אין יששכר,
(יח) שמעי זאהן לא אין בנימין,
(יט) גבר זאהן ארי אים לאנדע
גלעד, נעמלך אים לאנדע
דעם סיחון, קעניגס דער
אמוריים, אונד דעם עוג, קע=
ניגס פאן בשן, אונד נאך איין
שטאטהאלטער איבער דאס
לאנד. (כ) יהודה אונד ישראל
ווארען צאהלרייך דעם זאנדע
אם איפער דעם מעערעם אן
מענגע גלייך, זיא אסען,
טראנקען אונד ווארען פרעה=
ליך.

ושלמה

ר ש " י

(יט) ונציב אחד בארץ נפתלי. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חודו העיבור:

גרילים

באור

לאחזה ורק כותב הספר הזכיר זה פה. (טו) באשר, כתב הרד"ק בנחלת לחזר. ועליו אחר החכם ותומיהן ואינו נראה מטעם שזכרתי למעלה ועל כן אומר אני אשר שם עיר כמו שנאמר ביהושע (י"ח) עכ"ל, ומה יענה על אחימעץ בנפתלי בפסיק הקידם? אחכל נאמת אין זה סיתר כלל לדברי המפרשים שהבאנו לעיל אחם לבעבים היה אבל הנציב יותר או פחות מבנו אחד מ"א אין מן הנמנע אלא יהיה ג"כ כל נחלת שבט אחד בפקודת נציב אחד כי הכל לפי תכונת הארץ אם שמנה היא או רזה. (יט) ונציב אחד אשר בא"י, עיין רש"י והנכון לדעתי כי כי"ת כמלת נארץ היא כמו על, כי זה מהורחת הכי"ת (עיין מכלול לרד"ק), והכוונה שהיה עוד נציב אחד האמנים על כל הארץ, והנה לא הזכיר את שמו אולי היה זה אדניהו אחר על המס ומסך הכתוב על מה שהזכירהו בנר, או נאמר שהיתה הפקודה הזאת (יען כי רבה היא) חוזרת מידי שנה בשנה או לזמן ידוע לכמה שרים ולא היה לזה היא מיוחד. (כב) יהודה וישראל, הזכיר זה להודות כי אף שנתן המלך מס על הארץ לא היה העם כמתאוננים כי היו רבים מאוד ולא הרגישו כלל את העול הזה רק היו אוכלים ושותים ושמחים. ומה שאמרו אל רחבעם (לקמן י"ב ד') אביך הקשה את עלנו. זה היה אחרי אחר הטו הנציב את לבו והיה רוח רעה מבעתהו ולא את עול לבו לעשקי המלוכה וכי העם למשיסת הרודים גם אחר הרחבנו לבאר זה בתולדת שלמה. אך לדעת הרמי"ח כי שלמה בחייו כספו אלא את כל ברכי ביתו הנה הפסוק הזה נמשך על פרשה הבאה אחר נאחר נמה ביניה.

ושלמה

ה (ד) וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל־
הַמַּמְלָכוֹת מִן־הַנָּהָר אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם
מַגְּשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת־
שְׁלֹמֹה כָּל־יְמֵי חַיָּיו: (ג) וַיְהִי
לֶחֶם־שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים
כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח:
(ג) עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים
בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאַיָּל
וּצְבִי וְיַחְמוּר וּבְרְבְּרִים אֲבוּסִים:
(ד) כִּי־הוּא רָדָה בְּכָל־עֵבֶר הַנָּהָר
מִתִּפְסַח וְעַד־עַזָּה בְּכָל־מַלְכֵי
עבר

ה (ד) שלמה הערשטע אין אללען רייכען, פאָם שט־אָמע (פרת) כיז צום לאַנד פלשתים אונד צור גרענצע פאָן מצרים; זיא בראַכטען דעם שלמה טריבוט אונד דיענטען איהם דורך זיינע גאַנצע לענד בענסציט. (כ) דער שפייוע בעראַרף דעם שלמה פיר יעדען טאָג, בעשטאַנד אין דריי סיג כר פיינען אונד זעכציג כר געוואָהנליכען מעהלעס. (ג) צעהן געמעסטעטען אונד צוואַנציג וויידערינדערן, הונדערט שטיקען קלייגען פיעהעס, אויסער דען רעהען, הירשען, יחמור אונד געפּיטטערטען קאַפונען. (ד) דען ער וואַר הערשער אים גאַנצען לענד צען לאַנדע דיעסזייטס דעם שט־אָמעם פאָן תפסח ביז עזה, איבער אַללע קאָניגע דיעס־

ר ש "י

ה (ג) נרחים. פטומים על התנוס: רעי. מן התחו: ובכנוסים תנוס ס. יש מרנוחינו תומרים מרנגולים

ב א ו ר

ה (א) ושלמה היה מושל, נמשך על מה שלפניו שישראל היו תוכלים וגומר כי לא היה להם מגור מסביב יען שלמה היה מושל וגומר. ארץ פלשתים, הנכון כתרגום יונתן עד תרע פלשתי ויהיה מלת עד גבול מצרים עומד במקום שניס והכוונה כי מושל מנהר (פרת) עד תרן פלשתים (כי פלשתים עלמס נרחה שהיו נכנעים לו תחתי נרית לחירם מלך טור ומירם היה ריע ולא עבד מגיש מנחה לשלמה כמוכח מהספורים הנאים) ומגבול תרן פלשתים מושל עד גבול מצרים. (ב) ויהי לחם שלמה, שב לרחץ הענין כי בענוד זה הולטרך להביא לחמו ממרחק כי עזה לחס רנ: (ג) בראים, פטומים על התנוס: רעי, מן התחו (רש"י). ויחמור, מפורש בפרשת שמיני: וברברים, רבו הפירושים בהמלה י"מ שהוא מין חיה, לך יותר נרחה שהוא מין עוף שהרי לא נזכר העופות ותין ספק שגם עופות נתנו מעדני מלך, והרד"ק כתב וי"מ העופות המסורסים כי הם שמנים מאחרים ע"כ, וגם הרלי"ח לתמר שלדעת חז"ל (בבא מציעא דף פ"ו) הוא מה שנקרא (קאפּוין) ות"כ המלה נגזרת מן ברח שענינו הכריתה כמו וברחת לך (יהושע י"ז ט"ו) וכן וברחת לחתן בתרנוסם (יחזקאל כ"ג מ"ז) כי העופות התלה הם כרותות (פֿערטניטטען) וי"ת ועופיא פטימיא וכן מתורגם. (ד) כי הוא רדה, לתמר כי בענור זאת ענד שלמה מדי יום ביומו לחס רנ כזה (ובנר העלה הרלי"ח בחזנונו שתרחתו היתה מספקת לששים תלף תיש עיין בדבריו) לפי שהיה רודה וגומר ובכל יום ויום היה בתו תליו נירים ושרים ובאים מכל מלכי התרן לבתר את פניו ושמה בתו בהמון רב מענדים ומזרתים להרתות עבר בנוד תדוניהם וכל תלה היו תוגלים מעל שלחן המלך

עֵבֶר הַנָּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל־
סְבִיבוֹתָיו: (ה) וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ
וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר
שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה: (ו) וַיְהִי
לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֻרְוֹת
סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף פָּרָשִׁים: (ז) וְכִלְכְּלוּ הַנִּצָּבִים
הָאֵלֶּה אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְאֶת
כָּל־הַקָּרֵב אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ־

שלמה

דיעסזייטם דעם שטראָמעס,
אויך האַטטע ער פֿריעדען פֿאָן
אַללען זייטען רינגסאומהער.
(ה) אונד יהודה אונד ישראל
וואָהנטען רוהיג, אין יערער
אונטער זיינעם וויינשטאָקע
אונד אונטער זיינעם פֿייגענ־
בוימע, פֿאָן דן ביז באר שבע,
דורך דיא נאַנצע לעבענסצייט
דעס שלמה. (ו) שלמה האט־
טע פֿיערציג טויזענד קריפּפען
פֿיר דיא פֿערדע זיינעם גע־
שפּאַננעם, אונד צוואָלף טוי־
זענד רייטער. (ז) אונד דיא
בעמעלדעטען שטאַטטהאַל־
טער פֿערפֿלעגטען דען קאָ־
ניג שלמה אונד אַללן דיאיעני־
גען וועלכע צום טישע דעס

ר ש "י

תרגולים פטומין: (ו) לרכבים אלף לרוות סוסים. ונדברי הימים (ז' ט' כ"ה) הוא לוסר לרכב את אלף פרשיו רבותינו לרכבים אלף לרוות היו ובכל אחת לרכב אלף לילטנלאות לו לרכבת

באור

המלך. (ה) כל ימי שלמה, לדעת הרד"ק מה שאמר כל הוא דרך הפלגה כמו וכל הארץ באו, והכוונה רק על הרוב שהרי לעת זקנתו הקים ה' לו לשטן את הדד והיה שטן ליזרעאל כל ימי שלמה (פירוש ימי שלמה הנותרים) כמפורש לקמן (פרשה י"א). ואמר עוד על מה שנח כי שלום והשקט היה בימיו (דהי"ד כ"ב ט') וז"ל ובנר ידעת שהגזרות החלה הם רוניות ולא כלליות עכ"ל, והוא כלל גדול בייעודי הנבואה: (ו) ארות סוסים, תרגום של לחנום נעליו לורויץ דמרי' ולדעתי הכוונה בסיפך סוסי לחרות כלומר סוס לחרות כמו שנח נעדרים לחורות (ד"הי כ' ל"ב: כ"ח) וגם כתב הרד"ק (וכן בשרשים) שהוא בסיפך מחורות סוסים דכאן — והענין שהיו לו לרכבים אלף סוסים העומדים תמיד מוכנים על החנום, ובנר ידעת שאין זה כל כך בסיפך הסותך לנסמך כמו ובפתח השמן (ד"הי ח' י"ז י"ב) שעורו שמן הלפחת, וכן קשת גבורים חתים (ס"ח כ' ד') שעורו גבורי קשת וזה יתוגד היטיב לל ונבלים לחזרו חיל וזה בנר סרה הסתירה שהעירו עליו גם חכמי התלמוד וגם המפרשים ממה שנח בד"הי (כ' ט' כ"ה) ויהיה לשלמה לרכבת אלפים לוריות סוסים, כי גם הכוונה על החנוסים וכאן על הסוסים ובדעת הרלב"ג כי היה כמה סוסים לוכלים בחנום אחד. פרשים, הגם פרש יאמר גם על הרוכב גם על הסוס כמו שכתב הרד"ק בשרשים כי מקיל פרש ורומה קשת (ירמיה ד' כ"ט) הוא הרוכב אבל סוסים ופרשים (יחזקאל כ"ג י"ב) המה הנהמות שרוכבים בהן, לולם לוך שיוכן יתקיים תמיד קמן הפ"ח בנטיה ולא מכינו בכל המקרא שיתהוה לשוא, ואין הבדל לם הוריחו על הרוכב לו על הסוס (רק שפעם אחת מכינו שנח פָּרַשׁ וגלגל (יחזקאל כ"ו י') העי"ן בפתח וגם הכוונה על הרוכב) וח"כ נרור הוא כי פרש הוא תמיד ממשקל פָּעַל הדגוש והקמץ לתאלים ולזה לא ישמנה כמו חָרַשׁ, ולכן אחמה על הרד"ק שהוא במפתח במשקלו כי במשקל פָּעַל כתב ובמלת מזה המשקל העי"ן פתוחה פָּרַשׁ וגלגל, פרש כוס ופיט (שם ל"ח ה') לכל חורט וְאִשֵּׁף (יחזקאל כ' י') ע"כ, ובמשקל הדגוש אמר ז"ל ולכאורה להיות מזה הגזרה פרש יגלגל, פָּרַס

שְׁלֹמֹה אִישׁ חָדְשׁוֹ לֹא יְעַדֵּרוּ
דָּבָר: (ח) וְהַשְּׁעָרִים וְהַחֹבֵן
לַסּוּסִים וְלָרָכֶשׁ יָבִאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ:
(ט) וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה
וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרָחָב לֵב
כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם:
(י) וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת
כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת
מִצְרָיִם: (יא) וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם
מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל
ודרדע

קאָניגם שלמה צוטריטט האַט־
טען ז איין יעדער (האַטטע דאַז
מאָט דער פֿערפֿאָלגונג) אין זיי־
נעם מאָנאַטהע, אונד זיא
ליעסען עס ניכט אַם מינדע־
סטען מאַנגעלן. (ח) אויך דיא
נערשטע אונד דאַז שטראָה
פֿיר דיא ראָססע אונד פֿיר דאַז
מוילטהיר, בראַכטען זיא אַן
דען אָרט וואָ עם הין געהאָר־
טע, איין יעדער נאַך זיינער
פֿאָרשריפֿט. (ט) נאָטט פֿער־
ליה דעם שלמה ווייזהייט,
ועהר פֿיעלע קענטניסס,
אונד איינען אומפֿאַסענדען
נייסט (פֿאָן מוכלעהליגער ווים־
סענטפֿאַטטען) גלייך דעם זאַנדע
אַם אופֿער דעם מעערעם.

(י) דיא ווייזהייט דעם שלמה וואַר גרעסער, אַלס דיא ווייזהייט אַללער מאָרגען־
לענדער, יאונד (גרעסער) אַלס אַללע ווייזהייט דער מצרים. (יא) ער וואַר
ווייזער אַלס אַללע מענשען, מעהר אַלס איהן דער אזרחי אונד הימן אונד כלכל
אונד

ר ש "י

מלכים מרוות וכל אחת מרכבים מלף לינטבלאות: (ו) לא יעדרו דבר. לפילו של ימות המשה
נימות הגשמים: (ח) והשערים והחבן. היו נותנים אלו הנליגים אל המקום אשר יהי' שם המלך:
(י) מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה
אדומה וכל הפרשה הזאת נדרש שם לפי משמעה: (יא) ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל

באור

כוס ופוט שה עי"ן פתוחה בהם והרי"ם היתה רחוי' להדגש לולי שהיא נלחי עלולה לקבל דגש,
לפיכך נח פ"ח הפעל בהם קמון עכ"ל: (ח) ולרכש, לדעת ר' יהודה הוא מין סוס קל
מרגליו כי כן הוא בלשון ערבי, והרד"ק ימתן בזה לפי שנא כתן לסוסים ולרכב וכן בפסחי
(ח' י') בסוסים רוכבי הרכב, וח"כ הוא מין לחר (בלחי נודע), לבל מין מזה רחיה מוכרחת
שהרי מניו סוסים ופרשים (יחזקאל כ"ג י"ב), ופרשים שם מין סוס כאשר נאמרו בשם הרד"ק
עלמו בפסוק הקודם. אשר יהיה, הפעל יהיה מוסב על הרכב ובכלל בו גם הסוסים
כלומר בכל מקום שהיו שם הסוסים לם בירושלים לם בערי הרכב היה לריך להניח שם רל
פים וחיים כפי משפטו לשר נאמר מלת הנליג תבן ומספוא; גם יש לפרש לשר יהיה שם במקום
שרלוי להיות שם וכן מתורגם. (ט) ורחב לב כחול, לדעת הרד"ק יהיה ענינו רומב לב
בחכמות שהן כחול וגומר וח"כ יהיה הנשוא, ולדעתי סדש המקרא ושעורו ותבונה בחול וגומר
(ותבונה יכלול שה המדעים (דיא ווישענטשאַטען) וגם נתן לו רומב לב והוא כי יש מהמזכילים
לשר יחסרו בנפשם חכמות רבות ועלומות יותר משאר יכללו רומם, ולכן ידיעתם נעירוב ונלחי
שלמה, לבל לשלמה נתן רומב לב להכיל כל המדעים בסדר נאה וערך נכון: (יא) מאיתן
האזרחי, קשה לנדר יחס האנשים האלה, לבל יראה לי שהיה נולם משוררים כי איתן האזרחי
והימן הלזרחי השמיעו לנו נרכה נשירי תהלים והיו מנגני לויס כמו שהעיר הרד"ק, וגם
תיננו

וַיַּרְבַּע בְּנֵי מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְּכָל־
הַגּוֹיִם סָבִיב: (יג) וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה
וָאָלֶף: (יג) וַיְדַבֵּר עַל־הָעֵצִים
מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד
הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר
עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־

הרמש

תרגום אשכנזי

אונד דערדע, דיא זאהנע
דעם מחול, אונד זיין נאמע
ווער בעקאננט אונטער אללען
פֶּאלקערן רינגסאומהער.
(יג) ער שפראך זיך אויס אין
דרייא טויזענד פּאבעלן, אונד
זיינער געזאנגע ווארן טויזענד
אינד פּינף. (יג) ער שפראך
זיך אויס איבער דיא בוימע,
פּאן דער צעדער אים לבנון
ביז צום איזאפּ דער אן דער
וואנד הערפּארוועקסט, פּער-
גער איבער דאס פּיה, דאס גע-

ר ש "י

ודרדע לחין היו בני זרח בן יהוד' שנא'בד"ה יה(ד'ב'ו')ובני זרח זמרי וחיתן היו לוים מזוררי'.בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים המירים במחולות ויר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האזרחי. ומשכיל להימן האזרחי. ומ"ח בפסיקתא מכל האחים זה לחד הרחבון. איתן האזרחי זה לנרהם. הימן זה משה. וכלכל זה יוסף. ודרדע זה דור המדבר. מזול שנמשל להם על מעשה העגל: (יב) שלשת אלפים משל. שלשת לימודי משלות שלם פעמים בתיב משלי שלמה נס' משלי:ויהי שירו חמשה.שלשה אלה ושיר השירים וקהלת:וחלף.נכל ח' כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה שהיה אומר נכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל חלף ומשה טעמים: (יג) וידבר על העלים. מה רפואת כל אחת ועץ פלוני יפה לנגיע פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה מה רפואתה ועיקר גדולים ומאכל'. ומ"ח מה ראה מלורע ליטהר בנגעי שבגבוהים וכנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף ומה ראה זה להיות כשר בשחיטה בשמין לחד וזה בשני סימנין ודגים וחגבים בלא

באור

לינינו רחוק בדעת קלת מחכמי העמים כי מחול הוא כלי שיר נמודע מספר תהלים, ולזה היו המנלחים על כלי השיר הזה, ובני הוא הלטרפות התואר כמו בן חיל וכדומה כי לדעתי יפאר הכתוב בשלשה פסוקים (י"ח י"ב ו"ג) את שלמה רק בדוח מליצתו ומחק שיריו (וכמו שנאחר), כי בימים ההם חכמת המליצה עלתה על כל הידיעות וחין חכם וגבון כממשיל משלים: (יג) וידבר, לא כדעת המפרשים שהכוונה על החקירה העיונית בטבע הנבראים לדעת מהותם מוגם ותכליתם, ח"כ יש לחמוה מדוע לא הזכיר גם הדוממים כמו המתכות וחנניס יקרות אשר גם להם סגולות מיוחדות ורלוי לכל חוקר להסקיף עליהם, ויותר יפלא עוד שלא הזכיר כחדם בח' הנריחה ותכלית העולם התחתון אשר גם בנין גופו ותכריו גם חכונת נכסו הוא מפלחי תמיס דשות, ולזה יראה לי שהוא רק ביחיר הפסוק שלפניו שחמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגומר וחמר שהמשלים ושירים היו כי דבר על העלים וגומר כי מהם היה מושל משלים הנקרחים (אחבעון), ולכן לא הזכיר הדוממים כי המה בל יוכשרו היטיב למשל כי חין בהם רוח חיוני כלל וחין להם פעולה מיוחדת כל כך לקחת ממנה מוסר השכל (חשר הוא תכלית המשל) גם האדם לא יבוש בנדר מן המשלים החלה כי לימות מין המשל הזה הוא לשום פה ולשון לכלחי מדברים ולחת חכמה ובינה ונחירה חמצית בישראים זולת האדם כנודע כל זה, ולזה חמר כי לא לבד דבר על העלים חשר המה לנגד עיניו תמיד ורחה את תכונתם ומזיגיהם, חבל גם על הבהמה (והוא כולל גם כל חיה למינה) וגם על העוף חשר דרכו בשמים ולא יבכנו עם בני האדם והא על הרמז לא גם שפעולות הרמשים חינן ניכרים כל כך וגם על הדגים חשר יחיו במים מתחת ובל נוכל לדעת ממקריהם ומזיגיהם רק לחמר הדגיזה והחקירה

הרבה

הָרְמֹשׁ וְעַל־הַדָּגִים: (ד) וַיָּבֹאוּ
מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חָכְמַת
שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ:
(ה) וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צֹר אֶת־
עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים:
(ו) וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חִירָם לֵאמֹר:
(ז) אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי
לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אלהיו

פֿליענעל, דאַז נעווירם אינד דיא פֿיישע. (ד) אונד עם קאַמען (וייטע) אוים אַללען נאַציאָנען אום דיא וויזהייט דעם שלמה צו האָרען, (חבגעזאָגט דעט) פֿאָן דען קאָניגען דער ערדע, וועלכע געהאָרט האַטטען פֿאָן זיינער וויזהייט. (ה) דאַ שיקטע חירם קאָניג פֿאָן צור, זיינע דיענער צו שלמה, דאַ ער געהאָרט האַטטע דאַס מאַן איהן צום קאָניג געזאַלבט האַבע אַן דער שטעלע זיינעס פֿאַטערס; דען חירם ויאַר דעם דוד צו אַללען צייטען אין פֿרייַנד געווען. (ז) אונד שלמה ערליעם אַן חירם פֿאָלגענדעס: (ז) דוא וויסט עם פֿאָן מיינעם פֿאַטער דוד, דאַס ער ניכט בויען קאָננטע אין הויז דעם נאַמען דעם

ע=

ר ש"י

בלח כלום: (ז) לח יכיל לבנות בית וגו'. לח היה רצוי מכני המלחמה והכתיב לימר והניח לכם מכל לויניכם

באור

הרבה, ומזה תבין לפי שמר הכתוב ערך המדרגה (דיח שטייגערונג). (יד) מאת כל מלכי הארץ, פה העיר הרד"ק שלפי הנראה כי מלכי הארץ נתו כידוע לח נזכר בכתוב רק מלכת שבח לבדה? לפכל הנכון כי שיעור הפסוק ויבואו מכל העמים מאת כל מלכי הארץ וגומר לשמוע לת חכמתו כי שלמו עם לת ליריסם למען ילמדו ממנו לת הנהגת המדינה יחקי המלוכה ומשפט המלך: (טו) וישלח, השליחות הזלת היתה (כמ"ש הרד"ק והרלבי"ג) רק לנחמו על חכיו ולהניח לו נרכה בעת הוקם על כמו שעשה דוד לחנון מלך בני עמון (ש"ב י' ב'), ולזה לח נזכר מן השליחות הזלת דבר שבל"ה (נ' נ') כי המחבר ל"ה לח היה מגמתו לספר כל דברי שלמה, רק עם לו למטרה לבחר בחרובה כל ענייני הבית הנבחר (בחזר בחרנו במצות לספר שמולם). (טז) וישלח שלמה, לין נפקי לדעת המפרשים שלמרו כי חלה דברים הגיד שלמה ע"י שלוחי חירם כי לין זה במקום וישלח שלמה לל חירם כחזר יבין כל מבין בלשון, לבן ירלה כי שלמה לח רלה מדרך מוסר לשחול מלת חירם ע"י שלוחיו דבר לך הגיד לו דברי שלים וחמת ושדע לת הברית חשר ברת לביו עמו, ושח"כ שלח לו שלוחים לחרים. (יו) אתה ידעת, מלות יתחלף תובן הדברים הנלחרים כלן מלחר בלו בספר ד"ה (עם), כי עם לח הזכיר שהיה עם לבב דוד לבנות בית לה' לבל יפליג לדבר מקדושת ענידת הבית ורוממות הלל הקדוש השוכן בו, גם נזכר (עם ו') שלמה נקט לשלוח לו לים חבם לעשות נזהב ובכסף ונומר מה שלח זכר כלן, ולין ספק שכל הדברים הנלחרים גם פה גם עם הגיד שלמה לחירם נכתב לך הסופרים הרימו ממנו כל לחד לפי מטרת תכליתו, המחבר ספר מלכים עם לנגד עיניו רק דברי שלמה, והמחבר ל"ה עת לבו יותר על ענין הבית הנבחר כמו שנלחרנו

נמקים

עוויגען זיינעם גאָטטעס, וועלכען דער קריענע וועלט איהן אומרינגטען, ביז גאָטט זיא (דיא פֿיינדע) אונטער זיינע פֿוסזאָלען (זייער בחטהעמיג־קייט) בראַכטע. (יח) דאָך נון האַט דער עוויגע מיר רוהע געגעבען רינגסאומהער, נירגענדם איזט איין הינדערנים, נירגענדם איין באָזעם געשיק; (יט) דאַהער דענקע איך איין הויז צו בויען דעם עוויגען מיינעם גאָטטע, זאָ וויא דער עוויגע עם פֿער הייסען מיינעם פֿאַטער דוד, אינדעם ער שפראַך: דיין זאָהן, דען איך אַן דיינער שטעלע אויף דען טהראָן בעשטימען ווערדע, דיעזער זאָל ערבויען דאַס הויז מיינעם נאַמען צו עהרען. (כ) דעמנאָך מאַנעטט דוא בעפֿעהלען, דאַם מאַן מיר צעדערן פֿעללע אויס דעם לבנון; מיינע קנעכטע ווערדען בייא דיינען קנעכטען זיין, אונד דען לאָהן דיינער קנעכטע ווילל איך דיר נאַנץ זאָ גענבען וויא דוא איהן בעשטימען ווירסט; דען דוא וויסט, דאַס אונטער אונז ניעמאַנד איזט, דער זיך אויפֿס האָלצפֿעללען פֿערשטינדע, גלייך דען צידונים. —

אונד

רגלי קרי · המ"ס נלירי ויה

ר ש ' י

לויכיכם מסניב ולחר כך והיה המקום וגו' לנכנו תדרשו וגו' (דנרים י"נ ה') : (ב) נלדונים · נכנים

ב א ו ר

נמקום הנזכר. המלחמה, לח רלה לגלות לו כי ה' מנעהו מפני כנוד חכיו (רד"ק), וגם לחמת הוח כי ה' נענור זאת מנעהו כמ"ם כי חים מלחמות לחה (ד"הי ח' כ"ח ג'), ונח מלחמה בלעון יחיד והפעל סנבהו בלעון רנים, שהענין כל מלחמה ומלחמה כמו כי תקרענה מלחמה וי"ת ענדי קרבח (רד"ק). (ב) ארזים, יש לתמוה מה היה לריך שלמה עוד לחרזים הלח נבר הנין לו דוד חכיו חרזים די והותר כמפורש נד"הי (ח' כ"נ ד') שנחמר ועלי חרזים לחין מספר כי הניחו הלידונים והלורים עלי חרזים לרב לדוד, ויחלה לנו בזה כי לח נחר שלמה נחרזים חבר שהכין לו חכיו ישן לח היו מונחרים כי התגרים לח יניחו לחרן לחכרת מטוב חרנם וחף כי שם ידעו כי נכי המדינה חבר יסחרו מהם חינם יודעים כל כך לנקר בין טוב ורע כי החרזים שנלח חיכם עלמו לדוד היו לך לבנות בית לדוד ולח יותר כמפורש נד"הי (ח' י"ד ח'), ולבן נקש שלמה כי ענדי מלך נור יכרתו לו חרזים, כי שם נדבר המלך יעשו חין ספק שלך חין לרקב גדל הקימה יכחדו, גם שחל כי ענדיו יהיו עם ענדי חיכם למען ילמדו גם המה המלחכה הזחת, כי כל חפן שלמה הי' ללמד לבני ישרחל מלחכת חרב

ומובב

(כח) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן חָכָם עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה׃ (כט) וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלָי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים׃ (ל) עֲבָדַי יֹרְדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפַּצְתִּים שָׁם וְאַתָּה תִּשָּׂא וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה אֶת־חֶפְצִי לָתֵת לֶחֶם

(כח) אַלס חירם דיא וואָר־ טע דעם שלמה האָרטע, דאַ פֿרייעטע ער זיך זעהר, אונד שפּראַך: נעלאָבט וייא דער עווינע אַם הייטיגען טאַגע, דער דעם דוד איינען וויזען זאָהן פֿיר דיעם צאַהלרי־כֿע פֿאָלק נעגעבען האַט! (כט) דאַ־ רויף ערליעם חירם פֿאָלגענ־ דעם אַן שלמה: פֿערנאָממען האַבע איך וואַס דוא אַן מיך ערלאַססען, איך ווילל ער־ פֿיללען אַללע דיינע ווינשע אין בעטרעף דעם צעדערן־ אונד טאַננענהאָלצעם. (כג) מיינע קנעכֿטע זאָללען עם הינאַב־ בריננען פֿאָם לבנון צום מעער, אונד איך לאַססע עם אין פֿלאָסע (גענעגט) אויף דעם מעערע ביז אַן דען אָרט בריננען, וועלכֿען דוא מיר אַנ־

ב חי

צייגען ווירסט, דאַזועלבסט לאַססע איך עם אוים איינאַנדער שלאַגען, אונד דוא אַבערנימסט עס: דוא אַבער זאָללסט מיינע ווינשע ערפֿיללען, מיר דען שפּייזעבאַרף מיינעם הויזעם צו ליע־

רש"י

ליער לגד לחד היו וממשלתו של חירם: (כג) לחמים דוגרות. רפסודות קורין להם בלשון הימים (נ' ג' ט"ו) רי"ן בלע"ז קוזרין העליס זה עם זה ומניחין לוחן על פני המים ומוליכין לוחן כמו שמוליכין ספינות: עד המקום אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להם שם ונפלחים שם. ונשחיר

באור

ומוזג כאשר נאמרו בחולדת שלמה. (כא) בן חכם, הנה הבין חירם כי מגמת שלמה היה להריס עמו לא נחרב ולא נחנית (כאשר עשה לגויי) רק להכליחם ע"י נסרון המלחמה לעשות מסחר ולקנות מכמות בדרך הלידונים, ובזה שמח שמחה גדולה ובד"ה (נ' ג' י"ח) הוסיף עוד אשר יננה בית לה' ובית למלכותו, ובאמת גם כל אלה היו למניעות להגיע אל חפלו שכל יחיו עוד ישראל על מרגם, אך יגיעו חיל במעשה ידיהם וחרילות המלחמתי ויעלו מעלה מעלה נסולם החכמה, וכל יהיו עוד פרחי לדם ידם נכל ויד כל גם (כאשר זכרנו כל זאת במקים הנזכר). (כב) וישלח חירם, גם זה לא היה לדעתי ע"י שלומי שלמה רק חירם שלח עמהם עוד שרים ונבנדים אשר ידברו עם המלך על הדבר הזה נאר היטיב ויחליטו ממנו הדבר מכפת העליס אשר ישלח חירם ומחיר אשר יתן שלמה בעבורם. ובעצי ברושים, כנר נח בד"ה כי שלמה נקט ממנו גם עצי נרושים וחלגומים (סס ז') [וניחור המלה מסוכך, לדעת קלת נרוש הוא הנקרא (פיכטע Pinea) ולדעת אחרים הוא (ציפרעסען Cupressus) ועוד י"ל היותו ((טאננע Abies) ולזה הנחתיה בלי הרגוכ]. (כג) דברות, ובד"ה (ס ט"ו) רפסודות (פֿלאָסען) עיין רש"י ונקראו דברות מענין הר נהגה כי חרגיש ויונהג ודבר וכן ורעו כבקר כדברם (ישעי' ה' י"ז) מדברי רד"ק בשרשים. ונפצחים, עיין רש"י. לחם ביחי, הוא

בד"ה

בֵּיתִי׃ (כד) וַיְהִי חִירוֹם נֹתֵן
לִשְׁלֹמֹה עֲצֵי אֲרָזִים וַעֲצֵי
בְרוֹשִׁים כָּל־חֶפְצוֹ׃ (כה) וּשְׁלֹמֹה
נָתַן לְחִירָם עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר
חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר
שֶׁמֶן כָּתִית כָּה־יִתֵּן שְׁלֹמֹה
לְחִירָם שָׁנָה בְשָׁנָה׃ (כו) וַיהוָה
נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־
לוֹ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין חִירָם וּבֵין
שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃
(כז) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־
יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף

איש

תרגום אשכנזי

ליעפֿערן. — (כד) חירום ליע־
פֿערטע אַלזאָ דעם שלמה צע־
דערן־אונר טאַננענהאָלץ זאָ
פֿיעל ער ווינשטע. (כה) הינ־
געגען ליעפֿערטע שלמה דעם
חרם: צוואַנציג טויזענד כר
וויצטצען צור פֿערפֿלעגונג
זיינעם היזעם, אונד צוואַנ־
ציג כר אֶהל אויס נעשטאָס־
נען אָליווען, דיעם האַטטע
שלמה דעם חירם יעדעם
יאָהר צו נעבען. (כו) דער
עוויגע פֿערליה דעם שלמה
וויזהייט, זאָוויא ער עם אים
פֿערהיסען, עם בליעב פֿריע־
דע צווישען חירם אונד צווישען
שלמה אונד זיא שלאָסען ביי־
דע אייגען בינד. (כז) נון ער־
האָב דער קאָניג (וויינע חאַנכ־
טאַפֿט) צום פֿראָהנדיענסטע
אויס גאַנץ ישראל, אונד דיא פֿ־אָהנבאַנשאַפֿט בעטרוג דרייסיג טויזענד מאַן.

דיע־

ר ש "י

לגדן ומוליכין לגל הינמס כל עץ ועץ לעלמו הוא קרוי ניפין (כל דנר שלס שמלקים לותו לפרקים קרוי ניפין) דיפני"ר בלע"ז: (כה) מכולת לביתו. לחן מחכל: שמן כתית. שמן נקי שחין זחים נטחנים נריחים לגל כותש במכתשת ולחן מעלה שמרים כל כך כמו הטחין: (כו) ויהי

הזם

באור

בד"ה (זם) הנטית שלמה לחירם רק לתת לעובי המלאכה חטים ושעורים עזרים לגף כורים מכל מין ומין, וגם עזרים לגף נתים יין וכן לשמן, וגם נאמר כי חירם לחמר החטים השעורים הזמן והיין לחמר לחמר לחדני ישלח לעבדיו, וכאן שגל חירם לחם ביתו, ושלמה נתן לו רק עזרים לגף כר חטים ועזרים כר שמן ולא יין ושעורים כי הזה ענינים שונים, וזה שזכר כאן לא זכר בד"ה, והנה בד"ה נשמט פה, והוא כי שלמה הנטית לחת לעובי המלאכה חוס לחן נסף מה שזכר בד"ה לגף עבודתם, ומחילה יובן כי שלס ישלס לחירם העלים לגד יכרתו מיערו כאשר לחמרנו, וחירם שלל מחיר העלים הלזה מכלת ביתו, ומה שחזר להלן (ג"ה) כה יתן שלמה לחירם שנה בשנה, הכוונה כאחר כתב הרד"ק כל זמן שהיה שלמה נרך ליקח עלים מחירם, וזה תרלה כי הספורים לך מתחלפים ולא סותרים. (בה) מכלת לביתו, נאחר הלל"ף ונכלב נדגש ושעורו מחכלת (רל"ק). (בו) וה' נתן חכמה, כפי מה שחזרנו היתה זאת לות חכמתו כי התחבר עם חירם, וסיבב כי יתערבו בני ישראל עם גוי עם חכם ובין כלורים ולידועים. (בז) ויהי המס, הנה נאמר לקמן (ט' כ"ו) וכן בד"ה (נ' ח' ט') כי מבני ישראל לא נתן שלמה עבד, ולזה חמר כי זה הי' רק לכרות עלים עם עבדי חירם והוא לוחנות ולא מלאכה, וזה מסכים למה שחמרנו, כי מגמת שלמה היתה שילמדו בני ישראל המלאכה הזאת, ולכן נאמר לזה שלשים אלף מעמו, לך הקל את עולם כי החליפו מדי חדש בחדשו את

מעמתם

אִישׁ: (כח) וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת
חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס:
(כט) וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף
נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב
בָּהָר: (ל) לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים
לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת

הרגום אשכנזי כג

(כח) דיעזע שיקטע ער נאך דעם לבנון, וועכסעלווייזע, צו צעהן טויזענד מאנאטהליך, זאָ ראס זיא איינען מאנאטה אויף דעם לבנון, צוויא מאנאטהע אבער אין זיינעם היוזע וואַרען; אונד איבער דען פראָהנדיענסט וואַר אדניראם געזעטצט.
(כט) שלמה האטטע זיעבענציג טויזענד לאסטטרענער, אונד אכטציג טויזענד בערגהויער (ל) אהנע דיא אנגעשטעלטען אויזהער דעם שלמה, וועלכע איבער דיא ארבייט געזעטצט וואַרען, נעהטליך דריא טויזענד אונד דרייא הונדערט

הרדים

ר ש " י

המס. עולה לשנה של שלשים אלף איש: (כח) מליכות. כמו שמסיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בחדשי הלבון והעשירית לילך איש לביתו כשמתחלפים עשרת החלפים השניים ויולכין ללבנון ואלו חוזרים לביתם וכשאלו יולכים עשרת אלפים השלישים ויולכין ללבנון ואלו חוזרים לביתם וכשהן יולכין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושני חדשים בביתם: על המס. לגבות: (כט) שבעים אלף נושא סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף המולכים לותם בהר הרי מלה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולחנו וכן כתיב (ד"ה ב' ב' ט"ז) ויספר שלמה לת כל הגרים וימצאם מלה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו': (ל) משרי הנצבים. נוגשים ונציבים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים (ב' ב' י"ז) הוא אומר ושם מאות אומר כאן שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מלה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והג' מאות שנוספו בדברי הימים ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע שהרי ים עוד שני כתובים בדבר זה ומכחישין זה לת זה אחד בו בספר זה ואלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקרות מכחישין זה לת זה אלא יש לנו לפרש שבמקרות האחרונים ממונים על כולן. ולשלמה היו אלו הגרים להיות לעזרת לשכל אנשי בהר ויהיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנות שהם לזרמיים שאלו הכתובים לאמרים שם. ונספר מלכים מנה לת הנציבים הגרים שהי מניינים שרי האַרבעים והחמשה לבדם והשלש מאות האחרונים לירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה אחד מאות וחמשים שרים. ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמם הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו

באור

מזמרתם, ונושאי סבל ומולכי נהר המזכרים בפסוק הבא הם היו מן הגרים, וכבר הרגיש גם רש"י ז"ל בסתירה הזאת, ולכן פירש שהי' המס הזה לך מכס נפש עולה לשנה של שלשים אלף, לכאורה תפס עליו הרד"ק כי לית נאמר ויעלה לשנה, האם שלח לת הכסף לשנה? ולדעת רש"י תהיה השנה ויהיה המס נערך שלשים אלף איש, והשלשים אלף איש תשר שכר בעד המס הזה שלח, והוא לאינו רחוק. (ל) [משרי הנצבים, תרגמתי נאלו כתוב משרים הנלבים, ע"ד שפירש רש"י בתורה דברי לדיקים המלודקים, וגם הסמיכות בעני לרזים הוא קרוב לענין זה]. שלשת אלפים ושלש מאות, המפרשים נלאו להשוות המספר הזה עם מספר הנאמר בד"הי (ב' ב' י"ז) כי גם הוא אומר שלשת אלפים ושש מאות, לולם יען ההבדל

תרגום אשכנזי

הָרַדִּים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ (לא) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבַּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ (לב) וַיְפַסְּלוּ בַּנֵּי שְׁלֹמֹה וּבַנֵּי חִירוֹם וְהַגְּבָלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃

דערט, דיא צו בעזהלען האַטטען איבער דאַז פֿאָלק וועלכעם בויא דער אַרבייט בעשעפֿטיגט וואַר. (לא) אויך בעפֿעהל דעם קאָניגם בראַכטען זיא גראָסע נעווכטי־גע שטיינע אוים, אום דען גרונד דעם הויזעם מיט קוואַ־דערשטיינען צו לעגען. (לב) דיא בויאלייטע דעם שלמה אונד דיא בויאלייטע דעם חירום זאַמט דען גבלים בע־הויעטען זיא, אונד בעריטעטען דאַז האָלץ וָאָ וויא דיא שטיינע צום בויא דעם הויזעם.

ויהי אים

ר ש " י

ישראל מלחים ומעזים מהם לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: (לא) ויסיעו. מן הסר לשון עקירה: לחנים יקרות. בגדות: לחני גזית. נפסלות ומסותות. ות"ת והרי בכר נאמר ומקטת והגרזן לא נשמע בבנותו פירוש כל כרזל לא נשמע בבנותו אלא שהיה מכחת מכחון ומכנים ונונה מכפנים כך בדרש נסוטה: (לב) ויפסלו. בהרים: והגבלים. לומה שעשה גבל ונקיליס לבתת לחנים ולבנות כמה שנאמר (ביחזקאל כ"ז ט') בלור זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו. לשון הזמנה:

נחמד

באור

הזה הוא רק בכמות לא באיכות הספור, לזה אין להשלות הקורא בקריאת הלזה. (לא) ויסעו, הסיע הפנים מעיקרן וכן ת"י ועקרו. אבנים יקרות, הצרח יקר ידמה לכבוד שיאמר גם על הבגדות וגם על החזיונות, והוא דומה לאלת לחבנזית (וויכטיג, געווכטיג) ובלון הענין לחנים גדולות ובגדות לחני גזית. (לב) והגבלים, גבל היא עיר בממלכת לור (פֿהעניליען) ועיד היום שמה בערבי (געבעל) והיונים קוראים לה ביבלוס (מהברי החכם גאזעניום), ואנשיה היו בקיאים מאד במלאכת הבנין, כמזכר ביחזקאל (כ"ז ט') זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך.

אמר בניהן ואב המבאר: יען לא נגר ולא כר נגר לחני, וחכמת מלאכת הבנין נעדרה ממני מכל וכל, לזה נסעתי לחזור מלבלר אחי הפרעזיות הנלות, וקראתי למלהני החכם המתרגם כ"י לים לחבר רוח בו, ובכר הזכיל בזה הענין בבלוחו לספר ד"הי, ושמתי על שכמו גם הביאור למעשה בנין הבית, וידעתי כי יהי' זה לרלון בעיני הקורא לחבר ידע את הלים הזה ולא שיחו, וללה דבריו:

טרם אחל לבאר את אחי הפרעזיות על בנין הבית, לעיך קורא נעים! כי ספור הענין הנכבד הזה לינו לפנינו בפלימותו כפי תבזרתו ויפיו, לחבר עד היום הזה יפלוהו גויס רבים על שפתותיהם לבבי ולבבך, וירומעוהו על כל שבר היכלי קדמוניות, כי ע"פ תבניתו הרשום לנגד עינינו הנה הוא הקטן מכל כתי תבזרת ובירניות חרן קדש חבר נקראו בשמותם עלי לדמות, לבן עינינו הרואות בספרי יוסיפון וחבר חבמי קדם, ולפעמים גם בדברי חז"ל כי בנין שלמה היה כולל עוד נבבדות ויקר יותר מן הכתוב לזכרון בספרי הקודם, גם לא יזומן כי מעשה הבנין הקטן חבר לפנינו יכיל ענודת שנע שנים תמימות ע"י רבבות עושי המלאכה וידרוש לולרות רבים ועלומים בחבר הבינם דוד בהמון גדול וכנ (דה"ח כ"ב כ"ח וכ"ט) ג' למנם הנכון זה הוא כי הסופרים הקדושים, ר"ל כותב ספר מלכים וכן סופר ד"הי חבר הרחיב הספור בבמה ענינים (לם למנם כי לא גלה לנו מדבות רק מעט מזעיר) הם לא כתבו על ספר רק את הדברים חבר בתלימו עם תבלית הסתר המיוחד וחבר שם רוח הקודש

ו (ו) וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה: (ז) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קומתו

ו (ו) אים פֿיער הונדערט אונד אַכציגסטען יאהר נאַך דעם אויסצוג דער קינדער ישראל אוים דעם לאַנדע מצרים, אים פֿיערטען יאהר (נעהמליך אים מאַנאַטהע זיו, ראַו איזט אים צווייטען מאַנאטהע) זייט דעם שלמה דיא רעגיערונג אַנגעטרעטען איבער ישראל, ער־בויעטע ער דען טעמפעל, דעם עוויגען צו עהרען (ז דער־טעמפעל, וועלכען שלמה דעם עוויגען צו עה־ען בויעטע, האַטטע וועכציג עללען אין זיינער לענגע, צוואַנציג אין זיינער בריייטע אונד דרייסיג אין זיי־

ר ש " י

ו (א) בחדש זיו. הוא לייר לתית ניה זיוא לחילני וכן תירגם יונתן זיו ניליגיא: הוא החדש השני. למנין החדשים שהרי ניסן ר"ה לחדשים: למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית ל. לבנות שלמה וכן הוא אומר (נדברי הימים ב' ג' ב') ויחל לבנותו בחדש השני בשנת לרבע למלכותו:
(ב) שהיו אמה. ההיכל והדביר יחד:

ב א ו ר

הקודם נפיסס. ועתה אל יחר אפך, ידידי הקורא! אם זעיר שם וזעיר שם גל יגולתי לזכות את הרבים, לשמור משמרת החמת ולשקל מסלתה נגד עיניך, כי הקולר הנמרץ נכמה כתובים היסיבני נמחבים מבלתי יכולת להרים כל מכשול לציני כיצרי עמי, פעם קשתה עלי הבנת המלות, פעם נפלט ממני קשור הכתובים, ופעם גל יכולתי להשוות הענין עם חקי מערכת הבנין, וזה המעט אשר העליתי בפי היותר שטוב בעיני, קשהו נא מידי וטים עיניך עליו, ואם לא תרלהו, לא לך בעקבי הרועים בשוטים הם רביתיני הרלב"ג והרד"ק והחזקוני ז"ל מולי תמנא למכוכה בחריכות דבריהם.

ו (א) בשמונים, חזיב לרבעים שנה לדור המדבר, י"ז ליהושע, רכ"ט לימות השופטים, מ' לעלי, מ' לשמואל ושאול, מ' לדוד וחרבע לשלמה לפני הבנות הבית, ויעלה לך מספר ת"ם שנה מיניאת מצרים עד הבנין, ולשבעים זקנים נחלף מספר שמונים של ארבעים שנה, מולי נחילוף סימני המשקר מ"ם ופ"ח (עיין הקדמתי לד"הי לד"ל הערה ח'). לכן יותר נפלא הוא כי יוסיפון בקדמוניות היהודים (ספר ח') מנה חמש מאות וחשעים ושחים שנה תקת מספר השנים הנאמרים בכתוב שלפנינו; וכנראה לו נוסחא לחרת היתה לפניו לו נודע לו מצנון לחר עפ"י קבלתו, כי רחוק יהיה לשער שבוש ההעתקה לו הדפוס בשנוי גדול כזה. זיו. פירשו חז"ל (ר"ה י"ח ע"ח) דחית ניה זיוא לחילנא, ונקרא החודש השני כן, יען יזהירו בו הפרחים והליליים בראשי העלים בזיום ויפיס, ובשמות החדשים שעלו מבבל נחלף זיו של אייר ושרשו אור (נפלם חיים מן חוט, ובערבית בַּיִר מן בור) ומורה על החודש לשר בו יגילו טללי תורות בעשב החרן וחור זרוע על פני כל הבשר. למלך, מוסב על השנה הרביעית כמ"ש רש"י, וכ"כ בשם ר"ה (ב' ע"ב) כי מקרח מסורס הוא וביעורו בשנה הרביעית למלך שלמה על ישראל בחודש זיו וכו' ותרגמתי הענין בדרך מלשר מוסגר לשמור סדר המלות. ועפמ"ש מז"ל כי בחד בניסן ר"ה לשלשה דברים ובחד בתשרי ר"ה לשנים ולשמטין וכו' יתכן ליישבו עוד, שאמר החדש השני למלוך שלמה, כלומר החודש השני עפ"י חשבון מלוכתו

תרגום אשכנזי

קוֹמָתוֹ׃ (ג) וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־ פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ (ד) וַיַּעַשׂ לַבַּיִת

זיינער האהע. (ג) דיא האללע ווערלבע פאר דעם היכל (היילי= גען געמאכט) דעם טעמפעלם זך בעפאנד, האטטע צוואנצ= יג עללען אין איהרער לענגע נאך דער בריייטע דעם טעמ= פעלם, אונד צעהן עללען

הלוני

אין איהרער בריייטע, פאר דעם טעמפעל הער. (ד) דען טעמפעל פערזאה ער מיט פענ=

ר ש " י

(ג) והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: תרכו על פני רוחב הבית. לתוך האולם לרחבו של ההיכל מן הכפין לדרום כל מה שיתר' קרויה לתוך והפתוחה קרויה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה לתוך ואולם שמדת מן הכפין לדרום יתירה בו קרויה לתוך מן הכפין לדרום וזן המזרח למערב קרויה בו רוחב: על פני הבית. לפני הבית לכל מזרח לכל מזן:

ב א ו ר

מלוכתו שהוא לייר, ולא עפ"י מזכן הבנים שהוא מרחזון. (ב) קימתו, ר"ל קומת עליית ההיכל שלשים אמה, לומנ בית ק"הק רק עשרים אמה קומתו כנאמר להלן בפסוק כ', וכתה"ב (ג' ג' וח') לא נזכרה קומת ההיכל והדביר, אך לעומת זה בא שם גובה האולם מאה ועשרים אמות (פסוק ד') ומזה תראה כי ספרי הקודם לים את רעהו יעזורו, הסתים בדברי האחד יבא כוונה בדברי האני, וכל שנוייהם לינם בזים מקום בהתנגדות מוחלטת (כי עדות ה' נאמנה ולא יתכן היות דבר והפוכו בכלל האמת) ולא יבבר מאת החוקר הנאמן והמאמין לעשות שלום ביניהם ולהודיע כי אין סתירתם רק למראה עין לבד. (ג) והאולם, פירש"י לפני ההיכל בכניסתו, ועפי"ז היה האולם מעגל רחב ידים לפני הדביר ועמודי שים סביב לו כמשפט היכלי קדם, ונקרא (פארהחוֹל) או (פארהחוֹל) וכ"ת, והנה בנראה אין זה בהסכם עם גובה מאה ועשרים אמות הנזכר בד"הי, גם יתנגד לחקי הזיעור והיופי בחכמת הבנין, היות בית הדביר גבוה תשעים אמה יותר מן ההיכל, גם אין דמיון לזה בתבנית כל שאר היכלי קדם הנותרים בעלמותם או בליור תמונתם כיום הזה, ואף בבית שני (הנעשה בתבנייתו כולו עפ"י הבית הראשון כמ"ש הרמב"ם ז"ל) היתה קומת האולם לדעת חז"ל (עירובין נ' ע"א) רק ארבעים אמה, ולנוסחת המשנה במדות (פ"ג משנה ז') עשרים אמה, וזה האחרון קרוב לומר שספר יוסיפון בקדמוניות היות קומת עמודי האולם חמש ועשרים אמה. אכן עם כל זה אין לורך לנטות מן מסורת ספרי הקודם כדעת קלת חכמי העמים, ולבאר מאה ועשרים בד"הי כמו חמות עשרים (ע"ד הקרי מאות והכתיב חמות ביחזקאל מ"ב ט"ז) כ"א יראה לי כמ"ש בד"הי והגובה מאה ועשרים אין הכוונה על האולם בעלמו, כ"א על בנין גבוה מיוחד הנלב בתוך האולם, ולזה אמר והגובה (ולא וגבהו) ר"ל המקום היותר גבוה בתוכו, וכבר ערתי בביאורי שם כי היה כמין מגדל עוז גדל הקומה לחזק הסדם, וכן נמנו שלשה מגדלים בחלה לפני האולם בבית השני (עיין מלחמות יהודה ליוסיפון חלק ו' וז' וספר תבנית היכל מ"ב פ"ג). ומה שלא נזכר מזה מאומה בשלשים, לולי לא נבנה הסגדל הזה עד בימי המלכים יולחי ירך שלמה, אחר הבינוהו מפחד לר ולוביב כי ינוח בשערי ירושלים (כמו שנבנה עזיהו מגדלים רבים בירושלים ובמדבר עיין דה"ב כ"ו) ולזה לא נא זכרוהו בפרשת הבנין בשלשים, הבתובה בזמן בנין הבית, אכן יוב דברי הבנין בד"הי נעתקו מספרים המאוחרים בזמן (עיי"ש בהקדמה ד' ע"א וה' ע"ב) ולזה נזכר שם גובה המגדל על נכון: רחב הביח, ר"ל כל רוחב הבית (שהוא עשרים אמה כנזכר בתוב הקודם) היה האולם לתוך לבית הבית, ובענין הבדל האולם והרוחב בבר כתב הרד"ק וז"ל מקום הבטח הגדול בשלה יקרא לתוך והקטן רוחב ע"כ. רחבו, בשמע בד"הי, וחלף זה הוסיף שם גובה ק"ך אמה, והטעם לזה, כי תבלית הספר שם הוא תפארת המקדם

חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים: (ה) וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל

תרגום אשכנזי כה

פֿענסטערן, ליא דורכּ־זיכטיג אונד פֿערשליעסבאַר וואַרען. (ה) אַן דער וואַנד דעם טעמפּעלס רינגס הערום בויעטע ער איינע גאַללעריע, אַן

יציע קרי ולדביר

ר ש "י

(ד) שקופים לחומים. רבותינו פירשו שקופים לשון רחייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ וחטומים מבפנים קורים מבפנים שלא כדרך שאר חלונות שחכרות העזרות למאור להרחות שהיו צריך לאורה: (ה) יציע. לפנותי"ן נקע"ו ושלשה שמות יש לה יציע. תם. נקע. כך מפורש בנגעים בתורת: את קירות בית סביב. כלומר כנגד ההיכל. ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה פלעות מבחוץ לדרום ולמערב

באור

(הקדמה לד כ') ונוכה נפלא כזה הוא לחפארת הבנין ולחזיונותו בעיני העם, ולזה הוסיפו על דברי ס' מלכים, לך נמדת פרוחב הבלתי נפלאה כ"כ סמך על הכתוב שלפנינו. (ד) חלוני, סמיכת המתואר אל התואר כאן מבני המדרש (להלן י' ט"ו) ומין אלה יולאי הכלל כמו שחזנו המדקדקים, כ"ח לדעתי נסמך המתואר אל תוארו להורות על התמדת התואר ועל דביקיתו התמידית בנשא המתואר, כי אנשים החרים, הם הנבריס אשר יתורו בארץ, ואף לא יהיה זה רק נזמנים מיוחדים, אבל אנשי החרים, הם אשר מצורתם ומצחם כל הימים לתור בתוך החלונות, וכן חלוני שקופים הם החלונים אשר כצורן ההשקפה דבק בהם מלאת עלמותם וחמרם הוך, לא על ידי פעולת מקרה ושנוי זמניי ד"מ ע"י הפתיחה. שקפים אטמם, רלוים להשקיף מתוכם אף אם לא יפתחו כ"ח יאחרו סנורים וחטומים (ובא תואר שקופים נבל אף כי פעל השקף בהפעיל הוא, כענין ונהעטיף הלחן לא ישים והיה הפעטופים ללבן) ועפי"ז היו ממין זכוכית, ואף כי לא בא זכרון מעשה הזכוכית בספרי קדם עד המאה הרביעית לאניגם, והזכוכית הקדום הנקרא (אחריענגלאז, האוראפענסטער) אף הוא לא נזכר עד סוף המאה הראשונה ממנין הנ"ל, הנה בבר העירו מבמים שוגים היות מעשה הזכוכית אחד הסודות אשר הסתירוהו חכמי לור מעיני כל חיים ואבד גם עמהם עד אשר חזר ונגלה בזמן האחרון (כמו שנראה היות מעשה זה ג"כ בפלאכת המחט הבפוני), ומעתה יתכן כי לתפארת הבית הקדום והנורא הונילו הלוריים מה מעט מהמבחם לעשות חלונותיו, אך בני ישראל לא ידעו לבנות את הדבר החדש הזה בשמו הנכמיי, כי דבר אחר היה עד עתה, כ"ח לאחרו בסתמות היות החלונות שקופים אף אחם אטומים וסנורים, ובאופן זה הזכירו גם הכתוב המדבר בלשון בני אדם. אך דרך אחר יש בזה לתרגום יונתן, שהעתיק פתיחן מלגיו וסתימן מלברא, כלומר פתוחים בפנים וסנורים לחוצה. ובאמת הרד"ק ע"ז ור"ל ורבותינו פירשו בהפך זה שקופים מבחוץ וחטומים מבפנים, לא לאורה לבני לריך, כלומר רזבים היו מבחוץ וברים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שהיו לריך לאור הבית ע"כ, ומזה רואה בי ניתר יונתן את טורת החלונות כפי מנהג העולם תמיד, ור"ל נחרו הדרך המתנגד להוריית גדולתו של הקב"ה, אך הרלב"ג טען נגד דעתם ואמר כי זה דרך דרש, כי כבר התבאר בפופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בפעוט יבבה יותר האור בבית וכי' ע"כ, ולדעתי העלים הרלב"ג פה את עיניו מחקי ההנדסה בפלאכת החלונות, כי כל מבין יודע בהיות החלונות רחבים מבחוץ וברים מבפנים לא יקוו כל הבלולים אל מקום אחד בתוך הבית ולא יתפזרו, ולזה יבחרו הבונים תמיד לעשותם רחבים מבפנים, כי לא יתרחבו בידודי האור לבל פנות החדר, ובזה לדקו דברי רז"ל ומבמם תבוב החלונה על בבם הרלב"ג ז"ל. (ה) יציע, יולא מתוך החומה לפני הבית ומקיף את הקיר סביב (גאלעריע), ויבא בוה בחילוף המולח עם יגח ע"ד ואביא שמול הגך (תהלים קל"ע ח') כ"ל בפשוט, וחז"ל נחלקו עליו בפ"ק דבב"ב עיי"ש ועב"פ לדעת הכל הוא בנין קטן הדבק לחומת הבית, ואולי נקרא יציע לפי שהוא במבע אחר יולא לפני הבנין. אח קירות, ר"ל על אותן קירות שהיו סביב להיכל ולדביר, עליהן בנה היליע. להיכל, הוא מקום הקדש

וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃
(ו) הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה
רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה
רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה
רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת
סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת

חיציע קרי — הבית

אן יענען, וואָנדען נעהמליך וועלכע דען היכל (דאָס הייליג׳ סטע גענאַנט) אונד דען דביר (חייליגאַנג לוג׳ אַלערהייליגסטען) אומגאַבען, אונד רינגסאום׳ הער ליעס ער געלענדער מאַ׳ כען. (ו) דיא אונטערסטע גאַללעריע האַטטע פֿינף על׳ לען אַן בריידע, דיא מיטטלע׳ רע זעכס עללען אַן בריידע אונד דיא דריטטע זיעבען על׳ לען אַן בריידע, דען אויסוועניג רינגס אום דען טעמפעל האַטטע ער אַבוועטצע אַנגע׳ בראַכט, אום, (בייא בוים דער גאַלערייען) דיא וואָנדע דעס הויזעס ניכט אַנגרייפֿען צו מיס׳ סען

ר ש ״ י

ולפון. וסוף המקרא הוא פירוש לרחבו. ויכן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יליע סביב כילד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר עשה בלעות: ויעש. כמו עשה וכן ויהי לי ליטועה (שמות ט״ו ב׳) כמו מי׳ לי ליטועה: (ו) היליע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התחי׳ שלשה זה על זה ומדת לרבו לא נאמרה כאן, ובמסכת מדות מבינו שלשים ושמנה תאים היו חמשה עשר בלפון חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום ושמנה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונו׳ חמש והאמלעית שבע והעליונות שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חולה קומת התא ה׳ אמות וכשעולה כיתל ההיכל ה׳ אמות גורע את עוביו וכשם כן חמה לשנים והניח על לוחה בניסה רחבי קורות גג עליית התא שהיה קרקעית לאמלעית וכשעולה עשר כשם לחמה להניח רחבי קורות עליית האמלעי׳ שהיה קרקע העליונה נמלאת ל׳ וכעית רחבה מן התחתונה לחמה והעליונה רחבה מן התיכונה לחמה: לבלתי לאחז בקירות הבית. שלא לדבק רחבי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שלקול החומה הוא ולזינו דרך נוי:

נסבנותו

באור

הקודם לפני בית ק״הק, ונקרא היכל ע״ש תפארתו כמו היכלי מלך, והיכל הוא בפלס הימין, הילל, ושרשו לעתי יכל, כי תרגמות מלכים כתלה גדולים ונשאים הם ויכי לו מרחב גדול בתוכם. ולדביר, כמפורש בלה״ב (ג׳ ט״ז) מענין ורעו בבשים בדברים, והוא מבוא בית ק״הק, לף כי לפעמים יכונה גם קודש הקדשים בעצמו בשם דביר. ויעש, פירש״י כמו עשה ור״ל סביב להיכל ולדביר עשה בלעות סביב, ואם לאמר אחין טעם המשפיק על דביר מסבים לזה, בב״ז הולרך לומר כן לדעת חז״ל שהניח מקודם, כי בלע לחד הוא עם יליע, ועפ״ז סוף הכתוב הוא בפל ענין על תחלתו במלות שונות, לף בתרגומי הבללתי בין יליע ובלע, כי יליע הוא עצם הבנין היולף חון לחומה, לף הבלעות הם עמודי המעקם אשר יסובו את היליע לבל יפול הנופל ממנו, ועפ״ו יכוון מאמר ויעש בלעות סביב לעצמו כמשפט הבנינה. (ו) היציע התחתונה, כך שיעור הענין בקלרה: קיר הבית רחב היה מלמטה לף נתקצר לבד מעלה, כי לא תהיה מתפארת הבית לנקוב את החומה ולתקיע לל קרכה את הקולות המבדילות בין יליע ויליע, ולזה הצריכו שלשה לגרוע את עובי החומה ולהכניסו בתוך תוך יליע התחתונה ליליע האמצית, ובהגיעם לגג היליע האמצית הכניסו עוד הפעם מדת אמה, והכניסות החומה הלה (זהם המגרעות בכתוב שלפנינו כמ״ש הרשב״ם בגרפ״ל דב״כ) היו משנב ונשים לרחבי קירות היליעים אשר היו גם ליליע העומדת מתחת וקרקע ליליע שלמעלה מאנה, ולזאת הסבה היתה היציע התחתונה קטנה ברחבה מן התיכונה, אשר לקחה עוד תוספת אמה מן עובי החומה ע״י מגרעת האמה הנכנסת, ומטעם זה היתה גם התיכונה קטנה ברחבה מן העליונה. מגרעות, בניסת החומה כאמור, כי הם ישרטו שרטת בעובי הקיר ועל יהיהם הוא נגר ע

ונתמעט

הַבָּיִת: (ז) וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ: (ח) פֶּתַח הַצֶּלַע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־

התיכנה

סען. (ז) אונד דער טעמפעל וואַרד ביא זיינער ערריכטונג, אוים נאַנצען שטיינען, זאָ ויא זיא אויסנעבראַכען וואורדען, ערבויעט־האַממער אונד בייל, איבערהויפט אירגענד אין אייזערנעם גערעטהע, וואַרד ביים טעמפעל ניע נעהאָרט, וועהרענד ער ערבויעט וואורדע. (ח) דער איינגאַנג צור

מיטטעלסטען גאַללעריע ב׳אַנד זיך אַן דער רעכטען זייטע דעם הויזעס; מאַן גע־לאַנגטע דורך וועגדעלטערעפפען צו דיעזער מיטטעלסטען, זאָ ויא פאָן דערזעלבען צור דריט־

ר ש " י

(ז) בהבנותו לבן שלמה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר ע"י השמיר כמו שהיה בלה מסס נמנה בחומות הבנין ולא סתתוה בכלי ברזל. ולבני גזית התמור למעלה מחלוקת היא נסיעה: (ח) פתח הצלע התיכונה לכף הבית הימנית. י"ת תיכונה זו כמו תחתונה ותיכונה בין עליונה לתחתונה שבאמצע תלים שבדרום היה לה פתח לכל החון בשורה התחתונה וזה התרגום ובלולים יעלו לכל התיכונה: התיכונה. תרגם יונתן מליעתא כי התלים הללו לא היו פתוחים לכל החון. ג' פתחים היו לכל לחד כך היא שנויה בסם' מדות לחד לתא מן הימין ולחד לתא מן השמאל ולחד לתא שעל גביו. ולימד כאן שלחד מן התחונים שבכותל דרומי היה לו פתח לכל החון ודרך לותו פתח נכנסים לכולם. וכלע התיכונה דקרא לא תיכונה בין עליונה לתחתונ' אלא תיכונה שבאמצע תלים שבדרום היה לה פתח לכל החון בשורה (התחתונה) וזה התרגום ובלולים יעלו ממנה לכל התיכונה שלמעלה הימנה משמע דכלע תיכונה למעט: בלולים. תרגם יונתן מסיבתא והוא שקורין ווי"ן כלע"ז והוא בנין עמוד לבניס

באור

ונתמעט. (ז) והבית, זהו טעם למה שקדם לבלתי לחוז בקירות הבית וכו', ור"ל כי לא יכלו לעזות חורים בקיר להכנת הקורות כמו שעושים בשאר בניניס של חול, כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו, ולבני הקיר היו מדה לחת כלס (?) ס"ל לא יתכן להניח שם חוריס בבנין הקיר, ולעזות שם החוריס לחר בנין הקיר ג"כ לא יתכן, כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית, ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התלים ובין ספור פתחי התלים (רד"ק). מסע נבנה, כמו שהסיעו לותן מן ההר, וגם היו פוסלין לותן במדת גזית, לכל משהכניסו הלבניס לבית לא היו פוסלים מהס דבר אלא היו בונים לותן שלמות כמו שהביאום מן ההר (הג"ל). ובאמת מ"ל נאמר שנתנו תולע הנקרא שמיר על גבי הלבניס והן מתפתחות לפניו, וגס טעו עיניהו מהבין זאת, בבר כתב רד"ק כי זה מדרך הקבלה שהיה אלא מימי משה רבנו ולין להרהר לחריו, והאברבנאל הניח בלחד המקומות כי שמע היות סגולה בזאת גס לדס הגעיר, ובהנתנו עלי לבן לו מיד היא נבקעת, ולולי יהיה מזה למרס ז"ל היות השמיר כמין סעורה עיי"ש, ובעיקר הנחת מלת שמיר הוא כלי חרוז וחד לנקע הלבניס כמו מטאת יהודה בתובה נעט ברזל ובלפורן שמיר, וגס שמיר ושית קרוב מזה. (ח) הצלע התיבנה, יונתן תרגם מליעתא לרעיתא, והתיבונה הסמוך לזה תרגם מליעתא, ומזה ירלה שהיה בתוב לפניו בלחד התחתונה כמו שהוא בהעתקה היוונית לשבעים הזקניס, כי מה שפירש רס"י תיבונה כמו תחתונה לתיבונה רחוק הוא. לך לדעתי יש ליישב המסורה ע"ד לחר, ולפרש לך: הפתח לחד יעלו בו לל הלצע התיבונה, הוכן מלד בתף הבית הימנית, והלופן שהגיעו לל הלצע התיבונה הזאת, היה ע"י לולים העולים מן הלצע התחתונה לל התיבונה, וכן מן התיבונה לל העליונה וכמתורגם. ובלולים, בק"ס דגם לחר הגף כמו גולדו (דה"ל כ' מ') עיין מצ"ע. והורלת לול בבר ביאר הרד"ק שהוא בנין מלול, וכו עזו מעלות סביב בעיגול

הַתְּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים: (ט) וַיִּבֶן
אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֵּן אֶת־
הַבַּיִת גְּבִים וּשְׂדֹרֹת בָּאֲרָזִים:
(י) וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצוּעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת
חֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־
הַבַּיִת בַּעֲצֵי אָרֶז: (יא) וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: (יב) הַבַּיִת

תרגום אשכנזי

דריטטען (גחזוערין). (ט) נאַכ־
דעם ער דען טעמפעל ער־
בויעט אונד פֿאַללענדעט האַט־
טע, דעקטע ער איהו מיט באל־
קען אונד ברעטטערייהען
אוים צעדערנהאַלץ. (י) אונד
נאַכדעם ער דיא גאַללעריע
אום דען טעמפעל פֿינף עללען
האָך ע־בויעט האטטע, ליעם
ער דען טעמפעל מיט צע־
דערנהאָלץ איינפֿאסטען.
(יא) דאַרויף ווא־ד דאזו ווארט
היציע קרי הזה
דעם עוויגען דעם שלמה ווי פֿאָלגט. (יב) אין בעטרעף דיעזעם הויזעם, ווע[לכ]עם דוא מיר
בוי־

ר ש ״ י

עזוי מעלות מעלות וההילך נהן דומה נמקיף סניבת עמוד ועולין בו כמה וכמה לחמות גנוה ואין לריך לפסע בשאר סולם כי הקיפו הוא סיפיהו: לל השליסים. כמו לל השלישים: (ט) ויספן. לשון כסוי מקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקרות לחת אחת עשויה לנוי מלמטה ולחת של לירי ארזים מלמעלה. של גבים הוא התחתונה. ות״י בהנחוכין ולא ידעתי מה הן. ושמעתי משמו של ר׳ מנחם זל״ל שהם נסרים ארוגים נחים כמין טורה וקורין לו בלעזינו לילו״ד בל ג״ז והוא לשון שמים שמי קדם. ואני אומר שהם לגנים חלולים והם כחלי קנה ענול שעושין לכסוי בתים: גבים. לשון ארמי גיבתא דקניא והם היו למעלה והשדרות למטה: ושדרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לרלות בנדק הבית יכן ת״י ושדרות בארזים ושילא מנהון ר״ל מן הגבים סידרת דריכסת ריצי שרית ארזיא ורינסת לשון תכיסה וחבירו עני שחקים (שמואל ב׳ כ״ב) ת״י מריכסת עננין קלילין: (י) חמש אמות קומתו. של כל אחד ואחד הרי גיבורין ט״ו אמות לגד עובי החקרה: ויאחז את הבית. הוא

באור

להיות עולים ויורדים בו בדרך הקף, ואילו נגזר לול מפעל הסורי לוול המורה על בלבול כמו שהניח הערוך מתרגום ירושלמי (שמות י״ד י״ד) נלוולו לקיבליהון, כי מעלית אלה ירוצו עקלקלות סביב סביב להתעית ולבלבל את ההולך עליהם, וכן יורה לול על לרג מזגר ונלול יחד וגרגרי לולאות בתוספת אל״ף (ע״ד מנה מנחות בוחמיה י״ב מ״ד) חולי להבדילו מן לול שלפנינו. ועד״ז יאמר לול על זמן החוזך כי בו העניגים מעורגים לעין לגוש מבלתי יכולת להבחינם היטב. (ט) גבים, הקורות לכפה, ופי׳ הרד״ק מלשון רז״ל גובנין את המומה שפירושו כופפין והיחידה גבך גם עם בו, שהורחתי על גב הלי״ם הנוטה לכפוף. ושדרות, קרנים סדורים ״בערך יפר ומנוון״. ובח בז״ין ת׳ שמ״ך ע״ד ויפחרו להם (ז״ח ה׳ ט׳) ת׳ ויפתרו ורבי׳ כמוסם. (י) היציע. כל יליע ויליע (רד״ק): על כל הבית. סביב לכל הבי׳: קומתו. בבנוי זכר ולמעלה נאמר היציע התחתונה בסימן נקבה, והוא ע״ד המחנה הלחת והבהו, יהרד״ק נדחק לפרש כי למעלה נקרא בלע והוא ל׳ נקבה, לך לין זה יסוב לבנוי הסמוך שם ליציע, וגם בלע הוא לפעמי׳ זכר כמו והבלעות בלג חל בלע וגו׳ להיות לחוזים (יחזקאל מ״ח ו׳). (יא) ויהי, כתב הרלב״ג לפי שאמר לחר זה וירח ה׳ אל שלמה סניח כאשר נרחה אליו בגבעון (להלן ט׳ ב׳) למדנו שזאת הנבואה לא בחה לשלמה בעצמו, ולחנם הודיעה לו הש״י ע״י נביח בעת שהיה בונה הבית ע״כ, וזה נכון, כי דמוק יהיה לפרש להלן מלת סביב על דמיון המרחה של גבעון, כלומר לחרי שנגלה לו בזאת בגין הבית כרחיונה בדמיון המרחה ההוא, נרחה לו לוח סניח בו, גם לין הנבואות שוות בלחוזם, כי שם נרחה אליו ה׳ ופה נחמר רק ויהי דבר ה׳ ולא מזה ממזה אחי בלל. (יב) הבית, פיעור הכתוב: על תודות הבית לחשר אתה בונה, דע כי רק אם תלך בחקתי וגו׳ רק לז חקים את דברי אחך, כי בחשר בחם הש״י את רוב

הַזֹּאת אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ
בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה
וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת
בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ:
(יג) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
(יד) וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבָּיִת
וַיְכַלֵּהוּ: (טו) וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת
מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע
הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה־עֵץ
מִבַּיִת וַיְצַף אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת
בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים: (טז) וַיִּבֶן אֶת־

עשרים

בויעכט, ווערדע איך נור
ווען דוא אין מיינען געזעטצען
וואנדעלכט, מיינע פֿאַרשריפֿ־
טען אויסאבעכט, אונד עס
בעאבאכטעסט נאך מיינען נע־
באטהעזו צו וואנדעלן, נור דאן
(חזוק) ווערדע איך אין ערפֿיל־
לונג ברינגען מיינע צוזאגעד א
איך אויכנעשפּאַן צו דיי־
נעם פֿאַטער דוד. (יג) דאס
איך ווערדע וואהנען אונטער
ישראלים קינדערן, אונד מין
פֿאלק ישראל ניעמאהלם פֿער־
לאססען. — (יד) (חזוק פֿאון־
געגנדע וויזע) בויעטע שלמה
דען טעמפּעל אונד פֿאללענדע־
טע איהן. (טו) דיא וואנדע
דעס טעמפּעלס פֿערואה ער
פֿאן איננען מיט טאפֿעלווערק
אוים צעדערן, פֿאם פֿוסבאָ־
דען דעס געבירעס ביז אן
דאס געבעלקע דער דעקע ליעס ער (חזוק) אינוועגדיג מיט האלץ בעלעגען, אונד דאן
איבערצאג ער דען פֿוסבאָדען מיט טאפֿעלווערק אוים טאננענהאלץ. (טז) אן דען הינ־
טער־

ר ש "י

ניסוי הגג העליון והספון האמור למעלה הוא חקרת העלייה: (טו) מביתה בצלעות ארזים. קירות מרז לכל קיר החצן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה וילף שלמה את הבית פנימה זהב סנור ותי מספר לטוח זהב על גבי הזכוכית כי אם בעצים ובמסמרות: קירות הספון. קירות העלייה: את קרקע הבית. הרלפה נולה:

ב א ו ר

החוכרות ואת המין עוסי המלאכה תסר לקח שלמה לפאר את בית ה' ואת תכנית הבית לבני ובנוד, לו דאג בן יחשוב השכל לעיקר, ומן העיקר העלמי יעלים עיניו, ולזה העירו שלח ימין כי יופי הבית ותפארת הבנין הם העיקר, כ"ח המחצבה הטהורה בלב המתפללים בו היא התכלית האמתי, להיות כפים הפרוסות לשמים גם נקיות מחמס ועולמה לא תדבק בהן. (יג) ושכנתי, לא לבד כי תעשה את מצוני בתוכם, כ"ח גם לא לעזוב לותם לעולמים. (טו) ויבן, לפה את הקירות בארזים לכסות את החצנים, ופעל בנה מורה בגללו על הטבת הלורה והוספת הכשרון, לא על בנין חומה ובריח לבדו כמבואר בניחומי לדה"ב (ק' ל'). בצלעות, הם קרשים מחוטנים ומסודרים יחד לכסות ולעשות בפני הקיר, בצלעות החדש יחסר יקיפו את גוף החדש סביב ויגיעו בעדו, וכן היו גם בצלעות הילע המזכרים למעלה (פסוק ה'). מקרקע, פרט לחדי הכלל להודיע בזיזה לופן כפה. קירות הספון, קירות התקרה, ונקראה התקרה ספון לפי שהוא מגין ומכסה את הבית, מעניין חלקת מקק ספון (דברים ל"ג כ"ם) שיעורו טמון ומכוסה, וכן ספון בחוז (להלן ז' ז' וירמיה כ"ב י"ד) על הנחת התקרה, ומזה שם ספינה. ויצף, מנוחי נדה"ב (נ' ל'). (טז) ויבן, שיש לו, כי לפה

מקום

טערוועגדען דעם טעמפעלס
בעלענטע ער צוואַנציג עללען
מיט טאַפֿעלוועדק אוים צע־
דערן, פֿאַם פֿוסבאָדען ביז צו
דען באַלקען, אונד עדריכטע־
טע דאַזעלבסט איננערהאַלב
דעם דביר (מייגגאַנגעם) דאַז
אַללער הייליגסטע.
(יז) פֿירציג עללען היננענען
בעטרוג דער אייגענטליכע
טעמפעל, דאַז איזט דער היכל
(דאַז הייליגסטע גענאַנט), וועל־
כער פֿאַרוועדטס וואַר. (יח) אונד דיא צעדערנוואַנדע אים איננערן דעם טעמפעלס
וואַרען פֿערציערט מיט קאַלאַקווינטען אונד אויפֿבערגענדען בליטהען, אַללעם וואַר
אוים

עֶשְׂרִים אַמָּה מִיַּרְכְּתֵי הַבַּיִת
בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־
הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִר
לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים: (יז) וְאַרְבָּעִים
בָּאַמָּה הֵיָה הַבַּיִת הַהוּא הַהֵיכָל
לְפָנָיו: (יח) וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה
מְקֻלַּעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים

יחיד ו' הכל

ר ש " י

(טו) את עשרים אמה מירכתי הבית. עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרים שנסוף הבית הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים): עד הקירות. עד התקרה עשה קיר לרז לבפות, קיר החצן לטות עליו זהב: ויבן לו. לותם עשרים אמה: מבית לדביר. לפנים ממחילת אמה טרקסין המפסקת בין מרנעים לעשרים ולותה מחילה קרויה דביר: לקדש הקדשים. הנדילן לאותן עשרים אמה: (יז) ההיכל לפניו. לפני הדביר לכך החזן: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש ולותם קורות לרזים שעשה אל הבית פנימה לבפות קיר החצן קלוע היה בליטורי קליעות ולורת פקעים נמין כפתורים פקעים למויטיל"ם בלע"ז: ופטורי ציצים. תירגם יונתן ולטונין שוגנין לורות שבשלות. פטורי לשון חבלים בלשון

ב א ו ר

מקום מיוחד בלחורי הבית בלורך עשרים אמה בגלעות לרזים לעלמן, ולת המקום הזה מבית לדביר (שהוא מנוח בית ק"ק במנוחר בפסוק ה') הבין להיות שם בית קדש הקדשים. לו, יתם הלא"ד תמור הפעול ע"ד פתחת למוסרי, ושעורו ויבן לותו. (יו) הבית, דע כי בית בא בפרשה זאת בשתי הורלות, האחת כללית על מקום הר הבית גם יחד, והשנית פרטית על ההיכל לפנים מן החולם עד הדביר ובית ק"ק, ולזה האחרון בוין פה במפורש מיד לחריו הוא ההיכל לפני. לפָנָי, שם בפלס דָּוִי, והי"ד סימן המשקל הוא, לו ע"ד וקרא לו חלוני (ירמי' כ"ב י"ד) וכי"ב. ומלאנו בלשון חז"ל שהיה הכ"הג נכנס לְפָנָי ולפנים, ומזה יראה כי פני ופנים לחד הוא בהורלה הכללית רק נבדל בפרטות, כי החדר הפנימי נמקדש ר"ל ההיכל הוא לפני, והחדר היותר פנימי ר"ל בית ק"ק הוא לפנים, לך רש"י פירש לפני, לפני ההיכל לבד חוץ, ולדעתו בא הכתוב להודיע, שהיה ההיכל נועד יותר לעומת פני הבית (געגען דיא פֿאָרדערזייטע דעם הויזעם) ולא היה בלחורין בירכתי הבית כמו הדביר וכן תרגמתי. (יח) וארז, בא ביחיד לפי כלתי מסויים ע"ד והבית בהבנותו לחנן שלמה, והכוונה שנתן עץ ארז על פני הבית לעבות ממנו מקלעת פקעים. מקלעת, קלע יאמר בכללו על המדניק שום עניין בעניין לחר ויחזקהו בו בדבק טוב, והוא על הרוב לפחר העניין ההוא כמו שבא תמיד בעניין הזקדם, והשם מקלעת נכנה ממנו על נוי והידור וכמתורגם. פקעים, סותך למקלעת ור"ל נוי של פקעים, וי"ת גלף חיזו בישין וכן פירש הרלב"ג שהיו בדמיון הולמת הלמחים בעת שבר הם מתחילים להבין לין, כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו בישים שהיה רחשיהם חלים וכו' ע"כ, ונראה שפירשו בענין בן פקועה בלשון חז"ל, ויהי' שעורו בלים המתנקעים בלחת מנשעם שבר הם נחבלים שם, וכענין פטורי בלים שחבריהם. והרד"ק פירשו מענין פקעות שהם (מ"ב ד' ל"ט) ושם מין קישואים מריס ומחבלים נפש בשם המות: (עיין פ"המ להרמב"ם

הַכֹּל אֲרֻזִ֖ים אֵ֣ין אֶ֑בֶן נִרְאָֽה׃
(יט) וְדְבִ֣יר בְּתוֹךְ־הַבַּ֗יִת מִפְּנִימָה
הֵכִ֛ין לָתֵ֥ת שָׁ֖ם אֶת־אֲר֣וֹן בְּרִית
יְהוָֽה׃ (כ) וְלִפְנֵ֣י הַדְּבִ֗יר עֶשְׂרִ֤ים
אַמָּה֙ אֹ֣רֶךְ וְעֶשְׂרִ֤ים אַמָּה֙ רֹ֔חַב
וְעֶשְׂרִ֥ים אַמָּ֖ה קוֹמָת֑וֹ וַיְצַפֵּ֣הוּ זָהָ֔ב

סגור

אוים צעדערן, קיין שטיין וואר זיכטבאר. (יט) דען דביר אינ־ נערהאלב דעם טעמפעלם, ליעם ער פאן איננען ריכטען אום דיא לאדע דעם גאטטלי־ כען בונדעם הינצוגעכען. (כ) פאר דעם דביר וואר (מיין רויס), צוואנציג עללען לאנג, צוואנציג עללען ברייט אונד צוואנציג עללען האך, ער אי־ בערצאג איהן מיט פיינעם גאלדע

ר ש " י

גמרא כמו כפיטורי נפי וזט. לילים ל' פרחים כמו וילן לין (במדבר י"ז כ"ג) תגלים ופרחים. ומנחס תגרו ופטורי לשון פטר רחם (שמות י"ג ט"ז) וכמו יפטירו נשפה (תהלים כ"ב ח') : הכל לרז לין לנן נרלה. כל ניחח חפי נסרין דלרזח לית לנגח מיתחזיח : מקלעת פקעים. ת"י גלף חיזו ביעין (פירוש חקיק כדמות נגים ענ"ל ס) : (יט) ודביר בתוך הבית, מחילת לחה טרקסין : לחתן. כמו לתת : (כ) ולפני הדביר. לפנים מחותה מחילה חלל של כ' לורך ושל עשרי' רוחב : ועשרים לחה קומתו. כלומר עליית של נ ת קדשי הקדשים ומוכה משל היכל : ויצפהו. לדביר הוא המחיכה : זהב סגור. פירשי בו רבותינו בשעה שנפתח ליממר כל תניות לחכרות נסגרות. וי"ת

ב א ו ר

להרמנ"ס ז"ל פ"ב דשבת מזנה ג') וגם (קחלקוויגטען) כמו שלועז גם הרלב"ג במ"נ, ונקרא פקעים לו פקעות ע"ש מוהגם להתנקש מהר ולהפקיע המרגניס, ומלחר שהי' מרליהס נחמד לעין, נחרו תמונתם לתקלעות הקירות ולהדר הנית. ושטורי, פירש הרל"ק כמו פתומי ומבנין פיטר מים רלשית מדון שהכוונה פותח, וחה נכון כי הורלת פטור נכללו על היולת לחפני ממעטר שים עין לחר יעלרהו כידוע מלשון חז"ל, וכן וללה המשוררים כטורים (דה"ח ט' ל"ג), רק שחין הכי"ה פה כמלת פטורי על פתומי החרזים ננרלה מפשטות לשון הרל"ק, כ"ח על הלילים והפרחים לחר ימהרו להפתח ולנלות ממחנות הגזע ע"ד פטר רחם וכמתורגם : צצים, נדגש חמור נח כמו חֻבְּתִים (שם שם ל"ח). (יט) ודביר, הדביר הנזכר שעשה לותו פנימי להיכל הכין לותו לתת שם הלרון (רל"ק) : הבין, הזמין והערין לותו מפנימה למען יהי מוכשר והגון לקוהל לרון ה', וחז"ל דרשו שהכין בפנים הקרקע במעמקים מתחתית הדביר מקום מחסה ומסתר לתת שם לרון ה' לעתות נלרה. לחחן, כתב הרל"ק מקור כמו לתת והגו"ן נוספת לפעמים במקור כמו בלבדן מולדתי (לסתר ח' ו') הבינות מלרון לפיך (תהלים פ"ה ד') כמו שכתבנו בספר מכלל, ולחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לשרון נו"ן למ"ד הפעל עכ"ל. והנה לבדן ולרון הס שמות בנ"ן המשקל ולין מהס רלוה למקור בנ"ן נוסף, לבן מכתבנו בכתוב (מ"ב י"ז י"ד) עד יום ההן ה', תחת חח נקרי, ומזה יראה שהיה מנהגם להוסיף נו"ן בסוף במקום הנו"ן הנשמטת בראש המלה מבלי היות לה השלומין, (ע"ד שינוח ה"ח בסוף ת' למ"ד בתחלתה). (כ) ולפני הדביר, ר"ל לפנים מן הדביר הנית והפרים ממרכבי הנית מקום של עשרים למה לורך ועשרים לחה רוחב וכן דעת רש"י ז"ל. קומתו, קומת המקום הזה של עשרים לחה לורך ורוחב היתה עשרים לחה, ומה שהיה בית ק"ק מרונע מכל לדדיו ושה בשלש מדותיו ר"ל לורך ורוחב וקומה, לולי הוח רמז לל הבי"ב לחר הנטית לבנן שמו שם, והוח שוה בכל מדותיו ולינו משתנה נשום לופן : ומה שלמר קומתו בכתוב, לפי שהקומה של עשרים לחה היתה מיוחדת רק למקום הזה ר"ל לבית ק"ק, כי הבית בעצמו של שלשים לחה קומתו (פסוק נ') למנס בקומת הדביר המעיטו עשרה לחות למען יהיה מרונע מכל לדדיו כמ"ש, ובעוזק עשרת החמות ממעל לדביר הבינו עליית בית ק"ק, לחר נסתר שם יוחש המלך לדעת תו"ל. כן נרלה לי להסיר

סָגוּר וַיָּצַף מִזְבֵּחַ אֶרֶז: (כו) וַיָּצַף
שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה וְהָב
סָגוּר וַיַּעֲבֵר בְּרַתִּיקוֹת זָהָב לִפְנֵי
הַדְּבִיר וַיְצַפֵּהוּ זָהָב: (כז) וְאֶת־
כל
ברחוקות קרי

הרגום אשכנזי

גאָלדע, דאָן איבערצאָג עד דען אַלטאַר, דער אויס צע־ דערנהאָלץ וואַר. (כו) אונד גאַנצעם שלמה דען טעמפעל פֿאָן אינגען מיט פֿיינעם גאָלדע איבערצאָגען האַטטע, שיעד ער אַב מיט גאָלדענעם קעט־ טענווערק דען פֿאָרדערהויס דעם דביר, אונד איבערצאָג איהן מיט גאָלד. (כז) עבען זאָ

אי־

ר ש י

דהב סד ר"ל מי שיש לו ממנו סוגרו לעלמו: ויצף מזבח ארז. הוא מזבח הקטורת ותמיה לרבי ומל מזבה לפה גגון: (כא) לפני הבית. בית קדשי הקדשים: ויעבר. לשון נריחים: ברת קות. שלשלאות:

ב א ו ר

תלונות הרד"ק על סתירות הכתובים נזה ולנאר מלת קומתו בדיוק הכתוב. והרב ז"ל הניח עוד בפם יש מפרשים ז"ל מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מליפה זהב, וזהו שאמר לחריו ויצפהו זהב סגור, כי עשרים אמה בגובה לפה הקירות זהב והעשר אמות העליונות לפה נתנן יקרה נלשם וכוסם וספיר ודומיהם מן האבנים הטובות, וזהו שאמר בד"הי ויצף את הבית לבן יקרה (דה"נ ג' ו') וזה לתפארת (שם שם) ואח"כ אמר ויצף את הבית זהב (שם פסוק ז') [במה"כ הרד"ק ז"ל לא נאמר נכתוב ז' ויצף כמו נפסוק ו' ע"ש ויהיה וגין שני הפעלים האלה יש הנדל דק כמתורגם ומכותר שם] ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרלו כי קשיב מפסת קנים ולמעלה קשיב ע"כ. סגור, עיין פירש"י, ואולי נאמר סגור על הזהב הלרוף והמזוקק אשר הותכו וטיפותיו נתם נתוך הכור, ויורה סגר על הנזילה מענין דלף טורד ניום סגריר, ואולי עש"ז ת"ל כל לרעת נשם סגירו לו סגירותיו וכל לרוע נשם סגיר, כמו שנקרא האחין נלשון חז"ל נשם נזילות, לפי שיולא ליחות הגוף ומתפשט נעור הנשר, כי רחוק הוא קלת לפרשו מן והסגירו הכהן כדעת הערוך, מלחרי שאין ההסגרה תולר דנק נלרעת בני האדם מפאת עלמות הדבר, כ"ל מלוה עליהו עש"י חק התורה, ואם כאתה הלרעת את נל הבשר לא יסגר עוד. ויצף, על פי הנגינה ירלה שיעורו, כי לפה את המזבח בעץ ארז, אך מלחר כי גוף מזבח הקטורת רלוי להעשות מעץ, ורק שם הוא מזהב (במנחות ג"כ בפסוק כ"נ), לזה ירלה לי יותר נכון כי ויצף נמשך על הקודש, וילפהו זהב סגור וכן לפה (זהב סגור) גם את המזבח של ארז (ובא מזבח בתמונת הנספר ע"ל מתניס קמיו) ובפסוק כ"נ הוא תוכר על הענין ומודיעו ניתר ניאור כמשפט הפרשיות הם ה. מובח, הוא מזבח הקטורת (רש"י) וממה שבא מזבח ארז בלי סימן הידיעה ירלה כי עזה שלמה מזבח חדש, ולזה תמה רש"י ואמר מזבח משה למה נגנז, אך ניסוב הענין נ"ל כי על דרך שהסיר שלמה מזבח הנחושת של משה לפי שהיה קטן מהכיל (וגם זה היה לדעת ר' יוסי נזבחים נ"ט ע"נ כי אם ליבא מעליה בחדש שאומר נגם פלוני ופסול לעבודה) כן יתכן שהסיר שלמה גם את מזבח הזהב להרבות תפארת הבית ע"י מזבח ארזים יקרים ואחת שהיה לפניו מצפי שהיב) ואולי אפשר גם הזהב את נגהו על מזבחו של משה ואחר תוארו בחם אשר תוקד עליו תמיד, ולזה אמרו בזהב זך וטהור, ואם אמרו חז"ל בפ"ק מגיגה כי מזבח הזהב שהין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שניס הין האור שולטת בו, הוא ממה שאמרו כמה שניס תרלה שלטת האש בו מן הנמנעות המוחלטות. (כא) ויעבר, עשה מקום מעבר בין הדביר ובין ההיכל להבדיל ביניהם, ומזה נקרא בריח הדלת בלשון חז"ל בשם ענרת דלתא לפי שעוה כמו מעברה בין הדלת ובין המזוזה, והפעל מזה בא בת"ח מבריח מן הקנה אל הקנה (שמות כ"ו ב"ח) מְיַעֵבֵּר מן סייפי לסייפי, וכן לנרוח (שם ל"ו ל"ג) לתעברת: ברחקות, בשברות וקטורים, והוא ממשקל הדגושים ונפלם פַּמּוֹן ונגזר מבנין הכבד גדולה רַחֲקוּ נזקים (נחום ג' י') אך בא גם רַחֲקוֹת בסף לורף (יעשים מ' י"ט) ממשקל הקל, כמו שמלאנו יַחֲקֹק מבל הזהב (קהלת י"ב ו') וההוראה אחת בשלם.

בֵּל־הַבַּיִת צָפָה זָהָב עַד־תֵּם כָּל־
הַבַּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־לַדְּבִיר
צִפָּה זָהָב: (כג) וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי
כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת
קוֹמָתוֹ: (כד) וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת
מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו:
(כה) וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי
מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי
הַכְּרֻבִים: (כו) קוֹמַת הַכְּרוּב
הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב
השני

איבערצאָג ער דען גאנצען
טעמפעל מיט גאָלד, בי ער
מיט זעמטליכען געביידען
צו ענדע וואר; אוך דען גאַנ=
צען אַלטאַר, רער צום דביר
געהאָרטע, איבערצאָג ער
מ ט גאָלד. (כג) אויך בראַכטע
ער אַם דביר צווייא כרובים
אוים אָהלבוימהאָלץ אַן, דע=
רען האָהע צעהן עללען בע=
טרוג. (כד) פֿי ף עללען האַט=
טע רער איינע פֿליגעל דעם
כרוב, אונד פֿינף עללען דער
אַנדערע פֿליגעל דעם כרוב,
זאָ דאַם צעהן עללען פֿאָן אי=
נעם ענדע דער פֿליענעל בי
צום אַנדערן ענדע דער פֿליגעל
וואַרן. (כה) אונר צעהן על=
לען האַטטע אויך רער אַנדערע
כרוב

כרוב; איינערלייא מאַאם אונד איינערלייא נעשטאַלטונג האַטטען ביידע כרובים, (כו) זאָ
דאַם דיא האָהע דעם איינען כרוב עבען זאָ צעהן עללען בעטרוג אַלס דיא דעם אַנדערן
כרוב

ר ש " י

(כב) וזת כל הבית, כל ההיכל כולו: (כג) עצי זית: עשר אמות קימתו. ורגליהם בקרקע עומדים וחד מלפון לחרון וחד מן הדרום סובבים על החרון ועל גדיו. לוזך הכנפים פכסי' מקנת (רוחב הגדי') שהחרון היה נתון לרחבו של בית ובדי בולטין בפתח הדביר נפרוס' שבנגד הפתח ובדיו נתונין ברחבי תורבו כדי שיהיו שני לויס יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין לותו בתדבר: (כד) עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. כשהן פרוזות ומלאות כנפות שניהם שהיו
נוגעות

ב א ו ר

(כב) ואת כל הבית, כלל לאחר הפרט ונמתורגם, ולדעת הרלנ"ג זיעורו לף שלפה את כל ההיכל זהב, הנה לא היה מזהב מזוקק כמו הזהב שלפה בו הדביר, והזכיר זה לנאחר דנר ההנדל שהיה בין קודש הקדשים ובין הקדש ע"כ. והב, ונדה"ח (כ"ט ד') שלשת אלפים ככרי זהב מזהב לופיר ושבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ע"כ, זיעורו הזהב לקירות ההיכל והדביר והכסף לבנינים הסמוכים להם, ולטוח קירות הבתים נמשך על הזהב והכסף יחד, ובזה אין לורך למה שנדחקו המפרשים להסב אלות לטוח קירות הבתים על שלשת אלפים ככרי זהב. אשר לדביר, המבוון נגד הדביר. (בג) כרובים, מבוארים בד"הב (ג' י') ע"ש. עצי שמן, תרגומו לעי זיתא, ובחב הרד"ק שאין לשאול לף שמא עצי מחכל לכורך אלחנה, כי י"ל שברת הזיתים הזקנים שאינם עושים פירות, וכן בעצי מערכה שהיה בהם מעט תאנה ועצי דקל, אמרו רז"ל שהם מלותן שאינם עושים פירות; ויש לפרש עצי שמן מין ממיני האדן יולא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כמו שמנאנו לאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן (נחמי' ח' ט"ו) נמלא עץ שמן אינו עץ זיתים ע"כ, והרלנ"ג אמר שנלמס לו מיכס וק"כ לא השמית שלמה בזה עץ מאכל. (כה) מדה אחת, מפלת הכמות
הקומריי

כרוב. (כז) דיעזע כרובים שטעל־
טע ער אין דאָס אינגערסטע
געמאַך, אונד איהרע פליגעל
וואַרען אויסגעבריטעט, זאָ,
דאַס דער איינע פליגעל דיא
איינע וואַנד אונד דער אנדערע
פליגעל דיא אַנדערע וואַנד
בעריהרטע, אונד יענע ביידען
פליגעל דיא גענצען דיא מיטטע
דעס גענאַעם וואַרען, בע־
ריהרטען איינער דען אַנדערן.
(כח) ער איבערצאָג דיא כרובים
מיט גאָלד. (כט) אונד אַללע
וואַנד דעס טעמפעלס האַט־
טע ער רינגסאום גשמיקט
מיט הערפאָראַגענדען פער־
ציערונגען פאָן כרובים, פאַל־
מען אונד אויפבריעענדען
בליטהען, זאָוואָהל פאָן אינ־
נען אַלס פאָן אויסען. (ל) אונד
דען פוסבאָדען דעס טעמפעלס
איבערצאָג ער מיט גאָלד, זאָ־
וואָהל אים אינגערן אַלס אים
ושתי
אייסערן (טשופען). (לא) צום אינגאַנג דעס דביר ליעס ער טהירפליענעל פאָן אֶהלבוים־
האָלץ פערפערטיגען, דאַז טהירגעשטעלל האַטע פאַסטען (מין געטטאַלט)
אי־

ר ש "י

מונעות זו בזו ממלאות כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובים לימין מן המזרח ופניהם לבית: (כח) ותגע כנף האחד בקיר. לפנים: וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר. דרוס סוכנים על האחרון ועל בניו: וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות. ורחבי הכנפים לאחר בחמצע הבית: נוגעות כנף אל כנף. שכל חלל הבית עשרים: (כט) וחת כל קירות הבית. קירות העזרה: מוקפת ליורין: פתוחי מקלעות כרובים. חקיקי צורת כרובים ודקלים וחבלים ופרחים: מלבדים ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי ולהיכל החיצון: (ל) ואת קרקע הבית. כל הרצפה לפנימי ולחיצון לבית הכפורת ולהיכל: (לא) עבי זית. האיל. לילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן עשויות עגולות כמין חלבי לילין ולילמיו. וכן בכל בנין יחזקאל פסות הפתחים קרויים לילין: מזוזות חמשית. המפתן

ב א ו ר

המזרחי, וקבע לאחד מפתח ההיכות הלזרחי. (כו) ויפרשו, הפורסים. (כט) מסב, תואר בתמונת הספינל מפעלי הכפל וטעמו כמו סביב, ונענין קלע ומקלעות עיין פסוק י"ח מ"ג סס. וחמרוח, מענין תמרים, וכח נמשקל זה כשהוא מורה על תמרים מעצי ידי לדם למו ולהיכור (כמו שיתבאר כותרות על הקף רחבי העמודים העשוים בדמות כתר ולח כתריס כראוי), כמו שתרגם להלן ונפרצות של בנין הבית ביחזקאל. (ל) לפנימה, נפנים הבית כלומר בהיכל ובדביר, וכן מתולה לו בנתים הסמוכים. (לא) האיל, מכון הפתח כלו נקרח לילי כמו שכח ויסד לילי הפתח (יחזקאל מ"ח ג') ונקרח כן מפתח שהוח הנסים והמחזק לדלתות

הבית

(לב) וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וַיָּקַלַּע עֲלֵיהֶם מְקֻלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצָפָה זָהָב וַיָּרֶד עַל־הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב: (לג) וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית: (לד) וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת הָאַחַת גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת הַשֵּׁנִית

גלילים

(לב) ושתי דלתות עצי־שמן ויקלע עליהם מקלעות כרובים ותמרת ופטורי צצים וצפה זהב וירד על־הכרובים ועל־התמרות את־הזהב: (לג) וכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי־שמן מאת רבעית: (לד) ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ושני קלעים הדלת השנית

איינעם פֿינפֿעקעם. (לב) ד׳יא צוויא טהיר = פֿליענעל אוים אֶהלבוים=האָלץ, שמ׳קטע ער מיט פֿער צי ערונג ען פֿאָן כרובים, פֿאַלמען אונד אויפֿ= בר׳עפֿענדען בליטהען, אונר איבערצאָג זיא מיט גאָלד, וואָבייא ער דאַז גאָלד אַן דען כרובים אונד אַן דען פֿאַלמען, פֿלאָטטען ליעם. (לג) עבענזאָ מאַכטע ער אַם איננאַנגע דעם היכל, פֿפֿאָסטען אוים אֶהל= בוים=האָלץ, פֿאָן (דער גע= סטאַלט) איינעם פֿיערעקעם; (לד) אונד צוויא טהיר פֿליגעל אוים טאַננען האָלץ; אוים צוויא בלעטטערן בעשטאַנד דער איינע פֿליענעל, דיא איבעראיינאַנדער צו שלאַגען וואַרען, אונד אוים צוויא בלעטטערן דער אַנדערע פֿליענעל, עבענפֿאַללס איבעראיינ= אַנדער

ר ש ״ י

הלחי והמזוזות מכלן ומכלן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי. ואני לומר מזוזות חמישית ממשה למעות היו למזוזות ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא מפתן ולא במשקוף שלא מצינו מפתן ומשקוף קרויין לילים: (לב) וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב טפים דקין בפיתוחי הלורות להיות שוקע בו במקום המחוק ונולע על הבליטה שלא יהא הזהב מכטל את הלורות ויהיו לורות העץ ניכרות בזהב: (לג) מאת רבעית. מזוזת הפה כל היו רבועות וכן תרגם יונתן מן ארבעה סטריהון מרבעין: (לד) ושתי דלתות. כל אחת כדי שתי רוחב הפתח: שני צלעים. ת״י תרין לירין לירי העלין ולירי התחתון: גלילים. סגלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם לירין לגון

ב א ו ר

הבית. כי טורח אל מורה בכל מעיניו וגזרותיו על הבית והאולם, ומזוזות הם בלעות הפתח היוצאים בזוית זה נגד זה, כמו שנקרא הלוח היולא מון לבותל בלשון משנ״ל בשם זיז (וכן הפעל לא זוז משם), ומעתה שיעור הכתוב: החיל היו מזוזות ו בחמונת חמישית, כלומר שהי׳ החיל מתוצר לבעל ארבע זויות ע״י המזוזות. (לב) ושתי, טעמו ומה שנוגע לשתי דלתות עלי שמן הנה עליהם קלע מקלעות וכו׳, ויש פסוקים רבים שיתבונר הנשוא אל הנושא ע״י ו״ו החיבור כמו והחיל היולא למערבה והרעו במלחמה (ש״א י״ז כ׳), בלחתיו ובנתיו ולא ירפאו (יחזקאל מ״ז י״ח) וכנים כאלה, עיין מה שהוצא בשמי על הענין הזה בהמעמר לנרחבית (מ׳ ב׳). וצפה, חסר הכתוב ומוסב למעלה, דוגמת ויצליבו הרגים (מ״ב י׳ כ״ה) שהיעורו ויצליבו אותם וכי״ב. וירד, הפעיל מפעלי הכפל וידוע הערלת רדד ורדה בלשון התרגום והמשנה על משטוח רקיעי פחים נפטים מחליק ומפגיע את לינרי הזהב, ונאמר בדרך השאלה הרדד עמי תחתי (תהלים קמ״ד ב׳) ומזה נשאו את רדידי מעלי (ש״ב ה׳ ז׳) שהוא לעיף רחב ידים או מעיל מתפשט ומתרחב להתעטף בו היטב. (לג) מאה, עשויה מתכונת רביעית כמ״ש הרד״ק, ורביעית הוא שם התואר לתמונה מרובעת כענין חמישית (נפסוק ל״ח). (לד) גלילים, עשויים לינרים לינרים למען יוכלו להניח מלקיחם לים על אחיו ולגוללם יחד ומתורגם. קלעים, שיעורו בלעים, כי יגיד עליו כעו העומד לפניו, וב״ת יונתן ובנעים הזקנים ומאר מעתיקי

גְּלִילִים: (לה) וְקָרַע כְּרוּבִים
וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב
מְיֻשָּׁר עַל־הַמָּחֳקָה: (לו) וַיִּבֶן אֶת־
הֶחָצֵר הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי
גָזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים:
(לז) בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִת יֻסַּד בֵּית יְהוָה
בְּיֶרַח זִו: (לח) וּבַשָּׁנָה הָאַחַת
עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו
וּלְכָל־מִשְׁפָּטוֹ וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים:

משפטיו קרי. ואת

דרגום אשכנזי

אַנדער צו שלאַנען. (לה) דיע־
זע פֿערציערטע ער מיט
כרובים, פֿאַלמען אונד אויפֿ־
ברײַענדען בל טהען, אונד
איבערצאָג זיא מיט גאָלד, וויא
עם צור פֿאָרם פּאַסטע.
(לו) דאַן עררײַטעט ער דען
איננערן פֿאָרהאָף אוים דרײַא
רייהען קוואַדערשטיינע אונד
אײנער רייהע פֿין געשנ־טטע־
נער בראַטטער אוים צעדערן.
(לז) אים פֿיערטען יאַהרע
(דער רעגיערונג דעס שלמה)
וואַרד דער גרונד געלענט צום
טעמפּעל דעם עוויגען, אים
מאָנאַטהע ויו, (לח) אונד אים
אײלפֿטען יאַהרע, אים מאָ־
נאַטהע בול, דאַס איזט דער אַכטע מאָנאטה, האַטטע ער פֿאָללענדעט דען טעמפּעל אין
אַללען שטיקען אונד אין אַלל זיינען אָרדנונגען; ער בויעטע אַלזאָ זיעבען יאַהרע דאַראַן.

אַן

ר ש "י

קלעים. לומר לרבי שהיו לשון תרמי ל' כניסה שהיו נכנס מאור המפתן: (לה) וקלע כרובים. על הדלתות: מיושר על המסוקה. הזהב מכוון על חיקוק הצורות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצירות נכרות נו: (לו) החלר הפנימית. ה"א עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיו היתה לפני החולם. וקורא לותם פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים. (ונמקרא לא מלינו כאיב עזרת כי אם נמשנה): וטור כרותת ארזים. נדנך של קורות (מד טבות) עשה נמומה: (לו) בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה'. הוסל יסודו: (לח) בירח בול. הוא מרחשון שהעצב נלה בשדה ובוללין לנהמה מן הבית מל' ויבל לחמורים (שופטים י"ט כ"ח):

ואת

באור

קדש, ונחלף לד"י נקי"ף כמנהג שתי הלשונות היונית ורומית, ועיין בניקור ס"הם (ד' י"ד) בשלת קנמון, ובמפרשי תהלים (ס"ח י"ג) בשלת תרשדון שהיא כמו תרקדון. (לה) מיש־, מכוון ביושר על חיקוק הצורות, ומחקה הוא שם המקרה מנחי הלמ"ד (כי הם נרדפים על הרוב עם הכפולים) ורעהו לנשי מְחֻקָּה על הקיר (יחזקאל כ"נ י"ד), ולין לוקך לומר שם שהוא תואר ובנסמך תמור נפרד כדעת כל המפרשים והמדקדקים, ואם תמנם כי נחי הלמ"ד והכפולים נרדפים הם כמ"ש, עם כל זה יש הבדל דק ביניהם, כי חקק יאמר ביותר על החורת והמוכב לתוך עומקו של דבר, אך חקה ירמה נכמות המונן (ולזה ימעט בחיכותו) ויורה בפתחות על המתאר לורה מן הלורות ומעמידה על מקום ידוע ע"י פעולה מה. (לו) כרחות, קרזים נרופים וחתוכים בשוה נלופן יפר ונחמד למראה. (לח) בול, ירח מרחשון כי בו עבר חג האסיף ובא כל יבול השדה אל תוך הבית, ומזה ת"י מיסף לתניח, גם דעת חז"ל בירושלמי רפ"ק דמ"ה קרובה לזה, שאמרו לפי שבו בולליו לנהמה מן הבית, כלומר נותנים לה יבול מן הבית, ובא בול במרחשון יו"ד ע"ד שבא בול הרים ישאו לו (לעיל מ' כ').

שלש

ז (ו) וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ: (ב) וַיִּבֶן אֶת־בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן מְאָה אַמָּה אָרְכּוֹ וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים וְכֵרֹתוֹת אֲרָזִים

ז (ו) אַן זיינעם (חויגענען) הויזע אבער בייעט ג שלמה דרייאצעהן יאהרע, ביז ער דאָז גאַנצע היז פֿאַללענדעטע. (ב) ער בוי. עטע אויך דאָז וואַלד. הויז אים לבנון, וועלכעם הונדערט עללען אין זיינער לענגע, פֿינפֿציג עללען אין זיינער בריייטע אינ דרייסיג עללען אין זיינער האָהע האט. טע. דיעזעם רוהעטע אויף דען זייללען וואַרען צערערן, ברעט.

על

פֿיער רייהען זייללען אוים צערערנאָלץ, אונד אויף

ר ש"י

ז (א) ולת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שנמלכת גבוה נזדרז ובנאו ונתעכל ונשלמו סיפר הכתוב: (ב) בית יער הלבנון. תירגם יונתן בית מקדית מלכיא (עמודי הארזים העומדים בתוך השלה לשה כל טור וטור לחוך השלה ומטור הרחצין לטור הרביעי שמונים לשה והוא רוחב הבית. הגה' מכל"ה): וכרותות ארזים. קירות ארזים לחוך הבית היה טור עמודים נקוקע וה רותות מעמוד לעמוד (והטור השני למול טור הרחצן נרוחב הבית וכן מרנעה הטוריס וסכך ה ארים לרלפת הבית מטור לטור על הכרותות. והעמודים הללו עשויים פחחים פחחים כעין מגדרה ויהו הכרותו' כמו מזקוף שעל המזוזות והיו נ"כ מקלו הכירותות כדי להעמיד עליהם המיטו' שהם הכלונית ה זכרים בכתוב. ושאר הכלעות חצר על העמודים ולא לחמר על הכרותות לפי שה עמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם והכרותות לא נתנם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד לבית הזהל חזק ומונחים על כן ולא היו זקיפין. וכאשר על העמודים ר"ל על הכרותות שעל העמודים ולא נקראו בשם בפני עצמן לגנייהו. ואפשר נמי שהכרותות לא נתנם עולים למעלה מן העמודים דלא נתנם שוכנים למעלה אלא הם נתונים ברחבה שהעמודים ובשוין למעלה ולא כעין מזקוף שעל המזוזות אלא כמו יתד לחוך המחבר שני עמודים. ומ"ש וכרותות על העמודים פירושו נגד העליון של עמודים. נמצא מה שעל הכרותו' הוא על העמודים. עד כאן פירש בעל ליקוט

באור

ז (א) שלש עשרה שנה, לא מפני היות ביתו יקר בעיניו מבית ה', הרבה את שנות מלכותו יותר ממלאכת בית הבית, כ"ח כמו שאמרו חז"ל במלאכת גבוה נזדרז ובנאו ונתעכל וכן הכתוב לשבר בשבוי, ועוד נראה כי לבנין הבית בכר הכין דוד את הכל מקטן ועד גדול ולחק תוכרות אין מספר ואין משקל לכל כלי ולכל עבודה עד שנתן בפי אשר השביעו ה' בחבנית המלאכה, וכן נתן את לבו לעבודה בוחרי שכל וחוכמי הר כמו שהאריך בספר דה"י לשבר בזה בפרשה נ"ב וכ"ח וכ"ט, על כן לא היה מן הכורך לבלות זמן רב בבנין השקדם כמו בבנין ביתו אשר לא הוכן לפניו מלחמה. לך עם כל זה, לא נתיש עין על מלאכת בית ה' בשלימותו עם המון הטרדות והעזרות והעליות אשר בבר בין שכרונם בד"הי והרחיב יוסיפון לשפר מהם, וכן לא נתנית על התוכחות הנבואות והכלי'ות, בשלי שלש מאות או ארבע מאות אמה, אשר הקים שלמה במורד הר הבית והחזיקם במחברות של ברזל, עד שנגוהה והגלוחה מכלם בפלא נגד עומד עד תלה בלף שנה לחרי הנפותה (במנוחר כל זה ביוסיפון ושאר ספרי קדם ישרי לבב), או נחומם ונתבלח לוך ירחת שדי ולהבתו תחמן ידי לחום ותחליפהו כח לכלות כל זה בשבע שנים, תחת אשר אשר היכלי קדם הרמים והמפוחרים לא השפיקו לבנותם עד עבור שנים רבות לדור הולך ולדור בא, ד"מ היכל רם ונשא בעיר עפצו"ם אשר בין פלאי ארץ יחשב, נזעקו כל מגבי מסי"ת לבנותו ולא השלימוהו עד כלות מאתים שנה, ובדומה. (ב) הלבנון, תרגמתי כדעת רוב המפורשים

עַל־הָעַמּוּדִים׃ (ג) וְסָפִן בָּאֹרֶז
מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת אֲשֶׁר עַל־
הָעַמּוּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ (ד) וְשִׁקֻּפִים
שְׁלֹשָׁה טוּרִים וּמֶחֱזֶה אֶל־מֶחֱזֶה
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ (ה) וְכָל־הַפְּתָחִים
וְהַמְּזוּזֹת רְבֻעִים שָׁקֻף וּמוּל מֶחֱזֶה

אל

ברעטטער. (ג) אויך ווַאר
עם בערעקט מיט צערערן,
אָבערהאַלב דעם טאַפֿלוועריקעם
זיך בעפֿאַנד; דיעזע (זיינען)
ווַארען פֿינף אונד פֿירציג,
איממער פֿינפֿצעהן אין איי־
נער רייהע. (ד) אונד שוועל־
לען (מיינגעטויך מיינגענגע)
ווַארען אין דרייא רייהען,
אונד דורכוויכט ווַאר גערי־
טעט גענגען דורכוויכט בייא
אַללען דרייען. (ה) דיא איינ־
גענגע אונד פֿאַסטען בילדעטען נעבכט דער שוועללע איינ פֿיערעק, אונד בייא אַללען דרייען

ר ש " י

הבית): (ג) וספן בארז. קרוי עלייה מלמעלה: על הצלעות. מחילות עליונות שעל הכרותות לרבעה מחילות זה לל זה ברוחב מסוכים לתוך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקין הוא עשוי לחויר ועל אותן מחילות קירוי הספון לרבעים וחמשה נסרים היה הספון שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים שבין) לרבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור (נלומר נתונים בין כל חלל ט"ו מהם) לרכן לרוחב הבית מטור לטור ורחבן לתוך הבית זה לתוך זה: (ד) ושקופים שלשה טורים. ועוד עשה קרוי לכל שלשה טורי הנסרים ושלשת טורי השקופים כי רוחב של ט"ו נסרים לא קירה לת הבית נכל לרכו שהוא מלה למה ועשה לללו לקרות הבית קרוי של נסרים קטנים נתונים על מריצין קטנים הנותרים (הנתונים) מטור כרותות לרזים לל טור שלשה מריצין זה לנגד זה ושקופין משני לדיהן כעין משקוף שהללת שוקף גו ועל לותן שקופין רחבי הנסרים הקטנים נתונים גו לרכן של נסרים קטני' כנגד רחבן של נסרים גדולי' שניהן תשלה: ומחזה ל מחזה. רחבי נסרים של שקוף זה למול (רחבי) נסרים של זה: מחזה. לשון קלה ומנחם כן פיתרו ותיברו לכל מקום חפלס. וכל חלות שבלשון משנה כך הוא נסדר מערכת התמיד וכן הוא עושה מחזה מכחין נפר' האותיות נכנף בתרת ויונתן לף הוא תירגמו זוי לקבל זוי לכל שקופים לטומים (לעיל ו' ד') וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסף: (ה) וכל הפתחים והמזוזת. שמשם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני החויר ולכך קרלו בית יער שדומה ליער: רבועים שקף. תירגם יונתן מרבעין וחכן ומחופין היו הפתחים נסרין דקין רבועין היו כשלר פתחי בתים ולל עשויין כיפה כעין פתחי לולם: ומול מחזה לל מחזה. ומול

ב א ו ר

המפרשים נקלו כתוב בית היער לחזר בלבנון, לם לומנם שיש קלת ספקות נגד זה, כי שלמה נתן לת מגני הזהב לשר עשה לל בית יער הלבנון (להלן י' י"ז), ולו היה הבית הזה בלבנון ל"כ עמד ברוחק הרבה מירושלים, ולילך יאמר הכתוב (שם י"ד ב"ה—כ"ו) עלה שישק מלך מלרים על ירושלים ויקח לת לוללרות וגו' ויקח לת כל מגני הזהב לשר עשה שלמה, ודוחק יהי' לומר שכוונת הכתוב כי עלה מירושלי' לל הלבנון, מלחר שלין לזה זכר כלל, על כן ירלה יותר כי היה הבית סמוך לירושלים ונקרל בית יער הלבנון, ע"ש מלבו ביער לחד הדומה ללבנון (כמו שיאמר בלשונו ענגלישער גאַרטען על כל גן יער הנערך במסדרות העלים בגנות ארץ לנגליה) לו לפי שנטעה כלו מלרזי לבנון. (ג) וספן, מסופה ומכוסה כח"י וחפץ נסרין דקרזת, ומנוחר למעלה (ו' ט"ו). (ד) ושקפים, מענין משקוף כמ"ש רש"י, ופה הכוונה על הפתח כלו, רק שנקרל הכל על שם החלק כמנהג הלשון לפעמים. ומחזה, הפתחים לחזר נכל ט"ר ושור, היו נשקפים זיז לל לחיו ומכוונים נמחזה זה כנגד זה, עד שהרוחה לתוך פתח הרלשון מניע נחויר כלם יחד עד הקלה. (ה) רבעים שקף, בלירוף המשקוף היתה תמונתם מרובעת. ומול, תרגמתי בחופן כללי, ובתרגום י"ל היות מלת מול פה שם מקרה, המורה על הנטיה המכוונת זה לעומת זה, ויתורגם (דיא ריכטונג

אֶל־מֻחֲזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: (ו) וְאֵת
אוּלָם הָעַמּוּדִים עָשָׂה חֲמִשִּׁים
אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה רָחְבּוֹ
וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעָב
עַל־פְּנֵיהֶם: (ז) וְאוּלָם הַכִּסֵּא
אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט־שָׁם אֶת־הַמִּשְׁפָּט
עָשָׂה וְסָפָן בְּאֶרֶז מֵהַקַּרְקַע עַד־
הַקֹּרֹת: (ח) וּבֵיתוֹ אֲשֶׁר־יֵשֵׁב
שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית לָאוּלָם
כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה עָשָׂה בַּיִת יַעֲשֶׂה
לְבַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח שְׁלֹמֹה
כָּאוּלָם הַזֶּה: (ט) כָּל־אֵלֶּה אֲבָנִים

יקרת

דרייען וואר איינע דורכזיכט
דער אַנדערן גענאבער.
(ו) דיא זיילענהאללע מאַכטע
ער פינפציג עללען לאַנג אונד
דרייסיג עללען ברייט, דאַן
נאָך איינע האַללע פאָר דער
זעלבען, אונד זיילען זאַמטט
געבעלקע פאָר דערזעלבען.
(ז) אויך איינע טהראָנהאַללע
וואָועלבסט ער ריכטען זאללטע, איינע גער־טטהאַללע
נעהמליך, ליעם ער ערריכטען אינד דערען גאַנצען פום
באָדען ליעם ער מיט צעדערן
בעלעגען. (ח) זיין פאַלאַסט, וועלכען ער זעלבסט
בעוואָהנטע, אם אַנדערן
פאָרהאָף אינגערהאַלב דער
האַללע, וואר גאַנץ נאַך דיעזער וויוע. אויך ליעם ער
אייגען פאַללאַסט ערריכטען,
דער טאָכטער פרעה'ס דיא שלמה צום וויבע נאַהם, גלייך דיעזער האַללע. (ט) אַללע דיעזע

זע

ר ש "י

של מחזה מוסב לקרקע מחזה הלזרת ורחב הנסר לקרקע רחב הנסר שלש פעמים נכל קקרה ותקרה זקיני יודע הלזך: (ו) ואת אולם העמודים. אולם עצה לפני העמודים הללה מבית לבית חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני אורך משך הבית הלל שלאולם המרה יתירה קרויה אורך והקלרה קרויה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גבוה עצה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. על כרותות ארזים שעל העמודים התחתוני' הכיב עמודים לחרים ומריצין מעמוד לעמוד העמודים לחרוג בהן בלעות מזה לזה והענים לקירוי העליה. עב הוא מרים כמו שמוציא והענים הלו המריצין: (ז) ואולם לפתקנת חמן כורסי בית דינו דהיין תמן פרוסדת לבית דינו ענך. פרוסדת לשון פרוזדור: וספון נאקרו. מחופה קרקע הרלפה נארזים: מהקרקע. ת"י מן אוטיה ועד אוטיה מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה: (ח) וביתו אשר ישב שם. דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם: מבית לאולם. לפנים מן אולם של בית יער הלבנון: ובית יעשה. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: באולם הזה. כמעשה אולם הזה: (ט) כל אלה אבנים יקרות. כל האבנים

ב א ו ר

דער איינען חויסזיכט גענאנט דיא אַנדערע). (ו) על פניהם, על פני עמודי האולם כלומר לפניהם ונתרגומי האבותי הכנוי על האולם, כי זה יותר מכוון למליצת לשון גרמנית, והענין אחד. ועמודים, הם עמודים נמוכים נקומה העומדים לפני העמודים הגדולים אשר בפת האולם ונשענת עליהם, והיו כמי מנוח ובית שער לאולם. ועב, פירשוהו חז"ל מריץ והוא קורה הנתון ממעל לעמודים הקטנים, וכאו שנקראת בפת הרקיע ממעל לרחבו בשם עב (לעיל פרשה ל"ו ול"ז) כן תקרא גם בפת הקורה בשם זה. (ז) אלם המשפט, לשרי שפרע את תכלית האולם הזכיר גם את שאו בפי מה שהוא נהוג אצל העם. מהקרקע, פיעורו מבד הלזך של הקרקע עד לרו הזני ומתורגם דרך כלל. (ח) מביתו לאולם, כשעצה מלכי קדם להיות לפתח אולם לבני הילדם לעשות שמה את העם, ומן האולם ההוא

יְקָרֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית מְגֹרָרוֹת
בַּמְּגֹרָה מִבַּיִת וּמֵחוּץ וּמִמַּסַּד
עַד־הַטְּפָחוֹת וּמֵחוּץ עַד־הֶחָצֵר
הַגְּדוֹלָה: (י) וּמִיסָּד אֲבָנִים
יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי
עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת:
(יא) וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת
כְּמִדּוֹת גָּזִית וָאָרֶז: (יב) וְחָצֵר
הַגְּדוֹלָה סָבִיב שְׁלֹשָׁה טוּרִים
גָּזִית וְטוּר כְּרֻתוֹת אֲרָזִים וְלַחֲצַר
בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וּלְאֻלָם
הַבָּיִת: (יג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר: (יד) בֶּן־
אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת

וימלא

זע (געבוידע) האַטטען גע־ווֶיכטיגע שטיינע, דיא נאַך מאַסגאבע דער קוואַדערן מיט דער זעגע געשניטטען וואורדען; זאָוואהל פָּאַן אינ־נען אַלס פָּאַן אויסען, פָּאַן דעם גרונדע ביז צו דען בעראַבוני־גען, אונד פָּאַן אויסען ביז אן דען גראָסען פָּארהאָף. (י) אונד דער גרונד וואַרד געלעגט מיט געווֶיכטיגע שטיינען, מיט גרא־סען שטיינע, צעהן־אונד אַכטעללִיגען שטיינען. (יא) אונד אָבען דאַרויף וואַ־רען געווֶיכטיגע שטיינע נאַך מאַס דער קוואַדערן, אונד צעדערן, (יב) אונד דער גראָסע פָּארהאָף רינגסא מהער האַט־טע דרייא רייהען פָּאַן קוואַדר־שטיינען אונד אייגע רייהע פָּאַן צעדערנבערעטטער (זור חומגע־בוגג); עבען זאָ וואַר דער אינ־גערע פָּארהאָף דעם גאַטט־ליכען טעמפעלס אונד דיא טעמפעלהאַללע. (יג) דער קאָניג שלמה שיקטע הין, אונד ליעס דען חירם אוים צור (טירום) קאָממען. (יד) ער וואַר דער זאָהן אייגער וויטווע אוים דעם שטאַממע נפתלי אונד זיין פָּאַטער וואַר אוים צור, איין קונסטאַרבייטער אין ערץ.

ער

ר ש " י

החלה עזויים כגדות: כמדות גזית. כמדת לחני גזית מדה לחת היתה לחנני גזית במדינה: וממסד עד הטפחות. בנונה היה הבנין הזה עזוי בחני גזית החלה מן היסוד עד שמי הקירה: וממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קירה כמו וימיני טפחה שמים (ישעיה מ"ח י"ג): ומחוץ. לכל החוץ היה כל מזך הקירות בחנניס הללו עד החצר הגדולה: (י) ומיוסד חנניס גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע היה של חנניס גדולות יותר ממדות גזית: (יא) ומלמעלה חנניס יקרות. ולמעלה ליסודות היו חנניס יקרות עד הטפחות כמו שחמור למעלה: וחרז. וקפי נסרין לחרוז כמו שחמר וספון בחרז: (יב) שלשה טורים גזית. החומה עזוי' שלשה נדבכין של חנניס ונדבך של עץ עליהם: (יד) חרש. לומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת

ב א ו ר

ילכי פנימה של חדרי מזנפס. (ט) יקרות, כנר העירו המדקדקים היות שם יקר מזותף לרבי הכמות והחיבות כמו כבוד וכונד. כמדות גזית, עפ"י מדות הקבועות לחנני גזית. מגרות במגרה, ת"י ממסרן בסדרין וכנר בירתי ענין זה בדה"ח (כ' ג'). וממסד, ממקום היסוד. הטפחות, הקירות והגגות ומבין ימיני טפחה שמים כש"ס רש"י. (יא) וארז, מזוכר על חנניס. (יב) ולחצר, סיבורו וכן עזו גם לחצר בית ה' וגו'.

וַיְמַלֵּא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־ הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־ מְלַאכְתּוֹ: (טו) וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־ הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: (טז) וּשְׁתֵּי כְתָרוֹת עָשָׂה לְתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת

הכתרת

ל ער וואר ערפיללט מיט וויי־ הייט, פערנונפט אונד איי־ זיפט, צור פערפערטיגונג אל־ לערלייא ארבייטען אין ערץ. דיעזער קאם נון צום קאניג שלמה אונד פערפערטיגטע אלל זיינע ארבייט. (טו) ער בילדעטע צוויא זיילן אוים ערץ, אכטצעהן עללען וואר דיא האהע איינער יערען זיי־ לע, אונד איין פאדען פאן צוואלף עללען קאננטע (זי־ וזהו דיא ערטטע חלום) דיא צווייטע זיילע אומפאססען. (טז) צוויא קנייפע מאכטע ער, אום זיא צו זעטצען אויף דיא אבערטהיילע דער זיילען, איהר גום וואר אוים ערץ, פינף עללען בעטרוג דיא הא־

ר ש "י

הדעת. שלמה כלי חמנות שהעולם נברא בהן שנאמר בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג' כ') בשלשתן נבנה הבית: (טו) את שני העמודים. שהעמיד בחולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמה קומת וגו'. (ובדברי הימים ב' ג' ט"ו) הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן אילו שניהם כאחד. והאמה החסירה אומר אני אמה היתה לכל אחד ברחבו שהיו דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר למטה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט י"ב אמה יסוב את העמוד השני. לימד שהיה ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח ועוביו ארבע אצבעות והוא חלול כך מפורש בספר ירמיה. והרי זה מקיף קנה פירש לארכן של אחד ולימד השני ממנו ופירש היקפו של שני ולימד ממנו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט מדד תרתין עסרי למין מקיף ליה וכן לעומתו תניינא: (טו) ושתי כותרות. פומייל"ח בלע"ז: מוקף. טריסגיטי"ר בלע"ז: חמש אמות קומת הכותרת האחת. ונסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנה מדנעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרת היו שוות לעמוד שלש היו בהן גורה ושלש העליונות היו עודפות לחוץ המוקפות גורה שנאמר שנים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות. ואומר אני שלש מנה לוחן שתי אמות התחתונות בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד

תחיב

ב א ו ר

(טו) העמודים, למנוע בפל דברים ללא ענין הנני מניח לך יד על מ"ש בזה בניתורי לספר דה"י סוף פרשה ג'. קומת העמוד האחד, וכן קומת העמוד השני. את העמוד השני, וכן את הרחבן, ותפס הכתוב בכל פעם רק את האחד מהניהם, ומובן מעצמו היות הכוונה גם על האחר, כי זולת זה אין סדרים ואין מערכה נבונים נבונים. וכן להלן (מ"ב ט"ז ט"ו) את עולת הבוקר ואת מנחת הערב, שיעורו את עולת הבוקר ומנחתו ועולת הערב ומנחתו, רק שסמך הכתוב על המבין. (טו) כהרות, הקף ראשי העמודים בדמות כתר, ועיין מ"ש בפרשה הקודמת פסוק כ"ט. מצק, שם המקרה כמו יצוקה, ונסמך אל נחושת ולזה נא נפתח, ושעורו

הע דעם איינען קנויפֿעם אונד פֿינף עללען דיא האהע דעם אַנדערן קנויפֿעם. (יז) פֿלעכטוועריק וועלכע פֿאַן ג׳טטערארבייט, שנירע פֿאַן קעטטענארבי ט, בעפֿאַנדען זיך אַן דען קניי־פֿען אָבערהאַלב דער זיילען; זיבען אַן דעם איינען קנויפֿע אונד זיבען אַן דעם אַנ־דערן קנויפֿע. (יח) ער מאַכטע דיא זיילען; צוויי רייהען, רינגם אום דאַס איינע פֿלעכטווערק וועלכעם דיא קנייפֿע אָבערהאַלב צו בעדעקקען האַטטע, (בידע־טען) דיא גראַנאַטאַפּפֿעל, אונד אַלזוֹ מאַכטע ער עס אויך (מית מידערן פֿלעכטווערק) בייַם צוויי־טען קנויפֿע. (יט) דיא קניי־פֿע אָבערהאַלב דער זיילען ווארען ליליענפֿאַרמיג, אונד נאַהמען איין, אין דער האַל־

וכתרת

ר ש ״ י

תחוב נכותרת שתי לחות: (יז) שנים מעשה שבכה. השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה שקורין קוייפ"ק בלע"ז: מעשה שבכה. מוקפות היו זורות של לולבי דקל כמו ועל השבכה יתהלך וגדילים היו להם כמעשה שרשרות: שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היו להיקף ת' לשבכה אחת: (יח) ושני טורים. שני רימונים ושני מחזות הרמונים תחוגים בשרשרות המקפות את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ומשנה תרגע ותשע מדות: לנסות את הכותרות לשבר על ראש הרימונים. הרי זה מקרא מפורש לנסות הרמונים את הכותרות לשבר על הראש. וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני לגנים היתה כל אחת לגן התחתון בית קיבולה למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן תגני קרונתון העליון כסוי על התחתון בית קיבולו למטה והיא קרויה שבכה כמה שנאמר בענין זה והשבכות שתים לנסות את שתי גולות הכותרות נמלך רבנה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן תירגם יונתן מלעומת הבטן מלקביל ליבקא ובובה שתי המגנות האלה לרבע לחות וזהו שאמר מעשה שושן נאולם ד' לחות מלויירות היו בס במין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד' לחות גובה והלחם החמישית היא כותרת

באור

וזיעורו מיקוקה של נחושת. (יז) שבכים, קליעות של חוטים, ושם תרוגים כמעשה השבכה פעמוי' שתי וערב לחלון שמסקיפים מתוכו (מ"ב ח' ב') ונקראו גם הקליעות האלה ע"ד ההשאלה בשם שבכים, לפי שהם דומים לשבכת החלון. (יח) ויעש, הכתוב הזה כלו מקשה, וגלגו כל המפרשים לנאמרו ואמרי רוחי כי דברי רש"י בלשון לקוחים וגלחנים כל כך כדברי החוקרים, לזה נטיתי לפירושו בתרגום הגרמני. (יט) שושן, פרח לבן נאחד למראה, וכן יורה שם על כל מיני לבן וכן, ובים על מיזג הלבן, הכל ע"ש לובן המראה, ולדעת המפרשים נקרא שושן לפי שהוא בעל ששה עלים. והנה פה נח פ"פ בשורק בפלם שושן הבירה, ובשאר המקומות הוא בחולם. באולם, כפי הנגינה מושב למעלה, ולהטעים

(כ) וְכֹתֶרֶת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים
גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר
לְעֵבֶר שְׁבָכָה וְהָרִמֹּנִים מָאתַיִם
טָרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית:
(כא) וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם
הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיָּמָנִי
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־
הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ בֹּעַז: (כב) וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים
כְּמַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת
הָעַמּוּדִים: (כג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם
מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־
שְׂפָתוֹ עָגֹל וְסָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה

חשבכה קרי. כנ"ל קומתו

תרגום אשכנזי לד

לע פֿיער עללען. (כ) אויך וואַ־
רען נאָך קנייפֿע אַן ביידען זיי־
לען, אָבען אַם בויכֿע (דעם הער־
פֿאָרשפּרינגענדען טהיילע) צור זיי־
טע דעם פֿלעכֿטווערקעס. דיא
גראַנאַטען וואַרען אין צווייא
הונדערט רייהען רינגם אום
(דען ערשטען וויא חוץ) דען
צווייטען קנויף. (כא) דיא
זיילען שטעללטע ער אין
דער פֿאָרהאַללע דעם היכל
אויף. אַלס ער דיא רעכֿטע
זיילע אויפֿשטעללטע, גאַב ער
איהר דען נאַמען יכין (זיא
בעטעהע פֿעסט) אונד אַלס
ער דיא לינקע זיילע אויפֿ־
שטעללטע, גאַב ער איהר
דען נאַמען בועז (זין זיהר
זיא קרעפֿט). (כב) אונד אָבער
האַלב דער זיילען קאַם דאָז
ליליענפֿאָרמיגע, דאַן וואַר
פֿאָללענדעט דיא אַרבייט

דער זיילע. (כג) דאַז טויכֿבאַד מאַכֿטע ער פֿאָן גענאָסענער אַרבייט, וועלכֿעם
צעהן עללען פֿאָן אייגעם ראַנדע צום אַנדערן האַטטע, רינגם הערום גערונדעט, אונד
פֿינף

ר ש "י

קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנאמר וכתרת על שני העמודים: (ב) גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא למעגר הבנכה בסוף הבנכה בגוליה הוא נאמלע במקום הדבק שעל הבנכה מדבקת בגולה לגר תחתיה: והרמונים מאתים. רימונים עשויין שתי טורים סביב מחוברים בגלגלת ומקיפין את הבנכה: על הכותרת השנית. לף זה מקרף קבר על התחת וכן על השנית: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. חלי לפה נראה כל לחד היה כותלו דק כשושן ושאר העמוד עוביו לרבע אלבעות נשוב לבך לא נמנת לותה לפה ניליקת העמודים נדברי הימים לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: (כג) עשר באמה משפתו עד שפתו.

ב א ו ר

המלילה הסבתיו בתרגומי למטה. (כ) וכתרות, שיעור הבתוב, וגם מלעומת הבטן אבל הבבה היו כותרות. ומאתר והרמונים מאתים טורים וגו' לינו נמבך לזה, רק הוא בלור אל הרמונים הנזברים למעלה. הכתרת השנית, וכן הרלשונה, כמבואר בפסוק ט"ז. (בא) יכין, מבואר סוף פרשה ג' בדה"ב. (כג) ויעש, מעשה היס גם הוא מבואר בדה"ב (ד' ב' ה') ועליו אין להוסיף, כי לשון שני הספרים שוה בבל הענינים רק שנאמר שם. (פסוק ג') במבקתו תחת שנאמר פה (פסוק כ"ד) בילוקתו, והוא שם לאחד על שני מבקלים, ומה שנאמר שם (פסוק ה') מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל תחת שבת בספרנו (פסוק כ"ו) אלפים בת יכיל, בבר אמרו חז"ל לאלפים בלא הס ג' לאלפים בינם, וסופר ד"הי לאבר תפארת האגדם מבליתו, תפס בפשוט הגדול. ועל הבשאר הוילה נא ושים עיניך על ביאורי

קוֹמָתוֹ וְקוֹמָה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב
אֹתוֹ סָבִיב: (כד) וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ וֹ סָבִיב סְבִבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר
בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב
שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים
בְּיִצְקָתוֹ: (כה) עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר
בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים וּ צָפוֹנָה
וּשְׁלֹשָׁה פְנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה וּ פְנִים
נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פְנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם
עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם
בָּיְתָה: (כו) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ
כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן
אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל: (כז) וַיַּעַשׂ אֶת־

וקו קרי. כנ"ל המכונית

פֿנף עללען האָך וואַר. איין פֿאַרען פֿאָן דרייסיג עללין קאָננטע עם רינגם אומפֿאַסען. (כד) אונד קאָלאָקווינטען אומגאַבען עם רינגסאום אינטערהאַלב דעם ראַנדעם, זיא נאַהמען צוהן עללען רינגם אום דאַז טויבאַד איין, אונד וואַרען אין צוויא רייהען מיט דעם גוסע דעסזעלבען (אין חייבּ) גענאָסטען. (כה) עם רוהעטע אויף צוואָלף רינדערן, דרייא געווענדעט געגען מיטטערנאַכט, דרייא געווענדעט געגען אַבענד, דרייא געווענדעט געגען מיטטאָג אונד דרייא געווענדעט געגען מאָרגען, דאַז טויבאַד וואַר אָבען איבער דענזעלבען, אונד איהרע הינטערטהיילע וואַרען זעמטל דאייניווערטס. (כו) דיא דיקקע וואַר אייניע האַנדברייטע, אונד דער ראַנד נאַך אַרט דעם קעלכראַנדעם אייניגער אויפֿבליהענדען ליליע. ער קאָננטע צווייא טויזענד בת פֿאַסטען. (כז) געשטעללט מאַכטע ער צוהן אויס

ערץ

ר ש "י

נחמניעתו שכל רוחב כלי ענין נחמניעתו הוא: וקו שלשים נחמה. זהו שאמרו כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורוחב עשר ומתוכו הוא מודד בערובין: קומתו. עומקו ובדברי הימים היא אומר שעשאו לרחילת הכהנים לטבול בתוכו: (כד) ופקעים. ולורת ניעין תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש תחתונות שהיו מרובעות שכך שניינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ולי לחשבר לן להפיל שלשים בת שהם מלה ומחשיב מקוה טהרה לרבעים חלל נעגין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין ועליונות מרובעות ותחתונות עגולות לי לחשבר לומר דבי כתיב מסבתו עגול סביב לכך הוא אומר נפקעים הללו עשר נחמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו (סד"ח ו') והקיפו לרבעים חמה עשר חמה לכל רוח לכל במקום עיגולו לי לחשבר לומר עשר נחמה סביב: שני טורים. הפקעים יוקים ניליקתו הכל מיכן יחד לא שחבר לו את הפקעים לחר יליקתן על ידי מסמרות לו על ידי דבק שקורין סולדור"ח בלעז: (כה) וכל לחוריהם. של נקרים הללו: ניתה. לל מחת הים היו לחוריהם פונים פנים שנים שבלפון לקרחת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב: (כו) ועביו טפח. סולו ודופנותיו חלק שחבל פיו היו דק ומרוקע ומרוחד כמעשה שפת כוס שזותין בו ומלויר פרח ושושן: חלפים בת. שעת חלפים סחים. שהבת שלש שלין שנחמר החיפה והבת תוכן לחד להם נחלקו חמשים ומחה מקוה טהרה. החרבעים מחות מחה מקוחות. והעשרים מחות חמשים מקוחות. ולף כשחלוק הכל לפי מדה שעיערו חכמים חמה על חמה נרוס ג' לחות למקוה חשלשה כן. ג' לחות מרובעות ומחה מקוחות ושתים העגולות חמשים מקוחות שהמרובע יתר על העיגול כניעית. (ובדברי הימים ב' ד' ה') כתיב הים שלשת חלפים

הַמְּכֹנָות עֲשֶׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע
בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ
בָּאַמָּה קוֹמָתָהּ: (כח) וְזֶה מַעֲשֵׂה
הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרוֹת לָהֶם וּמִסְגֶּרֶת
בֵּין הַשַּׁלְּבִים: (כט) וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת
אֲשֶׁר | בֵּין הַשַּׁלְּבִים אֲרָיוֹת וּבָקָר
וּכְרוּבִים וְעַל־הַשַּׁלְּבִים כֵּן מִמַּעַל
ומתחת

ערץ. פֿיער עללען וואַר דיא
לענגע איינעם יעדען גע־
שטעללעם, פֿיער עללען דיא
בריים אונד דריא עללען
דיא האֶהע. (כח) דיא אַרבייט
דיעזער געשטעללע וואַר אַל־
זאָ: זיא האַטטען לייסטען,
דיעזע לייסטען וואַרען צוויישען
דען טרעפּפען. (כט) אונד
אַן דען לייכטען צוויישען דען
טרעפּפען וואַרען לאָווען־רינד־
אונד כרוב־פֿיגורען, עבען־
זאָ אַבען אַן דען טרעפּפען,
אונד אונטערהאַלב דער לאָ־
ווען

רש"י

לקפים ופירשו רבותינו במדת היצע שהגודל היה שליש בגיית הקיבול: (כו) ושלש נחמה קומתה. של מכונה לבד קומת הכופן (פירוש מן מן הכן גופה. יד הכופן. היא הכוכן) שהיו יושבת עליו חמה וחלי חמה וגובה המכונה חמה וחלי לרבע נחמה לוכך וגובר. החמה גובה היתה מרובעת לבל חלי החמה היתה עגולה שנחמר וברחב המכונה חלי החמה קומה ענול סביב: (כח) *)מסגרות להם. רחיתי נמזנה לרבעים ותצע מדות המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד לופן ליד לופן ויד לופן הוא עץ התחוב בתוך הלופן ונקב וקרוי לייסי"ל בלע"ז. ולרבעה הלופנים במכונה מסגרות מבחן ומסגרות מבחן מלרבע לדדין ובין זו לזו לרבע לחמות רוחב ומלמעלה סרני כמו נסרים מול המסגרות והשלבים כמין התחתינה לעליונה ומסגרות לחרונה בין השלבים בעין מלאכת נרעי המטה של בני כפר שחינן עגולים אלא פלט לגוד בהם לריות וכרובים. ואומר אני שהשלבים הללו בעין שלינות סולם כמין מקלות נחוצות זקופין על המסגרות התחתונה בצדים ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועות משלינה לשלינה ויונחן תרגם שלינה: (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מלויירות לורות לריות לורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסים להוסיף הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר

*) פי' וזה מעשה המכונה מבעל לורת הבית נדפס בסוף הפרשה.

על

באור

סח. (כו) המכונות, ענגה תוכין על מעשה המכונות האלה, ולחיבני הנסתרות והנגלות התערבו בו להרחות בתה בחס גדול, ולחני בעניי לודה ולא לבוש כי כמה בחורים יש בזה לא בחתי אל מלין קבס לדעת לותם ולהבינם הבנה נרורה אשר אין תבלול בעינה ואין ענן וערפל סביבה. קח נא את הפשוט מידי, קורא מבונן! בחלין מעטות, ואת ביאור הענינים בפי העולה על רוחי, ואם תדע לורת בתן אשר לא יצרו בו לעדיך בתו בחסלה אשר פלות לי, הואילה נא והודיעני את דרכיך, כי רק את האמת ולא קבלת דעתי הפלתי. מלת מכונות מורה בזה על בליב המיומלים לכוונן בהם את הכיורות. (בח) מבגדוה, לוחות המדובקים בגלעות המכונה, ונקראו בן לפי שהם סובבים על המכונה ונראים כסובבים לותה. השלבים, הם מעלות העולות מתחתית הסולם אל ספיה, והיו מסולנים סביב למכונה, ובין שלינה ושלינה היו המסגרות מדובקים. (בט) אריות, תמונת לריות וכו'. ועל השלבים בן ממעל, שיעורו ובן עשו גם על השלבים אשר ממעל למסגרות, ליות, תרגמתיו מענין לויית חן (משלי ד' ט') שזיעורו דָּבָק חן, [רק שזה הוי"ו נראה ובה הוא נסתר כמו שׁוֹלָקָה ושולָקָה] ונגראה היו הליות בחין בחסים ומדובקים מחזקת לקריות ולשאר

הלובות

וּמִתַּחַת לָאֲרֻבּוֹת וְלַבָּקָר לִיוֹת
מַעֲשֵׂה מוּרָד: (ל) וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי
נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי
נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַּעֲמֹתָיו כְּתֹפֶת
לָהֶם מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֻפוֹת
יְצֻקוֹת מֵעֵבֶר אִישׁ לְיוֹתוֹ: (לא) וּפִיהוּ
מִבַּיִת לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה
וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי

וועז אונד רינדער וואַרען אַנ־
פֿיגונגען אויס געפלאָטטעטער
אַרבייט. (ל) יעדעס געשטעללע
האַטטע פֿיער עהערנע ראָ־
דער, דאַצו עהערנע פלאַט־
טען, אונד דיא פֿיער ווינ־
קעל איינעס יעדען (געטטעל־
זעס) האַטטען שולטערבלעט־
טער; אונטערהאַלב דעס וואַש־
בעקענס וואַרען דיא שולטער־
בלעטטער איינגעאָססען,
אונד דער זייטע איינעס יע־
דען (רַדעס) אַנגעפֿיעגט.
(לא) דיא אֶפֿפֿנונג (דעס גע־
טטעלזעס) פֿאָם איננערן דעס קראַנצעס אויפֿוועדטס וואַר איינע עללע האָך, דיעזע
אֶפֿפֿנונג וואַר גערונדעט נאַך אַרט איינעס זיילענפֿוסעס, אַנדערטהאַלב עללען ווייט.

האמה
אויך

ר ש ' י

על רחסם: ומתחת לאריות ולבקר. המרוקמין על המסגרות שבין הטלנים: ליות מעשה מורד. ליות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מרוללין כמין רילוד טס דק ולין בולטין גבוהו ולא מקוקים בזיקוע. ויונתן תירגם ליות מעשה מורד מדבק עובד כיוצא שולדו"ר בלע"ז: (ל) ולארבעה לופני. שניס לפניה ושניס לאחריה כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תירגם נסרין דנחש הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמי נסרים: ולארבעה פעמותיו. שלכן שעליהם: כתפות להם. בולטת למעלה מן הנסרים בזויות הכן. ותחת הכיור היוצא על הכן היו הכתפות יוקות (ס"ח ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יולאות ביליקה לחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכו שלכן): מעבר לים ליות. מלד כל לחד מן הכתפות הי' ליות שלכן זכר ונקבה מלויירות: מעבר לים. כמו לים שלחיו הלמורים בברונים: (לא) ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ופיהו שלכן יולא מתוך פיה שלכותרת ועולה למעלה לאמה גובה והכותרת היא הגג המכונה עגול כמין כובע מגופע מכל לדדיו ובאמלע נקבעת נקב עגול לאמה ולחי לאמה רוחב בעגול וסביב לותו נקב כמין היקף מחילה חלי לאמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חלי לאמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותרת והכן מונח על לותו היקף וחולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט לאמה וזהו שאמר כאן ופיהו מבית לכותרות ולמעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה שלכותרת עגול דוגמת כן העגול: לאמה וחלי האמה. רחבה בעגול: וגם על פיה מקלעות. לורת פרחים:

ב א ו ר

הלורות. (ל) וסרני, יונתן תרגם נסרין דנחש, הם הנסרים העליונים מול המסגרות, וסרני כמו נסרים (רש"י) וכ"ת. פעמותיו, הם הזויות כמו שתרגם יונתן, וכן ת"ח פעמות נתורה (שמות כ"ה י"ב) זויותיה. ונקראו פעמות לפי שהם נראים כמנעדי לים לשכר יכן לת פ ע מ י רגליו ללכת הלחה. לך לין הכוונה בזה על זויות החופנים, כי העיגיל לין לו זויות כ"ח על זויות המכונות (ובח פעמותיו בכנוי זכר, לף כי מכונה שם נקבה הוא, כמו שבח כן גם לכל יציע ולכא, עיין פרשה הקודמת פסוק י') וכן חוזר ואומר בפסוק ל"ד ולארבע כתפות לל לרבע פנות המכונות. מעבר איש, כל לים ולים, ר"ל מענר כל לחד מהם, ובח לים לף כי לא מחלם ידבר כמו ויתן לים בתרו לקרלת רעהו (נראשית ט"ו י') ופניהם לים לל לחיו (שמות כ"ה כ'). ליוח, בנתוב זה הוא תואר בינוני מנחי שלמ"ד, מענין וגלוו גויס רבים, והיקיד לוָה תמור לנָה להבדילו מן לוה בסף. (לא) ופיהו, פי
המכונה

הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת
וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם מְרֻבָּעוֹת לֹא־
עֲגֻלּוֹת: (לג) וְאַרְבַּעַת הָאוֹפַנִּים
לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת וְיִדוֹת
הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפָן
הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה:
(לג) וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה
אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם
וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק:
(לד) וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע
פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאַחַת מִן־הַמְּכֹנָה

כתפיה

אויך אן דיעזער אפֿפֿנונג ווא־
רען פֿערציערונגען, אונד איה־
רע לייסטען וואַרען פֿיער־
עקיג, ניכט רונד. (לג) דיא
פֿיער ראַדער בעפֿאַנדען זיך
אונטערהאַלב דער לייסטען,
אונד דיא אַקסען דער ראַדער
וואַרען אַם געשטעללע. דיא
האַהע איינעס יערען ראַדעס
וואַר איינע אונד איינע האַל־
בע עללע. (לג) אונד דיא בע־
אַרבייטונג דער ראַדער וואַר
גלייך דער אַרבייט אויגעס
(גע[illegible]כען) וואַגענראַדעס;
איהרע אַקסען, איהרע נא־
בען, איהרע רייפֿען אונד איה־
רע שפייכען, אַללעס וואַר
גענאַסטען. (לד) פֿיער שול־
טערבלעטטער וואַרען אַן דען
פֿיער עקדען אויגעס יערען
געשטעללעס; אויס (חויגעס סטיקקע מיט) דעם געשטעללע וואַרען דיא שולטער־
בלעט־

ר ש "י

(לב) וחרגעת התופנים למתחת למסגרות. שהמסגרות מיד לתופן ליד לתופן כמו שפירשתי: וידות התופנים. הוח עץ התחוב בתופנים. וקורין לייטי"ל בלע"ז: נמכונה. דביקים מלוקים במכונה בילוקה לחת: (לג) כמעשה תופן המרכבה. תרגם יונתן כעובד גלגלי מרכבה תופן בתוך התופן שתי וערב כמו שתמר ביחזקאל במרכבה גבוה: ידותם. לייטי"ל בלע"ז: וגביהם. בוייל"ם בלע"ז הם הנקבים: וחשוקיהם, הם העגולים שביב שהוח קיטורן: וחשוריהם. זרועות התופנים התחובים מגביהם לחישוקיהם שקורין ריי"ם בלע"ז: (לד) ול' כתפות. כמו שפירשתי למעלה וחרבע

באור

המכונה, ונח פיהו נכנוי זכר כמו פעמותיו בפסוק הקודם, וכשמות רבים בל"הק המסומנים בסימן נקבה ומשתמשים לשני המינים, וטיעור הכתוב: פי המכונה (לשר הוכן למוסב הכיור) התרומס מבית לכותרת (הסובבת לת המכונה ממעל לה) ועלה למעלה בגובה אמה, והפה הזה היה עגול כמעשה עיגול של כן וכולל נרחבו לאמה וחצי האמה, והיו גם על פי המכונה הזה מקלעות (כמו על המסגרות והצלבים) לך המסגרות לשר סביב למקלעות החלה לא היו עגולות כמשפט פי המכונה, כ"ל מרובעות, כן נראה לי פשטות הכתוב נפי המכוון למערכת הבנין ולסדר הכתובים. ויש מן החכמים לשר יפרשו פיהו על הכיור (לף שחין זכר לו בכל מעשה המכונה זולתי דרך הענינה בפסוק הקודם להודיע מלבי הכתפות) ופיה על הכותרת, והכותר יגבר. (לב) וידות, הקוטב והציר לשר עליו יסוב התופן יקרא יד, כי הוח כיד התוחזת בתופן ומקיפתו סביב. (לג) וגביהם, גב הוח העבור לשר ממנו יגלו קני התופן, והוח כעין כפה עגולה הנקראת ג"כ גב (למעלה ו' ט'). וחשוקיהם, המעגלה המקפת לת התופן וכו תדבק נקראת בשם זה, כי הורחת חשק בכללו על הדביקות והלחיזה בענין מה, בין לם הוח מפחת הנפש לו מפחת הגוף. וחשריהם, הם הקנים המתחפים ימל בעבור התופן (כי חשר פירושו לפיפה כמו חשרת מיס) ויולחים ומתפשטים ממנו לל מול המעגלה. (לד) מן המכונה, מעשת לחד עם המכונה היו הכתפות מולקים,

כְּתֻפֶיהָ: (לה) וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה
חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל
רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ
מִמֶּנָּה: (לו) וַיְפַתַּח עַל־לֻחוֹת
יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים
אֲרָיוֹת וְתִמָּרֹת כְּמַעַר־אִישׁ
וְלִיוֹת סָבִיב: (לז) כָּזֹאת עָשָׂה אֶת
עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה
אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהֶנָּה:
(לח) וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִּיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת
אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל וַהֲכִיּוֹר הָאֶחָד
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר

מסגרותיה קני אחד

בלעטטער. (לה) אָבען אַם
געשטעללע וואַר איינע ער.
האָהונג פַּאָן איינער האַלבען
עללע, רינגסהערום גערונדעט.
אונד אָבען אַם געשטעללע
וואַרען אויך דיא אַקסען אונד
לייסטען אוים (חיינעע טטיק
קע מיט) דעמזעלבען. (לו) אין
דיא פַּלאָטען דער אַקסען
אונד לייסטען שניטט ער
כרובים = לאָוועו, אונד פַּאַלמ=
פַּיגורען, דיא דען עקקען איי=
נער יעדען (וויסטע) רינגס,
הערום אַנגעפַּיגט וואורדען.
(לז) זאָ מאַכטע ער דיא צעהן
געשטעללע; אַללע האַטטען
איינערלייא גום, איינערלייא
מאַאס, אונד איינערלייא
פַּאָרם. (לח) ער מאַכטע צעהן
עהרנע בעקען, איין יעדעס
בעקקען פַּאַסטע פַּיערציג בח.
איין יעדעס בעקקען האַטטע פַּיער עללען, אונד איין בעקען קאַם אויך איין יעדעס

גע=

ר ש ' י

פעמותיו כתפות להס ולא שנאן כאן אלא לומר מן המכונה כתפיה: (לה) חצי האמה קומה עגול. היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהוא שניב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת העומדים למעלה: ומסגרות התחתונות הולקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים לריות (ותמרות סג"ל): כמער איש וליות. פתח שניב כנגד ונקבה החבוקים בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון לחיזה ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירשו לים ולויותו. ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שולדור"ש בלע"ז כמו לויות היו שם עשויות כמערת לים והמערה כמו שפירשנו: (לז) מוצק אחד. כשם שיצק את הרחצנה כן יצק את כולם: (לח) ויעש י' כיורות. כתוב בדברי הימי' (כ' ד' ו') את מעש' העול' ידיהו כש. וא"ר כיורו' הן הן סירו' כמה דאת אמר בכיור אם נעלים וגו'

וכן

באור

לא שנדנקו בו מעשה ליות. (לה) ובראש, שיעורו ורחב המכונה עוד עלתה הנחשת מיוחדת בת חצי אמה, והיתה עגולה סביב, ומקומה לדעתי בתוך פי המכונה מפקוס הכותרת והלחה, ובחבר נתנו את הכיור על פי המכונה, הוריד לתוכו חצי האמה עד ההנחה ההיא ושם היושיבו. (לו) הלהוח, שם נסמך בה"א ע"ר ואת המזבח הנחשת (מ"ב ט"ז י"ד) ושיעורו לוחות יסודותיו. כמער איש, פי' הרלנ"ג כענין ממערה נבע (זפטים כ' ל"ג) כלומר נקבה כל אים ואים מהם. וליוח, וי"ו לחיבור הנוסף עם הנשוא כמו נפרשה הקודמת (פסוק ל"ג) רחם מצ"ב, ושיעור הפסוק, נקבה כל אחד היו החריות והתמרות ליות שניב, וליות הוא תואר בינוני כמו בפסוק למ"ד עיי"ש. (לז) מוצק, כ"ל מפאת יציקת המחבת ומפאת כמות הנקובות ומפאת צורת המלאכה היו כל המכונות שוות.

לעיל

אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לֵעָשֶׂר
הַמְּכֹנוֹת: (לט) וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת
חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין
וְחָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ
וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת
הַיְמָנִית קֵדְמָה מִמּוּל נֶגֶב:
(מ) וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת
וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: (מא) עַמֻּדִים
שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־
רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים: (מב) וְאֶת־הָרִמֹּנִים
אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת
שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי

גלת

הרגום אשכנזי לז

געשטעללט פֿאן דען צעהן גע־
שטעללען. (לט) פֿינף גע־
שטעללט זעטצטע ער צור
רעכטען זייטע דעם הויזעם
אונד פֿינף צור לינקען זייטע
דעם הויזעם; דאז טויכבאד
אבער זעטצטע ער אן דיא
רעכטע זייטע דעם הויזעם
זיד־אסטליך. (מ) חירום מאכ־
טע דיא טאפֿפֿע, דיא שוי־
פֿעלן אונד דיא בעקען, זא
פֿאללענדעטע הירם דאז גאנ־
צע ווערק, וועלכעם ער פֿיר
דען קאניג שלמה צו מאכען
האטטע אים טעמפעל דעם
עוויגען. (מא) זיילען וואכען
צוויא, רונדע קנייפֿע אבען
אויף דען זיילען צוויא, ג׳ט־
טער־ווערקע צוויא, צור בע־
דעקונג דער ביידען רונדען
קנייפֿע אבען אויף דען זיילען.
(מב) גראנאטאפֿפֿעל וואכען
פֿיערהונדערט צו דען ביידען
גיטטערווערקען, אימער
צוויא רייהען גראנאטאפֿפֿעל
צו אייניעם גיטטערווערק,
צור בעדעקונג דער ביידען
רונ־

רש"י

ונן והכה נכיור (שמואל ב׳ ג׳): (לט) על כתף הבית. נגנד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. מכיון מלד הדרום ללד לפון וזהו קדמה מול נגב מקלוע מזרחית לפונית נגנד הלויר שבין כותל לפוני של בית ללד כותל העזרה ולד לפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ולין מול וממול שין נכתבון: (מ) ויעש חירום וגו׳. יש ספרים כתוב הכיורות לומר לני הן הן סירות כמה דלת לומר נכיור לם נעלים (זכרי׳ י״ב ו׳) וכן והכה נכיור: הכיורות. של נחושת לשון המזגת: היעים. מגרפות של נחושת שקורין ווידי״ל בלע״ז לחתות נהן לשן בתוך הסירות: (מב) שני טורים

באור

לעשר המכנות, לפ״ל הכללי ושעמו נן עשו לכל עשר המכונות. (מ) ויעש, מפה עד סוף נ״ח הוא מונה ומספר לכל הכלים יחד, וסכום זה נח נס נדה״נ (ד׳ י״ח נ״ג) נחה

וְלֶת הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמֻּדִים: (מג) וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרֵה עַל־הַמְּכֹנוֹת: (מד) וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: (מה) וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: (מו) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: (מז) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: (מח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: (מט) וְאֶת־

תרגום אשכנזי

רונדען קנייפּע אָבען אייף דען זיילען. (מג) געשטעללע וואַרען צוהן אונד בעקקען צוהן, דיא אויף דען געשטעלען וואַרען. (מד) דאַז איינע טויכבאַד, אונד צוועלף רינדער אונטער דעם טויכ בארַע. (מה) אונד דיא טאָפּע, דיא שויפּעלן, דיא בעקקען אונד אַללע יענע גערעטהע וועלכע חירם דעם קאָניגע שלמה גענאַכט האַטטע, וואַרען אוים גלענצענדעם ערץ. (מו) אים קרייזע דעם יַרדן ליעס זיא דער קאָניג גיעסען, אין דער דיכטען ערדע צווישען סכות אונד צווישען צרתן. (מז) אַללע דיעזע גערעטהע ליעס שלמה אויפשטעללען; דערען גע־וויכט דעם קופפערס, יוענען גאַר צו גראָסער מענגע, ניכט ערפּאָרשט וועַרדען קאָננטע. (מח) אונד אַללע גערעטהע דיא אים היוע גאָטטעס וואַרען דען גאָלדענען אַלטאַר, אונד דען טיש וואָרויף דאַז שויאבראָד וואַר, מאַכטע שלמה עבענפאַללס אוים

גאלד

רמונים. מלה רמונים נטור מרוזים נזרעות: (מו) יקסם. התיכם והניקם בתבניתם: נמענה הקדמה. נעוני גרגיסתא: (מז) וינח שלמה. מלשקול לת משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל

באור

מג"ב. (מג) עשר, כן הוא נכון ובדה"ב (שם י"ד) נת תמורתו עשה מה שאין לו סדר נחות בתמלא הסכום כמו שהעירותי שם. (מה) ממרט, מרע ענינו עקירת שוס ענין מיסודו, ויאמר נפרטות על לטיבת המתכת מכל מלודה עד אשר יהיה ויבריק לעין ויזוקק מכל מלאה וכתם, ובדה"ב (שם ט"ז) נת תמורתו נחושת מרוק, והענין אחד, כי גם מרק ענינו ליהוף ונקיון כמו ומרק ושטף נמים. (מו) במעבה, בתדמה העבה אשר שם, כי לא מכל מקום ומכל תדמה יצת מולק טהור ונקי, כי הקרקע העומדת לנקת בתוכה כריכה להיות ממין תמר עב וטוב למען יחזק החרט ולא יבקע, ולזה בחרו בתדמת כנר הירדן המובטחת למלאכה זאת מכל גד. ותחת מעבה נרמה בו"ה עבי במשקל תרמי. צרתן, בדה"י שם

הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ
מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר
וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב:
(נ) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת
וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר
וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי
לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת
לַהֵיכָל זָהָב: (נא) וַתִּשָּׁלֵם כָּל־
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־
קדשי

הרגום אשכנזי לח

גאלד. (מט) דיא לייכטער, פֿינף רעכטס אונד פֿינף לינקס פֿאר דעם דביר (חַ"ו ווערהיילִיגסטען חייגחַנג), וואַס רעכט גערייעגענעם גאָלדע, דיא בלומען דיא לאַמפען אונד דיא ליכטשערען, וואַס רעכט עבענפֿאַללם פֿאָן גאָלד, (נ) דיא שאַלען, דיא מעסער, דיא בעקען, דיא לאֶפֿפֿעל אונד דיא פֿפֿאַננען וואַס רעכט פֿאָן גערייגענעם גאָלדע, אונד דיא אַנגעלן, זאָוואָהל צו דען טהירען דעם איננער סטען טעמפעלס, נעהמליך דעם אַללערהייל־גסטען, אַלס אויך צו דען טעמפעלטהירען אַם היכל (הייליגען גענחַכע), ווארען פֿאָן גאָלד. (נא) זאָ וואַרד פֿערטיג דאַז גאַנצע ווערק, דאַז דער קאָניג שלמה געמאַכט פֿיר דען טעמפעל דעם עוויגען, שלמה בראַכ־

ר ש "י

לספור מזקלם: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. לי לפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפרוס לס נן מכינו מנורה נלפין והתורה לחרה על ירך המשכן תימנה חלק של משה נחמלע חמש מימינה וחמש משמאלה: והפרח. של מנורה: והנרות. נזיכין שנותיין נהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימין נהן לת הפתילה מתוך השמן: (נ) והסיפות. כלי של מיני זמר הוח וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות נהן תרומת הדשן ונחלים להוליך ממזבח החילון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפתות. מפתחות שמעתי שמפתין נהם לת המנעול: לדלתות הבית. שהוח קדש קדשים: לדלתי הבית. שהוח להיכל כל פתחותיהן היו זהב: (נא) לת קדשי דוד לביו. מה שנשחר מכסף וזהב שהקדים לביו. ומדרש לגדס של רלה

ב א ו ר

פסוק י"ז נאמר לרחתה, עיין מס"ב על זה. (נ) והסיפות, מזרקים קטנים והיחיד מן הדם לחבר נסף, והנה סיפה וספף וחסף יורו שלשתם על הקנון, ומזה סף על הכלי שחוספים לתוכו לת המזקים. והמזמרות, סכינים לו כלים לחתוך נהם ומענין כרמך לח תזמור (ויקרח כ"ה ג'). והמזרקות, לגנות שהיו זורקים לת הדם מתוכם, והוח לח"כ גם לשחר לגנות כמו מזרקי יין (עמוס ו' ו'). והכפות, כלים כפופים לפנימה, כמו שנקרח גם בית הקיבול של היד כף מטעם זה. והמחתות, לחתות נהם גחלים. סגיר, עיין פרשה הקודמת פסוק כ'. והפתוח, לירי הדלתות, ונקראו פתות מענין פתה שפתיו (משלי כ' י"ט) שמיעורו פותח כי עליהם תפתח הדלת. (נא) את קדשי דוד, עיין רש"י ז"ל ובפשוט נראה כי כמו שהכין דוד לוקרות לבנין הבית, כן הכין גם סגלה מיוחדת לשר תעמוד למשמרת בנגזי המקדש לימים הבאים, בנאמר בדה"ח (כ"ט כ'—ג') ובכל נאי הכינותי לבית אלקי הזהב לזהב והכסף לכסף וגו' ועוד ברלותי בבית אלקי יש לי סגלה נתתי לבית אלקי למעלה מכל הכינותי לבית הקודש ע"כ, וכן נזכרו קדשים האלה פעמים רבות נמקי המלכים שלחרי שלמה, ולזה לומר פה הכתוב כי לחרי שבנה שלמה לת הבית, הביח לת קדשי לביו

תרגום אשכנזי

וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃

קָדְשֵׁי דָּוִד אָבִיו

בראַכטע אויך וואַס דוד זיין פֿאַטער געהייליגעט, דאַז זיל, בער, דאַז גאָלד אונד דיא גע־רעטהע, (חֹולעם) גאַב ער אין דיא שאַטצקאַמערן דעס גאָטטעסהויזעס.

אז

ר ש "י

רלה שלמה לתת מלותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב שלא יהו העכו"ם אומרי' קשה ירושתם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות ומבלות שגזל מהם דוד ו"ל כך אמר שלמה רשב היה נימי לבניו ג' שנים שנה אחר שנה והיו לו לבזבז ההקדשות הללו להחזיר נהן עניי ישראל:

פירוש מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה

עשה לרבעה לופני נחושת שנאמר ולרבעה לופני נחשת למכונה האחת בלורת עגלה גדולה וקומת הלופן האחד לשה ולני לשה. ומעשה הלופנים כמעשה לופן המרכבה לופן נתוך לופן למען יובל להוליכם לל לאר יהיה הרוח והרלון להוליכם שמה יולכים מבלי שילטרך להפנם לנד ולנה. והמרחק שמלופן לאופן ממזרח למערב לרבע לשות ובן מלפון לדרום שהוא מרובעת לל לרובה כעגלות שללו וזהו שאמר לרבע בשה לרך המכונה האחת ולרבע בשה רחבה מקל עב ולרוך נתחב בזני הלופנים שממזרח למערב הלפונים. ובן כמו ולותן הלופנים שבתוך שללו היה מקל נתון ונתחב בזנים מהם שמלפון לדרום המזרחיים ובן בזנים המערביים ושללו המקלו' קרלם הכתוב ידות זהו שאמרו וידותיהם. ופי' וגניהם הוא מרכזי הלופנים שבתוכם סובבים המקלות הללו ו'קרלים גב לפי שהוא הגובה שבלופן נסבבו על האדן ובן בל מרכז העיגול היה הגובה שממנו לפי שבל הדדין נמשכין משמו. ופירש ותזוקיהם הם העיגולים החלונים שמקצר חיזוריהם שהם העליים הדקים בשין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחיזוק והוא שלשין יחזוקיהם בסף (שמות כ"ז י') והוא הגלגל המגלגל על האדן ורגילין לעשות סביבו גרזל עגול ונקרא בלשון המשנה נפרק י"ל דבלים סובב על גלגל ובלן לל היה לריך לסובב לפי שהוא בולו מנחושת. ומסגרות פי' בשין טבלאות עשוי להם על סידות לזרבע רוחות בריבוע והוא שאמר ומסגרותיהם מרובעות לל עגולות והם סוגרים העגלה מלרבע רוחותיה לפיבך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת קרלם הכתוב סרני נחושת והיו מלה מסירסת ועליהם בלו מבחון ולל על גבם עשוייה בשין שליבו' סולם ושבין שליבם לשליבה מסגרות ועליהם כורת בקר וגו', והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד בנגד קומת הלופנים ומשופעים והולכים בכובע ובשין ביסוי שבעגלות לבים עד בולם בנגד קומת הלופן ושם נמשכין זה לל זה עד שמבסין לוחו זולת בחלצו למעלה לינן שבסין לבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו לשה ולחזו הביסוי הזה נקרא כורת והנקב שבו פי הכותרות וזהו שאמר ופיה עגול מעשה בן לשה ולחצי הלשה. וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי לשה וזהו שאמר וברלם המבוה חצי לשה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת נכנס ונתחב הבן שהוא בלי קבול המקבל הביור בשהביור תחב בבן והבן בתוך מחילה זו שעל העגלה והבן בתחתונה הוא עגול בחצי הלשה בשיעור גובה המחילה שעל הנקב העגול שבמבוה למעלה ועולה הבן על המחילה הזאת לשה וזה מה שאמר ופיהו מבית לבותרת מעלה בשה. ומעתה יש לנו שלש קומות קומת המבוה שהלופן לשה ומבי והמחילה העגולה חצי לשה ולשה יובל גובה הבן מעליה והלשה האחת היא מרובעת ולו לרבע בתפות בלרבע פינותיו וזהו שאמר ולרבע נתפות על מבוה האחת מן המבוה בתפיה לפי שהביור הוא למטה בשפולו מצופע מבנוס לתוך הבן ובדי שלא יבול לל תובו יותר מבשיעור הגרלה. לבך נעשו הללו הבתפות מיוחדו ויסבלהו: עד באן לשון בעל צורת הבית.

ב א ו ר

לחזר הבין למאמרת לל בית ה'. נתן, לפי שהפסיק בנמה שמות לחרי הפעל ויבא, לזה הזביר עוד הפעם לת נשוא המאמר, לך החליפו בפעל נתן שבעניבו לחד עם ויבא. גם יש לפרש ויבא (לבית ה') לת קדשי דוד וגו' ולת הזהב, ובן נתן לת הבלים בחוברות בית ה'. ובזה תמו דברי בישורי על מלאבת בנין הבית, לחר יוחל לללה לבנותו בשהרה ולהרחותינו בתפלרת עזו לוב"יב.

ח (א) אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי
הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
יְרוּשָׁלִַם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן:
(ב) וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים
בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:
(ג) וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: (ד) וַיַּעֲלוּ

ח (א) דאַמאַלס פֿערואַממעל־
טע שלטה דיא עלטע־
סטען פֿאָן ישראל, אַללע הויפּ־
טער דער שטעמע זאַממט
דען פֿאַמיליענפֿירשטען דער
קינדער ישראל צו (זיך) דעם
קעניגע שלמה, נאַך ירושלים,
אום דיא בונדעסלאַדע דעם
עוויגען הערוים צו פֿיהרען אוים
דער שטאַדט דוד'ס, דאַס איזט
ציון. (ב) אַללע מעננער פֿאָן
ישראל פֿערואַממעלטען זיך
ביים קעניגע שלמה אים מאָ־
נאַטע איחנים (גענעמוועלטיג
חשרי גענאַננט) צום פֿעסטע,
דאַס איזט אים זיעבענטען מאָ־
נאַטהע. (ג) דא קאַמען אַללע
עלטעסטען ישראל'ס, אונד דיא פריעסטער טרוגען דיא לאַדע. (ד) וויא פֿיהרטען דיא

ר ש "י

ח (א) נזיקי התנות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד בשהכניסו מנית עובד לתוס: (ב) בירח התנים. תרגם יונתן בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא ק־מלה בזנח וכען הוא ירחא שביעאה מזמניתנה תילה ובתיב בניסן שהוא רחש חדשים נקרא תשרי שביעי

באור

ח (א) אז יקהל, כבר אמרתי פעמים כי אחר מלת או יבוא לרוב הפעל בעתיד אם גם המובן על העת שעברה. ואולם אם זכרוני נאמן לי יהיה זה לך אם הפעל בנסתר אבל במדבר ונוכח יבא על נכון בעבר כמו מאז בחתי (שמות ה' כ"ג) או אמרתי (תהלים מ' ח') אז הייתי בעיניו (שיר השירים ח' י') וכדומה. נשיאי האבות, לדעת המפרשים אם רחבי המטות בעצמם ובא בן רק ליתר בלור, ויותר נראה כי נאבר ו"ו העטוף ונזיקי האבות אם נזיקי בתי אבות שהם רק רחב למשפחה ולא לשבט, כמו ונזיק בית אב למשפחת הקהתי (במדבר ג' ל'), וכן נזיק בית אב לשמעוני (שם כ"ה י"ד), שפירש רש"י שם אחד מאותה בתי אבות שהיו לשמעון. (ב) בירח האיתנים, רבו המפרשים בלשון הזה, חז"ל אמרו שנולדו בו אותני עולם האבות, וי"מ לפי שהיו בו מועדים יותר עלומים בקדושה ובמעלה כיום תרועה ויום הכפורים, ולאחם בעזבונם דרך לאחרת בזה עיין ספר המלים אשר ערך אותן, ולדעתי הבנון בדעת הריק"ם שהביא הרד"ק שנקרא כן בשנור שלוספים בו כל חבואת האדם (עיין שהשים שהם אית), ואולי הוא ונזר מן את שהורחבו כלי שאופרין בו בחדמה, והוא אחד מכלי האחריזה, וידוע כי אם שבר קין כלה קניר מוכנין ועודרין את פני האדמה לעורך הזריעה בחורף, ונקרא בשנור זה החודש הזה האתנים, הנ"ן והי"ו השם ליתם, כמו אדמוני ואמ"ם לרבים וי"ו הרבוי נפלה כדרכה. בחג, הבנון לדעתי שהביא"ת תשמש כאן, במקום הלמ"ד כדרכה לפעמים (עיין מבלול לרד"ק בשמות הביא"ת), והכוונה שהיו נאספים שם לחוג את חג הסוכות וגם את חג חנוכת הבית, ואלת בחג הוא בעין מאחר מוסגר. (ד) ויעלו, מתורגם (פֿיהרטען) ולא (העלו פֿיהרטען), עיין הקדמה לדברי הימים (כ"ב ע"ח):

אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
(ה) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי
הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר
לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃
נ (ו) וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים׃ (ז) כִּי הַכְּרוּבִים
פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן
וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־
ב בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ (ח) וַיַּאֲרִכוּ

לאַדע דעם עוויגען אינד דאַז
שטיפטסצעלט אונד אַללע
היליגען נערעטהע, דיא אים
צעלטע וואַרען; דיא פריע־
סטער אונד דיא לוים (נעמליך)
פֿיהרטען דיעזעלבען. (ה)אינד
דער קענינ שלמה אונד מיט
איהם דיא גאַנצע געמיינדע
ישראל דיא זיך צו איהם פֿער־
זאַמעלט האַטטע, וואַרען
פֿאָר דער לאַדע, אָפּפֿערטען
שאַפֿע אינד רינדער, דיא
ניכט צו צעהלען אונד ניכט צו
בערעכנען וואַרען פֿאָר מענגע.
(ו) דיא פריעסטער בראַכטען
דיא בונדעסלאַדע דעם עוויגען
אַן אירען אָרט, אין דען דביר
דעם טעמפּעלס, אַלזאָ אין
דאַז אַללערהייליגסטע, אונ־
טער דיא פֿליגעל דער כרובים.
(ז) דען דיא כרובים האַטטען
אויסגעברייטעט פֿליגעל אי־
בער דען אָרט דער לאַדע, אינד
בעדעקטען זאָ דיא לאַדע אונד
איהרע שטאַנגען אָבענאויף.
(ח) דיא שטאַנגען מאַכטען דיא

הבדים

ר ש " י

שניעי: (ד) ואת לחל מועד. שעשה משה ונתנם שלמה מזנחם בית לחזון כמו שזכינו בתוספתא דסוטה: לחר בחל. לחר נטה דוד לחרון: (ו) כנפי הכרובים. לותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם נקרקע ולין לחלו כרובים של נפורת שעל החרון: (ז) על מקום החרון. מקיר לל קיר כמו

ב א ו ר

אהל מועד, הוא האהל שעשה משה, ולדעת חז"ל נמנו שלמה עם כל כליו בעליות המקדש. הכהנים והלוים, הכהנים העלו את החרון והלויס את כליו (רד"ק ורלב"ג), וכל"הי (ב' ה' ד') נאמר ויעלו הלויס את החרון, ואמרו המפרשים כי שיעורו גם שם הכהנים, כי מלינו במקומות מה שנקראו כהנים לויס, גם כן שם העלו הכהנים הלויס נלא וי"ו החבור, וזה רחיה למה שאמרתי בנחומי לספר יהושע (ג' ג') שאם יבוא הכהנים הלויס אין הכוונה כמו שהבינו המפרשים הכהנים שהם מבני לוי, לך שיובן במסרון וי"ו ע"ם. (ו) בנפי הכרובים, הם הכרובים שעשה שלמה ועמדו בחרן, לבל הכרובים של משה היו נשתי קלוות הכפרת, וגם השה היו תזת הכרובים של שלמה (מדברי הרלי"ח). (ח) ויארכו, יש מחלוקת בין

המפרשים

הַבַּדִּים וַיִּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־
הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא
יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: (ט) אֵין בָּאָרֹן רַק שְׁנֵי
לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּיחַ שָׁם
מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה
עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: (י) וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים
מן
ר ש " י

זאָ לאַנגע, דאַס דיא ענדען
דער שטאַנגען פֿאָם היילי־
טהומע פֿאָר דעם דביר נעוע־
הען וואורדען, דאָך וואַרען זיא
ניכט זיכטבאַר פֿאָן אויסען,
אונר בליעבען דאַזעלבסט ביז
אויף דען הייטיגען טאַג.
(ט) ניכטס וואַר אין דער לאַ־
דע אַלס דיא ביידען שטיינער־
נען טאַפֿלען, וועלכע משה
אַם חורב היניין נעלעגט, אַלס
דער עווינע זיך פֿערבאַנד מיט
דען קינדערן ישראל'ס בייא איה־
רעם אויסצוגע אוים מצרים.
(י) אַלס דיא פריעסטער אוים

כמו שאמר למעלה בענין: (ח) וירלו ראשי הבדים. בפרושת שבוגד הפתח בחמה טרקסין יכול יהיו מקרעין בה ויוכלין ח"ל ולא ירלו המוכה הא כילד דוחקין וכולטין כעין שני דדי לשה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר ח' י"ג): (י) בצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשתו האהרן נדביר בשילהו שרתה

שכינה

באור

המפרשים אם שלה הבדים הם השה על משה ורק היו מוכנין לותם עתה לתון לנד פניו, כי לא לריכין עוד לנשת בהם לו שעשה שלמה בדים לחרים גדולים מלותם של משה, והטעם כי רלה שילך הכהן הגדול ביוהכ"פ בנוהו של הקדש פנימה ולא יפנה לחנה וחנה (עיין רד"ק בשרשים והרדי"ל בשן). והנה לפ גם לין ספק כי שרש לוך גם בהפעיל לפעמים הוא עומד, כי לף לפ נסכים לדברי הרד"ק בשרשים שאמר, כי בתריך ימים לינונו כמו שאנו רגיל בודד שכל הוא עובר כמו הימים יתריכון לותך שלפ הי' עומד לריך לנוח ביותם הלמ"ד כמו כי תרבו לו פ הימים (בראשית כ"ו ח'), [לשבל לין מזה ראיה מוכרחת, כי מלת לו פ הוא רק כמו לך לך לפי לך וכדומה], הלה מלינו ובתריך הענן (במדבר ט' כ"כ) ופ בוודאי עומד, שכל זאת נראה שכאן הוא יולא בדעת כל המפרשים, ומתרגום יונתן שבעתיק וַאֲרִיכוּן נקל ולא וְאוֹרִיכוּן בַּאֲפֵעַל לין להניח ראיה שבדברי מלינו גם להיפך כי יַאֲרְכוּ הימים (יחזקאל י"ב כ"ב) תרגם ויורכון יומיהון, ופ לין ספק שהוא עומד ובכל זאת תרגם בַּאֲפֵעַל רק שהשמיט הלל"ף ולא"כ לין לסמוך בזה על עדותו. ולא יראו החוצה, בהיכל כי הי' רק על פני הדביר. (ט) אין בארון, כתב הרד"ק ז"ל: וזה לראיה שלא היו בו לא שברי לוחות ולא ס"ת, ולחרון שנו ס"ת נראה שנתנו בקולר בית ה' עם לחל מועד עב"ל, ולא הזכיר הרב בענין המן ומטה לאהרן, לפי שלדעתו לא היו שלה מונחים בלחרון רק לפני הלחרון, וכן פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ד) ע"ש, והנה נעה הרד"ק לחברי כ' יהודה בר שלעלי (זקלים דף ט') שאמר כי שתי תרונות היו, והרלב"ג אמר ז"ל: זה לא יתלול שלא היו בלחרון הדברים שנזכרו בתורה כמו בענין המן ומטה לאהרן, לף שלל בזה שלא היה מן התורה רק עשרת הדברים (המה שני לוחות הלחרונים, וגם הרלשונים והם שברי לוחות כנ"ל דעתו) כי הם מקיפים כל התורה והוא בדעת רבנן שם שלא היה רק לחרון לחד, לא נאר לנו הרלב"ג לים מקום ספר התורה אם היה (בדעת קלת מאו"ל) דף יולא מהלחרון שגם היה ספר התורה מונח, לו שגם הוא הסכים לדעת הרד"ק בזה כי נתנו לותו בקולר בית ה', וכמו שהניח הרד"ק רמים לדבריו מס"ת שמשה מלקיהו הכהן, ולין להלריך בזה. אשר ברח, הרי זה מקרא קלר ושעורו על פי

מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: (יא) וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: (יב) אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: (יג) בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: (יד) וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: (טו) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: (טז) מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם

דעם היילינטהומע ניענען, דאַ ערפֿיללטע דאַו געוועלקע דען טעמפּעל דעם עווינען. (יא) אונד דיא פריעסטער קאָננטען זיך ניכט הינשטעללען צום דינסטע פֿאַר דעם נעוועלקע, דען ערפֿיללט האט דיא הערליכקייט דעם עווינען דאַו נאָטטהויז. (יב) דאַ שפּראַך שלמה: עוויגער! דער דוא עם אויסשפּראַכסט אים געוועלקע צו טהאָנען! (יג) איך האַבע נעבויעט אין ואָהנהויז דיר צו עהרען, אייגען אָרט צו דיינער רעוידענץ אין עווינקייט. (יד) דאַן וואַנדטע דער קעניג זיין גזיכט, אונד זענעטע דיא גאַנצע פֿערזאַמלונג ישראל'ס. אונד דיא גאַנצע פֿערזאַמלונג ישראל'ס וואַר נעגענווערטיג; (טו) אונד ער שפּראַך: נעלאָבעט זייא דער עווינע גאָטט ישׂראל'ס, דער עם מינדליך אויסגעשפּראָכען צו מיינעם פֿאַטער דוד, אונד מיט זיינער מאַכט עם אויך ערפֿיללטע! ער שפּראַך נעהמלך: (טז) זייט דעם טאָגע, דאַ איך הערויס גענּיהרט האַבע מיין פֿאָלק ישראל אויס מצרים, ערוועהלטע איך קיינע שטאַדט אויס

ואבחר

ר ש " י

סכינה נסיכל: (יב) לז תמר שלמה. כשראה הענן תמר עתה רוחה לנו שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לנח ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן תמר כי בענן נראית על הכפורת (ויקרא ט"ז ב) כך שנויה בספרי: (יג) לשבתך עולמים. שתשכחנה לך הותרו הבמות ולא שרתה שכינה בשום מקום אחר: (טו) לאחר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: (טז) מן היום וגו'. את זה דבר על דוד חכי:

ב א ו ר

כית ס' נרית וגו' וכן תרגם יונתן. (יב) בערפל, בח הבי"ת קמוצה בענוד הידיעה כלומר בערפל כזה שהוא בדרך נסי מבל לח בערפלי ענני הטבעים; וחין לומר שבח הקמ"ץ בעבור הסגסיק, כי לח מלינו הנקודה הזאת לפני הנגינה אחתונה בעבור טעם הסגסיק. והנה ירחה שהענן לח היה נרחה רק בדביר ובהיכל שעם הכהנים עומדים ובחצר יכלו למין ולחמרו לשלמה כי בל יכלו לעמוד ולשרת, חז חמר להם שלמה הוח הדבר חשר דבר ה' לשכון בערפל ובבר בחרו חז"ל היכן דיבר (עיין רש"י), וברגשות לבבו ושמחתו היסיף עוד בנה בניתי וגו'

וְאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל: (יז) וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד
אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־
לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ
כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: (יט) רַק אַתָּה
לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי:
(כ) וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֶּר וָאָקוֹם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב ו
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (כא) וָאָשִׂם שָׁם
מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית
יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

אַללען שטעממען ישראל'ס,
אום איין הויז צו בויען, דאַס
מיין נאַמע דאַועלבסט וואָרע,
ביז איך דען דוד ערוועהלטע,
(רעגענט) צו זיין איבער מיין
פֿאָלק ישראל. (יז) אונד אַלס
עס אים ווילללען מיינעם פֿא־
טערס דוד ווַאר, איין הויז צו
ערבויען דעם נאַמען דעם עווי־
גען גאָטטעס ישראל, (יח) דאַ
שפּראַך דער עווינע צו מיינעם
פֿאַטער דוד: דאַס דיין הערץ
זיך זועהנטע, מיינעם נאַמען
צו עהרען איין הויז צו בויען,
דיעוער ווילללע וואַר וואָהל־
טהעטינ. (יט) דאָך זאָללסט
דו א דאַז הויז ניכט ערבויען,
זאָנדערן דיין זאָהן, דער אוים
דיינען לענדען הערפֿאָרגעהען
ווירד, דיעזער זאָלל ערבויען
דאַז הויז מיינעם נאַמען צו עה־
רען. (כ) נון האַט דער עווינע
זיין וואָרט ערפֿילללעט, וועל־
כעם ער אויסגעשפּראָכען,
אונד איך שטעהע נון דאָ אַן
דער שטעללע מיינעם פֿא־
טערס דוד, איך זיטצע אויף

ויעמד

דעם טהראָנע ישראל'ס, זאָ וויא דער עווינע עס אויסגעשפּראָכען, איך בויעטע דאַז
הויז דעם נאַמען דעם עווינען גאָטטעס ישראל, (כא) אונד בעשטיממטע דאַזעלבסט איי־
נען פּלאַטץ פֿיר דיא לאַדע, אין וועלכער דער בונד דעם עווינען איזט, דען ער גע־שלאָס־
סען מיט אונזערן פֿאָטערן, אַלס ער זיא הערויספֿיהרטע אוים דעם לאַנדע מצרים.

הער־

באור

כלומר עתה נאצר תראה כי ענוך עומד בנית זה תדע כי הבית נבנתי הוא מכון שנתך, גם יתכן לפרש כל המאמר ה' לאמר וגו' נדרך הקריאה מול הקנ"ה וכן מתורגם. (טז) ואבחר בדוד, כלומר עד תאר בחרתי בדוד כי לו בחרתי בירושלים במקום שנגה שם דוד מזבח כנזכר בסוף שמואל, ובד"הי (ב' ו' ה') מפורש זה נאמר היטב, כי שם נאמר לא בחרתי בעיר וגו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל ואבחר בירושלים ואבחר בדוד וגו', ובנר לאמרתי זה פעמים שכל הדברים שנאמרו ונשנו במקרא, הלאחרון חמ"ד יותר מזוקק. (יח) יען, עיין בנאור דה"נ (ו' ח'). (יט) רק אתה, בענוד בנוד לפניו העליס השנה בעבורה מנע ה' את דוד מלבנות בית לאלהים. (כא) עם אבותינו וגו', ובד"הי (שם י' י"ח) נאמר רק עם בני ישראל

(נד) וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶת כָּל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת לַיהוָה קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה מִכְּרֹעַ עַל בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: (נה) וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: (נו) בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ: (נז) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: (נח) לְהַט לִבֵּנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ: (נט) וְיִהְיוּ דְּבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: (ס) (ס) (ס)

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֵן נָא דְּבָרֶיךָ
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי׃
(כז) כִּי הֲאָמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־
הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה
אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ (כח) וּפָנִיתָ אֶל־
תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה
אֱלֹהָי לִשְׁמַע אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־
הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל
לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ (כט) לִהְיוֹת עֵינְךָ
פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה
וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה

דברך קיי. אשר

גע זיך דען בעזועהרען, גאָטט ישראל׳ס! דיין וואָרט, וועל־כַּעם דוא גע׳שפראָכען צו דיי־נעם קנעכטע דור, מיינעם פַּאַ־טער. (כז) ואָללטע דען אַבער גאָטט אויף ערדען וואָהנען? — דאַ דאָך דיא הימעל אונד דער הימעל הימעל דיך ניכט פַּאַססען קעננען, פֵּיל־וועניגער (קַמָּץ עכ) דיזעס היין וועלכַּעס איך גענויעט. — (כח) אָ מעגעסט דוא (רַחַ־זעוכט) דיך נור וועגדען צום גענעטהע דיינעם קנעכטעם אונר צו זיינעם פֹּלעהען, עווי־גער מיין גאָטט! אום צו האָ־רען אויף דאַז רופֶען אונר אויף דאַז גענעטה, וועלכַּעם דיין קנעכט הייטע פֵּערריכטעט פַּאָר דיר, (כט) דאַס דיין אויגע איממער אָפֶּען זיא, (רַחַם הייסט רייכע פַּחְזוהוכג מיימער וואַכען) איבער דיזעס הויז, דעם נאַכטס אונד אַם טאַגע, איבער דען אָרט, פַּאָן דעם דוא וואַנטעסט: מיין נאַמע זאָלל דאַזעלבסט זיין; אונד דאַס דוא האָרעסט אויף דאַז גע־

ר ש״י

(כז) האמנם. לשון תימה: לא יכלכלוך. לא יכילוך:

תבר

באור

שונות תבר ינעס יותר כנודע. (כז) האמנם, הס"ק נפת"ח כי היא לתימה כלומר הלא יהי' זאת, למת כי יצב אלהים על הארץ, הנה השמים וגו', אולם הבית הזה הוא רק מכון לשמוע שם אל הרנה ואל התפלה (מדברי הרד"ק). והנה ה' נתן לדוד אתי הנחות (ל"ה ח' כ"ח), הלזאת כי שלמה יצב על כסאו לחריו ומלכותו תכון לעולם אם ילך בדרכי ה', והשנית כי הוא יבנה לית בית מקדש ה', ולזה אמר שלמה נגד הנחות הראשונה יהמן נא דבריך וגו' ואח"כ כי יציב בנית תבר בנה התכלית הנרצה, כי יהיה עיני ה' פקוחות אל הבית הזה ואזניו קשובות לכל התפלה תבר יתפללו לו במקום הזה. ואתה קירוב הנעים שים עיניך ולבך אל התפלה הנשגבה הזאת, ומבן כי לא הזכיר דבר ממעשה הקרבנות ועבודת הכהנים כי יהיה לרצון, ולא דבר רק מעבודה הנאחרת שהיא בלב והיא התפלה, ובזה ברור לעמו כי הקרבנות הם רק התמצעים המביאים אל התכלית הנרצה מאתו ית', והוא כי נתן לבנו אליו ית' לעבדו ברוח נכון ונפש תפלה, ואין להתריך בקרבנים תבר כל מבקיל יבין מעצמו. (כח) היום, ובל"ה (זס י"ט) לא נאמר היום, ויהיה הכיוונה בכל עת תבר התפלל לפניך, וא"כ לא יהיה להיות עיניך וגו' תכלית התפלה (כתבר בתר הרבי"ם), רק שיכוונו ופניות אל תפלת עבדך כי יהי' עיניך פקוחות, והנה התפלל תפלה על עצמו ואח"כ על עמך ישראל,

אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה: (ל) וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ
וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפְּלוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע
אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ: (לא) אֵת אֲשֶׁר
יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׂא־בוֹ
אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי
מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה: (לב) וְאַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ
אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת
דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק
לָתֵת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ: (לג) בְּהִנָּגֵף
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר

יחטאו

געבעטה, וועלכעס דיין קנעכט
אן דיזעם אָרטע פֿערריכטעט.
(ל) ערהאָרן מאָגעסט דוא דאָס
פֿלעהען דיינעם קנעכטעם
אונד דיינעם פֿאָלקעס ישראל,
וועז זיא בעטען אן דיזעם אָר=
טע; ערהאָרן מאָגעסט דוא
עס אם אָרטע דיינעם וואָהנ=
זיטצעס; ערהאָרן — אונד
פֿערצייהען — — (לא) וועז יע=
מאַנד זיך פֿערזונדיגעט געגען
זיינען נעכסטען, דיעזער איהם
אייגען אייד אויפֿטרעגט דען
ער צו שווערען האַט, אונד עס
קאָמט דער אייד פֿאָר דיינעם
אַלטאַרע אין דיזעם היוז;
(לב) דאָ מאָגעסט אים היממעל
דוא עס האָרן, אונד אויסאי=
בען דאָס רעכט אן דיינען קנע=
טען, דאָס דיא שולד דען שול=
דינען טרעפֿע, אינדעם דוא
זיינען וואָנדעל פֿערנילטסט אָב
זיינעם הויפטע, אונד דער נע=
רעכטע אונשולדיג ערקלערט וועדע, אינדעם איהם גאלָהנט ווירד נאָך זיינער נע=
רעכטיגקייט. — (לג) וען דיין פֿאָלק ישראל פֿאָר דעם פֿיינדע גאשלאָגען ווירד, וייל זיא נע=

זינ=

ר ש " י

(לא) לחבר יחטא איש לרעהו. נועל לחבת איש: ונשא בו אלה. כמו שהמים נודקין לומה כך המים נודקין לומי: ונשא בו. לשון נוזה: ובא אלה לפני מזבחך. והעמיד הכהן את האלה לפני ה' (במדבר ה' י"ח): (לב) לתת דרכו בראשו. ולבתה בטנה וגו': ולהלדיק לדיק. ונקתה

ב א ו ר

ולנסוף גם על הנוכרי. (ל) ושמעת וסלחת, ענינו תשמע לסלוח לו אם יתודה חליך חטאתו, לך בכל זאת תמצוא מקום לדק בין איש לרעהו ובל תחת לעון הנשבע בשקר. (לא) ונשא בו, לדעת רש"י ורד"ק הוא מענין נוזה כי מלינו בחל"ף כנוזה בחבר נוזת בו (ישעי' כ"ל ג') ועוד כמוהו, ות"כ נחלף ש"ן יסנית בשחלית, ואין לורך לזה אם נאמר שהשוזת בו הוא נמקים עליו, כמו הנהמה לחבר לחי רובך בה (נחמי' כ' י"ח) ועוד רבים (עיין מכלול לרד"ק), והכוונה אם יחטא איש לרעהו, ורעהו ישא עליו אלה. ובא אלה, כבר התקינו חז"ל שהשבועה בש"ת לו בנקיטת חפץ, וגרלה כי בחרו גם במקום קדוש והיו משביעין לחתו בימים ההם אלל מזבח ה' לחייב עליו בחבר מלינו בסיטה, וע"ז לחבר ובא אלה (ובא) הוא בנוי סתמי, וירלה לי כי נחסירה ה"ח הדעת במלת אלה (ורלוי להיות החלה) וזה בעבור החל"ף שחברים, כי דרכה להיותה נעדרת בהסמכה לחות הגרון בחבר לחברו פעמים. (לג) אשר יחטאו, כי

יחטאו

יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־
שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ
בַּבַּיִת הַזֶּה: (לד) וְאַתָּה תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם: (לה) בְּהֶעָצֵר
שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־
לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם
יָשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם: (לו) וְאַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת
עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם
אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־

זינדיגעט ווידער דיך, אונד זיא
קעהרען צוריק צו דיר, ערקענ־
נען דיינען נאַמען, אונד בעטען
אונד פֿלעהען צו דיר אין דיע־
זעם היזע; (לד) דאַ מאַנסט דוא
עם האָרען אים הימעל, אינד
פֿערגעבען דיא זינדע דיינעם
פֿאָלקעם ישראל, אונד זיא
צוריקברינגען אין דאַז לאַנד
וועלכעם דוא איהרען פֿאָטערן
גענעבען.—(לה) ווען דער הימ־
מעל זיך פֿערשליעסט, דאַס
קיין רעגען קאָממט, ווייל זיא
געזינדיגעט ווידער דיך, אינד
זיא בעטען אַן דיזעם אָרטע,
ערקעננען דיינען נאַמען אונד
קעהרען צוריק פֿאָן איהרען זינ־
דען וווייל דוא זיא נעדעמיטהי־
געט; (לו) זאָ האָרע דוא עם
אים הימעל, אונד פֿערגיב
דיא זינדע דיינער קנעכטע

בה

אונד דיינעם פֿאָלקעם ישראל, נאַכדעם דוא איהנען דען גוטען וועג געצייגט, וואָרויף זיא
וואַנ־

ר ש " י

ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה: (לג) והודו את שמך. שחייב לדם לנדך על הרעה: (לה) כי תענם. למען תענם כי מצמצ לטון מטר:

ירקון

באור

יחטאו לך וכן הוא בד"הי (ג"ד) גם בא שם ואם ינגף וגו', והוא מדיוקק יותר. בביח הזה, הנשארים בעיר יתפללו על החיכל אשר נשבו (מדנרי רד"ק). (לד) ואתה תשמע השמים, יונתן תרגם כל השבע השמים נפרשה הזאת חקבל מן שמיא, והוא הנכון כי כן בא בד"הי נכל תלה (זולת שם כ"ז) מן השמים. (לה) כי הענם, הנכון כפירוש רש"י והרד"ק שהוא מל' עניו וכא נקל כמו תודך כי עניתני (תהלים קי"ח כ"א) ע"ש נכאור, ושם הוא נלי ספק יולא, וכן ותן תלהים לבני חדם לענות בו (קהלת ח' י"ג) אין ספק שהוא מענין הזה. (לו) כי תורם, נכל המקרים הנזכרים נפרשה לא נאמר כי ה' יורם בדרך זולת כאן אלא עבירת גשמים, ולכן יראה לי כי הי' למלך כוונה מיוחדת נזכרון זה והוא כי רלה להזכיר את עמו הרעב שהי' בימי חביו (שמואל ב' כ"א) אל שאול ואל בית הדמים ולא נאחר ה' לאיין עד כי הוקעו שבעת בני שאול, והנה לולא גלה ה' את סודו לעבדיו הנביאים להורות לבני ישראל את הדרך אשר ילכו ואת המעשה אשר יעשו לא יעלה על הדעת כי רק נראתי החכמים החלה יחרלה ה', ואין ספק לדעתי כי היו רבים מהנביאים אחרי דוד בזה נאמרם ה' לא לוה בזאת (כי בפי מספט תורתינו לא יומתו בנים על אבות) ואך הוא לקח את נקמתו מבית שאול, ולזה כוין שלמה באמרו כי תורם וגומר לאמור כי עמקו מחשבות ה' וכל דרכיו מספט

ואין

בָּהּ וְנָתַתָּ֣ה מָטָ֗ר עַל־אַרְצְךָ֙
אֲשֶׁר־נָתַ֣תָּה לְעַמְּךָ֔ לְנַחֲלָ֖ה׃
(מ) רָעָ֣ב כִּֽי־יִהְיֶ֣ה בָאָ֗רֶץ דֶּ֚בֶר
כִּֽי־יִהְיֶ֣ה שַׁדָּפ֔וֹן יֵרָק֖וֹן אַרְבֶּ֑ה
חָסִיל֙ כִּֽי יִהְיֶ֔ה כִּֽי יָצַר־לוֹ֙ אֹיְבֹ֔ו
בְּאֶ֖רֶץ שְׁעָרָ֑יו כָּל־נֶ֥גַע כָּל־מַחֲלָֽה׃
(מא) כָּל־תְּפִלָּ֣ה כָל־תְּחִנָּ֗ה אֲשֶׁ֤ר
תִּֽהְיֶה֙ לְכָל־הָאָדָ֔ם לְכֹ֖ל עַמְּךָ֣
יִשְׂרָאֵ֑ל אֲשֶׁ֤ר יֵדְעוּן֙ אִ֣ישׁ נֶ֣גַע
לְבָבֹ֔ו וּפָרַ֖שׂ כַּפָּ֥יו אֶל־הַבַּ֖יִת הַזֶּֽה׃
(מב) וְאַתָּ֣ה תִשְׁמַ֔ע הַשָּׁמַ֖יִם מְכ֣וֹן
שִׁבְתֶּ֑ךָ וְסָלַחְתָּ֙ וְעָשִׂ֣יתָ וְנָתַתָּ֔
לָאִ֖ישׁ כְּכָל־דְּרָכָ֑יו אֲשֶׁ֤ר תֵּדַע֙
אֶת־לְבָבֹ֔ו כִּֽי־אַתָּ֥ה יָדַ֖עְתָּ לְבַדְּךָ֥

את

ווּאַנערלן זאָללען, אונר גיב
רעגען פֿיר דיין לאַנד וועלכֿעס
דוא דיינעם פֿאָלקע אין בעזיטץ
גענעבען. — (מ) ווען הונגער
איזט אים לאַנדע, ווען פּעסט
אי֯זט, ווען ש וינדווֹלכֿ, גע֯לב֯
זי֯כט, הי֯אשרעקקע אָדער
פֿעלדפֿראס הערשט, ווען
איין פֿיינר איהם אים לאַנדע
זיינע שטעדטע בעלאַגערט,
אָדער זאָנסט איינע פּלאָגע
אונר קראַנקהייט דאַ איזט;
(מא) זאָ כיאָגעסט דוא יעדעם
געבעטהע, יעדעס פֿלעהען,
פֿאָן יעדעם איינצעלנען מענ֯
שען אונר פֿאָן דיינעם גאַנצען
פֿאָלקע ישראל, וועלכֿע ער֯
קעננען יעדער דיא אונרע
זיינעם הערצענס, אונר דיא
הענדע אויסב֯ייטען אין דיע֯
זעם הויז, (מב) דוא אים הימ֯
מעל, דיינעם פֿעסטען וואָהנ֯
זיצע, עם ערהאָרען, פֿערצי֯
הונג אַנגעדייהען לאַסטען,
אונר אייניעם יעדען נאַך זיינעם וואַנדעל פֿערגעלטען, זאָ וויא דוא זיין הערץ קעננעסט; אינ֯
דעם

ר ש י

(לז) ירקון. שהתבואה לינה שולה נקיה לעשות שבולת:

ב א ו ר

ולין לנו להרהר אחרי מדותיו יתעלה. (לז) שדפון, לדעת הרלב"ג והרד"ק שדפון וירקון
המה חולי הגוף וכן תרגם הרמב"ן בתורה, ויתבן גם דעת רס"י ורד"ק שהמה מכות
התבואה כי סגנון הלשון יורה שכל סוג וסוג מהמקריס הרעים חלק ע"י פעל יהיה ול"כ
שדפון וירקון הנגלל עם חרבה וחסיל הוא ג"כ כמוהו מכה המכלה פרי האדמה. בארץ
שעריו, הכוונה בהפך בשערי תרבו לו שהוי"ו של ושעריו עומד במקום שנים וכן הני"ת של
נחרן ושעורו נחרבו ושעריו. (לח) לכל האדם לכל עמך, כתב הרד"ק בין ליחידים בין
לרבים, והרלב"ג אמר וז"ל לאחר תהי' לכל אחד מהיחידים האדם לאחר לעמך ישראל כי על
הנביא לא התפלל שלמה עתה ע"כ, וגם מפסוק מ' נראה שרק על עם ישראל ידבר,
שולי נפי מה שכתב נהה"י (נס כ"ט) לכל האדם ולכל עמך ישראל, נראה יותר כפירוש
הרד"ק. נגע לבבו, ונד"הי נגעו ומכאבו בפל ענין במלות שונות. (לט) וסלחת ועשית,
הכוונה לדעתי גם פה בהפך תעשה זאת ותסלח והעד אחרי סליחה ועשיה שני ענינים
שהרי נד"הי נשמע מלת ועשית וכי אינו לא לצורך הענין ולא ליופי המליצה: אשר תדע,
הנגון כי נחסר כ"ף הדמיון והענין כי תתן לי כדרכיו כפי אחר נתנת את לבו עם בחמת
ובתמים, שב אליך ורצוי לעשות כל תפלתו. כי אתה ידעת לבדך, ונד"הי כי אתה לבדך

ידעת

אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: (מ) לְמַעַן
יְרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם
חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ: (מא) וְגַם אֶל־
הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן
שְׁמֶךָ: (מב) כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת־שִׁמְךָ
הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרֹעֲךָ
הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת
הַזֶּה: (מג) אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן
כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שִׁמְךָ לְיִרְאָה
אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־
שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר

בניתי

תרגום אשכנזי כד

דעם דוא דאַז הערץ אַללער
מענשענקינדער קעננעטט,
(מ) אויף דאַס זיא דיך עהר־
פֿי־כטען דיא נאַנצע צייט וועל־
כע זיא פֿערלעבען אים לאַנדע,
דאַז דוא אונזערן פֿאָטערן נע־
געבען. (מא) אויך דער פֿרעמ־
דע, דער ניכט פֿאָן דיינעם
פֿאָלקע ישראל איזט, דער אום
דיינעס נאַמענס ווילליען אוים
פֿערנעם לאַנדע קאָממט,
(מב) ווען מאַן נעהאָרט האַט
פֿאָן דיינעם נראָסען נאַמען,
פֿאָן דיינער שטאַרקען מאַכט
אונד דיינעם אויסגעבר־ייטע־
טען אַרמע; ווען דיעזער נון
קאָממט אונד בעטעט אין דיע־
זעם הויז; (מג) זאָ מאָגעכט
דוא עם האָרען אים הימעל,
דיינעם פֿעסטען וואָהנויטעע,
אינד אין אַללעם אום וואַס דער
פֿרעמדע דיך אַנרופֿט איהם
ווילליפֿאַהרען, אויף דאַס אַל־
לע פֿעלקער דיינען נאַמען ער־
קענעען אונד דיך פֿירכטען זאָ
ווייא דיין פֿאָלק ישראל, דאַס

זיא ערקענעען דאַס מאַך דיינעם נאַמען גענאַננט ווירד דיעזעם הויז וועלכעם איך ער־
בויט

רש"י

(מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי. וביזרחל היה לומר לתת לאים ככל דרכיו לפי שיזרחל מכיר בהקב"ה ויודע שביכולת ביזו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעלמו ובחטאו אבל העכו"ם קירח חגר ואומר בית שמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ונלחתי והתפללתי בו ולא מלחתי בו ממש לפיכך ככל אשר יקרא אליך העכו"ם אבל ישראל אם לחה רוחם

באור

ידעת וזה נכון יותר כפי משפט הלשון גם בא רק לת לבד בני האדם ונחסר מלת כל וגם עי"ז תתרומם לחות המליצה כנודע כל זאת לכל יודעי לשון וספר. (מ) למען יראוך, ובד"ה מפורש יותר ללכת בדרכיך כל הימים וגומר. (מא מב) וגם הנכרי, בני הנתונים החלה בלו בחוד בד"ה (עם ל"נ) כי קילר עם בלשונו עיין עם ועיניך תחזינה כי עם תתיפה הדרת המליצה ביותר שלת מאשר הוא פה, והנה כבר הסרנו פעמים כי כל מגמת ופע שלמה היתה כי ישראל יעשה חיל לא בכח ידם וגבורות ימינם, רק ע"י בטחון המלחמה ותפילות הקהל והמסחר כי יביאו ממרחק לחמם בחניות סוחר ותחנות רוכלים (דורך טיפֿהרט מוך קחרחוחנען) ולזה הי' כל תפלתו לגוף בנדית שלומים עם כל העמים אשר

סביניו

בָּנִיתִי׃ (מד) כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה
עַל־אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם
וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־
בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃ (מה) וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם
אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם
וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃ (מו) כִּי יֶחֶטְאוּ־
לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֶחֱטָא
וְאָנַפְתָּ בָּם וְנָתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רָחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ (מז) וְהֵשִׁיבוּ
אֶל־לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם
וְשָׁבוּ וְהִתְחַנְנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ
שביהם

הרגום אשכנזי

בויעט. (מד) ווען דיין פֹאלק
אויסציהעט צום שטרייט
ווידער זיינען פיינד, אין יעדער
ריכטונג דיא דוא זיא שיקען
ווירסט, אינד זיא ביטען צו
דיר נאך דער שטאדט היודיא
דוא ערוועהלטעסט, נאך דעם
הויז דאז איך ערבייעט דיי=
נעם נאמען צו עהרען; (מה) זא
מאגסט דוא עהרערען אים
הימעל איהר געבעטה אונד
איהר פֹלעהען, אונד איהר
רעכט אויספֹיהרען. (מו) ווען
זיא זיינירינעג ווידער דיך, —
דען עם איזט יא קיין מענש
דער ניכט זינדינעט — אונד
דוא צירנעכט איבער זיא אונד
גיבסט זיא פרייז דעם פֹיינדע,
אונד איהרע זיענער פֹיהרען
זיא געפֹאנגען אין פֹיינדעס=
לאנד, פֹערן אדער נאהע;
(מז) אונד זיא נעהמען עם צו
הערצען אין דעם לאנדע וואו זיא געפֹאנגען וינד, בעקעהרען זיך אונד בעטען צו דיר
אים

ר ש " י

שהוא משחית בממונו אל תביאהו אל תתן לו׃ (מד) דרך העיר. פונים לכל ירושלים׃ (מה) ועשית משפטם

שְׁבֵיהֶם לֵאמֹר חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ
רָשָׁעְנוּ: (מח) וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם
אֲשֶׁר־נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר
בָּחַרְתָּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי
לִשְׁמֶךָ: (מט) וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם:
(נ) וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־
לָךְ וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־
בָךְ וְנָתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שְׁבֵיהֶם
וְרִחֲמוּם: (נא) כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ
הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ

אים לאַנדע איהרער זיענער,
אינדעם זיא שפרעכען: ווער
האבען אונז פערזינדיגעט
אונד פערגאנגען, ווער זינד
שולדיג; (מח) האבען זיא זא
זיך בעקאהרעט צו דיר, מיט
גאנצעם הערצען אונד מיט
גאנצער זעעלע, אים לאנד
איהרער פיינדע דיא זיא גע־
פאנגען נאהמען, אונד בעטען
צו דיר אין דער ריכטונג געגען
איהר לאנד הין, דאם דוא נע־
געבען איהרען פאטערן, גע־
גען דיא שטאדט וועלכע דוא
ערוועהלטעסט אינד גענען
דאז הויז וועלכעם איך נעבוי־
עט דיינעם נאמען; (מט) דאן
מאגעסט דוא ערהאירען אים
היממעל, דיינעם פעסטען
זיטצע, איהר בעבעטה אונד
א־הר פלעהען, אונד איהר
רעכט אויספיהרען. (נ) דוא
מאגעסט פערצייהען דיינעם
פאלקע, וואס זיא נעזינדיגעט
ווידער דיך, אללע פערברע־

בניחי קרי. כור

כען דערען זיא נעגעגען דיך זיך שולדיג מאכטען; לאם איהנען באר מהער צינקיוט
צו טהייל וועדען בייא איהרען זיענערן, דאם זיא זיך איהרער ערבארמען. (נא) דאזיא דיין
פאלק אונד דיין אייגענטהום זינד, וועלכעם דוא העהויסגעפיהרט האסט אוים

מצרים

באור

ימחסס ויגעלם לנלוחס. (מח) העיר, עפ"י הטערתי נפסוק מ"ד שיעורו ודרך העיר.
(נ) ורדמום, נחב הרד"ק שניחוס לנחח מהגלות ולנזוב אל תרלס כחשר עשה כורש ע"כ;
והנה לח החכלל כי יוליחס ה' ניד חזקה ונזרוע נטויה כחשר עשה נמלרים, כי חיש מנוחה
היה שלמה ולח לנש רוח נקמה לך כל ישעו כי' כי לח יסח גוי אל גוי חרב וחשנות המלחמה
מקלה החרן ועד קלהו, והנה נד"ה לח נחמר רק וסלחת לעמך חשר חטחו לך ולח זולת זה,
וירחה לי כי לכוונה מיוחדת השמיט הסופר של ד"ה (שהוח עזרת נדעת מז"ל) המחמר
ונתחם לרחמים וגומר כי נודע הוח כי רק לחנשים מעטים מבני ישרחל עלו עם עזרת
מנבל כי רובם לח עזבו חת חרן מגורם כי היו נחחד החושנים סם ולח חסרו דבר, וחין
ספק שהיה זחת רע בעיני עולי בבל כי לחיכם מחסו נחרן החמדה, ולזה לח רלה עזרת
להזכיר כי שלמה נקט מה' רק לחת לוחם לרחמים לפני שניהם ולח להשיגם חל חדמחם,
ומה שנח לעיל (ל"ד) והשנחם חל החדמה וגומר, לח נחמר על כלל החומה חשר חגלה

מחילה

כְּבוֹר הַבַּרְזֶל: (נג) לְהָיוֹת עֵינֶיךָ
פְּתֻחוֹת אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־
תְּחִנַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִשְׁמַע
אֲלֵיהֶם בְּכָל קָרְאָם אֵלֶיךָ: (נג) כִּי־
אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ לְנַחֲלָה מִכָּל
עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּיַד ו
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־
אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם אֲדֹנָי יְהוִה:
(נד) וַיְהִי ו כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל
אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה־
וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח
יְהוָה מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו
פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: (נה) וַיַּעֲמֹד
וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל
גָּדוֹל לֵאמֹר: (נו) בָּרוּךְ יְהוָה
אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר לֹא־נָפַל דָּבָר
אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר

מצרים, או ם דעם אייערנעז שמעלצאָזען. (נג) אָ דאַם דיין אויגע (דאַס הייסט דיינע פֿאָרזעהונג) נעריכטעט זיין מאָגע, איף דאַז פֿלעהען דיינעם קנעכטעם, אויף דאַז פֿלעהען דיינעם פֿאָלקעם ישראל, דאַם דוא זיא איממער ערהאָרעסט, וען זיא דיך אַנרופֿען. (נג) דען דוא האַסט זיא אויסגעשיידען דיר צום אייגענטהומע אויס אַללען פֿעלקערן דער ערדע, זאָ וויא דוען עם פֿערהייסען דורך דיינען דיענער משה, אַלס דוא הערויסגעפֿיהרט אונזערע פֿעטער ילטערן אוים מצרים, עוויגער גאָטט! — (נד) אַלס שלמה דאַזיט צו ענדע וואַר, דיזעם געבעטה אונד דאַז פֿלעהען דעם עוינגען פֿאָרצו־ טראַגען, שטאַנד ער אויף פֿאָם אַלטאַר דעם עווינגען, וואָ ער זיין קניע געבוינט אונד זיינע העגדע גען הימעל אויסגעברייטעט האַטטע. (נה) שטעללטע זיך הין אונד זענגעטע דיא גאַנצע פֿער־ זאַמלונג ישראלים מיט לויט־ טער שטימע, וויא פֿאָלגט: (נו) נעלאָבט זיא דער עווינע

דבר

דער רוהע נעשענקט האַט זיינעם פֿאָלקע ישראל, גאַנץ זאָ וויא ער עם פֿערשפראָכען, עם בלייב ניכט איין וואָרט אונערפֿיללט פֿאָן אַלל דען גוטען פֿערהיסונגען, דיא ער

אויכ־

ר ש " י

מזפטס. נקמתס בלוניהס: (נא) כור הנרזל. מרמיס שמוקקין בו זהב קרוי כור: (נו) ככל אשר

ב א ו ר

מלרלה רק על מנזיס יקידיס אשר נפלו ניד לר כנרלה מעניני. (נא) כור הברזל, לדעת הרל"ק סכוונה שנרמס במלריס כנטור שנורפים בו הזהב והכסף, ומה שאמר הנרזל והנחושת לא יעלו לותס מנרזל אלא מלדמה לחוזק הכרוך שנלרפו בו עכ"ל; לך לדעתי כור הנרזל הוא התנור שמחיצין בו הנרזל והוא לריך הסק וחם מתלקחת יותר מהנחושת שמחיצין בו שאר המתכות, לפיכך דימה את ענים ואת לחכם כאילו היו בתוניס בתור הנרזל ובמו שכתוב בכור עני (ישעי' מ"ח י'). (נד) מכרוע, שיעורו ממקים שהיה נורע על ברכיו ופורס כפ ו

דִּבֶּר בְּיָדוֹ מֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ (נח) יְהִי
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה
עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־
יִטְּשֵׁנוּ׃ (נט) לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר
צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃ (ס) וְיִהְיוּ
דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי
יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ
וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ׃ (ס) לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין
עוֹד׃ (סא) וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה׃
(סב) וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ (סג) וַיִּזְבַּח
שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם
אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף
וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ

וכל

(נח) מאַנע דער
עוויגע אונזער נאָטט מיט אונו
זיין, וויא ער עם וואַר מיט אונ־
זערן פֿאָטערן, ער פֿערלאָסטע
אונד פֿערשטאָסע אונו ניכט.
(נט) ער נייגע אונזער הערץ צו
זיך הין, דאַס זיר וואַנדעלן אין
אַלל זיינען וועגען, אונד בע־
אָבאַכטען זיינע נעבאָטהע,
זיינע געזעצטע אונד זיינע פֿער־
אַרדנונגען, דיא ער אונזערן
פֿאָטערן בעפֿאָהלען. (ס) אונד
דיזעז מיינע וואָרטע דיא איך
פֿלעהענטליך אויסשפרַך
פֿאָר דעם עוויגען, מאָגען נאַ־
הע זיין דעם עוויגען אונזערעם
נאָטטע טאָגס אונד נאַכטס,
דאַס ער אויספֿיהרע דאַז
רעכט זיינעס קנעכטעס אונד
דאַז רעכט זיינעס פֿאָלקעס
ישראל, צו יעדער צייט נאַך
דעם צייטבעדירפֿנים־
סע. (ס) דאַמיט עס ערקענ־
גען אַללע פֿעלקער ערד ערדע,
דאַס נור דער עוויגע איין
נאָטט איזט, זאָנסט נעמאַנד
מעהר. (סא) אונד זאָ בלייבע
דען אייער הערץ אונגע־
טהיילט דעם עוויגען אייערעם
נאָטט, דאַס איהר אין זיינען
געזעטצען וואַנדעלט אונד זיינע
געבאָטהע בעאָבאַכטעט וויא
אַם הייטיגען טאָגע. —
(סב) דער קאָניג אונד מיט
איהם נאָגן ישראל, בראַכטען

אָפּפֿער פֿאָר דעם עוויגען. (סג) אונד שלמה בראַכטע פֿרייד־ענאָפּפֿער דאַר, דיא ער
דעם עוויגען צו עהרען שלאַכטעטע, צוויא אונד צוואַנציג טויזענד רינדער אונד הונ־
דערט אונד צוואַנציג טויזענד שאָף, זאָ וויהעטען איין, דער קאָניג אונד אַללע קינדער

דנר. והיכן דנר והניח לכס מכל קויניבס (דברים י"ב י') : (נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו.

וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (סד) בַּיּוֹם הַהוּא
קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר
אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה
שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן
מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ (סה) וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִוא ו אֶת־הֶחָג
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל
מִלְּבוֹא חֲמָת ו עַד־נַחַל מִצְרַיִם

ישראל דאַז גאָטטעסהויז. (סד) אַן יענעם טאָגע וויהעטע שלמה דען איננערן רוים דעם פֿאָרהאָפֿעם וועלכער פֿאָר דעם טעמפּעל דעם עווינען וואַר, דען ער מוסטע דאַז ועלבסט דאַרבריננען דאַז גאַנצאָפּפֿער, דאַז שפייזאָפּפֿער אונד דיא פֿעטטשטיקע דער פֿרייד־ענאָפּפֿער, אינדעם דער קופּפֿערנע אַלטאַר פֿאָר דעם עווינען, צו קליין וואַר, אום דאַז גאַנצאָפּפֿער דאַז שפייזאָפּפֿער אונד דיא פֿעטטשטיקע צו פֿאַסטען. (סה) שלמה היעלט צו יענער צייט דאַז (וויבהיטטען) פֿעסט, אונד גאַנץ ישראל מיט איהם, אין וועהר גראָסער פֿערזאַממלונג, פֿאָן דעם פּאַסטע חמת ביז אַן דען באַך מצרים, פֿאָר

לפני

דעם

ר ש " י

לחנוע עלנונס מיד הלויב: (סד) לח תוך החלר. דנרים נכתבן דנרי ר"י קדם לח רלפת העזרה נקדושת מזנח להקטיר על הרלפה: כי מזנח הנחשת. מזנח הלנים שעשה תחת מזנח הנחשת: קטן מהכיל לח העולה ולח המנחה. שהרנו להניח ח"ל רבי יוסי והלח כנר נאמר אף עולות יעלה שלמה על המזנח שעשה משה וכשחתה מניע לחשבון לחמות ולמנין עולות זה על לנים גדול משל משה ממזנח משה מקום מערכתו לחמה על לחמה וזה היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מחות ושנעים ושש כשל משה ח"ב מהו קידש המלך לת תוך החלר שקנע נו מזנח של לנים מחובר נרלפה וקטן מהכיל נשל משה הוח לומר כשדש שלמר לחנירו נגם פלוני ופסול לענודה: (סה) מלנוח חמת. שהיח נגפונה של ארץ ישראל: עד נחל מלרים. שהוח נגנדו נדרומה נשלה מסעי:

ב א ו ר

השמים. (סד) קדש המלך, עיין פירוש רש"י שהניח מחלקות ר' יהודה ור' יוסי (זנחים נ"ט ע"ח), והנה נכר הסכימו כל המפרשים שלפי פשטות הכתוב הנכון כדעת ר' יהודה וכל לים למרחה עיניו יספוט כי לר' יוסי לח מלינו ידינו ורגלינו נפסוק נד"הי (נ' י' ז') שפם מפורש נהדיח שהמזנח שעשה שלמה קטן מהכיל, ולשוח עמלו המפרשים להסיר המכשלה הזחת, וז"ל הרד"ק וכנר חמרו חז"ל על זה דעית חלוקות והיותר יתיסב לפי פשטות הכתובים הוח שחין רלוי לחשוב שחמר זה על מזנח הנחושת שעשה משה, שהנה נד"הי ינוחר שהי' זה המזנח שנעה שלמה עב"ל. ועל מה שהקשה ר' יוסי מן החשבון של חלף עולות שהעלה שלמה נגבעון (עיין מה שכתבתי נפירוש הפסוק הזה לעיל), על זה השיב הרד"ק כי עשרים חלף נקר ומחה ועשרים חלף היו רק השלמים כנזכר וח"כ נשחרו עוד הרבה עולות להקריב. ועוד נרחה לי (מלבד מה שחרלו חז"ל שם ע"ז שלדעת ר' יהודה הי' נחמת מזנח של משה גדול משל שלמה), כי גם נשלמים לח הזכיר רק לומס שהניח שלמה לעלמו ונשרחה מלשון הכתוב יזנח שלמה לת זנח השלמים לקר זנח לם' ועוד היה מיתר העם כהנה ונהנה, גם יתכן כי העולות לקר תקרנה כליל למזנח היה יכולים להקריב כל היום עד קרכן תמיד של נין הערנים והיה מקריבין לחת לחת לכל השלמים היו הנעלים דוחקים למהר מעשהו למען

יוכלו

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים
וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם:
(סו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם
וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ
לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל
כָּל־הַטּוּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

ט (א) וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת
אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה
אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת: (ב) וַיֵּרָא יְהוָה
אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה
אליו

תרגום אשכנזי מז

דעם עווינען אונזערעם' נאָטט,
דורך זיעבען אונד וויעדער זיע=
בען טאָגע, אַלזאָ דורך פֿיער=
צעהן טאָגע. (סו) אַם אַכטען
מאָגע ענטליעם ער דאָז פֿאָלק,
דיעוע זענעטען דען קאָניג
אונד גינגען אין איהרע צעלטע
פֿרויידיג אונד וואָהלגעמוטה,
איבער אַלל דאָז גוטע וועלכעם
דער עווינע נעטהאָן אַן זיינעם
קנעכטע דור אונד אַן ישראל,
זיינעם פֿאָלקע.

ט (א) אַלם נון שלמה צו עג=
דע וואָר מיט דעם
בויע דעם נאָטטעסהויזעם
אונד דעם קאָניגליכען פּאַל=
לאָסטעם, אונר מיט אַלל זיי=
נען וויגשען, דיא ער אוים=
פֿיהרען וואָללטע. (ב) דאָ ער=
שיען איהם דער עווינע צום
צוויייטען מאָהלע, זאָ ווי ער

ר ש"י

שבעת ימים. שלמינוך: ושבעת ימים. חג הסוכות נמלך שיכלו ושתו ביום הכפורים: (סו) לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו כדחיתת במועד קטן בשעה שנקד שלמה להבנים החרון לבית קדשי הקדשים דנקו שערי' זה בזה: וליברכך עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים וילמה בת קול ואמרה כולכ' מזומני' לחיי העולם הבא:

והיה

באור

יוכלו עוד להכין ממנו למעודת היום. (סה) שבעת ימים, מפורש בדה"ב (ז' ט') כי חנוכת המזבח עצו שבעת ימים והחג שבעת ימים, וכן תרגם יונתן כאן. (סו) ביום השמיני, מנוחר בד"י (שם י') כי זה היה ביום עשרים ושלשה לחודש השביעי, ול"כ שמיני הוא שמיני לחג, כי שבעת ימים הראשונים עצו את חנוכת הבית ושבעה האחרונים את חג הסכות, ולפ ששמיני עצרת הוא ביום כ"ב לחודש, הנה כנר בזכרו חז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות מן המלך וביום כ"ג שבו לאהליהם. והנה בא יום הכפורים בתוך שבעת ימי החנוכה, ולדעת חז"ל הותרה להם לאכול, חולם הרד"ק כתב שבחמת התענו בי"ה וככל זאת הקריבו בו ביום שלמים ולא אכלו מהם עד לערב ולד"ת היו ממעטין בזמן מכילת קדשים מאכר לדעת חז"ל הוא נאכר ולא ידעתי מאין לו להרב שהקריבו שלמים בי"ה או בשבת כי זה אינו מוכח כלל מהכתובים. (סו) לדוד, ובד"ה נוסף עוד ולשלמה.

ט (א) ואת כל חשק שלמה. הכוונה שבנה בית ה' וביתו בחצר ורצונו בחצר יום לעשות וכחצר נאמר בדה"י (שם י"ב), ואת כל הנאה על לב שלמה לעשות בנית ה' וביתו הללוי:
(ב) באשר נראה, כלומר בחלום הלילה בגבעון כי שלמה לא זכה למדרגה הנבואה בגלוי עינים, ולכן בדה"י (שם) שבא מפורש וירא אלקים אל שלמה בלילה, לא הזכיר עוד

כאשר

אֵלָיו בְּגִבְעוֹן: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־
תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנָי
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר
בָּנִיתָה לָשׂוּם שְׁמִי־שָׁם עַד־עוֹלָם
וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים:
(ד) וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר
הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי
וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר: (ה) וַהֲקִמֹתִי
אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־יִשְׂרָאֵל
לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־דָּוִד
אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: (ו) אִם־שׁוֹב
תְּשֻׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא
תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵיכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם: (ז) וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי

איהם צו גבעון בעריטם ער־
שיענען וואר. (ג) אונד דער
עוויגע שפראך צו איהם: איך
האבע ערהאירט דיין געבעטה
אונד דיין פלעהען, וועלכעם
דוא פאר מיך בראכטעסט, יא
הייליגען ווילל איך דיעזעם
הויז, דאז דוא געבויעט, מיין
נאמע זאלל דאזעלבסט בליי־
בען ביז אין עוויגקייט, אונד
מיינע פארוועהונג אונד מיין
וואהלוואללען זאללען דארט
וואלטען איממערוועהרענד.
(ד) אונד אין בעטרעף דיינער
ווען דוא פאר מיר וואנדעלסט,
זא וויא עם דיין פאטער דוד
געטהאן, מיט אויפריכטינקייט
דעם הערצענם אונד מיט רער־
לידקייט, אינדעם דוא פאלל־
פיהרעסט אללעם וואס איך
דיר געבעטהע, אונד מיינע
געזעטצע אונד פארשריפטען
בעאבאכטעסט. (ה) דאן ווילל
איך בעפעסטיגען דען טהראן
דיינעם רייכעם איבער ישראל
אין עוויגקייט, זא וויא איך עם
פערהייסען דיינעם פאטער
דוד, אינדעם איך שפראך:
עס זאלל דיר קיין נאכקאמע
דעם טהראנע ישראלים ענט־
ריסטען ווערדען. (ו) ווען איהר
אונד אייערע קינדער איך
להם
אבער פאן מיר אבוועגדעט, ניכט בעאבאכטעט מיינע געבאטהע אונד מיינע געזעטצע
דיא איך פיר אייך בעשטממטע, הינגעהעט אונד פרעמדען גאטטערן דיענעט אונד
זיא אנבעטעט: — (ז) דאן ווילל איך ישראל פערטילגען פאן דעם באדען דען איהנען
גע־

ר ש "י

ט (ג) והיס עיני ולבי. תרגס יונתן ותהא סכינתי שריא תמן לעס רעותי מתעגדא. יהא עיני

באור

כלומר נרצה נגבעון: (ד) ואתה, כל"ל כלו כאן עוד לזה פסוקים המתיחסים אל תוכן
תפלת

לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
לְשָׁמִי אַשְׁלִיךְ מֵעַל פָּנָי וְהָיָה
יִשְׂרָאֵל לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־
הָעַמִּים: (ח) וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה
עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרַק
וְאָמְרוּ עַל־מָה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה
לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה:
(ט) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־
אֲבֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ
באלהים

געגעבען, דאַז הויז, דאַז איך מיינעם נאַמען נעהיילינגעט, ווילל איך מיינעם נעזיכטע ענטריקען, אונר ישראל ווירד צום בייאשפיעל אונד צור וואַר־ נונגסלעהרע דיענען. (ח) יאַ דיעזעם הויז, דאַז דאַז ער־ האַבענסטע זיין זאָללטע, דאַ־ ריבער ווירד יערער פֿאָראי־ בערגעהענדע זיך ענטזעטצען אונד צוריקבעבען; מאַן ווירד פֿראַגען: וועסווענען האַט דער עווינע אַלזאָ נעטהאַן דיעזעם לאַנדע אונד דיעזעם הויזע? — (ט) אונד עם ווירד נעאַנטוואָר־ טעט ווערדען: דעם־וועגען, ווייל זיא פֿערליעסען דען עווי־ גען איהרען גאָטט, דער איהרע פֿאָרעלטערן הערויסגעיהרט אוים דעם לאַנדע מצרים

ר ש " י

גם לא לכני ומפלי שם: (ז) ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנחי הוא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והזמותי את מקדשכם (ויקרא כ"ו ל"א): ולשנינה. כתרגום ולשוטי יספרו את הרעות הנלוות עליו ויתלענו בו כמו ויספר ותשתעי. ולשון שנינה אף הוא לשון דבור דבתיב ושננתם לבניך (דברים ו' ז'); (ח) והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא תטחתם ומשתחטתו כל עובר עליו יסוס ויסרוק וכן כתוב (בדברי הימים ב' ז' כ"א) והבית אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעכו"ם כמו שאמר למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ועכשיו נחזרנו כל העובר עליו אף העכו"ם יסוס ויסרוק ויאמר כי מטח' של ישראל גורם: יסס. יתמה כמו ונממו עליה תיענוגים. על יומו נשמי לחרוניס: יסרוק. שורקי"ם

באור

תפלת שלמה ע"ש: (ו) אשלח, י"ת לרחוק וכן תרגם ליזה ספר כריתות לאמכם אשר שלחתיה (ישעיה נ' א') לרי לחרחקת, וגם הזכה נעזעניום הניח שני הפסוקים האלה נהורתה לחת, אבן יען שהפעל שלח לא יעול היטב על בית, לבן ירמה שהוא כמו והקול נשמע בית פרעה, והכוונה שיהלת הכהנים המשרתים שם מעל פניו כי ילבו בגולה, כי מן הבית עלמו דבר בפסוק הבא, לולם בד"הי (שם כ') נאמר והבית הזה אשליך מעל פני זאתנו למשל וגומר. (ח) יהי' עליון, לפי הפשוט הוא מקרא קלר וכתשלומתו אשר אמרתי יהי' עליון וגומר, והרד"ק פירוש עליון מענין בעלות גדים נעתו שהוא לשון כריתה ועליו אמר החכם ווָאֹפַזְהֶן שים לבבון זה עם מה שכתב בד"הי (שם כ"ח) והבית הזה אשר היי' עליון לכל עבר עליו יסוס, כי יהי' שעורו והבית הזה אשר היי' עליון יהי' עליון עכ"ל, והוא מסכים לת"י שהעתיק דהוי עלאי יהי' חריב, והרד"ק כתב וז"ל ואפשר לומר כי ירמיהו הנניח כותב הספר הזה רמז בזה אל הבנין האחרון ואמר כי הבית הזה אשר עתה יסוס עליו כל עובר, עוד יהי' עליון ע"כ, הנך רואה שלדעתו אף שהדברים הושמו בפי ה' בכל זאת יתכן שגנון הלשון אל הנביא וה"כ אין לתמוה על השנוים והחלופים שנפלו בפי ה' בין כאן לדברי הימים (ח' ט'). ואמרו, תוכן המאמרים האלה יקודתם בתורת משה (דברים כ"ט כ"ג כ"ד), וזה קלת רחיה לדברי האחרונים שהבטחתי בפסוק הקודם כי גודע הוא מזה דרך הנביא ירמי' כי כמה פסוקים בתו

נספרו

בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ לָהֶם
וַיַּעַבְדוּם עַל־כֵּן הֵבִיא יְהוָה
עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃
(י) וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־
בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
(יא) חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נָשָׂא אֶת־
שְׁלֹמֹה בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי
בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב לְכָל־חֶפְצוֹ אָז
יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים
עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃ (יב) וַיֵּצֵא חִירָם
מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר
נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו׃

מצרים, אונד זיך אַן פֿרעמדע גאָטטער הינגען, זיא אַנבע־טעטען אונד איהנען פֿרייענטען, דאַרום האַט ער איבער זיא נעכראַכט אַלל דיעזעם אונגליק. — (י) צוואַנציג יאַהרע וואָרען צו ענדע, אין וועלכען שלמה דיא בויידען הייזער, דען טעמפּעל דעם עוויגען אונד דען קענינליכען פּאַלאַסט ערבויעט האַטטע. (יא) חירם, דער קאָניג פֿאָן צור (דעם לאַנדע טירום), האַטטע אַרען שלמה (רחבייאָ) פֿערזעהען מיט צעדרען־אונד מיט טאַננען־האָלץ, אונד מיט גאָלד זאָ פֿיעל ער פֿערלאַנגטע, דאַפֿיר נאָב דער קאָניג שלמה דעם חירם צוואַנציג שטערטע אים לאַנדע גליל (גאָזלעה). (יב) חירם פֿאָן צור קאַם, אום דיא שטערטע צו בעזיכטיגען דיא איהם שלמה געגעבען, זיא געפֿיעלען איהם אַבער

ויאמר ויישתחוו קרי

ניכט

ר ש " י

בלע"ז גן דרך כל הרוחה מורגן פתחום לערוך: (י) עשרים שנה. שנע שניס לבית ה' ולת ביתו שלש עשרה שנה כמו שחמר למעלה: (יא) נתן לת שלמה. ענין עמס כלכל לת משלו נדבר זה:

לרן

באור

נספרו שהם נכתבים וכלשונם בחבר המה בתורת מלקיס: (יא) נשא, תמך לת שלמה כי התימך לת זולתו יבחהו נזה והנופל הוא יורד ואם יתמך יעלה. עשרים עיר, כתב הרד"ק ז"ל ובד"הי חמר כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר (והוא ט"ס כי אם לא נזכר כלל מספר הערים ונסיבתו להה"י נבר נאמר מזה) מלרנו, ובן הי' כי שלמה נתן משלו לחירם עכ"ל, והנה אם (כ' ח' כ') נאמר ויוצב אם לת בני ישראל, וכבר אמרתי בתולדת שלמה (עיין מנוח לספר מצלי) כי לדעתי גם חירם הוציב בערי ישראל לורים למען יהיו לעם לחד ע"ם, וא"כ הוא, נאחר כי יען הסופר ספר מלכים אם לתכלית מעשהו הספורים הנכבדים הרלויים כי זכרם יעמוד לדור דורים, לכן הזכיר רק הערים אשר נתן שלמה לחירם כי מזה הוסבב אם החרן חרן כנען עד היום הזה, לכל מגמת מחבר ד"הי כאשר לחברתי פעמים להגדיל תפלרת ישראל ולהריס קרן דוד ושלמה בנו לחבר גם שניהם השתדלו בבנין הבית נכל עוז, ולזה זכר רק כי חירם נתן לשלמה ערים לחבר בנה שלמה והושב אם בני ישראל ולא רלה לספר כי גם שלמה נתן לחירם אם ושחרית בחרן הקדושה, כי לא יעשה כן ע"ם לת התורה כחבר בנבר נתעורר ע"ז הרד"יח ובחר לו בענור זה דרך זר ורחוק עיין בדבריו כי אין להאריך.

ארץ

(יג) וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם
אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
(יד) וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה
וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב׃ (טו) וְזֶה דְּבַר־
הַמַּס אֲשֶׁר־הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
לִבְנוֹת אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּיתוֹ
וְאֶת־הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם
וְאֶת־חָצוֹר וְאֶת־מְגִדּוֹ וְאֶת־גָּזֶר׃
(טז) פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עָלָה
וילכד

תרגום אשכנזי ומט

ניכט. (יג) ער שפראך אלזא: וואס פֿיר שטערטע זינד דיעם, ברודער! דיא דוא מיר דאַ גע= געבען? — אונד נאַננטע זיא לאַנד כבול (געפֿעסטעט), וויא עס ביז צום הייטיגען טאַגע הייסט. (יד) חירם שיקטע (געגעכנזייטיג) דעם קאָניגע, הונדערט אונד צוואַנציג ככר גאָלדעס. — (טו) אויף פֿאָל= גענדע אַרט וואַר דיא איינריכ= טונג דעס פֿראָהנדיענסטעס, דען שלמה אויפֿלענטע, אום צו בויען דען טעמפּעל דעס עוויגען אונד זיינען פּאַללאַסט, דען מלוא (מיינען בעזָנדערן טהייל דער פֿעסטונג) אונד דיא מויער ירושלים׳ס, דאַן חצור, מגדו אונד גזר. (טז) [פרעה, דער קאָניג פֿאָן מצרים, וואַר נעהמ=

ר ש " י

(יג) ארץ כבול. ארץ כגלים ארץ טיט שהרגל מזדקע ונכבלת בה: (טו) וזה דבר המס. מה שמפרש בסוף הענין כל העם הנותר וגו' ויעלם שלמה למס עובד לותו המס היה לבנות בו את כל אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה נמוכה ומלאות לתוכה עפר:

באור

(יג) ארץ כבול, הנכון בדברי חז"ל (ספרי דף נ"ד) שהוא מענין כגלי נחל לפי שהי' ארץ ח ל וטיט והרגל נטבעת בה בלילו הוצרך בגבל. ואין לטעון ממה שכתב ארץ כבול ולא ארץ כבולה, כי אין בזה יתם המתואר ותאר רק סמיכות ע"ד הלטרפות התאר, וא"כ אין לסומך לשמור מין הנסמך כנודע, וכבול שם שהוא ביטוי הפעול כלומר ארץ שהבזון שם הוא כבול (איין זומך רעם גיפֿעסטעטען), או שהוא שם עלם ע"ד חָרוּל, והוא אחד שם בָּבָל ויש לו שני משקלים (רמז פֿעסטעזומך). גם אין טענה לזה הכלים תירס את שלמה לפי גדיתו כל כך לקיום הערים אשר נתן לו בשם גנאי? כי נאמר שבחמת חירם לא קרא השם הזה לזכר עולם ורק שהוא אמר כן בדרך לחוק, ועי"ז הי' שם זה עליו כל הימים. (יד) מאה ועשרים, למעלה אשר רק כי תירס נתן את שלמה בזהב ובזן פרט זה הזהב שנתן לו. (טו) וזה דבר המס, עיין פירוש רש"י אשר על פיהו מתורגם בלשוננו, ורד"ק הביא עוד פירוש אחר והוא כי וזה דבר ענינו וזה הסבה אשר בעבורה העלה מס על הארץ לבנות וגומר, כמו וזה הדבר אשר מל יהושע (יהושע ה' ד') וכן דעת הרמב"ן, גם ים לפרש בפסוק ויהי' במלת דבר ויהי' נמשך על הפסוק שלפניו, והכוונה וזה הזהב שבלם תירס ודבר המס (והוא לומר המס שנזכר להלן רק מס מתון מבני ישראל לו מהעמים אשר היו בנותים תחתיו) אשר העלה שלמה הי' לבנות וגומר, ודבר ענינו כמו את דברי הימים (ב"ל י' ב'), דברי עזרא גבורו (תהלים ס"ח ד') שזהו רק תקון הלשון. המלוא, עיין רש"י. ומה שכתב ומלאות לתוכה עפר, ירמה לי שבאו אלה להעמיד החומה שלא תפול לפי שנגעו בה בכלי קרב כמו לילי הברזל וכדומה, ואולי יש לפרש שהיה מקום שאכלו שם מאכל או כלי בשק לנוך המכלר (מאגאזין חָרער לייגהויז), וזה יולדק בפי מה שכתב לקמן (מ"ב י"ב כ"ו) בית מלוא, לולם בית מלוא הנזכר בשופטים (ט' ו' וכ') הוא שם עיר בנרמה מענינו, וע"ע בניקור דה"ב (י"ל ח'). (טו) פרעה,

וַיִּלְכֹּד אֶת־גָּזֶר וַיִּשְׂרְפָהּ בָּאֵשׁ
וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּשֵׁב בָּעִיר הָרג
וַיִּתְּנָהּ שִׁלֻּחִים לְבִתּוֹ אֵשֶׁת
שְׁלֹמֹה: (יז) וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־גָּזֶר
וְאֶת־בֵּית חֹרֹן תַּחְתּוֹן: (יח) וְאֶת־
בַּעֲלַת וְאֶת־תָּמֹר בַּמִּדְבָּר
בָּאָרֶץ: (יט) וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת עָרֵי
הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת
חֶשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת
בִּירוּשָׁלַם וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ
ע מֶמְשַׁלְתּוֹ: (כ) כָּל־הָעָם הַנּוֹתָר

חדמור קרי.

תרגום אשכנזי

יעהמליך הערוֹפּנעקאָממען,
האָטטע גזר ערָאבערט אונד
עם אין בראַנד געשטעקט; ער
טאָדטעטע דען כנעני, דער
דיא שטאַדט בעוואָהנטע. אונד
גאַב זיא זיינער טאָכטער, דער
פַּרויא דעם שלמה, צור מיט-
גיפּמ.] (יז) נון ערבויעטע שלמה
גזר אונד בית חרן דאַז אונטע-
רע, (יח) בעלת אונד תדמר
אין דער וויסטע דיא אים לאַנ-
רע וואַר. (יט) אונד אַללע
פֶּאַרראַטהס שטעדטע
דיא שלמה האַטטע, זאָ וויא
אַללע שטעדטע פֿיר דיא וואַ-
גען אונד דיא שטעדטע פֿיר
דיא רייטער, אונד וואַס שלמה
וָאַנסט נאָך לוסט האַטטע צו
בויען אין ירושלם, אים לבנון,
אונד אים גאַנצען לאַנדע זיינער
העררשאַפֿט. (כ) אַללעם פֿאָלק

מן

ר ש י

(טז) שלוחים • נדוניה: (יח) ואת תדמר במדבר בארץ. לגבל היטוב: (יט) ערי המסכנות • קרוי

באור

הוא מלמד מוסגר לגלר מדוע נתנה שלמה את גזר: שלוחים, ת"י מתנן, ורש"י כתב נדוניה והענין אחד, ונקרא שלוחים לפי שהלך ימן לותם לבתו נעת שלח לותה לבית חיזה כמו ושלגים נתות שלח המולה (שופטים י"ב ט'), ונת בל"ר לפי שהי' מדרכם לתת מתנות שונות, וכלשון המורגל בפי חז"ל סנלונות ג"כ נרגיס • והנה בדה"ב (פרשה ח') לת נזכר חלר מגדו וגזר, ואולי היו הערים החלה בעת ההיא כבר נשמות ולת רלה הסופר להזכירם, לולם בגזר לין ספק בים עוד סבה לחרת שלת העלה לותה בתוך הערים שבתה כי הוא לת רלה להיות מזכיר עין שלמה ולת זכר כלל מהנשים הנכריות לשר הטו לת לבו רק לומר ולת בת פרעה העלה וגומר והזכירהו כזה לשבח בלמרו כי לומר לת תשב לי לשה וגומר (שם י"ח) והטעם הזה לת נזכר פה: (יח) במדבר בארץ, לדעת חכמי העמים היתה תדמר עיר בתרן לרס (זירייען) לשר עוד היום נרלו ממנה חרבות הנקראים (רוחינען פֿון פּאַלמירַא) ונקרת כן בשביל התמרים לשר סביבה כמו עיר התמרים וכן הכתיב תמר ובקרי נוסף דל"ת (עיין ספר המלים להחכם בעל שיחות ערך תדמר), וח"ב יהי' מדבר רק מקום מרעה (עיין רד"ק שרש דבר), ובבר דברנו מזה בבלורנו לספר יהושע, ולפ"ז נוכל לומר במדבר בתרן שהכוונה במדבר שהוא בתרן ולת במדבר יליל ישימון ולכל יותר ירחה לי כי מלת בתרן מקומה לחר ולת בעלת, ולמר כי ללה הערים שזכר היו בתרן (יהושע), לבל תדמר הי' במדבר, ונדה"י בת רק תדמר במדבר ולת נזכר בתרן. (יט) ערי המסכנות, הכוון בפירוש רש"י ערי המילוט והרד"ק לומר שהמה הערים הפקוחות והוא מענין הענוית כי בן הורלת שרש סבן בענרית כמו לומר לת בבכבוד.

מִן־הָאֱמֹרִי הַחִתִּי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא־מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הֵמָּה: (כא) בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נִתְרוּ
אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יְכָלוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַחֲרִימָם וַיַּעֲלֵם
שְׁלֹמֹה לְמַס־עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(כב) וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־נָתַן שְׁלֹמֹה
עֶבֶד כִּי־הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וּשְׁלִשָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ
וּפָרָשָׁיו: (כג) אֵלֶּה שָׂרֵי הַנִּצָּבִים
אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה לִשְׁלֹמֹה
חֲמִשִּׁים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים
בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה: (כד) אַךְ
בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־

ניתה

תרגום אשכנזי נ

דאז איבריג בליעב פאן
אמורי, חתי, פרזי, חוי אונד
יבוסי, וועלכע ניכט צו דען
קינדערן ישראל געהאָרטען,
(כא) איהרע נאכקאָממען
נעהמליך, דיא נאך איהנען
בליעבען אים לאנדע, וועלכע
דיא קינדער ישראל ניכט פער־
טילגען קאָננטען, דיעזע האָב
שלמה צום פראָהנדיענסטע
אויס פיר איממערוועהרענד.
(כב) אבער פאן דען קינדערן
ישראל'ס בעשטימטע שלמה
ניעמאנד צום קנעכטע; דען
זיא וואָרען דיא קריענסמענ־
נער, דיא האָבעדיענטען,
דיא פירשטען, דיא הויפטלי־
טע, דיא אָבערסטען זיינער
וואגען אונד זיינער רייטער.
(כג) דיעזע וואָרען אויך דיא
אָבעראויפזעהער בייא דער
ארבייט דעם קאָניגם שלמה,
פינף הונדערט אונד פינפציג
אן דער צאהל, וועלכע דיא

אויפזיכט האטטען איבער דאז פאָלק, דאז בייא דער ארבייט בעשעפטיגט וואר. —
(כד) [אבער ערסט נאכדעם דיא טאכטער דעם פרעה אויס עיר דוד, אין דאז הויז געצאָגען
וואר

ר ש "י

קרוי בית לומרך: (כג) שרי הנצבים. ממונים על הממונים: ממשים וחמש מאות. שלש מאות היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל וממונים אלף חולב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים כשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות (ובדברי הימים ב' ב' י"ז) הוא לומר גם מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על כולן ומלתים וממשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עובי המלאכה (ובדברי הימים ב' ח' י') מאלן לעצמן ואלה שרי הנצבים לשלמה ממשים ומאתים הרודים בעם עובי המלאכה: (כד) לך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בספר הספר ויניחה אל עיר דוד עד שלמה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד וגו' כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' (דברי הימים ב' ח'

באור

במסבנות (דברים ח' ט'), וכן טוב ילד מסכן ומכס (קהלת ד' י"ג). (כא) עד היום הזה, שיעורו תמיד כמנוחר בהקדמת דה"י לד' הערה ק' עיי"ש. (כב) ומבני ישראל, ומה שנאמר לעיל ויהי המס שלשים אלף נגר כתב הרד"ק כי לגרות עניים לא היו עובדת עבד כי ולכ בהר ונושא סבל, וכגר דגרנו מזה בתולדת שלמה: (כג) ואלה, שיעורו ומלבד בני ישראל היו גם שרי הנצבים וכו'. שרי הנצבים, עיין פירוש רש"י. (כד) אך בת פרעה,

בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָּהּ אָז בָּנָה
אֶת־הַמִּלּוֹא: (כה) וְהָעֲלָה שְׁלֹמֹה
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת
וּשְׁלָמִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה
לַיהוָה וְהַקְטֵיר אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי
יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־הַבָּיִת: (כו) וְאֳנִיּ
עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר

אשר

תרגום אשכנזי

וואַר, דאַס ער (שלמה) אי'ה'ר
געבו'עט, ערשט דאַן עררי5־
טעטע ער דען מלוא דען כ ע,
ג מ כ ד ע ר ן פֿעסטונגסטהיי)].
(כה) דרייאמאהל דעם יאַהרעם
בראַכטע שלמה גאַנצ־אונר
פֿרייד ענאָפּפֿער דאַר, אויף
דעם אלטאַרע וועלכען ער דעם
עוויגען צו עהרען ערבויעט,
אום דאַראָן אין רויך אויפֿגענ־
הען צו לאַססען, וויאַס פֿיר דען
עוויגען בעשטימט וואַר, זאָ
פֿערפֿאָלקאָמנעטע ער דען
טעמפּעל־ (דיענסט). (כו) איין שיף ליעס זיך דער קאָנינ שלמה בויען, צו עציון נבר

נעבסט

ר ש " י

י"ל) לז נגה שלמה את המלוא. לגנו' ליתני בתים לעצמים ולשפחותיה וזה שהוציאו ירבע' לכיך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואחה בנית לחתו לעצו' לנגדיח לבת פרעה וזהו לך לחתו כלן לך בזו העיר שלמה שבנה לו את המלוא כך אמעתי. ואני אומר לך בת פרעה וגו' כלומר הערים הללו שבנית למיולה הולרך לבנות למסבנות לרבב ולפרזים ולגדולה לך את המלוא לא היה בונה לבוס גדולה כי לחניו הניחו לפרוץ בו עולי רגלים להלים אלא בת פרעה עלתה על ביתה והמלוא סמוך לחותו בית לז נגה את המלוא: (כה) על המזבח. של בית עולמים: והקטיר לותו. וחותו מזבח הקטרת אבר לפני ה' לקטרת הסמים: (כו) ואני. לניה:

ב א ו ר

מלת לך ל־עחי נמשך על לז נגה והוא לפי שאבר למעלה בתוך הערים שבנה גם המלוא אמר עתה שהמלוא נ"ה לך כאבר העלה את בת פרעה כי המלוא הי' במלודת דוד ולא סמוך לבית בת פרעה ביאר לבנון (וכן הוא דעת הרד"ק) ולא כפי' הרלב"ג והרד"ק שהי' המלוא סמוך לביתה ובנה שלמה זה לכבודה, ואולי הי' מבנה בעיר דוד סמוך למקום שבנה את המלוא ולא הי' רלה להשמיע בלזניה קול פטיש ורעש עושי המלאכה, בן יראה על דרך הפשוט, אולם כפי דרש חז"ל (עיין רש"י) יהי' מלוא סמוך לבית בת פרעה כדעת הרלב"ג. (כה) שלש פעמים, ובדה"ב (ח' ג') ביאר שהי' זה בחג המלית בחג השבועות ובחג הסבות, ועוד האריך שם בדבר הזה כדרכו בכל העניבים הנוגעים בענין הבית והקרבנות. והקטיר אחו, יונתן תרגם ויקטיר עלוהי, ויהי' לחתו כמו עליו (ועיין ברד"ק שפירש הפסוק לבוונה הזאת בשני לופנים), ולי נראה כי נאסר הלמ"ד השמיט במלת והקטיר והוא המקור (שדרכו בפתח הה"א ולירי עי"ן הפעל לך שבא כאן יו"ד ההמשך) ולחתו הוא כמו לותו ובבר הניח הרד"ק בשרשים שרש את דבים כמוהו, לך שהורלת את כאן הוא במקום יקם שממנו כמו והתנקלתם לותם (ויקרא כ"ה מ"ו) ועוד כמוהו (עיין שרשים שם), והבוונה ולהקטיר ממנו (מכל קרבן וקרבן) הדבר אבר לפני ה' כלומר החלבים והימורין שמקריבין לותן לפני ה'. ושלם, הללים כל עסקי הבית כנאמר ד"הי שהעמיד בהנים לעבודתם ולוים לשירם ולשמרם. את הבית, שיעורו ועבודת הבית. (כו) ואני, בת ביחיד והבוונה על הקבון כמו שיאמר הלועז (חייבע פֿאָטטע), לו שבאמת שלמה לא עשה רק ספינה לחת ולזה לא הסב הסופר של ד"הי להזכיר זה כי שם נאמר רק לז הלך שלמה אל עציון ואל אילות על שפת הים, [ונראה שהכוונה שהלך לשם לקבל האניות שעלה לו חירם (ד"ה ב' ח' י"ח) ולא כדעת הרד"ק שאמר שהלך ובבא לותן] אבל בתי הנזכר בסוק הבא הבון על המקומן שהרי בד"הי נאמר אניות ברבים, ועל

ענין

אֲשֶׁר אֶת־אֱלוֹת עַל־שְׂפַת יַם־ סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: (כז) וַיִּשְׁלַח חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת יְדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה: (כח) וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

נעבסט אילות אַם אופֿער דעם שילפֿמערעם אים לאַנדע אדום. (כז) חירם שיקטע אין איינעם שיפֿלייט זיינע קנעכטע שיפֿסלייטע דיא אין דער מעע־ רעסטאַרטה קונדיג וואַרען, (פֿאַהרענדע) מיט דען קנעכטען דעם שלמה. (כח) זיא גינגען נאַך אופיר האָלטען פֿאָן דאָרט אַן גאָלד פֿיער הונדערט אינד צוואַנציג כבר, אונד ב־אַכטען עם דעם קאָניגע שלמה.

י (כט) וּמַלְכַּת־שְׁבָא שָׁמַעַת אֶת־ שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ בְּחִידוֹת: (ל) וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נְשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבָּהּ: (ג) וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה

י (כט) דיא קאָניגין פֿאָן שבא האָרטע דען רוף דעם שלמה, דעסטען רוהם אוי־ סערארדענטליך וואַר, אונד קאַם, איהן דורך ראָטהועל צו פרופֿען. (ל) זיא לאַנגטע אין ירושלים אַן, מיט איינעם זעהר גראָסען צוגע, מיט קא־ מעלען דיא מיט שפעצעריי־ ען אונד גאָלד אין גראָסער מענגע אונד מיט קאָסטליכען ערעלשטיינען בעלאַדען וואַ־ רען, אונד אַלס זיא צו שלמה קאַם, דאַ טרוג זיא איהם

אח

פֿאָר, אַללעס וואַס איהר אַם הערצען לאַג. (ג) אונד שלמה ערקלעהרטע אַללע איהרע פֿאָר־

באור

ענין תופיר עיין להלן י' כ"ב נמה שכתבתי שם. (כח) ארבע מאות ועשרים, ובד"י תרגע מאות וחמשים, ותמרו המפרשים כי שלשים ככר הוליכו להוכיח הדרך וזה רחוק. ותולי נשתנה משקל הככר מימות ימי' (שהי' נותב מלכים לדעת חז"ל) עד עזרא שתנר ד"י ומה שהי' לן תרגע מאות ועשרים עליה עתה למספר תרגע מאות וחמשים.

י (א) ומלכת שבא, שכל כוח מחוז בערבי המלובר (גלוקוכע חרַביען) ותמר הרמי"ח כי יתכן שהחניות תקר שלח שלמה הודיעו טבעו בעולם. לשם ה', נלחלו המפרשים בפירוש המאמר הזה, והנכון לדעתי בדעת החכם ווקוֹקהן שהכוונה כי שמעה לת משמעו שהתבשל לשם ה' כלומר לשם גדול ומפורסם, כי דרך הענרי ליחס דבר מופלג לה' כמו הרבי קל, שלהבת יה ובדומה, ולהרחיק ההגשמה מתורגם הוא כתופן בלעי כמו שתרגם. ובדה"ב (ט' ח') נשמעו המלות לשם ה'. בחידות, עניינו לדעתי בשמעו במלילות סתומי הכוונה כי החכמה הזאת היתה מפורסמה בימים ההם, וכבר אמרנו לעיל כי גם הכתוב ינצל לפות מלינת שלמה יותר משקר חכמותיו. (ב) אשר היה עם לבבה, כלומר כל חפלה, בענין העינת כי

הי'

פֿאַרטרעגע, ניכּטס וואַר דעם קאָניגע זאָ דונקעל, דאַס ער עס איהר ניכּט ערקלאָהרט העטטע. (ד) אַלס נון דיא קאָנ־גין פֿאָן שבא דיא וויז־הייט דעס שלמה איינזאַה, אונד, (מַלְא זיח זאַה) דאַז הויז וועלכּעס ער געבויעט האַטטע, (ה) אונד דאַז שפיי־זען בייא זיינער טאַפֿעל, דיא פֿלאַטצאָרדנונג זיינער האָפֿ־דיענער, דיא אויפֿוואַרטונג זיינער בעדיענטען אונר איהרע קליידונג, זאָ וויא יענע זיינער מונדשענקען, דאַן זיינען אויפֿגאַנג, וועלכּעס ער צום טעמפּעל דעם עוויגען זיך ערהאָב, דאַ האַטטע זיא קיינע גייסטעסגעגענווארט מעהר, (ו) אונד שפראַך צום קאָניגע: עס איזט וואַהר, וואַס איך געהאָרט האַבע

משלחיו קרי החצי

אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה דָבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ: (ד) וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֶת כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה: (ה) וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָיו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־הָיְתָה בָהּ עוֹד רוּחַ: (ו) וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־חָכְמָתֶךָ: (ז) וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־לִי

אין מיינעם לאַנדע פֿאָן דיינען אַנשטאַלטען, אינד פֿאָן דיינער וויזהי־ט. (ז) איך טרויעטע דיעזען וואָרטען ניכּט, ביז איך נון זעלבסט געקאָממען בין אונד מיינע אוי־גען עם געזעהען האַבען, דאַס מאַן מיר ניכּט דיא העלפֿטע געזאַגט, דאַס דיינע וויזהי־ט

אונד

ר ש "י

ו (ה) ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מנוח שהיו מביאין לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה':

ב א ו ר

ה' עם לבבך (לעיל ח' י"ח). (ג) כל דבריה, הכוונה פתרון החידות אשר ערכה לפניו. (ד) והרא, לדעת המפרשים הכוונה על רוחת הלב אבל לא יתקשר זה היטיב עם והבית אשר בנה, לכן ירחה לי שהוא רוחת העינים ממש והכוונה על סדר העניינים אשר הכין בחכמה, וכן מתורגם. גם יתכן שהוא"ו של והבית במקום כי"ת כמו שהביא הרל"ק דוגמתו במכלול (בערך שמש הוי"ו ע"ב) והעניין ערוכה מכמתו בבית וגומר. (ה) ומושב עבדיו, יתכן שהוי"ו של ומושב לבאר והעניין ערוכה גם מכמתו במאכל שלחנו והוא מושב עבדיו והמה האוכלים על שלחן המלך כי הושיבם כפי מעלתם הגדול בגדלו והעשיר בעירתו. ומעמד משרתיו, המה העומדים סביב השלחן לשמש האוכלים והיה כל אחד על פקודתו כראוי לעשות כרצון אדוניו. ומלבושיהם, גם העבדים גם המשרתים היו לובשים בגדים אשר נתנם ניבר מדרגתם ופקודתם עד כי ידע כל אורח הגדולה ויקר היחוי לאיש הזה. ומשקיו, הזכיר שרי המשקים ביחוד, כי המה ראיין להזכר מאוד בפקודתם שתהיה השתיה בדת גבורה ולא בשתי, ולבלתי ספות הרוה את הצמאה, כי רבת המכשלה פן לא ישימו עין על זה. ובדה"י נזכר גם מכל ומשקיו ומלבושיהם כי ה' המנהג שהמשקים היו נערים יפה תואר ויפה מראה מלבושים רקמה. ועלתו, כשהיה עולה לבית ה' בהמון חוגג, ולזה מענין עולה וזבח בשאר הבזיו יונתן כי יגיד רעון בד"ה ועליתיו. עוד רוח, מרב הבתוממות.

הַחֻצִי הוֹסַפְתָּ חָכְמָה וְטוֹב אֶל־
הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי׃ (ח) אַשְׁרֵי
אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה
הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד הַשֹּׁמְעִים
אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ (ט) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ
לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ (י) וַתִּתֵּן
לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ו כִּכַּר זָהָב
וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
לֹא בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב
אֲשֶׁר־נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה׃ (יא) וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־
נָשְׂא זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר
עֲצֵי אַלְמֻגִּים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן
יְקָרָה׃ (יב) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי
האלמגים

אונד ג׳טע אַללעם איבער־
טריפֿפֿט וואַס איך דאַפֿאַר גע־
הערט האַבע. (ח) הייל דיי־
נען לייטען! הייל דיעזען דיי־
נען קנעכטען, דיא איממער
פֿאָר דיר שטעהען, דיא דיי־
נע ווייזהייט האָרען. (ט) גע־
פּריעזען זייא דער עוויגע
דיין גאָטט, דער אַן דיר
וואָהלגעפֿאַללען פֿאַנד, דיך
פֿיר דען טהראָן ישראל׳ס צו
בעשטימען; יאַ אין דער
אונענדליכֿען ליעבע דעם עווי־
גען צו ישראל, האַט ער
דיך צום קאָניגע איינגע־
זעטצט, אום רעכט אונד ט׳־
גענד צו איבען. (י) זיא גאַב
דעם קאָניגע הונדערט אונד
צוואַנציג ככר גאָלדעם, שפע־
צעריין אין גראָסער מענ־
גע אונד קאָסטליכע שטיינע;
נאָך ניע קאַם (מיכם ומכד)
זאָלכע שפעצעריא, אונד
אין זאָ גראָסער מענגע, וויא
זיא דיא קאָניגין פֿאָן שבא
דעם קאָניגע שלמה געגעבען.
(יא) אויך דיא פֿלאָטטע דעם
חירם, וועלכע גאָלד פֿאָן
אופיר האָלטע, האַטטע אוים אופיר אלמגים׳ האָלץ אין גראָסער מענגע נעבראַכט, אונד
קאָסטליכע שטיינע. (יב) דער קאָניג מאַכטע אוים דעם אלמגים׳ האָלצע, געלענדער
אַם

ר ש "י

(יא) עצי אלמוגים. קוריי"ל כלע"ז:

באור

(ז) אל השמועה, על השמועה וכמו וימליכהו על הגלעד ועל האשורי (ב"כ ג' ט'), והעד כי
נד"ה נאמר על. (יא) עצי אלמגים, ונד"ה עצי אלגומים בחילוף כמו כנם וכנב, שלמה
ושלמה וכדומה, והנה ערבו גוים לו מוג ועל הוא סי' הידיעה (מַרטיקען) בערבי כי גם
בענרית לדעת חכמי העמים הה"ן הדעת נחשלומה הל, לך נשמט הלמ"ד ונשלם בדגש ע"ד
לקח תקח מן לקח וכאן בח ע"ד לשון ערבי וכן חכמי אלגנים (יחזקאל י"ג י"ח). קולם לח
נודע לנו בבירור ענין העץ הזה לדעת רס"י הוא קוֹרַאלֶן ולדעת הרדי"ק הוא מה שקורין
(זַאנדעלהאָלץ) אשר יפיק ריח ויקר מאוד, ועמו הסכים החכם גשוניוס, והרד"ק נמשכים
השמיט גם אלגומים גם אלמגים ולח הניחו לח במרגעים (נערך לוח אל"ף בחשר הניח
אלגנים)

הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים לֹא בָא־כֵן עֲצֵי אַלְמֻגִּים וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (יג) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאֲלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַתֵּפֶן וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וְעַבְדֶיהָ׃ (יד) וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכַּר זָהָב׃ (טו) לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסְחַר

הרכלים

אַם טעמפעל דעם עוויגען, אונד אַם קאָניגליכען פּאַלאַסטע, אויך האַרפּען אונד לויטען פּיר דיא זאָנגער; נאָך ניע איזט זאָלכעם אלמוגים־האָלץ היער אַנגעקאָממען, אונר נאָך ניע געזעהען וואָרדען ביז אויף רען הייטיגען טאג. (יג) דער קאָניג שלמה געווהרטע (געגענזייטיג) דער קעניגין פּאָן שבא יעדעם פּער־לאַנגען וועלכעם זיא אויסגעשפּראָכען, אויסערדעם וואָס ער איהר גאַב נאָך דער וירדע דעם קאָניגם שלמה; דאָרויף רייזטע זיא צוריק אונגינג אין איהר לאַנד זיא אונד איהרע דיענערשאַפט. (יד) דאָס געווויכט דעם גאָלדעס, וועלכעם שלמה אין אייגעם יאָהר בעקאָם, וואָר זעכס הונדערט זעכס אונד זעכציג כבר גאָלדעס. (טו) אויסער (דען מיינקויפּסטען) פּאָן דען קרעמערן

ר ש ' י

(יב) מסעד לבית ה'. (בדברי הימים ב' ט' י"ל) נתיב מסילות לבית ה' לכך לחני לומר המסעד הזה לשון רבים: לזמרים. לבני לוי: (יג) נתן למלכת שבא. נתינה זו לינה אצלו לימוד חכמה: מלבד אשר נתן לה. מתנות מגדנות המלוין כאן ולינם מצוין במקומה: (יד) שש מאות ושש. חירם נתן לו ק"כ ומלכת שבא ק"כ ולחני תרגם הגיללה מלופיר ת"כ הרי תר"ם והשאר לא ידעתי מאין (ובד"הי ב' ח' י"ח) נתינ שהגיללו מלופיר לרגע מלות ומחגים ואין מונה שם ק"כ אל חירם ויש לתקן המקרא שהאלגים היתירים היו מן הק"כ של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: (טו) לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים נאין לסחורה: הרוכלים.

באור

(אלגנים) ולא נזכרו במוג וגוי, ואנחנו הנחנו המלה בלי תרגום כי הלכנו בעקבות המתרגם יונתן. (יב) מסעד, ובד"הי נאמר מסלות, ונכר מנואר שם כי אלמה עשה מסלה לעלות אל בית ה' ומעקה מפה ומפה להשען עליו, והמסעד הזה הי' מעלי אלמוגים וכן שאר העליות לשאר בנית ה' ובית המלך עשאם המלך מעלי אלמוגים. ואולי נאלף נכאן הלד"י בסמ"ך וענינו מלעד המקום שלועדים בו והוא לאחד עם מסלה מן סלל. (יג) כיד המלך, כאגרו בחסתר (ח' ז') כלומר נפי יכולת מעושר מלך כמותו וכת"י, וירצה לי כי מה שאמר את כל חפצה גומר המה דברים יקרים נערך המלוכתי (קוסטוזחאַכען) לשאר מלוו מן בעיניה ושאלה מאתו ומלבד לשאר נתן לה המה המתנות מדברים הטנעים (נאַטורפּראָדוקטע) לשאר נהם התברכה ארץ ישראל, וזה מסכים למה שנתן בד"הי מלבד לשאר הגיללה לל המלך שהכוונה לדעת המפרשים מלבד מה שנתן לה: נגיד מה שהגיללה לו. (טו) התרים, ובד"הי לנגזי התרים ולדעת המפרשים המה הסוחרים המוזרים נאלגות וד הרים לאחרי מקום מולח כל סחורה וסחורה, והרד"ק לומר שהוא שם לומה שקורין (טאַרטאַרען) ואולי גם זה דעת יונתן

הָרֻכָלִים וְכֹל־מַלְכֵי הָעֲרָב
וּפַחוֹת הָאָרֶץ: (טז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט
שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה
הָאֶחָת: (יז) וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים
זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב
יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם
הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן: (יח) וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב
מוּפָז: (יט) שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא
וְרֹאשׁ עֲגֹל לַכִּסֵּא מֵאֲחֹרָיו וְיָדֹת
מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשֶּׁבֶת
וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל

כל"ל הידות

מערן אונד אויסער דעם האנ־
דעל דער קו־פליטע, פאן
אללען קאניגען ערב'ס (מרמ־
ביענס) אונד דען שטאטט־
האלטערן דעם לאנדעם.
(טז) דער קאנ־ג שלמה מא־
טע צוויא הונדערט פאנצער
פאן געשלאגענעם גאלדע,
זעכס הונדערט (שקל) גאלד
גינג אויף צו איינעם פאנצער.
(יז) אונד דרייא הונדערט
שילדע פאן געשלאגיענעם גאל־
דע; דרייא מנים (מינען דע־
רען חיינע חיין הונדערט שקל
בעטרוג) גאלדעם, גינגען אויף
צו איינעם שילדע, אונד דער
קאניג לעגטע זיא אין דאס
וואלדהויז אים לבנון. (יח) דער
קאניג מאכטע איינען גראסען
טהראן אוים עלפענבין, אונד
איבערצאג איהן מיט פיינעם
גאלדע. (יט) זעכס שטופען

האטטע דער טהראן, אונד איין רונדער הימעל ערהאב זיך איבער דעו טהראן פאן הינטען, ארמלעהנען וואַרען צו ביידען זייטען אם זיטצע, אונד צוויא לאוויננען שטאנ־
דען

ר ש"י

מיכרי נסמים ימולינין לותס מעיר לעיר: וכל מלכי הערב. תרגם יונתן וכל מלכי סומנותת ל' ערובה המלכים שהיה נערובתן וסומכין עליו גתרתנטיח"ה נלע"ז: (טז) לנה. מקפת לת התדס משלשה רוחותיו והוח שתמר (נספר תהלים ה' י"ג) כלנה רלון תעטרנו: שש מלות זהב. והוח שש מנים שהזהב הוח הדינר: (יז) זהב שחוט. הוח לך ונוח להירקע: (יח) זהב מופז. מנהיק כמרגליות: (יט) שש מעלות. מדרגות לעלות נו ורחס הכסח היה עגול מקום מושב המלך: מלחריו. תיקון הכסח היה רחב והמעלות היו לנד פניו ולנד רחנו ולנד לחריו היה המושב גבוה מן הכסח מקום עגול: וידות מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם בימין מקלות זהב מפוזה לפוזה פזוטין

באור

שתרגם לגר לומניח, והכוונה המם שנתנו הלומניח והוח שם ארץ או עיר, וכנר מלינו נדמז"ל עיר שממה המניח (קידושין דף ע"ב) ועיין נערוך, ובל"הי המתמר יותר מנוחר כי שם נתמר לנד מתנוי התרים והסוחרים מניחים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מניחים זהב וכסף לשלמה. (טו) צנה, מין מגן גדול (רד"ק בשרשים) והוח מכסה לת כל הגוף כידוע, לך רש"י ז"ל כתב כאן מקפת לת התדס משלשה רוחותיו, ויונתן תרגם תריסין וגם הוח מגן עיין ערוך ערך תרים, ועוד ה יוס נקרח מין מגן בל"ח (טארטטע) ועיין ס' המלין להתכם תדעזונג נזה. זהב שחוט, תמר הרד"ק לין שחוט תלך ומשוך וכן מן שחוט (ירמיה ט' ז') זהב טהור הנמשך כשעוה"נ, וע"פ דרכנו כי כל התוחיות השמות מונחרים למשקל ת"כ נתמר כי שרשו מיט (שהוח מחות ומשוך) והשי"ן למשקל. (יו) מנים, מנה בדמז"ל היח מחה וכן נח בל"הי ושלש מחות זהב (מדנרי רד"ק). (יה) מופז, נקי מכל סיגים ובל"הי זהב טהור. (יט) שש

הַיְדוֹת: (כ) וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיִם
עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת
מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵּן לְכָל־
כ מַמְלָכוֹת: (כא) וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־
יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף
לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה:
(כב) כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם
עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים
תָּבוֹא וְאֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב
וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים:

ויגדל

רעז נעבען דען אַרמלעהנען.
(כ) אינד צוואלף לאוון שטאנד
דען אויף דען זעכס שטופען
צו ביידען זייטען; נאך נ"ע
וואַרד זיינעס גלייכען גע־
מאַכט אין אירגענד אינעס
רייכע. (כא) אללע טרינקגע־
שירר דעס קאָניגס שלמה
וואַרען פּאָן גאָלד, אללע גע־
רעטהע דעס וואַלדהויזעס אים
לבנון וואַרען פּאָן קאָסטליכעם
גאָלדע; זילבער וואַר אין דען
טאַגען דעס שלמה ניכט אים
מינדעסטען געאַכטעט. (כב) דען
דער קאָניג האַטטע אין
תרשיש־שיף אים מעערע, אין
פּערבינדונג מיט דען שיפּפען
דעס חירם, איינמאַהל אין
דרייא יאַהרען קאַמען תרשיש־

שיפּפע אן, בעלאַדען מיט גאָלד אינד זילבער, עלפענבין אונד אַפּפען אינד פּפויען.

ר ש "י

לימין ולשמאול: ושנים תריות, של זהב וכל לירת הכסף מפורשת בלגדת מגלת אסתר: (כא) אין כסף לא נחשב. אין כסף בלתך מכס כי לא נחשב: (כב) אני תרשיש. ספינות לפריקא: שנהבים וקפים ותכיים. שן דפיל וקופין וטוסין:

ב א ו ר

מעלות, עיין פירוש רש"י. (כא) אין כסף, כפירוש רש"י ורד"ק אין זוס כלי מכסף כי לא היה הכסף נחשב וגומר, ונד"ה אין נחמר רק אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. (כב) אני חרשיש, כבר הארינו המפרשים מבני עמינו ומזולתם לחקור מקימו היה, זה חפץ ומלא לומו בלפריקא זה בלזיל וזה בלירופא, ולחרי שאין להוליך בלור לממו לא לעמיק בחקירה הזאת, לך זאת לגיד כי לדעתי לדקו דברי הרדי"ל בזה שאין האני הנזכרת בלן היא האני שבלה לופירה לעיל (ט' כ"ז) בלחזר חזקנו רבים ובן שלמים כי לופיר ותרשים לחד המה, כי זאת לא נראה בלל, ולף כי לדעת רוב המעתיקים כי תרשים הוא בלרץ ספרד (טפאניען) כי בבר נזכר (בראשית י' כ"ד) בבני יקטן לופיר וחוילה ולמר ויהי מושבם ממשא וגומר, ול"ב ה' לופיר וחוילה סמוכים, וחוילה נודע (לף לם אני לרלות נקראו בשם הזה) הוא בחלק חזיען (עיין געזעניום), ל"ב לף יהי' לופיר בספרד, ומה שלמרו חכמים סוניס כי לניות תרשים הם בבוי לבל לניה גדולה על לורה ידועה, למת ובבון הוא, והרליה לזה ממה שנלמר לניות תרשים ללבת לופירה (לקמן כ"ב מ"ט) וכמו שבתב הרדי"ל בם, וז"ל לניות מהנהוגות בתרשים ר"ל בתבניתם ע"ב, וע"ז נלמר בתהלים ברוח קדים תשבר לניות תרשים (תהלים מ"ח ח'), לף בבל זאת בפסוק שלפנינו קשה הוא לפרש בן (במו שבתב החכם ווקפוזהן) שהרי בד"הב (ט' כ"ב) נלמר כי לניות המלך הלכות תרשים וגומר ע"ב בניחור. עם אני חירם, ובד"ה עם עבדי חירם והוא ובון יותר כי לקח לחובלים ומזוטים לורים הבקיחים במלחבת הספינה. וכן בתב הרדי"ל בשן. שנהבים, י"ת שן דפיל וכן פתרהו בל המפרשים הרחשונים, ולפ"ז הם שתי מלות שן־הניס והפיל ה' נקוד בעברית לו בלחת משתר לשורת הקדס הב או הבה, ואולי נוכל לדמות לותו למלת הבאי בלשון חז"ל שענינו דבר מופלג יוכל מחק הטבע, ונקוד הפיל בן לפי שנורת מראהו מחוד. וקפים, לותים שפניהם דומה לנורת האדם ובן שמו בדמ"ל ובלשון יון. וחבים, לדעת רוב המעתיקים הוא העוף שקורין (בפוי)

(כג) וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל
מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה:
(כד) וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְּשִׁים אֶת־
פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ
אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בִּלְבָּוֹ: (כה) וְהֵמָּה
מְבִיאִים אִישׁ־מִנְחָתוֹ כְּלֵי־כֶסֶף
וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֶשֶׁק וּבְשָׂמִים
סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה:
(כו) וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב
וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּחֵם
בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ
בִּירוּשָׁלָם: (כז) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־
הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים וְאֶת
הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־

בשפלה

ירושלים שטיינען גלייך, אונד דיא צעדערן ליעם ער דען זיקאמאָרען גלייך ווערדען,

דיא

תרגום אשכנזי נד

(כג) דער קאָניג שלמה וואַרד אַלואָ גראָסער אַלס אַללע קאָניגע דער ערדע אַן רייכטהום אונד אַן ווייזהייט. (כד) אַלע לע (קאָניגע דער) לענדער זוכטען דיא בעקאַננטשאַפט דעס שלמה, אום דיא ווייזהייט צו האָרען, דיא גאָטט זיינעם גייסטע אייניגעגעבען. (כה) אונד יעדער בראַכטע זיין געשענק, זילבערנע אינד גאָלדנע גערעטהע, קליידונגסשטיקקע, וואַפֿפען אונד שפעצערייען; פֿערדע אונד מוילטהיערע יאַהר פֿיר יאַהר. (כו) שלמה בראַכטע זאָ פֿיעל אַן וואַגען אונד רייטער צוואַממען, דאַס ער טויזענד אונד פֿיער הונדערט וואַגען, אונד צוואָלף טויזענד רייטער האַטטע, דיע זע פֿערלעגטע ער אין דיא וואַגענשטערטע, אָדער זיא וואַרען ביים קאָניג אין ירושלים. (כז) דער קאָניג מאַכטע דאַז זילבער אין

ר ש " י

(כה) ונשק. כלי זיין: (כו) אלף וארבע מאות רכב. וכל"ה (ב' ל' י"ד) כתיב אלף וארבע מאות ומומר לכי אלף ול' מאות בערי הרכב היו והשלם מאות עם המלך בירושלים. וכך פירושו בל"ה ויניחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב לח' בירושלים וכאן כך פירושו ויניחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושלים (עיי' מה שנתתי שם בל"ה): ויניחם. ויניחם: (כז) כאבנים. ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנתן שלמה את בתו לפרעה נתן לאחר שנתן שלמה

את

באור

והעוף הזה לא לגד נחמד למראה כי גולותיו יבריקו כמראה הקשת בתוך הענן אבל הי' גס נותן נימי קדם מעדני מלך, ובפרט תצכו לשורו למטעמים כנודע מספרי הקדמונים, לולם הרדי"ק אומר בשם חכמי הגולדים כי שהבים המה פניהם (פערזן) וקפים (קאָרַאַלען) ותכייס (שמאַראַגד) שהוא מין בושם ידוע. (כד) וכל הארץ, שיעורו וכל מלכי הארץ כמפורש בל"ה. (כו) ויניחם, כמו ויניחם כי כן בא בל"ה. (כז) בשקמים, מין תאנה גדולה ועוד שמו עליו (זיקאָמאָר) עיין ספר המלים לחכר בשעניים, והמה פחותים הרבה מן הארזים ולזה נאמר

בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב: (כח) וּמוֹצָא הַסּוּסִים
אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרַיִם וּמִקְוֵה
כִּי חֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בִּמְחִיר:
ל (כט) וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה
מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס
כ בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי
הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יוֹצִאוּ:

יא (א) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב
נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת

ואח

דיא אין דען גרינדען זאָ
צאַהלרייך וואַרען. (כח) דער
בעצוג דער פּפֿערד דעם
שלמה וואַר אוים מצרים.
איינע געזעלשאַפֿט קאָניגלי־
כער קויפֿלייטע נעהמליך
קויפֿטע זיא צוואַמען אין
איינעם בעשטימטען פרייזע.
(נט) מאַן בעצאָג אונר בראַ־
טע אוים מצרים דאַז נעשפּאַן
אום זעכס הונדערט זילבער־
שטיקקע, דאַז ראָס צו הונ־
דערט אונד פֿינפֿציג; עבען־
זאָ האַבען זיא (דען פּפֿערדע־
בערמין) פֿיר אַללע קאָניגע
דער חתים אונר פֿיר דיא
קאָניגע פֿאָן ארם, מיט זיך
הערויפֿגעבראַכט.

יא (א) דער קעניג שלמה ליעבטע פֿיעלע אויסלענדישע פֿרויען, אונד נעבסט
דער

ר ש " י

לת נת פרעה: (כח) ומוליך הסוסים מצר לשלמה. היה ממלכ"ם: ומקוה. לקמ' סוחרי הסוסים ממלכים סוחרי המלך שלמה היו קונין לוחם במחיר ממלכים מן המלך שלח יוליך לקם סום מצם שלח על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומדת בעלמה ותינה דנוקה לאחריה: (כט) וסוס נחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה בחרבע סוסים וכן בדמיס הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם. כל סוחרי שלמה יולחים ממלכים:

ב א ו ר

נאמר שקמים גדעו ותרזים נחליף (ישעיה ט' ט'). (כח) ומקוה, הנכון בפירוש מלת מקוה כדעת הרי"קם שהניח הרד"ק שהוא במשמעו לשון חסיפה וקנון וא"כ תהיה הו"י של ומקוה במקום כי וענין הכתוב ומוליך הסוסים מצר לשלמה (הי') ממלכים כי מקוה סחרי המלך יקחו מקוה (סוסים) במחיר, ים עוד פירושים אחרים לפל דחוקים הם, ויונתן הניח מלת מקוה במתכונתה בלי תרגום כלל ועליו אמר הרדי"ק (ודבריו העתיקום בעל לקט שכחה) שלדעת יונתן יהיה קוה שם מקום והמ"ס לשמוע ופירש לת דבריו בדרך זר ע"ש, לולם לם גם בחמת בת בד"כי ומוליכם סוסים לשלמה ממלכים ומכל החרטות הנה בכל זאת לדקו דברי החכם ווחוֹפֿיחהן כי יען לת מלינו שום זכר בתנ"ך ממקום שמו כן לכן אין לקבל פירושו. (כט) ותעלה ותצא, הכוונה לדעתי מחיר סוסי המרכבה (שהם ארבעה) במלרים עם הולאת העליה הי' שש מאות. וכן לכל מלכי, המפרשים בחרו שכל המלכים לקחו מלת סחרי שלמה ועליהם מוסב הכתוב של בידם וכן מתורגם, ולדעתי אין לורך לזה רק הכוונה שכערך הזה היו נותנים גם כל אחר המלכים אשר לקחו בידם (כלומר ע"י שלוחיהם) הסוסים ממלרים, כי לולם שהיו קונים מהמלרים עוד הרבה במחיר, וכדי שזה יקר וגדולה למלך ישראל לם הי' לו בחרן מלרים ברשות המלך מקוה סחרים בלחד המלכים, כי לף לם התחתן שלמה עם פרעה הן זה עוד לת סרה שנלת מלרים לעבריים, ומקוה הסחרים אשר לשלמה אין ספק שהיה מבני ישראל, גם נראה מכתבה הנלה שפרעה עלמו לת היה נאמן בבריתו עם שלמה כי נתן בנוד ויקר לבתו נפ שלמה.

יא (א) והמלך שלמה, בבר הרמבתי לבאר ענין מעל שלמה בתולדותיו בראש ספר מבלי,

וְאֶת־בַּת־פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת
עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיּת צִדְנִיּוֹת חִתִּיּוֹת:
(ב) מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ בָהֶם
וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ
אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם
בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה:
(ג) וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שֶׁבַע
מֵאוֹת וּפִילַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ: (ד) וַיְהִי
לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ
אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה
אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו: (ה) וַיֵּלֶךְ
שלמה

דער טאָכטער דעם פּרעה,
אויך מואביטערינען, עמוני-
טערינען, אדומיטערינען,
צידוניערינען, אונ־חיתיער-
נען. (ב) פֿאָן פֿאלקערן, פֿאָן דע-
נען דער עוויגע צו ישראל גי-
שפראָכען: איהר זאָלט ניכט
קאָממען אונטער איהנען,
אונד זיא (זאָלען ניכט קאָממען)
אונטער אייך, דען פֿירוואַהר!
זיא קאָננטען פֿערפֿירען אי-
ער הערץ צו איהרען גאָט-
טערן — אַן דיעזע היענג
זיך שלמה, אונד ליעבטע זיא.
(ג) ער האַטטע אַן פֿרויען
דעם ערסטען ראַנגעם זיעבען
הונדערט, אונד אַן קעבסווייי-
בער דרייא הונדערט; אַבער
זיינע פֿרויען פֿערפֿירטען
זיין הערץ. (ד) צור צייט,
וואָ שלמה אַלט וואורדע,
האַטטען זיא זיין הערץ שאָן
פֿרעמדען גאָטטערן צוגע-
פֿירט, אונד זיין הערץ היעלט מיט דעם עוויגען זיי-
נעם גאָטטע, וויא רַאַז הערץ זיינעם פֿאַטערס דוד. (ה) שלמה פֿאָלגטע עשתרת,

דעם

רש"י

יא (א) ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות אלא שהיתה מביאה עליו מכולם מנחה לשמה

באור

קצו משם. ואת בת פרעה, רש"י פי' לפי שחניקה עליו וכו' וכיוצא הזה פירשו רש"י ורד"ק את החרן ואת יריחו (יהושע ג' ב'), חולם בכאן יש לרד"ק ולרלב"ג לכל לאחד דרך לאחר בזה, לך לכל הפירושים היה מן הראוי כי יבוא ואת בת פרעה בסוף הפסוק כאחר יכין כל קיראי מצוה, ולכן יראה לפרש (לפי גם הגזירה על חסכים לזה) כי מלת את הוא בהוראת עם והויו"ן נלך ענין כאחר הכניה הרד"ק רבים כמותה במקרא בשמוש הויו"ן, והכוונה עם בת פרעה לבד עוד מואביות וגו' כי בת פרעה היתה המלכה וכדעת רש"י. (ב) לאהבה, המקרא במקום דרך המקור, ע"ד לאהבה את ה' אלהיך, ויצורו לאהוב אותם. (ד) זקנת שלמה, על מה שהעיר האבן ושפחתן כאן שהם היה שלמה (כדעת חז"ל) בן י"ב שנים ואחנעים שנה מלך, ת"כ מה זקנה יש כאן? נכר תקרתי ודרשתי עליו במקום הנזכר, גם יולדק דברי האומר כי נקרא זקן רק בתחלת ימי נעוריו, וכמו שיקראו יוסף ובנימין ילד בהלטרפות אל האחים, בן נאמר על בן תמנים זקן ניחם אל ימי הילדות, ומלבד זה כבר אמרתי בתחלת הספר בשם הרמב"ן כי זקן יאמר רק על איש שעברותיו ילבינו ופתם כאן יהי' מלוזהו הסבה שיהיה, וח"כ לין מן התימה כי שלמה אחר נתן לנשים אלו היה זקן טרם בא בימים. וכתב הרמב"ן כי יען מנעוריו לתב נשים נכריות, לכן לעת זקנתו היה תחת ממשלתם והטו את לבו.

שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי
צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ
עַמֹּנִים: (ו) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי
יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו: (ז) אָז יִבְנֶה
שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב
בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם
וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן: (ח) וְכֵן
עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת
מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת לֵאלֹהֵיהֶן:
(ט) וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה כִּי־
נָטָה לְבָבוֹ מֵיְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם: (י) וְצִוָּה
אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־
לֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא
שָׁמַר אֵת אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה:
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן
אֲשֶׁר הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא

דעם גאָטצען דער צידנים,
אינד מלכם, דעם גאָטצען
דער עמנים. (ו) זָא טהאָט
שלמה וואָס מיספֿעלליג וואָר
דעם עווינען, אונד וואַנדעל,
טע ניכט פֿאָללקאָממען דעם
עווינען נאָך, וויא זיין פֿא־
טער דוד. (ז) ענדליך ער־
ריכטעטע שלמה גאָר אוינע
אַנהאָהע דעם כמוש, דעם
גאָטצען מואָב, אויף דעם
בערגע דער אָבערהאַלב
ירושלים ליגט; אונד דעם
מולך, דעם גאָטצען דער קינ־
דער עמון׳ס. (ח) אונד זָא
געשטאַטטעטע ער אַלל זיינען
אוים׳לענדישען פֿרויען, דאָס
זיא רייכֿערן אונד אָפּפֿערן
דורפֿטען אירען גאָטטערן.
(ט) דאָ צירנטע דער עווינע
אויף שלמה, ווייל זיין הערץ
זיך אַבגעוענדעט פֿאָם עווינען
גאָטט ישראל׳ס, דער איהם
צוויי מאָהל ערשיענען וואָר,
(י) אונד איהם דיעסבאַללם
בעפֿאָהלען, דאָס ער ניכט
נאַכֿוואַנדלע דען פֿרעמדען
גאָטטערן, ער אַבער ניכט
בעאָבאַכֿטעטע וואָס דער עווי־
נע בעפֿאָהלען. (יא) דער

שמרת

עויגע שפּראָך דאָהער צו שלמה: ווייל עס זָא מיט דיר געוואָרדען, דאָס דוא ניכט בע־

ר ש " י

וכן ויפקדו מענדי דוד תשעה עשר אלף ועשהאל (שמואל ב׳ ג׳ למ״ד): (ו) לא יעשה שלמה כמה. רבותינו למדו מתוך שלח מיקה בניו נקיות על שמו: בהר אשר על פני ירושלם. הר הזתים: (יא) אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שלחה עונר על מלוחי:

באור

(ה) מלכם, הוא מולך הנזכר להלן, ולפי שהיתה עבודתו לנזרי מלך בידוע, נקרא שקוץ, וכן כח על כמוש שקוץ מואב כי נראה הוא כמוש הוא בעל פעור, ומבעל פעור נודע היך היתה עבודתו מתועבת ונגעלה, גם לדעת חז״ל גם לדעת חכמי העמים. (ח) וכן עשה, כלומר שבנה להן במות וגם היו מזבחות וגו׳. (ט) הנראה, הוא עבר כמובן מענין וגם מקמנות הזל״ף (כי בניגודי כ״ל בסגו״ל) ובח בה״ח בסקוס אשר, ומלינו עוד כיוצא בו כמו הנזכחו פה (ה״ח כ״ט י״ו) רד״ק. (יא) ויאמר, ע״י נביא, וחז״ל גם״ע אמרו שהוא ח״ה הזילוני. זאת עמך, עיין פירוש רש״י, ולדעתי כוון במלת זאת על הע״ז שהניח להיות עמו ומדיך

שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר
צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּיהָ
לְעַבְדֶּךָ: (יג) אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא־
אֶעֱשֶׂנָּה לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיָּד
בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה: (יג) רַק אֶת־כָּל־
הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרָע שֵׁבֶט אֶחָד
אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי:
(יד) וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֶת
הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא
בֶּאֱדוֹם: (טו) וַיְהִי בִּהְיוֹת דָּוִד
אֶת־אֱדוֹם בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר
הַצָּבָא לְקַבֵּר אֶת־הַחֲלָלִים וַיַּךְ
כל

תרגום אשכנזי נו

בעאבאנטעט האסט מיינען
בונד אונד מיינע נעזעטצע
דיא איך דיר בעפאהלען, זאָ
ווילל איך דאז רייך דיר ענט־
רייסען אונד עס נעבען דיי־
נעם קנעכטע. (יג) אין דיינען
טאגען אבער, ווילל איך דיעס
ניכט פאלליציהען, אום דיי־
נעס פאטערס דוד ווילליען;
דער האנד דיינעס זאהנעס
ערסט ווילל איך עס ענטרי־
סען. (יג) דאך דאז גאנ־
צע רייך ווילל איך איהם
ניכט ענטרייסען, איינען
שטאם ווילל איך דיינעם זאה־
נע לאססען, אום מיינעס
קנעכטעס דוד ווילליען, אונד
ווענען ירושלים, דאז איך
מיר ערוועהלט. (יד) דער
עווינע ליעס נון אלס ווידער־
זאכער דעס שלמה אויפ־
טרעטען, דען אדומיטען הדד,
ער ווער פאן דען נאכקאמ־
מען דעס קאניגס צו אדום. (טו) אלס נעהמליך דוד אין אדום ווער, וועהרענד יואב
דער העערעספירשט פאם בענרעבניססע דער ערשלאגענען צוריקצאג, נאכדעם
ער

ר ש " י

(טו) ויהי בהיות דוד את אדום. לז וינרח הדד מפני דוד ויואב: לקבר את החללים. שקברו להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר (שמואל ב' ח' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל מקלסין לאותו לים שעיד שקיבר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם יו"ת לקבר את החללים לטהר ית קטיליהן לקחת את חלילתם:
ולחס

ב א ו ר

המוסר לא רצה הנביא להזכיר זה בפירוש, וכן נראה מכל הענין שלא חפץ לומר בתוכחת מגולה הלכת לחרפי אלהים לחרפיס. (יג) שבט אחד, לפי שהיה נחלת יהודה ובנימין יחד קראם שבט אחד (רד"ק ורלב"ג), והזכיר יהודה לפי שהיה מני לז רחם שבטי יה וגביר לאחיו, ולכן בת תמיד רק מלך יהודה, ואולי כוון גם נמלת אחד על המיוחד כמו שרגילין חז"ל לדרוש. ולמען ירושלים, לפי שנבחרה להיות שם ב"המק, והיה מן הנורך שהמולך שם יהיה מזרע דוד, כדי שיהי' סנה שיעמיד עניני הבית בתופן שלם להיותו מעשה לנותיו (רדי"ק). (יד) ויקם, לומר לף שהנטיל לשלמה כי נימיו לף יקרע המלוכה ממנו מ"מ העניש לותו כדי רשעתו להמרות את רוחו. הוא באדום, שיעורו הוא מזרע המלוכה שהיה נאדום (רד"ק). (טו) את אדום, נאדום, ושעור הכתוב לדעתי כך הוא, ויהי בהיות דוד נאדום באשר עלה יואב (כלומר שב אל ארצו). לקבר, ענינו מלקבר ונאסר המ"ם בענוד פניות שתי לותיות השמוש באשר זכרנו פעמים. את החללים, לאשר שבר הנם כל זכר וכן הנין הרד"ק

כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם: (טז) כִּי־שֵׁשֶׁת
חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר
בֶּאֱדוֹם: (יז) וַיִּבְרַח אֲדַד הוּא
וַאֲנָשִׁים אֲדֹמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו
אִתּוֹ לָבוֹא מִצְרָיִם וַהֲדַד נַעַר
קָטָן: (יח) וַיָּקֻמוּ מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ
פָּארָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּארָן
וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־לוֹ בַּיִת וְלֶחֶם אָמַר
לוֹ וְאֶרֶץ נָתַן לוֹ: (יט) וַיִּמְצָא
הֲדַד חֵן בְּעֵינֵי פַרְעֹה מְאֹד וַיִּתֶּן־
לוֹ אִשָּׁה אֶת־אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחוֹת
תַּחְפְּנֵיס הַגְּבִירָה: (כ) וַתֵּלֶד לוֹ
אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס אֶת גְּנֻבַת בְּנוֹ
וַתִּגְמְלֵהוּ תַחְפְּנֵס בְּתוֹךְ בֵּית
פַּרְעֹה וַיְהִי גְנֻבַת בֵּית פַּרְעֹה
בְּתוֹךְ בְּנֵי פַרְעֹה: (כא) וַהֲדַד

שמע

תרגום אשכנזי

ער אַללעם מענלי֯ע צו אדום ערשלאַגען. (טז) [דען זעכס מאָנאַטהע האַטטען יואב אונד גאַנץ ישראל אדום בעוטצט, ביז ער אַללעם מענלי֯ע אויס אדום אויסנעראָטטעט]. (יז) דאַ פֿלי֯טעטע הדד, ער אונד אייניגע ארומיטער פֿאָן דען קנעכטען זיינעם פֿאַטערס, דיא ער מיט זיך האַטטע, אום נאַך מיצרים צו ענטקאָמען; הדד וואַר נאָך אין קלייניער קנאַבע. (יח) זיא מאַכטען זיך פֿאָן מדין אויף אונד קאַמען נאַך פארן; זיא נאַהמען לייטע אוים פארן מיט זיך, אונד קאַמען נאַך מיצרים, צו פרעה דעם קעניג פֿאָן מצרים, דיעזער גאַב איהם איינע וואָהנונג, אינד פֿערשפּראַך איהם אונטערהאַלט, אינדעם ער איהם לענדערייען אַנוויעז. (יט) הדד פֿאַנד בייא פרעה גונסט אין בער דיא מאַסען, דען ער גאַב איהם צור פֿרויא, דיא שוועסטער זיינער געמאַהלין, דיא שוועסטער דער פֿירשטין תחפנים. (כ) דיעזע ש ועסטער דער החפנים גע־ באַר איהם זיינען זאָהן גנבת; החפנס ערצאָג איהן אים פאַללאַסטע דעם פרעה, אונד גנבת בליעב דאַרווף אים פאַללאַסטע דעם פרעה, אונטער דען קינדערן דעם פרעה. (כא) הדד ערפֿוהר נון אין

מצרים

ר ש "י

(יח) ולחם אמר לו. אמר למצרתיו כך וכך לחם תנו לו ליוסף: (יט) הגבירה. המלכה:

באור

והרד"ק הוסיף הוי"ו של ויך וכניס כמוהו (עיין מכלול לרד"ק), והנה נראה כי לפי שהרג יואב כל זכר, מ"מ לפי שלא ידעו בוודע המלוכה, לפיכך בקש דוד לאבדוס לו ירע הדד לנפשו כי ירע שהוא לפי יקום ולפי ירחם. (יח) ולחם אמר לו, רצה לומר שאמר לתת לו לחם בדרך, וגם נתן לו ארץ להיות מושל עליה (רד"ק), וזה לפינו רמוז שאמרו בילקוט מפחות הארץ שהרי נתן לו לחית הגבירה לאשה, לפי עוד יש לפרש כי הוי"ו של ולארץ לדתית טעם והכוונה ולחם אמר לו כלומר הבטיח לו לחם תמיד, כי נתן לו ארץ לחזר ממנו יכלכל את

שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וְכִי־מֵת יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הַדַּד אֶל־פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי: (כג) וַיֹּאמֶר לוֹ פַּרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר לֹא כִּי שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי: (כד) וַיָּקֶם אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה אֲדֹנָיו: (כה) וַיִּקָּבֵץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק: (כה) וַיְהִי שָׂטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת־

ה־עה

מצרים, דאַס דוד הויגע־ גאַנגען זייא צו זיינען פֿאָ־ טערן, אונד דאַס יואב דער־ העערעס פֿירשט גע שטאָרבען זייא, דאַ שפּראַך הדד צו פּ־עה: ענטלאַססע מיך, דאַס איך אין מין לאַנד צוריקגעהע. (כג) פּרעה שפּראַך צו איהם: וואַס ענטבעהרסט דוא דען בייא מיר, דאַס דוא פֿערלאַנ־ געסט אין דיין לאַנד צוריק צו געהען? אונד דיזער שפּראַך: ניכטס! אַבער ענטלאַססע מיך נור. — (כג) פֿערנער ליעס דער עוויגע איהם (דעם שלמה) איינען ווידערוואַכער אויפֿטרעטען אין רזון, דעם זאָהנע אלידע'ס דער ענט־ פֿלאָהען ווער דעם הדדעזר קאָניג פֿאָן צובה, זיינעם העררן. (כד) עד זאַממעל־ טע לייטע אים זיך, אונד ווארד אַנפֿיהרער איינער שטרייפֿפּאַרטהייא [ווועהרענד דוד זיא (דיא מרואע דעם הדדעזר) שלוג]; זיא גינגען נאַך דמשק, בעזעטצטען עס, אונד הערשטען צו דמשק. (כה) דיעזער ווער

ישראל

ר ש ' י

(כא) כי שכב דוד. ד"ל זמת מיתת עלמו נקמרה בו שכינה יותר שנהרג נקמרה בו מיתה. ל"ל דוד שהניח בן הגון ממלך מקומו נקמרה בו שכינה יותר שלא הניח בן הגון ממלך מקומו לא נאמר בו שכינה כי אם מיתה: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזו היא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב' ז' י"ד) אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים: (כה) ואת הרעה אשר הרע

עם

באור

ניתו. (כא) כי שכב, דוד שהלך בדרך כל הארץ ונקבר בקבורתיו נאמר שכב עם אבותיו אבל יואב שנהרג ונקבר בגיאו במדבר לא נאמר בו שכב עם אבותיו, ורד"ק העיר שמלת שכיבה לא נאמר רק על מלך או גדול הדור. (כב) עליו, כמו אליו. בהרג דוד אתם, הוא מאמר מוסגר, ועניין הכתוב לדעתי כי בהרוג דוד אותם כלומר חיל הדדעזר (בנזכר בס"ב ח') ברח רזון וקבץ אליו אנשים והיה להם לשר והמה פשטו בארץ לשלול אלל ולבוז גז, ולעת זקנת שלמה הלך הוא ואנשיו לדמשק להחזיקו בה, ובכאן הכה בזה ליזרעאל כי ארם דמשק היו עבדים לדוד כנזכר שם. (כה) כל ימי שלמה, מעת זקנת שלמה כל ימיו הנאמרים (ולכ"ג ורד"ק). ואת

הרעה

הָרָעָה אֲשֶׁר הֵדַד וַיָּקָץ בִּישְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ (כו) וְיָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה
וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה
עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃
(כז) וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד
בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא
סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו׃
(כח) וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל
וַיַּרְא שְׁלֹמֹה אֶת־הַנַּעַר כִּי־עֹשֶׂה
מְלָאכָה הוּא וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־

סבל

ישראל איין ווידערזאַגער,
דורך דיא גאַנצע לעבענס־
צייט דעס שלמה, דאַצו נאָך
דאַז אונהייל וועלכעם הדד
(טטיפטטעט); ער בעאיינ־
טרעכטיגטע ישראל וועהרענד
ער קאָניג איבער ארם וואַר.—
(כו) אונד ירבעם זאָהן דעס
נבט, איין אפרתי אוים צרדה
(דער נאַמע זיינער מוט־
טער וואַר צרועה, איינע
פֿערווויטוועטע פֿרוא) וואַר
איין דיענער בייא שלמה,
ערהאָב זיך טראָטציג ווידער
דען קאָניג. (כז) פֿאָלגענדעס
וואַר דיא פֿעראַנלאַססונג,
דאַס ער זיך ערהאָב געגען
דען קאָניג: שלמה בויעטע
דען מלוא (מויערן בעזאָנדערן
פֿעסטונגספהיין) מין ירושלים) אונד בעסערטע דיא ליקען אוים אין דער שטאַדט זיי־
נעם פֿאַטערס דוד. (כח) דער מאַן ירבעם וואַר איין וואַקערער העלד, שלמה זאַה
דען יינגלינג דאַס ער פֿלייסיג אין דער אַרבייט וואַר, אונד זעטצטע איהן (מַם בע־
פֿעהלט)

ר ש"י

עם הרעה שע"י הדד היתה גם זו על רזון: (כו) וירם יד במלך. הוכיחו בדברים: (כו) וזה הדבר. לשבר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. ובנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ לאויבי המלוא אמר לו לבניך פרץ פרצות בחומה ליבנם בו עולי רגלים ואתה גדרת לותם לעשות לבניך את פרצה להוציא עם עבדיה ומצרתיה: (כח) וירא שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר במלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. לכל עסקי מיסין דבית יוסף

ב א ו ר

הרעה, עם הרעה שבנה הדד. ויקץ, פעל יולא והוא לשון בריתה כמו לקוצות ניצרקל (מ"נ י', ל"נ) ואף שבח הוא מנחי הה"ח וכאן מן הכפולים, כבר נודע כי קלן וקלה שוים בהורחתם (עיין שרשים לרד"ק). וימלך, לפי שמלך בדמשק על קרם שהיו עד עתה נוזקי מנחה ליזרחל כאן מגרעת בממלכתם. (כו) וזה הדבר, לדעת כל המפרשים הוכיח ירבעם את שלמה על פניו כאשר בנה את המלוא וסגר את פרץ עיר דוד, ואעפ שלמה לא כדעת חז"ל שבזה היה לשטן לעולי רגלים לו כדעת יתר המפרשים שמנע בזה החוצים לשבר יבקעו משפע מפיו לבוא לפניו, אך לפי הפירושים יהי' עיקר חסר מן הספר, לכן ירמה לי כי הרמת יד על ירבעם היתה במה שנשא אזן לדברי לחיה, וקבל ממנו עשרה קרעים ואין לך מרד גדול מזה, ואם כי היתה זאת לו ע"י נביא ה' אלא לא האמין כי מה' יצא הדבר, ולכן כאשר שמע שלמה כאת בקש להמיתו. וסיפר הכתוב כי ירבעם היה גבור חיל ויצליח למלוכה, ואף שהיה רק עבד לשלמה כאשר שמהו המלך לשר ונגיד לכל סבל בית יוסף, ולזה היו עיני כל ישראל עליו, ואשר כי כאשר בנה שלמה את המלוא וגו' והיה ירבעם מגוזי המלאכה, ראה את פרץ, כשמעו שהי' במלידת ליון עוד פרלים, ומולי עוד מהיום כאשר לכד דוד את שמורה מיד היבוסי. (כח) והאיש, הוא מאמר מוסגר

כי

סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף: (כט) וַיְהִי בָּעֵת
הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלָ͏ִם
וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא
בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה
חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה:
(ל) וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ
שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים: (לא) וַיֹּאמֶר
לְיָרָבְעָם קַח־לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד
שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֲשָׂרָה
הַשְּׁבָטִים: (לב) וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד
יִהְיֶה־לּוֹ לְמַעַן וַעֲבְדִי דָּוִד וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלַ͏ִם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: (לג) יַעַן ו
אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעַשְׁתֹּרֶת ס
אֱלֹהֵי צִדְנִים לִכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב

ולמלכם

תרגום אשכנזי נח

פּעהלמהַבער) איבער אַללע
צַבגאַבען דעם הויזעם יוסף.
(כט) אַלס נון צו יענער צייט
ירבעם איינסט הערויסגינג
אוים ירושלים, בעגעגנעטע
איהן דער פּראָפֿעט אחיה דער
שילוניטע (חויז שילה) אַם
וועגע, ער וואַר בעדעקט מיט
איינעם נייען אָבערקליידע,
אונד בידע וואַרען אַללין
אויף דעם פֿעלדע. (ל) דאַ
ערגריף אחיה דאַז נייע גע-
וואַנד דאַז ער אויף זיך האַט-
טע, אונד צעררים עם אין
צוואֶלף שטיקקע. (לא) אונד
שפּראַך צו ירבעם: נים דיר
צעהן שטיקקע, דען אַלזוֹ
שפּריכט דער עווינע גאָטט
ישראל'ס, איך ענטרייסע
דאַז רייך דער געוואַלט דעם
שלמה, אונד געבע דיר דיא
צעהן שטעממע. (לב) דאָך
דער איינע שטאַם זאָלל איהם
בלייבען, אום מיינעם קנעכ-
טעם דוד ווילללן, אונד וועג-
גען דער שטאַדט ירושלים
דיא איך ערקאָרען האַבע אוים
אַללען שטעממען ישראל'ס.
(לג) ווייל זיא מיך פֿערלאַס-
סען האַבען, פֿערעהרונג בע-
צייגטען דעם עשתרת, דעם גאָטצען דער צדונים, כמוש, דעם גאָטצען מואב'ס, אונד

באור

כי וירם שלמה נמצך למעלה כאמר בתרגו׳. על סבל, בפירוש רש״י. (כט) בשלמה חדשה, כתב הרד״ק לו לחיים לו ירבעם, ולין לו הכרע ובכר נחלקו בזה חנמי ישראל והמה הסכימו בדעת האומר שלמת לחיים היתה לפי שכן דרך הפלילים להיות קורעים על מחלוקת של בית דוד, לולם לין מזה רחיה מוכרחת, כי לל היתה הקריעה הזאת דרך לעבר ולבל רק לסימן ולות, ובפשוט ירחה שירבעם היה לבוש שלמת כנוד ופחר כדרך הפקידים ע״ד שמלה לכם קלין תהיה לנו, ויען היתה השלמה הזאת לות גדולה ושררה לכן רמז לו כי יקרע ה׳ לת גדולת שלמה ויתן לו ממנו עשרה שלקים. ושניהם לברם, הזכיר זה לומר לף שהיו שניהם לנדם נודע הדבר לל המלך כאמר לשבר. (לג) צדנין, כמו לידונים וכיוס כמוהו, ומה שאמר עזבוני וישתחוו

וּלְמַלְכֵּם אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְלֹא־
הָלְכוּ בִּדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר
בְּעֵינַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִד אָבִיו:
(לד) וְלֹא־אֶקַּח אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה
מִיָּדוֹ כִּי נָשִׂיא אֲשִׁתֶּנּוּ כֹּל יְמֵי
חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר
בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי
וְחֻקֹּתָי: (לה) וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה
מִיַּד בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לְךָ אֶת עֲשֶׂרֶת
הַשְּׁבָטִים: (לו) וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט־
אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־
עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים וְלִפְנֵי בִירוּשָׁלַם
הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לָשׂוּם

מלכם, דעם גאָטצען דער קינדער עמון'ס, אונד ניכט גע־ווַאנדעלט וינד אין מיינען וועגען אום צו האַלטען וואַס מיר וואָהלגעפעלליג איזט, נעהמליך מיינע גועטצע אונד רעכטע, זאָ וויא דוד זיין (שלמה'ס) פאַטער (בעקאַכאַכ־טעט). (לד) דאָך ווילל איך ניכט דאַס גאַנצע קאָניגרייך ווינער האַנד ענטציעהען, איהן אויך פירשט זיין לאַ־סען דורך דיא גאַנצע צייט ווינעם לעבענס, אום מיינעם קנעכטעם דוד ווילען, דען איך גועוועהלט, דער מיינע פאָרשריפטען אונד גועטצע בעאָבאַכטעט האַט. (לה) דער האַנד ווינעם זאָהנעס אַבער, ווילל איך ענטציעהען דיא רע־גיערונג, אונד זיא איבער דיא צעהן שטעממע דיר צו־טהיילען. (לו) דאָך ווילל איך איינען שטאַם ווינעם זאָהנע נעבען, דאַמיט מין דיענער דוד צו אַללען צייטען אוינע ליכטע פאָר מיר האַבע אין ירושלים, דער שטאַדט דיא איך ערקאָרען, אום מיינען נאַ־

שמי

ר ש "י

מנסה ולפרים לפי שמצנע לפרים היה: (לו) ניר. ממלכה וניר לשון עול:

ב א ו ר

נל"ר כי לין ספק שרצים מצרי המלוכה הלכו בעקבות המלך כי הוא עומד לנס עמים. (לד) כל הממלכה, לדעת המפרשים תהיה הכוונה שוס דבר מהממלכה כמו לח תעשה כל מלאכה, ויהיה זה שלילה כוללת; לך לדעתי לינגו כן, כי כיון שכל הסם בה"ח הדעת, דינו כמו שנגוי שהורחתו חלקית כמו ולח יעיר כל חמתו (תהלים ע"ח ל"ח) שצוורו שולי חלקית והעד הנחמן לזה ולח יעל כל העם, לל תינע שמה חת כל העם (יהושע ז' ג') שפירושו לח יעל כל העם רק מקלתם, ולזה ירחה לי שהמפרשים ולח לקח וגו' כי נגיח וכו' הם דבר לחד עם כבתוב למגלה (פסוק י"ג) רק חת כל הממלכה לח לקרע, שבט לחד לתן וגו', ולין הנראל נין לס יקדם הנושח לו יבוח לחר הפעל, כי בלי ה"ח הוח שולל כללי וכה"ח הוח שולל חלקי, ומלת כי נגיח הוח כמו לף כענין ופלחת לעוני כי רב הוח (תהלים כ"ה י"ח) וכן ס' יודע מחשבות לדם כי הסה הבל (שם ל"ד י"ח), והכוונה לח לקח מידו (מבית דוד) כל הממלכה לעולם, וגם לותו (שלמה) לנגיח (כלומר רחם לכל שבטי ישראל) לשתנו כל ימי חייו, ובזה יתקיים היטב המקרח הזה עם הפסוקים הנלים כי פתח בזה בסה דסיים, על נגיח לשיתנו לסר ולקוצי הלוכה מיד בנו, ועל ולח לקח לת כל הממלכה לסר ולבנו לתן שבט לחד. (לו) שבט לחר, עיין מ"ש לעיל פסוק י"ג, והרדי"ק לסר שהכוונה עוד שבט לחד נוסף על שבט מולדתי, שהוא יהודה, והנוקר ינקר. ניר, לדעת המפרשים והמעתיקים הוא כמו גר נגיר"י כי המלך

שְׁמִי שָׁם: (לז) וְאֹתְךָ אֶקָּח וּמָלַכְתָּ
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: (לח) וְהָיָה
אִם־תִּשְׁמַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ
וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכַי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר
בְּעֵינַי לִשְׁמֹר חֻקּוֹתַי וּמִצְוֹתַי
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי
עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בֵּית נֶאֱמָן
כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ
אֶת־יִשְׂרָאֵל: (לט) וַאֲעַנֶּה אֶת־
זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ לֹא כָל־

א' נתק הימים

נאַמען דאָרט רעוד׳ירען צו
לאַסטען. (לז) דיך אַבער ער־
וועהלע איך, דוא זאָללסט
גאַנץ זאָ רעניערען וויא עם
דיינע זעעלע ווינשעט, אונד
דוא זאָללסט קאָניג זיין איבער
ישראל. (לח) ווען דוא נון
בעפֿאָלנעכט, אַללעם וואַס
איך דיר בעפֿעהלע, אין מיי־
נען ווענען וואַנדעלסט, אונד
טהעסט וואס מיר וואָהלגע־
פֿעללינ איזט, מיינע נעזעצ־
צע אונד פֿאָרשר־פֿטען נעהמ־
ליך זאָ צו בעאָבאַכטען וויא
עם מיין דיענער דוד נעטהאַן
דאַן ווילל איך מיט דיר זיין,
דיר איין בלייבענדעס הויז
ערריכטען, זאָ וויא איך עם
דעם דוד ערריכטעט, אונד דיר ישראל איבערלאַסטען. (לט) יאַ דעמיטהיגען ווילל
איך דעסהאַלב דיא נאַכקאָממענשאַפֿט דעם דור, דאָך ניכט צו אַללען צייטען,

שלמת

רש"י

(לט) אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ונסדר עולם מלאתי ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנאמר הרניעית למלבו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליפלג וריחוייה היתה המלוכה לחזור בימי יאסף בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמר (בדברי הימים ב' ט"ו י') בשנת שלשים ושש למלכות אסא נגעש את הרמה ולא אהני ליאסף קנר את נעשא בשנת כ"ו למלכותו אלא ט"ז שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות והגיד הכתוב שנאותה שנה קילקל אסא: אך לא כל הימים. אלא ל"ו שנה:

קטני

באור

נר לרגלי העם ההולכים לחריו, ורש"י לתר ממשלה ונזר לשון עול ע"כ, פירוש כי תרגום של ולא עלה עליה עול סליק עלה נירא. (לו) אקח, לקח לי, כלומר לשאר. (לח) כאשר בניחי, ר"ל שיתמיד מלכותו על ישראל בשאר יתמיד מלכות בית דוד על יהודה (מדברי הרדי"ק). (לט) ואענה, הוי"ו פתוחה והלי"ף נחה והוא שלא כמשפט, כי כ"ל החל"ף בחטף פתח בדין העתיד מפיעל הדגוש (מדברי רד"ק), וי"ת ועני בשבר בלשון זאת עניתי ויהיה הוי"ו להיפך, אך לפ"ז היה לחוי נקמ"ץ כנודע. למען זאת, מה שהזכיר למעלה שהלך לחרי אלהים אחרים, נס יתכן לפרשו על הענין האחרון בלומר למען תקיים המלוכה בידו וכ"ת. כל הימים, כי חשוב העטרה לבית דוד, וכתב הרדי"ק ז"ל: ומאחר לחינו שלא נתקיים פישוד הזה בכל זמן בית ראשון וגם לא בזמן בית שני, ידענו שבהכרח שיתקיים עוד לעתיד.

ויבקש

הַיָּמִים: (מ) וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה
לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם וַיָּקָם יָרָבְעָם
וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־שִׁישַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם עַד־מוֹת
שְׁלֹמֹה: (מא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־
הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
שְׁלֹמֹה: (מב) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ
שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה: (מג) וַיִּשְׁכַּב
שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר
דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו:

יב (א) וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם
בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ:
(ב) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
וְהוּא עוֹדֶנּוּ בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח

מפני

תרגום אשכנזי

(מ) שלמה זוכטע דען ירבעם אומצוברינגען, דאך ירבעם מאכטע זיך אויף, ענטפלאה נאך מצרים צו שישק, דעם קאניגע פאן מצרים, אונד בליעב אין מצרים ביז שלמה געשטארבען וואר.—(מא) דיא ווייטערע געשיכטע דעס שלמה, אללעם וואס ער געטהאן אונד זיינע וויזהייט, זינד אויפגעצייכנעט אים בוכע דברי שלמה (געשיכטע שלמה'ס). (מב) דיא צייט, וועלכע שלמה אין ירושלים איבער גאנץ ישראל רעגיערטע, וואר פיערציג יאהרע. (מג) שלמה לעגטע זיך צו זיינען פאטערן, ווארד בגראבען אין דער שטאדט זייענעם פאטערם דור, אונד רחבעם זיין זאהן רעגיערטע אן זיינער שטעללע.

יב (א) רחבעם גינג נאך שכם, דען גאנץ ישראל וואר נאך שכם נעקאממען, אום איהם צו הולדיגען. (ב) אלס עם ירבעם, זאהן דעם נבט, ערפוהר, וואר ער אין מצרים, וואהין ער ענטפלאהען וואר

באור

(מ) ויבקש, כתכר שמע זאת וכקשר נתרנו, וכנר כתב הרדי"ק ז"ל: ומולי שידע (שלמה) דבר מיעודי לחיה הנביא ובקש להרגו ע"כ.

יב (א) וילך רחבעם, הנה עד עתה לא היתה מלכות ישראל יכולה שיגיעל לותה לא לבנו רק בנחירה מפצית מעם האדן (וואהלעפט); ואם גם דוד הוסיב את שלמה בנו על כסאו, בכל זאת ידע כי בזאת לא תכון המלוכה בידו ולכן המליכוהו שנית נגד כל עם ישראל כמוכר בד"הי (א' כ"ט), והנה רצו העם שאם גם לסף דוד כל קהל ישראל והמליך את שלמה בחלונם, בכל זאת נכר היו כמעט מוכרחים מפאת המוסר גם מירצת העונג שלא להפר עצת המלך הזקן דוד, ולזה התאכמו עתה להקנין עמים יחדו לא בעיר המלוכה מושב המלך ושריו וכלים הסובבים אותו, רק בחרו בחלת מערבי ישראל. להמליך אותו, שם יהיה יכר בעיניהם. (ב) וישב וגו', ובדה"כ (י' ג') נאמר וישב ירבעם ממצרים, ואין שפק שזה נכון, וכן הבינהו הרד"ק והרדי"ם, ומה לנו אל הלחץ והדוחק בפירוש הפסוק אם נוונתו מבוררת במקום אחר, כי אם גם נאמר שהניח את במצרים במקום מ"ם, הנה הפעל וישב (שהוא מנאי היו"ד)

שלח

מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יָרָבְעָם
בְּמִצְרָיִם: (ג) וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ
וַיָּבֹאוּ יָרָבְעָם וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר:
(ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה
וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ
וְנַעַבְדֶךָּ: (ה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־
עַד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ
הָעָם: (ו) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים
אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי
לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב
אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר: (ז) וַיְדַבְּרוּ
אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־
עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וַעֲנִיתָם
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים

ויבא קרי. וידברו קרי. והיו

פּאָר רעם קעניגע שלמה (רעז
ער בליעב וויטרעם אין מצרים).
(ג) מאן שיקט עז הין, אונד ליעס
איהן איינלאדען, אונד ירבעם
מיט דער גאנצען פּערואמם־
לונג ישראל'ס גינגען הין, אונד
זאגטען רעם רחבעם פּאלגענ־
דעם: (ד) דיין פּאטער האט
אונזער יאך ערשווערט, דאך
דוא מאנעסט אונז נון ערלייכ־
טערן דען הארטען דיענסט דיי־
נעם פּאטערס אונד זיין שווע־
רעס יאך, דאז ער אונז אויפ־
געלעגט; דאן וואללען ווייר דיר
דיענען. (ה) ער אנטוואָרטע־
טע איהנען: גיהעט, נאך
פּערלויף פּאן דרייא טאגען
קאמט וויעדער צו מיר, אונד
דאז פּאלק גינג. (ו) דא בע־
ריעטה זיך רער קעניג רחבעם
מיט דען אלטען, וועלכע פּאר
שלמה זיינעם פּאטער גע־
שטאנדען האבען, אלס ער
נאך לעבטע, אונד שפראך:
וואס ראטהעט איהר, דאס
מאן דיעזעם פּאלקע צור אנט־
וואָרט גיבען? (ז) אונד זיא

שפראכען צו איהם, וויא פּאלגט: וועז דוא הייטע נור דיענסטווילליג ביזט דיעזעם פּאלקע,
איהנען בייאפּפּליכטעסט, אונד דיא אנטוואָרט אין גיטינען אויסדריקקען צו איהנען

באור

שלח כמשפט כנודע. [לפ לתמוה כי כניס דברי ידידי החכם המנחר נ"י ויצרים למולתי דעת
כמו שהסכמתי לזה גם בהקדמתי ובשלוחי לד"ה, בכל זאת לא הסכתי בתרגומי בגוף המסורת
שהיה סיג לתורה. דברי חמהרגם]. (ג) וישלחו, ובכר שלחו, ויתכן בדברי הרד"ק שבשלחו טרם נקהלו
בשכם ולזה נתכו בעיר שכם שהיא בהר אפרים וירבעם היה אפרתי, והוה קרוב לו לפי שבנר
היתה מולדת נבוכת אפיה כמ"ש הרד"ק. (ד) אביך הקשה, העניין הזה כבר בארתי ביד
ה' הטובה בתולדת שלמה. (ה) לכו עד, לדעתי מלת עד נמשך על הבא ונמשך בי"ת השמוש
ושעורו לכו עמה ושובו אלי בעוד שלשת ימים, יען נראה מד"ה שלח נזכר מלת לכו רק נאמר
עוד שלשת ימים ושיבו אלי, ויפה אמר הרמב"ן שבשם זאת לא לחכמה יחשב לו כי נתן להם
זמן להעמיק עצה ולחשוב מחשבות בנדו, וטוב היה לו לחחוז מיד במשפט המלוכה בטרם יעלה
ביד ירבעם להטות את לבב ישראל אליו. (ו) בהיותו חי, כלומר כל ימי חייו, וזה לעד כי היו
מניניס מלך בחכמת המדיני ובאמני רוח. את העם, ובד"ה להשיב לעם הזה. (ז) אם היום
תהיה עבד, תהיה בענע להם ותענם בלבונם (רד"ק), ובד"ה יש להפסוק הזה יתר שלת

וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃
(ח) וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר
גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃
(ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אַתֶּם
נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הָקֵל מִן־
הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃
(י) וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ
הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל
מֵעָלֵינוּ כֹּה תְדַבֵּר אֲלֵיהֶם קָטָנִי
עָבָה מָמָתְנֵי אָבִי׃ (יא) וְעַתָּה אָבִי
הֶעְמִים עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי
אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים׃ (יב) וַיָּבוֹא יָרָבְעָם וְכָל־

ויבא קרי.

העם

תרגום אשכנזי

שפריכט, זאָ בייבען זיא דיר אונטערטהאַן צו אַללען צייטען. (ח) ער אַבער פֿאר־ליעם דען ראַטה דער אַלטען, וועלכען זיא איהם ערטהיילטען, אונד בעריעטה זיך מיט דען יינגלינגען, וועלכע מיט איהם גראָס געוואָרדען, אונד פֿאר איהם שטאַנדען, (ט) אונד שפראַך צו איהנען: וואָס ראַטהעט איהר, דאַס וויר אַנטוואָרטען דיעזעם פֿאָלקע, וועלכעם מיך אַנגעשפראָכען מיט דען וואָרטען: ערלייכטערע דאָס יאָך, וועלכעס דיין פֿאַטער אונז אויפֿגעלעגט האַט! (י) דאַ שפראַכען צו איהם דיא יינגלינגע, וועלכע מיט איהם גראָס געוואָרדען: אַלזאָ מוסט דוא שפרעכען צו דיעזעם פֿאָלקע, וועלכעס דיך אַנגעשפראָכען מיט דען וואָרטען: דיין פֿאַטער האַט ערשווערט אונזער יאָך, אונד דוא ערלייכטערע עס אונז! אַלזאָ מוסט דוא צו איהנען שפרעכען: מיין קלייניער פֿינגער איזט דיקקער אַלס דיא לענדען מיינעס פֿאַטערס. (יא) ווען נון מיין פֿאַטער אייך איין ש ווערעס יאָך אויפֿגעלאַדען, זאָ ווילל איך אייערעס יאָכעס עטוואַס הינצופֿיגען. מיין פֿאַטער האַט אייך גערטיכטיגט מיט גייסעלן; איך אַבער ווילל אייך מיט שקאָרפּיאָנען צוכטיגען. — (יג) אַלס נון ירבעם מיט דעם גאַנצען

ר ש "י

יב (י) קטני ענה. מלנע קטנה שלי: (יא) בעקרבים מיזגלוט"ר בלע"ז שעוקלין בעקרב:

ב א ו ר

כי אם נאמר לאם תהיה לטוב להעם הזה ורליחם וגו', והנה מדרך המוסר לא רלו להגיד מה יהיה לאם לא יענה להם טוב. (ח) אשר העומדים, ונד"מ נאסר מלת אשר והוא נכון יותר. (י) קטני, כמלה הזאת זיה נדקדוק (עיין מכלול לרד"ק) ומין להחריך בזה, והנה המאמר הזה היה משלן הפוני (בע מיינטפרוך) ולכן הי' זה גם למשל בפי הבסילים האלה. (יא) בשוטים, כמו שוט לסוס (משלי כ"ו ג'). בעקרבים, מין ממיני הקולים ונקראו כן לפי שעוקלין (רד"ק)

הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ
אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: (יג) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
אֶת־הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ: (יד) וַיְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר
אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף
עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים: (טו) וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ
אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה סִבָּה מֵעִם
יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי אֶל־
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט: (טז) וַיַּרְא כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵהֶם
וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר ו
לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־
נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי לְאָהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל
עחה

נאַנצען פֹּאָלקע צו רחבעם אַם
דריטטען טאָגע קאָם, זָא וויא
עם דער קעניג געשפּראָכען,
אינדעם ער זאָגטע: קאָממט
וויעדער צו מיר אַם דריטטען
טאָגע! (יג) דאַ אַנטוואָרטעטע דער קעניג דעם פֹּאָלקע
האַרט; ער פֿערליעם דען
ראַטה דער אַלטע זו, וועלכען
זיא אים ערטהיילט, (יד) אונד
רעדעטע זיא אַן נאַך דעם ראַטהע דער יינגלינגע מיט דען
וואָרטען: וועו מיין פֿאָטער ער-
שוועט האט אייער יאָך, זָא
וויל איך דעמועלבען נאָך עט-
וואס הינצוּפֿיגען; מיין פֿאָטער
האט אייך געשלטיגעט מיט
גייסלען, איך וויל מיט
שקאָרפּיאָנען אייך צישלטיגען.
(טו) דער קעניג גאַב אַלזָא דעם
פֹּאָלקע קיין נעהאָר, דען עס
וואַר איינע שיקזינג פֿאָן נאָטט,
מ אום אין ערפֿילונג צו ברינגען
זיין וואָרט, וועלכעם ער אויס-
געשפּראָכען דורך אחיה דען
ל שילוני צו ירבעם דעם זָהנע
נבט. (טז) אלס נון גאַנץ ישראל
זאָה, דאַם דער קעניג זיא נישט
האָרען וואָללטע, דאַ גאַב
דאָו פֹּאָלק דעם קעניג פֹּאָלגענדע אַנטוואָרט: וואַם האָבען וויר פֿיר טהייל אָן דוד?
קיינען אַנטהייל האָבען וויר נונמעהר אָן דעם זָהנע ישי, אין דיינע צעלטע צוריק
ישראל

באור

וכן נקרא בדמ"ל המקטין נרסן ומצ עקרב, עקרב של פרומנית טמאה (כלים פרק י"ח), ולפי דרכנו יהי' שרשו עקר כי עקר נחרמית דומה נהורתה לעקר נעכרית נעניו כריתה כמו שחמרו כנון שעקר תחנה בצנת (ס. הדרין דף מ"ח) וכן יהיה עקר נענרית מענין עוקר נדמ"ל והכי"ת למשקל. (טו) סבה, כתב הרד"ק בשרשים ענין כולם וכל לשון הסב מזה השרש סבוב והקפת הדבר ע"ש, וי"ת תרי הוה פלוגתא מן קדם ה', וירצה לי שהוא מענין פלגם שענינו המטרה והחכלית (דמז ליעו, דער צוועק) כי תרגום של כמטרה לפני (ליקט ג' י"נ) כפלגיסת, ושרשו פל"ג כאניהו כלגם שענינו דבר החלוק בין שני מינים כמו פלגם לחינו כשר לפי ולא לבנם (פרה כרק ח') עיין ערוך ערך כלג ופל"ס. (טז) מה לנו, דרך השאלה הוא יש לנו חלק בדוד, ובאניהו אין לנו חלק בדוד ולא נהלה בבן ישי (שמואל ב' כ' ז') וכן ל"ו חלל

עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאָהָלָיו: (יז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם: (יח) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלָם: (יט) וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (כ) וַיְהִי כְּשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵּית־דָּוִד זוֹלָתִי שֵׁבֶט־יהודה

ישראל! — — נון מעגסט דוא דיין הויז בעטראַטען, דוד! — אונד זאָ גינג ישראל צו זיינען צעלטען. (יז) אַבער דיא זאָהנע ישראל'ס, דיא אין דען שטערטען יהודה'ס וואָהנטען, בעהערשטע רחבעם. (יח) דער קעניג רחבעם שיקטע דען אדרם, וועלכער איבער דען פֿראָהנדיענסט געזעטצט וואר, אַבער גאַנץ ישראל וואַרף איהן מיט שטיינען, דאַס ער שטאַרב, אונד דער קעניג רחבעם בעאיילטע זיך דען וואָגען צו בעשטיגען, אום נאַך ירושלים צו עַנטקאָממען. (יט) זאָ וואַרד ישראל אַבטרינניג דעם הויזע דוד ביז צום היי־טיגען טאַגע. (כ) דען שאָן אַלס גאַנץ ישראל נעהאָרט האַט, דאַס ירבעם צוריק גע־קעהרט זייא, האַטטען זיא הינגעשיקט, אונד איהן צור געמיינדע רופֿען לאַסטען. נון מאַכטען זיא איהן צום קעניגע איבער גאַנץ ישראל, אונד נייטאַנר היעלט עם מיט דעם הויזע דעם דוד, אַלס דער שטאַם יהודה

ר ש "י

(טז) לכה ביתך. בית המקדש שבנית לך לנצח יהיה: (יח) לדורס. הוא לדוניורס:

ב א ו ר

ס"ס כי יוכן בחסרון פעל הקיבור היות (הצבעון) כלומר ולא ים לנו, וכן היגלה גמח נלח נלס (לעיל ח' י"ח), שעורו נלח היות בלה, וגם ים לפרש ולא נחלה בנן יבי כמו לבן יבי, והכוונה אין לנחנו נחלה לבן יבי, כי משול ימשול עלינו הוא וזרעו לעולם. [ולולא הכתיב נד"מי שנוסף שם איש להלך ישראל, היינו יכולים להמשיך ולא נחלה בנן יבי אל מלות להלך ישראל, ויתורנס: (קיין חיגענטהומסרעכט האָט דער זהן ישי חַן דייטע לעלטע ישראל!) דברי המתרגם]. ראה, כלומר לכה עתה מה יהיה עם ביתך (משפחתך) בית דוד כי לא יהי' לו עוד יורש עכר. (יז) ובני ישראל, שעורו ועל בני ישראל וגו' מלך רחבעם. (יח) וישלח, לשון הרדי"ק ז"ל: והנה נתקרב רחבעם מעלתו הנבערה ונלח לתת לדרס לחזר על המס לדבר אליהם רכות ולהטות לב העם אליו, לחנל המה לא הטו לחון לדבריו ע"כ, ונכונה לבר, כי הי' לדרס זקן ונכבד בעיני העם שגם בהיות דוד מלך עליהם בבר הי' הוא על המס בוחבר בם' שמואל, לך בבל זאת לא שמעו לקולו כי דברי המלך המרו לת רוחס. התאמץ, כלומר הרחה לת לומן לבו רק בחה שעלה במרכבה לנוס, והתפעל הוא כמו חזק ונתחזק (ש"ב י' י"ב) וכדומה שורה על חוזק הפעולה והתמדתה. (כ) ויהי, הוי"ו לבאר פשעם בבית דוד כי כשמוע וגו' והקריאה היא לומה הקריאה הנזכרת בתחלת הפרשה. וולתי, בבר לממנו כי שבט בנימן לא

יְהוּדָה לְבַדּוֹ: (כא) וַיָּבֹאוֹ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּקְהֵל אֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן מְאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה: (כב) וַיְהִי דְּבַר הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר: (כג) אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר: (כד) כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשׁוּבוּ לָלֶכֶת כִּדְבַר יְהוָה: (כה) וַיִּבֶן יָרָבְעָם

ויבא קרי את

יהודה אללין. (כא) אלס רחבעם נאך ירושלים קאם, דאס פאר־זאמלטע ער דאז גאנצע הויז יהודה אונד דען שטאם בנימן, הונדערט אונד אכטציג טויזענד אויסערלעזענע קריענס־מענער צום שטרייטע ווידער ישראל, אום דאז רייך צוריק צו ברינגען אן רחבעם, דעם זאהנע דעם שלמה. (כב) דאז ווארד דאז וואָרט דעס עווינען אן שמעיה דען נעטט־ליכען מאן, וויא פאלגט: (כג) שפריך צו רחבעם, דעם זאהנע שלמה'ס, דעם קעניג פאן יהודה, צום גאזאמטען הויז יהודה אונד בנימן אונד דעם איבריגען פאלק, וויא פאלגט: (כד) זאָ שפרי־כט דער עווינג: ציעהט נים מיט אייערן ברידערן, זאהנע ישראל'ס! קעהרט צוריק יעדער אין זיין הויז! דען פאן מיר וואָרד עס בעשטימט. זיא גאהארכטען דעם וואָרט דעס עווינגן, אונד קעהרטען

איהרעם וועגעם צוריק נאך דעם עווינגן וואָרט. (כה) ירבעם ערבויעטע שכם אם בערגע אפרים'ס

רש"י

(כא) ושת שבט בנימן. העומדים על הגבול מיהודה ובנימן היה גבולם סמוך זה לזה:

באור

הזכיר לפי שהיה רק טפל לשבט יהודה, לכל יען כח פה זולתי לבד, ירמה לי כי לך שבט יהודה היה לבנים שלם עם בית דוד כי עלמס ונשרס המה, לכל שבט בנימן הטו שכם לעבדו רק מירמת לשבי יהודה הסובבים לחומם. (כא) לרחבעם בן שלמה, כח הפס תמורת הכתוב ולדעתי כח להורות כי יען הוא בן שלמה לכן אמר בלבו כי יפול אליו המלוכה. (כג) ויתר העם, כי היו רבים משאר שבטים יושבים בערי יהודה ובנימן (מדברי הימים ובמפפזוהן), גם יתכן כי מה שנאמר שהיו כל ישראל לחברי ירבעם הוא ע"ד וכל־הלכן נתו (בראשית מ"ח י"ו) ועניינו רוב ישראל ובזיקי העדה היו עם ירבעם, לכל עוד היו יחידים משר החזיקו בבית דוד גם משאר השבטים, וגם המה יצאו עם ירבעם בלבח. (כה) ויבן ירבעם, הנה גם שכם גם פנואל היו מבי לז ערים בלוחות עם לויתים שהרי נאמר ואת מגדול פנואל בתן (שופטים

אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּשֶׁב בָּהּ
וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־פְּנוּאֵל:
(כו) וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בִּלְבָבוֹ עַתָּה
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד:
(כז) אִם־יַעֲלֶה וְהָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת
זְבָחִים בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב
לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־
רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהָרְגֻנִי וְשָׁבוּ
אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ־יְהוּדָה:
(כח) וְיוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי
זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם
מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ

אפרים'ס, אונד בליעב דאַ־
זעלבסט, דאַן גינג ער פֿאָ
דאָרט הינווענ, אונד ערבויע־
טע פנואל. (כו) נון וואָהנטע
ירבעם אין זיינעם הערצען:
דאַז רייך קאָננטע יעטצט צו־
ריק געבראַכט ווערדען אַן דאַז
הויז דוד; (כז) ווען דיעזעס
פֿאָלק הינויף צ׳עהעט, אום
אָפּפֿער דאַרצוברינגען אים
הויז דעם עוויגען צו ירושלים,
זאָ ווענדעט זיך דאַז הערץ דיע־
זעם פֿאָלקעס צו איהרעם
הע׳רן, צו רחבעם דעם קע־
ניג פֿאָן יהודה; יאַ ערשלאַ־
גען ווערדען ויא מיך, דאַכטע ער)
אונד צו רחבעם דעם קעניג
פֿאָן יהודה ווידערקעהרען.
(כח) דער קעניג ענטשלאָס זיך
אַלזאָ, מאַכטע צוויי גאָלדענע קעלבער, אונד שפראַך צו איהנען (זוס פֿאָלקע): איהר
זייד לאַנגע גענוג נאַך ירושלים הינויף גענאַנגען! היער זינד דיינע גטטער, ישראל! דיא
ישראל
דיך

ר ש ׳ י

(כו) אם יעלה העם הזה וגו׳. לין ישיבה בעזרה תלוי למלכות בית דוד בלבד ויהיה הוא יושב! ולפי עומד ובמולדי שניעית בזמן הקהל יקרא את פרשת המלך שהוא רקד בפרהסיא ולפי כשאר העם

ב א ו ר

מ׳ י״ז), ולקל שכם בא וישמעו כל בעלי מגדל שכם ויבואו אל בריח וגו׳ (שם ט׳ מ״ו), לך שני המקומות נתרבו הרשעון ע״י גדעון והשני ע״י אבימלך כמפורש (שם שם), ולכן לין מספק כי כשאר בנה עתה ירבעם הערים האלה העמיד את מבצריהם על תלם, לולם לין להוכיח שמלת ויבן מוסב רק על המומות והיכלים שבנה בתוכן לפי שהיתה העיר שכם כבר נוצבת לחרי שהתפללו שם להמליך את רחבעם (ובמו שחזב הרד״ק), כי נוכל לומר שהכוונה לך שהתפללו על פני העדה במקום שהי׳ לפנים עיר שכם והעם היו עוברים בלהלים לו בערים וכפרים הסמוכים, כי כן היה המנהג בימי קדם להתאסף רחבי עם בהוסדם יחדו על סדרי המדינה ועניני המלוכה בכר נרחב תחת כיפת השמים, והעד מדבורה שיושבה תחת תומר וכל ישראל עלו אליה למשפט. וישב בה, לדעתי לין הכוונה שבחר שכם לעיר מלוכה ויושב שם כל ימיו, שהרי לחר ויבן מהם, לך הענין שיושב שם זמן מה להשגיח על המלאכה ולח״כ ילך לפנואל ויושב גם שם, וע״ע לקמן י״ד י״ז. (כח) שני עגלי זהב, הנם כשחטאו ישראל במדבר המרו את כבוד לל בתבנית שור ועשו להם עגל מסכה ולמדו העבודה הזאת בלרן מלרים לשר עבדו לשור (חפיס) כנודע, ולכן גם ירבעם שיושב במלרים במר בתמונה הזאת, וכנך רוחם שחמר אלה אלהיך ישראל לשר העלך מארץ מלרים, וכדברים האלה דברו העם במעשה העגל (מדברי החכם ווחלפסוהן). דב לכם, די לכם וגל תוספתון עוד לעלות ירושלימה כמו רב עוד יוסף

יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (כט) וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן: (ל) וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־דָּן: (לא) וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי

לוי

דיך הערויסגעפֿירט אויס דעם לאַנדע מצרים. (כט) ער וועטצטע דאַז איינע נאַך בית אל, אינד דאַז אַנדערע גאַב ער נאַך דן. (ל) דיעס וואַרד איין געגענשטאַנד דער זינדע, דען דאַז פֿאָלק גינג הין צור אַנבעטונג דעס איינען ביז נאַך דן. (לא) ער ערריכטעטע דען העהען־טעמפּעל, אונד שטעלטע פריעסטער אַן, אויס אייגעם טהיילע דעם פֿאָלקעס, דיא ניכט פֿאָם שטאַמע לוי

ר ש " י

העם נמלכתי בזוי: (ל) עד דן. בסוף גבול הארץ:

בחדש

באור

בני מי וכדומה (מדברי רד"ק). (כט) האחד בבית אל, ירמה כי בחר בזני המקומות החלה כי בבר היו מקודשים בעיני העם מני קדם, כי בנית אל בנה לאברהם מזבח ושם נראה ה' אתי פעמים ליעקב (עיין בהמעמר לספר בראשית פרשת לך לך ופרשת וילך) ובדן היה מחז פסל מיכה והיה שם כל ימי היות בית אלהים בשילה (שופטים י"ח ל"ו). (ל) וילכו, הכוונה לדעתי שהעם היו נרוצים לאחרי האחד שהיה בדן יותר מאחרי האחר שהיה בבית אל, והוא הדבר לאבר דברתי כי היתה עיר דן מקדש לחטאת בית ישראל. והנה המפרשים יתמהו כי נהפך לב כל ישראל בימים אחד לסור מאחרי ה'? ואחז כל אחד מהם את דרכו להתיר הספק הזה; הרלב"ג אמר לפי שהיו ישראל בימי שלמה לובלים ושמחים לא עשקו בחירה והלכו אחר הבלי העולם בתענוגיות בני אדם, ולבן לא שמו ה' לנגד עינם והיו עלולים לעזוב אותו מכל וכל; ורד"ק אמר שהיתה כוונת ירבעם לעבוד את ה' ע"י אמצעי, וכן הי' הענין במדבר שיהי' העגל תמורת משה; ולרד"ק דעת אחרת בזה עיין בדבריו, כי אין להלאות הקורא בהם; אולם מבני אחמה על החכמים החלה, האם לא ידעו את ישראל ולא הבינו כי מעת לאחם מחקת שנלות מצרים עד גלות הארץ היתה זאת מצפצם פעמים רבות? אם העמיד ה' להם אים בלבבו לעזבו, דבקו בחלהי אמת כל ימי העזבו, ובמעט שבב העזבו ההוא עם אבותיו סרו מהר מן הדרך אשר הורם, מזרו אחור עזבו את אלהים חיים ושבו ללכת אחרי אלהים אחרים, ואף אם המלך עלמו לא נאמנה את אל רוחו, כי המלך עומד לנס עמים בעקבותיו ילכו רחבונה העזים והסנניס ואחריהם עד מהרה כל יתר העם, ובבר נאמר גם נרחבעם ובחזקתו עזב את ה' וכל ישראל עמו (דה"ב י"ב ו'). (לא) מקצות העם, כמו ומקצה אחיו לקח, וחז"ל אמרו מן הקולים בלומר מן הפחותים (רד"ק), וכן דעת כל המפרשים הראשונים שהמ"ס לעזמו רק שהקו"ף הוקל מהדגש בענור אות שוואית בדרכו, וגם יונתן כוון לזה שתרגם קלת מן עמך, אך שהוא הסב המ"ס למלת העם בחלו נכתב מקצה או קלות מהעם, והוא כמו ים לחל ידי, ותשם נפוך עיניה, ויען שהפנו העזמוז בח קצה בעזמיות, והנה היתה גם זאת מערמת ירבעם כי גרע שבט לוי מהסתפח בנחלת ה' כי בזה הטה את לב העם, באמרו אליהם כל העדה כולם קדושים, וכל אחד ואחד יוכל להיות בהן לאחל בהבנית אחר בנה הוא בנית אחל ובן לו בחפת הבמות אחר בנה כל אחד לעצמו, גם לקח מבני לוי ערי הלויים וחלקו לעם, וע"ז נאמר כי עזבו הלויים את מגרשיהם ואחוזתם והלבו ליהודה וירושלים כי הזניחם ירבעם (דה"ב י"ח י"ד) ואין ספק כי היה זה לרצון בעיני ההמון (מדברי הרד"ק בשנוי וחיל ף

לשון)

לֵוִי׃ (לג) וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם חַג בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר יוֹם ו
לַחֹדֶשׁ כֶּחָג ו אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל
לְזַבֵּחַ לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה
וְהֶעֱמִיד בְּבֵית אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (לג) וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ ו אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־
אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבּוֹ
וַיַּעַשׂ חַג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃

ווארען. (לג) ירבעם פֿערָארד־
נעטע איין פֿעסט אים אַטען
מאַנאַטע א יף דען פֿינפֿצעהנ־
טען טאַג דיעזעם מאַנאטס,
נאַך אַרט דעם פֿעסטעם אין
יהודה, אונד אָפּפֿערטע אויף
דעם אַלטאַרע. (ער פֿעראַנ־
לאַסטע דיעם צו בית אל,
דאַמיט מאַן דאָרט אָפּפֿע־
רע דען קעלבערן, דיא ער נע־
מאַכט, אונד צו בית אל
שטעללטע ער דיא פריעסטער
פֿיר דיא האֶהען אַן, וועלכע ער
ערריכטעט.) (לג) ער אפּפֿער־
טע אַלזאָ אויף דעם אַלטאַרע,
דען ער אויפֿגעשטעללט צו בית
אל אַם פֿינפֿצעהנטען טאַג
דעם אַכטען מאָנאַטס, דעם
מאָנאַטס, דען זיין הערץ דאַ־
צו זיך אוסערוועהלט ער היעלט
איין פֿעסט פֿיר אַללע קינדער
ישראל, אונד בעשטיגט דען אַלטאַר, אים רייכערווערק דאַרצוברינגען.

מלבו קדי. והנה

דאָך

ר ש ״ י

(לג) בחדש השמיני. דרש להם הוא חדש הסיכה ובו רצוי הגג להיות: בדעת מלבו. לשון כזב קונטרו"ניר בלע"ז:

והנה

באור

לשון). (לב) בחדש השמיני, החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד מחוקות ירושלים (רד"ק). ויעל, העלה זבחים. כן עשה, כיוונת הכתוב הפתוס הזה לדעתי כן הוא, הנה ירבעם רצה את תועלת הגדולה לצד ילמיח לעיר מלוכה שם יתאספו שם המון מוגג כחצר הי' זאת בירושלים, והנה רצה כי העם הולכים אל העגל לצד כדן, ויזכימו את העגל לצד בנית אל (בחצר לצורנו לעיל), ולזה התחכם להריס קרן עגודת העגל בנית אל [כי בית אל היה סמוך למוצב מלכי ישראל בנחצר ובית אל לא תוסיף עוד להנצח כי מקדש מלך הוא וגו' (עמוס ז' י"ג)] לעשות את החג בנית אל למען ינהרו אליו כל עם ישראל, ולזה אמר הכתוב כן עשה בנית אל על החג (וכדעת הרד"ק אך שהוא פירש הענין בחופן לחצר עיין בדבריו), שעשה רק בנית אל ולא בדן. לעגלים, אף אלה היה בנית אל רק עגל אחד אמר בהכוי, כי הכוונה לאלהי העגלים. (לג) ויעל, הכפיל זה הענין להמציך זה אל המעשה אצר יצוה בפרשה שאחריו. בדא. לשון כזב ושקר כמו מפר לחותת בדים (ישעי' מ"ד כ"ה) והדומים לו, אך בחלה הוא מן הכפולים ופה הוא מגזרת הנחים, ב"ח"ל מצה אמת ותורתו אמת וכן בדאין (סנהדרין ק"י). ויעל, ירגעש עלה על המזבח ובחצר עלה בא אליו אים מלהים (רד"ק), כי הפעל נאן מן הקל ולעיל הי' מן ההפעיל.

מיהודה

יג (ט) וְהִנֵּה ו אִישׁ אֱלֹהִים בָּא
מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־
בֵּית אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר: (ב) וַיִּקְרָא
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר
מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה
בֵן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ
וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת
הַמַּקְטִירִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם
יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ: (ג) וְנָתַן בַּיּוֹם
הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ
נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו:
(ד) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־
הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם
אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר ו

חפ"שהו

יג (ט) דאך זיעהע! דא קאם
איין געטטליכער מאן אוים
יהודה אין אויפטראג דעם
עוויגען נאך בית אל, וועהרענד
ירבעם שאן אויף דעם אלטא־
רע שטאנד אום צו רייכערן,
(ב) אונד ריעף דעם אלטא־
רע צו אין אויפטראג דעם עווי־
גען, וויא פאלגט, אינדעם ער
שפראך: אלטאר! אלטאר! —
זא שפריכט דער עוויגע: עס
ווירד איין זאהן געבארן דעם
הויז דעם דוד, זיין נאמע וירד
יאשיהו זיין; דיעזער וירד
שלאכטען אויף דיר יענע אא־
העניריעסטער, דיא אויף דיר
רייכערן, אונד וירד מענשען־
געביינע אויף דיר פערברennen
לאסטן. (ג) אן יענעם טאג
גאב ער אין וואונדערצייכן,
אינדעם ער זאגטע: דיעם איזט
דאס צייכן, וועלכעם דער
עוויגע פערהיסען האט: דיע־
זער אלטאר נעמליך וירד בער־
שטען, אונד דיא אשע דאראויף
וירד אויסגעשיטטעט וער־
דען. — (ד) אלס דער קעניג

האָרטע דיא וואָרטע דעם געטטליכען מאנעם, דיא ער דעם אלטאַרע אין בית אל צו־
ריעף, דא שטרעקטע ירבעם זיינע האנד אוים פאָם אלטאַרע, אינדעם ער שפראך:
ער־

ר ש "י

יג (א) והנה איש אלהים. זה היה עדו: (ב) מזבח מזבח. שנבנית על ושנדן: ועצמות אדם. על
ירבעם זה חלת שחלק לו כבוד: (ג) ונתן ביום ההוא. הגיד מופת לדבריו ביום

ב א ו ר

יג (א) מיהודה, מארץ יהודה כן דעת כל המפרשים וגם יונתן שתרגם לתוך מזבח יהודה
ר"ל מנחלתו של שבט יהודה, כי זר הוא לפרשו שהיה מזבח יהודה שלין לו המשך
כלל בפסוק שלפניו. ולדעת חז"ל נס"ע הוא עדו (עיין רש"י). (ב) מזבח מזבח, כמו
שנהגו לנהוג שהוא דרך המליצה לחזק (מרד"ק). נולד, גינוני במקום עתיד כדרך
הנבואה כמו הנני מביא את המבול, לך אין הענין כמו וצרת שומעת ופרעה חלם שיוכן היתה
שומעת היה חלם בחסרון פעל הרחבי היות (זיין), כי החסרון הזה לא יבוא רק בענין
ולא בעתיד. יאשיהו, נקרא הנבואה הזאת מפני נבואות שפרט לך הכתוב את שם החיש

לקדר

תִּפְשֶׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר־שָׁלַח
עָלָיו וְלֹא יָכַל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו:
(ה) וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרַע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן
מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן
אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה:
(ו) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר וְאֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב
יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ
אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה: (ז) וַיְדַבֵּר
הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־
אִתִּי הַבַּיְתָה וְסָעֳדָה וְאֶתְּנָה לְךָ
מַתָּת: (ח) וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי אֶת־חֲצִי
בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל
לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַיִם בַּמָּקוֹם

ער גרייפט איהן! אבער זיינע האנד, דיא ער נאך איהם אויסגעשטרעקט האטטע, ווארד שטייף, אונד ער פערמאגטע ניכט, זיא ווידער צו זיך צו ציעהען. (ה) דער אלטאר באָרשט, אונד דיא אשע ווארד אויסגעשיטטעט פאם אלטארע, נאך דעם צייכען, וועלכעם דער גאטטליכע מאן אין אויפטראג דעם עווינען געגעבען האטטע. (ו) דא בעגאן דער קעניג, אונד שפראך צום גאטטליכען מאננע: פלעהע דאך דען עווינגען דיינען נאטט אן, אונד בעטע פיר מיך, דאם מיינע האנד זיך וויעדער צוריקציעהען קאננע! דא פלעהע דער גאטטליכע מאן פאר דעם עווינגען, אינד דיא האנד דעם קעניגם צאג זיך צוריק, אונד ווארד וא וויא פריהער. (ז) דא שפראך דער קעניג צום גאטטליכען מאננע: קאם מיט מיר נאך הויזע, עריקוויקקע דיך, דאן ווילל איך דיר אין געשענק גאבען. (ח) דער גאטטליכע מאן אבער שפראך צום קעניגע: ווען דוא מיר אויך דיא העלפטע דיינעם פאללאסטעם גאבעסט, וא קאן איך דאך ניכט מיט דיר גאהען; איך דארף קיינע שפייזע געניעסען, אונד קיין גאטטראנק צו מיר נאהמען אן דיעם

ר ש "י

שנתנמך זה לכם החות המזנח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ: (ד) ותיבש ידו. וקס הקב"ה על כבודו של נביא יותר מכבודו עומד ומקטיר לעכו"ם לא יצתה ידו וכשניאל לעז הלדיק יצתה ידו: (ו) תלהיך. ולא תלהי עדיין עומד נמרדו: ותהי כבראשונה. עומד ומקטיר לעכו"ם: (ז) וסעדה. תאכל:

באור

תאר יולד לחזרי זמן מופלג ולא מלחתי דוגמת לזה רק כה אמר ה' למזיחו לכורש (ישעיה מ"ה ח'), וכנר הרגיש בזה הרדי"ק ולין פה המקום להעמיק בחקירה הזאת. (ד) ותיבש, יבשו לומות סנידים בהעדר הליקה והי' כאן. עליו, תאר שלא להרחות עליו לאמר תפשוהו. (ז) ואתנה, כי כן הי' המנהג מימי קדם לתת מתן לנביאים כדכתיב ותשובה אין להניח

הַזֶּה׃ (ט) כִּי־כֵן צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר
יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם
וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָיִם וְלֹא תָשׁוּב
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ׃ (י) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל׃
(יא) וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־
אֵל וַיָּבוֹא בְנוֹ וַיְסַפֶּר־לוֹ אֶת־
כָּל־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־
הָאֱלֹהִים ו הַיּוֹם בְּבֵית־אֵל אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־הַמֶּלֶךְ׃

ויספרום

דיעזעם אָרטע ; (ט) דען אַל־
זָא וואַרד מיר בעפֿאַהלען אין
דעם אויפֿטראַגע דעם עוויגען:
דוא זאָללסט ניכט שפייזע נע־
ניעסען, ניכט געטרענק צו
דיר נעהמען, אונד ניכט וויע־
דערקעהרען אויף דעם ווע־
גע, דען דוא גענאַנגען ביזט.—
(י) ער גינג אויך אייגען אַנדערן
וועג, אונד קעה־טע ניכט אויף
דעם וועגע צוריק, אויף דעם
ער נאַך בית אל גענאָממען
וואַר. (יא) איין אַלטער פּרא־
פֿעט וואָהנטע צו בית אל,
דעסגען זאָהן קאַם, אונד ער־
צעהלטע אים אַללעס, וואַס
דער געטטליכע מאַן הייטע צו
בית אל געטהאַן, אונד דיא
וואָרטע, דיא ער צום קעניגע

ר ש "י

(יא) ונביא אחד. נביא הזקן יושב בבית אל ולזינו מסר שלש מזומרון בא בן הוא לומר בפרשת יאשי׳ (מלכים ב׳ כ"ג י"ט) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא מזומרון:

אל

באור

לחים שלקים (ז"ל ט׳ ז׳) וכן אמר למלכיה אל עמוס ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם (עמוס ז׳ י"ג). (ט) צוה אותי, המלאך הדובר בי נדבר ה׳. ולא תשתה מים, במקום הזה וכת"י והי׳ זה כדי להרחיקו מלהנות מע"ז. ולא תשוב, עמלו המפרשים לתת סבה לצווי הזאת (עיין בדבריהם), ולי נראה כי היתה כוונת השם למען יעזבו הרשעים החלה את דרכם הנשחתה, כי לא ירצו שעזה לעיניהם כל הלויות החלה וגם לא אכל ולא שתה שם ואם ישלחו אחריו בדרך אשר בא לא ימלאהו שם, יחשבו כי מלאך שלקים נתמונת איש נראה אליהם או אז יבוא לבבם הערל ויאמינו לדברי ויבושו מדרכם הרעה. (יא) ונביא אחד, יש מחלוקות בדקד"ל אם הי׳ נביא לה׳ או נביא שקר, והרד"ק החזיק בדעת הראשון (אם גם כי מכמי ישראל ובראשם יונתן בן עוזיאל החזיקהו לנביא שקר) ואמר כי כמעט הבתובים יורו ע"ז, ואחריו החזיקו המפרשים החדשים, אולם לדעתי אין הכרע לזה כלל כי מה שהעיר החכם ותומ׳ן כי כפי הנראה לא הי׳ מפורסם לנביא שקר כי לולא זאת איך האמין איש שלקים בדבריו? ע"ז אני אומר כי איש שלקים לא הי׳ לו מכיר בעיר בית אל וגם הוא לא ידע שם איש, ואולי הי׳ בעמת מקדם האיש הנביא אחד מבני הנביאים וידע אותו איש שלקים, (או שראה זו אותות שאר בשם הבין שהי׳ מבני נביאים כי אין לספק שהי׳ לבית הזאת סימנים בשם איש אחיו יביר) ואמר כך נהפך לנביא הבעל כי יהי׳ איך שיהי׳ הלא סופו יגיד כי שקר נביא ואין מילוק בנביא שקר אם יתנבא בשם ע"ז או בשם ה׳ והוא לא דבר כי אחת דתו בספרים בתורה — גם אין לומר שהבתוב סעלים את שם הנביא בעבור בבודו והי׳ זה לעד כי הי׳ נביא נאמן לה׳ שהרי גם שם איש השלקים הבא מיהודה לא הודיע

הפסוק

וַיְסַפְּרוּם לָאֲבִיהֶם: (יב) וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם אֲבִיהֶם אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ הָלָךְ
וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה:
(יג) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו חִבְשׁוּ־לִי
הַחֲמוֹר וַיַּחְבְּשׁוּ־לוֹ הַחֲמוֹר
וַיִּרְכַּב עָלָיו: (יד) וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יֹשֵׁב תַּחַת
הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַאַתָּה אִישׁ־
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיהוּדָה
וַיֹּאמֶר אָנִי: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לֵךְ אִתִּי הַבַּיְתָה וְאֶכֹל לָחֶם:
(טז) וַיֹּאמֶר לֹא אוּכַל לָשׁוּב אִתָּךְ
וְלָבוֹא אִתָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא־
אֶשְׁתֶּה אִתְּךָ מַיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה:
(יז) כִּי־דָבָר אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֹא־
תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא־תֶשְׁתֶּה שָׁם
מַיִם לֹא־תָשׁוּב לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ

נעשפראָכ5ען האָט. אונד נאָכ5ּ
דעם זיא (חזו זעהנט) איהר עם
פֿאָטער דים ערצעהלט האָטטן,
(יב) דאָ שפראָך איהר פֿאָטער
צו איהנען: וועלכ5ען וועג האָט
ער גענאָממען? אונד דיא
זאָהנע צייגטען דען וועג אָן,
וועלכ5ען גענאָממען האָטטע
דער גאָטטליכ5ע מאָן, דער
פֿאָן יהודה גאָקאָממען וואָרּ
(יג) דאָרויף שפראָך (דער פֿאָ
טער) צו זיינען זאָהנען: זאָט
טעלט מיר דען עזעל! וּא
זאָטטעלטען איהם דען עזעל,
אונד ער בעשטיג איהו.
(יד) ער רייטע דעם גאָטטלי
כ5ען מאָנגע נאָך, אונד פֿאָנד
איהן אונטער אייגער טערע
בינטהע זיצענד. ער רעדעטע
איהן אָן: ביזט דוא דער גאָטט
ליכ5ע מאָן, דער דוא פֿאָן יהודה
קאָמסט? אונד דיעזער שפראָך:
איך בין עס. (טו) יענער שפראָך
צו איהם: קאָם מיט מיר נאָך
הויז, אונד נעניעסע עטוואָס
שפייזע! (טז) דיעזער אָבער
שפראָך: איך קאָן ניכ5ט מיט
דיר צוריק גיהען אונד בייא
דיר אייגקעהרען, איך קאָן
אויך וועדער שפייזע נאָך טראָנק בייא דיר גענייסען אָן דיעזעם אָרטע. (יז) דען איין
בעפֿעהל וואָרד מיר אים אויפֿטראָגע דעם עווינען: דוא זאָלסט וועדער שפייזע נאָך
טראָנק דאָזועלבסט גענייסען, אונד זאָלסט דען וועג ניכ5ט צוריק גיהען, אויף דעם דוא
גע־

באור

הפסוק, והסנה לזקת ידוע לכל יודע דרך סופר נקמן. ויספרום, כל אחד מבניו סיפר דבר אחר מה שראה או שמע מאיש אלקים עד שידע לגיכם את כל הנעשה (מדברי הרלב"ג). (ובהעתקת ע' הזקנים נמ כל הספור בלשון רבים. דברי המחרגם). (יב) וידבר, נחסר מלת לאמור כי שעורו וידבר אליהם לגיכם לאמור וגומר. ויראו, וכבר ראו והגידו זאת לגיכם, ויונתן מרגש ולחזיקו בחילו היו"ד בפתח ויהי' ההפעיל כלומר הראו לו הדרך (רד"ק). (יד) האלה, עיין ביאור דה"ק (י' י"נ). (יז) כי דבר, נמ אלי פקודה על פי ה'.

אֲשֶׁר־הָלַכְתָּ בָּהּ: (יח) וַיֹּאמֶר לוֹ
גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר
אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ
אִתְּךָ אֶל־בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם
וְיִשְׁתְּ מָיִם כִּחֲשׁ לוֹ: (יט) וַיָּשָׁב
אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּשְׁתְּ
מָיִם: (כ) וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל־
הַשֻּׁלְחָן * וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־
הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ: (כא) וַיִּקְרָא
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ
אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ: (כב) וַתָּשָׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם
וַתֵּשְׁתְּ מַיִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלֶיךָ אַל־תֹּאכַל לֶחֶם וְאַל־
תֵּשְׁתְּ מָיִם לֹא־תָבוֹא נִבְלָתְךָ
אֶל־קֶבֶר אֲבֹתֶיךָ: (כג) וַיְהִי

פסקא נח״ם אחרי

יח) כחש לו, דברי כותב הספר. (כ) השיבו, אף שמכוון הפעל אין להכריע לזה מוסב על המזיב לו על המוסב, מ״מ מפסוק הבא נראה שמוסב היתה על הנביא הזקן, וכנר הניח רש״י נשם חז״ל בסנהדרין גדולה לגימל שמרה שכינה על נביאי הבעל, והרלב״ג אמר ואל תתמה ע״ז שהרי הזרה ה׳ שכינתו על בלעם שהי׳ רק קוסם עכ״ל, והוא נכון ונפרט לדברי שהי׳ הלוים הזה לאחד מבני

געגאַנגען ביזט. (יח) דאַרוף ערווידערטע יענער: אויך איך בין אַין פּראָפֿעט ווי דו! אַבער אַין ענגעל רעדעטע צו מיר אים אויפֿטראַנע דעם עווי־גען, וויא פֿאָלנט: פֿיהרע איהן צוריק מיט דיר אין דיין הויז, ער זאָלל שפּייזע אונד טראַנק גענייעסען! (זאָ בעלאָנ ער איהן.) (יט) נון קעהרטע ער מיט איהם צוריק, גענאָם שפּייזע אין זיינעם הויזע, אונד נאַהם טראַנק צו זיך. (כ) זיא בעפֿאַנדען זיך נאָך זיטצענד אַם טישע, אַלס דאַז וואָרט דעם עוויגען דעם פּראָפֿעטען וואַרד, דער איהן צוריק גע־פֿהרט האַטטע. (כא) דאַרוף ריעף ער דעם געטטליכען מאַננע, דער פֿאָן יהודה גע־קאָממען וואַר, פֿאָלגענדעם צו: וויל דוא אונפֿאָלגזאַם וואַרסט דעם בעפֿעהלע דעס עוויגען, אונד ניכט בעאָבאַכ־טעט האַסט דאַז געבאָטה, וועלכעם דער עוויגע דיין גאָטט דיר אויפֿגעטראַגן, (כב) קעהר־טעסט צוריק, גענאָמעסט שפּייזע אונד טראַנק אַם אָר־

טע, פֿאָן דעם ער דיר בעפֿאָהלען: דוא זאָללסט דאַ ווערער שפּייזע נאָך טראַנק געניעסען; דאַרום זאָלל דיין לייכנאַם ניכט קאָממען אין דאַז גראַב דיינער פֿאָטער. נאַכ־

ר ש ״ י

(כ) על הנביא. נביא הזקן: תחר הזיבו. ליזיז הלוים מכאן למדו גדולה לגימל שמרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא. הנביא הזקן אל איש האלהים:

לנביא

באור

(יח) כחש לו, דברי כותב הספר. (כ) השיבו, אף שמכוון הפעל אין להכריע לזה מוסב על המזיב לו על המוסב, מ״מ מפסוק הבא נראה שמוסב היתה על הנביא הזקן, וכנר הניח רש״י נשם חז״ל בסנהדרין גדולה לגימל שמרה שכינה על נביאי הבעל, והרלב״ג אמר ואל תתמה ע״ז שהרי הזרה ה׳ שכינתו על בלעם שהי׳ רק קוסם עכ״ל, והוא נכון ונפרט לדברי שהי׳ הלוים הזה לאחד מבני

אַחֲרֵי אָכְלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ
וַיַּחֲבֹשׁ־לוֹ לַחֲמוֹר לַנָּבִיא אֲשֶׁר
הֵשִׁיבוֹ: (כד) וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה
בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ
מְשֻׁלֶּכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עָמֵד
אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עָמַד אֶצֶל
הַנְּבֵלָה: (כה) וְהִנֵּה אֲנָשִׁים עֹבְרִים
וַיִּרְאוּ אֶת־הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ
וְאֶת־הָאַרְיֵה עֹמֵד אֶצֶל הַנְּבֵלָה
וַיָּבֹאוּ וַיְדַבְּרוּ בָּעִיר אֲשֶׁר הַנָּבִיא
הַזָּקֵן יֹשֵׁב בָּהּ: (כו) וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא
אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה
אֶת־פִּי יְהוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה לָאַרְיֵה
וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיְמִתֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: (כז) וַיְדַבֵּר אֶל־
בָּנָיו לֵאמֹר חִבְשׁוּ־לִי אֶת־
הַחֲמוֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ: (כח) וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָא

את

תרגום אשכנזי

(כג) נאַכדעם ער שפּייזט געגעסען, אונד נאַכדעם ער געטרונקען האַטטע, ליעס ער דען עזעל איהם זאַטטעלן, דעם פּראָפּעטען נעמליך דען ער צוריק נעפּיהרט האַטטע. (כד) דאָך אַלס ער רייזטע, פּאַנד איהן איין לאָוועּ אויף דעם ווענע, אונד טעדטעטע איהן. זיין לייכנאַם לאַג הינגענשטרעקט אם ווענע, דער עזעל שטאַנד נעבען אִהם, אונד אויך דער לאָוועּ שטאַנד ביים לייכנאַמע. (כה) נון גינגען לייטע פּאַרבייא, זאַהען דען לייכנאַם הינגעשטרעקט אַם ווענע אונד דען לאָוועּן נעבען דער לייכע שטעהענד; זיא גינגען אונד ערצעהלטען עם אין דער שטאַדט, וואָ דער אַלטע פּראָפּעט וואָהנטע; (כו) אונד אַלס עם דיעזער פּראָפּעט האָרטע, דער אִהן פּאָן דעם ווענע צוריק געפּיהרט האַטטע, דאַ שפּראַך ער: עם איזט דער גאָטטעסמאַן, דער אונפּאָלגזאַם ווער דעם בעפּעהלע דעם עווינגען דאַרום גאַב ער דעם לאָוועּן איהן פּרייז, אונד דיעזער ווירג-

אונד

(כז) ער שפּראַך צו זיינען זאָהנען: זאַטטעלט מיר דען עזעל! אונד זיא זאַטטעלטען. (כח) ער גינג הין,

ר ש "י

(בג) לנביא אחר הזיבו. שם זה לרכוב עליו איש האלהים:

באור

הנביאים (ועיין לקמן פסוק ל'). (בג) ויחבש, כתב הרל"ק האיש הזקן מנע את החמור לזאב מלקיש ובא הידיעה לפני כמו ותרחהו את הילד עב"ל, ואין ספק שכוונתו על מלת לו לנביא שמלת לו שפת יתר. תשיבו, נכר לאמרתי כי מן הכתוב אין להכריע אם שב על הפעול אל הפעול, ויש לפרש האחמר ויתכן לו לנביא ע"ד ויגלם לרחובות (דה"א א' כ'), ואז הוא נמשך על ה"ביא המוצב וכ"ת. או שהלמ"ד לנביא הוא לידיעה ע"ד הקהלים לזבחלוס

שם

אֶת־נִבְלָתוֹ מְשֻׁלֶּכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר וְהָאֲרִיֵה עֹמְדִים אֵצֶל הַנְּבֵלָה לֹא־אָכַל הָאֲרִיֵה אֶת־הַנְּבֵלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת־הַחֲמוֹר: (כד) וַיִּשָּׂא הַנָּבִיא אֶת־נִבְלַת אִישׁ־הָאֱלֹהִים וַיַּנִּחֵהוּ אֶל־הַחֲמוֹר וַיְשִׁיבֻהוּ וַיָּבֹא אֶל־עִיר הַנָּבִיא הַזָּקֵן לִסְפֹּד וְלִקְבֹּרוֹ: (ל) וַיַּנַּח אֶת־נִבְלָתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הוֹי אָחִי: (לא) וַיְהִי אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ אֶצֶל עַצְמֹתָיו הַנִּיחוּ אֶת־עַצְמֹתָי: (לב) כִּי הָיוֹ יִהְיֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר קָרָא בִּדְבַר יְהוָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ

אשר

אונר פֿאַנר דען ל יכֿנאַם היני געשטערקט אַם וועגע, אונר דען עזעל וויא דען לאָוועז שטעהענד נעבען דער לייכֿע; דער לאָוע האַטטע דיא לייכֿע ניכֿט פֿערצעהרט, אונד דען עזעל יכֿט ערוירגט. (כד) דער פֿראָפֿעט נאַהם דען לייכֿנאַם דעם געטטליכֿען מאַנעם, לעגטע איהן או ף דען עזעל, פֿיהרטע איהן צוריק, אונר גינג אין דיא שטאַדט דעם אַלטען פֿראָפֿעטען, אום טרויער צו האַלטען אונד איהן צו בענראַבען. (ל) ער לעגטע דען לייכֿנאַם אין זיין גראַב, אונד מאַן בעטרויערטע איהן (מיט דעם קלאַגעוועדע): אַך מיין ברודער! — (לא) אונד נאַכֿדעם וויא איהן בעגראַבען האַטטען, רַא שפּראַך יענער צו זיינען זאָהנען פֿאָלגענדעם: וועז איך אינסט שטערבע, זאָ בעשטאַטטעט מיך אַללדאַ צו נראַבע, וואָ דער גטטליכֿע מאַן בעגראַבען איזט, נעבען זיינען גבייגען זאָללט איהר אויך מיינע גבייגע לעגען. (לב) דען עם ווירד זיך בעשטעטיגען דאַז וואָרט, וועלכֿעם ער פֿערקינדיגעט אים אויפֿטראַגע דעם עווינען איבער דען

ר ש י

(ל) נקברו. נבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר: (לב) כי היה יהיה וגו'. לולי ימלטו עלמותיו לת עלמותי:

באור

(זס ג' נ'), ולז הכוונה שהנביא המציא הכל לו החמור. (כח) וחמור והאריה, הה"ל של והאריה עומד במקום שניהם וכן ומניחה והיולדת (לעיל י"ח ו'). לא אכל, להודות שהאריה טרף רק בשליחות המקום ולא למלאות נפשו וגם לא מחמת רוחו כי לא שבר את החמור: (כט) אל החמור, ויעורו על החמור: אל עיר הנביא, ר"ל אל עירו, וכיוצא כמוהו, גם ים לפתם עיר בחסרון ה"ל והכוונה כי נא הנביא הזקן אל העיר. ולקברו, הכתוי עומד במקום שניהם ונמשך גם על לספוד. (ל) הוי אחי, זה הי' תחלת קינה ילוע נימים היהם וכן הוי לחי הוי מחות הוי הודו (ירמיה כ"ב י"ח), ויען היו הצירים החלה נודעים לזה הנביא השופר רק לחציהם. (לב) כי היה יהיה, כמו שכתב רש"י, והנה מכל דברי נראה כי הנביא הזקן זה עתה נכל לבבו לגלגי המלת ועזב דרך רצע ולבן אין שום לחמור שבל חלי

אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְעַל כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן׃
(לג) אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הֶחָפֵץ יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ וְיִהְיֶה כֹּהֲנֵי בָמוֹת׃
(לד) וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

יד (א) בָּעֵת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה בֶּן־יָרָבְעָם׃ (ב) וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדָעוּ כִּי־אַתְּ אֵשֶׁת יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לִמְלֹךְ עַל־הָעָם הַזֶּה׃

דען אַלטאַר צו בית אל אונד איבער אַללע האֶהען־טעמפּעל אין דען שטעדטען שמרון׳ס.
(לג) נאָך דיעזער בענעבענהייט ליעס ירבעם דאָך ניכט אַב פֿאָן זיינעם באָזען וואַנדעל, אונד פֿוהר פֿאָרט אוים אַללען טהיי־לען דעם פֿאָלקעס האֶהענ־פּריעכטער אנצושטעללען; ווער נור וואָללטע, קאָננטע זיך איינווייהען אונד וואַר בייא דען האֶהענפּריעסטערן. (לד) דיעס אַבער וואַרד דעם הויז ירבעם צור שטראָפֿע, צור פֿערניכ־טונג אונד צור פֿערטילגונג פֿאָם ערדבאָדען הינווענ.

יד (א) צו יענער צייט ער־קראַנקטע אביה, זאָהן דעס ירבעם. (ב) דאַ שפּראַך ירבעם צו זיינעם ווייב: מאַך דיך אויף, פֿערקלייד דיך, דאַמיט נייַמאַנד עם וויססע דאַס דוא דיא פֿרויא דעס ירבעם ביזט, אונד נעהע נאַך שלה, דאָרט בעפֿינדעט זיך אחיה דער פּראָפֿעט, דערזעל־בע דער עם מיר פֿאָרהערזאַגטע, דאַס איך קאָניג זיין וועדע איבער דיעזעם פֿאָלק.

את קרי ולקחת

נים

ר ש " י

(לג) לאחר הדבר הזה. שלחה לה המופת הזה ושמע לה דברי הנביא ואף על פי כן לא שב. ורבותינו דרשו לאחר שתפסו הקב"ה בנגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן:

ונקדים

ב א ו ר

שליו דבר ה' כי ה' הרוחה לענג ידע כי כבר הכין לבו לה'. בערי שמרון, עוד לא היה שם העיר שמרון בנודע (ועיין מה שכתבתי במגוח לספר הזה). (לג) כהני במות, שעזו מבהני במות (רל"ק). (לד) בדבר, כמו הדבר (הל"ל). לדשאה, לעונש (ועיין מה שכתבתי בהמעמר ספר נרשזית על פסוק לפתח חטאת רובץ). ולהכחיד, בית ירבעם הנזכר. והנה ולהכחיד ולהשמיד ינחלו מלת לחטאת כלומר העונש יהי' כי יכחדו.

יד (ב) והשתנית, מבמה סנות לוש בן כי פחד בן יכירו לותה בני יהודה וחלונה שליה רעה לו שיגיעה של המלך להיות לו להערובה (גייסען), כי מלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל הימים, גם לא רבה להרחות לעמו כי הוא בעלמו שלח לדרוש את ה' של

חרן

(ג) וְלָקַחְתָּ בְּיָדְךָ עֲשָׂרָה לֶחֶם וּנְקֻדִּים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו הֲוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר: (ד) וַתַּעַשׂ כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשִּׁיבוֹ: (ה) וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר מֵעִמָּךְ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֶה וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וְיִהְיֶה כְּבֹאָהּ וְהִיא מִתְנַכֶּרֶת: (ו) וַיְהִי כְּשָׁמְעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַּפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֶּרֶת וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קשה

(ג) נים מיט דיר צעהן כראָרע, צוויבאַק, איינע קרוגפֿלאַשע מיט האָניג אונד נעהע צו איהם הין, ער ווירד דיר זאָגען, וואָס מיט דעם קנאַבען נעשעהען ווירד. (ד) דיא פֿרויא דעם ירבעם טהאַט עס אַלזא, מאַכטע זיך אויף, גינג נאַך שלה אונד קאַם אין ראַו הויז דעם אחיה. אחיהו קאָננטע ניכט מעהר זעהן, דען זיינע אויגען ווארען פֿאָר אַלטער שטארר נעוואָרדען. (ה) אַבער דער עווינע האַטטע צו אחיה נעשפראָכען: זיהע! דיא פֿרויא דעם ירבעם קאָממט, אים אויסקונפֿט פֿאָן דיר צו פֿרעגען ווענען איהרעס זאָהנעס דער קראַנק איזט; זאָ אונד זאָ זאָללסט דוא צו איהר שפרעכען. בייא איהרעם קאָממען ווירד וויא זיך פֿרעמד אַנשטעללען. (ו) קיים האָרטע אחיהו דאַז נעראיש איהרער

שריטטע, אַלס זיא צור טהיר איינטראַט, שפראַך ער: קאָם ווייטער, ווייב ירבעם'ס! וואָס ניצט עס, ווען דוא דיך פֿערשטעללעסט? וואָס איך בעאויפֿטראַגט בין דיר צו זאָגען,

רש"י

יד (ג) ונקדים. מין קליות מייבשין בתנור ועושין לוחן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלעז גמרא: (ה) והיא מתנכרה. כאילו חינה זאת: (ו) שלוח אליך. מאת

באור

מרן יהוד' ולא יצעה לדברי נביאיו: (ג) ולקחת, כי לא ירצה פני הנביא ריקם כאשר למדנו. ונקדים, י"ת כסנין והוא הפת הינם שלוקחין לוחם לילה לדרך רמוק (צוויבאַק), והי' בין מתוכל בין לחינו מתוכל (עיין רל"ק ערך נקד וערוך ערך כסן), וכאן הוא מתוכל והוא מאכל חשוב, לאכל ביהושע (ט' ה') הוא נלחי מתוכל, וע"ז לאמרו שם (י"ג) חם הלחידנו ועתה יבש והי' נקודים כלומר הוא כלחם נקודים (טיפֿלוויבאַק) שעוד עתה יקחו הספנים לחם יענרון לרחות ימים, וכסנין הוא מן כסס כמו הכוסס מטין, לפי שהוא קשה לריך ללעוס לוחו הרבה, ומקור נקדים בענרית בנר מנוקר בספר יהושע. ובקבק, ת"י זלוע, ופירש הרל"ק כלי שפיו לר (קרוגפֿלאַשע) ובדחז"ל נוקי סריקי (ע"ז ל"ז) עיין ערוך ערך בק. ובאת אליו, כלומר בזאת תבוח תלין כי לא ישלח פניך, (ד) קמו, עמדו ופסקו מראות: משיבו, כמו מזיבתו ויהי' לו שני משקלים זכר ונקבה כמו לדק ולדקה שוחן ושוחנה ועוד רבים, והזכיר זה הכתוב לפי שחמר הנביא תלילה בתי תבית ירבעם והי' לנו לחמור כי הביט לוחה מרחוק כאשר בחה פתח הבית והכירה, לזה חמר לך הפסוק שקמו עיניו מלראות וחך נרוח נבואה ידע זאת. (ה) ויהי, מדברו של הקב"ה כמו שנראה מניקוד סוי"ו, והוא לביאור הקודם.

קָשָׁה: (ז) לְכִי אִמְרִי לִירָבְעָם
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִמֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם
וָאֶתְּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
(ח) וָאֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מִבֵּית
דָּוִד וָאֶתְּנָהּ לָךְ וְלֹא הָיִיתָ כְּעַבְדִּי
דָּוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וַאֲשֶׁר
הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי: (ט) וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת
מִכֹּל אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ
וַתַּעַשׂ־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ
אַחֲרֵי גַּוֶּךָ: (י) לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם וְהַכְרַתִּי
לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר עָצוּר

ועזוב

תרגום אשכנזי

איוט האַרט. (ז) געהע הין,
זאַגע דעם ירבעם, אַלזאָ
שפריכט דער עוויגע גאָטט
ישראל׳ם: ווייל איך דיך אויס
דעם שטויבע ערהאָבען, דיך
צום רעגענטען איבער מיין
פֿאָלק ישראל בעשטימט,
(ח) ראַו רייך דעם הויזע דעם
דוד ענטריסען אונד עס דיר
געגעבען האַבע, דוא אַבער
ניכט גלייך וואַרסט מיינעם
קנעכטע דוד, דער מיינע גע־
באָטהע בעאָבאַכטעטע דער
מיר פֿאָלגטע מיט גאַנצעם
הערצען, איגדעם ער נור ראַז
טהאַט, וואַס מיינען אויגען
אַלס רעכט ערשיען, (ט) יאַ
דוא עם נאָך שלימער מאַכ־
טעסט אַלס אַללע דיא פֿאָר
דיר וואַרען, דוא הינגינגעסט
דיר פֿרעמדע גאָטטער מאַכ־
טעסט אונד גענאָסענע ביל־
דער דיא מיך ערצירנען; מיר
אַבער דען ריקען צוקעהר־
טעסט. (י) דאַרום וויל איך
אונגליק בריינגען איבער דאַז
הויז דעם ירבעם, וויל פֿאָן ירבעם אויסראָטטען אויך יעדען וואַנדפיסער (יעדען הונד)
אונר

ר ש י

הקב״ה בשליחות קצה: (י) משתין בקיר. ידע מדע תירגם יונתן משית בקירות לנו: עלוב
ועזוב

באור

(ו) קשה. מצר המתואר והכוונה הנני שלוח לדיך בדבר קצה לו בשליחות קצה לו בנבואת ת קצה (המפרשים) והענין אחד. (ז) יען, מלת הסבה כלומר יען אחרי אשר הרמתיך וגומר ותתה לא היית וגומר והכוונה יבוז בפסוק יו״ד לבן הנני וגומר. (ט) ואחי השלכת, דרך מליצה כדבר הנתעב אצר כל ירצה האדם להניח בו ויצליכהו תרגם לאחריו, ובתרגום המשנה נעתקה המליצה הזאת בשימוי המלות קלת, להרחיק כל נידוף מ״ו. (י) משתין בקיר, מז״ל חמרו שהוא הכלב והוא על דרך הסלגה שאפילו כלב לא יצאר לו, וי״ת ידע מדע ופירש הרד״ק שמשים עלות בקירות לבו, וחכמי העמים אמרו שהכוונה כל זכר וכנה לותם בן דרך גנאי אבל זה רחוק לדעתי. עצור ועזוב, עיין בכתור דכריס ל״ב ל״ו, וכן מתורגם פה, ולי נראה כי עלוב ועזוב המה בינוני הפועלים ועניינם עולב ועזוב וכן ע״ד הפעולים כמו בת בבל השדודה (תהלים קל״ו ח׳) שענינו השודדה, וכן מור זרוע לנדיק (שם ל״ז ח׳) שהוא

כמו

וְעָזוֹב בְּיִשְׂרָאֵל וּבֵעַרְתִּי אַחֲרֵי בֵּית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגֶּלֶל עַד־תֻּמּוֹ: (יא) הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר: (יב) וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבוֹא רַגְלַיִךְ הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד: (יג) וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לְיָרָבְעָם אֲשֶׁר־נִמְצָא־בּוֹ דָּבָר טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרָבְעָם: (יד) וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם וְזֶה הַיּוֹם וּמַה־גַּם־

עהה

אונד אללעם וואם פערשלאָם־סען אונד בעפעסטיגעט איזט אין ישראל, אך ווילל וועג־גען הינטער דעם הויז דעם ירבעם, וויא מאן דען קאָטה פעגט, ביז ער נענצליך וועג־געפעגט איזט. (יא) ווער דעם ירבעם אין דער שטאַדט שטירבט, דען זאָללען דיא זונדע פערצעהרען, אונד ווער אויף דעם פעלדע שטירבט, דען זאָללען דיא פאָגעל דעם הימעלם פערצעהרען; וואָ האַט דער עויגע עם אויסגע־שפראָכען. (יב) אונד נון מאַ־כע דיך אויף, נעהע נאַך הויזע; וועהרענד דיינע פיסע דיא שטאַדט בעטרעטען, שטירבט דאַס קינד. (יג) איהן ווירד גאַנץ ישראל בעטרויערן אונד צו גראַבע בעשטאַטטען, דען דיעזער איזט דער אינציגע דער פאָן (דעם הויזע) ירבעם אין איין גראַב קאָממט, ווייל פאָם עווי־גען גאָטט ישראל'ס אים הויז דעם ירבעם אַן איהם נאָך עטוואָס גוטעס געפונדען ווא־רד. (יד) דאַס ווירד דער עויגע זיך אייגען קאָניג אייגזעטצען אין ישראל, דער אויסראָטטען ווירד דאַס הויז דעם ירבעם. יאַ זאָלך איין טאָג (ווירד מיינטעפאָגען), אונד ווילסט דוא

ר ש "י

ועזוב. עלור שים לו מחזיק יד כמו זה יעלור בעמי (שמואל ב' ט' י"ז) ועזוב שלין לו מחזיק יד: נחבר יבער. המבער את המחכל נפיו לעבות גלל כך תבער לחריו עד תומו: (יג) דבר טוב. שבטל מצותו שהושיבו חניו שומר שלא יעלה חיש לרגל ובטל מצותו ועלה: (יד) ואחר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הגולדים לו היום ואחר עתידין להולד לו

באור

כמו זרוע (ציין בנחור סס) והוא תמורת זורע, ויהי' זה מוסב על ירבעם שלא יצאר לו מוצל ומחזיק בעם, ולדעת יונתן ימשך זה היטיב אל מצתין בקיר בחצר ינין הקורא. באשר יבער, המבער והוא כנוי סתמי. (יב) בבואה, ולהלן (י"ז) אמר היא ניהה נסף הבית? ונלחלו המפרשים ליצב המחירה הזאת זה לומר בבה וזה בבה, לולם נפי מה שבארתי זה פעמים שהני"ת והכ"ף שומרים את הורלחם העלמיות במקור הפעלים כמו בשמות והוא כי הני"ת יורה שהחוכו כי נעוד שתתמיד פעולה מה תחיל פעולה הלחרת (וועהרענד חינדעג) והכ"ף מורה השווי והוא שם שני פעולות יתחילו כמעט בראש לחת, וח"כ שני הכתובים לדקו יחדיו ואין בהם רק חילוף ולא מחירה, כי בית העיר נמשך עד שראליה ישבבו בנית והילד מת בחזר הגיעה לסף הבית. (יג) בביח ירבעם, כלומר בגל בית ירבעם נמלא בו לבדו דבר טוב ובן דעת הולב"ג. (יד) זה היום, רבו הפירוש בשמר ומה גם עתה, לפי שבאם

עֲהָה׃ (טו) וְהִכָּה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם וְנָתַשׁ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן
לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר
יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם
מַכְעִיסִים אֶת־יְהוָה׃ (טז) וְיִתֵּן
אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטָּאוֹת
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (יז) וַתָּקָם אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִּרְצָתָה הִיא
בָּאָה בְּסַף־הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת׃
(יח) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא׃
(יט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר
נִלְחַם וַאֲשֶׁר מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (כ) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־מָלַךְ

ירבעם

נאך מעהר (וויפסען) ? — (טו) דער עוויגע ווירד ישראל שלאגען, עס זאלל זא ווי וואנקען וויא דאז ראהר אים וואסער, אונר הערויסרייסען ווירד ער ישראל פֿאן דיעזעם גוטען ערד־ריי5ע, דאז ער איהרען פֿאטערן נענעבען; ער ווירד זיא צערשטרייען יענזייטס דעם שטראמעם, ווייל זיא דיא דאר־טינען האבען גילדער זיך געמאכט, דיא דען עוויגען ער־צירנען. (טז) זא ווירד ער ישראל פרייז געבען וועגען דער זינדע דעם ירבעם דיא ער בעגאנגען, אונד צו וועלכען ער ישראל פֿער־לייטעט האט. (יז) דיא פֿרוי אי־דעם ירבעם מאכטע זיך אויף, גינג וועג אונר קאם אין תרצה אן — זיא בעטראט דיא שוועל־לע איהרעס הויזעס — אונד עבען שטארב דער קנאבע. (יח) מאן בעשטאטטעטע איהן צו גראבע, אונד גאנץ ישראל בעטרויערטע איהן, נאך דעם וואָרטע דעס עוויגען, דאז ער אויסגעשפראכען דורך זיינען דיענער, דורך אחיהו דען פראָ־פֿעטען. (יט) דיא ווייטערע גע־שיכטע דעס ירבעם, ווי ער קריעג פֿיהרטע וועהרענד זיי־נער רעגיערונג, איזט פֿער־צייכ־נעט אים בוכע דער כראָניקבעגעבענהייטען דער קאָניגע פֿאן ישראל. (כ) דיא צייט, וועלכע ירבעם

באור

הכוונה זה היום יבוא ומה לך גם עתה נלומר ומה תרגה עוד לדעת יומר ? והנניח קילר בלשונו נדרך המליצה, ולכן לח דבר שוב על בית ירבעם לך סס פניו על ישראל ונגח עליהם. (טו) כאשר ינוד, ענינו יתנודד כאשר ינוד הקנה מחנועה קלה (רד"ק). ונחש, ענינו לחד כמו ונטע נטי"ת נלומר יפזרם ויטלינם מעל אדמתם. (טז) ויתן, כיד תו לשלל לויניהם וכן יאמר הלועז (היינגעבען, פרייזגעבען). הרצתה, עיין מה שכתבתי לעיל (י"ב כ"ב) על ויצב בה. (יט) ואשר מלך, שמוש הוי"ו במקום כאשר (כמו שהניח הרד"ק רבים כמוהו בשלוש

יָרָבְעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה
וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ נָדָב
בְּנוֹ תַּחְתָּיו: (כא) וּרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה מָלַךְ בִּיהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים
וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ
וּשְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם
הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם ע
אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית:
(כב) וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי
יהוה

ירבעם רעניערטע וואר צווייא
אונד צוואַנציג יאַהרע, דאַן
לעגטע ער זיך צו זיינען פּאָ־
טערן אונד זיין זאָהן נרב וואַרד
קאָניג אַן וויינער שטעללע.
(כא) רחבעם, זאָהן דעם שלמה
היננענגען, וואַר קאָניג אין
יהודה: איין אונד פֿירציג יאַה־
רע וואַר רחבעם אַלט, אַלס ער
דיא רעניערונג אַנטראַט, אונד
ועבצעהן יאַהרע רעניערטע
ער אין ירושל ב, דער שטאַדט
וועלכע דער עווינע אוים אַל־
לען שטעמטען ישראלים נע־
וועהלט האַטטע, אים זיינען
נאַמען דאַועלבסט רעזידירען
צו לאַססען. דער נאַטע זיינער
מוטטער וואַר נעמה דיא עמוניה. (כב) יהודה טהאַט וואַס מיספֿעללינ וואַר אין דען
אוי־

ר ש " י

מעתה נך תירגם יונתן: (בא) העיר לקר נחר ה'. ולעפ"כ: (בב) ויעש יהודה הרע. ולא

באור

נמלול נשמות הוי"ו ע"ש). (כא) ורחבעם, כתב המנחם ווחלפוזהן ו"ל ליזה מהחכמים החרונים הקאו לנחול על המקרא הזה כי לא היו רחבעם בן ארבעים שנים כאשר לקח שלמה את נעמה העמונית על כל פנים שתי שנים קודם מלכו כי שלמה מלך מ' שנים וח"כ לקח אותה בימי דוד אביו ובכל זאת ספר הכתוב בנשות שלמה שלקח נשים נכריות עמוניות וגו' ומדוע לא מיחה בו אביו? ועוד נר"ה אי נאמר על רחבעם שהיה נער במלכו, ופה אמר בן מ"א שנים? עכ"ל. והנה ידעת (עיין תולדת שלמה) כי מחלוקת בדברי חז"ל יש לומרים שנשא שלמה הנשים הנכריות בגיוחיהן, וח"כ אין ספק כי נעמה ואביה, בי לולא זאת איך העמידה בן יושב על כסא דוד ע"פ ה', ומה שנאמר לעיל (י"א ל') עמוניות, אין הכוונה על נעמה אך על נשים אחרות מעמון, והעד כי גם עמוניות נרבו, ויש אומרים כי לקח שלמה נשיו הנכריות בגירותן, וח"כ הוא, נגר נאמרו (שם) נשים סתמי"ן כי לא חטא שלמה בזה כלל, רק מטאו היה כי אחרי אחזרו לסורן שלא מיחה בידן והרשה להן לנשות נשות לאלהיהן, ועתה יהי' איך שיהי' נדבר נעמה לא חטא ואיך יתכן לומר בידו והלא הוא עלמו מוסר מגזר דוח המוחניח? ומה שאמרו המפרשים כי בעבור זאת נזכר שני פעמים שם אם רחבעם יען היא היתה בעוכריו והטחה את לבו לשוב אחרי ה', ע"ז נאמר כי קרה לנעמה ניתר נשים הנכריו'שלקח שלמה שאף שנתחלה עבדו את ה' לנסיף אחזו מעשה אנותיהן, ומה שנא נר"ה (י"ג ז') כי רחבעם היה נער, כנר אמרו המפרשים שהכוונה בלי אמין לב נוער, וע"ז אמר הרדי"ק וז"ל: וכנר אמר המדיני (מרישטאטטעלט) בספר המדות שאין הבדל בין נער נפי המדות ובין נער נפי השנים ע"כ, ואין ספק כי לקחו דבריהם כי יגיד עליו רעו נער ורך לבב, וכן נראה מבל הענין שם. ועוד איך יכחיש הסופר את דבריו עלמו, כי בפרשה שלפניו (י"ב י"ג) נאמר בפירוש נמו כאן כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו? העיר אשר ברר, הזכיר זה בעבור פסוק הבא שלומר שאף שהיו בירושלים מקום מקדש של בבל אחת החטיא את יהודה ללבת אחרי אלהים אחרים כי כן נאמר בר"ה ובחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו (דה"ב י"ב ו') וע"ז נאמר ויקבלו אותו וגו' כי הבניסו לרה לאוך ביתו בענין שמל הקנאה במקנה (יחזקאל מ' ג')

יְהוָה וַיַּכֻּנָּאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבוֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ׃
(כג) וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת
וּמַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה
גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
(כד) וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ עָשׂוּ
כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כה) וַיְהִי
בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
עלח

אויגען דעם עווינען, זיא רייצטען איהן, מעהר אלס עם יע איהרע פאטער געטהאן, דורך איהרע זינדען דיא זיא בעגינגען. (כג) דען אויך זיא עררייטטען זיך אנהאהען, שטאנד זיילען אונד אסטארטענבילדער, אויף יעדעם האהען היגעל, אונד אונטער יעדעם גרינענדען בוימע. (כד) אויך קנאבענשענדונג גאב עם אים לאנדע, זיא אהמטען אללע גרייליטהאטען דער פאלקער נאך, וועלכע דער עווינע פאר דען קינדערן ישראל פערטריע׳ען. (כה) אים פינפטען יאהרע (דער רעגיערונג) דעם קאניגם רחבעם, צוג

שישק

ר ש " י

נתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קניטה: (כג) גם המה. כשאר העכטים: (כד) קדש. ניאוף:

שישק

ב א ו ר

(כג) גם' המה, בתנחומא ושלפנינו פתר גם כמו לכעסי ישראל, לכל הרמ"ק פירש כאשר עשו רחבעם וחמו כן עשו כל לכעסי יהוד' כי מוסל מקציג וגימר והבוחר יבחר. [ואשרים, להלדיק מרנומי נזה הנני מעתיק לך לת הדברים שנאמרו על הענין הזה בניקורי לדה"ב (י"ד ב') על ויגדע לת האשרים, ועי"ז לין הניקור והתרגום שם עולים בקנה לחד, וכן ל"ל שם לדעת חז"ל וכל מעתיקים ובאים יאמר תשרה כל ע ן וגו', ובח גדע על הפלת העליה דוגמת שקמים גדעו, לך חכמים מחדש וביחוד בעזעניום מולקים על זה, כי לדעתם מירה תשרה על פסל החלילה עשתורת (אסטארטע) לו על לליל ההללוה מענין לוסר, ובח גדע על שבירת חלק העליון והעיקר מעשם הפסל ע"ד ופסילי ללהיהם תגדעון. לך לדעתי עשם הנחת תשרה הוח על קינון עליה הערובים זה לעומת זה בסדר שורה ובמערכה ישרה, ושרשו אשר (לולי נחילוף למ"ר לחד עם אשל עיין מ"ם נדה"ק י' י"ב) מענין ולחברו בדרך בינה (משלי ט' ו') על ההליכה המסודרת והמכוונת, ויתכן כי גם הענן תלטור (ישעיה מ"ח י"ט) נקרא כן לפי שהיה לומם והולך נקו יבר ובלי עקלקלות; לך ביחוד הונח שם תשרה על מסדרות עליה הנטועים בסדר זה לכבוד לליל ילועה כמנהג הימים ההם, ולמען הרחק מכל תעתועים תסרה תורה כל תשרה (והוח מענין הרלתון) וכל עץ לכל המזנח (וזה הפסיק לין לו מובן כלל ולדעת האומרים כי לין תשרה רק שם לליל לבד) לך לם היו התשרים לכבוד לליל ממש לותה לכרות לת העליה (שמות ל"ד י"ג) ולשרפם (דברים י"ב ג'). ומאשר שהקימו להם שכני ח"י נרחק התשרות גם פסילים ויקרלום נשם פסל האשרה (מ"ב כ"ח ז') לו נשם אשרה סתם כמנהג הלשון להחליף לת המקום עם העומד בו, לזה נמלח שם תשרה נם"הק מצותף לקורלת סדר עליה נפרט לכבוד ע"ח, ולהורלת לליל מיוחד המכונד שם ע"כ, דברי המתרגם]: (כד) קדש, תאר זכר מן קדשה והוח ידוע וגם זה הי' מענודת החלילים (עיין הקדמה לד"הי

עָלָה שׁוּשַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
עַל־יְרוּשָׁלִָם: (כו) וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת
בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה
שְׁלֹמֹה: (כז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
תַּחְתָּם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־
יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח
בֵּית הַמֶּלֶךְ: (כח) וַיְהִי מְבִיא־בָא
הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וְהֵשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים:
(כט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵמָּה כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה: (ל) וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים:
(לא) וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֳּנִית וַיִּמְלֹךְ
אֲבִיָּם בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

שישק קרי ובשנת

תרגום אשכנזי עא

שישק קאָניג פֿאָן מצרים הער־
אַן נענען ירושלים. (כו) ער
נאָהם דיא שעטצע דעס גאָטט־
ליכען טעמפּעלס אונד דיא
שעטצע דעס קאָניגליי־
כען פּאַלאַסטעס, אַללעס
נאָהם ער, אויך דיא גאָלדע־
נען שילדע וועלכע שלמה גע־
מאַכט האַטטע. (כז) רער קאָ־
ניג רחבעם מאַכטע אַן דערען
שטעללע קופּפֿערנע שילדע,
אונד פֿערטרויעטע זיא דער
האַנד דער אָבערסטען דער
לייפֿער, וועלכע דיא וואַכ־
היעלטען אַן דער פֿאָרטע
דעס קאָניגהויזעס. (כח) אונד
זא אָפֿט דער קאָניג אין דאָס
הויז דעס עווינען זיך בעגאַב,
טרוגען זיא דיא טראַבאַנטען
דאָן בראַכטען זיא דיעזעלבען
וויעדער צוריק אין דאָס געמאַך
דער לייפֿער. (כט) דיא וויי־
טערע גשיכטע דעס רחבעם
אונד אַללעס וואָס ער גיטהאַן
איזט פֿערצייכנעט אין דעם בו־
כע דער טאָגסבענעבענהייטען
דער קאָניגע פֿאָן יהודה.
(ל) אויך דער קריעג, וועלכער
צווישען רחבעם אונד ירבעם
בעשטענדיג געפֿיהרט וואור־
דע. (לא) רחבעם לעגטע זיך
צו זיינען פֿאָטערן, אונד וואַרד

צו גראַבע בעשטאַטטעט בייא זיינען פֿאָטערן אין דור־שטאַדט,דער נאָמע זיינער מוטטער
וואַר נעמה דיא עמוניתּ, אונד זיין זאָהן אבים וואורדע קאָניג אַנשטאַטט זיינער.

ר ש " י

(בח) פיסק. מצינו במדרש ס"ם הוא פרעה נכה ונקרא פיסק על שהיה סוכך ומתקוה כל ימיו לנכסי ס ין שהיה לפלא'תתנו ועכשיו עלה ולקחו:(כו) ואת הכל לקח. לפי הנסתר הצניע מן הכל:(בח)יצחו'

באור

לרה"י לד כ"ח). (בח) ישאום, לולי הי' ירח רחבעם מארך (כי כבר נתאר שהי' נער ורך לבב) לו שעשה זה לכבוד ולחזרת (רד"ק). (ל) ומלחמה, כי לפי שנתחלת מלכותו נמנע רחבעם ע"י שמעי' איש מלקיש מהלחם עם ישראל, בכל זאת לחזר בך התגרה בו (רד"ק ורדי"ל), ויתכן כי ומלחמה נמשך למעלה על הענינים הכתובים בספר דה"י, וכן מתורגם.

טו (ו) ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם בן־נבט מלך אבים על־יהודה: (ב) שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת־אבישלום: (ג) וילך בכל־חטאות אביו אשר־עשה לפניו ולא־היתה לבבו שלם עם־יהוה אלהיו כלבב דוד אביו: (ד) כי למען דוד נתן יהוה אלהיו לו נר בירושלם להקים את־בנו אחריו ולהעמיד את־ירושלם: (ה) אשר עשה דוד את־הישר בעיני יהוה ולא־סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי: (ו) ומלחמה היתה בין־

רחבעם

טן (א) אים אַכטצעהנטען רע־ גירונגס־אַהרע דעם קאָנינס ירבעם, זאָהנעס נבט, טראַט אבים דיא רעגיערונג איבער יהודה אַן. (ב) דרייא יאַהרע רעגיערטע ער אין ירושלים, זיינער מוטטער נאַמע וואַר מעכה טאָכטער דעם אבישלום. (ג) ער בעגינג אללע זינדזיינעס פַאַטערס וועלכע דיעזער פאָר איהם געטהאַן, אונד זיין הערץ הינג ניכט זאָ אונגעטהיילט אַן גאָטט, ווי דאַז הערץ זיינעס פַאָרפַאַהרס דוד. (ד) דאָך וועגען דוד, ליעס דער עווינע זיין גאָטט איהם איינע לייכטע אין ירושלים, אינדעם ער זיינען זאָהן צום נאַכפאָלגער אייגנעצטע אונד ירושלים אין זיינער פַעסטינקייט אויפַרעכט ערהאלט. (ה) ווייל דוד נור דאַז געטהאַן, וואַס רעכט ערשיען, אונד דורך זיינע גאַנצע לעבענסצייט ניכט געווייכען איזט פַאָן דעם וואַס ער איהם בעפאָהלען, (אויסגענאָממען אין דער אַנגעלעגענהייט אוריה דעם חתיטען). (ו) דער קריעג צווישען רחבעם אונד ירבעם דויער־

ר ש י

הרלים. לפניו לכבוד ולפ"כ יסיבוס של תת שהרלים עומדים שם תמיד:

טן (א) ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם. שנה לפת לאר מות רחבעם ובשנת עשרים לירבעם מלך לפת שנה השליטית של נדב (לנים) נמנית למלך לפת שנה ולו נמי נמנית:

באור

טן (א) ובשנת, נתב רל"ק לת ידענו למה נתענב (לנים) שנה לפת מלמלוך שהרי רחבעם לת מלך רק י"ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכותם בשנה לפת היתה? וייתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולת מנה לותה לפי שלת השלימה ומנה לותה לירבעם כמשפט עכ"ל, כי לין לפרש שלנים הי' לעיר לימים כשנת לניו (כי הכתוב לת הודיע לת נתן ולת נד"הי לת מספר שנותיו כלאר הגיע למלוכה) ולזה לת המליכהו עד לאר שנה שהרי נזכר להלן כי לפת לן לנים מלך בשנת עשרים לירבעם, לנים מלך ג' שנים ול"כ מוכח כדברי הרל"ק. (ב) ושם אמו, להודיעך קצט דבר לימת מה ענין לאמו לענין מלוכתו עיין ביאור דה"ל ג' סוף פסוק ע"ז. מעכה, ובל"הי קורת לותה מיכיהו בת לוריאל מן גבעה (דה"ב י"ג נ'), לולם כנר בת גם (י"ת כ"ז) ויעמד לרחבעם לת לניה בן מעכה לנגיד בלחיו כי להמליכו, ועיין מה שכתב שם רעי רי"ו בשלוחו. (ג) וילך, על החילוף בספורי מעשי לנים בין כאן לדה"י עיין במבוא הספר. (ד) כי, טעמו לבל למען דוד וגו' והרבה ים כמוהו. (ה) אשר, בענור כמו לפר עשתה מפלת לקמן. (ו) ומלחמה,

רחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃
(ז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה
וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין
יָרָבְעָם׃ (ח) וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
(ט) וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אָסָא עַל־יְהוּדָה׃
(י) וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־
אֲבִישָׁלוֹם׃ (יא) וַיַּעַשׂ אָסָא
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃
(יב) וַיְבַעֵר הַקְּדֵשִׁים מִן־הָאָרֶץ
וַיָּסַר אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר
עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ (יג) וְגַם אֶת־מַעֲכָה

אמו

טע דורך זיינע נאַנצע לעבענס־
ציט. (ז) דיא ווייטערע גע־
שיכטע דעס אבים אונר אַל־
לעס וואָס ער געטהאַן, איזט
פֿערצייכנעט אין דעם בוכע
דער טאַגסבענעבענהייטען
דער קאָנינג פֿאָן יהודה, אויך
דער קריעג צווישען רחבעם
אונד ירבעם, וועלכער דורך
זיינע נאַנצע לעבענסצייט
וואָהרטע. (ח) אבים לענטע
זיך צו זיינען פֿאָטערן, מאַן בע־
גרוב איהן צו דור־שטאַרט,
אונד אסא זיין זאָהן, וואַרד
קאָניג אַנשטאַטט זיינער.
(ט) איב צוואַנציגסטען רעגיע־
רונגס־אַהרע דעס ירבעם קאָ־
נינג פֿאָן ישראל, ט־אַט אסא
דיא רעגיערונג איבער יהודה
אַן, (י) אונד וואַר אין אונר
פֿיערציג יאַהר קאָניג אין
ירושלים, זיינער מוטטער נא־
מע וואַר מעכה, איינע טאָכ־
טער דעס אבישלום. (יא) אסא
טהאַט וואָס רען אויגען דעס
עווינגען אַלס רעכט ערשיען,
זאָ וויא זיין פֿאַטער דוד. (יב) ער־
עגטפֿערנטע דיא קנאַבענשענ־
דער אוים דעם לאַנדע, אונד

בעוויטיגטע דיא שיזאַלע, וועלכע זיינע פֿאָטער געמאַכט האַטטען. (יג) אויך זיינע מוט־

טער

ר ש "י

(יב) ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת נרע׃

ויסירה

ב א ו ר

המפרשים לאמרו שהכוונה שהמלחמה שהיתה בין רחבעם וירבעם היתה נמשכת בימי אביס כמו שזכר למעלה, והרד"ק הוסיף שגם בהיות רחבעם מלך הוא (אביס) הסעיף והמניח לת ישראל לנחוס לת מלחמת אביו ולזה הזכיר זאת הכתוב כאן בחיי אביס. ובזה בדברי הימים נאמר רק ומלחמה היתה בין אביה (כן נקרא אביס בספר ל"ה) ובין ירבעם. (י) ושם אמו, מעכה היתה גם אביו כאשר למדנו וקראה הכתוב אמו לפי שגדלתהו (רד"ק) והזכיר זה הכתוב להודות לדקת גסת שהי' נאמנו אתה ובנו נאצב לה בכל זאת לא חדל מלהסירה מהיות גבירה בעבור מעשיה המקולקלים. (יג) וגם, מוסב למעלה על ויסר

בלומר

אִמּוֹ וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־
עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת
אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיִּשְׂרֹף
בְּנַחַל קִדְרוֹן: (יד) וְהַבָּמוֹת לֹא־
סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם
עִם־יְהוָה כָּל־יָמָיו: (טו) וַיָּבֵא
אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדְשָׁיו בֵּית יְהוָה
כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים: (טז) וּמִלְחָמָה
הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם:
(יז) וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה
לְבִלְתִּי תֵּת יֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה: (יח) וַיִּקַּח אָסָא אֶת־
כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַנּוֹתָרִים ו

וקדשי קרי — באוצרות

טער מעכה, שׁוטזעצטע ער
איהרער רעגענטשאפט, ווייל
זיא איין אַבשיליִעס בילד
דער אַסטאַרטע געמאַכט;
אסא פֶּערניִכטעטע דיעזעס
אַבשיליִעס בילד, אונד פֶּער־
ב־אַינטע עס אִם טהאַלע
קדרון. (יד) דיא אָפּפֶּערהאֶהען
האֶ־טען צוואַר ניִכט אויף, דאָך
דאַז הערץ דעס אסא הינג
אינגעטהיילט אַם עווִיגען, זאָ
לאַנגע ער לעבטע. (טו) ער
בראַכטע (אין דען טעמפעל) דיא
היילינטהימער זיינעס פַּא־
טערס אונד וואַס זאָנסט נעהיי־
ליגעט וואַרד דעם הויזע דעס
עוויגען אַן זילבער, גאָלד אונד
געפֶּאסע. (טז) צווישען אסא
אונד בעשא דעם קאֶניגע פֶּאָן
ישראל, וואורדע קריעג נע־
פֶּיהרט, דורך איהרע נאַנצע
לעבענסצייט. (יז) בעשא,
קאֶניג פֶּאָן ישראל צאָג נעהם־
לְך הערבייא וויערער יהודה,
אונד ערבויעטע דיא (פֶּעסטונג)
רמה, אום וועדער אוים־ נאָך
(יח) דאַ נאַהם אסא אַללעם זילבער אונד גאָלד, דאַז איבריג וואַר אין דען שעטצען דעם
איינגאַנג צו פַּערשאַטטען דעם אסא, קאֶניגע פֶּאָן יהודה.
גאָטט־

ר ש " י

(יג) ויסירה מגבירה: מהיות גבירה: לחבר עצתה מפלצת. לחמרו רבותינו מפליץ לינותא. כמין זכרות עצתה לו והיא היתה נבעלת לו בכל יום: (יד) והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהן

באור

כלומר גם את מעכה הסיר (רד"ק), ויהיה הוי"ו של ויסירה במקום כי. מפלצת, צרצור פלן והוא מעניין פלצית בעתתנו (ישעיה כ"ח ד') וירמה לי שהיה פעל לחבר חיוס ונורח מרחהו וכן נח ובחימים יתהללו (ירמיה כ' ל"ח): וישרף, הרד"ק פירש שזרק לותו והשליך את אפרו לנחל קדרון וכמו שעשה מזה לענל, לחבל יש גם לפרש בנחל קדרון לפני נחל קדרון לו שנחל ענינו בקעה והתלבשו שם עם רב ונפניהם זרק לותו וכן מתורגם. (יד) והבמות, הבמות החלה היו קדש לה' רק גם זה ניסר כמה שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך וגומר (דברים י"ב י"ג). (טו) וקדשו, הכתיב בו"ו והקרי ביו"ד ושם תהיה הי"ן בקמץ לז יולדק הכתיב כי הכוונה וקדשיו ותחבר יו"ד הרבוי, ולרזיה כי בח בהה"י כ' (ט"ו י"ח) וְקָדָשָׁיו, [יכתרגומי נסיתי להבתיק עם" הקרי, וטעמו לדעתי ויבח את קדשי וגו' בית ה' לל בית ה'; רק שנשמט הכפל בעבור לקות המלינה. דברי המתרגם]. (טו) ומלחמה, ככר נתחכטו כל

המפרשים

בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־ אוצרות בית *מלך ויתנם בידי
עַבָדָיו וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל־ עבדיו וישלחם המלך אסא אל־
בֶּן־הֲדַד בֶּן־טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן ד בן־הדד בן־טברמן בן־חזיון
מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר: מלך ארם היושב בדמשק לאמר:
(יט) בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי יט ברית בֵּיני וּבֵינָךְ בֵּין אָבִי
וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד ובין אָבִיךְ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לָךְ שֹׁחַד
כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר אֶת־בְּרִיתְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר אֶת־בְּרִיתְךָ
אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה
מֵעָלָי: (כ) וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־ מֵעָלַי: כ וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־
הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי ל המלך אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־עָרֵי החילים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן ואת

גאָטטעסהויזעס, זאָ וויא דיא
שעטצע דעס קאָניגליכען פּאַל־
לאַסטעס, אונד איבערגאַב
זיא זיינען דיענערן. דער קאָ־
ניג אסא שיקטע זיא צו בן
הדד, דעם זאָהנע דעס טברמן
זאָהנעס חזיון, דעם קאָניגע
פּאָן ארם דער צו דמשק זיינען
זיטץ האַטטע, מיט פּאָלגענ־
דען וואָרטען: (יט) איין בינד־
נים בעשטעהט צוויישען מיר
אונד דיר, עס וואַר שאָן צווי־
שען מיינעם פּאַטער אונר דיי־
נעם פּאַטער. זיעהע! איך
שיקע דיר איין געשענק פּאָן
זילבער אונד גאָלד, וואָהלאָן!
ל לאָזע דיין בינדניס מיט בעשא
דעם קאָניגע פּאָן ישראל, אויף,
דאַמיט ער פּאָן מיר אַבציעהע.
(כ) בן הדד ווילליפאַהרטע דעם
קאָניגע אסא, אונד שיקטע

המלך קרי ואת

דיא בעפּעהלסהאַבער זיינער העערע געגען אייניגע שטערטע אין ישראל: ער שלוג עיון,
רן

ר ש ״ י

לשמי׳ משמרנה שלה עד שנגנה הכי׳ שהיו הנשות מותרות לה שרו עתה ותע״פ שנאסרו משנגנה הכי׳
והיו

ב א ו ר

המפרשים נפסוק הזה כי בד״הי (כ׳, ט״ו י״ט) נאמר מלחמה לא היתה עד שנת שלשים
וחמש למלכות אסא, כי אין לומר שהכוונה שם על שאר מלחמות, כי מלבד שאם יבוא בספר
מלחמה אחר מלך יהודה, אז ענינו על איזה ריבו מלך ישראל אחר עד הימים ההם לא שקטה
המלחמה ביניהם, מלבד זה הנה בנכר נאמר שם (י״ל ה׳) כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה,
ודוחק מאוד לשם נאמר שהכוונה רק על שנאים שמלך נדר, אחר הנכון שהפסוק הזה נמשך
לאחריו והוי״ו של ויעל נפסיק הנאי במקום לאחרי (עיין מכלול), והענין שהיתה מלחמה תמיד
ביניהם מעת אשר עלה בעשא, ומה שנאי גם לקמן (ל״ג) כזה, הנה שמך שם על מה שנאמר
כאן, לולם על מה שנאי בד״הי (ט״ז ל׳) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגומר
ואיך יולדק זה והלא נכר נאמר (לקמן ט״ז ח׳) בשנת עשרים ושש שנה לאסא מלך אלה בן
בעשא על ישראל? הנה זה מבואר בפירוש ד״הי לרעי ר״ו כי שם מקומו. (יח) הנוחרים,
מה שלח לקח שיחד מלך מלרים (רד״ק), לגבל בד״הי (שם שם נ׳) נא רק ויוכל לאסא בסף
וזהב מאוצרות בית ה׳ ובית המלך, כי בחמת בנכר מלא לאסא את החסרון הזה בשם רב לעיל
ט״ו. (יט) ויעלה, למען יעלה אם לחתה חלאסא בו וכן עשה מלך ארם, והנה בד״הי שם
מפורש כי חטא אסא בזה חטאה גדולה כי פנה אל ארם לעזרה ולא נשען על ה׳, וכנר נודע
זאת מספרי עם ועם שנמעט תמיד היתה זאת לפוקה לאומה אם נעת בר לאם קריאה
לעזרה

וְאֵת אָבֵל בֵּית־הַמַּעֲכָה וְאֵת כָּל־
כִּנְרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי:
(כא) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל
מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיֵּשֶׁב בְּתִרְצָה:
(כב) וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־
כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי וַיִּשְׂאוּ אֶת־
אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר
בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּם הַמֶּלֶךְ אָסָא
אֶת־גֶּבַע בִּנְיָמִן וְאֶת־הַמִּצְפָּה:
(כג) וְיֶתֶר כָּל־דִּבְרֵי אָסָא וְכָל־
גְּבוּרָתוֹ וְכֹל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים
אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא־הֵמָּה כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה
אֶת־רַגְלָיו: (כד) וַיִּשְׁכַּב אָסָא עִם־

אבתיו

רגים אשכנזי

רן, אבל בית מעכה, אללע כנרות = אָרטשאַפטען נעבסט דעם נאַנצען לאַנדע נפתלי. (כא) אונד אַלס בעשא עס ער־פֿוהר, דאַ אונטערליעם ער דען בויא דער (פֿעסטונג) רמה, אונד בליעב צו תרצה. (כב) דער קאָניג אסא אַבער, ליעס נאַנץ יהודה איינבערופֿען, אָהנע דאַס יעמאַנד בעפֿרייעט ווער, דאַמיט זיא הינווענג טראַגען דיא שטיינע דער רמה אונד דאַז האָלץ דערוועלבען וואָמיט בעשא נעבויעט האַטטע; מיט דיעזעם בעפֿעסטיגטע דער קאָניג אסא, גבע בנימן אונד מצפה. (כג) דיא ווייטערע געשיכטע דעס אסא, אַלל זיינע שאַפֿפֿערקייט, אונד וואַס ער גטהאַן, זאָ וויא דיא שטערטע דיא ער בעפֿעסטיגטע, אַללעס איוט פֿערציילט נעט אים בוכ דער טאנעסבוך נעבענהייטען דער קאָניגע פֿאָן יהודה. צור צייט זיינעס אַלטערס, וואַרד ער קראַנק אַן דען פֿיסען. (כד) אסא לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, וואַרד בויא

ר ש " י

ותיו ענוזים עליה כרת: (כב) אין נקי. לפילו חתן מחדרו שנאמר בו (דברים כ"ד ה') נקי יהיה

באור

לעזרה מלך תקיף מושל ממשל רב כי עד מהרה נעלי נריתם מושלים גם נהם. (כ) כל כנרות, קנין בְּגֶרֶת ר"ל כל המקומות במזרח כנרת (רד"ק), ובבר נזכר בשם הזה ביהושע (י"ח נ'). על כל ארץ נפתלי, הרד"ק פירש על כמו עם כענין ויבאו החוזים על הנחים וכן מתורגם. גם יש לפרש זה נמשך לתחלת הפסוק ויכלח שרי החילים על ערי ישראל ונפרט על ערי נפתלי ונחסר ו"ו העט"ף, ויהי' מחמר ויך עד כנרות מחמר מוסגר, ובל"ה יי נח תמורת כנרות ואת כל מסכנות ערי נפתלי. (כא) וישב בחרצה, ר"ל יסב בעירו כי שם הי' מלך כשוכר למטה ולח רלה להלחם עוד עם מלך יהודה, כי בסוף ימיו היתה המלחמה הזחת. (כב) אין נקי, בכל השמיע ר"ל שחין לחם נקי מעבודה הזחת ויכח החתן מחדרו לף שהתורה לחמרה נקי יהי' לביתו (מדברי הרד"ק). ולדעת שחר מפרשים יהיה השמיע מענין ויושע שחול לחת כל הגס, ואין נקי הוח חוחר להשמיע, וכן מתורגם. (כג) אח רגליו, הרד"ק פירש גם כאן גם בשרשים שהוח כאן מן, ומן התימה שלח כחר לומו כמו בי"ת השמות שהוח יותר נכון, ובבר לחמר הוח עלמו (שם) שחלת לח נקה תמורת בי"ת ע"ם, ונפרט בי בל"ה (ב' ט"ז י"ג)

אֲבִיָּו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַּחְתָּיו: (כה) וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם: (כו) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־ יִשְׂרָאֵל: (כז) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בַּעְשָׁא בֶּן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר וַיַּכֵּהוּ בַּעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל־ גִּבְּתוֹן: (כח) וַיְמִתֵהוּ בַּעְשָׁא בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: (כט) וַיְהִי כְמָלְכוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית יָרָבְעָם לֹא־ הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה לְיָרָבְעָם עַד־ הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי: (ל) עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל

תרגום אשכנזי עד

בייא זיינען פֿאטערן בענרַאבן אין דער שטאדט זיינעם פֿאַטערס דוד, אונד יהושפט וואַרד קאָניג אנשטאַטט זיינער. (כה) נדב, דער זאָהן דעס ירבעם, וואַרד קאָניג איבער ישראל, אים צווייטען רעגיערונגסיאַהרע דעס אסא, קאָניגס פֿאָן יהודה, אונד רעגיערטע צווייא יאַהרע איבער ישראל. (כו) ער טהאַט וואַס אין דען אוינען דעס עווִיגען מיספֿעללינ וואר, אונד גינג אין דען וועגען זיינעם פֿאַטערס אונד אין זיינער זינדע, צו וועלכער ער ישראל פֿערפֿיהרט האַטטע. (כז) דאַ עמפֿאָרטע זיך ווידער איהן, בעשא זאָהן דעס אחיה, אויס דעם הויז יששכר, אונד בעשא שלוג איהן בייא גבתון דאַז דען פלשתים געהאָרטע, אַלס עבען נדב אונד גאַנץ ישראל גבתון בעלאַגערטן. (כח) בעשא טאָדטעטע איהן אים דרִיטטען רעגיערונגס־אַהרע דעס אסא קאָניגס פֿאָן יהודה, אונד וואַרד קאָניג אַנשטאַטט זיינער. (כט) זאָבאַלד ער קאָניג וואַר, ערשלוג ער דאַז גאַנצע הויז דעם ירבעם, קיינע זעעלע ליעס ער דאַפֿאָן איבריג, ביז דאַס עס (גאַנץ) פֿערניכטעט וואורדע, נאָך דעם וואָרטע

בביאסו

דעם עווינען, דאַז ער אויסגעשפראָכען דורך זיינען דיענער, אחיה דען שילני, (ל) דער זינדען דעם ירבעם וועגען, דיא ער בעגאַנגען אונר צו רענען ער אויך ישראל פֿערפֿיהרטע,

וּאָ

ר ש " י

לכיתו שנה לאחת: (כה) שנתים. השנייה והשליש לאסא:

ב א ו ר

י"כ) נאמר ויחלף אסא בראשון, וכן תרגם יונתן בראשון. (כה) שנתים, שנים מקוטע ת

בְּכַעֲסוֹ אֲשֶׁר הִכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (לח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי נָדָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (לט) וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם: (מ) בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה: (מא) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל:

טז (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא לֵאמֹר: (ב) יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־הֶעָפָר וָאֶתְּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַתֵּלֶךְ ו בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטֵא אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם: (ג) הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַּעְשָׁא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־

וואָמיט ער דען עוויגען גאָטט ישראל'ס ערצירנטע. (לח) דיא ווייטערע נעש'כטע דעס נרב אונד אַללעס וואַס ער געטהאַן, איזט פֿערצייכנעט אין דען יאַהרבי'כערן דער קאָניגע פֿאָן ישראל. (לט) נון וואַרד צווישען אסא אונד בעשא דורך איהרע גאַנצע לעבענסצייט קריעג נעפֿיהרט. (מ) אים דריטטען רעניערונגסיאַהרע דעס אסא קאָניגס פֿאָן יהודה, טראַט בעשא, זאָהן דעס אחיה, דיא רעגיערונג איבער ישראל צו תרצה אַן, וועלכע פֿיער אונד צוואַנציג יאַהרע וועהרטע. (מא) ער טהאַט וואַס דען אויגען ערשיין, אונד גינג אין דען וועגען דעס ירבעם אונד אין זיינער זינדע, וואָצו ער ישראל פֿערפֿיהרט האַטטע.

טז (א) דעם יהוא זאָהן דעס חנני, וואַרד דאַז וואָרט דעם עויגען איבער בעשא, וויא פֿאָלגט. (ב) דאַפֿיר, דאַס איך דיך ערהאָבען אויס דעם שטויבע, אונד צום רעגענטען איבער ישראל איינעם געזעטצט האַבע, גיהעסט דוא נון אין דען וועג דעס ירבעם, פֿערפֿיהרסט מיין פֿאָלק ישראל, דאַמיט מין צאָרן נעריצט וועירדע דורך איהרע זינדען; (ג) זאָ ווילל איך דען הינטער בעשא אונד הינטער זיינעם הויז הער, וועגפֿעגען; איך

ביחד
ווילל

ר ש " י

(לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא . שנה שלישי לאסא נמנית לנדב ולבעשא:

ב א ו ר

היו שהרי נא למעלה כי מלך נדב בשנת שתים לאסא, ומלך שנתים ועיין עוד בל"הי . (לב) ומלחמה, עיין מה שכתבתי לעיל ט"ז.

בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט:
(ד) הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ
עוֹף הַשָּׁמָיִם: (ה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
בַּעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) וַיִּשְׁכַּב
בַּעְשָׁא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֶר בְּתִרְצָה
וַיִּמְלֹךְ אֵלָה בְּנוֹ תַּחְתָּיו: (ז) וְגַם
בְּיַד־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־
יְהוָה הָיָה אֶל־בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ
וְעַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּעֵינֵי
יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו
לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל אֲשֶׁר־

הכה

ווילל דיין הויז גלייך וועדען
לאַסטען, דעם הויזע דעם
ירבעם זאָהן דעם נבט.
(ד) וואָס פֿאָם (הויזע) בעשא
אין דער שטאַדט שטירבט,
וועדען דיא הונדע פֿערצעהרן
רען, אונד וואָס פֿאָן איהם
אויף דעם פֿעלדע שטירבט,
ווירד דאָז געפֿליעגעל דעם
הימעלס פֿערצעהרן. (ה) דיא
וויטערע גע שיכטע דעס
בעשא, וואָס ער געטהאָן,
אונד זיינע העלדענטהאַטען,
זינד פֿערצייכנעט אים בוכע
דער טאַגסבעגעבענהייטען דער
קאָניגע פֿאָן ישראל. (ו) בעשא
לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן,
וואַרד בעגראַבען צו תרצה,
אונד זיין זאָהן אלה וואַרד קאָ־
ניג אַנשטאַטט זיינער. (ז) אַבער
דורך דען פֿראָפֿעטען יהוא
זאָהן דעם חנני, וואַר שאָן
אויסגעשפראָכען דאָז וואָרט
דעם עווינען איבער בעשא
אונד זיין הויז, אום אַלל דעם

באזן ווילען, דאַס ער אין דען אויגען דעם עווינען געטהאָן, אינדעם ער איהן דורך זיינע האַנד לונגען ערצירנטע, ווייל ער גלייך געווָארדען דעם הויזע דעם ירבעם, אונר

אינ־

ר ש י

טן (ו) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקייס מלכותו: ועל אשר הנס אותו. הוסיל וגס הוא הלך בחטאתיו ומצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מליני (בהושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הושיל ולא סרו מדרכי ירבעם נענשו

ב א ו ר

טן (ו) וגם ביד, האפרכים גלקטו בפירוש הפסוק הזה כי מה וגס וכבר נאמרה עיקר הכוונה הזאת, והרלי"ף כתב ז"ל לדעתי הוא מפני שכוונה הקודמת לא זכר בבעשא כי אם כי' ענשו בעבור שהחטיא את ישראל לא על שחטא בעלמו, לכן הוסיף וגס ביד יהוא היה דבר ה' אל בעשא, ר"ל וגס בלותה כוונה הנזכרת הי' דבר ה' על הרעה שעשה הוא עלמו עכ"ל. אולם גס זה דחוק שאם הוא הדיוק את עמו לעבוד אלהים אחרים ממילא נדע כי הוא בעלמו השתחוה לאל נכר, לכן לדעת רעי המתרגם כי' טעם גס לחוזק הענין ע"ד ויאהב גם את דאל מלאה (בראשית כ"ט ל'), גם אור בשעים ידעך (איוב י"ח ה'), וזיעור הכתוב, וגבר היה מאסף ה' מרוץ על בעשא כיד יהוא ובו', ולזה מיד בשמלך בנו ויקשור עליו עבדו. ועל כל הרעה, הוי"ו הוא לניאור הקודם בתגריו הרבים. ועל אשר הבה, כי כיון שגם הוא הלך

הַכֵּהוּ אֹתוֹ: (ח) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ
לְ° שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
אֵלָה בֶּן־בַּעְשָׁא עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם: (ט) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרָכֶב
וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בֵּית
אַרְצָא אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה:
(י) וַיָּבֹא זִמְרִי וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ
בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: (יא) וַיְהִי
בְמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ הִכָּה
אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא־הִשְׁאִיר
לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו וְרֵעֵהוּ:
(יב) וַיְשַׁמֵּד זִמְרִי אֶת כָּל־בֵּית
בַּעְשָׁא כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֶל־בַּעְשָׁא בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא:
(יג) עַל כָּל־חַטֹּאות בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות

אלח

אינדעם ער עס פֿערניכטעט.
(ח) אים זעכּס אונד צוואַנציג־
סטען יאַהרע אסא׳ס, דעם קאָ־
ניגס פֿאָן יהודה, ווארד אלה,
זאָהן בעשא, קאָניג איבער
ישראל, אונד רעגיערטע צו
הרצה צוויי יאַהרע. (ט) זיין
דיענער זמרי, בעפֿעהלסהא־
בער איבער ד׳ העלפֿטע דער
רייטערייא, עמפּאָרטע זיך
ווידער איהן, ווועהרענד ער
זיך צו הרצה ביז צור טרונ־
קענהייט בעריישטע אים הוי־
ז׳ע דעם ארצא, וועלכּער א־
בער דען פּאַללאַסט צו הרצה
געזעטצט וואַר. (י) זמרי
דראַנג איין, פֿיעל איהן אָן,
אונד טאָדטעטע איהן, אים
זיבען אונד צוואַנציגסטען
רעגירונגסיאַהרע אסא׳ס דעם
קאָניגס פֿאָן יהודה, אונד
וואַרד קאָניג אַנשטאַטט
זיינער. (יא) אַלס דיעזער
דיא רעגיערונג אַנטראַט, ליעס
ער בייא בעשטיגונג זיינעס
טהראָנעס דאַז גאַנצע הויז
דעס בעשא אומברינגען, ליעס
איהם אויך קיינען וואַנדפיס־
סער (קיינען הונד), קיינען
פֿערוואַנדטען אונד קיינען פֿרײַנד איבריג. (יג) זאָ פֿערטילגטע זמרי דאַז גאַנצע הויז דעס בעשא נאַך דעם וואָרטע דעס עווּיגען, דאַז ער איבער בעשא אויסגעשפּראָכּען, דורך יהוא דען פּראָפֿעטען, (יג) ווענען אַללער זינדען בעשא׳ס, אונד דער זינדען זיינעס זאָהנעס

נעס

ר ש י

על הריגתם: (ט) שר מחצית הרכב. הוא ואחר כיו שרים על הרכב: (יא) וגואליו ורעהו.

ב א ו ר

אלך נדרך ירבעם ע"כ דם יחזב לו הריגת ירבעם לף שם' לוה (המפרשים). (ט) שר מחציה, פירוש רב"י. והוא, אלה, שהיה שכור, שותה שתית שכור, ולכן לא ידע להזהר מן הקמים. ארצה, שם איש וי"ח די בית מרכב טעותה די בניתה בתרצה, הנה לדעתו הי' זיכל לע"ז ותולי לאלילה המוזכרת בתרן רעא, והוה היתה זאת מלת השם כי יומת בהיכל אלהיו. (יא) וגאליו, קרוביו כי בית נאמר רק על הבנים ובני בנים. ורעהו, כמו ודעיו ובניס כמוהו (רל"ק). (יג) אל, כמו על.

אֵלֶּה בְּנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ וַאֲשֶׁר
הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם:
(יד) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) בְּשָׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
זִמְרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם
חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים:
(טז) וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֹנִים לֵאמֹר
קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה אֶת־הַמֶּלֶךְ
וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־עָמְרִי א
שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא
בַּמַּחֲנֶה: (יז) וַיַּעַל עָמְרִי וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־
תִּרְצָה: (יח) וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי
כִּי־נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן
בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־
בית

נעם אלה, דיא זיא בענאנ־
גען אונד צו וועלכען זיא
ישראל פֿערפֿוהרט האטטען,
אום דען עוויגן גאטט ישראל'ס
צו ערצירנען דורך איהרע אי־
טעלן גאטצען (יד) דיא ווי־
טערע געשיכטע דעס אלה,
אונד אללעס וואס ער גע־
טהאן, איזט פֿע־צ־לענט אים
בוכע דער טאגסבענעבע־
הייטען דער קאניגע פֿאן
ישראל. (טו) אים זיעבען אונד
צוואנציגסטן רעגיערונגס יאה־
רע אסא'ס דעס קעניגס פֿאן
יהודה, וואר זמרי קאניג אין
תרצה זיעבען טאגע, וועה־
רענד דאז פֿאלק פֿאר גבתון
לאג, וועלכעס דען פלשתים
געהאֶרטע. (טז) אלס דאז
דאֶרט געלאגע־טע פֿאלק
ערפֿוהר, זמרי האבע זיך עמ־
פֿאֶרט, אונד אויך דען קאֶ־
ניג ערשלאגען, דא מאכטע
גאנץ ישׂ־אל דען העערפֿי־
רער עמרי צום קאֶנ־ניג אי־
בער ישראל, נאך אן דעם
זעלבען טאגע אים לאגער.
(יז) עמרי אונד גאנץ ישראל
מ־ט איהם, צאגען פֿאן גבתון
אב, אונד בעלאגערטען תרצה.
(יח) אונד אלס זמרי זאה,
דאס דיא שטאדט עראֶבערט

וואר, דא גינג ער אין דיא בורג דעס קאֶניגליכען פאלאסטעס, שטעקטע דען פאל־
לאסט

באור

(טו) יהעם חונים, נראה כי כאשר נהרג נדב כאשר לו על גבתון נפוצו כל העם וחללו מהלחם עליה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה. (טז) עמרי, הנה לא נזכר לא נזמרי ולא נעמרי שם אביהם לו משפחתם, כי הי' החנשים החלה שרי המיל והיו ידועים לכל בעת אשר נחב הסופר הרלתון הקורות החלה. (יח) וישרוף, רוב המפרשים כתבו כי זמרי שרף הבית על עצמו, אבל הרד"ק אמר שעמרי הבית לת הבית, והנה אם נאמת אין זה זר כי לפים גבור חיל יבחר מות ממייס עת ירחה שאין להמלט מיד לויב, מ"מ לא היה נראה זאת לרד"ק לפי שזמרי הי' לפים רע בליעל והרשיע לעשות עם בית נעשת מאשר עשה נעשת לבית ירבעם, כי נעשת הבה לך את בית ירבעם אבל הוא הזמיד

בֵּית־הַמֶּלֶךְ בָּאֵשׁ וַיָּמָת: (יט) עַל־
חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל: (כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי זִמְרִי
וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (כא) אָז יֵחָלֵק
הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֲצִי חֲצִי הָעָם הָיָה
אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ
וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי: (כב) וַיְחִזַּק
הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־הָעָם
אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת וַיָּמָת
תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי: (כג) בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה מָלַךְ

לאַמט איבער זיך אין בראַנד
אונד שטאַרב, (יט) זיינער
זינדען וועגען, דיא ער בע־
גאַנגען, אינדעם ער דאַזיע־
ניגע טהאַט, וואַס אין דען
אויגען דעם עוויגען מיספֿעל־
ליג וואַר, אין דען וועגען
דעם ירבעם גינג אונד אין
זיינער זינדע, דיא ער אָן וויט
טריעב, דאַס אויך ישראל
צור זינדע פֿערפֿיהרט וואור־
דע. (כ) דיא וויטערע געשי־
טע דעם זמרי, אונד דיא עמ־
פֿאָרונג וועלכע ער שטיפֿטע־
טע איזט פֿערצייכנעט אים בי־
כֿע דער טאַגסבעגעבענהייטען
דער קאָניגע פֿאָן ישראל.
(כא) נון טהיילטע זיך דאַז
פֿאָלק — ישראל נעהמליך —
אין פֿאַרטהייען, אייניע פֿאָלקס־
פֿאַרטהיא היעלט עם מיט
חבני, דעם זאָהנע גינת, דען
זיא צום קאָניגע האַבען וואָלל־
טע, אונד דיא אַנדערע פֿאַר־
טהייא מיט עמרי. (כב) אַבער
דאַז פֿאָלק, וועלכעם אַן עמרי
היעלט, וואַר שטערקער אַלס
דאַז פֿאָלק וועלכעם חבני, דעם
זאָהנע גינת אַנהינג — חבני שטאַרב אונד עמרי וואַרד קאָניג. (כג) אים איין אונד דרייי־
סיגסטען רעגיערונגסיאָהרע אסא׳ס, דעם קאָניגם פֿאָן יהודה, טראַט עמרי איבער
ישראל דיא רעגיערונג אַן, וועלכע צוואָלף יאָהרע וועהרטע. אין תרצה רעגיערטע ער
זעכס

ר ש״י

וקריניהי ורחמוהי: (כב) וימת תבני. נשנטח חסף נתו של עמרי ליהושפט נמו הרגו את תבני כשראו חציונתו של עמרי נסדר עולם: (כג) נשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגו׳ מלך עמרי. מלכות שלימה ומשם שנים היתה מחלוקתו של תבני מעזרים ושנע לאסף עד שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש נמחלוקת ושנע נמלכות שלימה ולי לפשר לומר שתים עשרה נמלכות שלימה שהרי לאחד נמו מלך נשנת שלשים ושמנה לאסף: נתרלה מלך שש

באור

כשמיד גם נאליו ורציו, וידוע הוא כי כל עוד יחשנזר לב אים על לחריס כן יהום על נפשו ויריך לכנו מלשלוח יד נעלמו לף לס השות לפתח רונן כי יהום לחיי שעה. (כא) העם ישראל, הרד״ק נאר נשרון הנסמך ושעוכו העם עס כמו הארץ הכרית, ולולי מלת ישראל הוא מוסנר ליתר ניאור העם (יהוש ישראל). (כב) את העם, מן העם וכנים כמוהו, עיין

שֵׁשׁ־שָׁנִים: (כד) וַיִּקֶן אֶת־הָהָר
שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרֵים כֶּסֶף
וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם
הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם־שֶׁמֶר
אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן: (כה) וַיַּעַשׂ
עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע מִכֹּל
אֲשֶׁר לְפָנָיו: (כו) וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטָּאתָיו אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם:
(כז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (כח) וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן
וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
(כט) וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה:
(ל) וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו:

וועכֶם יאהרע, (כד) דאן קויפ־
טע ער פָּאן שָׁמֶר דען בערג
שֹׁמְרוֹן, אום צוויא כִּכָּר זיל־
בער, ליעם דען בערג אַנ־
בויען, אונד גאַב דער שטאַדט,
דיא ער אַללרא ערבויעט, דען
נאַמען שֹׁמְרוֹן נאַך שָׁמֶר,
דעם (ביזהעריגען) בעזיטצער
דעם בערגעם. (כה) עמרי
טהאַט, וואַם מיספֿעללינ וואַר
אין דען אויגען דעם עוויגען,
אונד מאַכטע עם אֶרגער אַלס
אַללע דיא פָּאר איהם וואַרען.
(כו) ער גינג אין אַללען וועגען
ירבעם'ס, דעם זאָהנעם נבט,
אונד אין זיינען זינדען, צו
דענען ער ישראל פֿערפֿיהרט
האַטטע, אום דען עוויגען
גאָטט ישראל'ס דורך איהרע
אייטעלן גאָטצען צו ערצירי־
נען. (כז) דיא ווייטערע גע־
שיכטע דעם עמרי, וואַם ער
וָאנסט געטהאַן, אונד זיינע
העלדענטהאַטען דיא ער פֿער־
איבט, זינד פֿערצייכנעט אים
בוכ דער טאַגם בעגעבענ־
הייטען דער קאֶניגע פָּאן
ישראל. (כח) עמרי לענטע
זיך צו זיינען פָּאטערן, וואַרד
בעגראַבען צו שמרון אונד זיין
זָאהן אחאב וואַרד קאָניג אַנ־
שטאַטט זיינער. (כט) אחאב,
זָאהן דעם עמרי וואַרד קאָניג
איבער ישראל אים אַכט אונד
דרייסיגסטען רעגיערונגסיאַה־
רע אסא'ס דעם קאָניגם פָּאן
יהודה, אינד אחאב זָאהן

הא׳ נסגול • ובחטאתו קרי • ויהי

עמרי'ס רעגיערטע אין שמרון איבער ישראל צוויא אונד צוואַנציג יאַהרע. (ל) אחאב, זָאהן עמרי'ס טהאַט וואַם דען אויגען דעם עוויגען מיספֿיעל, מעהר אַלס אַללע דיא פָּאר איהם

ר ש "י
ענים. עד אלף נגה לת שמרון:

(לא) וַיְהִי הֲנָקֵל לְכִתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־ אִיזֶבֶל בַּת־אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ: (לב) וַיָּקֶם מִזְבֵּחַ לַבַּעַל בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְשֹׁמְרוֹן: (לג) וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף אַחְאָב לַעֲשׂות לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: (לד) בְּיָמָיו בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי

אח

איהם וואַרען. (לא) עם וואַר איהם נאָך צו וועניג, דאַס ער בעגינג דיא זינדען ירבעם'ס דעם זאָהנעם פֿאָן נבט, ער נאַהם צור פֿרויא דיא איזבל, טאָכטער אתבעל'ס דעם קאָ־ נינגס דער צידנים; גינג הין, דיענטע דעם בעל אינד וואַרף זיך פֿאָר איהם ניעדער. (לג) ער ערריכטעטע דעם בעל איינען אַלטאַר, אים בעל־טעמפעל, דען ער צו שמרון ערבויען ליעס. (לג) אויך פֿערפֿע־ טיגטע ער איין אַסטאַרטענ־ בילד. זאָ פֿוהר אחאב פֿאָרט דאַזיענינג צו טהון, וואַס דען עוויגען גאָטט ישראל'ס ער־ צירנטע, מעהר נאָך אַלס אַל־ לע קאָניגע אין ישראל, דיא פֿאָר איהם וואַרען. (לד) אין זיינער צייט, ערבויעטע חיאל אוים בית אל דיא שטאַדט

יריחו

ר ש "י

(לא) ויענוד לת הנעל. מוסף על עגליס של ירבעם: (לג) התזרה. לילן נעבד: (לד) חיא בית האלי. חיאל מבר מנית של כמו יבי בית הלחמי (שמואל ב' ט"ו) ולא נאמר הבית וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל (ב' ו' י"ד) ולא הבית שמשי וכן נעפרת לבי העזרי (שופטים ו' כ"ה) ולא נאמר האבי עזרי. ויש פותרין בית האלי על שבבל שבנו יהושע לפרוע החיים לחבר יקוס ובנה וגו' (יהושע ו' כ"ו). לאמרו בכותינו חיאל מבל בנימין וירימו מבל יהושפט ומפני"מה תלאו בחאב אתולין לת הקללה במקלקל (ס"ח במקולל): בלחירם בכורו יסדה. בשיסדה מת בנו בכורו וקברו והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהבאת דלתות. וכן היה קללתו של יהושע בבכורו יסדנה ובלעירו יציב דלתיה (שם):

ב א ו ר

שרשים לרד"ק שרש לת. (לא) הנקל, הרד"ק במבלול הביא זה בגזרת הבפולים, לולם נתן וכן בשרשיו לא ניתר לנו בלל דעתו בשרש המלה הזאת, ובאמת בל ידעתי לבוון היטיב ה"ל התימה לו ה"ל המאמת בתן, ולבן לדעתי הוא שם מחסרי הנו"ן לך שבא ע"ד השלמים וה"ל למשבל, ויהי' נקל וקלל שני שרשים לענין אחד במו מול ומל והוא תאר והענין שהיה לו זאת דבר נקל. ויקח, הוי"ו לנתינת טעם בלומר בשנור זאת הרשיע לעשות מבל אשר היה לפניו, לפי שלקח לת איזבל והיא הסיתתו. את הבעל, וזאת היתה עבודה מתועבת מאוד, בשרשה מבמה מקומות בתנ"ך, ובזה הרבה לפשוע יותר מירבעם, בי בשבלי הזהב הודו רק בעבודה זרה אבל לא סרו מדרך המדות הטובות, לולם בעבודת הבעל השחיתו התעיבו עלילה במדות עם שהיו זוכרי אדם לו שפרבו בעריות בנודע מבעל פעור. (לב) בית הבעל, נאבר בי"ת השמוש בדרך בשני אותיות דומות. (לד) בית האלי, במו מנית אל וכן חטף בא"ל"ף תמור ניירה, ולאו"ל דרך דרוש בזה עיין רש"י. והנה בל המפרשים ראו בן תאמר שלא יריחו מנחלת בנימין היתה תחת ממשלת מלבי יהודה, ומדוע יאמר הבתוב זה לחאב ובירו לא היה לבוות זה ולא למחות, וגם חז"ל הרגישו בזה בירושלמי (הגיחו רפ"י), והרלב"ג

והרד"ק

אֶת־יְרִיחֹה בַּאֲבִירָם בְּכֹרֹו יִסְּדָהּ
וּבִשְׁגַּיִּב צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן:

יז (ס) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
מִתֹּשְׁבֵי גִלְעָד אֶל־אַחְאָב
חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים
הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי
דְּבָרִי: (ג) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו

ובשגוב קרי לאמר

תרגום אשכנזי עח

יריחו; מיט דעם (פֿערלוסטע דעם) ערשטגעבאָרנען אבירם לענטע ער דען גרונד, אונד מיט דעם (פֿערלוסטע דעם) יוננסטען שגוב, זעטצטע ער דיא טהאָרע איין, נאַך דעם וואַרטע דעם עוויגען, דאַז ער אוסגעשפראָכען דורך יהושע, דען זאָהן דעם נון.

יז (ס) אליהו דער תשבי פֿאָן דען איינוואָהנערן גלעד'ס, שפראַך צו אחאב: זאָ וואַהר דער עוויגע גאָטט ישראל'ס לעבט, אין דעססען דיענסטען איך שטעהע, אין דיעזען יאַהרען זאָלל ניכט טהויא אונד ניכט רעגען פֿאַל־

לען, אוסער נאַך מיינעם וואָרטע. (ג) דאַ וואַרד איהם דאַז וואָרט דעם עוויגען וויא

פֿאָלגט

ר ש " י

יז (א) ויאמר אליהו התשבי. מקרן (ס"ח סס העיר) שמה מוסב: מי ה'. למה סמכו נתן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל נתאלו אמר לאחאב לאליהו אפשר שקללת שקללת התלמיד נתקיימה וקללת מסה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"ח ט"ו) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים והיו כל ישראל עובדין

ב א ו ר

והרד"ק לאמרו שכוונת הכתוב לאמור שאף שיאמע אחאב זאת לא התעורר לירא את ה' אך שקד על מעשיו. ואולם גם זה דחוק, כי אם לא נבוע לנו לכל האותות והמופתים שעשה אליהו לעיניו, איך יאים לנו לומר, ולכן הנכון בעיני כדעת חז"ל שחולין קללה נמקולל לפי שהזכיר מעשה אחאב זכר גם את הרעה שנעשה בימיו גם ביהודה ושנתקיים קללת יהושע, וזה נמשך הפסוק הזה אל הפרשה הבאה שגם אליהו גזר אומר ויקם לו, וכנר השתדלו גם מכמינו ז"ל לדרוש סמיכות שני הענינים האלה (סנהדרין דף קי"ג) הביאו רש"י לקמן. [ולדעתי טעם הדבר כן הוא בפשטות הענין, כי מיאל הכונה מנית אל היה נמ"ם רש"י ורד"ק, אחר שם עגל האשרה ומוסב סמל הפסע תחת מלכי ישראל, והוא הלך לנחלת בנימין ובנה את יריחו, והשמיענו הכתוב איך הרשיע אחאב את ענדיו אנשי ישראל, עד שלא היה די להם להחניף את אדניהם, כי אם העיזו פניהם לנער גם בשדה אחר עד שעשו מעשיהם גם במלכות יהודה. דברי המתרגם.]

יז (א) אליהו התשבי, אין לנדר טעם מלת התשבי, אם הוא שם היתם אחר מושבתו או עיר, וכן לא ידענו מחזהו שבט היה, וכנר נאלקי חז"ל בזה, ואף שאליהו עלמו נראה אליהם ואמר על מה אחם מילקים עלי? אני מבני בניה של רחל, בכל זאת עדיין המחלוקת נמקומה עומדת בנידע, ויפה אמר הרד"ק וז"ל: נאלקו רז"ל מחזהו שבט היה וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברי אחוקים ואנחנו לא ידענו האמת עכ"ל. אשר עמדתי, אמרו חז"ל (תורת אמולל פרשה ח') וכי לפני השכינה היה עומד? אלא כל זמן שהי' עומד לפני אחיה הש'ילוני נאלו עומד לפני השכינה ע"כ, והוא נכון כי הכוונה שהי' מני אז מבני הנביאים. אם יהיה, אליהו אמר זאת מדעתו ולא לוה אותו ה' על זה (רד"ק), וכנר יש מחז"ל

שאמר

לֵאמֹר: (ג) לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְךָ קֶדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן: (ד) וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכְּלְךָ שָׁם: (ה) וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן: (ו) וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בָּעֶרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה: (ז) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי

פֿאלגט: געהע פֿאן חיער וועג, וועגדע דיך געגען מאָרגען אונד פֿערבירג דיך אם באַכּע כריח, דער אין דער נעהע דעם ירדן איוט. (ד) אויס דעם באַכּע קאַננסט דוא טרינקען, אונד דיא ראַבען האַבע איך בעשטיממט דיר שפייוע צו געבען. (ה) ער בעגאַב זיך הינוועג, אונד טהאַט וויא דער עווינע בעפֿאַהלען האַט, ער גינג הין, אונד וואָהנטע אם באַכּע כריח, אין דער נעהע דעם ירדן. (ו) דיא ראַבען בראַכטען אים דעם מאָרגענם בראָד אונד פֿלייש, עבענזאָ בראָד אונד פֿלייש דעם אַבענדס, דאַצו טראַנק ער אוים דעם באַכּע. (ז) נאַך פֿערלויף אייניגער צייט אַבער, פֿערטראָקנטע דער באַך, ווייל

לא
קיין

רשי

עכ"וס ומין גשמים נאלרים מיד ויאמר אליהו וגו': (ג) ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (ו) וביבש הנחל. כדי שידע לורך הגשמים ויטרח לגלות שהיה קשה בעיני הקב"ה שיצרעל

באור

שאמר (ירושלמי דברכות) שעל הגשם נענה ועל הטל לא נענה, ואמר כי אם לפי דברי כי הי' מוכיח שקודם שיהי' מטר על האדמה יודיע לאותו ה' זאת. (ג) לך מזה, טעם הציוי הזאת למרו המפרשים להחזיק שם מפני אחאב ואיזבל, ומפירוש הרד"ק נראה שלפי שעשה זאת אליהו מרלונו ומדעתו ובחירתו בלי ציוי ה', ובלי רצותו, לכן לא רלה ה' להגילו מיד אחאב בנס מפורסם ולוהו להסתר ממנו, ולפירושו נראה כי אם גס ה' יצוה רצון ירצאו יעשה מלא את שאלתו, בכל זאת לא היה זה טוב בעיני ה', וכן כתב בתחלת פרשה הנאח, כי ה' התוכח עם אליהו על אשר לא נקם רצוים על יצרעל אלא שנים, כי בעבור השוטים שקלקלו אין מן הראוי שתחייב האדמה ע"כ, וכבר אמרנו שלדעת ממ"ל נאמת רק מלי שאלתו נתן לו ולא מנע את הטל לגמל תצחת הארץ, ול"כ נאמר שהיה חפץ ה' שגם הוא יתחזק עמהם בצרה הזאת, ויהיה מחגלו לאם לר ומים לאין יאתה (כי נראה שהעורבים לך מצא בשר ולחם הניאו ורק כדי מייתו ומי הנחל לוים טובים כאו מעיונות, ואף שלנסוף גס הנחל יבש) ואמר להסתר ולא יהיה לו דבר עם אדם, כי אין ראוי לו להתחבר עם האנשים אשר עבר אותם והניח עליהם את כל הרעה הזאת, ולכן כאשר יבש הנחל נאוה שלא לשוב אל אחאו ואל מולדתו רק ילך אל ארץ נכריה, והי' כל זה בדרך עונש כי לא טוב עשה. על פני הירדן, על שפת הירדן היו קרוי גננונים בנראה מתהלים (מ"ב) וגם היו שם מערות ומחבואים, וכבר ספרו לנו הקדמונים כי שם היו נרוב עתים מעונות מרלחים, וזה מה שאמרו חז"ל בגלעד נפשי רוצים ולזה נוה גו ה' כי יתחבא שם. (ד) והיה, מיותר זה (רל"ק), גם נוכל לפרש ושם תהיה שם. ואח הערבים, רוב המפרשי הסכימו שהיו עורבים ממש, כי היגלר מה' כי יכין לידו ע"י עורב, ורל"ק הניח דעת האומרים שהיו סוחרים מענין עורבי מערבה לו מעם ערב, וכבר הניאו גם חז"ל הדעה הזאת ודמו לותה (חולין דף ה'). צויתי, נתתי בלבם לעשות זאת (רל"ק), כי בחמת לא יפול מלוה רק על המדברים, גם ומנה לויתי שם אשה אלמנה לקמן בפסוק ט', הכוונה שה' יעד לותה לכלכלהו

לֹא־הָיֶה גֶּשֶׁם בָּאָרֶץ׃ (ח) וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ (ט) קוּם
לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ
שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
לְכַלְכְּלֶךָ׃ (י) וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם
אִשָּׁה אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים
וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי
מְעַט־מַיִם בִּכְלִי וְאֶשְׁתֶּה׃
(יא) וְהֹלֶכֶת לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר לְקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם
בְּיָדֵךְ׃ (יב) וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אִם־יֶשׁ־לִי מָעוֹג כִּי אִם־מְלֵא כַף־
קֶמַח בַּכַּד וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפַּחַת
וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת שְׁנַיִם עֵצִים
וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי וְלִבְנִי

קיין רעגען אים לאַנדע פֿיעל.
(ח) אונד דאַז וואָרט דעס
עווִיגען וואַרד אִיהם וויא
פֿאָלגט׃ (ט) מאַך דיך אויף,
געהע נאַך צרפת, דאַז צו
צידון געהאָרט, אונד וואָהנע
דאַזעלבסט; דען איך האַבע
דאָרט אייניע פֿערוויטטוועטע
פֿרויא צו דיינער פֿערפֿלעג=
גונג בעשטיממט. (י) ער
מאַכטע זיך אויף, אונד גינג
נאַך צרפת. אַלס ער אַן דען
אייננאַנג דער שטאַדט קאַם,
זיהע! דאַ וואַר אייניע פֿער=
וויטוועטע פֿרויא דאַזעלבסט,
וועלכע האָלצשטיקקע צוזאַמ=
מענטרוג. ער ריעף איהר צו
אונד שפראַך: האָלע מיר דאָך
איין וועניג וואַססער אין אי=
נעם גפֿעסע, איך מאַכטע
טרינקען. (יא) אַלס זיא הינ=
גינג עם צו האָלען, ריעף ער
איהר נאַך: האָלע מיר דאָך
אויך איין שטיק בראָד, וועג
עם דיר מאָגליך איוט. (יב) זיא
אַנטוואָרטעטע: זאָ וואַהר דער
עווינע דיין גאָטט לעבט! איך

ואכלנהו

האַבע ניכטס געבאַקקענעס, זאָנדערן נור אייניע האַנדפֿאָלל מעהל אים קרוגע, אונד
איין וועניג אֶהל אין דער פֿלאַשע, אונד עבען ווילל איך צוויא האָלצשטיקפֿען צוזאַמ=
מענטראַגען; דאַן גאַהע איך היים, ריכטע עס פֿיר מיך אונד מיינען זאָהן צו, דאַמיט

ווִיר

ר ש " י

שרויין מתיס נרעב: (ט) לרפתה. שם העיר: צויתי. נפמליח שלי שתכלכלך שם תשה לשמנה:
(י) קחי נח לי מעט מים. הוח לח היה מכיר בשלמנה שחמר לו הקב"ה ולמד מחליעזר
עבד חברהם וחמר לחותה שתתן לי מים לשתות היח החלמנה: (יב) מעוג. כמו עוגה:
מלח נף. תירגם יונתן מלח פיסת ידך: נפפת. נוטי"ק בלע"ז כמו שנחמר נשחול לפפת

ב א ו ר

(י) קחי, הנכון כדעת רש"י שחליהו נסה לותה נזה לדעת שם היח החשה לשר חמר ה', וכיון
שרחה לח טובת לבה בהכנסת לורחים ידע כי לותה הוביח ה' לו, ולבן נרך לותה כי יחסר
לחמה מידיעתו שה' לח יביב פניו ריקם. (יא) בידך, טעמו שם יש זחת בידך וביכלתך,
כמו שמתורגם. (יב) ה' אלהיך, כתב הרד"ק שחמרה חלהיך לפי שהבירה כי הוח לים חלהים
וזה רחוק קלת, ונפרט שהכתוב לח פירש שם היתה החלמנה הזחת ישרחלית או לידונית, (רק
מז"ל

וַאֲכַלְנֵהוּ וְמֵתְנוּ׃ (יג) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי
כִּדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה
קְטַנָּה בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצִאת לִי וְלָךְ
וְלִבְנֵךְ תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃ (יד) כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד
הַקֶּמַח לֹא תִכְלֶה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
לֹא תֶחְסָר עַד יוֹם תֵּתֶן־יְהוָה
גֶּשֶׁם עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (טו) וַתֵּלֶךְ
וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל
הוּא־וְהִיא וּבֵיתָהּ יָמִים׃ (טז) כַּד
הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃ (יז) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־הָאִשָּׁה בַּעֲלַת
הַבַּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק מְאֹד עַד

וויר עס עסען — דאַן אַבער שטאַרבען. (יג) אליהו שפראַך צו איהר: האַבע קיינע פֿורכט! געהע הין אונד טהו וויא דוא געזאַגט האַסט אַבער מאַכע מיר צוערסט דאַפֿאַן אייַנען קליינען קוכען, אונד ברינג איהן מיר הערוים, פֿיר דיך אונד דיינען זאָהן קאַננסט דוא עס נאַכהער טהון. (יל) דען, אַלזאָ האַט דער עוויגע גאָטט ישראל׳ס געשפראָכען: דער מעהלקרוג זאָלל ניכט לעער ווערדען, אונד דער פֿלאַשע זאָלל עס אַן אֶהל ניכט פֿעהלען, ביז צום טאַגע, וואָ דער עוויגע דער ערדאָבערפֿלעכע ווידער רעגען שענקט. (טו) זיא גינג הין, טהאַט נאַך דעם וואָרטע דעס אליהו, אונד זיא, ער אונד איהרע הויזגע, נאָכהעשאַפֿט האַטטען איין יאַהר לאַנג צו עסען. (טז) דער מעהלקרוג וואַרד ניכט לעער, אונד דער פֿלאַשע פֿעהלטע עס ניכט אַן אֶהל, נאַך דעם וואָרטע דעס עוויגען, דאַס ער דורך אליהו אויסגעשפראָכען

תח קרי. היא קרי. והוא קרי אשר

האַט. (יז) נאַך דיעזער בעגעבענהייט געשאַה עס, דאַס דער זאָהן יענער פֿרויא דער הויזבעזיטצערין נעהמליך, ערקראַנקטע. זיינע קראַנקהייט וואַרד זאָ העפֿטיג, דאַס אין איהם

ר ש "י

המים לשכר מרחצותיו (שמואל ל' כ"ו י"ב): ומתנו. משם ולהלן נמות נרעב: (יג) עוגה קטנה נרחצונה. מ"ל יש נגרחצית רבה (למה נרחצונה) נותאמר לשה בגד: (יז) חלה בן השנה

ב א ו ר

מ"ל למרו שהיתה לחמו של יונם הנביא), ולכן ירחה לי לפי שהניחה שהוא לים מקרן נגריה לזה היתה נשבעת בחלהיו מפחת המוסר להרחות לו שהיה לה מספיק שגם הוא יחמין בחלהיה לחמת. מעוג, כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה (רד"ק). (יג) העשי באחרונה, גם זה לחמר לנסותה, וניין שהבין כי נתרלה גם לזחת לחמר כי כה לחמר וגו'. (טו) לא חסר, בח הפעל בחין זכר כפי הסומך בחן, והי' ליהי תסרה בחין הנסמך בפחת, כי בלחמת הענין רק בחן הלפחת כי הלפחת עלמה לה תוכל לזסור, ומה שבח למעלה ולפחת הסמן לה תחסר, הנה

אֲשֶׁר לֹא־נוֹתָרָה־בּוֹ נְשָׁמָה:
(יח) וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה־לִּי
וָלָךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי
לְהַזְכִּיר אֶת־עֲוֹנִי וְלַהֲמִית אֶת־
בְּנִי: (יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי
אֶת־בִּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ
אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב שָׁם
וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ: (כ) וַיִּקְרָא
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי הַגַּם
עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר
עִמָּהּ הָרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ:

זיחמדד

תרגום אשכנזי פ

איהם קיין לעבענסהויך מעהר
וואַר. (יח) אונד יענע שפראַך
צו אליהו, וואַס האַבען איך
אונד דוא געמיין, אָ גאָטט,
ליבער מאַן! דער דוא צו
מיר קאַמסט, דאַמיט מיינער
זינדען נעראַכט אונד מיין
זאָהן געטאָדטעט ווערדע? —
(יט) דאַ שפראַך ער צו איהר:
גיב מיר דיינען זאָהן; ער
נאַהם איהן פּאָן איהרעם שאָא-
סע, טרוג איהן הינויף אין
דאַז אָבערע געמאַך, וואָ-
זעלבסט ער וואָהנטע, אונד
לענטע איהן אויף זיין בעט-
טע. (כ) ער ריעף צו גאָטט
אונד שפראַך: עוויגער מיין
גאָטט! ווילסט דוא אייך
איבער דיא וויטווע, בייא דער
איך אַלס גאַסט מיך אויפ-
שטערבען לאַססעסט? —

ער

האַלטע, אונגליק ברינגען, אינדעם דוא איהרען זאָהן

ר ש " י

החזה. כדי שילטרך למפתח של תחיית המתים כדאיתא בגילוי מגדתא דחלק: (יח) להזכיר את עוני. עד שלח נפלו ילדי היו מוקלין מעצי ומעשה עירי והייתי רגיל לגס מצבות לבתן לא נתצתני לכלום וזיין לדקתי ניכרת (ס"ח נזכרת) וכן בלוט הוא לומר (בראשית י"ט י"ט) ואנכי

ב א ו ר

הגה נאמר כי אמן מהצות המצתתפים לצני מינים, וכן דעת הרלב"ע בפסוק אמן תורק אמך (ס"הם ח' ג') ע"ש. (יז) לא נותרה, עיין במורה נבוכים (ח"ל פרק י"ח), וכתב הרד"ק כי רבים הבינו מדעת המורה שלח היתה זאת מיתה גמורה רק חולי העלוף בענין שבא בדניאל (י' י"ז) ונשמה לח נשארה בי, והוא חלק ע"ז ואמר שלח היתה כן בוונת המורה, ובאר שיש בין כאן לדניאל שגם לח נאמר שחלה מקודם. (יח) להזכיר את עוני, הנכון מדעת הרד"ק והרד"ח שענין נתת חלי לעורר עוני כי בעבור שלח עבדתיך כראוי לכן מת בני, כי ראתה מהנס הגדול שעשה לעיניה כי היה אלהים קדוש הוא. (כ) הגם, הרד"ק פי' כלומר אף על החלמנה פקדת עונה כמו שפקדת עון ישראל בעגירת גשמים ע"כ, לולם איך יתכן זה? הרי מפי עליון לח יצאה הרעה הזאת אך ה' מלח את נקמת חליה, ואחר הסבימו כל המפרשים, ואיך יתאמן עמהם ע"ז, הלא אך מידו היתה זאת? ויראה לי כי בעבור זאת הרחיק הרד"ח פירוש זה, ואמר שהכוונה על בני מיכל בית החלי שמתו בעון אביהם, ואמר הגם לבן האלמנה אשר היתה עמי כן תעשה והיה נדיק כרצע ע"כ, ולי נראה שכוון אליהו על עצמו כי גם נפשו עליו תאבל, והיה זעף וסר רוח על אשר התעה ה' אותו מבית מולדתו, כי גמה שלח נראה שהיה זה מחשבת נפש אליהו למשוך נחייו ולהתרעם עם תשובה אליו רעה. להמית, כתב הרד"ק וי"ת ולא ימות נרה, וזה סיוע למה שאמרנו שלח מת מיתה גמורה עכ"ל; ובוונתו שזה נראה שגם יונתן סובר שלח מת הנער לגמרי דעת עצמו ליננו כן שהרי לעיל

(כא) וַיִּתְמַדַּד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי תָּשָׁב־נָא נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ׃ (כב) וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי׃ (כג) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וַיּוֹרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ רְאִי חַי בְּנֵךְ׃ (כד) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־אֵלִיָּהוּ עַתָּה זֶה יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אָתָּה וּדְבַר־יְהוָה בְּפִיךָ אֱמֶת׃

יח (א) וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ

(כא) ער שטרעקטע זיך דרייא, מאהל איבער דאז קינד אויס, ריעף דאביא צום עוויגען אונד שפראך: עוויגער, מיין נאטט, מאגע דאך דיא זעע, לע דיעזעם קינדעם אין דעם, סען לי י ב וויעדערקעהרען. (כב) דער עוויגע ערהאירטע דיא שטיממע דעם אליהו, דיא זעעלע דעם קינדעם קעהרטע וויעדער אין זיינען לייב צוריק, אונד עם וואכד בעלעבט. (כג) אליהו נאהם דאז קינד, בראכטע עם פאם אבערן געמאך אינם הויז הינאב, אונד גאב עם דער מוטטער, אליהו שפראך: זיהע! דיין זאהן לעבט. (כד) אונד דיא פרויא שפראך צו אליהו: נון האבע איך עם ערפאהרען, דאס דוא איין גאטטליכער מאן ביזט, אונד דאס דאז ווארט גאטטעס אין דיינעם מונד וואהר, האפט איזט.

הראה
יח (א) עם פערשטריך נון איינע לענגערע צייט, דא וואכד ענדליך דאז ווארט דעם עוויגען דעם אליהו אים דריטטען יאהרע (דער הונגערסנאטה) וויא פאלגט: געהע הין,
אונד

ר ש " י

ואנכי לא יכול להמלט ההרה פלג תהא זכותי נזכרת לפלו: (כא) ויתמודד. מלי מדה נתחטח עליו:

באור

לעיל אמר והנכון שמת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם. (כא) ויתמודד, נתחטח עליו בפי מדתו, ועשה זה כדי לתמוה בלבו ינוח נפש המיות מלבריו לתינוקי הנער כן כתבו הרד"ק והרלב"ג והרלב"ח, חשב נא, לין מזה רמיה שלא היתה זאת תולי העלוף כי הוא כענין ותחי רוח יעקב (בראשית מ"ה כ"ז), וכן ויחבל ותשב רוחו אליו (ש"א ל' י"ב) שפש בוודאי לא מת עדיין. על קרבו, כמו אל קרבו כמו ותתפלל על ה' (שם ח' י') רד"ק. (כד) עתה, המפרשים נלאלו ליתב מדוע לאמרה עתה זה ידעתי והלא ידעה זאת מכל הקודם ונפחת השמן לשר הגדיל לעשות עמה ג' וכל לים פונה לדרכו, ולדעתי לין לנקש סכנה על מולא שפתי חכם לשר תדבר נסערת נפשה ובלב רגש כי נרפואתה את בנה מי מלא הרעיון הזה את נפשה מקנה אל קנה ולא זכרה עוד הרפתונות.

יח (א) השלישית, לעלירת גשמים ולימי הרעבון (רד"ק). הראה, ותשוב לו על הנפש
למען

הָרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: (ב) וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ
לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב
חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן: (ג) וַיִּקְרָא אַחְאָב
אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת
וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה
מְאֹד: (ד) וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל
אֶת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ
מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים
אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם:
(ה) וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם
וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי נִמְצָא
חָצִיר וּנְחַיֵּה סוּס וָפֶרֶד וְלֹוא
נַכְרִית מִן־הַבְּהֵמָה: (ו) וַיַּחְלְקוּ
לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ

מהכתב קרי וכ"ס גם הכתיב מהבהמה אחאב

תרגום אשכנזי פא

אונד צייגע דיך דעם אחאב,
דען איך ווילל דער ערדאבער־
פֿלאַכע וויעדער רענען שע־
קען. (ב) דאַרויף גינג אליהו
אום זיך דעם אחאב צו צייגען;
דיא הונגערסנאָטה ווער דא־
מאַהלס גראָס אין שמרון.
(ג) אחאב ריעף דען עבדיהו,
דער איבער דען פאַלאַסט נע־
וועזט ווער, (דיעזער עבדיהו
ווער זעהר גאָטטעספֿירכטיג.
(ד) אַלס איזבל דיא פראָפֿעטען
דעם עווינען אויסראָטטעט,
דא נאַהם עבדיהו הונדערט
פראָפֿעטען פֿערשטעקטע זיא,
איממער פֿינפֿציג מאַן אין אי־
נע האֶהלע, אונד פֿערפֿלעג־
טע זיא מיט שפייזע אונד
טראַנק). (ה) אחאב שפראַך
אַלוּא צו עבדיהו: דורכציעהע
דאַז לאַנד, אַן אַללען וואַס־
סערקוועללען אונד אַן אַללען
בעכען, פֿיעללייכט פֿינדען וויר
נאָך גראַז, וואָמיט ווירראָס
אונד מוילטהיער ערהאַלטען,
אונד דעם פֿיהעם ניכט נאַנץ
אום עם צו דורכריזען. (ו) אחאב
בערויבט וועדען. (ו) זיא טהיילטען זיך אין דאַז לאַנד,
גינג

ר ש ״ י

יח (ד) ויהי בהכרית איזבל. להגיד בח לאיך היה עובדיהו ירא את ה׳: ממאה איש במערה. לחית. וחמשים איש במערה לחרת: (ה) ולא נכרית מן בהמה. לח תכרית כל בהמתנו ממנו

ב א ו ר

למען ידע כי נחמיס דבריך, כי לא יהיה מטר רק על פיך. (ג) ועבדיהו, מכאן עד סיף פסוק ד׳ הוא מאמר מוסגר והוא הקדמה להספור שיבא. (ד) מאה נביאים, ירמה שלא היו אלא נביאים אחד יגלה ה׳ סודו להם, כי רמוז הוא כי יספוך ה׳ את רוחו על מאה איש לעת אחד בממלכת ישראל לבדה, מלבד מה שהיו בארץ יהודה ומה שנהרגו ע״י איזבל המרשעת, רק שהיו מבני נביאים אחר מחקס היה רק להודות ולהלל לה׳ בקול שיר וזמרה ולהדריך את העם בדרך ה׳. חמשים איש, חמשים לבד וחמשים לבד כמפורש להלן (רד״ק). להם ומים, כי לחם ומים היו יקרים בימי רעב (הנ״ל). והנה היה ביד עובדי׳ לכלכל מאה איש מדי יום ביומו כי היה על בית המלך. (ה) לך, הכוונה לך גם אתה כי גם אחאב עתה הלך בפועל. מן־בהמה, שיעורו ולא נכרת מכל בהמה כמו שתרגם יונתן, וכן ההפעיל ע״ל ונשתה

אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ
וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ:
(ז) וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדָּרֶךְ וְהִנֵּה
אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל
עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאַתָּה זֶה אֲדֹנִי
אֵלִיָּהוּ: (ח) וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ
אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ:
(ט) וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי כִּי־אַתָּה
נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד אַחְאָב
לַהֲמִיתֵנִי: (י) חַי ו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אִם־יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־
שָׁלַח אֲדֹנִי שָׁם לְבַקְּשֶׁךָ וְאָמְרוּ
אַיִן וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה
וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא יִמְצָאֶךָּ:

ועתה

גינג פֿיר זיך איינען בעזאָנדערן וועג אונד עבריהו גינג פֿיר זיך איינען בעזאָנדערן וועג. (ז) אַלס נון עבריהו אויף דעם וועג וואַר, זיהע! דאַ קאַם אליהו איהם ענטגענען, אונד אַלס ער איהן ערקאַננטע, דאַ פֿיעל ער אויף זיין אַנגעזיכט אונד שפּראַך: ביזט דוא עס, מיין הערר אליהו? — (ח) דיעזער ערוויידערטע: איך בין עס; גיהע הין, זאַגע דיינעם העררן: אליהו איזט דאַ. (ט) יענער שפּראַך: וואַס האַבע איך פֿערבראָכען, דאַס דוא דיינען קנעכט אין דיא העידע דעם אחאב ליעפֿערן ווילסט, דאַמיט ער מיך אומברינגען לאַסע? — (י) זאָ ווהר דער עווינע לעבט! עס איזט קיין פֿאָלק אונד קיינרייך, ווהין מיין הערר נישט געשיקט העטע, דיך אויפֿצוזוכען, אַבער עס היעס: ער איזט נישט דאַ. ער לעגטע דעם רייך אונד דעם פֿאָלק אינען אייד אויף, פֿאַנד דיך אַבער דעננאָך נישט.

אונד

ר ש " י

ממנו: (ט) להמיתני. כמו שמפורש ויאמר ורוח ה' ישאך על לא ידע: (י) כי לא ימלוכה. שאין העם יכול למלוך עליך:

ב א ו ר

לבך להבניך (דה"נ כ"ה י"ט) שמיעודו להכנך. (י) אם יש גוי, כתב הרד"ק ז"ל: סניב מלך ישראל ולא כדברי האומר (מגלה י"ח) שמלך לחזקה נביאה. והנה בח"י כולה לא מלך ואיך מלך בכל העולם? והנה היה לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו וגם חולות בשומרון עכ"ל. וכן דעת הרדי"ק שאמר על המאמר שמלך בניאה כי הוא דבר בלתי מתקבל. והשביע, דיך מהנה ונקצה לא בדרך ירחם ובררה, או הסוחרים הבאים מכל גוי וממלכה לח"י כי' מבניב חיתם חם לא ידעו (רד"ק). והנה כי' קלידו מונדל במלבושיו ותלדו מאחר לבושים עד כי כל רואיו יביכוהו כאחר מגיחר זה במעשה אחזיהו (לקמן מ"ב ח' ח'). כי לא, הנכון לדעתי בפי' הרד"ק שהעניין יען כי הוא לא מצא בידו לתת בלבו לבן הנביא אחר הגויים. ועוד כתב הרד"ק ז"ל: ויש לתמוה איך לא מצא ליהו לחזקה והוא היה בגרמת סמיך לכידון שכי' בחרן ישראל ואולי החלמנה הסתירה אותו עכ"ל; וזה תמוה כי העיר גרמת (לאחר עוד עתה שמה מחרעפטע) היה בין נור ולידין במלכות (פֿהעניליען) והיה לא היתה תחת ממשלת מלכי ישראל כל ימי בית אחזן בנוסף, ואולי קצב הרד"ק כי גרמת היתה מן הערים שנתן חירם לשלמה והוא הוציב

(יח) וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ: (יט) וְהָיָה אֲנִי וְאֵלֶךָ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה וְיִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגַנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי: (כ) הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבֵּא מְנַבִּיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם: (כא) וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגֵנִי: (כב) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו: (כג) וַיֵּלֶךְ עַבְדְּיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ: (כד) וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר ישראל

(יח) אונד נון שפריכסט דוא: געהע, זאגע דיינעם העררן, אליהו איזט דא! (יט) וועהרענד איך פאן דיר וועג־געהע, איין גייסט דעם עוויגען דיך דאפאנטרענט, דאם איך ניכט וויים וואהין; איך נון הינגעהע אום אחאב דיא נאכריכט צו ברינגען, אונד ער פינדעט דיך ניכט, זא ברינגט ער מיך אים, אינד דיין קנעכט וואר דאך גאטטעספירכטיג פאן יונענד אויף. (כ) וואהרד עם ניכט ערצעהלט מיינעם העררן, וואס איך נעטהאן אלס איזבל דיא פראפעטען דעס עוויגען ערשלוג? דא פארשטעקטע איך הונדערט מאן פאן דען פראפעטען דעם עוויגען, איממער פינפציג מאן אין אייניע האהלע, אונד פערפעלגטע וא מיט שפייז אונד טראנק. (כא) אונד נון שפריכסט דוא: גענהע הין, זאגע דיינעם העררן, אליהו איזט דא; דא ווירדע ער מיך יא אומברינגען! — (כב) אבער אליהו שפראך: זא וואהר דער עוויגע לעבט, אין דעסטען דיענסטען איך שטעהע, דאס איך הייטע פאר איהם (פזר ח ח נ) ערשיינען ווילל.

(יח) עוכר יהו גינג דעם אחאב ענטגעגען, צייגטע עם איהם אן. אונר אחאב גינג דעם אליהו ענטגעגען. (כא) אלס אחאב דען אליהו ערבליקטע, דא שפראך ער צו איהם: ביזט דוא עם דער ישראל אין בעטריבנים פערזעטצעט? — וואָ־

באור

גם בני ישראל כמפורש בל"ה. (יב) ורוח ה', הנהון שהוא רוח מלהים ממש כי כן דרך הנביאים והנזירים עת יבוא גם הרוח יתחבקו בהרים ויערות מקום לך יעבור גם רגל תנוח, ומה שנח להלן (מ"ב ב' ט"ו) כן נשאו רוח ה' ויפלינהו בחד ההרים, גם זה מזה הענין ונדרך דמיון כתלו יד ה' לזר היתה עליו תפלינהו בחזקה על תוחו המקום. (יז) עכר, לדעתי

יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית
אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃ (יט) וְעַתָּה
שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת
אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזֶבֶל׃ (כ) וַיִּשְׁלַח
אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְקַבֵּץ
אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃
(כא) וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם
וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים
עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה

תרגום אשכנזי

(יח) וואָרויף דיעזער אַנטוואָר־
טעט: ניכט איך האָבע ישראל
אין כעטריבנים פֿערזעצט, זאָנ־
דערן דוא אונד דיין פֿאַטער־
הויז אינדעם איהר דיא געבאָ־
טהע דעס עוויגען פֿערלאַס־
סעט, אונד דען בעלים נאַכ־
וואַנדעלט. (יט) וואָהלאַן!
שיקע הין, לאַס גאַנץ ישראל
אום מיך פֿערזאַממעלן אויף
דעם בערגע כרמל, זאַמט
דען פֿיער הונדערט אונד פֿינף־
ציג פּראָפֿעטען דעם בעל,
אונד דען פֿיער הונדערט פּרא־
פֿעטען דער אַסטאַרטע, וועל־
כע אַן דער טאַפֿעל איזבלים
שפייזען. (כ) אחאב שיקטע
נון אונטער אַללען קינדערן
ישׂ־אל אומהער, אונד ליעס
דיא פּראָפֿעטען פֿערזאַממעלן
אויף דעם בערגע כרמל.
(כא) אליהו טראַט נון פֿאָר דאָס
גאַזאַמטע פֿאָלק אונד
הפּ׳ דגושה האלהים
שפראַך: ווייא לאַנגע נאָך וואָללט איהר שוואַנקען צווישען צווייא מיינונגען? — איזט

רש"י

(כא) עתי הסעיפים. עתי הממצעות שחיננם מניחים להכריע מי האלהים:

באור

עבר הוא היפך הגלוי כדמורגל בפי חז"ל מיס עבורים (טריבע ווערסעך), והושאל לאחר כך על תכונת הנפש לא לינהג בגלוי (בעטריבט, ניכט הייטער) כנודע שכל לרה ויגון יכונה בשם חשך. (יט) ועתה, הכוונה עתה תראה כי רק אתה עכרת את ישראל כי עבדת את הבעלים ולא גלה לו תכלית המסיפה הזאת ולאחר עשה כדבריו, כי בכל רצעתו היתה ירצת נביא ה׳ על פניו אם לא הסיתתהו לחזכל, וכן נאמר לקמן כי נכנע מפניו במעשה נכות. שלח קבוץ, ליום מיועד ולא פירש הכתוב למתי כי הו ניום בוודאי לי לפצר זה. אכלי, על נביאי האשרה לבד אמר זה ולפיכך לא הניחה ליזכל אותם להכתן עם אליהו (כי אף שהיה בל ידעה עלתו בכל זאת חשבה כי לא לטובתם קרא לותם), והרבי׳ מה שאמר אליהו ונביאי הבעל לרבע מאות וחמשים (לקמן כ״ב) ולא זכר נביאי האשרה לפי שהמה לא הלכו (רד״ק). (ב) ויקבץ, סיפר הכתוב בשבחו של אחאב כי אף שהרגיש כי רעה נגד פני אליהו על נביאי הבעל, בכל זאת לא מנע מלציות כי יבאו. (כא) פסחים, כמו ופסח ה׳ על הפתח (שמות י״ב כ״ג) ועניין הדבור, וסעיף הוא הענף, ויפה פירש החכם ווֹלפֿזוהן שהשאל לקוח מלשון המודד מנ־ קל כך ולא יתמיד לשבון נאחד מהם, כן ישראל יכו פעם אחרי אלהים ופעם אחרי הבעל, ולזה הם נניס ונדים במחשבותיהם הנקרקים ג״כ שעיפים בל״קן (לשון ד׳ ל״ג ו׳ כ׳), ולמפרשים

הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל
לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ
דָּבָר: (כג) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־
הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה
לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ: (כג) וְיִתְּנוּ־
לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם
הַפָּר הָאֶחָד וְינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ
עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי
אֶעֱשֶׂה ׀ אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי
עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים:
(כד) וְקָרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא
הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ
טוֹב הַדָּבָר: (כה) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ

לנביאי

דער עוינע דער וואהרע גאָטט, זאָ פֿאָלגעט איהם, אונד איוט עס דער בעל, זאָ וואָנדעלט די עוועם נאַך.— דאַז פֿאָלק ערוויעדערטע איהם קיין וואָרט. (כג) אליהו שפראַך וויטער צום פֿאָלקע: איך בליעב אַלס פראָפֿעט דעם עווינען גאַנץ אַללייז איבריג, וועהרענד דיא פראָפֿעטען דעם בעל פֿיער הונדערט אונד פֿינפֿציג מאַן זינד. (כג) מאַן גיבט אונס צוויא שטיערע, זיא מאָגען זיך דען איינען שטיער אויסוועהלען, איהן צערשניידען, אויף דאַז האָלץ לענען, אבער קיין פֿייער הינצו טהון; איך הינגענען ווילל דען אַנדערן שטיער צורעכט מאַכען, אויפֿס האָלץ לענען, אונד קיין פֿייער הינצו טהון. (כד) איהר רופֿט דאַן אים נאָמען אייערעס גאָטטעס, איך ווילל רופֿען אים נאַמען דעס ע ו י ג ע ן, אונד יענע גאָטטהייט דיא דורך דאַז פֿייער ערהאָרונג געוועהרעט, איוט דער וואהרע גאָטט. — דאַז פֿאָלק ערוויעדערטע אונד שפראַך: דער פֿאָרשלאַג איוט גוט. (כה) אליהו שפראַך צו דען פראָ-

ר ש " י

ואם הבעל - המלהים לכו אחריו: ולא ענו העם לומו דבר - שלא היו יודעין להכמין:

באור

דברים שונים הזה— וכל דרך לוים יפר בעיניו. ולא ענו, כי היו מסופקים בלמונתם (המפרשים), גם היו ירלים להעיז פניהם גם נגד נביאי ה' גם נגד נביאי הבעל, כי בלמת לת ה' היו ירלים ולת מלהיהם היו עובדים, כי בימים ההם לא בלמו בלהי ישראל, רק שלח החמינו שים לל חמד ולין שני לו. (כב) נותרתי נביא, גם מזה ים רלי' כי הנביאים שהמניח עובדי' הם רק בני הנביאים, לם לל נלמר שהכוונה רק שלכני לבדי נותרתי לנביאי לבר עומד לפניכם היום. (כד) אשר יענה באש, ירלה לי כי בלר מליהו בנסיון הזה לפי שישראל היו יודעים שגם בימי משה גם בימי שלמה ירדה לש מן השמים, ולולי גם בביאי הבעל היו יודעים בהיכל מלהיהם להוליח בלהטיהם לש בנודע מהיכל השמש בעיר החרם (העליסמלוים), ולזה לסף לומם בהר הכרמל ולא היה להם להנה לזה ובסרחה מכמתם, גם יתבן בדעת הרד"ק שהי' הבעל עבודה לשמש שהוא יסוד האש (ולף שהרלב"ג לומר שהוא מלדים, הנה משב זאת רק בדרך לומד ושעור) והרלה להם שבכל זאת אין לאל יכו להוליח לש בלתי טבעי. טוב, כן לומרו

לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר
הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם
הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵשׁ לֹא תְשִׂימוּ: (כו) וַיִּקְחוּ אֶת־ ח
הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ
וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר ב
וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ
וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: (כז) וַיְהִי
בַּצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־
אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ
וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָּץ:

ויקראו

פראָפֿעטען דעם בעל: וועה־
לעט אייך דעז אייגען שטיער
אונד בעריטעט איהן צו־
ערשט, דען איהר זייד דיא
מעהרצאָהל; רופֿעט אִם נאַ־
מען אייערעס נאָטטעס, טהוט
אַבער קיין פֿייער הינצו. (כו) זיא
נאָהטען דען שטיער דען ער
איהנען גענעבען, מאַכטען
איהן צורעכט, אינד ריעפֿען
אים נאַמען דעס בעל פֿאָן פֿרוה
ביז מיטטאַג, אינדעם זיא
שפראַכען: אָ בעל! ערהאָרע
אינס! אַבער ראַ וואַר קיין לויט
אונד קיינע ערווידערונג. זיא
טאַנצטען נון אום דען אַלטאַר
הערום, דען מאַן ערריכטעט
האַטטע. (כז) עס וואר אָבֿן
אַם מיטטאַג, אונד אליהו
שפּאָטטעטע איהרער, אינ־
דעם ער שפראַך: רופֿעט מיט
לויטער שטימע; ער איזט

יא אין נאָטט! אַבער ער טאַג אייגע אונטערערדונג, אָדער אייגע בעטראַכטונג, אָדער
גאַר אייגען וועג פֿאָר האַבען; פֿיעללייכט שלאָפֿט ער נאַר, אונד וואָלל ערשט ערוואַכען.

ויא

ר ש י

(כו) תגר נתן להם. שהיה נשמע מהם שלא יקרב לעכו"ם וכרש לו תמת בנפיו על חליהו
תמר לו לך בנינם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח תגר עשה. תירגם יונתן ותפחעו
היו מרקדין כמשפטן על מזבחתם: ויפסחו: כמו ויפסעו: (כז) כי אלהים הוא. תרי לתון
תמרין דאלה הוא: כי שיח וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יושביו עכשיו או משיג ורודף
הוא עכשיו במלחמה: וכי דרך לו. לנית הנסע:

ויתנודדו

ב א ו ר

העם ולא נביאי הבעל (הרב דון יצחק אברבנאל). (כו) אשר נתן, ירמה לי כפי המצוה
שלפיהו תמר נתנו לנסי הספר, הנה הנביאים לא נתרצו לזה, כי ידעו שזה לא יועיל
ולא יזיק, ומצאו להמציא בזה הדבר תגר לין להם חפץ בו, ובתגר רמה זאת תליהו נתן
הוא להם פר, כי בבר ידעו העם כי לין רמיה, ולהמפרשים דרך לחרת בזה. ויפסחו,
גם הוא מענין דלוג וברקוד כמו ופסח ה' כתגר תמרנו לעיל, לך שגם בבבד להורות על המוזר
והתמדה בדבריו. אשר עשה, העומד על דרך בנוי סתמי. (כז) כי אלהים הוא, בל
דברי תליהו המה בלעגי מעוג, ותמר לין בספק כי תלהים הוא, לולם תולי שיח לו פירוש
כי יעמיק עמה עם לים ולא ישמע, לו שיג אהוא מעיין בדבר מה (בדעת הרד"ק והתרגום)

לומר

(כח) וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחַרְבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפְךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: (כט) וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין עֹנֶה וְאֵין קַשֵּׁב: (ל) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס: (לא) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה

תרגום אשכנזי כז

(כח) ז׳א ריעפֿען מיט לויטער שטימע, אונד פֿערוואונדעט טען זיך נאך איהרער ווייז מיט שווערדטערן אונד לאַנצען ביז דאָ בלוט אויף זיא העראַבפֿלאָם. (כט) אונד אַלס דער מיטטאַג פֿאָראיבער ווער, דאַ טריעבען זיא דיא טאָלל. הייט ביז צור דאַרבריינונגס צייט דעס שפּיזעאָפּפֿערס, אַבער עס ערפֿאָלגטע קיין לויט, קיינע אַנטוואָרט אונד קיין צייכען דער אויפֿמערקזאַמקייט. (ל) נון שפּראַך אליהו צים נעזאַמטען פֿאָלקע: קאָמט מעט צו מיר הער! דאַז גאַנצע פֿאָלק קאַם הין צו אים, אונד ער שטעללטע דען אַלטאַר דעס הערן דעס עווינען, דער אייננערישען ווער. (לא) אליהו נאַהם צוועלף שטי נע, נאַך אַנצאָהל דער שטעמע דער זאָהנע דעס יעקב, דעסיענגען, דעם דיא פֿערהייסונג

דבר

רש"י

(כח) ויתגודדו. לשון שריטה בגלי וכן הים נימוסיהן: (כט) ויתנבאו. ולישתטיחו: (ל) וירפא את מזבח ה' ההרוס. נגה מזבח והזכיר ליזרעאל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושנוי נפיהם שהיה הרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל עצרת השבטים כך שמעתי בשולו. ומדרשו שמעתי שחלול נגה מזבח נסר הכרמל וזהו שאמר (שמואל ב' ט"ז י"ח) בת שחול הכרמלה והנה מניב לו יד ולהלן (נחמיה ל"ג ה') הוא לומר ויגלב גם מזבח ומלכי יזרעאל הרסו כל המזבחות והבמות שבחילם שבעבו בשם שמים ובנם תליהו מזבח זה של שחול שהיה הרוס: (לא) לפי היה דבר ה' תליו לאמר יזרעאל

באור

לומר ההשגה שכלית ודומה להשגה מקומית, וגם תרגם יונתן שהוא לשון עסק נוטה לזה), לך לפשר שדרך לו והלך לו, וא"כ לשוא תבעקו רק שנבל זאת אל תמנעו קולכם כי אולי ישן הוא, וע"פ הכתוב הזה יבח הכל על נכון כאשר יבין המשכיל. (כח) ויתגודדו כמשפטם, כי כן הי' מנהג עע"ז ולכן נאמר ולא התגודדו. והנה לדעתי יש ספק כי נביאי הבעל ידעו והבינו כי הבעל לא יענם כי רוח אין בו, אך עשו כל המעשים האלה רק להשכיח כי ממנו אם יפרוץ הזמן יעשו העם לאהליהם, ואולי נאמת נבר נסוג העם לאחור ללכת לדרכם, ולזה קרא להם אליהו גשו אלי. (כט) [ויתנבאו, מענין ויתנבא בתוך הבית (ש"א י"ט כ') כי פיעור נבא נבלל הוא על השפעל נ"ל שבו יתר על הפיעור ירקוי ושובר את הגבול המסולע בדבריו ובעלילותיו. דברי המתרגם]. (ל) וירפא, ע"ד השאלה אמר לשון רפואה על הבנין ההרוס כמו כי עלתה תרוכה לאחות ירושלים (ירמ"ק). החרוס, מזבח לה' היה שם מקדם (ולדעת חז"ל מימות שחול עיין רש"י) והרסו אותו נביאי הבעל (הנ"ל). (לא) ויקח, לדעתי כוונת הכתוב שאליהו כאשר לקח בי"ב אבנים אמר אל העם כי נאה בזה המספר להיות כמספר בני יעקב אשר היה וגו' וכוון בזה להורותם כי אף אחד לבדו ואין רצוי שיתפלגו לשתי ממלכות, ולכן הזכיר ישראל יהיה שמך בלומר כלם יחד נקראו בשם ישראל ולא להיות נכרדים לב' אומות ישראל ויהודה, ובזה רצה לעורר לבותם כי יאוננו למלכות יהודה. ואל תשיבני לך היתה זאת מגמת אליהו והלא

דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרְאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ: (לג) וַיִּבֶן אֶת־ הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם זָרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ: (לג) וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־ הָעֵצִים: (לד) וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: (לה) וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־ הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם: (לו) וַיְהִי ו

בעלות

רעם עוויגען נעוואָרדען איזט: דיין נאַמע זאָלל ישראל זיין. (לג) ער עררייכטעט דיא שטיינע צו איינעם אַלטאַר עראים נאַמען דעם עוויגען, אונד מאַכטע אייגען גראַבען אונגעפֿעהר אים רוימע פֿאָן צוויייא סאה (מיין גענויסעם פֿולכענאַמען) אויסזאַאט, ריננם אום דען אַלטאַר. (לג) ער אָרדנעטע דאַז האָלץ, צערשניטט דען שטיער אונד לענטע איהן אויפֿם האָלץ. (לד) ער שפראַך: פֿיללעט פֿיער קרינע מיט וואַססער, אונד שיטטעט עם אויף דאַז גאַנצע פֿעער אונד אויף דאַז האָלץ. פֿערנער שפראַך ער: וויעדער ער האָלעט עס! אונד זיא וויעדערהאָלטען עס. דאַן שפראַך ער: טהוט עס צום דריטטען מאַהלע; אונד זיא טהאַטען עס צום דריטטענמאַהלע. (לה) דאַז וואַססער פֿלאָס רינגם אום דען אַלטאַר, אונד אויך דען גראַבען ערפֿיללטע דאַז וואַססער. (לו) אונד אום דיא צייט, וואָ

מאַן

ר ש"י

יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שכיוס שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל ולא כיוס אמר לו גוי וקהל גוים יהיו ממך עתידין בניך להקהל כאחר עמים ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת קיסור הבמות ולחני מתנלה בדבר (בב"ר): (לב) תעלה. פוסאד"ו בלע"ז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים מלה (חמשים) על חמשים באחר המשכן: (לד) כדים מים. להגדיל את הנס: ויצקו. מליצע על ידיו ונעשו מלבעותיו כמעיינות

ב א ו ר

ה' קרע את מלכות דוד? ע"ז לפיכך הן אמרו בס"ע שרחויה היתה המלוכה לחזור לבית דוד בימי חסח חלח שקילקל (עיין לעיל י"ח ל"ט נרש"י). (לב) תעלה, תפירה שהו המים עולים (קאנאל, וואסעריטזונג, גרחבען). (לד) ארבעה כדים, עשה זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תאכנה (רד"ק). ויצקו, כתב ר"ם בן מלך ז"ל: לדעת ר' יהודה הוא עתיד ואין"ד יו"ד לית"ן ויו"ד השרש מעמדת בנעיל (יהוא ט"ס ול"ל והיו"ד השרש נשמע, לכן יבוא היו"ד לית"ן בנעיל כלומר במתג כי החיר"ק הוא מ"ג ואחריו או"ח נע ויבוא ע"ד נחי פ"י לף שרחוי על משקל החסרים כנודע) והוא נכון ואין להשיב עליו, ור' יונה לחמר שהוא לווי שלם ואין"ד יו"ד השרש והא מעמד בנעיל (כי בלווי לא יבא לרוב בתנועת פ"הפ מתג ולדעת המדקדקים החדשים לפי שהיא תנועה קלה) כמו משכו וקחו לכם (שגם שם הפ"ל במתג) וגם זה נכון עכ"ל. לולם לא ידעתי לכוון לדעת ר' יהודה ענין העתיד כאן, כי אם הוא במקום הלווי איך יבוא בנפתרים (כי רחוק הוא שהיה הכוונה מלאו לחוסס ואחריו יקח) גם מהוכך לעבר לימנו כי הוי"ו בשו"ת, ולכן היותר יוכלק הוא לדעת ר' יונה וכן הסכים הרד"ק עמו- (לה) מלא מים, לוה אליהו למלחות התעלה מלבד הי"ב כדים (רד"ק), ואולי שעור הבחוג

בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ
הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם
יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֶת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (לז) עֲנֵנִי
יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־
אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה
הַסַּבְתָּ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית:
(לח) וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־
הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם

יתיר י' — אשר

מאַן דאַרבאָרינגט דאָז שפּייזע־
אָפּפֿער, טראַט דער פּראָפֿעט
אליהו הינצו, אונד שפּראַך:
עוויגער גאָטט דעם אברהם,
דעם יצחק אונד דעם ישראל!
הייטע מאָגע עס קונד ווערדען,
דאַס דוא גאָטט אין ישראל
ביזט, דאַס איך דיין דיענער
בין, אונד דאַס איך אין דיינעם
אויפֿטראַגע דיעם אַללעם גע־
טהאַן האַבע. (לז) ערהאָרע
מיך, אָ גאָטט! ערהאָרע מיך,
דיעזעם פֿאָלק מאָגע ערקענ־
נען, דאַס דוא עוויגער! דער
וואַהרע גאָטט ביזט, אונד
דאַס דוא נין איהר הערץ צור
ווידער קעהר געליטעט
האַסט. — — (לח) דאַ פֿיעל
איין פֿייער דעם עוויגען הער־
ניעדער, פֿערצעהרטע דאָז

גאַנצאָפֿפֿער, דאָז האָלץ, דיא שטיינע, אונד דיא ערדע, אונד לעקטע דאָז וואַסער
אויף

ר ש י

ונתמלאת התעלה הוא שנאמר פה אליהו בן שפט לאחר יצק מים על ידי אליהו ונעשה גם במים על ידיו רמוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי בנמת בשעת ליסור הנמות: (לז) ענני י"י ענני. ענני בתפ ענני בשביל כך ת"י. ורבותינו למדו ענני בתפ (ובמים) ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו וגו' כי אתה ה'. ואני עבדך. וכשתשלחני לשחרם לבתי יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין לבבם אליך. ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבם וכן אמר משה (במדבר י"ז כ"ט) אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמלות וכך אמר

ב א ו ר

שהמים מלא התעלה, ויהי' מים בלן ניחוד כמו כי מי נדה לא זרק עליו (במדבר י"ט י"ג), וכבר כתבנו מזה בהמעמר לספר בראשית, ומה שבא מים בלי ה"א הדעת כי הוקל לפי שבא בסמוך עם מלא, ויהי' ה"א של התעלה עומד במקום שנים. (לו) ובדברך, הבנון כמו שבתב הרד"ק וז"ל: לפי פירושו שעשה זה בלווי אליהו, כ"א שעשאו על דבר בנוד שמו ובעבור תורתו שהיה דבוק, וכן אמרו בתנחומא (פרשת בא) שאליהו מה שעשה לשמו של הקב"ה עשה שנא' ובדברך עשיתי וגו' עכ"ל. (לז) ואחה, הבנון לדעתי בדעת הגאון והרד"ק שהכוונה לחרנית מלעבוד ע"ז ונמשך למעלה ענני ה' ענני ועי"ז וידעו העם כי אתה הוא ה', ואתה הסבות בעת הזאת את לבם ע"י נפלאותיך לשוב מעבודת הבעל אליך, ומ"כ לפי כ"ל כי לדעת הגאון בא ענני במקום עתיד, ומ"ל אמרו שאליהו הטיח דברים כלפי מעלה (בתובות דף ל"ח) ואחריהם נמשך הרמב"ם ז"ל במורה. והנך רואה כי אליהו עשה להפיך נביאי הבעל לא קרא נקול גדול ולא עשה שום מעשה זר ולא התנבא, אך היו דבריו לפני אלהים מעטים בכמות ורב האיכות, ובמו שאמר החכם כי אלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים (קהלת ה' ב')

אַשֶׁר־בַּחֲעָלָה לְחֻכָּה׃ (לט) וַיַּרְא
כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים׃ (מ) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
לָהֶם תִּפְשׂוּ וְאֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל
אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם
וַיֹּרֶד אֹתָם אֵלִיָּהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן
וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃ (מא) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־
קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ (מב) וַיַּעַל
אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ
עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר
אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּיו׃
(מג) וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ עֲלֵה־נָא

אויף, וועלכעם אים גראבען וואר. (לט) אלס דאז גאנצע פאלק דיעם זאה, פיעלען זיא אויף איהר אנגעזיכט, אינד שפראכען: דער עווינע איזט דער וואהרע גאטט! דער עווינע איזט דער וואהרע גאטט! (מ) נון שפראך אליהו צו איהם, גען: ערגרייפעט דיא פראפעטען דעם בעל, דאם ניעמאנד פאן איהנען ענטקאמע, אינד זיא ערגריפפען זיא. אליהו פיהרטע זיא הינאב אן דען באך קישון אונד שלאכטעטע זיא דאועלבסט. (מא) דאן שפראך אליהו צו אחאב: געהע הין, אים אונד טרינק, עם ווירד איין העפטיגער רעגען קאמען. (מב) אחאב גינג נון, אום צו עסען אונד צו טרינקען, אונד אליהו שטיעג אויף דיא שפיטצע דעם כרמל, שטרעקטע זיך אוים, אם באדען, אונד לעגטע זיין הויפט צווישען זיינע קניעע. (מג) דאן שפראך ער צו זיינעם בורשען: ערהעבע

ברכיו קדי הבט
ד ך

ר ש י

מיכיהו (מלכים ח' כ"ב כ"ח) לא שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: (לט) ה' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: (מב) ויגהר שרכה. ונחין להתרעת להתפלל על הגשמים:

ב א ו ר

ח'). (מ) וישחטם, לוה לשחוט לותם כי יד כל העם היתה עמו בחצר רצו את המופת הזה (רד"ק), וגם לחתב לת מיתה בידו, לם כי ינוח לת העם לו מיולת הטם בחצר לתמרנו, כי קחרי שלח היתה לזיבל עמו לת הקטנה לת לבו. (מא) אכל ושתה, לכול בשמחה לת לחמך ושתה ייבך בטוב לבב כי קול וגו', ומזה תדע כי מניעת הגשם היתה רק בענוך שעבדתם לת הבעלים ולחרי חצר בערתי לת בהני הקלילים יראת ה' על עבדיו ועל תרצו, ומה שלמר לו עלה הכוונה לדעתי על התהל חצר נטה לו שם שם שהי' התהל במקום גבוה לו שעלה היה בעלות גדים (לזוב ה' כ"ו) ועניבו ההסרה (עיין שרשים לרד"ק) כלומר סורם להתלך, [וכבר יתחמת לכל קורת מפסוק מ"ח עד מ"ל כי יחתמם נפעל עלה על תנועה סחמית ממקום למקום, שבלי זיבטרך לזה יקום הגוכה, וכן הוח במקומות לחרים ובנים גם בחצר ס"הק דברי המחרגם]. (מב) ואליהו עלה, המכרחים למרו להתפלל, יקולי עלה רק להתבודד שם ולחזוב מחצבות מה לעשות עתה ולזה הסתיר לת פניו למען לח יתבטל עיבו מדברים שמולה לו, כי הסתצר לבו בקרבו כי פחד מלזיבל וידע כי לח תנקבו וחף שה' ענהו, מ"מ כיון שעשה הוחן זחת מלבו וה' לח לוהו ע"ז בחצר למרבו בשם הרד"ח, לבן לח הי לבו בטוח שם יבילבו ה', ובחצר גרחה מקרבה הנלחה כי עזבהו רוח בבר ובחל לת נפשו למות: ויגהר, כת"י וגחין בחרעת כלומר התכבב לחרן מבב רגשות לבבו ובמו ויגהר עליו (מ"ב ד' ל"ה). (מג) עלה

הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר
אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֶׁב שֶׁבַע
פְּעָמִים: (מד) וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית
וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־
אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה
אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא
יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם: (מה) וַיְהִי עַד־
כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ
עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל
וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה:
(מו) וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ
וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב
עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה:

ויגד

דיך אונד בליקע נאך דער מעערעסנעגענד, אַבער דיע ער ערוויעדערטע: עס איזט ניכט דאַז מינדעסטע דאַ. יע, נער שפראַך: ווייערהאָהלע עס זיעבענמאַהל. (מד) אונד ביים זיעבענטען מאַהלע שפראַך ער (דער בורטע): זיהע: איינע וואָלקע, קליין וויא דיא פּויסט איינעס מאַננעס, שטייגט אויף פּאָם מעערע. יענער שפראַך: ערהעבע דיך, אונד שפריך צו אחאב: לאָס אַנשפּאַננען אונד אייליע פּאָרט, דאַמיט דער רעגען דיך דאַן ניכט צוריקהאַלטע. (מה) אונד וועהרענד כאַן הין אינד הער־גינג, אומדיסטערטע זיך דער היממעל פּאָן וואָלקען אונד ווינד, עס פּאָלגטע איין שטאַרקער רעגען, אחאב בעשטיעגדען וואַגען, אונד רייזטע נאַך

יזרעאל. (מו) אונד דעם אליהו וואַרד איינע קראַפט פּאָם עווינגען צו טהייל, ער אומגירטע טע זיינע לענדען, אונד ליעף פּאָר אחאב הער בין נעגען יזרעאל.

אחאב

רש"י

(מג) דיך יס. לאס תרחה ענן עולה מן הים: (מד) לסור ורד. לסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ירתק לוחך הגשם בדרך: (מה) עד כה ועד כה. בתוך שהלך הבלית ובתוך שחסר המרכבה והסוסים התקדרו: (מו) ויד ה'. רוח גבורה מן קדש ה' נתלבש בו לרוץ לפני המרכבה כדרכו שלש ילך לחתב יחידי שחלק כבוד למלכות: ויגנס מתניו. כמו ויחגור מתן לו דמיון וחף הוא לו בא חלש ללמד לבנו זיכוו נזדרז בגבורה:

כם

באור

נא, כי הנער לא עלה עמו כי רצה לחזיקו להתעודד שם כאשר לממנו. (מד) ורד, מן החהל אל יזרעאל. ואל יעצרכה, ר"ל שם תרבה שלא יעלה לוחך הגשם לסור ורד אל מעמוד (רלב"ג). (מה) עד כה ועד כה, נון כך וכון כך בעוד שהי' לוסר מרכבתו וירד מן המקום שהכל שם (רד"ק). התקדרו, תשנו כמו קדר הלבתי (תהלים ל"ח ז'): (מו) ויד ה', רוח גבורה לבשהו, וכנר כתב הרב המורה (חלק ב' פרק מ"ה) שהרחבונה ממדרגת הנבואה היא בחשר יבוא לחיש עזר לחלקי לעשות מעשה מופלג וזה יקרא רוח ה' ויד ה', והנה הי' חליהו עד עתה כאשר נאמרנו נעלם ונחתר וכסר רוח, ועתה נחזר בגבורה לא פחד ולא רעד וירץ לפני אחאב עד בחכה יזרעאל מגלי לדחוק בן יחפצוהי שם תנבי לישראל. וישנם, אין לו ריע, ולפי מקומו יפורש ויבאור.

אח

יט (ו) וַיַּגֶּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב: (ז) וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם: (ז) וַיַּרְא וַיָּקָם וילך

תרגום אשכנזי

יט(ו)אחאב ערצעהלטע דער איזבל אַללעס, וואס אליהו נעטהאַן, אונד ויא ער אַללע פּראָפֿעטען דורך דאַז שווערדט אומנעבראַכט האַט. (ז) דא שיקטע איזבל איינען באָטהען אַן אליהו אונד ליעס איהם זאַגען: זאָ געווים מאָגען זיך דיא נעטטער יעטצט פֿיר מיך טהעטיג צייגען, אונד אויך אין דער פֿאָלגע! אַלס איך מאָרגען אום דיעוע צייט דיין לעבען גלייכשטעללע דעם לעבען איינעס יעדען דיעזער (פּראָפֿעטען). (ג) ער זאַה איין (זייכע זאָגע), מאַכטע זיך אויף, אונד גינג אום

וילך

ר ש י

יט (ב) כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל:

ב א ו ר

יט (א) את כל אשר, בהרגת הקם והגשם (רלב"ג), וירמה לי כי לאחאב ניתכוון לטובה למען הסב את לב איזבל מאחרי האלילים, ולכן סיפר מן הגדולות ונוראות שעשה אליהו ואיך נשתלשל הדבר שהרגו נביאי הבעל, כי אין ספק שגם מנלי לבר הגיד לה לאחאב היתי סריגת הנביאים נודעה לאיזבל, שהרי כבר אמרנו בשם הרד"ק שהיה לו נתנה את נביאי האשרה לוכלי שלחנה לבוא אל אליהו, וא"כ בוודאי חקרה ודרשה לדעת מה היו. (ב) כה יעשון, לדעת רוב המפרשים יהי' זה לשון שבועה וכן מתורגם [רק שהוא בשווי קלת מכל שאר שבועות כאלה, כי בשאר המקומות בא מאמר כה יעשה וכה יוסיף לרעה כמו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אליטע בן שפט עליו היום (מ"ב ו' ל"א), שיעורו כה יענשני ה' בזמן הזה והעתיד אם יעמוד ראש וכו', אך פה הוא נהיפך כה יעשון לי אלקים טוב מעתה ועד עולם, כי כעת אחר למיתך כאשר המת את הנביאים, גם יתכן שנאסר פה מלת לא כמו שמלאנו בשר דוגמתו במ"א אלא שבועה. ד"המח]. והרלי"ח מלן בפירוש הזה ואמר כי לדבריהם כי' רצוי לבוא יהם שאליו לי לו לאיזבל כדרכו בכל מקום, ולכן לדעתו הכוונה כי שלחה לאיזבל לאמור לאליהו אל תתהלל במתת שקר כמה שהרגת נביאי הבעל ואל תחשוב שזה מורה על שקרותם כי כן דרך אלוהות לעשות לעובדיהם על קדושת שמם כי יקר נעיניהם המותה לחסידיהם כה מנהגם לעשות וכה יוסיפון עוד לעשות גם כן, כי כעת אחר ונומר ולא יכילך אלקיך מידי, ולדבריו נאמר כי בכוונה אמרה אלקים ברבים כלומר גם אלקי גם אלקיך זה דרכם למו, ולדעתי הפירוש הזה אינו רחוק כי בימים ההם גם הגוים עע"ז לא כחשו באלקי ישראל לאמור לא הוא אך האמינו כי יש עוד אלקים אחרים ממנו. (ג) וירא, לא פירוש הכתוב מה ראה, והמפרשים אמרו שראה את עלמו בסכנה ולזה קם להמלט, וקרוב לזה מתורגם, [ולפני החכם רש"י היו כמה ספרי תנ"ך ב"י הגורסים ויירא בשני יוד"ין ואז טעם הכתוב פשוט ונרור. ד"המח]. ויותר נראה לי לעת הרד"ק שאמר לפי שראה שה' סר מעמו ולא נח אליו דבור ה' לא נהר הנרמל ולא לחקרי זה, לכן הלך בעלות נפשו כי לא ידע אם יהיה ה' עוד עמו להצילו (ער וואַר זיך זעלבסט אויבערלאַסטען), וזה יכון מאוד לדרכי, שאליהו לא טוב עשה בעלירת נפשו, ואולי גם הריגת נביאי הבעל לא לגדקה תחשב לו בעיני ה' כי אל קנוי ורחום ה' ומאריך אף ולו לבדו נתכנו עלילות מתי יבר זו רעיש מן הארץ, ולא לנביא אם לינגו שופט יושב לדין, וא"כ אך כוונתו ולא פעולתו היתה רצויה,

ועוד

וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ
שָׁם: (ד) וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ
יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר
רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־
טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי: (ה) וַיִּשְׁכַּב
וַיִּישָׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־
זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם
אֱכוֹל: (ו) וַיַּבֶּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו

אחד קרי. עגת

תרגום אשכנזי פן

אום זיינעם לעבענם ווילען דאַזאָן. אַלם ער אין באר שבע, דאַז יהודה נעהאָרט, אַנקאַם, ליעם ער זיינען בורשען דאַ= זעלבסט צוריק. (ד) ער אַבער גינג איינע טאַנרייזע וויט אין דיא וויסטע, דאַן גינג ער הין, זעמצטע זיך אונטער איינער גענים־טשטוידע ניערער, אונד ווינשטע זיינעם לעבען איין ען= דע, אינרעם ער שפראַך: לאַם עם נון גענוג זיין, עוויגער! נים מיר דאַז לעבען, דען איך בין ניכט בעסער אַלם מיינע פֿא= טער. (ה) ער לענטע זיך ניע= דער, אונד ענטשליעף אונ= טער דער גענים־טשטוידע; אַבער זיעהע דאַ! איין ענגעל דעם עוויגען בעריהרטע איהן, אונד שפראַך: שטעהע אויף אונד אים! — (ו) ער בליקטע אום זיך, אונד זיעהע! צו זיינעם הויפטע שטאַנד איין קאָהלען= קוכען.

ר ש י

(ד) רותם. יינ"כרח נלע"ז: ויאמר רב. סגי לי מרגח עד לימתי לגח מטרף כדין: רלפיס

באור

ועוד נדבר מזה להלן. אשר ליהודה, נמלט למדן יהודה להנצל מחרב ליזבל, ולפי שנחר שנע היה בנחלת שמעון הנה יען היתה נחלת שמעון בתוך יהודה היה להם מלך לחד, לו שמלכי יהודה לנדו העיר הזאת במלחמותיהם עם ישראל (מרלב"ג). וינח, ירמה לי שלפי שהיה עתה בטוח מליזבל הנה קן בחייו בגלותו חמס וריב, הלחמת נעדרת וסר מרע משתולל בכל גבול ישראל, וגם למלך יהודה לא היה נפשו כי לם היה המעשה הזה עוד בימי לפני הנה מפורש בל"הי כי לפני נסוף ימיו סר מני דרך הטוב ונחליו לא דרש את אלקים, ולפי היה כנר בימי יהושפט הנה הוא התחבר והתחתן עם לחאב, כי יהורם בנו את לחזב היתה לו לאשה (ולולי בענור זאת פחד אליהו פן יסגירהו מלך יהודה ביד ליזבל לם כלתו), ולזה נגע מחברת בני לפני אל המדבר להתבודד כדרך הנזירים לפר ימלפו בתבל ובכל ממדית החברה ומפני זה עזב את נערו בבאר שבע. (ד) רחם, עיין בניאור לספר תהלים (ק"כ ד') גחלי רתמים [ולדעת רם"י פה יהיה רותם העץ הנקרא בלעזנו וואַכהאָלדערבוים וכן הוא בהעתקת ויולגלטא הרומית, לכן כנר העירו חכמים כי העץ הזה אין לו כל לעיף לנוח תחתיו, ולכן יותר נראה כדעת האומרים שהוא עץ יפה ענף ורב הללויות הנקרא גענים־טערטשטוידע, כפרט כי בערבית יקראו לו כיום הזה בשם רתם, ונגלו אנב אליהו ויישן. דברי המחרגם]. לא טוב, אין מזה רמיה שהיה אליהו זקן מאוד לך מקולר רוח וזלעפות רעב התרעם נמר לנבו ואמר לא טוב לוכי מלנותי ולם המה כנר מתו ואנו למנוחתם יהיה מלקי עמהם. (ה) רחם אחד, נפסוק הקודם תפס לשון נקבה ופה זכר, ודוגמתו רוח ולם וחרן ומחנה ועוד רבים המשתמשים לשני מיניים. והנה זה, כמו קול דודי הנה זה בא (ש"הש ב' ח') והיו מספיק בחלד אלא יאמרו למהירת הזמנת העניין כלומר תיכף נשמע בא אליו המלאך והעירהו משנתו (רל"ק). והנה רלה ה' את עיניו כי נפשו בראש תתעטף וערך לו שלחן במדבר.

עֲנַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל
וַיִּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: (ז) וַיָּשָׁב מַלְאַךְ
יְהוָה שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם
אֱכָל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ: (ח) וַיָּקָם
וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה
הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב:
(ט) וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן
שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ:
(י) וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה

אלהי

קוכען אונד איין קרוג מיט
וואַסער. ער אַס, טראַנק,
אונד לעגטע זיך וויערער ניע־
דער: (ז)רער ענגעל דעם עוויי־
גען בעריהרטע איהן אַבער־
מאַלס, אונד שפראַך: שטע־
הע אויף אונד אים! דען ווייט
איזט דיא רייזע, דיא דוא פֿאַר
דיר האַסט. (ח) ער שטאַנד
אויף, אַס אונד טראַנק, אונד
גינג געשטערקט דורך דיעזע
שפייזע פֿיערציג טאַגע אונד
פֿיערציג נעכטע ביז אַן דען
גרעסטען בערג חורב.
(ט) דאָרט גינג ער אין איינע
האֶהלע, אונד איבערנאַכטע־
טע דאַרין, דא וואַרד איהם
דאָס וואָרט דעס עווינען, וועל־
כער צו איהם שפראַך: וואַס
האַסט דוא היער צו טהון,

אליהו? — (י) דיעזער ערווידערטע: עראיפֿערט האַבע איך מיך פֿיר דען עווינען, דען
העררן

ר ש " י

(ו) רצפים. פחמים וכן וגידו רצפה (יחזקאל ו' ו'): (ט) אל המערה. הוא נקרת צור שעמד בה משה (שמות ל"ג כ"ב):

באור

(ו) עגת רצפים, לפויה על גחלים ורקף רקף ולקף לחים המה ושרף לא לבלמו וכבר הבטנו מזה נמ"ח. [ומה שנלקו מבמים למנוח פתרון לתרגום יונתן נזה תורת מֵיעַבָּא נראה לי עפמ"ש בקה"נ (ז' ג') בענין ויבערו על הרצפה, כי רקף וכן לרף יורו שניהם על החימום המכוון ועל ההתחממות, כמו רצפה על הרכבת לבנים שוים בסדר נכון לבסוי הקרקע, ויונתן פירש גם עגת רצפים על עוגה מחוברה מבמה מלקים, שהוכפלו שתי העיסה זה על זה, ולזה תרגם תורת מעבָּא שהוא ג"כ מלותו ענין כי תרגום ובצלח לת היריעה (שמות כ"ו ט') וְחִיעוף. דברי המתרגם]. ויאכל, לת לכל כל העוגה ולת שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולת מלאנו היות שם עוגה לחרת ומים לחרים (מרד"ק). והנה לף שרחה אליהו כי ה' הכין לידו, נכל זאת עוד לת שנה לליו רוח גבורה וכחים לין לילו שנב עוד להרדם מבלי להקשיב מה יוסיף ה' עוד להבר לליו כי לבו עזבהו ולת חפץ עוד בחיים. (ז) שניח, לת שב רק פעם לחד לך הענין ויבוא שנית. (ח) וילך, המלאך לת נחר לו לן ילך וגם הוא לת אחל לת פיו כי עוד לת רפתה רוחו הקצה, וכל מגמתו היתה להתרחק מן יעוב נני לדם. עד הר האלהים, הרדי"ק הקצה הלת מל"י עד הר חורב לכל היותר רק מהלך ממנה עשר יום ולילך הלך היות לרבעים יום ולרבעים לילה? לך לדרכי לין מקום לקושיא כי לת נתה לליו הכוונ שיבוא להר חלקים רק הוא מעלמו הי' נע ונד נתהו ילילו יומון עד שלנסוף הגיע לנסי ידע לל המערה, ולדעת רש"י ורד"ק היא המערה המוכרת נתורה ושמיך נקרת הצור. (י) ויאמר, למר המלאך נגר חקרו ודרשו רניס ובן שלמים לנחר ת לית המקום הזה לזה לומר נכה וזה נבה, (הרדי"ק החריך להניח דעת מבמי ישראל,

אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ
הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרָגוּ בֶחָרֶב
וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ (יא) וַיֹּאמֶר
צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה
יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק

מפרק

הערן דער העערשאפטן; דען פֿערלאַסטן האַבן זיא דיינען בונד, דיא קינדער ישראל, האַבן ניעדער גערישן סען דיינע אַלטאַרע, אונד דיינע פראָפֿעטען דורך דאַז שווערדט אומגעבראַכט. איך אַלליין בין נור איבריג געבליבען, אונד נון זוכען זיא אויך מיר דאַז לעבען צו נעהמען. (יא) יענער שפראַך: גיהט הערוים, אונד שטעהט אויף דעם בערגע פֿאָר דעם עווינגען

רען זיהט! דער עווינג ציהט פֿאָראיבער. — איין גראָסער אונד מעכטיגער שטורם, דער בערגע

רש"י

(י) לת מזבחותיך הרסו. במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה נירושלים היה: (יא) ורוח גדולה. מצריית מלאכי רוחם:

באור

לולם גם חכמי העמים הרבו לדבר בזה), ולכן לף לנכי בל לחשוב לעון לי לם גם לני לחזיה דעתי בזה הענין וחס שניתי ללקיש הטוב יכפר בעד הזוגה, ולומר: הנה ננר לחרתי כי לליהו בקנלתו לה' ענר חוק ועשה מעשים לשר לין יעשו כפי משפט תורתינו הקדושה (וזה סמכתי יתדותי בדברי הרלי"ל לך שהוא יחשוב לו גם לעון שהחיה לת הילד והקריב נשמה מה שלין כוה ה' עיין בדבריו), והוא כי נשטף קלף וחמה שפוכה קפן ונשנע מהיות טל ומטר, גם דנר עם לחזק קשות והרעיש נקולו מכלי לשוש על לן כי דברי חכמים נעתת נשמעים, ומלך מושל בל יוסר בדברי נלצות יורדים חדרי נטן, גם לין לרצון היתה לפני ה' כי הרג נביאי הבעל לשר לין כוה ה' לותו והוא לין יבר לנפשו משפט ולף לין יקות לזיו חשר הקים ה' לנביא כי לין הי' לנו בטוח בה', ויעזוב לת תרנו ללכת המדברה מפחד חמת הנגיק, והיה סן הרחוי כי יחים נפשו בנפשו ומקומו בל ינח עד כי ישלחהו ה' כשר נח לליו ד"ר ה' לך מזה ושומר (לעיל י"ב ג'), ועל בל לללה הניחו ה' במשפט במילה הזה, ובנר מלחי גם חכמינו ז"ל דופי בחליהו כי לתרו שהקב"ה כעס עליו ולמר לי לחבי בנביחותיך מלאר שלחה מלאך קטיגורי' על בני עיין רש"י לקמן ט"ז, ועל פי הדברים האלה נשאר הפשיקים כיד ה' הטובה עלינו. מה לך פה, כלומר מה לך פה נשארן כיה וממה, לין לחיב חשר מלא ה' לותו רוח חכמה ודעת רוח עלה וגבורה להיות משולח מדבר ולהתנודד שם, וח"כ לין המלמר הזה הכנסת הדבור בלבד כמו לי הכל לחיך (כשאר חבני המפרשים), רק הוא כנר חלק מהתוכחה ולזה הסיב חליהו ולמר: (י) קנא קנאתי, כלומר לין מפחד על נפשי ומירחת המות הרחקתי נדוד, רק יען ראיתי כי משובת ישראל לין להרפות ולין תרופה לשבתם, לכן עזבתי ארץ נושבת ולשון במדבר ולמרתי לפול ביד ה' וביד לדם לל לפולה. ואוחר, כתב הרד"ק ולף שנשארו מזה הנביאים שהחביא עובדיה לפי שלא היו נודעים המה כחלו לוכס, והוא הדבר לשר למרתי שלא היו רק בני הנביאים כי חלו היו נביאים ממש מדוע לין יהיו נודעים? (יא) צא, לין חפץ לה' כי נביאיו עושי דברו יבואו בלבד ויעמדו בעבר לך לין ועמדת לפני ה', כלומר לשמוע מה ידבר חליך ולעשות ככל לשר יצוה עליך, ויהיה ועמדת כענין חי ה' לשר עמדתי לפניו. ה' עבר, כבוד קדשו כענין ויעבור ה' על פניו דשה (מהרד"ק). והנה הרחה ה' ליך תהיה תכונת נפש הנביא לם יעשה עליו רוח ממרום ודברו יחננו, וע"ז למר לין ברוח ה' כלומר לין ברוח סוער ונעל מהתרגשות הנפש כשר

מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים
לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר
הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה:
(יג) וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ
יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה
דַקָּה: (יג) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ
וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל
וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ:
(יד) וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אלהי

תרגום אשכנזי

בערגע צערמאלמט אונד פֿעל־
ען בריכט, נעהט דעם עוו־
נען פֿאראן, אבער אים שטור־
מע צייגט דער עוויגע זיך ניכט;
עם פֿאלגט דעם שטורמע איין
ערדבעבן, דאך אויך ניכט
אים ערדבעבן צייגט זיך דער
עוויגע. (יב) דעם ערדבעבן
פֿאלגט איין פֿייער, אויך ניכט
אים פֿייער צייגט זיך דער עוו־
גע. אבער נאך דעם פֿייער
ווירד דער טאן איינעם לייזען
נער ווישעם פֿערנאמען—
(יג) אלם אליהו עם האָרטע,
הילללטע ער דאז געזיכט אין זיי־
נען מאנטעל, גינג הערוים,
אונד שטעללטע זיך אם איינ־
גאנגע דער האהלע — דא ריפֿ איינע שטימע איהם צו: וואם האסט דוא היער צו טהון,
אליהו? (יד) ער ערוויעדערטע: עראייפֿערט האבע איך מיך פֿיר דען עוויגען, דען
העררן

ר ש "י

ברעש. מזריית מלאכי זיעה: (יב) לא. מזריית מלאכי לעז: קול דממה דקה. קל דמצחין בחוזי לכל נביאי הבעל לומר דממה וקול לצמע (לויב ד' ט"ז) דממה היתה לצנא. ולאני שמעתי קול הבא מתוך הדממה ריט־נטיסמ"ט בלע"ז ולוין שומעין הקול ממש: (יג) וילט פניו. וכריך לפוסי וכן הוא לומר לויה בשמלה (שמואל ח' כ"ח ט'):

באור

עזית לתה בהגיאך בחפזך רעב על הארץ, גם לא ברעש להרעיש בקול לחרף ולגדף בחזר עזית לחחזק, גם בזה לא בחר ה', ולף לא בזה הקולה בחזר עזית לתה ובהחלהבת קנאתך הרגת ולא תמלת לרבע מלות לים, בכל לבה לא חפצתי ולא על לים נמהר בזה לחכיל לת רוחי, כי ה' רק בקול דממה דקה ירחה, כלומר בכוחי לך יסבון על דבא ובפל רוח לחזר יהגג לת לאן מרעיתו במקל נועם ולא במקל קוגלים, יוביחם בדברי נחת עד כי יחמעו לדבריו כי נעמו, ולא יקשו עורף יתפלל בעדם לאלי כי לחללא, בחזר עזה לחני הנביחים, ולא לזפוך עליהם ממת לפו ולנקם מלת ה' כי יענם בגרות רבות ורעות בחזר עזה לליהו, ולולי גם בעבור זלת בלה לו המרחה הזה בהר חרב במקום לחזר שם נגלה ה' למזה לדוננו להעיר לומו על ההבדל העלום שבינו ובין מזה לחזר הי' מן הרחוי כי יהי' לו למופת. (יג) ויעמד, כבר כתב הרדי"ק שחליהו לא עזה כבבר ה' לעמוד בהר התילב פתח המערה, ובחר הוא ז"ל לפי דרכו (עיין בדבריו), וגם לחי לחמוז לת דבכי ולומר כי עוד לא קמה סערת רוח לליהו לדממה ועוד לא נח מזעפו, ולזה הליט בחדרתו בחלו יסתיר פניו מהניט לל החלקים גם לא עלה להבר לעמוד לפני ה' לשמוע מה יהוה עליו בחזר למרנו כי לא חפץ להיות עוד נביח לינם קצה ערף כזה, וכבר קרה בזחת גם לחדון הנביחים בחזר לם בכה לת עזה לי הרגני וגומר, וכן התרעם ירמי' פעמים כי בלאו ה', ויונה בן לחתי ברח מלפני ה' מרעים, ולכן בא לליו זוג המחמר מה לך פה לליהו, כלומר מה לך לעמוד עוד בפתח המערה ולא תבח החולה בחזר לויתיך. (יד) ויאמר, הבה לליהו לא שינה לת טעמו והטיב בבריחזוה

אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרָגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ (טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֶךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבְּרָה דַמֶּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃ (טז) וְאֶת־יֵהוּא בֶּן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה

הערן דער העערשאַפֿט פֿון אַלע מענטשן, דען איך האָב אַלע מײַנע נביאים אומגעבראַכט מיט דער שוואַרד, אַזוי אַז איך בין אַליין איבערגעבליבן, אונד זיי שטרעבן נאָך מײַן לעבן, אַז זיי זאָלן עס נעמען. (טו) דער עוויגער האָט צו אים גערעדט: גיי צוריק אויף דײַן וועג קיין דער וויסטעניש פֿון דמשק, אונד ווען דו קומסט דאָרטהין, זאָלסטו זאַלבן חזאל צום קעניג איבער ארם, (טז) אונד יהוא, דען זון פֿון נמשי, זאָלסטו זאַלבן צום קעניג איבער ישראל, אונד אלישע, דען זון פֿון שפט פֿון אבל מחולה, זאָל־

הב׳ נפתח חמשה

בע

באור

לחמור כי קנאת ה׳ לבעלות מבלתהו, ולכן סר ממנו רוח גבורה לעשות רצון קונו. ואותר, ירמה לי כי עתה כוון בזה לחמור כי נעבור זאת נמלטתי מפני ליזבל יען בלעדי אין עוד נביא בישראל כי אם יהורמי מי יודה דעה? ובאמר רציתי כי ה׳ סר ממני (כי לא היתה נבואה לו לא בהר הכרמל ולא לאחר זה כאמר בתורה בשם הרד״ק), ולא יוסיף לעשות עמי נפלאות למעלה מטבע, לכן ברחתי לי למדבר לחבוא על יעבור זעם נפשי ובימי קדם תבוא בי הרוח, והנה באמר רמה ה׳ לדקת לבו וטהרת מחשבותיו כי כל כוונתו לבשם שמים וכך נעבור קדושת שמו יתליך נפשו מנגד, לכן גלה לו את סודו והרמה לו כי לא מחשבותיו מחשבות עליון, ואמר לך שוב וגומר עתה תרמה כי לא תלדיק את הרשע ואם גם לא לעשה כלה לבית ישראל הן נקה לא ינקהו, לולם לך החיים לאחר מטח לי לאמרו מעל ספרי, ולכן והשארתי בישראל וגומר, ולא באחר עשית לאמר כי קנאת רעב עלי לרץ להמית לדיק עם רשע. (טו) לך שוב, פירש רל״ק ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק, כי מדבר דמשק בעלמו לא היו דרכו. מדברה, הני״ת נפתח לע״פ שאחריו גח ובא בן לפי שהוא סמוך (כי הענין למדבר דמשק וכן מדברה בית לון (יהושע י״ח י״ג) (רל״ק). ומשחת, לדעת הרל״ק הכוונה שהוא יהוה את אליעא שימשח את חזאל ואת יהוא ובלאן מאוד לפרש אם כן הוא מדוע אלא לותו ה׳ למשק עיין בדבריו. לולם בחמת בחזאל לא מלינו בלל שנמשח לא ע״י אליהו ולא ע״י אליעא כי נאמר רק לקמן (מ״ב ח׳ י״ג) שאליעא אמר אל חזאל הראני ה׳ לותך למלך על ארם, וכן גח (שם ט״ו) וימת בן הדד וימלוך חזאל תחתיו ולא זולת זה, ואם כן אין מן הגמנע שאליהו משח לותו אף שמלך אך לעת רמוק (כמו שמלינו בשמואל שמשח את דוד), והכתוב לא הזניר זה רק חזאל העליס זאת והשתומס על דברי אליעא בהזכר שם, לולם יהיה נמשח בפקודת אליעא ע״י אחד מבני הנביאים, וירמה לי בזה נכון כדעת הרד״ק (בשני קנת לפי דרכי כי לדעתו גם את חזאל לא משח אליהו וה׳ לוה לותו רק ללכת אל מדבר דמשק ולא למשק וזה רמוק) והוא שנאמת ה׳ לוה לאליהו כי הוא ימשח את יהוא בזמן מן הזמנים אם ימלא לותו (באחר כלה את אליעא) למלך על ישראל, ורק על חזאל לוה לנוח אליו מיד כי הי׳ רצון ה׳ להעניר האלוהה מאת אחאב בימי אליהו, לך באחר רמה כי ובבא

לאחאב

תִּמְשַׁח לִנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ (טז) וְהָיָה
הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא
וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית
אֱלִישָׁע׃ (יז) וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל
שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר
לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר
לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ (יט) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים
לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר
אֵלָיו אֵלִיָּהוּ וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃

בע צום פראָפֿעטען אַן דיינער שטעלע. (יז) ווער רעם שווערטע חזא"ל ענטקעמטט, דען ווירד יהוא אומברינגען, אונד ווער רעם שווערטע רעם יהוא ענטקעממט, דען ווירד אלישע אומברינגען. (יח) דאָך ווילל איך זיבען טויזענד איבּ־ריג לאָסען אין ישראל; אַלּע, דערען קניע זיך ניכט נע־בוינט פֿאָר בעל, אונד דערען מונד איהן ניכט גע־קוסט. (יט) ער נינג נון פֿאָן דאָרט הינ־ווע, אונד פֿאַנד אלישע דען זאָהן דעם שפט, וועלכּער עבען פֿעלינטע צוועלף יאָ־כּע (יוגדפֿעלדער) גינגען פֿאר איהם הער, אונד ער זעלבסט ווער בייא (אויגעם פֿאָן) דיעזען צוועלפֿען, אַלס אליהו אַן איהם פֿאָראיבער גינג, ווארף ער זיינען מאַנטעל אום איהן. (כ) דיע־זער

ויעזב

ר ש " י

(טז) תמשח לנביא תחתיך. לי לימצי נביותיך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (יז) ימית אליצע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים בירימו (מלכים ב' ב' כ"ה):

ב א ו ר

לאחר לפניו נחש על הרעה והאריך לפו עד ימי בנו וכמו שאמר להלן (כ"ח ל"ט) יען כי נתנע מפני לא לחיות הרעה בימיו בנו אחיו ואומר. (טז) המשח לנביא, על פי דרכו הזיב לו הקנ"ה בזה על מה שפחד שאם ימות הוא ימלוך חזון בישראל. (יז) והי' הנמלט, נתחבטו כל המפרשים בפשר הזה שהרי יהוא מלך קודם חזאל, אך על פי ביאורי יונדק זה, כי נאמר שכבר היו' חזאל על לבו של מלך ארם בימי אחאב והילך ליזרעאל מאוד, כי מצינו לקמן (כ' ח') שאמר ארם כר על שמרון והי' חזאל גנור מיל בראש הצבא וזה המליכוהו תחת בן הדד ויען כי כבר נמשך חזאל בחצר אדוניו נקרא החרב על שמו. ימית אלישע, יקשה מאוד לפרש זה כדעת חז"ל שהכוונה על ארבעים ושתים נערים שאלו בהם אליצע את הדובים בירימו (מ"ב ב' כ"ד), כי במה נחזנו מ"ב נערים למספר בני ישראל שיאמר עליו הנמלט מחרב יהוא ימית אליצע, לכן הנכון בעיני כדעת הרלב"ג שאמר וז"ל וידמה שהרשע החזק שהי' בשמרון הי' נפטר אליצע (על פי ה'), ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אליצע בן שפט עליו היום (מ"ב ו' ל"ב). (יט) והוא חרש, הוא הי' חרש עם שאר החרשים אשר המה עמהם. צמדים, כמדי נקר ונקרת כמד לפי שעתו בהמות הנמדים ונקצרים. והוא בשנים העשר, י"ת בחד מתרי עסרא וכן אמר הרד"ק הוא היה חורש בראש מהם וכן לעת הרלב"ג, ואין להניח כחיה מן הה"ח של העשר שהוא מספר סדורי ולהכריע בענין זה כי כוונת הכתוב על הכמד האחרון, כי כיון שנאסר הפס יתכן לנוח גם מספר יסודי עם ה"ח הלעת כמו שרבעה מלכים את הקמצה (נראשית י"ד ט'), ונפרט ממספר עשרה ולמעלה שמלתו המספר בה"ח גם בנותו עם הפס כמו שנים עשר לחיל (יהושע ד' ד'), ולדעת הרלב"ג והרלי"ח הזכיר זאת הכתוב להודות שאכי אליצע היו גדול מאוד במקום ולו עבודה רבה, ובכל זאת עזב הוא את אביו ואת אמו. אלו, כל

(כ) וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשָּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ (כא) וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלֵי הַבָּקָר בִּשְׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

זער פֿערליעם דיא רינדער, ליעף דעם אליהו נאַך, אונד שפּראַך: איך ווילל נור מיינען פֿאַטער אונד מיינע מוטטער קיססען, אונד דאַן דיר פֿאָלגען; יענער אַבער שפּראַך: געהע וויעדער צוריק! דען וואַס קאַן איך פֿיר דיך טהון? (כא) דיעזער גינג פֿאָן איהם צוריק, נאַהם איין יאָך רינדער, שלאַכטעטע עם, קאָכטע דאַז פֿלייש מיט דעם (הָלֹץ דער) רינדערגעשירר, אונד זעטטע עם דעם פֿאָלק פֿאָר, דאַס מיט זיא עסססען, מאַכטע זיך

הש' נפטף קמן ובן

אַבער זאָדאַן אויף, פֿאָלגטע דעם אליהו, אונד בעדיענטע איהן.

בן

ר ש " י

(כ) לך שוב · מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתפץ לחזרי: (כא) נשלם הנשר · ניטל להם את הנשר כך פירשו דונ"ש ומנחם וכן תירגמו יונתן נשתי תיבות. ואני אומר אין לריך לאלקו לשתי תיבות ומהו נשלם הנשר נשלם לשני השוורים את הנשר שלהם שהלמד אין פחות משנים: ויתן לעם. מרוב שמחה עשה משתה:

כי

באור

המפרשים פירשוהו כמו עליו, ואולי הוא כמשמעו שהשליך לו האדרת (נוגעווארפען) לאמר קח לך כי אתה ראוי לנבואת בדרך הנביאים כמ"ש ולא ילבשו אדרת שער (זכריה י"ג ד'). (כ) לך שוב, אל ענותך כי אם גם הקדשתיך לנביא היום אין כוונתי כי תלך אחרי בדרך אשר אני הולך ולהיות עמי בלבד מפני לחץ חויבי אשר יבקשו את נפשי. כי מה, המפרשים נלחצו בפירוש המאמר ולדעתי הוא ענין במקום עתיד כלומר מה לעשות לך הן אין עזרתי כי ולמה תהיה עלי למשא, או שהכוונה מה עשיתי לך כי הנחת עלי את הרעה הזאת כי ישטמוני אביך ואני מפחתך כי הניחותיך עמי בסכנה. (כא) וישב מאחריו, לדעת הרד"ק הכוונה שהלך לו לנשק לאביו ואמו כי לא היו רחוקים מהשדה אשר הוא חורש בו ואשר שב לקח את צמד הבקר והכתוב יקצר, אולם עוד יש לפרש כי שב מאחריו אל הבקר אשר שם, אך לא לעשות מלאכתו כאשר תשב אליהו רק לזבוח בקר, וזה הרחה לו כי אביו נתן את כל גילו וכל מה שהוא עושה ייטב בעיני אבותיו, וא"כ גם לא יעמוד אם ילך אחרי אליהו והלך מיד עמו ולא נשק לאביו ולאמו עתה כי פחד פן ילך אחריו מאתו לדרכו. ובכלי הבקר, רלה לומר שלקח עצי המחרישה אשר היו הבקר חורשות בהן, להבעיר בהם האש, כמו שעשה אדון הינוסי. בשלם, כנוי הפעול תחת יתם שאליו כלומר להם ובניהם, ונא לעם ליתר ניאור כי עוד לא הזכיר כמו ותרחמהו את הילד, אשר אני נותן להם לבני ישראל ובדומה (מדברי הרד"ק), והעם המה הענינים שהיו עמו בשדה, ורד"ק לפי דרכו אמר שנתן לנשים ללוותו כאשר בא מלנשק את אביו ואמו.

כ (ה) בן הדד, קעניג פֿאָן ארם, האַטטע פֿער־ זאַמעלט זיין גאַנצעם העער, צוויי אונד דרייסיג קענינע וואַרען איהם צור זייטע נעבסט ראָס אונד וואַגען; אונד זָע צאָג ער הין, בעלאַגערטע שמרון, אונד בעקריענטע עס. (כ) ער שיקטע באָטהען אַן אחאב, דעו קעניג פֿאָן ישראל, אין דיא שטאַדט, (ג) אונד ליעס איהם זאַגען: אַלזָ שפריכט בן הדד: דיין זילבער אונד דיין גאָלד איזט מיין, דיינע פֿרויען אונד דיא שאָנסטען דיינער זאָהנע זינד מיין. (ד) דער קע־ ניג פֿאָן ישראל ערוויעדערטע, אינר שפראַך: נאַך דיינעם בע־ פֿעהלע, אָ הערר אונד קעניג! דיין בין איך, אונד אַללעס וואַס איך האַבע. (ה) דיא באָטהען קאַמען נאָך איין מאָהל, אונד שפראַכען: בן הדד האַט פֿאָל־ גענדעס נעשפראָכען: איך ליעס דיר זאַגען, דאַס דוא דיין זילבער אונד דיין גאָלד, דיינע פֿרויען אונד דיינע זאָהנע מיר צו איבערגעבען האַסט. (ו) דאַהער ווען איך מאָרגען אים דיעוע צייט מיינע קנעכטע צו דיר שיקקע, זאָ ווערדען זיא דיין הויז אונד דיא

היי־

ר ש "י

כ (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי לבל תחרת אני גוחר עליך:

כל

באור

כ (א) ושלשים ושנים מלך. שהיו עוזרים לותו, ואל תתמה על מספר רב כזה כי גם מלך לעיר אחת נקרא מלך והעד מל"ח מלכים של ח"י שהכה יהושע וכן מלך סדום ומלך עמורה וכדומה. (ד) לך אני, הנני לך להיות תחת ממשלתך וגם כל אשר לי לתת כל מה שאשר תצוה עלי, וכל בני ובתי לתת לך תרגמה כי תשלחם לך להיות לך לערגון כי מולח שפתי לשמור, ועל זה השיב בן הדד: (ח) כי שלחתי, לא כאשר חשבת שהי' רצוני כי רק תהי' לי למס עובד ויהיו בניך ובתיך לבני תערובות (גייסעל), רק שתתן לי כל זאת במתנה גמורה לעצות נהם כחפצי (מדברי המפרשים הקדמונים ניתר בחור). (ו) כי אם, לדעתי מלת כי כמו לכן (וכמו שכתב הרל"ק בשרשים כי ינוח כי לפעמים נהוגות לפיכך עיין שם), והכוונה יען כי זאת היתה כוונתי לכן לא נעת מפר וגומר ולפחו וגומר ולזה ינוח מלת

כי

אֶת־בֵּיתְךָ וְאֵת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה
כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם
וְלָקָחוּ: (ז) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
לְכָל־זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ־נָא
וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי־שָׁלַח
אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וּלְזָהָבִי
וְלֹא מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ: (ח) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כָּל־הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־
תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה: (ט) וַיֹּאמֶר
לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד אִמְרוּ לַאדֹנִי
הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֶל־
עַבְדְּךָ בָּרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר
הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ
הַמַּלְאָכִים וַיְשִׁבֻהוּ דָּבָר: (י) וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשׂוּן
לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם־יִשְׁפֹּק

הייזער דיינער דיענער דורכזוי־
כען, אונד ווערדען אללעם,
וואם דיינער אויגען לוסט איוט,
מיט דען הענדען ערגרייפען
אונד ווענגעהמען. (ז) דער קע־
ניג פאן ישראל ריף אללע על,
טעסטען דעם לאנדעם, אונד
שפראך: איבערצייגט אייך
דאך אונד זעהט, דאם דיע־
זער באזעם אים זוננע האט,
דען ער שיקטע צו מיר, אים
מיינע פרויען אונד מיינע זאה־
נע, מיין זילבער אונד מיין
גאלד (מיר האבנפאזרדערן), אונד
איך האבע עם אים ניכט
פערווייגערט. (ח) דאם שפרא־
כען אללע עלטעסטען אונד
אללעם פאלק צו איהם: דוא
זאללסט ניכט געהארכען,
זאללסט דיינע אייננווילליגונג
ניממער געבען. (ט) ער שפראך
דאראוף צו דען דיענערן דעם
בן הדד: זאגעט מיינעם העררן
אונד קעניג: אללעם, וואם
דוא דיינעם קנעכטע צוערשט
זאגען לעסעסט, ווילל איך אין

עפר

ערפיללונג ברינגען, אבער די עוע פארדערונג קאן איך ניכט ערפיללען. היעמיט גינגען דיא
באטהען פארט, אונד כראכטען איהם דיא אנטוארט. (י) דארויף שיקטע בן הדד צו
איהם, אונד ליעס זאגען: דיא געטטער מאגען מיך שטראפען יעטצט אונד אין

דער

ר ש "י

(ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הרקטוניס דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"ב) אמר לחאב בלבו דבר גדול זה מנקם לין זה אלי לבדי אל זקני ישראל היה לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ לע"פ שהיו עומדין עכו"ם היו מכנדין את התורה: (י) לא ישפוק

ב א ו ר

כי נפסיק ואם מחובר נמקיף עם נעת. (ז) כי רעה, כלומר כל מגמתו רק להלחם בנו ולא להשלים אותנו, ולכן הקשה לשחול נפשם השניה ואם גם נאות לו עוד יוסיף לשאול (מדברי הרד"ק). ולא מנעתי, ר"ל כי בתחלה אלא אלי בדברים סתמיים בספך וזהבך לי הוא וכו' ואת זאת לא מנעתי ממנו, כי חשבתי שאין זה רק המפלרות להיות לו עם לדון ומובל נכל לשבר לי, לך עתה הוא מרמיז את גבול דבריו הרשעונים ותופס לומי בדברי אלא מנעתי את שאלתו ממנו. (י) אם ישפוק, בשרש שפק נשמ"ך או נשי"ן שמשלית

(עיין

עֵפֶר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר בְּרַגְלָי: (יא) וַיַּעַן מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמַר דַּבְּרוּ אַל־יִתְהַלֵּל
חֹגֵר כְּמַפְתֵּחַ: (יב) וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא שֹׁתֶה הוּא
וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל־
עֲבָדָיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר:
(יג) וְהִנֵּה נָבִיא אֶחָד נִגַּשׁ אֶל־
אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה
אָמַר יְהוָה הֲרָאִיתָ אֶת כָּל־

ההמון

תרגום אשכנזי

רער פֿאָלגע, וועז דער שטויב שמרון'ס הינרייסט פֿיר דיא פֿוסטריטטע דעם גאַנצען פֿאָלקעס, דאַז מיר פֿאָלגעט. (יא) דער קעניג פֿאָן ישראל אַנטוואָרטעט אונד שפראַך: ערוויערערט:ווער דען קריעגס־גורט אַנלעגט, ריהמע זיך ניסט שאָן זאָ, אַלס ווען ער איהן אַב־לעגטע! — (יב) אַלס נון יענער דיעזע אַנטוואָרט האָרט—ער צעסטע עבען מיט דען קעניגען אין דען פֿעלדהיטטען — דאַ שפראַך ער צו זיינען דיענערן: לעגט אַן! אונד זיא לעגטען אַן געגען דיא שטאַדט. (יג) דאַ קאַם איין פּראָפֿעט צו אחאב, דעם קעניגע פֿאָן ישראל, אונד שפראַך: אַלזאָ האַט רער עווינג געשפראָכען: זיעהסט דוא

דיעז

ר ש "י

עפר שומרון לשעלים וגו'. למיתב בשעולי פרסת רגלי עמך דעמי עפר שנדנק בפרסת רגליס. לשעליס לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד) וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) שדרך כיס סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג' י"ה): אם יספוק. אם יש די: (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. למרו ליה לית יתכנא דמזדרז ונמית בקרבא כגבר דנפק וסליק מינה אל יתהלל המוגר מרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם ינצח לאו: כמפתח. חגורת חרבו שעלה כנר מן המלחמה ונפל כך אין לתדונינם להתהלל בדבר העתיד: (יב) שימו. כלי המצור על העיר: (יג) נביא אחד. הוא מכיהו בן ימלה:

נגערי

ב א ו ר

(עיין שרשים לרד"ק שרש ספק וספק) ועניגם לי לו יתר (היגרייבענד אדער אידערפֿוּיסיג). לישעליס, מתורגם קרוב לדעת יונתן שענינו פסיעות (והענין שלא יספיק לדמת שמרון לכצבי מגשים אשר נרגלי), ומזה במשעול הכרמים ובמו שאמר הרד"ק בשרשים, אך שדברים שם בריבוי עיון קצת כי כתב ז"ל במשעול הכרמים שביל הכרמים ומזה תרגם יונתן לשעליס וגומר למשב בשעלי פרסת רגלי עמך דעמי כלומר עפר שנדבק בפרסות רגליהם, ומזה נקרא שביל הכרמים משעול לפי שהוא דרך לבד אין בו מלא שיעור שיהלך אדם בו ע"ל; הנה בתחלה אמר כי שעליס הוא מן משעול ואחס בהיפך כי משעול הוא נגזר מן שעליס, והנה הניח הרד"ק גם כאן גם בשרשו עוד פירוש אחר והיא כי שעליס הוא לשרוף כמו מי מדד בשעלו מים (ישעי' מ' י"ב) בשעלי שעורים (יחזקאל י"ג י"ט) [לכל רש"י פירש בשני המקומות החלה שהוא גם כלי המדה, ואולי הוא כמו שיאמרו בלע"ז (מין קום, טוה) כמו שמה שענינו מדת זרוע עיין רד"ק שרש שם ושמה, ועפ"ו תבין דברי רש"י גם כאן גם שם שנרחו בסותרין את עצמם, שכאן אמר כי בשעלו מים הוא מענין דריכה וכן אמר שם, ובכל זאת פירש שם שגל שם כלי וביחזקאל שהיא שם מדה עיי"ש], לכל פירוש פרשתן יותר נכון כאן לפי הענין. (יא) אל יתהלל, כפירוש רש"י. (יב) שימו, כלים המשמיעים את הקומה כמו תילי הנרזל לנגח

נסס

הֲהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה הִנֵּנִי נֹתֵן בְּיָדְךָ הַיּוֹם וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (יד) וַיֹּאמֶר אַחְאָב בְּמִי וַיֹּאמֶר כֹּה־ אָמַר יְהוָה בִּנַּעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיֹּאמֶר מִי־יֶאְסֹר הַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אָתָּה׃ (טו) וַיִּפְקֹד אֶת־ נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקַד אֶת־כָּל־הָעָם כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים׃ (טז) וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרָיִם וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בַּסֻּכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃ (יז) וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח בן

ריעוע גאַנצע צאַהלרייכע פֿאָלקסמענגע? איך געבע זיא נאָך הייטע אין דיינע נע־ וואַלט, דאַמיט דוא ערקענ־ נעסט, דאַס אי"ך דער עוויגע בין. (יד) אחאב פֿראַגטע: דורך וועמ? — אונד ער ערווי־ דערטע: זאָ שפריכט דער עוי־ גע: דורך דיא יונגלינגע דער בעפֿעהלסהאַבער אין דען פּראָווינצען. ער פֿראַגטע פֿערנער: ווער זאָלל דען קאַמפֿף אַנפֿיהרען? אונד ער ערווידערטע: דוא. (טו) ער מוסטערטע דיא יונגלינגע דער בעפֿעהלסהאַבער אין דען פּראָווינצען, אונד עס וואַרען איהרער צוויי הונדערט צווייא אונד דרייסיג. נאָך איהנען מוסטערטע ער דאָס גאַנצע פֿאָלק, אונד אללע זאָה־ נע ישראל'ס בעטרוגען זיעבען טויזענד מאַן. (טז) זיא ריקטען אַם מיטטאָג אויס, אַלס בן הדד עבען אין דען פֿעלדהיטטען זיך ביז צור טרונקענהייט בערוישטע, ער אונד דיא קענינע, צווייא אונד דרייסיג אַן דער צאָהל, וועלכע איהם בייאשטאַנדען. (יז) אַלס דיא יונגלינגע דער בעפֿעהלסהאַבער דער פּראָווינצען נון אויס־ ריקּ־

ר ש "י

(יד) בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות שהיו בכל השרים על שאר הלומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה. יערוך לנגוח קודם: אתה. כח לאחה תחלה וכה תמיתנו ועתה תריעו: (טו) שבעת אלפים. לומר לחי הם שאמר עליהם כל הנרגים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים (לעיל י"ט י"ח): (טז) בסוכות. שעשה להם מסני החמה:

ב א ו ר

נהם בפירוש רש"י. (יד) בנערי שרי המדינות, הם בני הגדולים לעירי ימים העומדים בחצר המלך לשרתו (פחגען), ולזה ה' כזה להרחות כי אין מעצור לה' להושיע, כי הנערים האלה רכים וענוגים ולא יכלו עוד למלחמה (מדברי הרד"ק). מי יאסור, הרל"ק פירשהו מענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי רצה המלחמה נקרא חוסר, לפי שהוא מתחיל עכ"ל. הנה נסוף דבריו כוין גם לדעת החכם שעמיק שאמר כי חסר חכל מלחמה הוא רוצה התחלה (חנקניפֿען, חנקניפֿען), לך יותר נרצה שנקרא בר הכח חוסר לפי שעל ידו יחסרו ויתחברו המחנות יחדיו לפ"ו אל מטרה אחת כפי עצתו (דוא פֿערבינדונג דעם העערעם (וייטע), והנה בתחלה שאל נמי כלומר מי יכל רצונה להתגר מלחמה ואח"כ שאל מי יסי' לרצם ומנהיג וזה הוא שפירש רש"י מי יערוך לנגוח קודם, קולם מה שכתב רש"י עוד

בֶּן־הֲדַד וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים
יָצְאוּ מִשֹּׁמְרוֹן: (יח) וַיֹּאמֶר אִם־
לְשָׁלוֹם יָצְאוּ תִּפְשֻׂום חַיִּים וְאִם
לְמִלְחָמָה יָצְאוּ חַיִּים תִּפְשׂוּם:
(יט) וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי
שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר
אַחֲרֵיהֶם: (כ) וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ
אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־
הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים:
(כא) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־
הַסּוּס וְאֶת־הָרֶכֶב וְהָכָה בַּאֲרָם
מַכָּה גְדוֹלָה: (כב) וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ־
אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ: (כג) וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־

ארם

תרגום אשכנזי

ריקטען, אונד בן הדד זיך ער־
קונדיגען ליעם, דאַ בער כּטע־
טע מאַן איהם: עס זינד ליי־
טע אוים שמרון הערויסגעגאַנ־
גען! (יח) אונד ער אַנטוואָר־
טעטע: וואַן זיא פֿריערליכּען
זיננעם הערויסגעגאַנגען זינד,
זאָ נעהמעט זיא לעבענד גע־
פֿאַנגען, אונד זינד זיא צום
קריעגע אויסגעריקט, זאָ
זאָללט איהר (חוק זאָ מעהר) זיא
לעבענד געפֿאַנגען נעהמען.
(יט) יענע וואַרען אינדעם אוים
דער שטאַדט געריקט, דיא
יונגלינגע דער בעפֿעהלסהאַ־
בער אין דען פֿראָפֿיצען נעמ־
ליך, אונד דאַן העער, וועל־
כּעם איהנען פֿאָלנטע, (כ) אונד
יעדער (פֿאָן מיהנען) ערלעג־
טע זיינען מאַן, ארם מוס־
טע פֿליעהען, אונד ישראל
פֿערפֿאָלגטע זיא, אויך בן הדד
קעניג פֿאָן ארם ענטפֿלאָה
זאַממט ראָס אונד רייטעריי.
(כא) אונד דער קעניג פֿאָן ישרא־
ריקטע פֿאָר, שלוג ראָס אונד
וואַגען, אונד ריכּטעטע אונטער ארם איינע גראָסע ניעדערלאַגע אַן. (כב) איין פּרא־
פֿעט טראַט הין צום קעניגע ישראל'ס, אונד שפראַך צו איהם: געהע הין, פֿערשטער־
קע דיך, דענקע נאַך אונד איבערשוע אַללעם, וואַס דוא צו טהון האַסט; דען נאַך אומ־
לויף אוינעם יאָהרעם ווירד דער קעניג פֿאָן ארם הערַאַנריקקען געגען דך. — (כג) דיא

דיע־

ר ש י

(כב) לתשובת השנה. לזמן סופן דשתא:

באור

גל ידעתי להולמו. (יח) חפשום חיים, נודע הוא לכל מנין במקרא מה שהגיל הרמ"נמן בהקדמתו לתורה לנאמר ההנדל בין חפשום חיים ובין חיים תפשום, לולם לא גם דנריו נכונים מחול ויסודתם נדרכי הנפש, מ"מ כנר אמר הרלי"ל לפי שהי' שותה שבור לא ידע בלל לבלבל דנריו בשפט והכפל הדבר ואמר כעס חיים תפשום ופעס תפשום חיים. (כ) ופרשים, עס לחזקו פרשים שהיו עמו ולא פירש הכתוב כמה (רל"ק). (כא) ויצא, לפי מה שפירשתי הי' המלך רק מעריך המלחמה ועמד בשער העיר, ומשם נתן פקודיהו למערכת המלחמה ועתה נדף גם הוא לתריסם. (כב) לך התחזק, להעתי הכוונה כי ירדוף אחרי מחנה ארם ולא ישוב עד כלותם מנלתי השקיר להם נחריב וסליט, שלא לא תעשה כן לתשובת השנה

ונומר

אֲרָם אָמְרוּ אֱלֹהֵי הָרִים הֵמָּה עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם: (כד) וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם: (כה) וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס־כַּסּוּס וְרֶכֶב כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיַּעַשׂ כֵּן: (כו) וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל:

דיענער דעם קענינם פֿאָן ארם שפראַכען צו איהם: איהרע געטטער זינד וואָהל בערגגעטטער, דאַרים וואַרען זיא שטע־קער אַלס ווער; אַבער ווער וואָללען אין דער עבענע מיט איהנען קעמפֿען, דאַ ווערדען נעווים ווער שטערקער זיין אַלס זיא. (כד) אונד נאָך דיעזען פֿאָרשלאַג מאַנעסט דוא בעפֿאָלגען: ענטזעטצע יעדען דער קענינע זיינעם פּאָסטענם, אונד שטעללע פּאַשׂ (קעניגליכע טטעלופֿער) טרעטטער) אַן איהרע שטעללע. (כה) דוא זאָללסט דיר דיין העער זאָ פֿאָללצעהליג מאַכען, וויא דאַז העער, דאַז געפֿאַללען איזט; אוך (זאָולסט רוח) זאָ פֿיעלע ראָססע אַלס פֿריהער אונד זאָ פֿיעלע קריעגסוואַגען אַלס פֿריהער האַבען, אונד דאַן וואָללען ווער מיט איהנען קעמפֿען אין דער עבענע; נעווים ווערדען ווער שטערקער זיין אַלס זיא! ער גאַב איהרער שטיטמע געהאַר, אונד טהאַט אַלזאָ. — (כו) נאַך פֿערלויף איינעם יאָהרעם מוסטערטע בן הדד ארם (דיא סיריער), אונד צאָג הערַאַן נענען אפק, אום מיט ישראל

ובני

צו

ר ש "י

(כד) וסים פחות תחתיהם. מחוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למנוע מן: (כה) אם לא נחזק מהם. כלומר ותראה אם לא נחזק מהם:

ב א ו ר

וגומר, ונזה בנר הזהיר לומו כי גל יחון לת נן הדד אם יבוא לידו, אך לחתב לו עזה בדבר הנגיח והסיב לחור ימינו. (כג) אלהי הרים, כי שמרון היתי בגוים בוחב ההר (רלנ"ג). (בד) הסר המלכים, הכוונה בעלה הזחת לדעתי היא לפי שהמלכים לוים סרים כל כך למשמעתך וכל לחד יעריך מלחמה כפי רלונו אם להימין או להשמילל, ולזה לא יפעלו לחבלית לחת לטובת הכללי, ולא יביאו הנלוח, ולכן שים פחות תחתיהם שהמה בלא ענדיך ועל פיך ילאו ועל פיך ינואו לים על מקומו הרלוי. (כה) אותם, כמו לחם בדגם ובבים כמוהו ובן וילחמוני חנם (תהלים ק"ט ג') בא יחם הפעול חמורת וילחמו לחי. אם לא, שעורו ותראה אם לא וגומר, [וכבר העירו מנחלי התורה ז"ל כי בל אם ובל אם לא הוא נשנינים בחלה לשון שבועה, וע"ד חנאי שתאמר תשובתו מלד שהיא ענין רע כלומר אם יהיה הדבר, או אם לא יהיה, אז בל תושיב תהיה נדחת ממני ונדומה, ומזה יובן כי בל אם עד"ז הכוונה שלא יהיה הדבר הזה, ובל אם לא הכוונה שולחי יהיה הדבר ההוא, ומזה מבין תרגומי בבל מקומות בחלה. ד"המח]. (כו) אפקה, יש מחלוקות על מקום העיר הזאת, הרד"ק והכדי"ח אמר שהיא לפקה לצד ליסוכה, והגה לין ספק שהרד"ק רלה בחזקיסיליקה ויודע

והב"ח

(כז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים וַאֲרָם מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ: (כח) וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה וְלֹא־אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־הֲמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדֶךָ

הל׳ גלי דגז וידעתם

צו קעמפֿען. (כז) אויך דיא זֶאהנע ישראל׳ס האַטטען זיך געמוסטערט, זיך מיט פֿאַראַטה פֿערזעהען, אונד צאָגען אהנען ענטגעגען. דיא זֶאהנע ישראל׳ס לאַגערטען איהנען געגענאיבער, צוויא הייפֿליין ציעגען עהנליך, וועהרענד ארם דאַז גאַנצע לאַנד בערעקטע. (כח) דער נעטטע ליכֿט מאַן טראַט הערבייא, היעלט איינע רערע אַן דען קעניג פֿאָן ישראל, אונד שפּראַך: אַלוֹא האַט דער עווינע גענשפּרעכֿען: וויל ארם געוואַנט האַט, דער עווינע איזט איין בערגגאָטט, אונד קיין נאָטט דער טהעלער, דרום ווילל איך דיעזע גאַנצע גראָסע מענגע אין דיינע געוואַלט געבען, דאַמיט

ר ש "י

(כז) וכלכלו. פרנסת לידה למלחמה הלטיידו הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה. וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קנולי עזים ותין לו דמיון. ומנחם מבריו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן (ברכות ל׳ ל״ו) חשפי שובל (ישעיה מ״ו ב׳) ופשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד (שיר השירים ד׳ ח׳) כשיורדין מן ההר נתגלה ההר: (כח) ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳. אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר לריך לדרוש למירה רחשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך למירה שניי׳ אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת איש חרמי מידך וגומר (לקמן פסוק מ״ב):

ב א ו ר

שהה״ל אל לחפקה כאן רק במקום למ״ד בתחלתו, שהרי הוא כתב וז״ל ואף שמלינו לחפק בנחלת לחזר, הנה זה לחפק הי׳ לבני יהודה כי לחזר ממלכת לחזקב הי׳, הנך רואה שלא נתחלף לו לחפק בלחפקה רק שלדעתו לחפק ולחפקה לחד הוא כמו גנע וגנעה כי חשב שלא נתנו ישראל את חרס ענוד בלולם ועמדו על הפרק למנעו, ולכן לחמר שלין זה לחפק בנחלת לחזר לפי שלחזר ממלכת לחזקב היתה, והרד״ק לחמר ולהיות ממלך ליהודה שהי׳ בשלום עם מלך חרס עלה להלחם שמה ע״כ, ולדבריו נראה שמלך חרס הסב נכוונה את גבול ישראל ובח שליכם דרך ארץ יהודה מלד שלא חשבו כי תקום מלחמה, ולחריס לחמרו שהוא לחפק בארץ לחזר ולחכמי העמים עוד עיר לחרת שמה כן, ולין להלריך בדברים שלין להניח עליהם מופת מוכך. (כז) חשיפי עזים, מלת חשיפי לין לו לח והמפרשים והמעתיקים נתנו כמו שם עדרי עזים שדרכם לעלות בהרים, והנה נראה שהי׳ שם על הגבול שני הרים גבוהים וארך בר ביניהם וחלקו ישראל לשתי מחנות חלה עמדו על ההר מזה וחלה על ההר מזה לנלחתי את את חרס לענוד ויען הי׳ נגד חרס ישראל לך מתי מספר היו נראים כעדרי העזים. (כח) יען אשר, כפי לחזר בתרנו לעיל (כ״ב) כוונת הכתוב שלף שלין מן הרלוי כי יתן ה׳ עוז לחחזק לפי שלא מלא לחרי ה׳ ולא התחזק ביחות להכות בחרס מכה גלתי סרה כלחזר לוה הנביח, בכל זאת יען לחמרו חרס וגומר לבן עוד יבלא עזרתי, ועל מה שבח ויאמר שתי פעמים לחמר הרד״ק שהוא לחזק ולדעת חז״ל היו שתי לחמירות (עיין רש״י והוא מתנחומא), ולדבריהם נאמר לפי דרכנו שלחמירה הרלשונה היתה להוכיחהו על כי לא שמר לת פקודתו כלחזר

לחמרנו

וְיֵדַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (כט) וַיִּחֲנוּ
אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה
וַיַּכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־אֲרָם מֵאָה־
אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד׃ (ל) וַיָּנֻסוּ
הַנּוֹתָרִים וַאֲפֵקָה אֶל־הָעִיר וַתִּפֹּל
הַחוֹמָה עַל־עֶשְׂרִים וּשְׁבָעָה אֶלֶף
אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא
אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחֶדֶר׃ (לא) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא שָׁמַעְנוּ כִּי־
מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד
הֵם נָשִׂימָה נָא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ
וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצְאָה אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ׃
(לב) וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם
וַחֲבָלִים בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ עַבְדְּךָ בֶן־
הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר
הַעוֹדֶנּוּ חַי אָחִי הוּא׃ (לג) וְהָאֲנָשִׁים

מיט איהר ערקעננעט, דאַס
איך דער עוויגע בין. (כט) זאָ
לאַגערטען זיא, איינער גע־
גענאיבער דעם אַנדערן, זיע־
בען טאָגע. אַם זיעבענטען טאַ־
גע בענאַן דער קאַמפף, אונד
דיא זאָהנע ישראל'ס שלוגען
פּאָן ארם הונדערט טויזענד
מאַן פֿוספּאָלקעם אַן איינעם
טאַגע. (ל) דיא איבריגען פֿליה־
טעטען זיך נאַך אפק אין דיא
שטאַדט היניין, אונד דיא מוי־
ער שטירצטע אויף דיא איב־
ריגען זיעבען אונד צוואַנציג
טויזענד מאַן. בן הדד אַבער
פֿלאָה אַלס ער אין דיא
שטאַדט קאַם פּאָן איינעם צימ־
מער אין דאָן אַנדערע. (לא) דאַ
שפראַבען זיינע דיענער צו
אים: זיעהע דאָך! וויר האַ־
בען נעהאָרט, דאַס דיא קע־
ניגע דעם הויזעם ישראל גיטי־
גע קעניגע זינד; וויר וואָללען
זעקקע אום אונזערע לעבען
אונד שטריקקע אום אונזע־ע
קעפּפּע לעגען, אונד זאָ הינ־
געהען צום קעניגע פּאָן ישרא־
פֿיעללייכט לעסט ער דיך אַם
לעבען. (לב) זיא לעגטען נון
זעקקע אום איהרע לענדען,

ינחשו

אונד שטריקקע אום איהרע קעפּפּע, אונד קאַמען זאָ צום קעניגע פּאָן ישראל מיט דען
וואָרטען: דיין דיענער בן הדד שפריכט: מעכטע דאָך דאַז לעבען מיר געשענקט זיין.
אונד יענער ערוויערערטע: לעבט ער נאָך? ער זיא מיין ברודער! — (לג) דיא לייטע

וואַ־

באור

למרנו. (כט) ויחנו, הנה מרס לח העפילו לעלות ההרה כי למרו מלהי הריס מלהיהם
וישרחל פחדו מהמונם ולח רלו להחגרה נהם עד חשר הרהיב הניח עוז בנפשם ולח ירחו
מן ההריס ונפלו על מחנה מרס (מדנרי החכם ווחפוזחהן). (לא) כי מלכי חסד, לדעתי
כי הזכי היח לחמת כלימר שמעכו כי מלכי ישרחל נחמת מלכי רחמים הס. שקים, לסימן
החנל כי יחחנלו על מלנם עם יומת. וחבלים, לסימן הכניעה ועכדות נחלו המה בנפר כחשרו

יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ הַמְּמֶנּוּ
וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר
בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד
וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה: (לד) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי
מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחֻצוֹת תָּשִׂים
לְךָ בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי
בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנִי בִּבְרִית אֲשַׁלֵּחֲךָ
וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית וַיְשַׁלְּחֵהוּ:
(לה) וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים

אמר

תרגום אשכנזי

וואַרען ליסטיג, זיא בעאיילט
טען זיך, דאַריבער געווויסהייט
פֿאָן איהם צו ערלאַנגען, אונד
שפּראַכען: דיין ברודער בן
הדד — — ער אַבער שפּראַך:
געהט נור הין, אונד האָלט
איהן הערבייא. בן הדד קאַם
צו איהם הערוים, אונד ער
האָב איהן צו זיך אין דען וואַ־
גען. (לד) ער (בן הדד) שפּראַך
צו איהם: דיא שטעדטע, וועל־
כע מיין פֿאַטער דיינעם פֿא־
טער ענטריסען האַט, ווילל
איך צוריק שטעללען, דוא
קאַננסט דיר מאַרקטפלעטצע
אין דמשק אַנלעגען, וויא זיא
מיין פֿאַטער אין שמרון אַנ־
לעגטע. — מיט דיעזער פֿערבינדליכקייט ווילל איך דיך ענטלאַסען (שזיתך אחאב).
ער שלאָם איין בינדנים מיט איהם, אונד ענטליעם איהן. (לה) איינער פֿאָן דען פּראָפֿע־
טען

ר ש " י

(לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ינחשו לשון מנחש לומרו כיון שנתלו דברי שלום בפיו תפילו שלח נמתנוין סימן טוב הוא זה. וימהרו להחזיק הדבר. ויחלטו לשון למיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) כרחו הדבר מפיו שלח יחזור בו והס' של ויחלטוה נוטה במסורת לשתי התיבות כחילו נכתב ויחלטוה ממנו חס ממנו יצא הדבר נכוונת הלב: (לד) ויאמר אליו. בן הדד העריס לשבר לקח לקני מחת לכיך עמרי תשיב לך: וחוצות תשים לך בדמשק. ותהי מושל בה והיה רצה למלכותי כשבר גם לקני נשומרון עיירך על כרחך וכל זה היה לומר מירחה לומר לו לחחב

וקני

ב א ו ר

מיד מלך ישראל. (לג) ינחשו, עזו נערמת נחש כי הנחש הי' מני לז תמונת החנמה והערמה, (דצ"ו ביולד דער קוגהייט חונר דער ליסט), שכיון שמעו ממנו שלמר לחי שינו לח טעמם שנתחלה לחמרו עבדך בן הדד ועתה לחמרו לחיך בן הדד וזה הי' רק תחלת דברים, כי רלו לרחות מה יענה לח גם הס יחמרו לחיך ולחו שחק הי' עוד מדברים על לבו להניד לו לח כל מה שיתן בן הדד חסת נפשו, חולם לחחב לים נמהר נפשו לח נתוס לכלות דבריהם לך לומר קחוהו לחי כי נבר השלמנו ולך עמו ולח עמנס לדבר כחים לל לחיו. וימהרו ויחליטו, שניהם לשון מהירות כמו שתרגם יונתן ותטפום מניה כלומר כמעט יצח מפיו הדבור לחי הוח מיד חטשו המה הדבר ולחמרו גם לחיך (מרד"ק), וה"ח של הממנו נמשך למעלה ויחלטוה ממנו, כן פירש רש"י ורד"ק וכן הנתיק יונתן. (לד) והחוח, כת"י סוקין להוציא גם בני ישראל לעשות מסחר וקנין ביתר תועבי עיר דמשק מבלי לשלם לי דוס מנס ומס נעבור זלת. ואני בבריח, חלה דברי לחחב כלומר חנני חשלחך בברית הזה לשבר עמך כרחנו ולח לנקש ממך דוס ערכון שתקיס דבריך לך לשלחך מיד בשלום.

בדבר

אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה הַכֵּינִי
נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ: (לו) וַיֹּאמֶר
לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ
הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ
הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ: (לז) וַיִּמְצָא אִישׁ
אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי נָא וַיַּכֵּהוּ
הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ: (לח) וַיֵּלֶךְ הַנָּבִיא
וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ אֶל־הַדָּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ
בָּאֵפֶר עַל־עֵינָיו: (לט) וַיְהִי הַמֶּלֶךְ
עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
עַבְדְּךָ יָצָא בְּקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ
וַיֹּאמֶר שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־

טען: שילערן שפּראך צום אַנ־
דערן: אין אויפֿטראַג דעם עווי־
גען, שלאַגע מיך! — אונד
דער מאַן ווייגערטע זיך, איהן
צו שלאַגען. (לו) דא שפּראך
ער צו איהם: ווייל דוא נישט
געהאָרכסט דער שטימע
דעם עווינגען, זאָ ווירד דיך,
זאכאַלד דוא פֿאָן מיר וועגג־
העסט, איין לעווע ערשלאַגען.
אונד אַלס ער פֿאָן איהם וועג־
גינג, דא טראַף איהן איין
לעווע, אונד ערשלוג איהן.
(לז) אינדעם פֿאַנד יענער אי־
נען אַנדערן מאַן, אונד שפּראך:
שלאַגע מיך דאָך! ער שלוג
איהן זאָ לאַגג, בי־זר פֿער־
וואונדעט וואַר. (לח) דער
פּראָפֿעט גינג נון הין, שטעלל־
טע זיך דעם קעניגע אַם וועגע,
אונד מאַסקעטע זיך אינקענטליך,
אינדעם ער דען טורבאַן אין
דיא אויגען דריקטע. (לט) אַלס

השקד

נון דער קעניג פֿאָראיבערצאָג, דא ריעף ער דעם קעניגע ענטגעגען, אונד שפּראך: דיין קנעכט צאָג הינוים אין דען קאַמפּף, אונד עס קאַם יעמאַנד הין, אונד בראַכטע מיר איינען מאַן, אינדעם ער שפּראך: בעווואַך דיעזען מאַן! וועז ער פֿערמיסט ווירד, זאָ האַפּ־

רש"י

ואני נכנית הזאת לאחוך: (לה) הכיני נא. סימן זה רע על לאחוך שאמר לו הנביא על פי הנבואה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחוך: בדבר ה'. הקב"ה אמר שאכה אותי: (לו) ופצוע. מכת מבורה: (לח) ויתחפש נאפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדים הוא לו חיפוי נאפר מירגמו יונתן במעפרת הוא סודר: (לט) והנה איש סר. מן הדרך אלי: ויבא אלי איש. שנוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם ינרא לעין לא נפקד

באור

(לה) בדבר ה', שאמר לו כי ה' כוה בן והוכיר שהי' זה הלוים רע הנביא והכיר לותו וידע כי דבר ה' קמת בפיהו ולכן נענש באשר לא שמע לקולו, והנה דעת כל המפרשים הי' זה משל לאחאב שלוה לותו ה' להכרית את ארם והוא המליט את בן הדד. לכל יקשה כי לא נזכר הכווי הזאת בנתוב אם לא נאמר שהוא בכלל לך התחזק כמו שנתבנו, ולולם מה שייתר יפלא הוא שהרי לאחאב לא רצה ולא ידע מזה דבר בנרולה מהבנין ואיך יקח ממנו מוסר? ולולי בעבור זאת נאמרו חז"ל דרך לאחת ולאמר כי בחבירתו נרפא ישראל כי היו רלוין למות במלחמה ברמות גלעד כמו לאחאב שהרי לאמר הנביא ועמך תחת עמו לך שהנביא כפר בדמו עליהם. (לח) באפר, הנכין בדעת הרד"ק שהוא הפך מן פלר והוא מנסת נגד לו כעיף, וי"ת וכריך במעפרת וגם הוא בסוי הלאם (עיין ערוך ערך מעפרת). (לט) סר, סר מדרכו ויבא אלי.

הֶפְקֵד יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃ (מ) וַיְהִי עַבְדְּךָ עֹשֶׂה הֵנָּה וָהֵנָּה וְהוּא אֵינֶנּוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כֵּן מִשְׁפָּטֶךָ אַתָּה חָרָצְתָּ׃ (מא) וַיְמַהֵר וַיָּסַר אֶת־הָאֵפֶר מֵעַל עֵינָיו וַיַּכֵּר אֹתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי מֵהַנְּבִיאִים הוּא׃ (מב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן שִׁלַּחְתָּ אִישׁ־חֶרְמִי מִיָּדֶךָ וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ׃ (מג) וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹנָה׃

כא (א) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כֶּרֶם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי

מעלי קרי. הם׳ נפשת אשר

האַפֿטעט דיין לערען פֿיר דאז זיניגע, אָדער דוא בעצאהלסט איין טאַלענט זילבער. (מ)וועה׳ רענד דיין קנעכט זיך נין דאַ אונד דאָרט בעשעפֿטיגטע, וואַר ער ניכט דאַ — דער קע׳ ניג פֿאָן ישראל שפראַך צו איהם: דיין אורטהיל איזט בעשטיממט, דוא זעלבסט האַסט עס געפֿעללט. (מא) שנעלל ריקטע נון יענער דען טורבאַן אויס דען אויגען, אונד דער קעניג פֿאָן ישראל ערקאַננטע, דאַס ער פֿאָן דען פראָפֿעטען זייא. (מב) דער פראָפֿעט שפראַך צו איהם: אַלזוֹ שפריכט דער עווינע: וויל דוא דען מאַן, פֿאָן מיר דעם טאָדע געווייהט, אויס דער האַנד ליעסעסט, זאָ זאָלל דיין לעבען האַפֿטען פֿיר זיין לעבען, אונד דין פֿאָלק פֿיר דאַז זיניגע. (מג) היערויף צאָג אחאב אונמוטהיג אונד פֿערדריסליך נאַך הויז, אונד קאַם אין שמרון אַן.

כא (א) פֿאָלגענדעם גשאַה נאַך דיעזער בענעבענהייט: נבות דער יזרעאלי, דער אין יזרעאל

ר ש " י

ממנו לים (נמדבר ל״ג מ״ט) לצון חסרון: (מ) והוא לינגו. נרא לו: לחם חרבה. לו נפש לו בנר נסף: (מב) לים חרמי. לים מלחמתי לצון חירוס ולצון חירוס נופל במלחמה וכן על לדוס תרד ועל עם חרמי (ישעיה ל״ד ה׳). ומ״ל כמה מלודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל ניכך: (מג) סר וזעף. נסים ודוי רוחו סרה ממנו:

כא (א) ויהי לחר הדברים האלה. עוד לחרת לקרב מיתתו:

ב א ו ר

(מ) אחה חרצת, ר״ל לחם לחה הודית נתנתי עם היותך בלתי מחויב בו הנה לחה חרלת הדין וכה יהי׳ מפיהך (הרד״ק). (מב) איש חרמי, לשר לחניי החרמתי וזה שתרגם יונתן דמיך קטול, והרלב״ג פירש החים לשר לכדתי בחרמי וברשתי לחת לויתן בידך כי לך הי׳ לו מקוס למים. מיד, ענינו מידך. (מג) סר, ענינו סר רוח ונשמט הסומך ולכן בלי נפתח הסמ״ך בדין הסמיכות כמו זר מן זך. וזעף, כלומר נסערת נפש מענין ויעמד היס מוערו (יונה ל׳ ט״ו):

אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל אֶצֶל הֵיכַל
אַחְאָב מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן: (ב) וַיְדַבֵּר
אַחְאָב אֶל־נָבוֹת ו לֵאמֹר תְּנָה־
לִי אֶת־כַּרְמְךָ וְיִהְיֶה־לִי לְגַן־יָרָק
כִּי הוּא קָרוֹב אֵצֶל בֵּיתִי וְאֶתְּנָה
לְךָ תַּחְתָּיו כֶּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם
טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְּנָה־לְךָ כֶּסֶף
מְחִיר זֶה: (ג) וַיֹּאמֶר נָבוֹת אֶל־
אַחְאָב חָלִילָה לִי מֵיְהוָה מִתִּתִּי
אֶת־נַחֲלַת אֲבֹתַי לָךְ: (ד) וַיָּבֹא
אַחְאָב אֶל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף עַל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלָיו נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לְךָ
אֶת־נַחֲלַת אֲבוֹתָי וַיִּשְׁכַּב עַל־
מִטָּתוֹ וַיַּסֵּב אֶת־פָּנָיו וְלֹא־אָכַל
לָחֶם: (ה) וַתָּבֹא אֵלָיו אִיזֶבֶל
אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מַה־זֶּה רוּחֲךָ

יזרעאל וואהנטע, האטטע
איינען וויינבערג, נעבען דעם
פאללאסטע דעם אחאב, קא־
ניגם פאן שמרון. (ב) אחאב
רעדעטע דעו נבות אן, וויא
פאלגט: איבערלאסס מיר
דיינען וויינבערג; ער קאן
מיר צום געמיזע־גארטען דיע־
נען, וויל ער זא נאהע אן
מיינעם הויז ליענט. איך
ווילל אן דעסטען שטאטט
דיר איינען פארציגליבערן
וויינבערג גענען אדער ווען
עם דיר בעסער שיינט, דען
ווערטה דעסזעלבען אין באא־
רעם גלד ע בעצאהלען.
(ג) אבער נבות ערווידערר־
טע דעם אחאב: בייט עווי־
גען! עס זייא פערנע פאן מיר,
דיר צו גענען דאז ערבגוט מי־
נער פאטער. (ד) אחאב קאם
נאך הויז, אונמוטהיג אונר
פערדריסליך, איבער דיא אנט־
וואָרט, וועלכע איהם נבות
דער יזרעאלי געגעבען, אינ־
דעם ער שפראך: איך ווילל
דיר ניכט גענען דאז ערבגוט
מיינער פאטער; ער לענטע

הס' נפתח סרה

זיך אין זיין בעטטע, וועגדעטע זיך אום, אונר גענאם קיינע שפייזע. (ה) דא קאם
זיינע פרויא איזבל, אונר רעדעטע איהן אן: וואס איזט עס דאס דיין גייסט אונטו־

טהיג

ר ש "י

(ב) מחיר זה. הכרם הזה:

באור

כא (ב) לגן ירק. הוא העצב שהיה מחבל לחרס (רד"ק), וכדברי חז"ל השתמשו נרבני ירקות
על הנמחים העולים בצלחן בני לחרס ובזה נבדל יָרָק מן יֶרֶק כי יֶרֶק נאמר על
כל צמח תחר מראהו ירוק יָרָק רק הנמחים שהם למחבל החרס בגן הירק (דברים י"א י')
חרמת ירק (מצלי ט"ו י"ו) וגן הירק הוא מה שקורין בל"א (קיכענגאַרטען, געמיזגאַרטען)
ויען הי"ר הכרם הזה סמוך להיכל מחמד לזה אחל אותו לנוכך בלאנו. אם טוב, יחסר
וי"ו, ובעודו ואם טוב בעיניך וגומר וכן בלה מלת או בכתוב ה'. (ד) סר וועף, עיין מה
שכתבתי בסוף פרשה הקודמת. ויאמר, בלומר על זאת תרה לו ניותר כי לאמר לא אתן לך,

סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לָחֶם: (ו) וַיְדַבֵּר
אֵלָיו כִּי־אֲדַבֵּר אֶל־נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי וָאֹמַר לוֹ תְּנָה־לִי
אֶת־כַּרְמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם־חָפֵץ
אַתָּה אֶתְּנָה־לְךָ כֶּרֶם תַּחְתָּיו
וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לְךָ אֶת־כַּרְמִי:
(ז) וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ
אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל־
יִשְׂרָאֵל קוּם אֱכָל־לֶחֶם וְיִטַב
לִבֶּךָ אֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶת־כֶּרֶם נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי: (ח) וַתִּכְתֹּב סְפָרִים
בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחְתֹּם בְּחֹתָמוֹ
וַתִּשְׁלַח הַסְּפָרִים אֶל־הַזְּקֵנִים
וְאֶל־הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ
הַיֹּשְׁבִים אֶת־נָבוֹת: (ט) וַתִּכְתֹּב
בַּסְּפָרִים לֵאמֹר קִרְאוּ־צוֹם

ספרים קרי. והשבו

טהינ איזט, אינד דוא קיינע שפייזע נעניעסעט. (ו) ער ערווויעדערטע איהר: וויל איך נבות דען יזרעאלי אַנגע= רעדעט, אינד צו איהם גע= שפראָכען האָבע, איבערלאָס= סע מיר דיינען וויינבערג פֿיר באָארעס געלד, אָדער איך געבע דיר, וואן דוא ווילסט, איינען וויינבערג אַן דעסטען שטעללע; ער אַבער שפראַך: איך נעבע דיר מיינען וויין= בערג ניכט. (ז) דאָ שפראַך זיי= נע פֿרויא איזבל צו איהם: דוא זאָללסט יעטצט דיא רעגיערונג פֿיהרען איבער ישראל? — שטעהע אויף, נע= ניעסע שפייזע אונד דיין הערץ זייא וואהלגעמוטה. איך ווילל דיר שאַפֿען דען וויינבערג נבות דעם יזרעאלי. (ח) זיא שריעב בריעפֿע אים נאָמען דעם אחאב, פֿערזאָה זיא מיט זיינעם זיעגעל, אונד שיקטע דיא בריעפֿע אַן דיא על= טעסטען אונד אַן דיא עד= לען זיינער שטאָדט, דיא נעהמלך מיט נבות צוזאַמ= מענוואָהנטען. (ט) זיא שריעב אין דען בריעפֿען פֿאָלגענדעם: לאַסט פֿע־זאַממלונג אַנ=

ר ש "י

(ח) אל הזקנים. זקני משמי סני דנהמת: (ט) קראו ניס. וניוס ניס ידברנס לנכוד

באור

שים נמשמעו טוב מתי לותו לחיים לאחר מחזר לתן לותו לך. (ו) כי אדבר, הרד"ק לחזר שהוא עתיד במקום ענר ונלמת שהוא להורות על התמידות כמו נכה יעזה לזיוב על פי ה' יקנו וכדומה כי חתלב דבר עמו פעמים רבות על הדבר הזה והוא הביב תמיד כדברים הללה ולף שהכתוב לא הזכיר. (ז) אתה עתה, לדעתי לומרה זלת דרך התול ולעג הנה עתה לתם הרלית כי תעשה מלוכה על ישרלל לם מדבר קטן נזה סרה רוחך והיית כלים לין לול, ולמפרשים דרבים שונים נזה וכל דרך לים יפר בעיניו. [(ח) החרים, שרים היושבים נסוד הזקנים מפלת חזינות מזכותם, ולף לם עוד לעיריס הם לימים, ונקריתו מוריס לם על שם שהם לונשים בגדי חור ושם לתפלרת, לו לפי שהם בני חורין מכמה ענודות המוטלות על שכם שלר העם. חישבים, שיעורו לדעתי היושבים לנסף מעפט לת נבות, כי הוא נרלשם במנוקד נפתוק הכל. ד"המח]. (ט) קראו צום, הנגון לדעתי כדעת הריק"ם שענינו

וְהֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ (י) וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־ בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וְיָעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ וְסִקְלֻהוּ וָיָמֹת׃ (יא) וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים וְהַחֹרִים אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ כַּאֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם אִיזֶבֶל כַּכָּתוּב בַּסְּפָרִים אֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם׃ (יב) קָרְאוּ צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ (יג) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי

האנשים

זאגען, אונד זעטצעט נבות אן דיא שפיטצע דעם פאלקעס. (יג) דא קומען צוויי מענשען, פאם ניעדריגסטען פאלקע, איהם גענענאיבער, וועלכע ווידער איהן צייגען, אונד שפרעכען: דוא האסט גאטט אונד קאניג געלעסטערט; פיהרעט איהן אלסדאן הינוים אונד שטייניגעט איהן צו טאדט. (יד) דא טהאטען דיא שטאדטמעננער, דיא עלטעסטען אונד דיא עראלטען, וועלכע דיא מיטבעוואהנער זיינער שטאדט וואהרען זא וויא עם איזבל אן זיא ערלאססען, נאך פארשריפט דער בריעפע נעהמליך, דיא זיא אהנען צוגעשיקט האט. (יד) זיא ליעסען פערזאמטע

לונג אנזאגען, אונד זעטצטען נבות אן דיא שפיטצע דעם פאלקעס. (יג) דיא צוויי ניע־

באור

לסיפת העם וכן ביום לוס (ירמיה ל"ו ו'), לך שלדעתו הוא מענין לומת הגילין שאמרו חז"ל, ולי נראה יותר לפי שביום הלוס הי' דינם להקבץ יחד, היעתק הסד הזה לכל לסיפה. והושיבו את נבות, הגה נבות הי' ננגד בעירו ודרכו לשבת בראש העם ולכן לותה שנם עתה יעשו כן שבל ירגישו העם שנבר כלתה חליו הרעה מחת השופטים טרם נתו למשפט, לך יעשו עלמס כחלו לח ידעו דבר וידברו עמו מלרבי העיר וכדומה ונפתע פתאום יעמדו העדים. (י) בני בליעל, ירחה לי כי לכוונה מיומדת הזכירה לחזבל בני בליעל לף שנודע הוא כי זולת חים בליעל לח יעיד לדם עדות שקר לשפוך דם נקי, לך רלתה להודיעם שלח יחשבו לפתות לזה לנשים כשרים בלבבי חלקלקות ורב מתן להכטדק בעיני העם, רק יקחו בני בליעל (לם גם המה חינם מוחזקים לחנשי חמת) לחר נעד לגורות כסף ימהרו לעשות כן ולח יחקרו המשפט. והיה לח חשבה לם יהיו העם מרגישים לך לם ים קלת לל משפט נדבר, כי להמיתו בלח משפט כלל לח הי' לחל ידה כמ"ש הרד"ק כי ירחה לת העם שהרי לחתב לח הי יכול לקחת בחזקה כרס נבות. ברכת אלהים ומלך, כפי משפט הלשון לשמור המדרגה (דיח שטיינערוב) כדרך לח זו לף זו (עיין תל"ע פרחב תקל"ב ח"ג דרכי הלשון) הי' רלוי לומר נהיפך מלך ואלהים, לך שזה מורה כי אנשה חמונה מן הארץ והיתה קללת המלך יותר מגונה מקללת אלהים, או נאמר שהחלקים כאן כמו אלקים לח תקלל שהורחתו שופטים ונבות נהרג על שקלל מלכו. (יא) אשר היושבים, בשתי הידיעות והי' בשתי היושבים או חבר יושבים, ונמקרח הנדפס עם המקפן בשנת תס"ו (מקיס הדפוס לח נרשם) נשמט בשת מלת חבר ולח ידעתי לם היח ט"ס או ע"פ נוסחח חחרת, וגם יונתן תרגם רק בידיע' לחת, [וביעור הכתוב לדעתי כן הוא: ויעשו חנשי עירו הזקנים והחורים ר"ל החנשים השופטים בעירו, לף כי הם היושבים בעירו מני לז, והם עלמו ונשרו, לף יודעי שמו ולקוי, בכל זאת עשו כחבר שלחה חליהם חיזבל וכו'. דברי המתרגם]. (יג) שני האנשים, חבר

ניעדערטרעכטיגען מענשען
קאמען אונד זעטצטען זיך
איהם געגענאיבער; דיעזע
ניעדערטרעכטיגען לייטע,
צייגטען אין געגענוואַרט דעם
פֿאָלקעס, ווידער נבות, מיט
דען ווָארטען: נבות האַט
גאָטט אונד קאָניג גע-
לעסטערט. דאַרויף פֿיהר-
טע מאַן איהן צור שטאַדט הי-
נייס, וואַרף איהן מיט שטיי-
נען דאַס ער שטאַרב. (יד) נון
שיקטען זיא אַן איזבל דען בע-
רימט: נבות וואַרד געשטיי-
ניגעט אונד שטאַרב. (טו) אַלס
איזבל האָרטע, דאַס נבות
געשטיניגעט וואָרדען אונד
געשטאָרבען זייא, דאַ שפּראַך
זיא צו אחאב: וואָהלאָן, נים
אין בעזיטץ דען ווייגבערג פֿאָן
נבות דעם יזרעאלי, דען ער
פֿיר באַארעם גאַלד צו גאָבען
זיך וויידערטע; דען נבות לעבט
נימט מעהר, זאָנדערן איזט
טאָדט. (טז) אַלס אחאב האָר-
טע, דאַס נבות טאָדט זייא,
דאַ מאַכטע אחאב זיך אויף,
אום זיך אין דען ווייגבערג
נבות דעם יזרעאלי הינאַב צו
בעגעבען, אונד דעגזעלבען
אין בעזיטץ צו נעהמען. (יז) דאַ

ערגינג דאַז וואָרט דעם עויגען אַן אליהו דען תשבי, ווייא פֿאָלגט: (יח) מאַכעדיך אויף,
געהע ענטגעגען דעם אחאב, קאָניג ישראל'ס צו שמרון, ער איזט אים ווייגבערג דעם
נבות

ר ש " י

בעגירות שנידס: (יג) נגד נבות. חילוף של קללה ותרגיס נדיף נבות קדס ה' ומלבח
לט: (טו) קום רד. יש מחכמים לומריס הרוגי מלכות נכסיהס למלך ויש מהן לומריס כן

ב א ו ר

שכרו ולזה בא בה"ן הדעת: ויעדהו, למר הכנוי ולא"כ את נבות כמו ותרקהו את הילד
ורגיס ככה (הרד"ק). (טו) קום רש, כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך (המפרשים), וכבר נודע המנהג
הזה גם בימים המקדמונים. (יח) אשר בשמרון, סס מוצנו, לך עתה תמצאהו בזרעאל
(מרד"ק)

נְבוֹת אֲשֶׁר־יִזְרְעֶאל שָׁם לְרָשְׁתּוֹ׃ (יט) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יְלַקְּקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃ (כ) וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הֲמְצָאַתְנִי אוֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ (כא) הִנְנִי מֵבִיא* אֵלֶיךָ רָעָה

מביא קרי ובערתי

נבות, וואהין ער זיך בענאב, אום דיעזען אין בעזיטץ צו נעהמען, (יט) אונד זאג איהם פאלגענדעס: אלזא שפריכט דער עווינע: דוא האסט געמארדעט אונד אוך שאן דיא ערבשאפט איבער, נאממען? — דאן שפריך צו איהם, וויא פאלגט: אלזא שפריכט דער עווינע: אן דער שטעללע, וואו דיא הונדע אויפלעקטען דאס בלוט דעס נבות, זאללען דיא הונדע אויך דיין בלוט אויפלעקען. (כ) אחאב שפראך צו אליהו: האסט דוא מיך ענדליך ערטאפפט, מיין פיינד! — דיא, זער ערוויעדערטע: וואהל האבע איך (דיך) ערטאפפט. ווייל דוא דיך נון פייל גאבסט צו טהון וואס דען אוינען דעם עווינען מיספעללט, (כא) זא ווילל איך אונגליק איבער דיך בריני=

ר ש " י

לחי לחניו היה ולחיו ולחת בניו הרג ורלוי ליורעו: (כ) הזמכרך. מכרת לח עלמך להנעים לנורלך. התמכרך כמו והתמכרחם שם לחויבים (דברים כ"ח ס"ח):

באור

(זרד"ק). (יט) הרצחת. הנכון שה"ח לשלה ועל דרך חימה כלומר האתה רלחת לוחו כחויב וגם בחת ליכשו כחלו לחה קרובי וגוחלו? זחת חהי' שחלחך ותרחה מה יענך, וחם יודה לח חטחו לו ודנרת חלין (מדנרי הרדי"ח). במקום, הרלב"ג לחמר כי נמקום הוח לזו דוקח שהרי הכלבים לקקו דם לחחב על נרכת שמרון ולח ניזרעחל, רק הכוונה שגם הוח לח ימות מיתה טנעית והכלבים ילקקו לח דמו כחשר לקקו דם נניח, חך יותר נרחה דעת הרדי"ח שחשר ע"פ דרכו (עיין לעיל י"ט ט"ז מה שכתבתי נשמו) שנחמת היתה כלה ונחרלה מלח ה' לנחות כי כימי לחחב ימליך יהוח ויממה לח זכר לחחב ולם כי' זחת לו היתה נתקימה גם הנניחה הזחת כי יפול נחלק יזרעחל, לולם לחחרי לחשר נכנע לחחב ונחם ה' על הרעה לחשר דנר לעשות נתנטלה כל הגזרה ולח הניח ה' הרעה כ"ל כימי ננו ונו נתקיימו כל הדנרים כי נפל ע"י יהוח נחלקת שדה נבות היזרעחלי (מ"ב ט' ל"ה), ומה שנח לכלן (כ"ב ל"ח) וילקו הכלנים לח דמו נכנר ה', עיקר הכוונה שם על נבואת החיב הנניח שחשר לחחב יהיה נפשך תחת נפשו כי זה לח נתנטל, ולכוונה זחת מתורגם פה. [ולמנם כי תרגמתי כן נפשטות הענין, נכל זחת ירחה לי יפוב פשוט לכל פליחות המפרשים נזה וגם לנפל מלת הכלנים, כי מלת במקום היח ע"ד במקום חשר יחשר להם לח עמי לחם יחמר להם וגו' (הושע נ' ח'), שעיקרו ת ת (חנשטחטט) וטעם הכיחוב נזה, תחת חשר לקקו הכלנים דם נבות, ילקו פלנים גם לח דמך. דנרי המחרגם]. (כ) המצאחני, כלומר הן מלחת לימי נענין רע כחשר חפלת להחזימני כי על נן הדד לים חרמי חמלחי ולדיק ונקי הרנתי ולמר זה על לד השחלה כדרך הלשון. התמכרך, כחלו מכר עלמו לל הרע להיות לו ענד עולם (מדנרי

וּבַעֲרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב
מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב
בְּיִשְׂרָאֵל: (כב) וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ
כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס
אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ וַתַּחֲטֵא אֶת־
יִשְׂרָאֵל: (כג) וְגַם־לְאִיזֶבֶל דִּבֶּר
יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ
אֶת־אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל:
(כד) הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ
עוֹף הַשָּׁמָיִם: (כה) רַק לֹא־הָיָה
כְּאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר־הֵסִתָּה
אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ: (כו) וַיִּתְעַב
מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלּוּלִים כְּכֹל

אשר

הרגום אשכנזי

ברינגען, אינד (חלוֹם) הינ־
טער דיר הער פֿע־ט־לגען.
איך ווילל פֿע־ניכטען פֿאָן
אחאב יערען וואַנדפּיפֿער
(יערען הוכד) זאָ וויא אויך
אללעם פֿערוואַהרטע אונד
בעפֿעסטיגטע אין ישראל.
(כג) איך ווילל דיין הויז גלייך
מאַכען דעם חויוע ירבעם דעם
זאָהנעם נבט, אונד דעם הויז
זע בעשא דעם זאָהנעם אחיה,
וועגען דעם ארגערניסען
דאָז דוא גענעבען אונד ישראל
צו זינדען פֿערפֿיהרט האַסט.
(כג) אונד אויך איבער איזבל
שפּריכט זיך דער עוויגע אויס,
וויא פֿאָלגט: דיא הונדע זאָלֿ־
לען איזבל פֿערצעהרען, אין־
נערהאַלב דער מויער יזרעאל.
(כד) וואָס פֿאָן אחאב אין
דער שטאַדט שטירבט, וועד־
דען דיא הונדע פֿערצעהרען,
אונד וואָס אויף דעם פֿעלדע
שטירבט, ווירד פֿערצעהרען
דאָז געפֿליעגעל דעם הימ־
מעלס. — (כה) צוואַר איזט
ניעמאַנד געווען זאָ וויא
אחאב, דער זיך פֿייל גענעבען העטטע צור אויסאיבונג דעסיענינגען, וואָס דען אויגען
דעם עוויגען מיסֿפֿיעל, וואָצו איהן זיינע פֿרוא איזבל פֿערלייטעטע. (כו) ער טריעב
דעם גרייעלס נאָך מעהר, אינדעם ער דען אַבשיליכען גאָטצען נאַכגינג, גאַנץ זאָ
וויא

ר ש " י

(כג) נחיל יזרעאל. בנקעת יזרעאל. נחיל תרגומו של גיח: (כה) רק לא היה כאחאב. הכתוב מעיד עליו שלא היה נמלכים כמותו שירבעם וכל אשר לפניו עבדו את־העגלים מירא שם יעלה העם ירושלים תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והתאר להנעים: התמכר. נמכר לעבוט. רחיתי נירושלמי מיכל בית הלוי מושבינו היה וכל יום שם דמיו ונתן לעבוט:

באור

הרד"ק), ועיין מה שכתבתי בהמעמר לכי נרחצת על ויתנכר אליהם (נרחצות מ"ב ו'). (כב) אל הכעס, בעבור הכעס. (כג) בחל יזרעאל, בחומת יזרעאל. (כה) רק, מלת רק מורה על חיתוך כמ"ש הרד"ק בשרשים ויתפרש בענינים שונים, וכאן נראה לי שהוא כמו המלה (בוחל) בל"ת, והפסיק הזה נמשך על פסיק כ"ו, והכוונה שם גם לא היו כאחאב וגומר ויתעב מאוד וגומר בכל זאת ויסי בשמוע וגומר בענע. אשר, כמו באשר לו שהיו במקום שם כמו באשר נשיו יפעלו בלומר יען לו שם הכיתה. הסרה, בת דגם תמורת בת (רד"ק).

אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כז) וַיְהִי
כְּשָׁמְעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק
עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצׇם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק
וַיְהַלֵּךְ אָט: (כח) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר:
(כט) הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב
מִלְּפָנָי יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־
אָבִי* הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ
אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ:

כב (א) וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין
מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין
יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
וַיֵּרֶד יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־עֲבָדָיו הֲיְדַעְתֶּם כִּי־
לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים
מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם:

פתח נס"פ. אביא קרי. ויאמר

תרגום אשכנזי צט

וויא עם דיא אמורים געטהאן,
וועלכע דער עווינע אויסגע־
טריעבען האט פאר דען קינג
דערן ישראלים. (כז) אבער
דעננאך אלס ער יענע וואָרטע
האָרטע, דאַ צעררים ער זיי־
נע קליידער, טרוג אויענען זאק
אם קאָרפער, קאסטייעטע
זיך, שליעף אויף זעקען, אונד
ג׳ננ געבייגט אויפהער. (כח) רא
ערנינג דאַז וואָרט דעם עווי־
גען אן אליהו דען תשבי,
וויא פאלגט: (כט) האכט דוא
עם געזעהען, וויא אחאב פאר
מיר זיך דעמיטהיגעט? — דא־
פיר, דאם ער פאר מיר זיך
דעמיטהיגטע, ווילל איך דאז
אונגליק ניכט אין זיינען
טאגען קאמען לאסען; ערסט
אין דען טאגען זיינעם זאהן
נעם, ווילל איך קאמען לאס־
סען דאז אונגליק איבער זיין
הויז.

כב (א) דרייא יאהרע וואהנ־
טען זיא רוהיג, וואָ
קיין קריעג וואר צווישען ארם
אונד ישראל. (ב) אבער אים
דריטטען יאהרע, צאג יהושפט
דער קעניג פאן יהודה הינאב
צום קאניגע פאן ישראל.
(ג) דער קאניג פאן ישראל

שפראך צו זיינען דיענערן: איהר וויכסעט וואהל, דאם רמות אין גלעד אונז געהאָרט
אונד דאך שטעהען וויר אן, עס דער געוואלט דעם קאניגם פאן ארם צו ענטרייסען!
היע.

ר ש "י

(כז) ויהלך אט. יחף: (כט) לא תניח הרעה. רעת ביתו לא תניח בימיו אבל גוזרת
עליו: ילוקו הנלנים את דמו לי לכסר לבת בימי בנו אלא עליו:
כב (ב) בשנה השלישית. שנלח את בן הדד: (ג) ואנחנו מחשים. מתעלמים סימ"ו פיגר"י

באור

(כז) אט, עיין בהמעמר לפ' בראשית על התנהלה לאטי (בראשית ל"ג י"ד) והנה הלך לאט כדרך
שים לבך לרוחו ופחד גס מקול לעדיו כי לבו מתפעם בקרבו (געווישסענסבישסע).
כב (א) וישבו, היושבים בשלוש בי העיר בקטה ואין מלחמהובו'. (ג) רמות גלעד, הנגין

(ד) וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲתֵלֵךְ
אִתִּי לַמִּלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי
כְּסוּסֶיךָ: (ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־
דְּבַר יְהוָה: (ו) וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים כְּאַרְבַּע
מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הַאֵלֵךְ
עַל־רָמַת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי
בְּיַד הַמֶּלֶךְ: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה
מֵאוֹתוֹ: (ח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ו

תרגום אשכנזי

(ד) היערוף זאגטע ער צו יהושפט: ווילסט דוא מיט מיר ציהען אין דען קריעג ווי. דער רמות אין גלעד? אונד יהושפט אַנטוואָרטעטע דעם קאָניגע פאָן ישראל: איך וויא דוא, מיין פאָלק וויא דיינעס, מיינע ראָססע וויא דיא דיינע. גען! (ה) פערנער שפראך יהושפט צום קאָניגע פאָן ישראל: בעפאָנע ראָך ערשט ראַזוואָרט דעם עוויגען! (ו) דא פערזאַמעלטע רער קאָניג פאָן ישראל דיא פראָפעטען, אונגעפעהר פיער הונדערט מאַן, אונד שפראַך צו איהנען: זאָלל איך ציהען ווידער רמות אין גלעד צום קריעגע, אָדער זאָלל איך עס אונטערלאַססען? זיא אַנטוואָרטעטען: ציהע הין, דען גאָטט ווירד עס גע־בען אין דיא האַנד דעס קא־ניגס (ז) אונד יהושפט שפראַך: איזט ניכט נאָך איין פראָפעט דעם עוויגען דא, דען וויר בעפראַגען קאָננטען? (ח) דא אַנטוואָרטעטע רער קאָניג פאָן ישראל

מכי הספר נפסוקים אל

ר ש "י

בלע"ז: (ו) הלין פה נביא עוד. מקובלני לין נ' נביאים מתנבאים בל' א' וחלו כולם בל' א' לומרים:

באור

כדעת הרד"ק כי כאחר הזיב בן הדד את הערים אחר לקח מניו מיד עמרי היה הוא עוד מחזיק ברמות גלעד ונתן חיזהו לאחאב לזה, ואחאב לא רצה להלחם עמו בעבור זה, כי כבר שב לרם לאיתנו, ולכן אמר עתה אל ענדיו בפני יהושפט הידעתם כי לנו וגו', והה"ל לומר לשחלה רק לאחת כלומר הלא אתם ידעתם, ונהאחבדו עם יהושפט אחר לילה. (ד) כמוני כמוך, בא כ"ף הדמיון על המדומה ועל המדמה להשוות הדברים מכל צד, כלומר כאחר אתה תחיה נפשך בנפש כי מלחמתך אתה נלחם, כן גם אנכי אהיה עמך בצרה, ואחאר אחום על נפשי כן אחום עליך, וכן כעמי כעמך וגומר. (ו) ויתן אדני, רוב המפרשים הסכימו לדעת חז"ל שאחאב בערמה גזם לנביאי הבעל כי ינצחו בפס ה', אבל זה רחוק קצת מפס לא ידע יהושפט כי ליזבל רדפה את נביאי ה' מרדוף בלתי אחר ואיך יתאספו עתה אחרינא אלוה נביאים בפעם אחת. (ו) ויאסר, חז"ל לפי דרכם אהיו אחנבאים בשם ה' אמרו (סנהדרין פ"ט) אהרגים יהושפט בשקרותם, לפי שהיו אדברים דברים אחדים אבלי אלוף, ואמר אקובל אני אבית אבי אבית אחין שני נביאים אתנבאים בשנון אחד וכו' עיי"ש, ודבריהם בזה נכונים עד אחוד כי אך מה' אערכי לכ ואהנביאים אענה לטוב, ולזה כאעט הוא אן הגאנע זיאבוונו דבריהם אלא בשלה, ובזה כבר הרגיש יהושפט כי אמה אהתיקו סוד יקר

אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד
לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה מֵאֹתוֹ וַאֲנִי
שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב
כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָה
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ
כֵּן: (ט) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־
אֶל־סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מַהֲרָה
מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה: (י) וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה יֹשְׁבִים
אִישׁ עַל־כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים
בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל־
הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם:

ויעש

ר ש " י

(ח) כי אם רע. לפי שאחר יען לאחר שלשת ימים קרמי וגו':

תרגום אשכנזי ק

ישראל דעם יהושפט: וואהל
איוט נאך איין מאן דא, דורך
דען ווייר דען עוויגען בעפראגען
קאננטען; אבער איך האסטע
איהן; דען ער פראפעצייהעט
מיר ניכטס גוטעס נור באזעם,
נעוהמליך מיכיהו זאהן דעם
ימלה. אונד יהושפט ערווי-
דערטע: דער קאניג שפרעכע
ניכט אלזו. (ט) דא ריעף דער
קאניג פאן ישראל איינען פער-
שניטטענען, אונד זאגטע:
בריינגע שנעלל דען מיכיהו
זאהן דעם ימלה הער. (י) דער
קאניג פאן ישראל אונד יהושפט
דער קאניג פאן יהודה, זאסען
יעדער אויף זיינעם טהראנע,
אנגעקלייידעט אים (קחניגליכען)
נעוואנדע אין דער טענענע אם
טהארע פאן שמרון, אונד אל-
לע דיא פראפעטען ווייוואגטען

באור

כזה וכזה נאמר. (ח) מיכיהו, לדעת חז"ל מיכיהו הזה הוא גם חגי מנבי הנביאים הנזכר לעיל (כ' ל"ה), וע"ז יובדק מה שאמר אחאב כי לא ינבא עלי טוב וגומר, לולא גם המה אמרו כי הוא בעצמו הנביא אבר גוג אל אחאב (סס י"ג), וזה יפלא קצת כי הנביא הזה כבר נבר לו טוב אחי פעמים. אוב ראיתי כי בבר הרגיזו הרל"ק והרד"ק נזה, והרד"ק דמק לאמר שאחאב לרצעתו לא זבר את הטוב, והרל"ק פירשוהו בדרך עוד יותר זר, עיין בדבריו כי אין להאריך בדברי בבלה. (י) מלבשים בגדים, בגדי מלבות. בגרן, הרל"ק והרד"ק אמרו שאפני המלחמות עשאו הגרנות שאוך לעיר וכן מתורגם, ואם יקשה קצת לומר שהמלכים התיעצו יחד בגורן, לז יתבן בדעת החכם בעוצריום, שאקום פנוי רחבת ידים (מיין גרעסער פלייער פלאץ) נקרא גרן, או שהיה המקום הזה נקרא גרן לחיזהו סבה מן הסבות, ויתבן שהיה בימי קדם גרן בם ועוד שמו עליו. ורש"י בד"ה נתן טעם לזה שהזכיר הכתוב זה ואמר ז"ל בקבור, בא להודיענו שהיו יושבין חוץ לעיר ושם בתו המרגלים של מלך תרס ושמעו שמיכיהו התנבא שמלך לבדו יפיל במלחמה, והודיעו זאת למלך תרס, ועל כן לזה לא תלחמו רק עם המלך לבדו שאם לא כן מה עלה על לבו לצוות כזאת? ואם היו יושבין בעיר לא היו המרגלים יוכלין לבוא בן יודעו, אבל חוץ לעיר יכולים הם לאמור למקום אחר אנו הולכים, ומה שקרבנו אל הגרן בשביל שראינו את הרעש הגדול וקבץ חיילות ופנינו לראות מה זה עכ"ל, כאשר הניחו המבם ווחלפוחהן, ואם גם דברי רש"י מבאו מן בעיני המבם הנ"ל, הן בעיני לא יתבנו, שאם גם נאמר שבעת ההיא בבר אסף מלך ישראל את חילו (מה שבאמת אין נראה בבל עיין מה שבתבתי להלן פסוק כ"ט), ומלך תרס הרגיש בזה ובלא מרגלים, הנה אין ספק כי במקום אחר ניעדו המלכים, יחליו להעמיק עלה על דבר המלחמה, היו הרבים ואומרי המלך עומדים סביב ובל זר לא יקרב, לולא על מבות מלך תרס אחר זה.

(יא) וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־כְּנַעֲנָה
קַרְנֵי בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת־אֲרָם עַד־
כַּלּוֹתָם: (יב) וְכָל־הַנְּבִאִים נִבְּאִים
כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה רָמֹת גִּלְעָד
וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ:
(יג) וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ ו לִקְרֹא
מִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר הִנֵּה־
נָא דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב
אֶל־הַמֶּלֶךְ יִהְיִי־נָא דְבָרֶיךָ כִּדְבַר
אַחַד מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טוֹב:
(יד) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ חַי־יְהוָה כִּי
אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֵלַי אֹתוֹ
אֲדַבֵּר: (טו) וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָיְהוּ
הֲנֵלֵךְ אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה
אִם־נֶחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה
וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ:
(טז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד־כַּמָּה

דברך קרי פעמים

תרגום אשכנזי

פֿאָר איהנען. (יא) צדקיה זאָהן דעס כנענה האַטטע זיך איי־ זערנע האָרנער נעמאַכט, אונד שפראך, זאָ שפּרי־כט דער עווינע: זאָ ווירסט דוא ארם שטאָסען, ביז דוא זיא פֿער־ ניכטעסט. (יב) אונד אַללע דיא פּראָפֿעטען וויזאָגטען אונד שפראָכען: ציעהע הין נאך רמות אין גלעד, אונד זייא גליקליך, דער עווינע ווירד עס געבען אין דיא האַנד דעס קאָניגס. (יג) דער באָטהע, דער הינ־ נינג מיכיהו צו רופֿען, רעדע־ טע צו איהם, אונד שפּראַך: זיעהע דאָך, דיא רעדען דער פּראָפֿעטען פֿערהייסען איינ־ שטימיג גוטעס דעם קאָניגע, מאַנע נון אויך דיינע רעדע גליך זיין דער איהרינען, אונד אויך דוא וואָללעסט גוטעס פֿאָרהערזאַגען. (יד) דאַ שפראַך מיכיהו: זאָ וואַהר דער עווינע לעבט! נור וואַס מיין גאָטט מיר זאגען ווירד, דאַז ווילל איך פֿערקינדען. (טו) אַלס ער נון צום קאָניגע קאַם, דאַ שפּראַך דער קאָניג צו איהם: מיכיהו! זאָללען וויר ווידער רמות אין גלעד ציעהען אין דען קריעג, אָדער זאָללען וויר עס אונטערלאַסען? אונד ער שפּראַך: ציעהע הין אונד זייא גליקליך, דער עווינע ווירד עס נעבען אין דיא האַנד דעס קאָניגס. — (טז) דאַ שפּראַך דער קאָניג צו איהם: ווי אָפֿט

מום

ר ש "י

(טו) עלה והצלח. לץ אמר לו כמשם ה': ונתן ה'. הלואי יתן ביד המלך:

באור

(יא) ויעש, גן כיה גם דרך נביאי השמר שמקרו בניהם במעשה נגד העם, כענין המוסרית והמטות של ירמיהו (ירמיה כ"ז ב'). (יג) פה אחד, בניהם מתכוונים כאלו פה אחד לגלגו. (טו) ויאמר אליו, הרד"ק פירש מלך יהודה, ויותר נכון שהוא מלך ישראל כי בגל הפרשה נזכר יהושפט נשמו בפי שמעשה הזה היה בשמרון, ולזה לא יזכיר כלך בשם הוא המולך

פְּעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּיעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־
תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה:
(יז) וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן
אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה
לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ־
לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם: (יח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי
טוֹב כִּי אִם־רָע: (יט) וַיֹּאמֶר לָכֵן
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה רָאִיתִי אֶת־
יְהוָה יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ
ומשמאלו

ש מיט אירן דיר בעשוואָרעניש, דאַס דוא נישט צו מיר רעדעסט, אַלס וואַהרהייט אים נאַמען דעם עווינעניש? — (יז) ער אַבער ערווייעדערטע: איך זאַה גאַנץ ישראל צערשטרייעט אויף דען בערגען, ווי שאַפֿע דיא קיינען הירטען האָבען. אונד דער עווינע שפּראַך: דיעזע האָבען קיינען העררן, עס קעהרע אַלזא יעדער אין זיין הויז צוריק אין פֿרידען. (יח) דאַ שפּריאַך דער קאָניג פֿאָן ישראל צו יהושפט: האָבע איך עס דיר נישט געזאַגט? ער פּראָפֿעציייעט מיר נישטס גוטעס, זאָנדערן נור באָזעס. (יט) דאָך יענער פֿוהר פֿארט: וואָהלאָן, האָרע דאַז וואָרט דעם עווינעניש: איך זאַה דען עווינען, אויף זיינעם טהראָנע זיטצענד, אונד דאַז גאַנצע העער דעם הימעל אומגאַב איהן צו זיינער

ר ש "י

(יז) לא אדונים לאלה. לחה לנדך תמות במלחמה כענין שנח' (לקמן פסוק ל"ו) לך תלחמו את הקטן ולא הגדול כי לא את מלך ישראל לבדו ולע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שילאה מאיתו לדיק מיניהו שהכהו חנרי הכא ופלוני היתה בפר' על כל ישראל כך מפירש בחגדה: (יט) מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח ט"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מיניגים

ואלו

באור

המולך בעיר הזאת וכן דעת הרלב"ג והרד"ק, כי גם מלך ישראל הרגים שהמל יהתל בהם שכבר קבל מיהושפט שאין שני נביאים מתנבאים נסגנון אחד (בדעת חז"ל), ולכן כאשר ראה דברי נביאי הבעל מלה במלה על לשונו הבין כי המלאך גלה לו זאת למען גם דבריו יהיה כן והוא לך בלעגי מעוג ידבר אלימו. עד כמה, אין הכוונה שכבר השביעהו כמה פעמים, אלא הענין עד כמה פעמים תוסיף להשביעך עתה עד כי תדבר האמת, ובא בינוני במקום עתיד (מדברי הרד"ק). (יז) לא אדנים לאלה, נאסר דבור המליצות ולכן בא מלת לא ושעורו לא יש אדונים לאלה, וכן היגלה גמא בלא נלה (חיוב ח' י"ח) בלא היות שם נלה, לא אדונים, רמז בזה כי יפול אחאב במלחמה. ישובו איש, פירוש רובם ישובו בשלום כי בחמת גם מיזרחל מתו שהרי המלחמה היתה מנקר ועד הערב, רק מיזרחל עצו חיל. ולכן היה נידם להעלות המלחמה אחרי שעברה הרגה במחנה שהוכה לאחאב (מדברי הרד"ק והרד"ח), וזה נכון כי מלך ארם לא בוה רק לשרי הרגב שלח להלחם כ"ח עם מלך ישראל, לכל העם הרגלי אין ספק כי לחמו עם כל העומד לנגדו, ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו הנבואה הזאת נתקיימה בימי חזאל בי ה' האריך לאחז כאשר נאמרנו בבר בשם הרד"ק. (יט) לכן,

יען

וּמִשְׁמְאֹלוֹ: (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי
יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל
בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה
וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה: (כא) וַיֵּצֵא הָרוּחַ
וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי
אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה:
(כב) וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר
בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה
וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן: (כג) וְעַתָּה
הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־
נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ
רָעָה: (כד) וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־
כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־
הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר רוּחַ־

יהוה

תרגום אשכנזי

רעדטען אונד צו זיינער לינקען. (כ) אונד דער עווינע שפראך: ווער ווילל אחאב בערעדען, דאס ער הינצישע אונד פאללע בייא רמות אין גלער? — דיעזער שפראך זא, אונד יענער שפראך זא. (כא) דא קאם איין גייסט הערפאר, שטעללטע זיך פאר דען עווינען הין, אונד שפראך: איך ווילל איהן בערעדען. דער עווינע שפראך צו איהם: וואדורך? (כב) אונד ער ערוויע: דערטע: איך ווילל הינגעהען, אונד איין לינענגייסט זיין אים מונדע אללער זיינער פראפעטען, דא שפראך דער עווינע: בערעדע איהן, דוא ווירסט עם וואהל פערמאגען, ציעהע הין אונד טהו אלוא. (כג) נון, זיעהע, דער עווינע האט איינען לינענגייסט געלעגט אין דען מונד דיעזער דיינער פראפעטען, דער עווינע האט באזעטען, דער עווינע האט איבער דיך. — (כד) דא טראט צדקיהו, דער זאהן כנענה'ס הינצו, שלוג מיכיהו אויף דיא וואנגע, אונד שפראך: אויף וועלכע ווייזע ווער גייסט דעם עווינען

ר ש י

ולקו מסמיליס מימיניס מלמדים זכות מסמיליס מלמדים חובה: (כא) ויצא הרוח. רוחו של נבות: (כד) לי זה עבר רוח ה'. לאיזה הדרך ענר והלי זה מקרא קצר (ובד"הי כ' י"ח

ב א ו ר

יען שאמר לאחאב לך ויתנבא עלי ונומר, לכן הציב הנביא לנגדו לומר לך את כל המראה לאשר ראיתי ותבין מזה כי לא מצאתי לומר דבריתי כן רק רוח ה' דבר בי (מרדי"ח). (כא) ויצא הרוח, ז"ל לאמרו (סנהדרין דף פ"ט) שמיתה זאת רוח נבות היזרעאלי, וגם הרמב"ם הניח המאמר הזה בסוף הלכות רוצח והוא בלשון נכון והוא כי כבר הסכימו כל המפרשים (הרמב"ם הרדי"ק ורלב"ג) כי המראה הזה הוא רק על דרך משל ודמיון וכן לאמר הרדי"ק ז"ל הנה לפי כן הגזרה הנגזרה על לאחאב מאת ה' היתה וכו', וזה היה ענין המראה שראה מיכיהו ושאר הדברים היה מלילה ממנו ולטעת דברים מענין הדרוש עכ"ל, והנה נודע הוא כי מני אז החמינו כי נפש הלוים לאשר נשפך דמו חנם לא תשקוט ולא תנוח עד כי לוקח נקמתה מהרוצח (וזה ענין גואל הדם), ולפי לא יספך דם הרוצח בלבד נפש הנרצח תהיה לו לשטן לפניו עומד לאמת עד כי ישוב גמולו בראשו (ישרש החמונה הזאת בדברי הנפש בלשון יבין כל משכיל בתהלוכת הנפש), ודומה הנביא בלבו הרוח הזה היה סולך ושכן נקרב הנביאים ונפיהם דבר, וזה שאמר הוא נתן ה' רוח שקר, כלומר שהרשה לרוח נבות להיות רוח שקר בפי הנביאים, והנה לאמר הרוח נה"ל הדעת כלומר הרוח לאשר נודע לך ומפני כבודו של לאחאב לא יכנה שמו. (כד) איזה, נדה"נ (י"ח כ"ג) פירש מה שמיסר כאן לאיזה הדרך וגומר, גם

יְהוָה מֵאַחֲרַי לְדַבֵּר אוֹתָךְ׃ (כה) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה
בַּיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה׃ (כו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֵהוּ אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ
בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ (כז) וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא
וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד בֹּאִי בְשָׁלוֹם׃ (כח) וַיֹּאמֶר
מִיכָיְהוּ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ
עַמִּים כֻּלָּם׃ (כט) וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
רָמֹת גִּלְעָד׃ (ל) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ

ובא

תרגום אשכנזי קב

פּאָן מיר געוויסען, אום אוֹ ס
דיר צו שפּרעכען ? ? —
(נה) דאָרוֹף ערוויידערטע
מיכיהו: דוא ווירסט עס שׂאָן
זעהען אַן יענעם טאָגע, ווָאָ
דוא פּאָן קאַממער צו קאַמ־
מער געהעסט, אום דיך צו
פּערבערגען. (כו) אונד דער
קאָניג פּאָן ישראל בעפּאַהל
(מיינעם דיענער): נים מיכיהו,
ברינגע איהן צו אמון, דעם
אָבערסטען דער שטאַדט,
אונד צו יואש, דעם קאָניגס־
זאָהנע, (כז) אונד זאַגע: זאָ
שפּריכט דער קאָניג: לעגעט
דיעזען אינם נעפּענגנים, אונד
רייכט איהם ניר קימערלי־
כע שפּייז אונד קימערליכען
טרונק, ביז איך גליקליך וויע־
דער קאָממע. (כח) מיכיהו
אַבער שפּראַך: ווען דוא גליק־
ליך צוריקקעהרעסט, זאָ האַט
דער עווינג ניכט דורך מיך גע־
רעדט, אונד זעטצטע הינצו:
האָרעט עס, איהר
פּאָלקער אַללע! —

(כט) זאָ צאָג דער קאָניג פּאָן ישראל, אונד יהושפט דער קאָניג פּאָן יהודה נעגען רמות
אין גלעד. (ל) אונד דער קאָניג פּאָן ישראל שפּראַך צו יהושפט: איך ווערדע פּער־
קלייד

ר ש "י

כ"ג) כתי' לזזה הדרך ענר וגו': (ל) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ונא במלחמה.

ב א ו ר

נוכל לפרש לזזהו רוח ה' ענר מאתי. (כח) עמים כלם, נתב הרד"ק וז"ל כן דרך הלשון כמו היה זרועם לנקרים לף יפועתנו בעת לרה (יפעה ל"ג ז') עכ"ל, כוונתו שרצוי להיות כלכם כי לנוכחים ידבר וכן רצוי זרוענו כמו יפועתנו. (כט) ויעל, כפי הנראה היה זה לאחר זמן מה כי לם גם נאמר שמלך ישראל ענר קנן לת מחנהו, הנה ענר לאמר יהושפט בעמי כעמך ורחוק כי נת יהושפט בחיל גדול שמרונה, לך הענין לאחרי שגמרו לעשות מלחמה לספו לנגזי הלנת ועלו רמות גלעד. (ל) התחפש ובא, הנכון כדעת הרל"ק והרלב"ג שהוא מקור ושעורו ויאמר להתחפש לבוא למלחמה. וי"ת לנוח לשתני ואעול כחלו כתב להתחפש ויהיה זה כהיפך מן להתנכר יהושפט (דה"ב כ' ל"ה). ועל דבר החפוש הזה דעת הרד"ק שעשה כן מלך ישראל למען לל יכירוהו לנגזי ארם וירכוהו בעלי החלים, לבל לל יהושפט לאמר לנוס בנגדיך לפי שלרמים היו לך שונאי נפש לאחלב, וזה רחוק כי מדוע לא ישימו גם לת יהושפט סטרס

לחלם

וָבֹא בַּמִּלְחָמָה וְאַתָּה הִלְבַּשׁ בִּגְדֶיךָ
וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹוא
בַּמִּלְחָמָה: (לא) וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה
אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לֹו
שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר לֹא
תִלָּחֲמוּ אֶת־קָטָן וְאֶת־גָּדֹול כִּי
אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ:
(לב) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב
אֶת־יְהוֹשָׁפָט וַיֹּאמְרוּ אַךְ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֻרוּ עָלָיו
לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט: (לג) וַיְהִי
כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־מֶלֶךְ
ישראל

תרגום אשכנזי

קלייד‌עט אין דען קאמפֿף נע= הען, דוא אבער בעהאלטע דיינע (קעניגליכען) געוואנדער; דער קאניג פֿאן ישראל פֿער= קלייד‌עטע זיך אלוא, אונד נינג אין דען קאמפֿף. (לא) דער קא= ניג פֿאן ארם האטטע דען בע= פֿעהל ערטהיילט אן דיא אבערסטען זיינער רייטערייא, צוויי אונד דרייסיג אן דער צאהל, אונד געשפראכען: קעמפֿעט וועדער מיט קליין נאך מיט גראס, זאנדערן נור מיט דעם קאניג ישראלס אללין. (לב) אלס נון דיא אבער= סטען דער רייטערייא דען יהושפט זאהען, דאס דאכטען זיא: פֿירוואהר, דאס איזט דער קאניג פֿאן ישראל! אונד דראנגען אויף איהן אין צום קאמפֿפֿע — דא שריע יהושפט (נוגחטט)! (לג) דא דיא אבערסטען דער רייטערייא גון זאהען, דאס עס ניפֿט דער קא= ניג

ר ש " י

להתחפש ולבוא לחי לחחפש אחנה נגדי מלכותי שלח יכירוני שאם יכירוני יסורו חלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. שעליך לא יסורו להלחם שיכירוך שלא מלך ישראל אחה אלא מלך יהודה ועמך אין להם חגר: (לב) ויזעק יהושפט. להקנ"ה:

ב א ו ר

לאלם נרחוחם כי הוא מלך ונא להלחם עמהם הלא חיקר נפש המלך מהמין רב מאנשי הלבא. והרלב"ג אמר שעל דבר מיניהו הזאחנה ונא נמלחמה, אבל למלך יהודה אמר לנוח בגדיך לפי שאך נדבר לאחאב לנדו החונאף רע ע"כ. לולם גם זה לזר יחשב שאם היה חוזם לדבר מיניהו מה יועיל המסוה הלא לא ידע לאחאב כי אין מנמה ואין עלה נגד ה', ומה שיראה לי נכון בענין הוא מה שאמר כי לאחאב ידע כי רבים מישראל אוהבי נפשו כי כבר נשאלו עוד בישראל ירחי ה' וחוזבי שמו כמו שנאמר לעיל והשאירתי שבעת אלפים נרבים אשר לא כרעו לבעל גם קרובי הנביאים שהרגה איזבל ונואליהם אין ספק שבאחו את לאחאב מבלית שנאה ונפרט בהריגת נבות שהיה אים בנבד נעירו הבאים את ריחו בעם ומבל אלה אחד לאחאב, כי אולי בלאחר אמר מיניהו שמעו עמים כלם היה רצונו כי ילך אים מלחיני המלך ויגד זאת למלך ארם, ולדעתי נאמת בן היה כי אים מבני ישראל גלה הסוד הזה למלך ארם, ולזה לוא מלך ארם אל שרי הרבב שלא ילחמו רק עם מלך ישראל לבדו. (לג) ויזעק, הרד"ק פירש שזעק לאנשיו לעזרו, ונזה הכירהו כי הוא חיננו מלך ישראל, אבל יותר נראה בדברי רש"י שזעק לה' כי בן נא בה"י (בס סם ל"ג) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו. (לד) ויהי כראות, אם כשעת הרד"ק שקרא יהושפט לאנשיו להקים לעזרתו נאמר כי עחה בחו אליו, ואם כפי דרכנו נאמר שבא סנחרו אנשי החיל רק יען חשבו שרי הרבב כי מלך ישראל הוא היה דעתם לקבלך נפשם מנגד ולנקע נמאנחו אם גם יפלו מהם רב לעשות

נדבר

יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃
(לד) וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ
וַיַּךְ אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין
הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר
לָרַכָּבוֹ הֲפֹךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי
מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הֶחֱלֵיתִי׃
(לה) וַתַּעֲלֶה הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם
הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד
בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב
וַיָּצָק דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃
(לו) וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא
הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ
וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ׃ (לז) וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ׃

יחיר י׳ ויבוא

ניג פֿאָן ישראל וואַר, זָא צאָנען
זיא זיך פֿאָן איהם צוריק׃
(לד) איין מאַן אַבער, שפּאַננטע
דען באָגען אין זייגער איינ׃
פֿאַלט, אינר שאָם דען קאָניג
פֿאָן ישראל צווישען דיא פֿוגען
אינר דען פּאַנצער, דיעזער
שפּראַך צו זיינעם וואַגענלענ׃
קער: קעהרע אום, אונר פֿיה׃
רע מיך פֿאָם לאַגער הינווענ,
דען איך וואַרד פֿערוואונדעט.
(לה) אַן דעמועלבען טאָג,
וואַרד דער קאַמפּף העפֿטיג,
וועהרענד דער קאָניג אים וואַ׃
גען אויפֿגעריכטעט בליעב,
ארם געגען־איבער שטאַנד,
אַם אַבענדע שטאַרב, אונר
דאָז בלוט דער וואונדע אין
דאָז איננערע דעם וואַגענם
פֿלאָס (לו) אונד אַלס דיא
זאָננע אונטערגינג, ערטאָנ׃
טע דער רוף דורך דאָז לאַגער:

איין יערער (געהע) אין זיינע שטאַדט, איין יעדער אין זיין לאַנד! (לז) דער קאָניג שטאַרב
אַלוֹא

ר ש ׳ י

(לד) ותים מכך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין שנאמר (שמואל ב׳ כ״ב ל״ה) ושרין קשתים והקליפים נופלים על נקבי השריון ומותחין לותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויבהלו ותחלת נפילה ניסה:

ב א ו ר

כדבר המלך, לכל עתה כאשר רצו כי לא מלך ישראל הוא שבו לאחוריו. (לד) לתומו, מבלי חשב לדעה למלך ישראל. לרכבו, מנהיג המרכבה. הפך ידיך, להנהיג סוסי המרכבה לאחור וכן תרגם יונתן לתאזר לאחורך. כי החליתי, גם לרבך לא רצה לגלות כי הוכה לך אמר שתחזרו חולי מה ובעבור זה יוליכהו מתוקף המלחמה אל אחר המחנה וגם התחזק ועמד על הרגל שלא ירך לב העם (הרד״ק והרלי״ח). ולדעת רעי החכם המתרגם כי׳ שיעורו בפעמות הענין נעשיתי חולי ע״י מכת חץ אשר הוכיתי. (לה) והעלה, המפרשים פירשו שהכוונה שהמלחמה היתה מתגברת, כמו והנה מים עולים, ורבים כמוהו, לולם גם יש לפרש כי עלה הוא מענין הפסק ובטול כמו בעלות נדים ועוד כמוהו (עיין ערוגים לרד״ק), והכתוב הוא נדרך בלי ומחריו פרט אמר שהמלחמה נפסקה ביום ההוא ובאר איך היו׳ זה כי כל היום היו׳ המלך עומד במרכבה ולחמו בני ישראל, לכל כבוד העמד ועברה הרבה במחנה וגומר מן נפסקה המלחמה. (לו) ויעבר הרנה, הכרוז וכן מבשרות נאוץ תרונה, וכתב הרד״ק כתן ז״ל ואמר ויעבור בלשון זכר ורבה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה עכ״ל, וזה כיוצא ג״כ בכ״מ שאמר מלך שים נו דבר נסתר כלו׳ שנחסר ממנו שהם שעליו נופל הלשון הזה שם זכר ושם נקבה, כי הכלל שנהקדם הפעל לפועל יש נפעל בא בנוי

וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן: (לח) וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל־בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן וַיָּלֵקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת רָחֲצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר: (לט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (מ) וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו: (מא) וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: (מב) יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־שִׁלְחִי: (מג) וַיֵּלֶךְ

אלזא, וואַרד נאַך שמרון געפֿ
ראַכט, אונד מאַן בעגרוב
דען קאָנינ אין שמרון. (לח) מאַן
ויאוש דען וואַגען אַב, אַם
טייַע ש מ ר ו ן ס, אינד דיא
הונדע לעקטען זיין בלוט אויף,
אונד דיא ביהלערינגען באַרע
טען זיך (דאַרין), נאַך דעם
ויאָרטע דעם עוויגען, דאַז ער
אויסגעשפראָכען. (לט) דיא
וויטערע גע שי5 טע דעם
אחאב, אַללעם וואַס ער גע
טהאָן, דער עלפֿענביינערנע
פאַללאַסט דען ער ערבויעט,
אונד אַללע שטעדטע דיא ער
הערגעשטעללט, זינד בע
שריעבען אים בוכ דער טא
געסבענעבענהייטען דער קא
נינג פֿאָן ישראל. (מ) אחאב
לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן,
אונד זיין זאָהן אחזיהו וואַרד
קאָנינ אַנשטאַטט זיינער. —
(מא) יהושפט, דער זאָהן דעם
אסא, טראַט דיא רעגיערונג
אַן, אי בער יהודה, אים פֿיער
טען יאַהרע דעם אחאב, קא
ניגם אין ישראל. (מב) יהושפט
וואַר פֿינף אונד דרייסיג יאַה
רע אַלט, אַלס ער קאָנינ וואורדע, אונד רעגיערטע פֿינף אינד צוואַנציג יאַהרע צו
ירושלים. ויינער מוטטער נאַמע וואַר: עזובה, טאָכטער שלחי׳ס. (מג) ער וואַנדעלטע

בכל

אין

ר ש " י

(לח) ויליקו הכלבים את דמו. ואומר אני שמש נהרג נגוח שהרי אמר הנביא במקום אחר לקקו הכלבים את דם נבות וגו׳: והזונות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך ת"י. ורבותינו אמרו אחאב מלוכן היה ועשתה לו איזבל דמות ג׳ זונות במרכבתו: (לט) ובית השן. שן הפיל:

ב א ו ר

נסתר (עם, שטן) אם גם נגון הוא מלוד, מ"מ לא עלה על לב הרד"ק. (לח) והזונות, הנכון שהוא כמשמעו כי לא היה דרך נשים הלנועות לרחוץ בנהריה רק בעתי מרחצאות המיוחדים להן, ומנה הזונות רחצו במים שנתערב בהם דם אחאב, וגם זה הי׳ קלון וחרפה. כדבר ה׳, ר"ל שנזה נתקיים דבר ה׳ אשר דבר הוא שתהיה נפש אחאב תחת נפש בן מדד (הרדי"ק).

וכנר

בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו לֹא־סָר
מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה: (מד) אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת: (מה) וַיַּשְׁלֵם יְהוֹשָׁפָט
עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: (מו) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־
עָשָׂה וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: (מז) וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ
אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא אָבִיו
בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ: (מח) וּמֶלֶךְ אֵין
בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ: (מט) יְהוֹשָׁפָט
עָשָׂה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת
אוֹפִירָה לַזָּהָב וְלֹא הָלָךְ כִּי־
נִשְׁבְּרוּ אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר:
(נ) אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־
עֲבָדֶיךָ בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה

עשה קרי • נשברו קרי — יהושפט

עציון גבר • (נ) דאמאהלם שפראך אחזיהו, זאהן דעם אחאב, צו יהושפט: מאכטען דאך מיינע קנעכטע מיט דיינען קנעכטען צו שיפֿפֿע געהען • יהושפט אבער וואללטע עם ניכט

תרגום אשכנזי קך

אין אללען וועגען זיינעם פאטערס אסא, אונד ווייך ניכט דאפֿאן, אינדעם ער נור דאז טהאט, וואס דעם עוויגען אלם רעכט ערשיען. (מד) דאך וואורען דען דיא האהען ניכט אבגעשאפֿט; דאז פֿאלק אפֿפֿער טע אונד רייכערטע נאך אימער מער אויף העהען. (מה) יהושפט היעלט פֿריעדען מיט דעם קאניג ישראל. (מו) דיא וויטערע געשיכטע דעם יהושפט, זיינע העלדענטהאטען דיא ער פֿעראיבט, אונד זיינע קריעגע, זינד פֿערצייכנעט אים בוכע דער טאגסבעשרייבונגען דער קאניגע פֿאן יהודה. (מז) דען רעסט דער קנאבענשענדער, דער אין דען טאגען זיינעם פֿאטערס אסא נאך נעכליעבען וואר, פֿערטילגטע ער אויס דעם לאנדע. (מח) צו אדום ויאר דאמאהלם קיין קאניג, בלאם איין שטאטהאלטער רעגיערטע. (מט) יהושפט ליעם תרשיש שיפֿפֿע בויען, אום נאך אופיר צו זעגלן, אונד גאלד צו האלען; ער קאננטע אבער ניכט אבזעגלן, דען דיא שיפֿפֿע וואירדען צערטרימערט אין

יהושפט

ר ש י

(מה) ויגלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל היזקק לומר כן: (מו) ויתר הקדש. ניהגין ניקוף בפרהסיא: (מח) ומלך אין באדום. מימי דוד הגליב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע לדוש וימליכו להם מלך לכל ימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם לחזיהו בזמת לכך נשברו וכן אמר לו הנביא (כ"ה ב' כ' ל"ו) בהתחברך עם רשע פרץ ה' את מעשיך:

באור

ובגר בחרנו זה לעיל. (מח מט נ) ענין הפסוקים האלה מבואר במה שכתוב בתחלת פרשה הבאה.

יְהוֹשָׁפָט׃ (מח) וַיְשַׁכֵּב יְהוֹשָׁפָט
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (מט) אֲחַזְיָהוּ בֶן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁנָתָיִם׃ (נ) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ
אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
(נא) וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחוּ
לוֹ וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃

חרגום אשכנזי

ניצט. (מח) יהושפט לענטע זיך צו זיינען פאטערן, וואר ביא ז׳ נען פאטערן בעגראבען אין דער שטאדט זיינעם פאטערס דוד, אונד זיין זאהן יהורם וואר קאניג אנשטאטט זיינער. (מט) אחויהו, זאהן דעם אחאב, טראט ריא רעגיערונג אן אי= בער ישראל צו שמרין, אים זיע= בענצעהנטען יאהרע דעם יהושפט, דעם קאניגם פאן יהודה, אונד רעגיערטע צוויי יאהרע איבער ישראל. (נ) דיעזער טהאט וואס דעם עוויגען מיספעללין וואר, וואנ= דעלטע אין דען וועגען זיינעם פאטערס, אין דען וועגען זיי= נער מוטטער, אונד אין דען וועגען ירבעם דעם זאהנעם נבט, דער ישראל צו זינדען פערפיהרטע. (נא) ער דיענ= טע דעם בעל, בעטעטע איהן אן, אונד ערצירנטע דען עוויגען גאטט ישראל, גאנץ זא ווי א עם זיין פאטער גע טהאן.

ר ש ״ י

(נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנאמר בתחלת שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לתחלת מלכו אלו ימי תחלת בשנת שבע עשרה ליהושפט וכלן הוא לומר שמלך תחזיה בשנת י״ז ליהושפט לך בדקתי ומצאתי בדברי הימים למלכי ישראל שלזמן מדקדק במניין שנותיהם ואם עמד בסוף שנה מונה לותה לו בתחלתו ואינו מונה לותה לו במקום אחר לכך לזי לומר בשנת ארבע לתחלת שאמר בעמידתו של יהושפט לא במנית עמו שנה ראשונה של תחלת וכן לתה מולך ברונם וגם שנה שעמד יהושפט לא במנית בשנת שבע עשרה הללו:

מלכים ב.

מלכים ב א

א (א) וַיִּפְשַׁע מוֹאָב בְּיִשְׂרָאֵל
אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב:
(ב) וַיִּפֹּל אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה
בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן וַיֶּחֱל
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי
עֶקְרוֹן אִם־אֶחְיֶה מֵחָלִי זֶה:
(ג) וּמַלְאַךְ יְהוָה דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּה
הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת
מלאכי

תרגום אשכנזי קו

א (א) מואב עמפֿארטע זיך
ווידער ישראל נאַך
דעם טאָדע דעם א ח א ב.
(ב) אחזיהו פֿיעל דורך דאַז
גיטטער זיינעם זאָללערס צו
ש׳מרון, אונד וואַרד קראַנק.
דאַ שיקטע ער באָטהען אויס,
אונד בעאַהל איהנען: גע־
העט הין אונד ערפֿאָרשעט
בייא בעל זבוב, דעם גאָט־
צען פֿאָן עקרון, אָב איך פֿאָן
דיעזער קראַנקהייט גענעזען
ווערדע. (ג) אַבער איין ענגעל
דעם עוויגען שרעאַך צו אליהו
דעם תשבי: מאַך דיך אויף,
נעהע

ר ש ״ י

א (ב) בעד השבכה. גרלח״ה בלע״ז. לומר לי שרגילים לתורגו שתי וערב בנסרים לרוכי׳ וקלריס שקורין (לטב) קנטיל״י בלע״ז ועושין נקבים כעין שבכה וקרוי פרדונ״י בלע״ז ולפי שמעתי שבכה ווי״ן בלע״ז כמו שפירשתי וכלולים יעלו (מלכי׳ ח׳ ו׳ ז׳): ויחל. לשון חולי:

וימלך

באור

א (א) ויפשע מואב, הנה בפרשה הקודמת (פסוק מ״ח) לאחרי אשר סיפר רוב מעשי יהושפט הזכיר ומלך אין בחדוש נגיד מלך, והוא הקדמה למה שיבוא לקמן פרשה ג׳ שמלך אדום התקשר עם מלך ישראל ומלך יהודה להלחם במואב, שעשה מלך אדום כן, לפי שהיי׳ רק נגיד מלך יהודה וסר לשמעתו, ובכל זאת היה שם מלך עליו, וכשר נודע זאת מכמה מלכים אחר שהיו נמנעים תחת מושל אחר עוד בשם מלך נקראו, ולכן קרא הכתוב לקמן לנגיד אדום תמיד מלך, כי יען כח נעזרת מלך ישראל ומלך יהודה, מלקו לו בגוד המלכות, ולזה הזכירהו גם הכתוב בשם מלך, ולאחרי אשר זכר ומלך אין בחדוש וכיון בזה אל התחבר יהושפט עם מלך ישראל להלחם במואב, אמר ג״כ יהושפט עשה תניות וגו׳ (שם מ״ט כ׳) כי הסכים שנשברו האניות, היה בענור שהתחבר עם רשע עם אחזיה (כי גם בפעם הראשון התחברו כמפורש כל זאת בדה״ב כ׳ כ״ה ל״ו ל״ז), ולזה באשר אמר לאחזיה פעם שנית ילכו עבדי עם עבדיך לא חפץ יהושפט, כי כבר ידע מאת הנביא כי ה׳ פרץ את מעשהו בענור התחברו עם אחזיה. ולכן גם עתה לאחרי אשר סיפר תולדות אחזיה בכלל וכי קרבו ימיו למות הזכיר בדרך הקדמה למה שיבוא אח״כ בפרט ממלחמת יהורם מלך ישראל עם מואב, כי לאחרי מות אחאב מיד פשע מואב. (ב) השבכה, הוא אריבה בעליה ואורגים אותה בעלים שתי וערב ומניחים בו נקבים להאיר בבית התחתון, ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה מעשה שבכה והיא הרשת (רד״ק), והוא נגזר מן סבך עץ סבכי יער, לפי שהקליעות מעורבים ונלחזים יחד. בעליחו, אחר הנפלה מעל לשטח התחתון (ועזר, חבערגעמאך). בבעל זבוב, לשון לעמוד בנירור על טעם המלה, ואולי בשם רק דרך גנאי כאו שנקרא הבעל בושת, ולזה הניח יונתן המלה כמו שהיא כי בארמית נמלא הזי״ן בדל״ת כדרך לשון חרמית, כי זבובי מות (קהלת י׳ א׳) תרגם הכשדי דבובי. [ידעיון לשם חליל זה תאבת בלשון יווני בשם מיחַגרוֹם, שהיא חליל הזבובים אשר נמו לו הינלות בעיר עקרון ובכל עבי הפלה אשר הלכו הזבובים ליושביהם. ד״המח].

המבלי

מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ־שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר
אֲלֵהֶם הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים
בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם הֹלְכִים לִדְרֹשׁ
בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן: (ג) וְלָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה הַמִּטָּה אֲשֶׁר־
עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי
מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ: (ד) וַיָּשׁוּבוּ
הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מַה־זֶּה שַׁבְתֶּם: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
אִישׁ וַעֲלֵה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר
אֲלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדַבַּרְתֶּם
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי אֵין־
אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן
לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־
תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת:
(ז) וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם מֶה מִשְׁפַּט

האיש

תרגום אשכנזי

גייהע דען באָטהען דעם קאָ־
ניג פּאָן שומרון ענטגענען,
אונד רעדע זיא אַן: איזט עס־
ווּאַ מאַנגעל אַן איינעם גאָטט
אין ישראל, דאַס איהר הינ־
געהעט אום בעל זבוב, דען
גאָטצען פּאָן עקרון, צו ער־
פֿארשען? — (ד) דאַהער
שפּריכט דער עווינג אַלזוֹ:
דאַז בעטט, וועלכעס דוא בע־
שטיענען, ווירסט דוא ניכט
מעהר פֿערלאַססען, דען דוא
מוסט שטערבען. דאַן ענט־
פֿערנטע זיך אליהו. (ה) דיא
באָטהען קאַמען צוריק צו
איהם (נוּן קאָניגע) ער פֿראַג־
טע זיא: וואַס בידייטעט עס
דאַס איהר שאָן צוריק זייד?
(ו) אונד יענע ערווידערטען
איהם: איין מאַן קאַם אונז
ענטגענען אונד שפּראַך צו
אונז: גענעט, קעהרעט צו־
רוּק צום קאָניגע דער אויך
אויסגעשיקט, אונד זאָגעט
איהם: אַלזוֹ שפּריכט דער
עווינג: איזט עטוואַ מאַנגעל
אַן איינעם גאָטט אין ישראל,
דאַס דוא הינשיקעסט אום
בעל זבוב, דען גאָטצען פּאָן
עקרון צו ערפֿארשען? דאַרום
ווירסט דוא דאַז בעטט וועלכעס דוא בעשטיענען, ניממער מעהר פֿערלאַססען, דען
דוא מוסט שטערבען. (ז) דאַרויף שפּראַך ער צו איהנען: וואָ איזט דיא וויזע דעם
מאַנ־

באור

(ג) [המבלי אין, כמו הגלילה ע"ד שנח נתורה המבלי לתן קנרים נמלנים, גם יתכן שהוא
מה נדוך התוכ כלומר היש חסרון נחליל ותין־אלהים ניסראל כיום הזה, עד שאתם נלרכים
לדרוש למלהי עקרון? רק אחין זה מכוון היטב נפסוק ט"ז. ד"המח]. (ה) וישובו, הנה
המלאכים האמינו נדבר ה' ושבו אל אחזיהו והגידו לו הדבר (רד"ק). מה זה, על מה שנתת
לו מה זה היה כי שנתת, והנה המלך הכין כי נזעק קנר כזה לא היו יכולין לשוב מעקרון.
(ו) לבושבו, לא נזכר שנזעק להם נן, ואולי הם הוסיפו זאת מדעתם להתנגל על אשר שבו, כי
יען שהאמינו נה' ובשנדיו הניחים לא רצו עוד לנכת לעקרון. (ז) מה משפט, הנה משפט
יזכר על הדרך ומשנה כמו ותגודלו נגשפט (מ"ב י"ח כ"ח), המלך עמד על העמוד כמשפט

לקמן

הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו וַיֹּאמֶר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא: (ט) וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו וְהִנֵּה יֹשֵׁב עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה: (י) וַיַּעַן אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו: (יא) וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים כֹּה־

מאננעם דער אייך ענטגענען געקאָמען, אונד דיעזע ווארטע צו אייך געשפראָכען האט? — (ח) זיא ערווידערטען: דער מאַן איזט האַאריג בעוואַסען, אונד איין לעדערנער גורט איזט אַן זיינען לענדען בעפעסטיגעט; דאַ שפראַך יענער: דאַז איזט אליה, דער תשבי! (ט) ער שיקטע צו איהם אינען בעפעלסהאַבער איבער פינפציג מיט זיינען פינפציג, מיט זיינען פינפציג מאָן; דיעזער גינג צו איהם הינויף, (דען ער זאַם אויף דער שפיטצע דעם בערגעם) אונד רעדטע איהן אן: גאָטטליכער מאַן! דער קאָניג בעפיעהלט עם: קאָם אַלזאָ הער־אַב. (י) דאַ ערווידערטע אליהו אונד שפראַך צום בעפעהלסהאַבער דער פינפציג: ווען איך אַלזאָ איין גאָטטליכער מאַן בין, זאָ איין פֿאַהרע איין פֿייער פֿאָם הימעל הראַב אונד פֿעהצעהרע דיך זאַמעט דיינען פינפציג מאַן. דאַ קאַם איין פֿייער פֿאָם הימעל הער־אַב, אונד פֿערצעהרטע איהן זאַמעט זיינען פינפציגען. (יא) דאָך דער קאָניג פֿוהר־פֿאָרט אונד שיקטע איהם איינען אַנדערן אָבערסטען איבער פינפציג מיט זיינען פינפציג מאַן, דיעזער בענאַן אונד רעדטע איהן אן: גאָטטליכער מאַן! אַלזאָ שפריכט דער

אמר

באור

(לקמן י"ח י"ד), ומזה נלמד זה גם מחינות העצמי לגבי, כה יובדל מצאר הדברים הדומים (בעטפֿעלהענהייט, בעטרחגען), מה יהיה מצפט הנער (שופטים י"ג י"ב) (זיח זחו דחז בע־ טרחגען דעם קנחבען זיין?), וכן הענין כאן כי כחל לוחס על מיכותו ומהותו וכח הכיכו לית שער, כלומר כי הוח כלח פרע רחצו ושער לח עלה על בשרו, וזה יורה שהוח מנת הנזירים, גם מלבושיו רק חזור עור כדרך המתנודדים ונבדל מן החנשים, לזה לח ילבש בגדי פאר לך חזור עור כדרך הולכי דרך. (ט) וישלח, להניח חת חליהו לפניו בחזקה. רדה, לח הודיע לו כלל לחיזהו תכלית ירד, לך הוח כחלו חמר רדה חלי ותדע מה תעשה לך בדבר המלך, ומזה ידע חליהו כי רעה בגד פניו, ועל מה שלח המלך לגוד נפש לחת, חמשים לים? ירחה לי לפי שלח ידע המלך חן הלך חליהו ולית מקום תמנותו, לזה שלח חנשים רבים כי יחלקו להם הדרך לחזהו ילכו בדרך זה ולחזהו בדרך לחר לנקצהו, ובר החמשים הלך בראשונה חל המקום חשר פגשהו מלחכי המלך ומלחו לושב הוח וכל חנשיו לתו שם, חו נחמר כי פחד המלך חולי החזקהו חליו רבר רבי הגבורים חשר יגינו בעדו. (יא) וישב, הנה כחשר רחה

קאניג: קאָממע אונגעזיימט
הערַאב. (יג) אליה ענטגעג־
נעטע אונר שפראַך צו איהּ־
נען: וועו איך איין גאָטטלי־
כער מאַן בין, זאָ פֿאַהרע
איין פֿייער פֿאָם הימעל הע־
ראַב, אונר פֿע־עהרע דיך
מיט דיינען פֿינפֿציג מאַן; רַא
פֿוהר איין גאָטטלי־כעם פֿייער
פֿאָם הימעל הערַאב, אונר
פֿערצעהרטע איהן זאַממט
זיינען פֿינפֿציגען. (יג) דאַרוף
שיקטע דער קאָניג וויעדער
צום דריטטען מאהל אי־נען
בעפֿעהלסהאַבער איבר פֿינפֿ־
ציג מיט זיינען פֿינפֿציג מאַן.
דיעזער דריטטע בעפֿעהלס־
האַבער איבער פֿינפֿציג גינג
היגוף, קאַם הין אונר וואַרף
זיך אויף זיינען קניעען הין
פֿאָר אליה; פֿלעהעטע איהן
אַן אונר שפראַך צו איהם:
גאָטטלי־כער מאַן! אָ מאַכטע
דאָך מיין לעבען אונר דאַ
לעבען דיעזער דיינער דיענער
דיר טהייער זיין; (יד) שאָן
פֿוהר איין פֿייער פֿאָם הימ־
מעל הערַאב אונר פֿערצעהר־
טע דיא צוויי פֿריהערען בע־
פֿעהלסהאַבער איבער פֿינפֿציג זאַמטט איהרען פֿינפֿציג מאַן, מאַכטע דאָך מיין לע־
בען דיר טהייערער זיין! (טו) דאַ שפראַך דער ענגעל דעם עוויגען צו אליהו: געהע מיט

איהם

באור

המלך כי לא שנו המלכים חזק כי לא מלאו לותו ולכן הוסיף לגלות, ויותר נראה כי המלך
חמר גלנו כי בשר הרשעון לא עשה שליחתו וירא לגלות יד בנביא ה', ולזה שלח שים לחר לבשר
לו לך חמין ונחמן לו יותר מן הרשעון, וכן בפעם השליני, וכן נראה כי השר השני דבר יותר
עזות מן הרשעון כי הוסיף מלת כה ומהר ה. (יג) שלישים, שעור הכתוב שר חמשים וחמשיו
שליחים שלומר פעם שלישי (מרד"ק). ויעל וגו', ירמה לי כי האש שירדה מן השמים תכלה את
השנים מנלי להשפיל מבט עוזם, כי ח"ן גבול וקץ למעשה נסים, ולא ידע השר השני
מהשנר [כזה מלומה, שנל השר השלישי שים עלוש יותר, חקר ודרש על הדרך מה הי' לשני

השמנות

רֵ֣ד אוֹתוֹ֮ אַל־תִּירָ֣א מִפָּנָיו֒
וַיָּ֣קָם וַיֵּ֔רֶד אוֹתוֹ֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ׃
(טז) וַיְדַבֵּ֖ר אֵלָ֑יו כֹּה־אָמַ֣ר יְהוָ֗ה
יַ֚עַן אֲשֶׁר־שָׁלַ֣חְתָּ מַלְאָכִ֔ים
לִדְרֹ֖שׁ בְּבַ֣עַל זְבוּ֑ב אֱלֹהֵ֖י עֶקְרוֹ֙ן
הֲמִבְּלִ֣י אֵין־אֱלֹהִ֔ים בְּיִשְׂרָאֵ֖ל
לִדְרֹ֣שׁ בִּדְבָרֹ֑ו לָכֵ֗ן הַמִּטָּה֙ אֲשֶׁר־
עָלִ֣יתָ שָּׁ֔ם לֹ֥א־תֵרֵ֖ד מִמֶּ֑נָּה כִּי־
מ֥וֹת תָּמ֖וּת׃ (יז) וַיָּ֖מָת כִּדְבַ֣ר־
יְהוָ֑ה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֣ר אֵלִיָּ֔הוּ וַיִּמְלֹ֤ךְ
יְהוֹרָם֙ תַּחְתָּ֔יו בִּשְׁנַ֥ת שְׁתַּ֖יִם
לִיהוֹרָ֑ם בֶּן־יְהוֹשָׁפָ֥ט מֶֽלֶךְ־
יְהוּדָ֖ה כִּ֣י לֹא־הָיָ֥ה לֹ֖ו בֵּֽן׃

ויתר

איהם הינאב אונד האבע קיינע
פורכט פאר איהם; ער שטאנד
או ף ג׳נג מ ט א׳הם צום קאמ־
נ׳גע הינאב, (טז) אונד רע־
דעטע איהן אן: אלזא שפריכט
דער עווינע: וויל דוא בא־
טהען הינגעשיקט האסט, אום
בעל זבוב, דען גאטטען פאן
עקרון צו ערפארשען — אלס
אב קיין גאטט אין ישראל
ס וואר, אום נאך זיינעם ווא־
רט צו פארשען — דארום
ווירכסט דוא דאז בעטט, ווע־
כעם דוא בעשטיענען, נימ־
מערמעהר פערלאססען, דען
דוא מוסט שטערבען. (יז) ער
שטארב אויך ווירקליך נאך
דעם וואר טע דעם עווינען,
זא וויא עם אליהו אויסגע־
שפראכען האט; דיא רענ׳ע־
רונג ערהיעלט (זיין בודער)
יהורם אן זיינער שטעללע,
(אים צווייטען יאהרע דעם
יהורם, דעם זאהנעם פאן יהושפט קאניגם אין יהודה) דען ער האטטע קיינען זאהן.

דיא

ר ש ״ י

(יז) וימלך יהורם תחתיו. לחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. לפשר לומר כן והלא מלך בשנת י״ט ליהושפט שהרי לחזיה מלך כ״ז ומלך שתים ונסמוך נמי כתב בשנת י״ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים ושבע שנים קודם שמלך יהורם נמו חלק ראוי ר׳ יהושפט ליהרג ברמית גלעד ונשבר שזעק תלה לו שבע שנים ומלותה שעה הוא מיוה לכנו:

ב א ו ר

המחנות ונודע לו לשר קרה לוחם ולכן נכה והתחנן לחליהו. (טו) רד אותו, כמו לחתו, והכוונה לך לחתו לחל המלך ולא תירא מהמלך לשר דברת עליו רע בשמי, כי כשרא הגיע עד שערי מות ולא יכול להרע לך עוד, וגם נפל פחדך על עבדיו כי רחו לת מעשה הנורא לשר עשיתי עמך וירחו מגשת חליך. (יז) בשנת שתים ליהורם, הפסוק הזה עתיד חלי לדרשו, כי מי התכם ויודע פשר הדבר, חיך נחמר שהגיע יהורם מלך ישראל למלכות בשנת שתים ליהושפט מלך יהודה, שהיו למטה חמר שמלך בשנת שמונה עשר ליהושפט וסיפר שהלך יהושפט עמו למלחמה עם מואב? וכל המפרשים רק כמתנחלים בהחרת הספק הזה; רוכם הלכו בעקבות בעל סדר עולם (עיין רס״י נתן ולקמן ח׳ ט״ו) שיהושפט המליך לת יהורם שבע שנים קודם מותו, וסמכו דבריהם על מה שנת בדה״ב (כ״ל ג׳ ד׳) ולת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ויקס יהורם על ממלכת לביו ויחזק ויהרג לת כל לחיו בחרב, הרי שהיו לחיו מערערים על המלוכה, ולזה המליכהו יהושפט שבע שנים קודם מותו; לולם לם גם נסכים שהמליך יהושפט לחותו בחייו (כי בחמת לפי הפשוט מהיה הכוונה כמה שבת׳ ולת הממלכה נתן ליהורם

(יח) וַיֶּתֶר דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב (ט) וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיְמָה

הס' נח"ק

וילך

ר ש י

תרגום אשכנזי

(יח) דיא ווייטערע געשיכטע דעם אחזיהו, אונד וואס ער געטהאן, איזט פערצייכנעט אים בוכע דער טאגסבעגעבענהייטען דער קאניגע פאן ישראל.

ב (ט) אלס דער עוויגע דען אליהו אים שטורמוינד היממעל פיהרטע, טרוג זיך פאלי

ב (א) נסערה. נרוח סערה:

באור

רק שנוי כן (לפני מותו), הנה גם דוד המליך את שלמה בחייו, ובכל זאת לא מלינו שיעלה זה במספר שני מלכות שלמה כי מצח קותו רק למלך לשבת על כסאו לחריו, ואם הי' יהורם גם בימי יהושפט מושל בארץ, היה הכתוב מבאר זה בלשון מלינו ניותם (דה"נ כ"ו ב"ל) וייתם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ. ועל הרלב"ג ענר רוח נבואה לאחרת, כי הוא ידע שחפרי מות לאחאב הי' יהושפט מיחל גם בארץ ישראל, שמפני החתון עם לאחאב ובעבור שהי' זקן ונבד היו בני לאחאב מולקין לו כביד, ולכן נאמר כי עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט היה מלך יהודה מזדמף עם יהורם מלך ישראל בהנהגת המלכות, זה תוכן דבריו — והנה שמתי לפניך קורא הנעים! לת שני הפירושים לאשר מלאתי בזה הענין בדברי חכמי ישראל, ואם נפשך תנוח בלחד מהני תלה בחר לך את היטב בעיניך; ואנני לודה ולא לבוש כי לא מלאתי דרך סלולה בזה לאשר לפניתו תתברך מן המקרא. כי לא, מוסב על וימלך יהורם תחתיו, ור"ל וימלוך יהורם לחיו תחתיו כי לא וגומר, והמאמר בשנת שתים ליהורם מלך יהודה הוא מוסגר.

(יח) אשר, שיעורו ולשאר עשה.

ב (א) ויהי בהעלות, כל מוני הדורות מראים ועד עתה הסכימו שתליהו נסתלק בימי יהושפט מלך יהודה, (כי לף שהניח בעל סדר הדורות דעת י"ל שתליהו עלה בשנת נ"ל תת"ן ויהי' זה בימי לסא, בוודאי זה טעות דמונח, שהרי לאחאב מלך בשנת ג"ל כ"ל לילירה ומפורש הוא בפרשה הקודמת שהיה מושכו בארץ עוד בימי לחזיהו בן לאחאב, וכנר העיר בעל סדר הדורות על זה ולמר ול"ע ע"ש, ובכל זאת הניח לקמן דעת האומר שתליהו נסתלק בשנת ג"ל ט"ו לף שגם זה לא יתכן מטעם הנזכר), לך יש מחלוקת בין בעל סדר עולם ליוחסין בלילה שגם עלה לם ג"ל מ"ג לו מ"ז (עיין ס"הד). ומה שהניח להפרשים להשליט שבבר בימי יהושפט עלה תליהו למרום הוא כמ"ש הרד"ק בפירושו לספר דה"ב (כ"ל י"ב), והרלב"ע בסוף מלאכי, ממה שנלמר לקמן (ג' י"ל) ויאמר יהושפט הלין פה נביל לה' וגו', ולם היה עוד תליהו בארץ הלח תליצע לא נפרד ממנו מלז דבק בו, ולך יעמל פי התלמיד לם רבו עמו. גם דקדקו במה שנלמר שם לחר יען מים על ידי תליהו בשבר ולא יוען בביניני, ודבריהם תלה הניחם במנוכה גדולה במה שנלמר בד"הי (שם) שבא חל יהורם בן יהושפט מלך יהודה מכתב מתליהו הנביא, כי לים סופר וכותב ברוח שחקים? ולהסיר הספק הזה כתב הרד"ק במקום הנזכר וז"ל: ועניין זה כי נגלה תליהו ברוח הנבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה ולמר לו שיכתוב במכתב ויניח המכתב תל יהורם ויאמר תליו שזה המכתב נשלח תליו מתליהו, כדי שיאמוץ יהורם שהמכתב הזה בח לו מן השמים ויבויע לבבו וידע כי רעה גדולה עשה עכ"ל; תולם הדרך הזה לא יאר בעיני, כי לית לפוף מלינו כי נביא נלחן לה' ערוס יעשוס היה ויבקש תחבולה (להטות לב השומע תליו) לתת מקום כי יחשוב המושב לאות נפלאה לשבר לינהו כן, הלא לך לשבר יעים ה' בפי הנביא לאמור לדבר, השומע ישמע והחדל יחדל. — והנה לאחרי כתבי זאת הראני ידיד נפשי רי"וו, כי בפירושו לד"הי גם מחשבותיו מחשבותי כי לא נאבה ולא נשמע לדברי הרד"ק בזה, ולדעתו משר תליהו טרם עלותו המכתב הזה לאחד מבני הנביאים, כי רלה ברוח נבואתו לת מעשה יהורם בימים הבאים, עיין בדבריו

וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל׃
(ג) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־
נָא פֹּה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־
אֵל וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־
נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיֵּרְדוּ בֵּית־
אל

אונד בייא דיינעם לעבען! איך פערלאסכע דיך ניכט.

תרגום אשכנזי קט

פאלגענדעס זצו. אליהו גינג מיט אלישע פאן גלגל וועג.
(ג) אונד אליהו שפראך צו אלישע: בלייבע דאך היער, דען דער עוויגע גאב מיר אייגע זענדונג נאך בית אל, דאס אנטוואָרטעטע אלישע: זא וואהר דער עווינע לעבט, זיא גינגען אלזא נאך בית אל הינ׳

ר ש ״ י

(ב) שב נא פה. חפץ היה לדמותו מחמת ענוה שלא ירחה נהלקחו:

ב א ו ר

נדנריו; וכנר הרגיש הרלב״ע נדעת הזקן ודחה לויתה, כי ז״ל נסוף מלאכי: והנה מלאנו לחרי מות יהוסף נימי לחזיהו נגו (וזה ט״ס ול״ל יהורס נגו) כתוב ויבא חליו מכתב מאליהו הנניא״, וזה יורה כי לז נתבו ושלחו חליו, ואילו היה כתוב לפני עלותו היה כתוב וימלא לו ויובא חליו מכתב שהניא חליהו, ומחין ספק כי נימי חכמינו הקדושים נרחה עכ״ל, הנה נרחה מדנריו שהוא נטה לדעת הרלב״ג שאמר: כי חליהו לא עלה לרוס שחק כי לא יספקו הניפות השמים לך הוא נחבא נחרן נאחד המקומות לא נודע לנו, ומה שנאמר נסערה השמים, הכוונה רק נגונה הלויר כמו ערים נדולות ונלורות נשמים, ורחבו נשמים וכדומה, ח״כ לא יפלא אם עוד נעת מן העתים יפעול פעולות נני אדם וגם ידו תכתוב; אולם לא מלאנו נכל הנסים גם שיתמיד כמה אלפים שנה, ואף כי לדעת הרשב״ם שלדעתו גם המתים אחר יחיו לעת יקילו כל נשר עוד יבוזון לעפרן; ולזה יותר יחכן לפענ״ד דנרי הרד״ק, כי רוח חליהו שב אל החלהים ועלמו ונשרו ונגדיו (מלבד האדרת) כלו נחש (ומין ספק כי בחפן ה׳ לא הרגיש סוס מכוסה זוהב), ובפירושו למלאכי כתב על הנני שולח לכם את אליה הנניא וז״ל: והטעם שיסוד נשמתו שעלתה לשמים אל נוף ננרח כנופו הרחשון כי גופו הרחשון שב אל האדמה נעלותו כל יסוד אל יסודו עכ״ל, ולפ״ז יהי׳ מכתב חליה דנר זר מאד. — ואנכי לולא ירחתי להריס רחבי נגד כל החכמים החלה אחר מפיהם אנו חיים, נהולם פעם הייתי מחפולן כל הקושיות החלה, נאמרי שחליהו נאחת לא נסחלק רק נימי יהורס מלך יהודה, כי הרחיות שהניא הרד״ק נגד הדעת הזאת, לדעתי אינן מכרעות כלל, כי ממה שנאמר נאליהו ויקס וילך לאחרי חליהו וישרתהו (לעיל י״ט כ״א) אין הכרח שלא זז ידו מחוך ידו רק הכוונה שהוא היה תמיד אצל חליהו אם היה לריך חליהו לשירות מה, אבל אם התנודד חליהו או שהלך נמלות ה׳ אל מקום אחד או אל אים אחד אחר לא רלה לנלותו עזב את חליהו, וזה הוא מה שאמר נפרשה שלפנינו שב פה כי ה׳ שלחני ירחו וכן ה׳ שלחני הירדנה. ויען היתה מדרך חליהו להפרד לימים גם מאת חליהו, לכן נקשו נני הנניאים לנקש את חליהו אן נשא רוח ה׳, וכן נרחה כי הי׳ חליהו לנדו כאחר פנשהו מלאכי לחזיהו כי לא הזכירו שהיה עוד אים אחו, וכן כתב גם הרד״ק נפירוש שנרחה שלא היה זה חליהו עמו, ולזה נאמר כי גם כאחר שאל יהיספט את דנר ה׳ מפי חליהו לא היה חליהו שם ולכן שאל את חליהו, כמו שנאל את פי מיכיהו נעלותו לרמות נלעד, וח״כ יוכלך נ״ב מה שנא אחר יקק נענר. את זה רחיתי להעיר נענין העמוק הזה, אם גם ידעתי שהדנר יהיה מוטל נספק עד שינוח חליהו. (ב) שב נא, רש״י פירש שעשה כן מלד הענוה עיין נדנריו, ולדעת הרלב״ג אמר כן שלא יקרד חליהו נהפרדו ממנו, ולדעתי נרחה לפי שידע חליהו כי הגיע עתו לשוב אל מקום ממלנתו רלה להתנודד לשום עיון ופשו על מעלליו אחר פעל ועשה עלי חרן מאז הושם עלי חבל ניחת לכל אים ירא ה׳, עת יקרא חלהי ממעל ,,שונה חלי״ ולזה לא חפן שיהיה אים עמו. הי ה׳, יונחן תרגם קים הוא ה׳ ומי נפשך, ירחה לי שכוון נשנות תרגומו לדנרי הרמב״ם שאמר כי לא מלינו אצל הנ״ת

אֵל׃ (ג) וַיֵּצְאוּ בְּנֵי־הַנְּבִיאִים
אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־אֱלִישָׁע
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה
לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ
וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הַחֲשׁוּ׃
(ד) וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע שֶׁב־
נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזָבֶךָ וַיָּבֹאוּ יְרִיחוֹ׃ (ה) וַיִּגְּשׁוּ
בְּנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ אֶל־
אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי
הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל
רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי
הַחֲשׁוּ׃ (ו) וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ שֶׁב־
נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזָבֶךָ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃ (ז) וַחֲמִשִּׁים

חרגום אשכנזי

הינאב. (ג) דיא פראפעטען־ שילער וועלכע צו בית אל וואַרען, גינגען אלישע ע:ט־ גענען, אונר שפראַכען צו איהם: ווייסט דוא וואָהל, דאַס דער עווינע הייטע דיי־ נען העררן (גוייגזמפ דיא קלי־ נע) דיר פאָם הויפט ע ניממט? — ער שפראַך: אויך איך וויים עס; זייד נור שטיל־ לע. (ד) דאַ שפראַך אליהו צו איהם: אלישע! בלייבע דאָך היער, דען דער עווינע נאַב מיר איינע זענדונג נאַך יריחו; ער אנטוואָרטעטע: זאָ וואַר נאָטט לעבט, אונר בייא דיינעם לעבען! איך פֿער־ לאַססע דיך ניכט. אונר זיא קאַמען נאַך יריחו. (ה) דיא פראָפעטען־ שילער וועלכע אין יריחו וואַרען, טראַטען הין צו אלישע אונד שפרא־ כען צו איהם: ווייסט דוא וואָהל, דאַס הייטע דער עווי־ נע דיינען העררן דיר פאָם הויפטע נ ממט? ער שפראַך: אויך איך וויים עס; זייד נור שטיללע. (ו) דאַ שפראַך אליהו צו איהם: בלייבע דאָך היער, דען דער עווינע נאַב מיר איינע זענדונג נאַך דעם ירדן; אַבער ער שפראַך: זאָ וואַהר נאָטט לעבט, אונד בייא דיינעם לע־ בען! איך פֿערלאַססע דיך ניכט, אונד ביידע גינגען וויטער. (ז) פֿינפֿציג מאַן פֿאָן

איש

דען

ר ש "י

(ג) לח לדוניך. ולח לחזוניו מלמד שהיו מקולים בחליהו:

באור

מי לכל תמיד מי לפי שהמי הוח הסמיכות ותהיה הכוונה החיים של רבר (בייץ וועבען חיינעם ״געגענטאַנדעם״), וח״כ ״יסיה הענס והחיות שני דנרים נפרדים, וזה חי לחבור לחשוב חלח כ׳ כי הוח וחיכוחיו המה לחד כמחלט, כי הוח חי ולח בחיים, נבור ולח בנבורה, וביולח בזה בכל מדותיו לחבר ניחם לו, ולכן בח תמיד חי ס׳ שהוח החוקר שהוח חי וקים (זח וואהר גאָטט וועבט). (ג) חשר ביח חל, נחסר בי״ת השמוש כדרכו בחותיות הדומות כחשר הבחנו פעמים. החשו, הנוון שהוח לווי ונח ע״ל הענר נסגו״ל ומ״ס וכן בח לחרי הקצוח חת הבית (ויקרח י״ד מ״נ) הס״ל נחיב״ק כמו בענר לף שהוח מקור, וסבוונה שלח יחלחבו למען לח

ירגים

אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־הַיַּרְדֵּן: (ח) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלֹם וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם וַיִּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם בֶּחָרָבָה: (ט) וַיְהִי כְּעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי: (י) וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח

מאתך

הרגום אשכנוי קי

דען פראָפֿעטען־שילערן גינ־ גען הין, אונד שטעללטען זיך אין דער פֿערנע געגענאַבער, וועהרענד יענע ביידע אַם ירדן שטאַנדען. (ח) דאַ נאַהם אליהו זיינען מאַנטעל וויקעל־ טע איהן צוזאַממען, אונד שלוג אויף דאַז וואַססער — עם טהיילטע זיך הין אונד הער (ד. ה. חין לוויית טהיילע) אונד זיא גינגען ביידע אויף טראָקענעם באָדען. (ט) אַלס זיא דורכגענאַנגען וואַרען, דאַ שפּראַך אל הו צו אלישע: פֿאָרדערע, וואַס איך פֿיר דיך טהון זאָלל, בעפֿאָר איך פֿאָן דיר גע־אָממען ווערדע; אונד אלישע שפּראַך: מאַכ־ טע דאָך איין צוויאַפּאַלטער אַנטהייל פֿאָן דיינעם גייסטע מיר צוקאָממען. (י) ער ערווידערטע: דוא האַסט עט־ וואַס שווערעס געפֿאָרדערט. דאָך ווען דוא מיך זיהעסט, ווייא איך פֿאָן דיר ווענגענאָמ־

מען

ר ש י

(ח) ויגלם כרכה כדי שחרת נוחה להבנית נס. ויגלום. לח כריכה ממש חלח קולט (ס"ח נוקט) שקורין פייגד"ו: (י) הקשית לשחול. לי לחפחר לחת לך יותר ממה שים לי בידי: לם תרחה לותי

באור

ירגיש חליהו כי נודע הדבר כי רחה שרלה הוח להעליה זה. (ז) מבני הנביחים, הם בני הנביחים מיריחו כנזכר להלן וגם המה ידעו ברוח קדשם כי היום ילקח חליהו בדרך פלח, חולם יען חמר חליהו לחם החזו לח העיזו עוד ללכת עמהם, לך הלכו לחריהם מרחוק לרחות מה יעשה, ולכן חליהו חבר לח חפן להיות חים עמו בהעלותו בחבר חמרנו, כלח ועבר חת הירדן "והמים שבו לחיחנם ולח היה עוד ביד בני הנביחים לנוח לחריהם. מנגד מרחוק, התילנו נגד חליהו וחליהע נרימוק מקום (רד"ק). (ח) ויגלם, כרבו כי כל דבר שלח ניכר לורמו חם שלח נגמרם עדיין כמו גלמי רחו עיניך (תהלים קל"ט ט"ז), ובדחז"ל גלמי בלי עין (ומזה הענין נקרח החדם חבר נוחות נפשו לח החפשטו ולח ילחו לל המליחות, גולם, שנעשה דברים נגולם) לו שנעשה לורת חלקיו כמו כאן שנפל וכרך חת החדרת עד כי לח נודע בה לורת חדרת, כל זה נקרח גילם (מדברי הרד"ק בשרשים והחנס בעזניים בספר המלים שלו), ויוחנן תרגם ולחזר נרחה שהוח מענין סנוב וגלגול כמו עני המחזר על הפתחים, ומזה נקרח גם החבות חזור לפי שהוח ענול, עיין ערוך ערך חזור; ובכבר נחר החכם ר"ם פחפענהיים נחדושה בספרו יריעות שלמה כי מן גלם שרשו גל (כי החכם הזה הוח מנעלי השניים) ויורה על הסנוב והענול עיין בדבריו, וגם לנו בעלי השלישים יחכן זה, כי כבר חמרנו פעמים שמדרך הלשון נחסרים ונחים להחסיר חות השרש ולהוסיף חות המשקל גם בפעלים כמו בשמות לעוין הדומה להירחת העלמית, ול"ב העתקת יונחן מכוונת חל העברית. (ט) פי שנים, כחב הרלב"ג ז"ל: ר"ל בזה שהחלמת מרוחך על כל בני הנביחים יהי' הנחלל לי מרוחך פי שנים על כל חחד מהם, והוח מענין חבר חמר כי חת הנכור בן השנוחה יביר לחת לו פי שנים בנגד חשר ימכח לו עכ"ל, והוח נכון. (י) הקשית, כי חין זה בידי להשפיע חלין רק מחת חלהים היח מחת חונן הדעת. חם תראה, המברכיך

מִמְּךָ֔ יְהִי־לְךָ֥ כֵּ֖ן וְאִם־אַ֑יִן לֹ֥א
יִהְיֶֽה׃ (יא) וַיְהִי֙ הֵ֣מָּה הֹלְכִ֔ים הָל֥וֹךְ
וְדַבֵּ֖ר וְהִנֵּ֣ה רֶ֣כֶב־אֵ֔שׁ וְסוּסֵ֖י אֵ֑שׁ
וַיַּפְרִ֣דוּ בֵ֔ין שְׁנֵיהֶ֖ם וַיַּ֣עַל אֵלִיָּ֔הוּ
בַּסְּעָרָ֖ה הַשָּׁמָֽיִם׃ (יב) וֶֽאֱלִישָׁ֣ע
רֹאֶ֔ה וְה֥וּא מְצַעֵ֖ק אָבִ֣י ׀ אָבִ֣י ׀ רֶ֣כֶב
יִשְׂרָאֵ֔ל וּפָרָשָׁ֖יו וְלֹ֣א רָאָ֑הוּ עֹ֚ד
וַיַּחֲזֵ֣ק בִּבְגָדָ֔יו וַיִּקְרָ֖עֵם לִשְׁנַ֥יִם
קְרָעִֽים׃ (יג) וַיָּ֣רֶם אֶת־אַדֶּ֣רֶת
אֵלִיָּ֗הוּ אֲשֶׁ֤ר נָפְלָה֙ מֵעָלָ֔יו וַיָּ֖שָׁב
וַיַּעֲמֹ֥ד עַל־שְׂפַ֖ת הַיַּרְדֵּֽן׃ (יד) וַיִּקַּ֞ח
אֶת־אַדֶּ֣רֶת אֵלִיָּ֗הוּ אֲשֶׁר־נָפְלָה֙
מֵעָלָ֔יו וַיַּ֖כֶּה אֶת־הַמַּ֑יִם וַיֹּ֣אמַר
אַיֵּ֞ה יְהוָ֤ה אֱלֹהֵי֙ אֵ֣לִיָּ֔הוּ אַף־הֽוּא׃

ויכח

מען וועדע, זאָ ווירד דיר דיעזעם צו טהייל; וואָ ניט, זאָ ווירד דיעם ניט געשעהען. (יא) נון געשאַה עס, אַלס זיא נאָך אימער ווייטער גינגען אונר רעדעטען, דאַ קאַם אין פֿייעריגער וואַגען אונד פֿייעריגע רָאָססע, דיעזע טרעננטען בייד, אונד אליהו שטיג אים שטורמע גען הימעל. (יג) אונד אַלס עס אלישע זאַה, דאַ ריף ער: מיין פֿאַטער! מיין פֿאַטער! ישראל'ס שטרייטוואַגען אונד רייטערייא! — ענדליך זאַה ער איהן ניט מעהר — דאַ ערגריף ער זיינע קליידער אונד רים זיא אין צוויי שטיקע. (יג) ער האָב אויף דען מאַנטעל דעם אליהו, וועלכער איהם ענטפֿאַללען ווער, אונד שטעללטע זיך ווידער אַן דאַז אופֿער דעם ירדן.

(יד) ער נאַהם דען מאַנטעל דעם אליהו, דער איהם ע:טפֿאַללען ווער, שלוג אויף דאַז ווַאַסער, אונד שפּראַך: וואָ איזט דער עווינע, דער גאָטט דעם אליהו? — אויך ער שלוג
מוזן

ר ש י

לוקח מחלך. לז לוכל לעשות לך יותר ויותר: יהי לך כן ואם אין לא יהיה. שמין היכולת בידי: (יב) אבי אבי רכב ישראל. רבי רבי דבר להון לישראל בגלויות סי תיכין ופרסין: (יד) ויכח ה' אלהי אליהו. שהוכחה שחזרה כיפי שנים נרואו אלי: אף הוא ויכה את המים. אף הוא בפרקי רבי

ב א ו ר

פירוש כי אם יחנך אלהים להוסיף לך עלמת נפש עד כי תוכל ל־ות לותי נעת הפרדי, לז תדע כי נחה עליך רוח ה' ניתר עז מכל שאר בני הנביאים; והב"ח כמשניל כ"ה שמואל היפשר מחשטובערג כתב לי נזה פירוש נכון לדעתי, והוא שיוכן הכתוב נאמרון אלת לחזרי, ויהי' מקרח קצר ונעורו לאם תראה לותי לחזרי ליקח ממך כלומר שחזקת נפשך כי עד שתהי' תמוהי לנגד עיניך תמיד, לז תדע כי גם רוחי נדבק בך ותהי' נטוחתך מעולה מנטוחת שאר הנביאים. וגם הרד"ק נטה כמעט לזה לך שהוח נחר נדרוש עיונים להעמיק נחקירת דרכי הנפש ועיך הנבואה. (יב) אבי, דרך כנוד וכן אמר להלן (ו' כ') השלך תל שיש החכה תכם חני, ועוד עתה נקרח הכהן המורה נשם חב נלעזון עם ועם כנודע. רכב, הרלנ"ג פירש התוקף והחוזק של ישראל נמלחמה; לחבל לח מלינו נכל המקרח שהיתה תשובה לישראל מיד לר ע"י אליהו, לחבל הנוטה שהגין על דת ישראל כרכב ופרשים. (יד) איה, לפי שכל זמן שהי' אליהו מתהלך נחרן לח עשה אליטע שום לות ומופת (רק שלפי דרכנו החנחת ליהושפט וליהורם כי ינלמו נחשר נחרנו), לכן עתה נחשר החל רוח ה' לפעם נקרנו לעשות גדולות ונפלאות הזכיר אליהו אליהו, להורות כי הוח החכיל עליו מרוח קדשו ומך מידו היתה זאת לו. אף הוא, הנטן שהוח מקרח קצר

וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה
וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע (טו) וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד
וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־
אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־
לוֹ אָרְצָה: (טז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־
נָא יֵשׁ־אֶת־עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים
בְּנֵי־חַיִל יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ אֶת־
אֲדֹנֶיךָ פֶּן־נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה
וַיַּשְׁלִיכֵהוּ בְּאַחַד הֶהָרִים אוֹ
בְּאַחַת הַגָּיְאוֹת וַיֹּאמֶר לֹא תִשְׁלָחוּ:
(יז) וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר
שִׁלָּחוּ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ

(מוזן) דאז וואסער, אונד עס טהיילטע זיך צו ביידען זייטען, אונר אלישע גינג הינדורך. (טו) דיא פראפעטען זילער פאן ירחו, זאהען פאן פערנע איהם צו, אונר שפראכען: שאן רוהעט דער גייסט דעם אליהו אויף אלישע; זיא קאמען איהם ענטגענען, אונד ביקטען זיך פאר איהם ביז צור ערדע ניעדער. (טז) דאן שפראכען זיא צו איהם: זיהע, העד דאך, עם זינד אינטער דיינען דיענערן פינפציג וואקערע לייטע; זיא קאננטען וואהל הינגעהען אונר דיינען העררן זוכען. פיעללייכט האט איהן דער שטורטווינד הינווועגטראגען, אונר אויף אייגען דער בערגע, אדער אין אייגעם דער טהאלער

הגאיות קרי. ויבקשו

געוואָרפען, ער אבער שפראך: שיקעט ניכט. (יז) דא זיא אבער אין איהן דראנגען ביז ער עם מידע וואורדע, זאגטע ער: זא שיקעט דען הין! זיא שיקטען פינפציג מענער

אוים

ר ש"י

מלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי גדולה מלויית מלוכה בפלים כשל אליהו שנתחלה זכות שניתן ועכשיו זכיתו יתירה: (טו) פן נשאו רוח ה'. לפשר חמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלבה ונתחלקה רוח הקודש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקודש מרוכה בישראל: (יז) עד בוש. נתכייש מהם שלא יחמרו לו שוא להקניל פני רבו לפי שנטל גדולתו לשון בושה שיעור כל זה רלתי בתוספתא

ב א ו ר

ושעורו, לף הוא עזה כן ויכה וגו' וכח המעשה על מקומו. (טו) מנגד, כי הם היו עומדים עוד על שפת הירדן כי לא היו יכולים לעבור כאשר בחרנו ומכו שם חולי יאוכו. (טו) בני חיל, כי סמוך לירדן היו הרבי נמרים ומעונות לריות גם מלון מרגלים ולזה היו נריכין להיות בני חיל. והנה לדעת המפרשים לף שאמרו בני הנביאים הידעת כי היום ה' לוקח וגו' מ"מ מצאו חולי לף נפרד לימים, כי כן הי' דרכו כמו שאמר עובדיה ורוח אלהים ישאך אל אשר לא אדע; אבל זה רחוק קלת כי אם הי' דרכו בכך מה כל המדרש הזאת? ואיך יהיו המה לבקשהו, אם הי' מפיו להתעלם מבני אדם? ולכן ירחה לי שלא על כל בני הנביאים יחדיו היה רוח ה' להודיעם כי היום לוקח אליהו, ואחר ידעו זה בעת נסועו אחור, כי הניחו שלא יזכו לרחות זאת, וכפרט כאשר נלא את הירדן ידעו כי לא יקח לעיניהם ולכן שבו אחור, אבל שאר בני הנביאים אחר לא עליהם ענר הרוח, הרגישו רק כי יש דבר סתר בין אליהו ואלישע ולא זולת זה. (יז) עד בוש, כמו ויוחילו עד בוש (שופטים ג' כ"ה) והענין אחד בקל ופיעל כי בושת

וַיְבַקְשׁוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא
מְצָאֻהוּ: (יח) וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא
יֹשֵׁב בִּיְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא־
אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ:
(יט) וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־
אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב
כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים
וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת: (כ) וַיֹּאמֶר קְחוּ־
לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח
וַיִּקְחוּ אֵלָיו: (כא) וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא
הַמַּיִם וַיַּשְׁלֵךְ־שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר
כֹּה־אָמַר יְהוָה רִפֵּאתִי לַמַּיִם
הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת
וּמְשַׁכֶּלֶת: (כב) וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר
דִּבֵּר: (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל
וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ

תרגום אשכנזי

אויס, דיא איהן דרייא טאַגע זוכטען, אַבער ניכט פֿאַנדען. (יח) זיא קעהרטען נון צו איהם (נו אלישע) צוריק, אַלס ער נאָך אין יריחו וואַר אונד ער שפּראַך צו איהנען: האַבע איך עם אייך ניכט געזאַגט איהר זאָללט ניכט הינגעהען? — (יט) דיא איינוואָהנער דער שטאַדט שפּראַכען צו אלישע: זיעהע דאָך! דיא לאַגע דער שטאַדט איזט גוט, וויא אונזער הערר עם זעהט; אַבער דאַז וואַססער איזט שלעכט, אונד דאַז לאַנד איין פֿערדערבליכעם. (כ) ער שפּראַך: האָלעט מיר אין נייעס גלאַז, אונד גיעבט זאַלץ הינין; זיא האָלטען עם איהם. (כא) ער גינג צום אורקווועלל דעם וואַססערס הין, וואַרף זאַלץ הינין אונד שפּראַך: אַלזאָ שפּריכט דער עוויגע: איך מאַכע דיעזעם וואַססער טרינקבאַר, טאָדט אונד פֿערדערבען זאָלל נימאַהר דאַפֿאָן ענטשטעהען. (כב) אונד דאַז וואַססער וואַרד טרינקבאַר ביז אויף דען הייטיגען טאָג, נאַך דעם וואָרטע דעס אלישע, וועלכעם ער אויסגעשפּראָכען. (כג) פֿאָן דאָרט צאָג ער נאַך בית אל, אַלס ער דען וועג הינויפֿגינג, דאַ קאַמען קלייניע קנאַבען אויס דער שטאַדט אונד שפּאָטטעטן

ויאמרו

ר ש " י

דסוטה: (יט) והמים רעים. ומפתת המים הארץ מכלת את יושביה לקנרס ח"כ מהו מוצג העיר טוב מכאן למדו מן מקום על יושביו: (כא) חל מולח המים. שהיו נוגעים מסס: ויצלך שם מלח. והלא מלח דגר המקלקל את המים הוא מלח גם בתוך גם: (כג) ונערים קטנים.

ב א ו ר

מסה (שמות ל"ב ח') לו שיורה הפיעל עוד על לימור זמן יותר מאחר נקל. (יט) והארץ משכלת, הוי"ו מורה על המשונג לפי שהמים רעים לפיכך הארץ מכלת יושביה. (כא) משם, ממולח המים. ומשכלת, הנכון שהוא שם נחנירו מות. (כב) וירפו, בח ע"ל נפי ל"ה תף שהוא מצלומי הזל"ף (רד"ק). (כג) ויתקלסו, הפעל קלס וכן השם קלס יורה תמיד בענרית

וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קָרֵחַ עֲלֵה קָרֵחַ:
(כד) וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם
בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים
מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם
אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים: (כה) וַיֵּלֶךְ
מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וּמִשָּׁם שָׁב
שֹׁמְרוֹן:

ג (א) וְיהוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה: (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה רַק לֹא כְאָבִיו וְכְאִמּוֹ וַיָּסַר
אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל אֲשֶׁר עָשָׂה

אביו

תרגום אשכנזי קיב

טעטען זיינער, זיא ריעפֿען
איהם ענטגעגען: קאָם הע־
רויף, קאָהלקאָפֿף! קאָם הע־
רויף, קאָהלקאָפֿף! (כד) ער
וואַנדטע זיך אים, זאָה זיא
אַן, אינד שפּראַך איינען פֿלוך
איבער זיא אים נאַמען דעם
עוויגען — דאַ קאַמען צוויי
באָרען אויס דעם וואַלדע אונד
צעררישסען צוויי אונד פֿיער־
ציג קינדער אויס איהרער
מיטטע. (כה) פֿאָן דאַ גינג
ער אויף דען בערג כרמל,
אונד פֿאָן דאָרט קעהרטע ער
נאַך שומרון צוריק.

ג (א) יהורם זאָהן דעם
אחאב וואַרד קאָ־
ניג איבער ישראל צו שומרון,
אים אַכטצעהנטען יאָהרע דעם
יהושפט, קאָניגס אין יהודה,
אונד רעגיערטע צוואָלף יאָה־
רע. (ב) ער טהאַט וואַס דען
אויגען דעם עווינען מיעסֿפֿעל־
ליג וואַר, דאָך ניכט זאָ וויא
זיין פֿאָטער אונד זיינע מוט־
טער, דען ער שאַפֿטע הינוועג דיא שטאַנדזיילע דעם בעל, וועלכע זיין פֿאָטער
גע־

ר ש " י

המוערין מן המלות: עלה קרח׳ עלה מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו מצטנרין להכיח מיס מתוקים מרחוק ומתפרנסין ונכך ומזמתיקי לנדו פרנסתן כך מפורש בסוטה: (כד) וילקם. רמה שתין בהם ולח בזרעם לחלוחית של טובה:

ג (א) ויהורם בן אחאב. לפי פרשה זו נצטיל להגיד גם על מיטת מלך מואב שנעשה ע"י אליטע ונכתב כאן שמנה באליהו שמונה נסים ובאליטע עד עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי ובאן נולם זו בנד זו רחיתי בצלמים ובתים מדות דר"ח נגו של ר' יוסי הגלילי ואליית ירדן של אליטע כשתים כשל אליהו: (ב) רק לח באביו ובאמו. שהוסיפו את הבעל להכעיס:

ב א ו ר

על הלעג והבוז, וכן יתפרש גם בפיעל ניחזקאל (ט"ז ל"ו) כזונה לקלס יתנן כמ"ש הרד"ק שם, וגם בזרעיו אמר כי יש לפרש לקלס מענין לעג ע"ש, וע"פ דרכנו נאמר כי זרעו קלל והסמ"ך נוסף. שתים דבים, נקבות (לפיכך בת שתים) ואף שדוב דובים הוא זכר הוא כמו גמל גמלים מיניקות (רד"ק). והנה רמה אליטע להענים הנערים כי הבין שה' הקים לותו נביא לעמים לבנות ולהרוס לנתוץ ולנטוע, ומ"כ מן הרחוי להיות ירחתו על פני כל העם, למען ישמעו אליו, ובכל זאת נעוים על זה לדעת מז"ל כאו שנאמר הרד"ק.

ג (א) בשנת שמונה עשרה, עיין לעיל (ח' י"ו). (ב) מצבת הבעל, רחוי לנוח מַצֵּבָת או מַצֶּבֶת נמו מַצֵּבָת קבנת רחל (בראשית ל"ה כ') כי מלבה מן השמות שינותו בנסרד

אָבִיו: (ג) רַק בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה:
(ד) וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב הָיָה נֹקֵד
וְהֶשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה־
אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים
צָמֶר: (ה) וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב
וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
(ו) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם בַּיּוֹם הַהוּא
מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

וילך

גע׳מאַכט האַטטע. (ג) אַבער אַן דען זינדען דעם ירבעם זאָהנעס נבט, דער אויך ישראל צו זינדען פֿערלייטעטע, הינג ער פֿעסט, אונר ליעס ניכט אַב דאַפֿאָן. (ד) מישע, דער קאָניג פֿאָן מואב, האַטטע גראָסע פֿיהה־העירדען, אונר ליעפֿערטע דעם קאָניגע פֿאָן ישראל הונדערט טויזענד פֿעטטע לעממער, אונד הונ׳ דערט טויזענר ווידדער אין דער וואָללע. (ה) אַבער אַלס אחאב שטאַרב, דא עמפּאָר׳ טע זיך דער קאָניג פֿאָן מואב ווידער רען קאָניג פֿאָן ישראל. (ו) אונד אַלס דער קאָניג יהורם אַן דעמזעלבען טאַגע אוים שומרון צאָג, אונד נאַנץ ישראל מוסטערטע, (ז) דא ערליעס

ר ש ׳ י

(ג) רק בחטאות ירבעם וגו׳ דבק. וכן כל מלכי ישראל מדקדק שלא תשוב הממלכה לבית דוד לפי שעלו לרגל לבית עבדו את העגלים: (ד) נוקד. מרי גיתין: לילים למר׳ דיכרין

באור

בה״ק לאחרי קמץ וכסמיכות על דרך הסגולים כמו מלאכת מלחֶמֶת ובדומה, והנה הסיר את מלכת הבעל ולא את החזרה כמו שכתבנו המפרשים לפי שהיתה עוד ליזבל למו חיים וכהני החזרה היו מקובלי שלמנם בנזכר לעיל. (ג) רק בחטאות, וזה לא היו׳ תוענה כל כך כי לא זכרו לדבר לעגלים וגם שאר תוענה לא נעשה בעבודתו, כי כפי הגרלה מסיפורי ירבעם היתה עבודת העגלים על דרך בית אלקים בירובלים (מלכים א׳ י״ב כ״ח ל״ג). (ד) היה נקד, רועה כמו לחזר הים בנוקדים (עמוס א׳ ח׳), ולדעת הרד״ק נקרא בעל המקנה נקד לפי שהצאן נקדים ברוב, וזה רחוק קצת שאם כן הוא לריך יאות ליתת לבן ליעקב כל לאן נקוד ועלוח ומה הי׳ לריך יעקב לתחבולת המקלות אם רב הלאן נקדים, ואולי נקד הוא שם מן ק״ר בדברי חז״ל כי הם לאחרו (סנהדרין דף כ׳) וזה הי׳ שלקי מכל עאלי רב ושמואל אר אמר מקלו ואר אמר קורו ופירש הערוך (ערך קד) שהוא קורה שחוכל עליה בכל מקום שהולך והיא מכלי גולה עכ״ל, ולזה נאמר שהכלי זאת היתה כלי רועה, ובענוד זה נקראו הרועים נקדים לפי שהתמצו בה ומוסף הנו״ן כפי דרכנו להעתקת הורלתו, ולהחכם בעזעניום דרך לחזרת בזה עיין בדבריו כי אין להאריך בדברים שאין לבדר למיתתם. (ה) ויהי, כבר זכר פרשה ז׳ (ז׳) ויפשע מואב בישראל לאחרי מות אחאב, שכל ימי חיה זאת בימי לחזיה סיפר מה שאירע לו עם שליחו ולופן מיתתו ובדרך הענרה הזכיר גם שמלך יהורם תחתיו (שם י״ז), ויען כי בשליחות שליחו אל לחזיהו נשלם כל מעשי שליחו הנזכרים בספר מלכים (כי מהמכתב שנתן ליהורם אין לו זכר כאן), לכן הדגיש הסופר מיד על שליחו לשמים לף שהיתה זאת מאומר בזמן, ועתה יבוא לספר את תוקף שליטת ומנוחתו, ולזה חזר לענין הראשון כאשר פשע מואב, וזה תכון המשך הספורים כפי דרכי. אילים צמר, כתב הרד״ק לילים עם כאיר כי לא הי׳ גוזזם עכ״ל, וכוונתו שנתפשר בי״ת השמוש לילים בלמר, ואמר עוד כי לא נזכר שם השיג כזה מידי שנה בשנה לו לזמן ידוע. (ו) ויצא, כבר לאמרנו פעמים רבות בשם

(ז) וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ אִתִּי אֶל־מוֹאָב
לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה כָּמֹנִי
כָּמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ:
(ח) וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה
וַיֹּאמֶר דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם: (ט) וַיֵּלֶךְ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ
אֱדוֹם וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים
וְלֹא־הָיָה מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם: (י) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי־קָרָא יְהוָה
לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת
אוֹתָם בְּיַד־מוֹאָב: (יא) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה

ונדרשה

תרגום אשכנזי קיג

ערליעם ער אַן יהושפט, דעם
קאָניגע פֿאָן יהודה פֿאָלגענ-
דעם: דער קאָניג פֿאָן מואב,
האַט זיך ווידער מיך עמ-
פּאָרט, ווילסט דוא מיט מיר
ווידער מואב צום קאַמפֿפּע
ציעהען? וואָרויף דיעזער ער-
ווידערטע: איך ווילל מיט-
ציעהען, איך (זייא) וויא דוא,
מיין פֿאָלק וויא דיין פֿאָלק,
אונד מיינע ראָססע (זייען)
וויא דיא דיניגען. (ח) דאַן
פֿראַגטע ער: וועלכען וועג
נעהמען וויר? אונד יענער
שפּראַך: דען וועג דורך דיא
ווסטע ארום. (ט) דער קאָ-
ניג פֿאָן ישראל צאָג מיט דעם
קאָניגע פֿאָן יהודה אונד דעם
קאָניגע פֿאָן ארום, זיא מאַר-
טען אייגען אומוועג פֿאָן זיע-
בען טאַגען, אונד עס וואַר
קיין וואַססער דאָ, פֿיר דאָז לאַ-
גער אונד פֿיר דאַז פֿיעה, דאַז
איהנען פֿאָלגטע. (י) אונד
דער קאָניג פֿאָן ישראל
שפּראַך: אָ! דאַס ערר עווי-
גע דיעזע דרייא קאָניגע בעשטימטע, דער געוואַלט מואב'ס פריז נעגעבען צו
ווערדען! (יא) דאַ שפּראַך יהושפט: איזט ניכט איין פּראָפֿעט דעם עוויגען היער, דאַס

ווייר

ר ש"י

דועיתן עס למרס: (ח) דרך מדבר אדום. כי גם מלך אדום ילך עמנו: (י) לתת אותם וגו'.

זימותו

באור

נגש הרד"ק כי הוי"ו תשמש גם נמקום כאשר, ולזה יראה לי כי טיעור הכתוב כי ביום ההוא
נאשר ילך יהורם ויפקד את כל ישראל אז הלך ונלך אל יהושפט. (ח) דרך מדבר אדום,
כמו שכתב רש"י שגם הוא ילך עמנו כי היה מלך אדום רק נגיד מלך יהודה כאשר נתרנו
נתחלת פרשה ו', ולכן כאשר הסכים יהושפט ללכת עמו אמר יהורם מעתה נלך דרך מדבר
אדום כי נגינך לא יצוב את פניך מלהיות נעזרתנו, או שמלת ויאמר מוסב על מלך ישראל
שהוא שאל ליהושפט אי זה דרך נלך ויהושפט השיבו דרך מדבר אדום, כי אין להנביא על מי
שב הפעל. (י) כי קרא, כת"י אחרי זמן, כי לשון קרא נופל על היעוד (בעטטיאונג) כמו
קראתי נשם נגלגל (שמות ל"ג ג') יעדתי וזמנתי אותו לדבר הזה. לחח, שאם המונח לאה
כמו עיפים ויגיעים הלא יפלו ביד אויביהם נקל. (יא) האין פה, לא ידענו נאיזה מקום

וויר גאָטט דורך איהן בע־ ט, וְנִדְרְשָׁה אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיִּתֵּן
פֿראַגען קאָננטען? וואָרויף אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
איינער פֿאָן דען קנעכטען דעם פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט אֲשֶׁר־יָצַק
קאָניגס אין ישראל ערוויע־ מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ: (יג) וַיֹּאמֶר
דערטע, אונד שפראַך: אלישע יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה:
זאָהן דעם שפט איזט היער, וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
דער אויך דיא הענדע דעם וּמֶלֶךְ אֱדוֹם: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע
אליהו דאַו וואַסער גענאָס־ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וְלָךְ לֵךְ
סען (ד. ה. זיהן בעדיענט המַט). אֶל־נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל־נְבִיאֵי
(יב) יהושפט שפראַך: ביי אים דיע־ אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל
זעם איזט דעם עוויגען וואָרט; כִּי־קָרָא יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים
דער קאָניג פֿאָן ישראל אַלזאָ, הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב:
יהושפט אונד דער קאָניג פֿאָן (י) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה
אדום גינגען צו איהם הינאַב. צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי
(יג) דאַ שפראַך אלישע צום לוּלֵי פְּנֵי־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
קאָניג ישראל׳ס: וואַס האַבען אֲנִי נֹשֵׂא אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־
איך אונד דוא פֿיר געמיינ־ אֶרְאֶךָּ: (טו) וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן
שאַפֿט? דוא זאָללסט געהען וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד
צו דען פֿראָפֿעטען דיינעם פֿאַ־ יהוה
טערס, אונד צו דען פֿרא־
פֿעטען דיינער מוטטער! —
דער קאָניג פֿאָן ישראל אַבער
שפראַך: ניכט דאָך! דער
עוויגע האַט יאַ דיעזע דרייא
קאָניגע בעשטימט, דער
געוואַלט מואב׳ס פֿרייז געגע־
בען צו ווערדען! (יד) דאַרויף
ערווידערטע אלישע: זאָ
ווהר דער הערר דער העער־
שאַארען לעבט, אין דעסטען דיענסט איך שטעהע, ווען איך ניכט דאַו אַנזעהען יהושפט׳ס
קאָניגס פֿאָן יהודה שאָנטע, ווירדע איך דיך ניכט אַנשויען, ניכט איינעם בליקעס ווירדי־
גען. (טו) יעטצט האָלעט מיר איינען האַרפֿענשלעגער! — דאַ געשאַה נעס, אַלס דער
האַרפֿענשלעגער שפיעלטע, דאַס ער (אלישע) איינע איינגעבונג פֿאָם עוויגען ער־
היעלט

ר ש "י

שימותו בנמח: (יא) לחנר יקק מים על ידי אליהו. בהר הכרמל וניליקחו ונעשו לנביאותיו כמעיינות
מים עד שנתמלאה התעלה ורחוי היות ליעצות לנו גם על ידו במים: (יג) אל כי קרא ה'
וגו'. נבעו לא תדבר חוכין רבעתא ההיא בעי עלוי רחמין אחי זמין ה' וגו': (טו) וקחו לי

באור

הי' זה ואיך קרה שאליהו היה בעת ההיא שם. (יב) יש אומרים, כמו אהוז בדגם ורגיש כן,
ומענין כיון שהוא יקק מים ע"י אליהו ראוי שפקח כי דבר ה' אמת בפיהו ולא יכזב. (יג) אל,
פירושו אל נא תדבר אתי קשות כעת כי מר לי מאוד כי קרא שלושתנו וכמ"ש. (טו) מנגן,

יְהוָה: (טז) וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר
יְהוָה עֲשֹׂה הַנַּחַל הַזֶּה גֻּבִים גֻּבִים:
(יז) כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה
לֹא־תִרְאוּ רוּחַ וְלֹא־תִרְאוּ
גֶּשֶׁם וְהַנַּחַל הַהוּא יִמָּלֵא מָיִם
וּשְׁתִיתֶם אַתֶּם וּמִקְנֵיכֶם
וּבְהֶמְתְּכֶם: (יח) וְנָקֵל זֹאת בְּעֵינֵי
יְהוָה וְנָתַן אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם:
(יט) וְהִכִּיתֶם כָּל־עִיר מִבְצָר
וְכָל־עִיר מִבְחוֹר וְכָל־עֵץ טוֹב
תַּפִּילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם תִּסְתֹּמוּ

היעלט, (טז) אונד זיך מיט
פֿאַלגענדען וואָרטען אויס־
שפּראַך: אַלזוֹ שפּריכט דער
עוויגע: כּאַטעט אין דיעזעם
טהאַלע גרובע אַן גרובע.
(יז) דען זוֹ שפּריכט דער
עוויגע: איהר ווערדעט ניכט
ווינד זעהען, ניכט רעגען ער־
בליקען, אונד דאָך ווירד
דיעס טהאַל זיך פֿיללען מיט
וואַססער, דאַמיט איהר טרינ־
קען קאָננעט, איהר, אייערע
העערדען אונר אייער (חיבר־
געס) פֿיהה. (יח) אַבער דיעס
שיינט דעם עוויגען נאָך צו
וועניג, אויך מואב ווירד ער
אין אייערע הענדע ליעפֿערן.
(יט) איהר ווערדעט ערשטיר־
מען יעדע פֿעסטע שטאַדט,
אונד יעדען פֿאָרצוגליכֿען

וכל

אָרט, איהר ווערדעט יעדען גוטען בוים פֿאָללען, אַללע וואַססערקוועללען פֿערשטאָפּפֿען,

ר ש "י

מגן. מפני הכעס שנסתלקה השכינה ממנו: (טז) גבים גבים. בורות מלאים מים: (יח) ונקל זאת. ועוד נס זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא לחכם נס אחר ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. לע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא לומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא לומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם

באור

כמ"ש חז"ל לפי שאין השכינה שורה על לב סועה ועצר וקול השיר והזמרה מועיל מאוד גם להשיב רוח נדאגים גם להקים שערות נפש לדממה, ולכן הי' לפני מבל הנביאים נגל ותוף וחליל וכנור והם מתנבאים (ע"ש י' ה'). (טז) עשה, מקור במקום לווי וכאן בדומה (רד"ק). גבים, תרגום של בור גומא (ויש לו רעים בענבית ולמטוף מים מגבא יעני' ל' י"ד, וגבאיו יחזקאל מ"ז י"ח), לומר להם שיעשו בנחל חפירות חפירות שיכנסו המים בהם (הנ"ל). (יז) ומקניכם, בפשוטו טעם מקנה על לאן ועדרים, ובהמתכם על בהמות משא, גם יתכן מקנה על העבדים הקנויים להם במקנה נפש. (יח) ונקל, הרד"ק פירש נקל בעיני ה' לעשות זאת הנס עד שיעשה לכם נס יותר גדול ע"כ. אבל לא ידעתי מדוע יהיה גדול לות האחרון מן הראשון? הלא יותר יפלא לם ינוח שטף מים ורוח וגשם לון, מאשר ינצחו שלשה מלכים את מלך לחד, ובבר נאמר הרלב"ג כי הוא לומר ר"ל שלא יסתיק ה' לעשות זאת הנסד עמכם, כי הוא קל בעיניו בערך החסד שהוא רולה עוד לעשות לאת את מואב בידכם, אך לדעתי הכוונה בהיפך כי לאחרי שתראו שעשה ה' עמכם נפלאות למלחמת הנחל מים בזולת גשם תבינו כי נקל הוא לו לתת מואב בידכם. (יט) וכל עץ טוב, לאמרו המפרשים כי זה היתה הוראת שעה שהרי לותה התורה ולא תשחית את עצה (דברים כ' י"ט), ובמדרש תנחומא פרשת פנחס לאמרו שהקב"ה לאמר על שאר הלומות שני לומר לא תשחית אבל לומה זו נקלה ונבזה בעיני שנאמר ונקל זאת בעיני ה' וכן הוא לומר לגבי את המדינים, ובאיב לא תדרוש שלומם וטובתם בל הימים ע"כ, והוא נכון כי בפשוט מה שאמרה

וְכֹל֙ הַֽחֲלָקָ֔ה הַטּוֹבָ֖ה תַּכְאִ֑בוּ
בְּאַבְנִ֖ים: (כ) וַיְהִ֣י בַבֹּ֔קֶר כְּהַעֲל֖וֹת
הַמִּנְחָ֑ה וְהִנֵּ֤ה־מַ֙יִם֙ בָּאִ֣ים מִדֶּ֣רֶךְ
אֱד֔וֹם וַתְּמַלֵּ֥א הָאָ֖רֶץ אֶת־הַמָּֽיִם:
(כא) וְכָל־מוֹאָ֗ב שָׁמְע֤וּ כִֽי־עָל֙וּ
הַמְּלָכִ֔ים לְהִלָּחֶם־בָּ֑ם וַיִּצָּֽעֲקוּ֙
מִכֹּ֣ל חֹגֵ֣ר חֲגָרָ֔ה וָמַ֖עְלָה וַיַּֽעַמְד֥וּ
עַל־הַגְּבֽוּל: (כב) וַיַּשְׁכִּ֣ימוּ בַבֹּ֔קֶר
וְהַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ זָרְחָ֣ה עַל־הַמָּ֔יִם וַיַּרְא֤וּ
מוֹאָב֙ מִנֶּ֣גֶד אֶת־הַמַּ֔יִם אֲדֻמִּ֖ים
כַּדָּֽם: (כג) וַיֹּ֣אמְר֔וּ דָּ֥ם זֶ֖ה הַחֶ֣רֶב
נֶֽחֱרְב֤וּ הַמְּלָכִים֙ וַיַּכּ֣וּ אִ֔ישׁ אֶת־

רעהו

אונד דיא בעסטען פעלרפלא־
נען מיט שטיינען צו גרונדע
ריכטען. (כ) אום דיא מאר־
גענצייט, וואָ מאן דאָז שפייז־
אָפפער דארברינגט, געשאה
עם, דאס געוועסער הער־
בייא קאמען פאן דער שטראס־
סע ארום'ס, אינד דאז לאנד
פאם וואסער בעדעקט ווער.
(כא) אינדעם האטטע גאנץ
מואב גהערט, דאס דיא
קאניגע הערבייא געקאממען,
אום זיא צו בעקריעגע. אל־
לע דיא דען שווערדטנורט
אנלעגען קאננטען, פערוא־
מעלטען זיך אלזא, אינד
שטעללטען זיך אן דער גרא־
צע אויף. (כב) אלס זיא נון
דעם מארגענס אויפשטא־
דען, דא שיען דיא זאנע
אויף דאז וואסער, אונד
אלם מואב פאן דער פערנע דאז וואסער ערבליקטע, וועלכעם ראטה ווער וויא
בלוט, (כג) דא שפראכען זיא: דאז איזט בלוט, דיא קאניגע זינד (זיינען פתח מכדערן)
מיט דעם שווערדטע אנגעפאללען וואָרדען, אונד האבען אינער דען אנדערן אויפ־
גע־

ר ש ״ י

חלו הלילות הטינים שנהם: החלקה הטובה. שדה זרועה קימנל"י בלע"ז: (כ) ויהי נגהר כעלות המנחה. המים התחילו לירד מן השמים נגהר נחרן חדוס וכעלות המנחה נתן ציטין ונחין לאותו הנחל לפי שחמר לה תראו רוח ולה תראו גשם במדרש ר' תנחומח: (בא) על הגבול. על הספר שקורין מרק"ח בלע"ז: (כב) הדומים נדם. כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם נגהר מחדימין: מנגד. מרחוק והם לה רחו בחותו הנחל מים מעולם לפיכך היו

ב א ו ר

התורה להשחית עץ מאכל הוא נאחר לאחר נאתו לרעת אותה לאחן על נשחית את נאלתנו, אבל כאן הנה לה נאו לרעת את מיהב רק לקחת את נקאחם ממנו על כי פשעו, ולזה אין לאוס על עץ פרי. חבאבו, ע"ד השאלה כאו וירפא את מזגם ה' ההרוס (מרד"ק). (כ) בעלות המנחה, לדעת המפרשים ענינו לעת הקריבו מנחת נקר נמקדש וכן מתורגם, אך נכלל הוא קלת למה יעד הנאוב הזמן בהקרבת מנחה של שחרית וכבר הגביל אותה בחמרו ויהי נבקר ומה שנאמר נאליהו ויהי כעלות המנחה שם לה הזכיר ערב ואחרכת נרחה משם כי היו רגילין לקרוא את ערב בלשון מנחה וכמו שהוא נדאז"ל, ולזה יש להחזיק גם נדעת הרלב"ג שחמר (ואם גם מטעם אחר כי לדעתו לה נכון לומר כי למאן כל אותו היום שהנו עם אליהו וכל הלילה) כי ויהי נבקר מוסב על הפסוק שאחריו ושעורו ויהי' נבקר וכל מואב וגומר, וכעלות המנחה הוא מאמר נפני עלמו כי לעת מנחת ערב והנה מים נלים. (בא) ויצעקו, התאספו ע"י הכרזה וכת"י. ומעלה, לדעתי הכוונה החזקים יותר מחוגר מגורה והם נוסקי קשת וקלעי אבן. (כב) וישכימו, נאחר שהשכימו נבקר ראו המים לדומים כי זרחה עליהם השמש כן ענין הכתוב לפי דרכי. (כג) החרב נחרבו,

רֵעֵרוּ וְעַתָּה לַשָּׁלֶל מוֹאָב:
(כד) וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל
וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב
וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם וַיָּבוֹא־בָהּ וְהַכּוֹת
אֶת־מוֹאָב: (כה) וְהֶעָרִים יַהֲרֹסוּ
וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ אִישׁ־
אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם
יְסַתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־
הִשְׁאִיר אַבְנֶיהָ בַּקִּיר חַרְשֶׁת
וַיָּסַבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכֻּהָ: (כו) וַיַּרְא
מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ
הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אִתּוֹ שְׁבַע־
מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ

ויכו קרי אל

הרגום אשכנזי קטן

רעריעבען; וואָהלאַן מואב!
מאַכּע דיך אויף צור בייַ־
טע! — (כד) זיא צאָגען אַל־
זָא געגען דאַז לאַגער פֿאָן
ישראל, אַבער ישראל מאַכ־
טע זיך אויף אונד שלוג מיאב;
דיעזע ערגריפֿען דיא פֿלוכט
פֿאָר איהנען, אבער זיא (ישראל)
שלוגען זיא איממער פֿאָרט,
אונד פֿיללטען וערטען מואב.
(כה) זיא ריסטען דיא שטעד־
טע ניעדער, אויף דיא בע־
סטען פֿעלדאַבען וואַרף
יעדער מאַן איינען שטיין,
ביז זיא זעלבע אַנגעפֿללט
האַטטען, זיא פֿערשטאָפֿ־
טען יעדע וואַסערקוועלל,
פֿאַללטען יעדען גוטען בוים,
אונד נור קיר חרשת ליעסען
זיא אין דען מויער, אַבער
דיא שלייִדערער אומצינגעל־
טען אונד ערָאַבערטען עס.
(כו) אַלס דער קאָניג פֿאָן מואב זאַה, דאַס דער קריעג איהם צו העפֿטיג וואַרד,
דאַ נאַהם ער זיעבען הונדערט מאַן, דיא דאַז שוועדט צו פֿיהרען וואוסטען, אום
זיך

ר ש " י

סנורין שהוא דס: (כה) והעריס יהרוסו. היו הורסין: ישליכו איש לאבנו. שהיו נוטלין האבנים מן החומות עד שתאיר כל לבני הקירות נקיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד לבן נחומה. ולחרי זאת ויסיגו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא

באור

מתורגם כמו שאמר הרד"ק שהוא המקור מבנין הפעל מענין חֶרֶב (ונאמת כל לשון חרבן הוא מהורידה הזאת), אולם לדעתי לא בא המקור כאן לחזק בדרכו כי אין מהמנהג שיבוא המקור בנבד והפעל בדרך החלטה בנפעל, ונהפוך הוא כי פעמים רבות יבוא הפעל בנבד והמקור בקל כאשר הערו ע"ז בחל"ע (דפוס פראג תקל"ב ערך דרכי הלשון) לאכל שעור הנתוב כאן הוא כאשר כתבנו ונומר. לשלל מואב, בלשון הקריאה כמו שתורגם. (כד) ויקמו, לפי שנאו רק לשלול שלל לכן לא נאו בעורבי מלחמה נלחזים יחדיו לך התפזרו איש ואיש לבדו למהר לשלול שלל ולבוז בז, ולכן היה נקל ליסראל להכותם (מדברי המפרשים). ויכו בה, הנכון בפירוש הרד"ק כי ויכו בה ע ימו במחנה כי מחנה מכותף כ ודע, ואח"כ הלכו להכות את מואב בערי מושבותם. (כה) אבניה בקיר חרשת, לדעתי שעורו בהיפוך קיר חרשת בתניה כמו ים לחל ידי שעינינו ים חל לידי וכדומה, ותניה אם שהוא מענין נור וחזק כמו רעה תנן יסרחל (נרחמית מ"ט כ"ד) לדעת החכם בעזעניום, או שהוא מלשון נתינה בדעת הרי"קס נמלת אבנים (עיין שרשים לרד"ק), והכוונה כי הרסו את כל הערים ונשאר רק עיר חרשת (עיר גדולה נתרן מואב) נמנלריה עד כי סבבו הקלעים והכוה. (כו) כי חזק, דנר המלחמה

תרגום אשכנזי.

אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְלֹא יָכְלוּ׃
(כז) וַיִּקַּח אֶת־בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־
יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־
הַחוֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל
וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ׃
ד (א) וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־
הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־
אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת
וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא
אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־

זיך צום קאניג פֿאָן ארום
דורכצושלאגען, זיא פֿערמאָג־
טען עם אבער ניט. (כז) דא
ערגריף ער זיינען ערסטגע־
בארנען זאהן, דער אנשטאטט
זיינער קאניג ווערדען זאללטע,
אונד בראכטע איהן אלס
אפּפֿער דאר, אויף דער מויער,
דא וואר דיא ערב־טטערונג
גראס געגען ישראל, זיא צא־
גען אלזא פֿאן אידם אב, אונד
קעהרטען צוריק אין איהר
לאנד.

ד (א) איינע פֿאן דען פֿרויען
דער פּראפֿעטען־שילער
ריף דעם אלישע צו, אונד
שפּראך: מיין גאטטע, דיין דיענער, איזט געשטארבען; דו ווייסט עם וואהל, דאס
דיין דיענער גאטטעספֿירכטיג ווער, אונד נון קעמט דער גלייביגער אום מיינע צוויא קינדער
שני
אלם

ר ש"י

נזכרה החומה והפילוה: (כז) ויקח את בנו הבכור. בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש שמשל
את עבדיו מה טיבה של חומה זו שנעשו להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אבותם בן יחיד
היה לו אמר לו הקב"ה הקריבהו לפני ורצה (להקריבו) להקב"ה אמר להם לך אני בן בכור יש לי אלך
לקריבו לעב"ום: על החמה. מסר ו"ו שהיה עובד לחמה: ויהי קצף גדול. שנזכרו עונותיהם
שלף הם עובדין לעב"וס ואינן רשויין לנס:

ד (א) מנשי בני הנביאים. לשון עובדיה היתה כל בני הנביאים שנמקרא תרגומו תלמידי
נביא: והנושה. הוא יורם בן אחאב שהיה מלווהו בנגית מה שזן את הנביאים בימי

באור

המלחמה (רד"ק). אל מלך אדום, כי היה מתנהו יותר מלוזה ולזה רצה לנקוע שם.
(כז) את בנו הבכור, הנכון שהכוונה על בן של מלך לדוס הנזכר בפסיק הקודם וע"ז
נאמר על לשון שרפו עלמות מלך לדוס (עמוס ב' ו') וכמו שפירשו שם הרד"ק והרש"בע והוא
שם כאשר אמר הרל"בג וכן דעת ר' משה אמי הרד"ק כי שנה מלך מואב את יורם עבר ממלך
לדוס כאשר רצה להנקיע ויהי' ויקח כמו ויקח את נרכתי וכדומה שענינו הלקיחה בחזקה
(זועגנעהאלן ענטרייסען), לו בדעת הרי"קס שהיה בן מלך לדוס כנר נשנה ולזה התחנר
מלך לדוס עם יהורם ויהושפט להוליא את בנו לחפשי. ויעלהו, נודע הוא כי היה מנהג
להקריב שנוי חרב לאליליהם ומשנו כי זאת יהיה לרצון לפני אלהיהם ויתן להם עוז ותעלומות
ועשה זה על החומה להדליב נפש מלך לדוס. קצף גדול, לדוס קלף על ישראל שם כדעת
הרל"בג לפי שלא בלו בעזרתו כאשר הנקיע מלך מואב במתנתו ושנה את בנו, ולדעת
הרי"קס לפי שחשב כי בעזרתם יוליא את בנו מתחת יד מואב ורצה כי תוחלתו נכזבה, ולזה
שב מלך לדוס אל ארצו ולכן גם מלך ישראל ומלך יהודה נסעו מעל מואב, והרי"ק אמר
שים גם לפרש שהקצף היה לבני ישראל כאשר רצו שנשרף בן מלך לדוס שנח בעזרתם, לולם
שם גם מצינו פעמים אין מספר שיבוש על תמורת אל (עיין שרשים לרד"ק) מ"מ לא יולדק
זה להמשך ויסעו מעליו כי היה להם לקחת ממנו נקם ולהלחם על העיר עד רדתה לותה.

ד (א) והנושה, הנה נודע שהי' משפט העמים בימים קדמונים כי ענד לוה לאיש מלוה,

שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: (ב) וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה־אֶעֱשֶׂה־לָּךְ
הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי בַּבָּיִת
וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת
כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: (ג) וַיֹּאמֶר
לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ
מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִכִי כֵּלִים רֵקִים
אַל־תַּמְעִיטִי: (ד) וּבָאת וְסָגַרְתְּ
הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ
עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא
תַּסִּיעִי: (ה) וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר
הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם
מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מְיַצֶּקֶת:

לך קרי. שכניך קרי. מוצקת קרי. ויהי

תרגום אשכנזי קמז

אַלס שקלאַפֿען צו נעהמען.
(ב) אלישע שפּראַך צו איהר:
וואָס קאַן איך פֿיר דיך טהון?
זאַנע עס מיר דאָך! — וואָס
האַסט דוא אים הויז?
זיא אַנטוואָרטעטע: דיינע
מאַגד האַט נישטס אים הויז
אַלס איין ביסכֿען אֶהל. (ג) דאַ
ערוויעדערטע ער דאַראויף: נע=
הע הין, ערבאָרגע דיר גע=
סע אויסער דעם הויז פֿאָן
אַלל דיינען נאַכּבאַרן, אַבער
לעערע גפֿעסע, דערען דוא
נישט צו וועניג ברינגן זאָללסט.
(ד) דאַן קעהרסט דוא היים,
שליעסעסט דיא טהירע הינ=
טער דיר אונד דיינען זאָהנען
צו, אונד גיעסעסט (פֿון דער
חֶהנע) אין אַללע דיעזע גפֿעס=
סע, אונד וען איינעס פֿאָלל
איזט, זאָ וועטצעסט דוא עס
בייא זייטע. (ה) זיא גינג פֿאָן
איהם וועג, שלאָס דיא טהי=
רע הינטער זיך אונד איהרען זאָהנען צו, אונד וועהרענד דיעזע איהר צורייכֿטען, גאָס

זיא

ר ש ״ י

לגיו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר (לקמן ט' כ"ד) ויך לית יהורם בין זרועיו שבטלו ליטול רבית: (ב) לסוך שמן. כדי סיכת שמן. והלל"ף בתיבה מן היסוד כמו הלל"ף של ותחותי נחזיבס (לעיל י"ג י"ז) והלל"ף של לבנת חרב (יחזקאל כ"ח כ'): (ד) וסגרת הדלת. כנוד הנס הוא לכם בהצנע: והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי לאחר במקומו למלאותו וללומית השמן לא תזוזי ממקומו לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך מעין לזוז ממקומו מדרש לגדה שמעתי: (ה) הם מגישים אליה. הכלים:

באור

ואם אין לו לבלם גם בני לוה היו משועבדים למלוה, אף שכפי דת תורתנו הקדושה אסור כל דרכיה דרכי נועם לא ימכר איש לעבד רק בגנבתו, הנה בני ישראל לא שמרו אז את תורת ה' ואך דינא דמלכותא היא דינא. (ב) הגידי לי, מוסב על מה תעשה לך במו שמפורש, וכן תעיד הנגינה. מה יש, לפי שהי' מנהג הנביאים לשמוך הנס על דבר מה כדי שלא תהי' בריאת יש מאין. אמנם שמן, לדעת הרד"ק הוא לשון השמן, ורש"י פירש כדי סיכת שמן, וענינו כמו שמן לסוך, וזה יותר נראה כי מה יוסיף ומה יתן בד רק. (ד) וסגרת, כמ"ש רש"י כנוד הנס להיות בהצנע, כי אין דומה לתחית בן השונמית לקמן, שגם שם סגר אלישע הדלת לאחריו, כי עשה זה להתבודד להבין לבו לתפלה ולקבל שפע אלהי, מה שאין כן כאן חסיעי, הספעיל מן נסע, והענין תעתיק לותו ממקומו לאת כלי לאחר תמתיו. (ה) מיצקת כתב הרד"ק ז"ל: כתוב ביו"ד ע"ד הכתובים ביו"ד ואין תמורה כמו מיטיבים את לבם (שופטים

(ו) וַיְהִי ׀ כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר
אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד
הַשָּׁמֶן: (ז) וַתָּבֹא וַתַּגֶּד לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־
הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי ׀ וְאַתְּ
*וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר: (ח) וַיְהִי הַיּוֹם
וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם
אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־
לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסַר שָׁמָּה
לֶאֱכָל־לָחֶם: (ט) וַתֹּאמֶר אֶל־

זיא איין. (ו) נאַכדעם דיא נע־
פֿעסע פֿאַלל ווַארען, שפּראַך
זיא צו איהרעם זאָהנע: רייכע
מיר נאָך איין געפֿעס! ער אַנט־
ווָארטעט אַבער: עס איזט
קיין געפֿעס מעהר היער. —
דאַ האָרטע דאַז אָהל (גו פֿוי־
סען) אויף. (ז) זיא קאַם נון צום
געטטליכען מאַננע, אונד ער־
צעהלטע עס. דאַ שפּראַך ער:
געהע הין, פֿערקויפֿע דאַז
אָהל, בעצאַהלע דיינע שול־
דען, אונד פֿאַם איבריגען
קאַננסט דוא מיט דיינען קינ־
דערן לעבען. — (ח) אין יענער
צייט געשאַה עס, דאַס אלישע
דורך שונם רייזטע. דאַזעלבסט
ווַאר אייניע רייכע פֿרוויא, דיא
אין איהן דראַנג, זיין מאַהל

נשיך קרי. ובניך קרי אישת

(בייא מיהר) אייגצונעהמען, אונד זאָ געשאַה עס בייא זיינער עפֿטערן דורכרייזע, דאַס
ער דאַזעלבסט אייגקעהרטע, אום זיין מאַהל אייגצונעהמען. (ט) יענע שפּראַך צו איהרעם
מאַננע

ר ש י

(ו) ויעמוד השמן. מלבח עוד ומדרש אגדה נב"ר הוקיר שער השמן: (ז) ותבא ותגד וגו'. נחת ליטול
עבה אם למכור אם להמתין עד שיוקר עוד אמר לה לכי מכרי כי ים די לכל נשיך ולחיות את ובניך
בנותר עד שימיו המתיק: (ח) ואם אחם גדולה. תשובה ורלימי בפרקי דר' אליעזר לחותה של לבניהן
הצונמי היתה: ויהי מדי עברו. בלותה העיר יסור על ניחה לאכול לחם. יסור לשון הווה הי' סר אם:
הנה

ב א ו ר

י"ט כ"כ) וקרי נוי"ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ"א שמורת בהם היו"ד נוי"ו עכ"ל.
והנה הכא לחזי דרכו במלואו ולא יביר חסרי פ"א יו"ד אם עי"ן הפעל כל"י, אבל לדעתו ה כ י נ
ה כ י ג המה מנחי פ"י ובאו ע"ד זר ע"ד החסרים כמו ה נ י ת ה ק י ף (שלדעתו שרשם ינת יקף),
אבל לדעת הנחור שאם עי"ן הפעל כל"י ופ"א יו"ד יבוא תמיד ע"ד החסרים (ולא מלא יוכיח,
כי"א יכא), ח"כ תהי' מלת מוקצת אם לפי הכתיב אם לפי הקרי זר נדקדוק, כי רחוי להיות
מנקת נפת"ח ע"א מנשת, ואף שאנינו נראי מוקף (לעיל ל"ז י"ט) ורבים כמוהו, וכן יוקף
על רחמו (ויקרא כ"ח י') בשוו"ק גדול, אם הוא הבינוני הפעול והפעל ונח נח תמורת
הדגש, כאשר נח וילך ה' אלהים (בראשית ג' ז') בשתי ו"ו, אולם שיתחלף הפת"ח בחול"ם
או בציר"י לא ידעתי לו חנר, ואולי ל"ל נחמת מוקצת בשוו"ק גדול ורבר השוו"ק והחול"ם
להתחלפו בנודע, ויבוא הפעול תמורת הפועל כמו כת בגל השדודה (תהלים קל"ז ח') תמורת
השודדה ועוד כמוהו כאשר הערנו ע"ז פעמים. והעמוד השמן, פסק כמו ותעמוד מלדת (בראשית
כ"ט ל"ה). (ז) תחיי, מוסב על אתּ, לכן נח לנקבה והבנים השה במונן, ואולי לפי הכתיב
שנעדר הוי"ו של בניכי נח הקל בהורלת הבנד והכוונה תחיי, ואת תחיי את בניך בנותר,
וממילא יובן שגם היא תחיה. (ח) אשה גדולה, תשובה ובגלת שם, ובתב הרד"ק וירלה לי
שהיא היתה לחת היל עטרת בעלה והיתה בניתה שורבת ממנו ע"כ, וכן נראה נחמת מכל הספור.

אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד: (י) נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: (יא) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּח וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה: (יב) וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: (יג) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה־לַּעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר

מאַננע: זיעהע דאָך! איך וויים עס, דאַס דער נעטטליכ5ע מאַן, דער זאָל היילינ איוט, איממער בייא אונז זיינע דור5רייזע ניממט. (י) ווער וואָללען איהם איין קלייניעס נעמ־יערטעס דא5ציממער אינריכ5טען, אונר איהם היניין גענבען איין בייטט, איינען טיש, איינען שטוהל אונר איינען ליכ5טער. גע־שיערט עס נון, דאַס ער צו אונז קעממט, זאָל ער אַ־זעלבס־ט אינקעהרען. (יא) אייגענעם טאָגם קאַם ער הין, קעה־טע אין דאז דא5ציממע־אי ן, אונד שלי ע ף דאַזעלבסט. (יב) ער שפראַך צו זי נעם בי־ר שען גיחזי: רופ5ע דיעזע שונמ־ית היעהער. ער ריעף זיא, אונד זיא טראַט צו איהם היניין. (יג) דא שפראַך ער צו איהם (לו גיחזי): זאַגע א־הר דאָך: זיעהע! דוא האַסט זאָ פּיעל

בחוץ

זאָרגפאַלט פּיר אונז נעהאַבט, וואַס זאָלל איך פּיר דיך טהון? וויינשעסט דוא איין פּאַרוואָרט פּיר דיך ביים קעניגע אָרער ביים העערפּיהרער? זיא אַנטוואָרטעטע: איך וואָהנע רוה־ג

בייא

ר ש "י

(ט) הנה נא ידעתי. שלח רחתה זכות על שלחנו וקרי על סדינו: (יא) ויהי היום. ויהי יום לחד: (יג) חרדת חלינו. נטנילנו: לת כל החרדה הזחת. לעוס חל לנך לת העסק הזה כמו ומרך על הנני (ישעיה ס"ו ב') זהיר על הדנר שיהח עשוי ונוחנו חל לבו: מה לעשות לך. מה לת נריכ' שנעשה לך שנטילו עסקת כל זה: בתוך עמי. בתוך קרובי מין לדס מזיקני חיני נרינה

ב א ו ר

(ט) הנה נא ידעתי, הנכון לדעתי כפירוש הרד"ק, שהנה נא ידעתי מוסב על עיבר עלינו, ושעור הנתוב הנה נא ידעתי כי חיש חלהים (חסר קדוש הוא) עובר עלינו תמיד, כי יען רחתה זאת פעמים סר חנלס ידעה שבדעתו לנוח עליהם תמיד מידי ענינו, ונא הוא בחינת לפי שהוא מחמר מוסגר. (י) עליית קיר, עליה קטנה בגג הבית הבנויה בקירות חבנים כמ"ש הרד"ק. (יב) קרא, הרלב"ג חמר שחליטע לא רנה לדבר עם חשה חס לא לעת ההכרח, ולזה לוה לגיחזי כי ידבר עמה; חנל ח"כ היח מדוע קרח לה? ולנן ירחה כי הוח קרח לה להודות לה על כל הטובה שעשתה עמו, והיה רובה לדבר עמה על תודותיה לדעת מה יעשה לה, חנל היח עומדה לפניו בחימה ובמרי ונחניאה, לזה לח רנה שוב לדבר עמה על עסקיה ולוה לגיחזי לעשות כן כי לח תנלס מפני מעמדו להגיד לו לרניה. (יג) כל החרדה, כנר נחרנו בפ"ח כי על כל תבועה חוקה בנפש יפול הפעל חרד, יכי' זה מל זה שנה שיהי', חס

מפקד

בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת: (יד) וַיֹּאמֶר
וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי
אָבֵל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן:
(טו) וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: (טז) וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן
וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים
אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ: (יז) וַתַּהַר
הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת
חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע:
(יח) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא
אֶל־אָבִיו אֶל־הַקְּצִרִים: (יט) וַיֹּאמֶר
אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר
אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ:

בייא מיינעם פֿאָלקע (אוכד ברוי־
כֿע חֲזוֹק כילטם). (יד) ער פֿראַג־
טע אַבער דאָך (זיינען בורטען):
ויאַם קאַננטע מאַן פֿיר זיא
טהון? אונד גיחוי אַנטוואָרטע־
טע איהם: ליידער האַט זיא
קיינען זאָהן, אונד איהר מאַן
איזט אַלט. (טו) דאַ שפּראַך
ער: רופֿע זיא נעהער; ער
ריעף זיא, אונד זיא בליעב אַם
אייננאַנגע שטעהען. (טז) ער
שפּראַך נון: אום דיעזע צייט
אים פֿאָלגענדען יאָהרע
וואָלטסט דוא אינען זאָהן אום־
אַרמען. זיא אַנטוואָרטעטע:
ניכֿט דאָך, געטטל־כֿער מאַן!
מעכֿטעסט דוא דיינער מאַגד
דאָך ניכֿט טרינליכֿע האָפֿענונ־
גען געבען! (יז) דיא פֿרויא יע־
דאָך וואַרד שוואַנגער, אונד
געבאַר אינען זאָהן, אום דיע־
זעלבע צייט אים פֿאָלגענדען
יאָהרע, וויא עם איהר אלישע
געזאַגט האַטטע. (יח) אַלס

את קני. וישא־ו

דער קנאַבע גרעסער וואורדע, אונד ער איינעם טאַגעם צו זיינעם פֿאַטער הינוים ג׳ינג, דער
בייא דען שניטטערן וואַר, (יט) דאַ שפּראַך ער צו זיינעם פֿאַטער: מיין קאָפּף! מיין
קאָפּף! דיעזער זאַגטע צו אייגעם בורשען: טראַגע איהן צור מוטטער. (כ) ער טרוג
אונד

ר ש ״ י

למלך ולא לגבר הנגיד: (יד) ויאמר. לגיחזי: ומה לעשות לה. נגד הטובה הזאת:
(טו) למועד הזה כעת חיה. כמו אשת קיימת היום ולעולם כך תהי קיימת למועד הזה
ומובטח הן: אל אדוני. אל תאמר מובטח הן מה לי מבטחו אם סופי לקוברו וזה שאמרה לו בסתר
למרתי לה תשלה לותי: אל תכזב. אל תרחיני דבר שיפסוק ים ניזך לנקם רחמים וינתן לי הן
אך בנקמה ממך אל תתן לי אלא הן שלא קיימת: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח
י״א): (יז) כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיים ובעולם ולנך נקוד בעת: (יט) ראשי ראשי.
הגני חולה ברחשי: ויאמר. לגיחזי אל אחד מן הנערים שהיו אל אמו:

ב א ו ר

מפחד רעה כי תבוא לו מהתאמצות והשתדלות לדבר מה. בחוך עמי אנכי ישבת, נעת ושלוה
בתוך מחריד, ולזה דבר לזה לי עם המלך ושריו, כן השיבה הכתוב לגיחזי ולכתר הגיד זאת
לאלישע אמר הנביא ומה לעשות לה וגו׳. (טו) וחעמוד בפתח, שמעה את דברי גיחזי שאמר
אבל בן אין לה וכפתה בושה את פניה ולכן עמדה מרחוק בפתח. אל תכזב, מרוב התרגשות
נפשה מבשורה הזאת לאמרה זאת בדרך לזה בשעה דבר לא שער בנפשו, אם גם ידע כי
מת הוא יפיג לבו מלהאמין, ולזה נפלה מלת אל בדרך ההתפעלות, וכמו שאמר הנער להלן

(כ) וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב
עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת:
(כא) וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא:
(כב) וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר
שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים
וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ
הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: (כג) וַיֹּאמֶר
מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־
חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם:
(כד) וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־
נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי
לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ:

אח קרי. הולכת קרי — והלך

תרגום אשכנזי קיח

אונד בראַכטע איהן צו זיינער מוטטער; דאָרט זאַס ער אויף איהרעם שאָאסע ב ז מ׳טטאַג, אונד שטאַרב. (כא) דאַ גינג זיא הינויף, לעגטע איהן אויף דאַז בעטט דעם נעטטליכען מאַנטעל, שלאָס הינטער איהם צו, אונד גינג פֿאָרט. (כב) זיא רופט איהרען מאַן, אונד שפּראַך: שיקקע מיר דאָך איינען פֿאָן דען בורשען, אונד אינע עזעלין הער, איך ווילל הין איילען צום נעטטליכען מאַנע, אונד באַלד צוריק זיין. (כג) ער פֿראַגטע: ווארום גע העכט דוא הייטע צו איהם, ווען ניכט ניימאַנד אונד ניכט רוהעטאַג איזט? — אונד זיא אַנטוואָרטעטע: אַללעס איזט ווהל. (כד) זיא ליעס דען עזעל זאַטטעלן, אונד זאַגטע צום בורשען: טרייבע איהן אינער פֿאָרט, האַלטע מיך אים רייטען ניכט אויף, אויסער ווען איך עס דיר זאַגע. (כה) זיא רייט

ר ש " י

(כד) נהג ולך. מהר: אל תעצר לי. אל תעכב על ידי לית הרכיבה:

ותלמר

באור

רחזי רחמי כי גדל הכאב וכמ"ש הרד"ק שם. (כא) ותעל ותשכבהו, לין להכריע לפי ותעל מהקל שהיה בעליה לו מן הבגד הנוסף (כי שניהם שוים בגתי ל"ה בגודע) והנחו של ותשכיבהו במקום שניים, ותעלהו ותשכיבהו. והנה השכיבה לותו בעלית היה חלהים לדעתי לפי שלא רלתה כי יודע שהוא מת ונפשה חכתה כי חליצע יציב רוח הילד חליו, וכנוד הנס שסתר דבר נמ"ש רש"י לעיל, ולכן שמה לותו בחדר היה חלהים כי זה היה מקום קדוש לחנוי ביתה ולא נתו שם כי לם על פיה לנורך הנניחה, ולזה סגרה הדלת לחריה. (כג) לא חדש, נמ"ש הרלב"ג שהיה מדרכם לז להתלסף בחדש ושנת לפני הנניחים והמוריס להוותם הדרך לחנר ילכו בה, וכן למרו חז"ל מכחן שחייב חדם לקבל פני רבו ברגל, והכוונה שגם לחנם מופלח החיוב להרחות לפני רבו ברגל, כדי שילמוד ממנו חיך להדריך העם ברוח פיו ולמרי נועם; ויפה לתר החכם ר"מ חבערניק שבכלל שחלתו הי' ג"כ לולי קרה לך מקרה רעה לחנר נעבורו תרלה לשחול חת פי הוכיח והיה השיבה שלום, כלומר שלום לכל חנר לנו חין מקרה וחין פגע רע, והחיים לח חקר יותר כי כבר לתרנו בשם הרד"ק שהיה היתה שורת בניתה, והיה לח רלתה לגלות מיתת הילד בחנר בתרנו. (כד) נהג ולך, היה היתה רוכבת על החמור והנער מנהיגו ולתרה לל הנער שלח יעכב בדרך לשחול לותה לם היה לריכה לדבר מה לו להוליך

(כה) וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הָהָר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר
אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית
הַלָּזוֹ: (כו) עַתָּה רֹוץ־נָא לִקְרָאתָהּ
וְאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם
לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר
שָׁלוֹם: (כז) וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ
גֵּיחֲזִי לְהַדְּפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים
הַרְפֶּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ
וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי:
(כח) וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת
אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה
אֹתִי: (כט) וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר
מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וְלֵךְ

כי

רייזטע נון פֿאָרט, אונד קאַם
צום געטטל כּען מאַננע אַן דען
בערג כרמל. אלס דער געטט־
ליכּע מאַן זיא פֿאָן פֿערנע ער־
כליקטע, דאַ שפּראַך ער צו
זיינעם בורשען גיחוי: זיהע,
יענע שונמית! (כו) וואָהלאַן!
איילע איהר ענטגענען, אונד
שפּרך צו איהר: געהט עם
דיר וואָהל, דיינעם מאַננע
וואָהל, דעם קינדע וואָהל? —
זיא אַנטוואָרטעטע: וואָהל!
(כז) אונד אַלס זיא צום געטט־
ליכּען מאַננע אויף דען בערג
כרמל קאַם, אומפֿאַסטע זיא
זיינע פֿיסע. גחוי טראַט הינצו,
אום זיא אַבצוהאַלטען, דער
געטטל כּע מאַן אַבער שפּראַך:
לאַם זיא, דען איהר געמיטה
איזט ערביטטערט, אונר מיר
האַט עם דער עווינע פֿערהאָה־
לען אונד ניכּט געפֿאָפֿענ־
באַרט. (כח) דאַרוף שפּראַך
זיא: האַבע איך יע אי נען
זאָהן בעגעהרט פֿאָן מיינעם
העררן? האַבע איך ניכּט גע־
זאָגט: טיישע מיך ניכּט?

(כט) אונד ער שפּראַך צו גיחוי: אומגירטע דיינע לענדען, נים מיינען שטאַב אין דיא האַנד,

אונד

ר ש "י

(כו) ותאמר שלום. הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לנתוב ויאמר לה ותאמר שלום:
(כח) הלא אמרתי. לך אל תבוז בצפצוף: לא תשלה. לא תשגה לומר על דבר טעות:

לא

באור

להוליך את החמור לאט שלא תתיגע לך ילך בתפזון. (כו) ותאמר שלום, הנער שלח לומר כדבר הנביא לך היא היתה בתפזת לבוא אל אלישע ולזה הזכיר רק שלום. (כז) להדפה, כי תינה מדרך המוסר שתחזק תחת ברגלי הנביא (מרד"ק). (כח) לא תשלה, כמו תשגה, תרגום של שגגה שלו כמו לא תטעה לומי (הכ"ל), וע"פ דרכנו נאמר שצרצו להה ענינו השגעון והתפזון מנלי דעת (כמו שפי' הרד"ק בשרשיו על ותלה מרן מלריס (נרתמית מ"ז י"ג) וכן כמתלהלה היורה זיקים (משלי כ"ו י"ח) עיין בדברינו) ונאסר ה"ח לא"ד ונוסף הם "ן לשקל, ולבן יורה על השגגה והטעיה (חירצן) ונכנד הנוסף (בעת ברצן, חירצע לייטין). (כט) חגור מזנך, ללכת בזריזות ולא יבוך לחים לבל יעכב, ולדעת הרד"ק ידע לבעל כי מהמטה

לא

כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־
יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשִׁמְתָּ
מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר: (ל) וַתֹּאמֶר
אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ
אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ:
(לא) וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־
הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין
קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ
וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא־הֵקִיץ הַנָּעַר:
(לב) וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה־
הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ:
(לג) וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם
וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: (לד) וַיַּעַל
וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־
פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־

כפו

אונד געהע הין; ותן יעמאַנד
דיר בעגעגנעט, גריסע איהן
ניכט, אונד וען יעמאַנד דיך
גריסט, זאָ גיב איהם קיינע
אַנטוואָרט. דאַן לענע מיינען
שטאַב אויף דאז אַנגעזיכט
דעס קנאַבען. (ל) אונד דיא
מוטטער דעס קנאַבען ספּרי־
נעגנעטע: זאָ וואַהר דער עווי־
גע לעבט! אונד (חוך) בייא
דיינעם לעבען שווערע מיך עס)!
איך פֿערלאַכסע דיך ניכט. ער
מאַכטע זיך דאַהער אויף, אונד
פֿאָלגטע איהר. (לא) גחזי וואַר
פֿאָר איהנען הערנאַנגען,
האַטטע דען שטאַב אויף דאַז
אַנגעזיכט דעס קנאַבען גע־
לעגט, אַבער עס וואַר קיין
לויט אונד קיינע עמפֿינדונג
דאַ. ער קעהרטע דאַהער צו־
ריק צו אלישע, אינד זאַגטע
איהם: דער קנאַבע אִזט ניכט
ערוואַכט. (לג) אלישע קאַם
נון אין דאַז הויז, אונד פֿאַנד
דען קנאַבען טאָדט ליענענד
אויף זיינעם בעטטע. (לג) ער נינג הינין, שלאָם דיא טהירע הינטער בירען צו, אונד
בעטעטע צום עוויגען. (לד) דאַן שטיעג ער הינויף, לעגטע זיך אויף דאַז קינד, דריקטע זיי־
נען מונד אויף דען מונד דעס קינדעס, זיינע אויגען אויף דיא אויגען דעס קינדעס, אונד

זיינע

ר ש "י

(כט) לא תברכנו. ולא תשחל לשלום וכל זה שלא ירגה דגריס ויאלהו להיכן אתה הולך
והוא חושב להחיות את המת ואין זה כנוד הגם להתהלל בו מי שכח על ידו והוא לא עשה
כן אלא לכל השיאלו הוא חושב רבי שלחני להחיות את המת:

באור

לא ישוב רוח הילד אליו והיה נדעתו ללכת מיד לעיר גם לולא נקשה זאת הלזה ממנו, רק
שהיתה מסגולת המטה להעמיד בשר המת שלא יתעפש, ויאחר בתכונה אחר ימלאהו גם בחיפזון
שלא יהי' קשה מאד להשיבו אל החיים, ולזה שלח לפניו את הנער כי היה קל ברגליו ע"כ.
(לא) לא הקיץ, כתב הרד"ק וז"ל: מבינו הקילה במת, הקילו ורננו שוכני עפר, והסכרת אחר
לאמרו בילד שהחיה אליהו היא הסכרת עצמה בזה הנער שהחיה אלישע, ומלאנו לו סמך נדחז"ל
שאלו בן העונמית מהו שיעמוד? והיתה התשובה מת מעמד ואינו מעמד מי עכ"ל; כוונתו
שחף שמלאנו הקילה גם במתים, מ"מ נראה כאן שהיה הענין כמו בנן הנערית שכתב גם
שלא היה מת מיתה גמורה רק נתעלף נדעת הרמב"ם עיין לעיל בנאור, ומה שאלאו חז"ל על

בן

כַּפּוֹ׃ וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְחַם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ (לה) וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הַנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ (לו) וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־ הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בִנֵךְ׃ (לז) וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃ (לח) וֶאֱלִישָׁע שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ שְׂפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי הַנְּבִיאִים׃ (לט) וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֹרֶת

כצ"ו קרי — וימצא

זיינע האַנד אויף רעם קינדעם האַנד, אונד שטרעקטע זיך זא איבער דאַסזעלבע אוים — דאַ ווארד דער לייב דעם קינדעם ערוואַרמט. (לה) דאַן גינג ער ווידער אים צימער הין אונד הער, שטיג (כאַמאַל) הינויף, אונד שטרעקטע זיך אבער דאַסזעלבע אוים — דא ניעזטע דער קנאַבע זיבען מאַהל, אונד שלוג זיינע אויגען אויף. (לו) ער ריף גיחזי, אונד שפראַך: רופ דיא שונמית; ער ריף זיא, אונד זיא קאַם צו אים. ער שפראַך: נים דיינען זאָהן. (לז) זיא טאַט הין, פיעל אים צו פיסען, אינר ווארף זיך צור ערד הין; דאַן נאַם זיא איהרען זאָהן, אונד גינג הינוים. (לח) דאַן גינג אלישע ווידער צוריק נאַך גלגל. דארט ווער הונגערס־נאָטה אים לאַנדע. דיא פראָפעטען־שילער זאַסען פאָר אים, אונד ער שפראַך צו זיינעם בורשען: זעטצע דען גראָסען טאָפף צו, אונד קאָכע איין גערייכט פיר דיא פראָפעטען־שילער. (לט) איינער גינג אויף דאַן פעלד, אום רויקענקרייטער צו זאַממעלן, ער פאַנד דעם

ר ש " י

(לד) ויגהר עליו. ת"י ומלהית עלוהי הוא לשון עייפות ויש דוגמתו בגרייתא דהמזיגו וכספרי. ומנחס פתר ויגהר פתרון המלה כפי עניינה נשתטח עליו: (לה) ויזורר. נתעטש: (לח) שפות הסיר. הוזיכה על הכירה: נזיד. תבשיל: לבני הנביאים. לתלמידי נביאי: (לט) ללקט לוהות. גרגיר שקורין לור"ג נלע"ז שמאיר את העינים. ויש פותרין לוהות ירקות

ב א ו ר

בן השונמית ולא על בן הגרסית, ירמה לי שבנן הגרסית וודאי ידעו שלא היה מת עדיין שהרי לדעתם מליהו כהן הי' ואיך יטמא למת מדם מכל על בן השונמית היו מסופקים. (לד) ויגהר, התפזר עליו כמו למעלה (מ"ח י"ח מ"כ). (לה) וישב וילך, ירד מעל המטה והיה הולך ושב שנית (כלומר בחדר שהוא שם) כדי לכוון לבו ותמ"כ עלה שוב על המטה ויגהר על הנער. ויזורר, נתעטש והוא מעניין ויזר את הגזה (שופטים ו' ל"ח) כי ע"י העטוש יולית מין לחים, גם יתכן כדעת הרל"ק בגרסים שהוא מעניין רפואה כי העטוש רפואת לבער. (לח) שפות, הלווי מענין פקל מזרם שפת ועניינו הנתינה והנחה כמו ה' תספות שלוס לנו (ישעי' כ"ו י"ח) והכוונה שיערוך סיר גדול על הכירים. (לט) ללקט ארח, הרל"ק למר ירקות כת"י ירוקנין וכן על לוהות

וַיֵּצֵא גֶּפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט מִמֶּנּוּ
פַּקֻּעַת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדּוֹ וַיָּבֹא
וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא
יָדָעוּ: (מ) וַיִּצְקוּ לָאֲנָשִׁים לֶאֱכֹל
וַיְהִי כְּאָכְלָם מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעֲקוּ
וַיֹּאמְרוּ מָוֶת בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל: (מא) וַיֹּאמֶר
וְקַחוּ־קֶמַח וַיִּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר
וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה
דָבָר רָע בַּסִּיר: (מב) וְאִישׁ בָּא
מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ

האלהים

דעם ווינשטאָק עהנליבע וויל־
דע ראַנקען, אונד פּפלויקטע זיך
איין גאַנצעם קלייד פּאָלל מיט
ווילדען קאָלאָקווינטען דאַפּאָן
אַב; דאַן נינג ער, אונד שניטט
זיא אין דען טאָפּף צום געריב־
טע — דען זיא קאַננטען עם
ניבט — (מ) מאַן זעטצטע עם
דען לייטען צור שפייזע פּאָר;
אַלס זיא אַבער פּאָם גערייטע
אַסען, שרייעטן זיא, אונד
שפראַבען: טעדטל בעם איזט
אים טאָפּפּע, אָ געטטליבער
מאַן! אונד קאָננטען ניבט זיי־
טער עסטען. (מא) ער שפּראַך:
האָלעט מיר מעהל. דיעזעם
ווארף ער אין דען טאָפּף, אונד
שפראַך דאַן: זעטצע עם דעם
פּאָלקע פּאָר, זיא קאָננען עס־

סען. דא ווער ניבטס איבלעס מעהר אים טאָפּפּע. — (מב) איין מאַן קאַם פּאָן בעל שלשה,
אונד

ר ש "י.

כמו כחס לת עלי תור (ישעי' י"ח ד'): וימלא גפן שדה. נופנת בחקלת: וילקט ממנו פקיעות שדה. למטו ממנה פקועות שדה הוא בולייו"ן בלע"ז סס הטות. ובזס ר' מנחס שמעתי וילקט לנד ממנו בלעדיו פקועות שדה: ויפלח. ויבקע: (מב) מבעל שליטה. סס מדינה. ויונתן תירגס

באור

טלך (סס ס"ט) ע"כ, לולס סס תרגס יונתן טל נהור, וסרד"ק בעלמו כתב בשרשיו שפשר סיהיה טל לורות מן לור היוס ע"כ, והכוונה טל השחר; ולכן הנכון כדעת חז"ל (יומת דף י"ח:) שהוא סס לממת ידוע, כי לממו סס מלי לורות תני משמיס דרבי מליר זה גרגיר שמליר לת העינים. והרלב"ע לתר בפירושו ליעני' (סס) כי יש לומרים שהמה הלמחים יסנו כנגד השמש והירח עכ"ל, ונודע שיש למחים כחלו ולפיכך נקרלו לורות. גפן שדה, עץ הדומה לגפן ותשכלותיו מרורים המה. פקעת שדה, הפרי מגפן הזה הי' נקרל פקעת השדה ולמרו שממנו נעשה שמן פקועות הנזכר בדחז"ל (שבת דף כ"ב). ויפלח, נקע לותם לחתיכות כמו כפלח הרמון (רד"ק). (מ) מוח בסיר, לתר הרד"ק לפי שהס מריס ע"כ; כוונתו כי לין ידעו מיד שהוא סס המות לך שהרגישו בטעם המרירות שלין זה מן הירקות הטובים, לולס כוודאי שנלמת היו הירקות הזלה תרסיים, כי לולי זאת מה יודיענו הכתוב בספור הזה. (מא) וקחו, הנכון לדעתי כפי' השני של הרד"ק כי שעורו לבו יקחו, רק שליטע בשהלת נפשו השניט בלשונו מלת לבו, והכותב כתב כאשר ילאו הדברים מפיו להרלות כי ננהל מאד. וישלך אל הסיר, בבר העיר הרד"ק כי הלל בבר יבל לאכול, ולומר הוא ז"ל שהלוה התבשיל לקדרה שבל יעטרך לתת קמח בכל קערה וקערה; ולי נראה שחזר ובישל הנזיד היטיב עם הקמח כדי שיתבטל כח הסרס בקמח, כי גם מעשה הנסים יתקרבו אל דרך הטבעי בפי האפשרי. (מב) מבעל שלישה

הָאֱלֹהִים לָהֶם בְּכוּרִים עֶשְׂרִים־
לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ
וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ: (מג) וַיֹּאמֶר
מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה
אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה אָכוֹל וְהוֹתֵר:
(מד) וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ
כִּדְבַר יְהוָה:

ה (א) וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־
אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי
אֲדֹנָיו וְנָשֵׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן
יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה
גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע: (ב) וַאֲרָם יָצְאוּ
גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

נערה

תרגום אשכנז

אינר כראַטע דעם נעטטלי־
5ען מאננע ערשטלינגסבראָד,
נעמליך צוואַנציג נערשטענ־
בראָרע אונד עטוואָס גרינע
קערנער אין זיינער רייועטא־
שע. ער שפראַך (נוּק בוּטען):
ניב עם דעם פֿאָלקע, דאַמיט
זיא עססען. (מג) דער בוּרשע
אַנטוואָרטעטע: וויא קאַן איך
דיעם פֿאָר הונדערט לייטען
הינשטעללען? יענער אבֿיר
ערוויערערטע: ניב עם נור
דעם פֿאָלקע, דאַמיט זיא עס־
סען; דען אַלזאָ האַט דער
עוויגע נעשפראָכען: מאַן ווירד
עססען אונד נאָך איבריג לאַס־
סען. (מד) ער שטעללטע עם
פֿאָר איהנען הין, זיא אַסען
אבֿר ליעסען נאָך איבריג, זאָ
וויא דער עוויגע עם אויסגע־
שפראָכען האַטטע.

ה (א) נעמן, דער העראָיה־
רער דעם קאָניגם פֿאָן
ארם (סיריען), וואַר ביא ווי־
נֿם נעביעטהער איין אַנגע־
זעהענער מאַן, אונד האָכנעאַכטעט, דען דורך איהן האַטטע דער עוויגע דעם ארם זיעג פֿערליעהען. דער מאַן וואַ־ טאַפֿער, אַבער אויסזעטציג. (ב) איינמט צאָגען אייניגע שטרייפֿשאַרען אַראַמעער (סיריער) אוים, אונד פֿיהרטען אוים דעם לאַנדע ישראל איין קליי־

ר ש " י

תירגם מלרעת דרומת. נעל לגון מיסיר והרכה במקרת: לחס נכורים. נפסח שהתבוקס מכנרת: בלקלונו. בלבוזיה: לעם. לתלמידים שהיה שן: (מג) מה לחן זה. כל לחס ולחס:

ה (א) ונעמן לר לבת. ניסים שנעשו ע"י אליטע מסדר והולך: תשועה לחרס. הוא מזך נקבת לתומו והרג לת לחאב: (ב) יכלו גדודים. כשהולכין מחה לו מלחים מעלמן

ב א ו ר

שלשה, שם מקום כמו בלחן שלשה (ב"ח ט' ד'). בכורים, מקיר השעורים שהם נקלרים רחבונה (רלב"ג). וכרמל, כמו שתרגם הרמב"ן ולחם וקלי וכרמל (ויקרל כ"ג י"ד) עיין שרשים לרד"ק. בצקלוני, לדעת החכם בעוניום הוא (זיטענטאַסט) כי בן מלת שרשו בערבית, וכן נוטה דעת הרלב"ג שתמר שהוא שם כלי.

ה (א) כי בו, לפי שיהם הבת ב התשועה לה' לפ כך תמרו בשדרם תהלים שהוא היה הלים שנר מזך נקבת לתומו. היה גבור חיל מצורע, מלת היה עומדת במקום שנים, והענין

נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת
נַעֲמָן: (ג) וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ
אֲחַלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר
בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ:
(ד) וַיָּבֹא וַיַּגֶּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר
כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה
אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־אֲרָם לֵךְ בֹּא וְאֶשְׁלְחָה
סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח
בידו

תרגום אשכנזי קכא

קלייניע מערדן נעפאנגען
הינייע, וועלכע, בייא דער
פרויא דעם נעמן אין דיענסטען
שטאנד. (ג) זי שפראך איינסט
צו איהרער געביעטהערין:
וועלן דיא ווינשע מיינס העררן,
דעם פראפעטען דער צו
שמרון (זאמאריין) איזט מיט
נעטהיילט ווירדען, דאן מאכ-
טע דיעזער איהן היילען פאן
זיינעם אויסזאצע. (ד) ער (נעמן)
גינג הין אונד ערצעהלטע זיי-
נעם העררן: זא אונד זא האט
דאז מערדען נעשפראכען,
דאז אויס דעם לאנדע ישראל

איזט. (ה) דער קאניג פאן ארם שפראך: נעהע אונד בעגעבע דיך הין, איך ווילל איי-
נען בריעף מיטשיקען אן דען קאניג פאן ישראל, ער ניננ נון הין, נאהם מיט זיך צעהן
בכר

ר ש י

לזלל כלאר ימלאו הוא קרוי גדול: נערה קטנה. ריבה קטנה מעיר נערון: ותהי לפני. והות
משמשת קדם גיתת נעמן: (ג) אחלי אדני לפני הנביא. לטון ויאל משה (שמות ל"ב י"ח)
נקשות כל המתפללים עליו יהיו ביכח הנס לפני הנביא. אחלי שהייל"מנט בלע"ז כלומר זו
היא נקשה שהוא נרוך לה: (ד) ויבא. נעמן: ויגד לאדוניו. למלך ארם: (ה) ויקח בידו.
מנחם

באור

והענין הי' גבור חיל והי' מלורע (מרד"ק). (ב) נערה קטנה, לאמר הרלב"ג נערה שהיא קטנה
כמו ונער קטן נוהג בס (ישעי' י"ל ו'), וכוון בזה נגד דעת חז"ל שאמרו ריבה קטנה מעיר
נערון עיין רש"י, וכדעתו ת"י. ותהי לפני, היתה מזרתת לותה ותמיד לפניה בחדר, ולזה
היה לב הנערה גם בגבירתה לתת לה עלה. (ג) אחלי, כתב הרד"ק תחנוניו ונקשותיו יהיו
לפני הנביא בשומרון ומענין ויאל משה, ויהי' ל"כ אחלי שם, וכן אמר הרלב"ע (תהלים קי"ט
ה') שהוא שם נפלא לצרי (יעיין שם בלחוב). או יאמר, נקרא רפלות הלרעת בשם לשיפה
לפי שכל זמן שהוא מלורע הוא נבדל מחברת בני אדם וברפאו לו יחסוף אליהם (מדברי הרד"ק);
גם נראה דעת המדקדק הגדול בן זאב שאמר שהוא לשון הסרה כמו אסף אליהם את מרפתי
(ירמיה ל' כ"ג), כי כבר כתב הרד"ק בשרשים כי אסף מזה הענין שרשו סוף (וזה מסכים
למה שאמרנו כמה פעמים שמדרך לשון ענרית ננחים ומבלים להשמיט לות השרש וינוח אחר
תחתיו); גם יתכן שנזעו שפה כמו אסף אל עמיו (בראשית י"ל כ"ג). והנה לא
ידעתי מלין בא להנערה הנטחון הזה כי הנביא רפא את נרעתו, נאזר לא מלינו שעשה
אליהוא כזה, ובבר הרגיש הרד"ק בזה ואמר: כי הנורא ית' עושה נסים על ידו ע"כ; אולם
גם זה רחוק כי איך עלה על דעתה שה' יפליא לעשות עם עובדי ישראל (בנראה מכל הספור
שבעת ההיא היו ישראל נבנעים תחת ארם), או שיבקש הנביא דבר כזה מאת ה' ית'; אבל
לדעתי הענין הוא לפי שבימים ההם היו מפתחות המדעים רק ביד הכהנים והנביאים לבדם,
וזולתם לא בא איש אל היכל החכמות, והמה היו הרופאים לכל אלי ולכל נגע כנודע זאת,
ולבן מצאנו בתומה כי הוא יאסוף את נרעת אדוניו נסמים ובני ע"ם דרך הטבע,
וזה לא ימנע ממנו בחזר הוא אדם; אך נעמן לא חבה לרפואת הטבע, רק חזב שאם יש נה

בְּיָדוֹ עֲשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת
אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת
בְּגָדִים: (ו) וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר
הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ
אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ
מִצָּרַעְתּוֹ: (ז) וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו
וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אֲנִי לְהָמִית
וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי
לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־
דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא
לִי: (ח) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ | אֱלִישָׁע
אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ
יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא
בישראל

תרגום אשכנזי

כסר זילבער, וועלכס טויזענד גאלדשטיקע אונד צעהן פאאר קלייד־ער. (ו) אונד בראכטע אן דען קאניג ישראל דען בריעף וועלכער אלזא לויטע: מיט דער אנקונפט דיזעס שרייבענס אן דיך, קעמפט איך מיין דיענער נעמן, דען איך צו דיר זענדע, דאמיט דוא איהן היילעסט פאן זיינעם אויסזאטצע. (ז) אלס דער קאניג ישראל דען בריעף לאז, צעררים ער זיינע קליידער אונר שפראך: בין איך אין נאטט דער טאדטען אונד בעי לעבען קאן, דאס דיזער צו מיר שיקעט, איינען מאן פאן זיינעם אויסזאטצע צו היילען? — אבער פירוואהר! ער קענעט אונר זעהט עס איין, דאס ער נור נעלענעגהייט זוכט צום שטרייטע גענען מיך. (ח) אלס אלישע ערפוהר דאס דער קאניג פאן ישראל זיינע קליידער צעררישסען האבע, דא שיקטע ער הין צום קאניג מיט דען ווארטען: ווארום האסט דוא דיינע קליידער צעררישסען? ער קאמטע דאך צו מיר, אונד ערקענע דאס עס איינען פראפעטען גיבט

ר ש " י

מנחה לנגיד: ושש אלפים זהב. זהובים: (ו) לאמר ועתה כנוח הספר הזה וגו'. הספר אמר לו ועתה כנוח הספר הזה וגו': ואספתו מצרעתו. לסיפה במלוכה היא לשון רפואתו כי נהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ונחוליו הכל נדילין הימנו: (ו) האלהים אני. ה"א נקוד פת"ח ללמד שהוא כל' תמיהה: מתאנה. מבקש תואנה להתגרות בי. מתאנה לשון

באור

לו מתן ובפרט לא יהיה נידו ספר אחת לדוניו אל מלך ישראל הסר למשמעתו, יגדל לעשות עמו למעלה מן הטבע, ואף כי שהיה נדעתו שאם רפא ירפא לו יענוד את ה' כל הימים כמו שהבטיח להלן, וה' אפן להגדיל ולקדש שמו בגויים ושלא דברו וירפאהו בדרך פלא. (ה) והב, שקל זהב. חליפות, עיין בראשית (בראשית מ"ה כ"ב). (ו) ועתה, לאחרי פקידות השלום כראוי היה בראוי בספר ועתה וגו' (מרדי"ם). (ז) ויקרע, נראה כי בספר לא נזכר דבר מה מהבגדים ולזה לא עלה על לב המלך לבקול את פיו ומצא כי מלך ארם רק יתעולל בו. מתאנה, מבקש

בְּיִשְׂרָאֵל: (ט) וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָיו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע: (י) וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר: (יא) וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְצֹרָע: (יב) הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיֵּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה: (יג) וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר

בסוסיו קרי׳ אמנה קרי׳ גדול

תרגום אשכנזי קכב

גיבט אין ישראל. (ט) נעמן קאַם נון מיט ראָס אונד וואַגען הין, אונר שטעללטע זיך אַן דער הויזטהי׳ר דעס אלישע. (י) אלישע שיקטע איינען באָטהען אַן איהן מיט דען וואָרטען: געהע הין אונר באַדע דיך זיבען מאַהל אים ירדן, דאַן ווירד דיין לייב וויעדער הערגעשטעללט אונד דוא ביזט ריין. (יא) דאַריבער צירנטע נעמן, גינג דאַפּאָן, אונד שפראַך: זיהע, איך דאַכטע ער ווירד צו מיר הערויסקאָממען, זיך הינשטעללען, אונד רופען אים נאַמען דעס עווינען זיינעס גאָטטעס, זיינע האַנד בעווועגען גענגען דיא קראַנקע שטעלע, אונד זאָ דען אויסעטציגען הייליגן. (יב) זינד ניכט אֲמָנָה אונר פַּרְפַּר, דיא פלוסס פאָן דמשק, בעסער אַלס אַללע געווועסער אין ישראל? קאָננטע איך ניכט דאַרין באַדען וואַשען אונד ריין ווערדען? — ער וואַנדטע זיך אַלוֹא אום אונד גינג גרימם הינווג. (יג) דאַ טראַטען זיינע בעדיענטען צו איהם, רעדטען איהם צו, אונד שפראַכען: פאַטער!

ר ש "י

עלילות (דברים כ"ב י"ד): (יא) הנה אמרתי. סגור הייתי אלי יצא הנגיף וידבר עמי וירפא את החולי והניף ידו אל המקום הצרעת: (יג) אבי. כמו אדוני:

הלא

באור

תיבה ועלילות להתנפל עלי. (ט) ויעמד, לפי שהיה מצורע לא נתן הביתה כי המצורע מרוחק ולזה לא יצא אליו החולה ודבר אליו ע"י מלאך, לולם נתגר נרפא מצרעתו נאמר ויעמוד לפניו. (י) וטהר, סיעורו ותטהר, ונח אלווי תחת העתיד כדרכיו בס"ה, ומזקנו פעל והקמ"ן בענור ההפסק. (יא) והניף ידו, ת"י וירים כלומר ינופף נידו למעלה מן מקום הצרעת אמנה ואמנם כי ידע שלא יגע בצרעת, וזה עיקר הורחת הנפש (טוויגען). ואסף המצורע, המפרשים פירשו מקום לו בשר המצורע כלומר מקום הצרעת; ויותר נראה שאמר ואסף המצורע כי יאסוף לותו ע"י אל החברה ובענין ואחר תאסף במדבר (במדבר י"ב י"ד). (יב) וטהרתי, הגון בצעת הרד"ק שהכוונה אם הרחילה תועיל הלא לרחון בהם ואטהר, כי לדעת הרלב"ג והריק"ס שאמרו כי הענין הלא בבר רחלתי בהם האם טהרתי? ע"כ תהיה לחויה נקודת כוי"ו בקמ"ן כדין וי"ו השאלה כמ"ש הרד"ק במנלול. (יג) דבר גדול, הגון בלעת יונתן בס"י ורד"ק

גְּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא
תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ
וּטְהָר׃ (יד) וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן
שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן
וַיִּטְהָר׃ (טו) וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא
וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ
כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא
בְּרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ (טז) וַיֹּאמֶר
חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו
אִם־אֶקָּח וַיְפַצֵּר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃
(יז) וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וְלֹא יֻתַּן־נָא
לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים
אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ

עלה

ווען דער פראָפֿעט עטוואס
שווערעס דיר אויפֿגעטאַן
העטטע, ווירדעסט דוא עס
ניכט געטהאַן האָבען? אום
זאָ מעהר דאַ ער נור צו דיר
שפּראַך: באַדע דיך, אונד
דוא ווירסט ריין. (יד) ער גינג
אַלזאָ הינאָב, אונד טויכטע זיך
אים ירדן זיעבענמאָהל אונ־
טער, נאַך דעם וואָרט דעס
גאָטטליכען מאַננעס; דאַ ווארד
זיין לייב ווידער זאָ ווי א דער
לייב אייניעס קליינען קנאַבען,
דאַס ער נאַנץ ריין ווער.
(טו) נון קעהרטע ער צוריק
צום גאָטטליכען מאַננע, ער
אונד זיין גאַנצעס לאַגער, אונד
אַלס ער הינקאַם, שטעללטע
ער זיך פֿאָר איהן הין אונד
שפּראַך: זיהע, איך האָבע
עס וואָהל ערקאַננט, דאַס עס
קיינען גאָטט אויף דער נאַנצען
ערדע גיבט, אויסער אין ישׂרא.
וואָהלאַן, נים דאָך איין גע־
שענק אַן, פֿאָן דינעם קנעכ־
טע. (טז) יענער אַבער ער־
וידערטע: זאָ וואַהר דער
עווינע לעבט, אין דעסען דיענסטען איך שטעהע! איך נעהמע ניכטס. אונר אונע־
אַכטעט דיעזער זעהר אין א־הן דראַנג, עס אַנצונעהמען, פֿערווייגערטע ער עס דעננאָך.
(יז) דאַרויף שפּראַך נעמן: קאָננטע ניכט דיינעם קנעכטע זאָ פֿיעל ערדע נעגעבען ווער־
דען, אַלס אין פֿאַאר מוילטהירע ערטראַגען קעננען? — דען דיין קנעכט ווירד ניכט

מעהר

ר ש "י

הלא תעשה. וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח: וחף כי. ק"ו שאמר לך דבר קל רחץ וטהר:
(טו) נרכה. מנחת שלום של הקנלת פנים שנולד תלמיד חו ענד נשלום הרב שלוד"ו כלע"ז:
(טו) שם לקח. שדמי עכו"ס מצורכין כו: (יז) ולא. ל' נקשה ל' הלועזי: יותן נא. מחדמם זו מל"י

ב א ו ר

שהוא נדרך התנולי, הלא שם גם דבר גדול דבר שליך הנביא, שף כי שאמר רק רחץ וטהר;
והרדי"ק שמר שאמר לפרש נניותא, כלומר שף שאמר הנביא רק רחץ וטהר, מ"מ אין ספק
כי ים בזה דבר גדול וסוד נפלא על דרך נסי, והנוחר יבחר. (טו) ברכה, מנחה כמו קח
נא את נרכתי (בראשית ל"ג י"א). (יז) ולא יתן, הוי"ו נקמ"ץ לפי שהיא לשאלה כתנב שאמרנו.

והנה

עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי
אִם־לַיהוָה: (יז) לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח
יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵּית־
רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא
נִשָּׁעֵן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית
רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוֹתִי בֵּית רִמֹּן
יִסְלַח־נָא־יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר
הַזֶּה: (יט) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם
וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ:
(כ) וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי נַעַר אֱלִישָׁע
אִישׁ־הָאֱלֹהִים הִנֵּה חָשַׂךְ אֲדֹנִי
אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת
מִיָּדוֹ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיא חַי־יְהוָה

נא כתיב ולא קרי כי

תרגום אשכנזי קכג

מעהר נאַנצ׳ אונד שלאַכט־
אָפּפֿער דאַר בר ינגען פֿיר
פֿ־עמדע גאָטטהייטען, זאָג־
דערן בלאָס פֿיר דען עוויגען.
(יח) אין דיעזעם פֿאַללע יעדאָך
מאָגע דער עוויגע דיינעם
קנעכט פֿערצייהען: ווען
(כשהוא זיך) מיין הערר אין דען
טעמפּעל דעס רמון נעהעט,
אום זיך דאָרט (פֿאָר רמון) צו
ביקען, וועהרענד ער אַלוֹא
אויף מיינע האַנד זיך לעהנט,
טום אויך איך מיך ביקען אים
טעמפּעל דעס רמון; מיין נייג־
דערביקען אים טעמפּעל דעס
רמון אַלוֹא, מאָגע דער עוויגע
דיינעם קנעכטע אין דיעזעם
פֿאַללע פֿערצייהען. (יט) וואָ־
רויף יענער ערווידערטע:
דוא קאַננסט אין פֿריעדען גע־
הען. ער האַטטע זיך שאָן

איינע שטרעקע וועגעס פֿאָן איהם עניטפֿערנט, (כ) דאַ דאַכטע גיחזי, דער בורשע פֿאָן אלישע דעם נאָטטליכען מאַננע: זיהע דאָך, מיין הערר האַט דיעזען ארמיטען נעמן אַבגעוויעזען, אָהנע אוים זיינער האַנד אַנצונעהמען, דאַז וואָס ער געבראַכט. זאָ וואָהר

גאָטט

ר ש "י

שהיה קדושה משל שני פרדים ומשאם לעירי ומעשה שאותה מזנת: (יח) בית רמון. שם עכ"ום: והשתחויתי. על כרחי כשאוחה לאדוני וכוח נשען על ידי: (יט) כברת ארץ. שם מדה של קרקע כמו למדי כרס לרפי"נט בלע"ז:

ב א ו ר

והנה נקט עפר מלדמת מ"י לנטות ממנו מזנח לה', לפי נענוד קדושת הארץ (כמו שאמרו המפרשים) כי יען רלה שמי נהרותיה יפליגו לעשות, לפיר שגם לעפר הארץ יש קדושה מיוחדת, לו נלמד שהיתה מרחית לדמת ארץ ישראל נבדלת מלדמת ארץ לרס (כי נודע סוף שהמרחה תשחנה כפי מזג האויר) וחפץ לזה בעפר הארץ הזאת למען יזכור עי"ז הנס הגדול לפער נעשה לו בארץ ההיא. (יח) יסלח ה', כי לפי מוכרח לזה. והנה לפ נתבאר במקרא לפי מלפ הנגיף את שלשתו פס לה; ולדעת הרלב"ג עשה רלונו, וזה שאמר לך לשלום, ורק הנאות קיצר בלשונו; ויותר נראה לי שאליטע לה הי' חפץ למלאות שלשתו, ולדחותו אמר לך לשלום, כלומר לך עתה לשלום, ואם תוסיף לרחות פני עוד נדבר מזה, כי הנה הנגיף שחין לבנו שלש עם ה', וגם הרמב"ן לפער נדרך לפשר, ואולי מנעו ממנו זה, לך שהוא פירש בדרך לפער מדוע עשה בזאת עיין בדבריו; ואולי כי כאשר רלה נעמן כי אליטע לפ יקח מידו מנחה לפער שיוכל לו משל למל פרדים לדמה בפחזות השלה, והנגיף לפ היה רולה לקחת מלומה משונאי ישראל ולזה שלח אותי לדרכו. (ב) נעמן הארמי הזה, ע"ד גנבי שהוא תרמי מלוררי ישראל ומלוה לפשרו. חי ה', זה יורה על תכונת נפשו הרעה, כי נשבע בשם ה' בדבר שהוא נגד

רלון

כִּי־אִם־רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה: (כא) וַיִּרְדֹּף גֵּיחֲזִי אַחֲרֵי נַעֲמָן וַיַּרְא נַעֲמָן רָץ אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם: (כב) וַיֹּאמֶר ו שָׁלוֹם אֲדנִי שְׁלָחַנִי לֵאמֹר הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים מֵהַר אֶפְרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים תְּנָה־נָּא לָהֶם כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים: (כג) וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם וַיִּפְרָץ־בּוֹ וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל־שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לְפָנָיו: (כד) וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם

ויפקד

נאָטט לעבט! איך ווילל איהם נאַכאיילען, אונד עטוואַס פּאָן איהם נעהמען. (כא) גיחזי יאַגטע אַלזאָ העם נעמן נאַך, אונד אַלס נעמן זאַה, דאַס ער איהם נאַכאיילטע, שטירצטע ער פּאָם וואַגען איהם ענטגע= גען, אונד פּראַגטע: איזט אַל= לעם וואָהל? — (כב) יענער אַנטוואָרטעטע: אַללעם איזט וואָהל. מיין הערר שיקט מיך אונד לעסט זאַגען: זיהע, גערַאַדע יעצט קאָממען צוויי בורשען אוים דעם נעבירגע אפרים צו מיר, עם זינד פּרא= פּעטענשילער; גיב איהנען דאָך איניגען כּכּר זילבער אונד צוויי פּאַאר קלייד‌ער. (כג) נעמן ערויעדע־טע: מא= גע עס דיר ווילל זיין, צוויי ככר אַנצוגעהמען! זאָ דראַנג ער אין איהן, באַנד צוויי ככר זילבער אין צוויי בייטעל, דאַן נאָך צוויי פּאַאר קליי= דער, נאַב עם צוויין זיינער בורשען, דיא עס טרוגען פּאָר איהם הער, (פּאָר דעם גחזי). (כד) אַלס דיעזער אַן דען עפֿל (מיינען גטוים פּעטוכגפטהיין) קאַם, נאַהם ער עם אוים איהרער האַנד אונד פּער= וואַהר=

ר ש"י

(כ) מאומה. חסר לא"ף לפי שהיתה לקיחה זו למוס: (כא) ויפול. ותירכין: (כג) הואל. השנע שלקח: בשני מריטים. מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והמריטים (ישעיה ג' כ"ב) כך מנהגו מנחש לכל יוצאן תרגם זה פילדיסין ואת שנספר ישעיה תרגם מחכיך והפותרין אומרין בשני מריטין בשני כיסין תרוכים פירדיי"ס בלע"ז: על שני נעריו. על נעמן: וישאו לפניו. לפני גחזי: (כד) ויבא אל העופל. תרגם יונתן לאתר כסי: ויקח מידם. מיד שני נערי נעמן:

ויטלח

באור

רגון ירחיו. (כב) ככר כסף, לפי הנכנר של חול היה שוים לערין ושל קדש מאה ועשרים לפי ידעתי לוך העיז פניו לנקש בעד שני נערים סך גדול כזה, ואולי לומר שהמה לך יחפשו מתנות בשנור שאר יוצאי הר אפרים ושמי תלמיות נגדים שאל בשנור שני הנערים. (כג) חרטים, כיסים, עיין ספר המלים להחכם בעזעניוס. (כד) אל העפל, י"ת לאתר כסי, ואמר הרד"ק בשרשים שהוא כמו לופל, ומזה עפולים שאנו קורים טחורים שהוא בגוי לתחתונים ע"כ; ויראה לי בשנור זה נקרא המגדל עופל עפל ובתן (ישעי' ל"ב י"ד) לפי שהוא מבוסה בשומות ולא

ירפא

וַיִּפְקֹד בַּבַּיִת וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ: (כה) וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־ אַדְנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַיִן גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנָה וָאָנָה: (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא־לִבִּי הָלַךְ בַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת־הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וְכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת: (כז) וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־ בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג:

ו (א) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֶל־ אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא הַמָּקוֹם

מאין קרי אשר

וואהרטע עס אין איינעם הוי• זע, וועהרענד ער דיא לייטע ענטלאסטען האטטע, אונר זיא פארטגעגאנגען וואַרען• (כה) נון קאם ער אונד טראט פאר זיינען העררן• אלישע שפראך צו איהם: וואהער (קעאמסט דו), גיחזי? — ער ערוויעדערטע: דיין דיענער איזט וועדער הין נאך הער גע• גאנגען• (כו) דא שפראך יע• נער צו איהם: מיין גיסט וואר ניכט אבוועזענד, אלס יעמאנד פאם וואגען זיך דיר ענטגעגען געוואנדעט• וואר עס יעצט צאן דער צייט, זילבער צו נעה• מען, אונד דאס איר זיך קלייד־ער, אהלבערגע אונד וויינגערטען, שאפ אונד רינדער, קנעכטע אונד מענדע אנצושאפען?— (כז) דער אויסזאץ דעם נעמן האטטע צאן דיר אונד צו דיינער נאכקאמענשאפט אין עוויג•

קייט. — ער גינג אלזא פאן איהם וועג, (בערעקט מיט מיינעם) אויסזאטצע (וויים) וויא שנעע•

ו (א) דיא פראפעטענשילער שפראכען צו אלישע: זיהע דאך! דער ארט, רען

ויר

ר ש " י

וישלח את האנשים. שלח ירמה לחות' מליצע: (כו) העת לקחת את הכסף. להתעבר ולקחת ממנו בגדים וזתים וגו':

ו (א) ויאמרו בני הנביאים. ניסים שנעשו לו מסדר והולך. רבותינו למדו מכאן שהיה גחזי דומה התלמידים מלפניו וכשנטרד נעלו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם:

הופל

ב א ו ר

יקחה בניני, וכן יקרא הלועז לחלק מהמנלר (בערעקטער וועג)• (כו) לא לבי, ר"ל לא הלך ממני שיעלם מחתי לחזר עמית כחזר הסך לוים (רלב"ג), והרד"ק מפרש בחמים הסם לא הלך לבי? אבל לפ"ז היה מן הרחוי לבוא עם וי"ו נקמץ כחזר למרנו. העת לקחת, הן ידעת כי לגי מלכתי לקחת מידו מחומה. ולקחת בגדים, לדעת יונתן והרד"ק הכוונה על שתי מליפות בגדים שלקח מיד נעמן, ומאמר וזיתים וכרמים הוא נפני עלמו, ויובן במסרון ענין לקנות מהם זתים והנגינה מסכים לפירושם; אבל יותר נראה דעת רש"י ורלב"ג כי הדברים נכתבים, והוא מאמר מחד ולקחת בכסף בגדים וזתים וגו', ואם שגם לקח מליפות בגדים יוסיף עוד כהנה וכהנה, לו שאלישע לא ידע בחמת מן הבגדים אשר לקח, כי אין הכרח בדוק הבגוחם אשר ינוסף בנגיעת כי ירחהו כל פרטי הדברים אם הנגיעת לזינו לריך לידיעתם•

אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יְשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ
צַר מִמֶּנּוּ: (ג) נֵלְכָה־נָּא עַד־
הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ
קוֹרָה אֶחָת וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם
מָקוֹם לָשֶׁבֶת שָׁם וַיֹּאמֶר לֵכוּ:
(ג) וַיֹּאמֶר הָאֶחָד הוֹאֵל נָא וְלֵךְ
אֶת־עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֵךְ:
(ד) וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדְּנָה
וַיִּגְזְרוּ הָעֵצִים: (ה) וַיְהִי הָאֶחָד
מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל
אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אֲהָהּ
אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל: (ו) וַיֹּאמֶר
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ
אֶת־הַמָּקוֹם וַיְקַצֵּב־עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ
שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל: (ז) וַיֹּאמֶר

ווער בעוואהנען, איזט, וויא דוא
זיעהסט, פֿיר אונז צו ענגע;
(כ) וויר מעכטען הין אַן רעכן
ירדן גאהען, פֿאן דאָרט יערער
איינען באַלקען נאהמען, אונד
אונז דאַזעלבסט איינען וואָהנ-
ארט עררייכטען, וואָ ווער בלייב-
בען קאונטען. אונד ער אַנט-
וואָרטעט: נאהעט הין. (ג) דאַ-
רויף ענטגעגנעטע איינער:
וואָללטעסט דוא דאָך אויך גע-
הען מיט דיינען דיענערן! ער
ערוויידערטע: איך ווערדע
מיטגאהען. (ד) ער גינג נון מיט
איהנען הין; וא נאלאנגטען
צום ירדן אונד פֿעללטען
האָלץ. (ה) אונד אַלס איינער
פֿאן איהנען (דאַז האָלץ נוק)
באַלקען פֿעללטע, דאַ פֿיעל
עם זאַמט דעם (פֿעוו-) אייזען
אינז וואַסער. ער שריע: אַך,
מיין הערר! עס איזט ער-
בארגט (דאַז פֿעוו- מיינען)!
(ו) דער גאטטליכע מאַן
הרם
שפראַך: וואָהין איזט עס נאפֿאַללען? — מאַן צייגטע איהם דיא שטעללע, ער שניטט אין
האָלץ אַב, וואַרף עס הינין, אונד דאַז אייזען שוואַם אָבען אויף. (ז) נון שפראַך ער: צייג-
הע

ר ש י

(ג) הולך. התרגמ: (ה) יפת הברזל. הנסורת: והוא שחול. שחילחיו ואין לי ממה לשחם: (ו) ויצף.

ב א ו ר

(א) צר ממנו, ירמז כי בימי יהורם לא היתם עוד לישראל המרשעת שולטת בארץ כאות
נפשה כי הוא לא הרבה לפשוע כחטאת ולחזיקו כנזכר לעיל (ג' ב') ולכן גם בני
הנביאים נפלו רחק וירבו ויעצמו, ודרש חז"ל ידוע. (ג) ולך את עבדיך, כי הי' מבלי הירדן
מקום סכנה, מחיתו יער ומחרי גגנים כאשר לאחרנו פעמים וכאשר מלינו בשתי דגים שילאו
מן היער ורחיתו בילדים בירדן, ולכן נקט שילך הנביא עמהם לשמוד להם לעשות בארה.
(ה) ואת הברזל, כתב הרד"ק לין מלת לת נופלת על הפעול באשר חשבו רבים,
ופירוש ואת הברזל ועם הברזל, הקורה עם הברזל נפל במים עכ"ל, ויהיה מלת קורה
עומדת במקומן שניים מפיל הקורה, והקורה לת הברזל נפל, ובת נפל ביחיד זכר על שם
הברזל, לף שהוא קנת שלש כמשמע. (ו) ויקצב, קלב עץ כמדת יד הברזל והי' המופת
כי, נכנס העץ בנקב הברזל ויצף על פני המים (הרלנ"ג): ו צף, משרש כוף, חשר הכיף לת
מי יס סוף (דברים י"ת י"ד), ואם הוא עומד כדעת רוב ה. פרשים יהי' הסגול זר כי צריך
להיות

הֲרֹם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ׃
(ח) וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־עֲבָדָיו לֵאמֹר
אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי תַּחֲנֹתִי׃
(ט) וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר
הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁמָּה אֲרָם נֹחֲתִים׃

וישלח

ר ש " י

תרגום אשכנזי קכה

הע עם דיר הערוים. יענער שטרעקטע דיא האַנד אוים, אונר נאַהם עם זיך. — (ח) רער קענינ פֿאַן ארם פֿיהרטע קריעג ווידער ישראל, אונר פֿערַאַב־ערעטע מיט זיינען דיענערן, וויא פֿאָלגט: אַן דיעזעם אונר יענעם אָרטע ווירד מין לאַגער זיין. (ט) דאַ שיקטע רער נעטטליכע מאַן אַן דען קענינ פֿאָן ישראל, אונר ליעם איהם זאַגען: היטע דיך אַן יענעם אָרטע פֿאַרבייא צו ציעהען, דען דאָרט לויערן

לף על המים: (ח) פלוני אלמוני. כסי וטמיר. פלוני לי כי יפלח (דברי' י"ז י"ח) יתכסי. אלמוני מנלי שם שלח היה רולה להחגלות: תחנתי. שם לחנה ולחלוב לת מלך ישרחל לו לת גדודיו העוברים לשלוש בחרכו דרך לוחו המקום: (ט) מעבור המקום הזה. מלכת שם: נחיתי'. חוגים:

וישלח

באור

להיות וילף בקמץ בנודע, ולזה הנכון שהוא מהפעיל והכוונה שהניח לו שהעץ הליף לת הגרזל, "וכן הסכים הרד"ק בשרשיו לף שכתן הוא כמסתפק בדבר. (ח) פלני אלמני, עיין בהמעמר לס' רות (ד' ח'). תחנתי, מצרש חנה ע"מ תרגות ורלוי בשור"ק גדול והתחלף פחול"ם שהם קרוניס (רד"ק בשרשים): (ט) נחתים, דע כי ינח, נוה, נחה ונחת, כלם מנזע לחד ילאו והורחתם מחדמות יחמר על ההנחה ומניה במקום, מצרש ינח ויניחהו בגן עדן (בראשית ב' ט"ו) והוא ההפעיל ובח ע"ד מסרי פ"י, ותנח החנה (שם מ' ד') מנע"ו, ויחן לת פני העיר (בראשית ל"ג י"ח) מיחי הלמ"ד, כי מיך נחתו בי והנחת עלי ידך (תהלים ל"ט ד') מצרש נחת מהשלמים, כולם עניינם לחד ההנחה והשבונה במקום, וגם ינוח הפעל משלשה השרשים החלם (ינח נוח ונחה) על השקט ומרגוע לחר נמלח שם נטוח על מקומנו בשלוש (רוהען, לופֿריעדען זיין) וזה מצרש ינח, "יגענו ולח הנח (לילם ה' ה') (חונר פֿאַנדען קיינע רוהע), הניחה לי (שמות ל"ב י') שבח הוו"ן בדגש ע"מ מסרי פ"י (וואָס מיך מין רוהע), ומנחי העי"ן לח שקטתי ולח נחתי (ליוב ג' כ"ו), ובנחי ל"ה יחמר על ההולכה וההנהגה חל מקום המנוחה נחת בלחן עמך (תהלים ס"ג כ"ח) וכדומה, "והשם נַחֵה עיולה על העדן והעונג הוח מזה הענין כי מין לך עונג גדול מהשקט הנפש ומנוחתה, והוח לדעתי לינינו מעלומי העין בלחר מצד הרד"ק והנוטים לחריו (כי זר יחשב שיהוח בנחי העי"ן גם בנפרד הפ"ח בפתח ושם גם לחריו חי"ת הן הקמ"ן לח יבוח לתשלום הדגש רק בעבור הנח הנסתר) חבל הוח שם מנחי פ"י וע"ד החסרים כמו הפעל בלחר לחרנו ולח בשלם הדגש בעבור החי"ת כדרכו (וגם הרד"ק הניח מלת נחת גם בצרש ינח), לו מעלומי הה"ח מן נחה, ויותר נרחה שהוח מן נחת כי ענינם לחד והוח ע"מ השלמים כמו נער שחל וכדומה, ול"ב כחן במלת נחתים נרחה שהוכבו שתי הורחות יקד כלומר שהם "סוכנים שמה בהשקט ולממה להתנפל עליך עת ערך, ולזה בח בת"ח (ויערן) שהוח כולל שתי הורחות החלה. ודברי הרלב"ג לח זכיתי להבין כי הוח לחר וזה לשונו לו יהי' מענין נחת ונשחרה התי"ו בקנון כמו שנשחרה התי"ו במלת נחשתך עכ"ל, ולחם גם לדעתו התי"ו של נחת לינה לשרש רק לנקבה ול"ב רלוי להשמט נרבוי מ"מ חין הרחים דומה כלל לנדון כי במלת נחשתך (הנמלח ביחזקחל ט"ו ל"ו ונשמט בקונקרדנלי'ה) השם ביחיד ובו יחקיים התי"ו תמיד "בנודע, ולולי ט"ם הוח ול"ל במלת

נחשתים

(י) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ אִישׁ־
הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירֵהוּ וְנִשְׁמַר־שָׁם
לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתָּיִם: (יא) וַיִּסְעַר
לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר הַזֶּה
וַיִּקְרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
הֲלוֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשֶּׁלָּנוּ אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: (יב) וַיֹּאמֶר אַחַד
מֵעֲבָדָיו לֹוא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־
אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל
יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבֶךָ:
(יג) וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכָה הוּא
וְאֶשְׁלְחָה וְאֶקָּחֵהוּ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר
הנה — וחזהירו קרי. איכו קרי.

רויא ארמים. (י) דער קעניג פֿאָן ישראל שיקטע אַן דען אָרט הין, דען דער גאָטטליכע מאַן איהם בעזאָגט, אונד וואָ פֿאָר ער איהן נעווארנט האַט, אונד נאַהם זיך דאָגעגען אין אַכט. דיעס געשאה מעהר אַלס איינ׳ אונד צוויימאָהל. (יא) דאַ עמפֿאָרטע זיך דאַז הערץ דעס קעניגס פֿאָן ארם אָב דיעזער זאַכע, ער בעריף זיינע דיענער, אונד שפראַך צו איהנען: קאָננעט איהר מיר וואָהל זאָגן, ווער פֿאָן דען אונזרי ריגען דעם קעניג ישראל׳ס אַנ׳ העננט? — (יב) דאַרוף ער׳ ווידערטע איינער זיינער דיענער: ניכט דאָך מיין הערר אונד קעניג! אלישע, דער פראָפֿעט אין ישראל זאָגט דעם קעניג ישראל׳ס אַללעס, וואַס דוא אין דיינעם שלאָפֿגעמאַך שפריכסט. (יג) דער קעניג

גאַב דען בעפֿעהל (איט דען ווערטען): גאָהט הין אונד זעהט, וואָ ער איזט; איך ווילל דאָן הינשיקקען אונד איהן אויפֿהעבען. דאַ הינטערבראַכטע מאָן איהם, אונד

שפראַך

ר ש "י

(י) וישלח מלך ישראל. היה שולח ורואה אם אמת הוא: והזהירו. שהזהיר לו האלהים מענור שם: לא אחת ולא שתים. עשה לו כך כי אם פעמים רבות: (יא) על הדבר הזה. מי הוא מגלה סודו: (יג) איכה. היכן הוא:

לזר

באור

נשתיים, ואף שיש גם על זה לפקפק מפני שאלת נשתיים בדברי הזוגי הוא מ"מ לישנו זר כ"כ. (י) [וישלח, לראות את אמת הוא כמו שפירש"י, גם יתכן כי המקום שיעורו לבני המקום, כי המלחמה בעת ההיא לא היתה רק בשטח גדודים להשמיר אחד המקומות או שנים כמשפטם, (בנראה גם מפסוק כ"ג), וגדוד משמיר כזה בא פתאים אל מקום לזר לא נשמר ממנו ויבאו ויבוזזהו, ולזה שלח גם המלך אל המקום ההוא לזר לאמר לו הנביא והזהיר את יושביו להשמר מפני לויב ולהכון לקראתו בחרב וחנית, כי אז לא יוכל להם ויעל מעליהם. דברי המחרגם]. לא אחת, לא רק פעם אחת ושתים הזהירו כ"א כמה פעמים. (יב) אשר חדבר, אף מה שתדבר בניך בעמך בחדר משכבך שלין איש עמך. (יג) איכה, הנה וכן איכה תרעה (שיר השירים א' ז') אלא שהוא בקמץ וזה בחולם (רד"ק), ויותסי זמני

ומקומי

הִנֵּה בְדֹתָן: (יד) וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה
סוּסִים וְרֶכֶב וְחֵיל כָּבֵד וַיָּבֹאוּ
לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר: (טו) וַיַּשְׁכֵּם
מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא
וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס
וָרָכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ
אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה: (טז) וַיֹּאמֶר
אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ
מֵאֲשֶׁר אוֹתָם: (יז) וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא
אֶת־עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח יְהוָה
אֶת־עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר
מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת
אֱלִישָׁע: (יח) וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר הַךְ־נָא
אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וַיַּכֵּם

בסנורים

תרגום אשכנזי קכו

שפראך: ער איזט אין דותן.
(יד) ער שיקטע ראָס אונד
קריעגסוואַגען אונד איין בע־
דייטענדעם העער הין; זיא
קאַמען דעם נאַכטס אַן, אונד
אומשלאָסען דיא שטאַדט.
(טו) אַלס דער בעדיענטע דעס
נעטטליכען מאַננעס פֿריה
אויפֿשטאַנד אונד הינויסגינג,
זיהע! דאַ אומרינגטע איין
העער דיא שטאַדט מיט ראָס
אונד קריעגסוואַגען, אונד דער
בורשע שפראַך צו איהם: אַך
מיין הערר! וויא וועדען וויר
עס דאַ מאַכען? — (טז) דיע־
זער ערווידערטע איהם: פֿירכ־
טע ניכט, דער אונזריגען זינד
מעהר אַלס דער איהריגען.
(יז) אלישע בעטעטע, אונד
שפראַך: אָ עוויגער! עפֿענע
דאָך זיינע אויגען, דאַס ער עס
ערשויע! דאַ עפֿענעטע דער
עוויגע דיא אויגען דעס בור־
שען; ער זאַה הין — אונד דער
בערג וואַר פֿאָלל ראָססע אונד
פֿיריגער וואַגען רינגס אום
אלישע. (יח) אונד אַלס זיא

(דיא פֿיינדע) געגען איהן הערַאַנצאָגען, דאַ בעטעטע אלישע צום עוויגען אונד שפראַך: איך
פֿלעהע דיך אַן, דאַס דוא דיעזעס פֿאָלק מיט בלינדהייט שלאַגען מעכטעסט. דאַ גע־

שאַה

ר ש " י

(טו) לאחר לחתנו. בעזרתינו: (יח) ויאמר הך נא וגומר. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על שב נער ועל שב גדוד: בסנוורים. מולי שב שממון רוחה ולינו יודע מה הוא רוחה:

באור

ומקומי והלכותי קרובים להתחלף. (טו) וישכם וגו' לקום, הזכיר בעבור קוס כי כן שמוש הלמ"ד לפעמים כמו שבא במקרא. (יז) פקח נא, התפלל אליש ע שירחה ה' לנער דבר שיסיר הספק מלב הנער ושם ה' לנגד עיניו בדמיונו וכבר לבו ושיסי לבו מה שלא היו' במליאות (מדברי הרד"ק). (יח) וירדו אליו, התרמיס עלו להר וירדו ממנו אל העיר כי אליש ע כחזר אמר לו הנער כי מיל גדול יקיף העיר יצא לרחות ואח"כ שב למקומו. בסנורים, לין זה מבת עורון ממש רק בלבול קוס הרחות ותמהון לבב וכמו שבתב רש"י כאן רוחה ולינו

יודע

בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע׃ (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע
לֹא־זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא־זֹה הָעִיר
לְכוּ אַחֲרָי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם
אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקְּשׁוּן וַיֹּלֶךְ
אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה׃ (כ) וַיְהִי כְּבֹאָם
שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח
אֶת־עֵינֵי־אֵלֶּה וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח
יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן׃ (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ
אוֹתָם הַאַכֶּה אַכֶּה אָבִי׃
(כב) וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ
בְּחַרְבְּךָ וּבְקַשְׁתְּךָ אַתָּה מַכֶּה
שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם וְיֹאכְלוּ
וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם׃

ויכרה

שאה עס, דאס ער זיא מ׳ט בלינדהייט שלוג, זאָ וויא אלישע עס פֿערלאַננטע. (יט) נון שפּראַך אלישע צו איהנען: דיעס איזט ניכט דער וועג, אונד דיעס איזט ניכט דיא שטאַדט (דיא מיהר זוכט) גע־העט נור מיר נאַך, וויל איך אייך פֿיהרען צו דעם מאַננע, דען איהר זוכט, אונד זאָ פֿיהרטע ער זיא נאַך שמרון. (כ) אַלס זיא אין שמרון אַנקאַ־מען, שפּראַך אלישע (בעטענד): אָ עווינער! מעכטעסט דוא דיא אוגען דיעזער לייטע אֶפֿֿנען, דאַס זיא עס ערשוינען! — דא נעשאה עס דאַס דער עווי־גע איהרע אוינען אֶפֿֿנעטע, אונד זיא זאַהען (עס דייטליך), דאַס זיא אין דער מיטטע שמרון׳ס וואַרען, (כא) וואָ דער קעניג פֿאָן ישראל צו אלישע שפּראַך, אַלס ער זיא זאַה: מיין פֿאַטער! זאָל איך (זיא) ניערערהויען? — (כב) אונד ער ערווידערטע: דוא זאָלסט (זיא) ניכט ניערערהויען! זינד עס דען יענע, דיא דוא נעפֿאַנגען האַסט מיט שווערדט אונד באָגען, דאַס דוא (זיא) ניעדערהויען ווילסט? — זעטצע איהנען שפּייז אונד טראַנק פֿאַר, זיא זאָללען עסען אונד טרינקען, אונד דאַן צו איהרעם העררן צוריק גע־הען.

ר ש "י

(יט) ולא זה העיר. שהנביא נתוכח ואמת לומר להם שאינו ילך ממנה: (כב) החזר שבית וגו'. וכי דרך להרוג לותם שלתה מביא שנויס ומזנית לותם:

באור

יודע מה רוחה והוא מה שנקרא בל"ז (בוענדען, פֿערבוענדען) וגם זה נגזר מן (בויכד), וכן כתב הרב המגיה לספר נרפשית (י"ט י"ח), לך שנכל זאת חרגם הרמ"נמן שם (כוינד־הייט). (ב) פקח את עיני, כנר כתב הרב המורה (נפרק ז' מ"ח) מספרו שלח יאמר פקיחת עין כ"ח על גלות הידיעה, והוא הדבר לאחר שהיו האנשים עורים לגמרי נתגלגל דעתם ועתה תזרה השכרתם לאיתנה והבינו שהם בשמרון וכן כתב הרד"ק. (כב) האשר, הוכיח כדברי הרד"ק שהכוונה לא תכה לותם האם תכה גזה לאנשים לאחר שבית בחרבך ע"כ לא תוכל מפטם הלא לאנשי שבית בנא שלהי ואין רשות לך לעשות בהם משפט מות.

(כג) וַיִּכְרֶה לָהֶם כְּרָה גְדוֹלָה
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ
אֶל־אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
(כד) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּקְבֵּץ בֶּן־הֲדַד
מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל
וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן: (כה) וַיְהִי רָעָב
גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ
עַד הֱיוֹת רֹאשׁ־חֲמוֹר בְּשְׁמֹנִים
כֶּסֶף וְרֶבַע הַקַּב חִרְיוֹנִים
בַּחֲמִשָּׁה כָסֶף: (כו) וַיְהִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וְאִשָּׁה
צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ: (כז) וַיֹּאמֶר אַל־

תרגום אשכנזי קכז

(כג) ער (דער קעניג) בעריימט
טע איהנען אַלזאָ איין גראָ־
סעם מאָהל, זיא אַסען אונד
טראַנקען; דאַן עגטליעם ער
זיא, אונד זיא נינגען צו איה־
רעם העררן — נאַכהער וויע־
דערהאָלטען עם דיא שטרייפ־
האָרדען פֿאָן ארם ניכט מעהר,
אין דאַז לאַנד ישראל איינצו־
פֿאַללען. (כד) נאַך דיעזער בע־
געבענהייט פֿערזאַמעלטע בן
הדד דער קעניג פֿאָן ארם זיין
גאַנצעם העער, צאָג הראַן,
אונד בעלאַגערטע שמרון,
(כה) (זוחדוך) צו שמרון ענט־
שטאַנד אייניע גראָסע הונגרס־
נאָטה. זיא בעלאַגערטען עס
(זוֹ זאָגגע), ביז דער קאָפף
איינעס עזעלס נור אום אַכט־
ציג זילבערשטיקקע, אונד איין
פֿיערטעל קב פֿאָן טויבענמיסט
נור אים פֿינף זילבערשטיקקע
צו האַבען ווער. (כו) אַלס דער

דביונים קרי יושיגך

קעניג פֿאָן ישראל (זוֹעזוֹג) איבער דיא מויער גינג, ריעף איהם איין ווייב ענטגענען,
אונד שפראַך: אָ הילף דאָך, מיין הערר אונד קעניג! — (כז) אונד דער קעניג ערוויע־
דער:

ר ש "י

(כג) ויכרה. לשון תיקון סעודה: (כה) דביונים. זבל הזב מן היונ': (כו) הושיעה לאדוני המלך. כשבור שמלת מזונות:

ב א ו ר

(כג) כרה גדולה, לשון נגזר הוא מן חנור וכיורים. ולא יספו, כתב הרד"ק לינו לומר עוד לעולם שהרי לומר לאחרי זה ויקבץ בן הדד, אלא פירושו עוד לאותו זמן, והניח לאיות רבות שכן דרך הכתובים עיי"ש, וז"ב נאמר לפי שראו החסד הגדול שעשה המלך עמהם חדלו זמן מה להלחם אתו עד כי נשבח מלכם הטובה הזאת, וכן אמרו חז"ל בילקוט גדול פסקון שעשה אליהו עם ישראל יותר מכל כלי קרב ומלחמות שהיו ליהורם בן אחאב שנאמר ויאמר לך תכה ויכרם להם כרה גדולה, ואין כרה אלא לשון אלוס עכ"ל, ובאמר הרמי"ך את הגבריהם שבאותה שעזה אלוס — ואחריה פירשו אלא באו עוד אחרים בגדודים לשבת במקרב באחר עשו עד עתה כי פחדו מהשניח לאחר כל זה לא אמם לו רק באו בכל מחניהם במלחמה ערוכה. (כה) חדריונים, כתב הרד"ק וז"ל כן כתיב וקרי דביונים ופירש לאות יונים והכתיב לומר מה שיולא מאור היונים והקרי לשון נקיה יותר מה שבא מן היונים ותרגם זוב דוב וכת"י זבל מפקת יונין עכ"ל, והנה לא היו אוכלים לאות היונים לך נמו שכתב הרד"ק לפי שלא היו יכולין לבאת מן העיר לחטוב עלים ביער היו מביאים לאות הגיים לשרפו על האש, ולדעת קלת מנמיים היה מין פול הדומה בתמונתו לצורת היונים. (כו) אל

וְיוֹשִׁיעֲךָ יְהוָה מֵאַיִן אוֹשִׁיעֲךָ
הֲמִן־הַגֹּרֶן אוֹ מִן־הַיָּקֶב:
(כח) וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה
אֵלַי תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם
וְאֶת־בְּנִי נֹאכַל מָחָר: (כט) וַנְּבַשֵּׁל
אֶת־בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ וָאֹמַר אֵלֶיהָ
בַּיּוֹם הָאַחֵר תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ
וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבֵּא אֶת־בְּנָהּ:
(ל) וַיְהִי כְּשָׁמְעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי
הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא
עֹבֵר עַל־הַחוֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה
הַשַּׂק עַל־בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת: (לא) וַיֹּאמֶר
כֹּה־יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף
אִם־יַעֲמֹד רֹאשׁ אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
עליו

דערטע: וועו דער עוויגע דיר
ניכט הילפט, וואהער זאל
איך דיר העלפען? עטוואס אוים
דער טענגע אדער אוים דער
קעלטער? (כח) דער קעניג
שפראך פערנער (לו מיהר):
וואס איזט דיר דען נעשעהען?
אונד זיא ערוויעדערטע: דיע
זעם ווייב היער שפראך צו מיר:
גיב דיינען זאהן היער, וויר
וואללען איהן היטע פערצעה
רען, אונד מארגען פערצעה
רען ווייר דען מיניגען. (כט) ווייר
קאכטען מיינען זאהן, אונד
פערצעהרטען איהן; אבער
אלס איך צו איהר אם אנדערן
טאגע זאגטע: גיב דיינען זאהן
הער, ווייר וואללען איהן פער
צעהרען, דא האטטע זיא איה
רען זאהן פערשטעקט. (ל) אלס
דער קעניג דיא ווארטע דעם
וויבעם האארטע, דא צעררים
ער זיינע קליידער, אונד אלס
ער אויף דער מויער אומהער
גינג, זאה דא פאלק דרען זאק,

דער אונטער דען קליידערן אויף זיינעם לייבע ווער. (לא) דאן שפראך ער: גאטט
מעגע מיך שטראפען יעטצט אונד אין דער פאלגע, ווען דער קאפף אלישע'ם דעם זאהנעם
פאן

ר ש "י

(בט) ותחבא את בנה. מת ורולה לאוכלו לבדם: (ל) וירא העם. דרך הקרע את הבגד תחת
בגדיו: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיולת בידו לבקש רחמים:

באור

יושיעך אלהים, מלת אל יאמר תמיד על התולי והוא לרוב דרך בקשה ועלה (ויכטענד, רחטהעכד), ולזה מקומה בעתיד ולא בעבר כי מה שעבר בבר הי' ולא שייך בו עוד בקשה שאלה ועלה, וכאן הכוונה שם לא יושיעך ה' מאין יושיעך לנוכי, כי המלך חשב שהיא שאלה ללחם, והנה כזאת דבר אל לבו או אל עבדיו בשר רוחו ואל האשה אמר מה לך. (כח) האשה הזאת, עתה ראתה האשה תשר יכלה לריב עמה עוברת, ואמרה האשה הזאת. תני, ירצה כי שני הילדים בבר מתו מעלמם מפני זלעפות רעב ושמותם אך רלו להנצרות מפניהם, ובכל זאת התביעה האשה האחרת את שבר בנה כי אין לך תגזריות גדולה מאם תאכל האם בשר בנה, וחז"ל אמרו בילקוט אמר ר' יוחנן שחוט ומבושל הי' ובשחטנו אין כתיב כאן אלא ונאכלנו מבלל שהי' שחוט ומבושל עכ"ל. (ל) ויקרע, לפי שקרע בבדיו בשברו על החומה, לזה ראה העם השק שעל בשרו בתוך בבל ולשר כי מלמעלה הי' לבוש בבדי מלכות. (לא) אם יעמד, נראה כדעת הרלב"ג שאלישע בהוביחו את המלך התנבא על הרעב כי יבוא בארץ,

עָלָיו הַיּוֹם: (לב) וְאֱלִישָׁע יֹשֵׁב
בְּבֵיתוֹ וְהַזְּקֵנִים יֹשְׁבִים אִתּוֹ
וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו בְּטֶרֶם יָבֹא
הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא אָמַר אֶל־
הַזְּקֵנִים הֲרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־
הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי
רְאוּ וּכְבֹא הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת
וּלְחַצְתֶּם אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל
רַגְלֵי אֲדֹנָיו אַחֲרָיו: (לג) עוֹדֶנּוּ
מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ יָרַד

ר' דגושה אליו

פֿאַן שפּט איהם הייטע (חוץ דעם רוחפּע) בלייבט. (לב) אישע זאַם צו הויזע, אונד דיא עלטע־סטען זאַסען בייא איהם, אַלס ער (דער קעניג) איינען מאַן פֿאַן זיך אַבשיקטע. נאָך בעפֿאָר דער באָטהע בייא איהם אַנקאַם, שפּראַך ער צו דען עלטסטען: זעהט איהר עם? דיעזער מאָרדערסזאָהן שיקעט, מיר דען קאָפּף אַבנעהמען צו לאַסטען. האַבט אַכט! זאָבאַלד דער באָטהע קעמטע, שליעסעט ריא טהיר צו, אונד דרענגעט איהן מיט דער טהיר — דאָך האָרט איהר ניכט דען פֿוסטריטט זיינעס העררן, דער איהם פֿאָלגט? (לג) וועהרענד ער מיט איהנען שפּראַך, זיעהע! דאַ קאַם דער באָטהע (מונד דער קעניג) צו איהם

ר ש " י

(לב) וישלח איש מלפניו. המלך שלח להורגו ונטרס יבא אותו המלאך אל אליעב והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקנים והנה המלאך יורד אליו והמלך אחריו:

באור

וכמו שאמר להלן (ז' ו') אל הצוננית כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים, ואחז המלך כי ים בידו להעניר הרעם ולזה נערה אמתו בו כאשר ראה כי חזק הרעב עד כי ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן והנביא יושב בביתו שקט ושלון ולא יפתוף כלל בצרת העם, ונענין שחרה לף לאחב בחליהו ואמר לו החתם זה עבר ישראל. (לב) וישלח איש, מוסב על המלך. וענין הכתוב אשר נלחצו בו המפרשים ירחה לי בקופן הזה כי המלך שלח איש מלפניו (כלומר מהעומדים עליו) להסיר את רחם אליעב, ונטרס יבוא המלאך בטרם אמר אליעב לסגור הדלת (וא"כ נחסר הוי"ו במלת בטרס לף לא נוסף במלת והוא כמו שחזב הרד"ק כי שם יורה על הזמן העבר כלומר וכבר אמר ונמו שכתב הרד"ק עצמו במכלול שזה מהורחת הוי"ו עיי"ש), ולזה הנביא בן להכיל את נפשו, לולם המלך נחס מיד על הרעה אשר דבר לעשות ובא בעצמו אל אליעב לדבר עמו דברי תחבונים, ולזה אמר אליעב הלא קול רגלי אדוניו בלומר אל השגרו עוד הדלת כי אדוניו בא אחריו ולא תחונה עלי רעה עוד מידו ולבן בא המלאך עם המלך לפניו. הראיתם, הה"א להשלה ואמר בענר כדרך הבנואה כי הוא בבר ראה השליח במחזה ולבן שאל אותם אם גם המה ראו אותו? והרי"ם בדגש שלא כמשפט ועוד כמוהו. בן המרצח, בן אחאב שהרג את בבות על לא חמס. (לג) והנה המלאך, וגם המלך והכתוב קיצר [ולדעתי אין ספק כי בוונת הכתוב עתה לספר שבאחת בא גם המלך אחריו כמשפר בפרשה הבאה (פסוק י"ז) אחרי שמע הנביא את קול בעדיו, והמלאך הוא בא"ל נוסף כמו שבא בדה"א (כ"א כ') וירא את המלאך תחת וירא את המלך (ש"ב כ"ד כ'), וכן לעת לאת המלאכים (שם י"ח ח') בא"ל נוסף בחמלא, ושיעורו והנה המלך יורד, ולולא בן איך יתרים הפסוק מניחת המלך בלל ובלל, שהזכירה הנביא, והיא

אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת הָרָעָה
מֵאֵת יְהוָה מָה־אוֹחִיל
לַיהוָה עוֹד׃

איהם הערַאב, אונד שפּראַך:
זיעהע! וואָלך איין אונגליק איזט
פּאָם עווינען נעקאָממען, וויא
זאָלל איך נאָך פּערנער אויף
איהן פּערטרויען?

ז (ו) וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר־
יְהוָה כֹּה וְאָמַר יְהוָה כָּעֵת
מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃
ס (ז) וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
נִשָּׁעָן עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמַר הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת
בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר
הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא

ז (ו) רַא ערוויערערטע (מיהם)
א ל י ש ע: האָרעט דאַז
וואָרט דעס עווינען, אַלוּף
האַט דער עווינע געשפּראָכען:
מאָרגען אום דיעוע צייט,
ווירד איינע סאה (מאַאס) פּיי־
נעם מעהל אום איינען שקל
אויך צוויי סאה גערסטע
ווערדען אום איינען שקל אים
טהאָרע פּאָן שמרון צו האַבען
זיין. (ז) דער הויפּטמאַן דעס
קאָניגס, (אויף דעססען האַנד
דער קאָניג זיך שטיצטע),
ענטפּענגעטע דאַרויף דעם
גאָטטליכען מאַנג: אונר
שפּראַך: רַא מיסטע גאָטט
שליסען מאַכען אם הימעל, געשיעהט דען אַבער זאָ עטוואָם? —— דיעזער אַבער
(אלישע) שפּראַך: מיט דיינען אויגען זאָלסט דוא עס זעהען, אַבער ניכטם דאַפּאָן געניע־
סען

ר ש ״ י

(לג) ויאמר. המלך: הנה זאת הרעה מאת ה׳. זאת לחת מן הקללות שקלל ע״י משה ותכלת פרי בטנך וגו׳ כמלאך וכמלוך (דברים כ״ח כ״ג): מה אוחיל לה׳ עוד. להושיע הלח לח יועיל:

ב א ו ר

עיקר הספור, גם לח יתכן לשום הדברים מה אוחיל לה׳ עוד נפי המלאך, ובתרגומי נמרתי נדרך הפשוט להקל על התלמידים. דברי המתרגם]. ויאמר, המלך דבר כן ולפי שמעע לפני ה׳ ותמר מה אוחיל לה׳, לכן החים ה׳ יעשה ולא לח דבר גם לגיעע לתו קצות, לך נצר לו טובה ושלום:

ז (א) סאה סלח, ענינו סאה של סלת ויכול הנפרל במקום הסמיכות (ומין זה זר כנודע) כי גם במוכרת הפ״ח נשוח והעד הרבוי סחים, ועפי״ז יהיה למלה זאת שני משקלים סְאָה וָסְאָה ומזה למחרון רחוי ברבוי סָאִים בפלם שְׁנָה שָׁנִים, ולדעת הרד״ק משקלו רק סָאָה לבד, ומה שנתן פה סְאָה סולת הוח סמיכות, ונה״ל תמו׳ תי״ו להקל על המנטח. והרד״ק נסמך על מה שנתן נקו״ס להלן נפסוק י״ח סְאָה, ונלחמת מלחתי מקריחות גדולות ושחר ספרי תנ״ך הגורסים גם שם סְאָה. (ב) אשר למלך, הרד״ק למר כלן שהוח מקרח קלר ושעורו והשליש משר למלך והיה נשען על ידו, ונמכלול הענין גם דעת לחרים כי הלמ״ד תשמש במקום הה״ן הידעת עיי״ש. נשען על ידו, ירחה כי המלך מרוב התרגשות נפשו נחלש ולכן הנשען על השלים, לכל לעיל (ה׳ ח׳) והוחנשען על ידי הכוונה לפי שהי׳ מדרך המלך שם נח להשתחות בנית תלסיו ולהתנפל שם שהיו שני מנשים תומכים לת ידו להקימו. ארובח,

להריק

תאכל: (ג) וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ: (ד) אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹּה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֵּנוּ נֶחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ: (ה) וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ: (ו) וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם

סען. (ג) פֿיער מענער וואָהנען, ווייל זיא אויסזעטציג וואָרען, פֿאָר דעם טהאָרע, דיעוע זאָגטען צו איינאַנדער: וואָצו בלייבען וויר היער, ביז וויר שטערבען? (ד) דאָס־טען ווייר אין ריא שטאַרט צו נעהען, איז אין דער שטאַרט דיא הונגערסנאָטה, מיסטען ווייר דאָרט שטערבען. אונד בלייבען ווייר היער, זאָ שטערבען ווייר אויך. קאָמטעט אַלזאָ, ווייר וואָללען איבערגעהען צום לאַגער פֿאָן ארם. שענקען זיא אונז דאָז לעבען, זאָ בלייבען ווייר לעבען; טאָרטען זיא אונז זאָ שטערבען ווייר — (ווי ווייר היער געשטאָרבען ווערען). (ה) זיא מאַכטען זיך אַלזאָ אין דער אַבענדדעממערונג אויף, אום אין דאָז לאַגער פֿאָן ארם צו גענהען, אונד אַלס זיא אַן דיא גרענצע דעם לאַגערס פֿאָן ארם קאַמען, פֿאַנדען זיא נימאַנדען. (ו) דער עווינע האַטטע נעהמליך האָרען לאַסטען אים לאַגער פֿאָן ארם, דאָז געטאָזע פֿאָן קריענסוואַנען, דאָז יהערן פֿאָן ראָסטען אונד דען טומולט איינעס גראָסטען העערעס, דאַ שפראַכען זיא (וויך זאָגער) אייגער צום אַנדערן: פֿירוואָהר, דער קאָניג פֿאָן ישראל האַט ווידער אונז אין זאָלד גענאָמטען, דיא קאָניגע דער חתים, אונד דיא קאָניגע פֿאָן מצרים, אום

לבוא

נע־

ר ש "י

(ג) וחרבעה מנזים - גיחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר נדד יצא מחון למחנה מוצבו (ויקרא י"ג מ"ו): (ו) השמיע את מחנה ארם - נדמה להם כאלו שומעין:

באור

להריק דגן מן השמים. ומשם, כמו ממנו. (ג) היו מצרעים, שעורו וחרבעה מנזים מוערים היו פתח השער, בתוך השער סמוך לפתח היה להם מקום לשבת שמה מחוץ למחנה (הרלב"ג). ויותר נראה שחוץ לעיר אצל השער יצאו כי מחנה ארם עודם שרו לעיר נראוק מקום ולא קרבו אל החומה, כי אם היו בתוך השער לא יצאו חוץ לעיר והלא השער הי' סגור, גם מדין המלרע להיותו מסולק ממושב בני אדם ולא יצאו נשער מקום מדרך בף כל עובר. (ד) אם יחינו, כי אולי יחמלו עלינו ברוחם את מעמדנו הרע. ומתנו, נאמר נמית ג"כ אם נשב פה. (ו) וארני השמיע, הוי"ו נתן תשבת

לָבוֹא עָלֵינוּ: (ז) וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ
בַּנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־
סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר הָיָא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם:
(ח) וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־
קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל
אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם
כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמֹנוּ
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמֹנוּ: (ט) וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא
וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁישִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר
הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָוֹן וְעַתָּה לְכוּ
וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ:
(י) וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֲרֵ הָעִיר

וגידו

תרגום אשכנזי

נענען אונז לאָזוציעהען. (ז) דעסהאַלב מאַכטען זיא זיך אויף, פֿלאָהען אין דער דעמערונג, אונד פֿערלירען איהרע צעלטע, איהרע ראָסס, איהרע עזעל, דאַז לאַגער זאָ ווי עס ווארֿ, אונד ערגריפֿען דיא פֿלוכט אום איהרעס לעבענס ווילען. (ח) אַלס נון יענע אוּ סוּעטציגען ביז אַן דיא נרענצע דעס לאַגערס נעקאָמען ווארֿען, בעגאבען זיא זיך אין אין צעלט, אַסען אונד טרינקען, טרוגען פֿאָן דאָרט זילבער אינד גאָלד אינד קליידונגסשטיקע ווענג, ענטפֿערנטען זיך אונד פֿערשטעקטען עס, דאַן בענאַבען זיא זיך אין אין אַנדערעס צעלט, טרוגען אויך פֿאָן דאָרט (חלוּעס וועג), ענטפֿערנטען זיך אונר פֿערשטעקטען עס. (ט) דאַן שפראַכען זיא איינער צום אַנדערן: וויר טהון ניכט רעכט; דער היוטיגע טאָג איזט אין טאָג פֿרָאהער באָטהשאפֿט. ווען ווייר נון שווייגען אינד ווארטעטען ביז צום העללען מאָרגען, ווערד עס אייניג פֿערוּנר גונג. ווּאהלאָן, קאָמעט, ווייר גיהען הין אונר זאָגען עס אַן אים קאָניגליכען פּאַלאַסטע. (י) זא קאָמען הין, ריפֿען דעם טהאָרוועכטער דער שטאַדט

ר ש " י

(ט) ומצאנו עון. מתחייבין אנו למלכות:

ב א ו ר

גם לסנה גם להוליך זמן ענר וכמ"ש הרמ"ק שלח מלאו סם חיים לפי שה' השמיע בנר טרס ניחס ונשו בנר בנפש בערב, כי המצרעים יכלו בחשון לילה לבל ירחו מיושבי העיר וילכלו מחריבם נרחוקם כי ירנו לנפול על החויב. (ז) אל נפשם, להצלת נפשם. (ח) קצה המחנה, אל הקנה הרחוק חנר פגשו. ויטמנו, ירמה כי בענור חמדת הממון ומדת הכילות הנרמה במצרעים החלם לחמרו חז"ל שהמה היו גיחזי וחלפת בניו (סנהדרין דף ק"ז) כי נודע הוח שחבת הכסף הי' מתנונת נפש הרעה של גיחזי, והבנים הלח נדרכי החב ילנו. (ט) לא כן, כמו כן בנות בלפחד (במדבר כ"ז ז'). (י) אל שער העיר, לשוער העיר שהי' קרוב לעקים חנר עמדו שם, ובחנר שמעו יתר השוערים כי חנשים מתון לחומה יקראו יתחבאו יתר השוערים לרחות מה נעשה ובנו המצרעים עם כלם (אדבני הרל"ק ניתר

וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־
מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ
וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאָהֳלִים כַּאֲשֶׁר
הֵמָּה: (י) וַיִּקְרָא הַשְּׁעָרִים וַיַּגִּידוּ
בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה: (יא) וַיָּקָם
הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו
אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ
לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ
וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵא
בַּהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־
הָעִיר וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר
נָבֹא: (יג) וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו
וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־

בשדה קדי חסוסים

תרגום אשכנזי קל

שטאַרט צו, אינר פֿערקינדיג־
טען א־הנען (חַוֹזען וועלטערן)
פֿאַלגענדעם: ווער קאַמען אין
דאַז לאַגער פֿאָן ארם, אונד
פֿאַנדען קיינען מאַן אונד קיי־
נען מענשענלויט דאַזעלבסט,
זאָנדערן דאַז פּפֿערד וואַר אַנ־
געבונדען, זאָ ווּא דער עזעל,
אונד דיא צעלטע בליעבען וויא
זיא וואַרען. (י) דיא טהאָר־
וועלטער ריעפֿען אונד פֿער־
קינדעטען עם אים איננערן
פֿאַללאַסטע דעם קאָניגם.
(יג) דער קאָניג שטאַנד דעם
נאַכטם אויף אונר שפראַך צו
זיינען דיענערן: איך ווילל אייך
ערקלעהרען, וואַס אונז ארם
טהון וואָללטע. זיא ווייסען
נעהמליך, דאַס ווּיר הונגערס־
נאָטה האבין, אונד ניננען דא־
רום אויס דעם לאַגער הינוועג,
אום וויך אים פֿעלדע צו פֿער־
שטעקען, דענקענד: וועז דיא
שטאַדטבעוואָהנער הערוים־
נעהמען, ערגרייפֿען ווּיר זיא לעבענדיג אונר דרינגען אין דיא שטאַדט. (יג) דאַ־ערוויע־
דערטע אייגער זיינער דיענער אונד שפראַך: מאַן קענטע פֿינף פֿאָן רען איבריגגעבליע־
בענען.

ר ש " י

(י) כאשר המה. כמו שהיו מלחים מחשבתם לך הוליכו מה שבחוכם: (יב) כי רעבים אנחנו. ותלכים
לבקש אחר האכל ואחר המזון:

באור

נאור קצת) . הסוס אסור, לותו הסוס והחמור שמדבכם להיות קשורים לנגל הלהל היו
עיד לסוריס, כי נחפזם לנוס לא התירום לרכוב עליהם ולזה נא הסם והחמור בידיעה.
(יא) ויקרא, שיעורו ויקראו כענין ויהי לבנים לאר היו עמלים, גם יתכן לפרשו על השוער
הרחוק שקרא את שאר השוערים. (יג) חמשה מן הסוסים, הכתוב הזה קשה ההגנה עד
מאוד וכל המפרשים נלאו לפרשו, ולדעתי ענינו כמו שתבאר והוא כי אמר לאחד מעבדיו לאר
העיר לראות בחמיתת הדבר יותר מהמלך והנין שלא עשו לרעה זאת בערמה לא הי' הסוס
והחמור לסור כי הי' להם לפחד פן יגלו מן העיר וינהגו הנהמות וישובו לעיר לאר שם הי'
גלא תמור בסוגים כסף ולא לבגדי שמרון ירבנו על סוסים והמה יבקשו מן שפק שלא ידביקום,
לזה יתן עלה כי יקחו מן הסוסים (כלומר מרובני הסוסים) מחותם לאר נשלחו בה (בעיר
כי הי' בה יותר מלחותם החסרה), ולא גם הנם (לאר נשלחו בה) המה לאר נשלחו בכל המון
ישראל (והב"ח נלה במקום בי"ת הדומה בהורלתה כמעט לכ"ף כוודע וגם קרובה להתחלף

הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־
בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה
וְנִרְאֶה: (יד) וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ: (טו) וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־
הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים
אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֶחָפְזָם
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ:
(טז) וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֶת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל

בענען ראָססען נעהמען, דיא זיך נאָך פֿאָרפֿינדען. (יג) וויא אַלֶּ־ליין זינד אין דער נאַנצען מענגע ישראל'ס דיא איבריג־נעבליעבענען, עס מאַג איהנען אַלואָ ערנעהען וויא דער נאַנצען מענגע ישראל'ס, דיא בעריטס דאַהין איזט; ווייר קענענען אַלואָ הינשיקען אונד נאַכזועהען. (יד) וויא נאַהמען אַלואָ צווייא נעשפאַן פֿפֿערדע זאַמטט רייטערן, דיא דער קאָניג דעם העערע פֿאָן ארם נאַכשיקטע, מיט דעם אויפֿטראַנע: נעהעט הין אונד זעהעט נאַך. (טו) אונד צאָגען איהנען (דען וייטען ארם'ס) נאָך, ביז אַן דען ירדן, דא וואַר דער גאַנצע וועג פֿאָלל קלייד־אונד גערעטה שאפֿטען, וועלכע דא לייטע ארם'ס

המון קרי · בחפזם קרי וסאתים

וועגגעוואָרפֿען האַטטען אין איהרער אייל־פֿערטיגקייט, דיא באָטהען קעהרטען צוריק אונד בראַכטען דעם קאָניגע דיא נאַכריכט. (טז) נון גינג דאַס פֿאָלק היטוים, אונד פלינדערטע דאַס לאַגער פֿאָן ארם. דאַ וואַר אין סאה פֿיינעם מעהל אום איינען שקל, אונד

אויך

ר ש ' י

(יג) תמו נשלחו נה. בתוך העיר שלח ממו נרעע: הנם ככל המון ישראל תמו נשלחו נה. אם יחמרו מסוכנין הם שלח יהרגם חרם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כאשר כל המון ישראל תמו נשלחו נה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל תמו תמו נרעע: (טו) נחפזם. נמהרם לנוס:

תמו

ב א ו ר

נמנחב) מה נזה ? הנם יהי' (אלה החמשה) ככל המון ישראל תמו, רק נשלחה ונראה. [ויקוי להזכיר נאה דעת החכם הים"ר מנורליאה נתגרותיו, כי לדעתו ים פסוקים רנים נספרי הקודש תמו הוכפלו ע"י המעתיקים וכן סם היה כתוב:

ויקחו נא מן הסוסים הנשארים
אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל
אשר תמו ונשלחה ונראה.

והמעתיק נהגיעו אל הפורה השלישית המתחלת נמלת אשר רחה על הפורה השנית המתחלת נ"כ נמלה זאת, וכתב את הפורה השנית עוד הפעם, וזה הנתיב מפורש ופוס שכל. דברי המתרגם]: (יד) שני רכב סוסים, הנתן כדעת הרמי"ח כי המלך לא רצה לשלוח אל מעבה הישועה לו נכללה ושלח רק שני רוכנים ולא חפץ להסתכן יותר כי עוד הפיג לנו מלהחמין

וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה: (יח) וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־ הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־נִשָּׁעַן עַל־יָדוֹ עַל־ הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֵהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו: (יט) וַיְהִי כְדַבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וְסָאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן: (כ) וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל: (כ) וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת:

ואלישע

תרגום אשכנזי קלא

אי"ך צווייא סאה נערשטע וואַ־ רען אום איינען שקל צו האַבען, זאָ וויא דער עוויגע עם פֿער־ הייסען האַטטע. (יח) דען הויפּטמאַן אויף דעסטען האַנד דער קאָניג זיך שט־צטע, האַט־ טע ער אַם טהאָרע אַנגע־ שטעללט, אַבער דאַז פֿאָלק צערטראַט איהן אַם טהאָרע דאַס ער שטאַרב, זאָ וויא דער גאָטטלי־ען מאַן עס אויסגע־ שפראָכען האַט. ער שפראַך עם נעהמליך דאַמאַהלס אוים, אַלס דער קאָניג צום איהם הערַאַב קאַם. (יח) דען אלס דער גאָטטלי־ען מאַן (דאַ־ מאַהלס) צום קאָניגע זאַגטע: צווייא סאה נערשטע וועררען אים איינען שקל. אונד איין סאה פֿיינעם מעהל ווירד אי"ך אום איינען שקל צו האַבען זיין, מאָרגען אום דיעזע צייט אים טהאָרע שמרון'ס; (יט דאַ ערוויעדערטע דער הויפּטמאַן דעם גאָטטלי־ען מאַנע אונד שפראַך: דא מיסטע נאָטט שלייסען מאַכען אַם הימעל, געשיעהט דען אַבער זאָ עטוואָס? — דאַרויף ענטגעננעטע ער: מיט דיינען אויגען זאָללסט דוא עם זעהען, אבער ניכטס דאַפֿאָן עסען. (כ) אונד זאָ געשאַה עם איהם אויך, דען דאַז פֿאָלק צערטראַט איהן אַם טהאָרע, אונד ער שטאַרב.

צו

ר ש"י

(יז) לחצר נשען על ידו. לחמול כשנח לביתו לליטע:

ב א ו ר

מלהלמין בדבר נפלא כזה כי נסו ולין רוקף. (יז) והמלך הפקיד, כי כאשר ראה שהעם נחפז לצלות ידם בביזה חשב כי בשובם יהי' ממס וריב נעיר על השלל ונפרט על דברי לוכל ופם כי הי' כולם רעבים, ובאמת הי' כן ומהרו לבוא אל העיר להניח נרבה אל בתיהם והיתה מהומה גדולה עד שהפילו השלים לתוך ומסו לוחו. אשר נשען על ידו, נרדתו לתים חלקים כאשר אמרנו. (יח) ויהי, כלומר זאת היתה למלאית דבר תים חלקים. והכפיל הכיתב לספר את המאורע הזה להודות כי מאת ה' הנסבה אחף שמע המלך את אשר יעד תים חלקים לשלים והיה מן הראוי כי יניחהו המלך לשבת בביתו להשיר מכל פגע, בב"זהטה ה' את לב המלך שמהו על השער,

ח (ו) וְאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ
לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּ וּבֵיתֵךְ
וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא
יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־הָאָרֶץ
שֶׁבַע שָׁנִים: (ז) וַתָּקָם הָאִשָּׁה
וַתַּעַשׂ כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ
הִיא וּבֵיתָהּ וַתָּגָר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
שֶׁבַע שָׁנִים: (ח) וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע
שָׁנִים וַתָּשָׁב הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא לְצַעֲק אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־שָׂדֶהָ: (ט) וְהַמֶּלֶךְ
מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר אִישׁ־
הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה־נָּא לִי
אֶת כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה
ה אֱלִישָׁע: (י) וַיְהִי הוּא־מְסַפֵּר
פ לַמֶּלֶךְ אֶת־אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת

את קרי והנה

תרגום אשכנזי

ח (ו) צו יענער פֿרויא דערצײלט ווי אלישע ווידער בעלעבט האָטטע, שפּראָך ער וויא פֿאָלגט: מאַכ דיך אויף גיהע הינויעג, דוא אונר דיינע הויזגענאָסען, אונר וואָהנע וואו דוא אירגענר וואָהנען קאננסט, דען דער עויגע האָט איינע הונגערסנאָטה בעשטימט, דיא אויך איבר דאָז לאנד קאממט, זיעבען יאָהרע (כּאַלמויכאדער). (ז) דיא פֿרויא מאַכטע זיך אויף, טהאָט נאך דעם ווארטע פֿון דעם גאָטטליכען מאַננעס, גינג הינוועג, זיא אונד איהרע הויזגענאָסען, אונר וואָהנטע אים לאַנדע פלשתים זיעבען יאָהרע. (ח) נאך פֿער לויף דער זיעבען יאָהרע, קעהרטע דיא פֿרויא צוריק אוים דעם לאַנדע פלשתים, אונד גינג הין אום דען קאָניג אַנצורופֿן וועגען איהרעם הויז, זעם אונר וועגען איהרעם פֿעלד. (ט) דער קאָניג רעדעטע עבען מיט גחזי, דעם בורשען דעם גאָטטליכען מאַננעס, אונר שפּראָך: ערצעהלע מיר דאָך אַללע גראָסטהאָטען דיא אלישע פֿערריכטעטע. (י) אונר וועהרענד ער דעם קאָניגע ערצעהלטע, דאָס ער אייגען טאָדטען וויעדער בע-

לעבט

ר ש " י

ח (א) ואלישע דבר אל החזה. זה שנא שנים: כי קרא ה' לרעב. הוא הרעב אשר היה בימי יורם בן אחאב: (ג) אל ביתה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים:

ויבא

באור

ח (א) ואלישע דבר, לא זכר הכתוב בכאן זה להודיע שקרה הרעב לאחרי הדברים שספר למעלה כי הקודם להם הוא, לכן ספר זה הכתוב כאן להודיע שבשנה השנה עתה ואשר קרה לה עם המלך (רד"ק), וזה גם כוונת רש"י שאמר זה שנא שנים. וגורי באשר תגורי, נמו ואני הולך על אשר אתי הולך (ב"ב ט"ו כ') כלומר בחזה מקום שיהיה. וגם בא, ענר במקום עתיד כמרך דגורי ונוסף. (ג) אל ביתה ואל שדה, כמו על ורגים כמוהו (רש"י ורד"ק), ובמקרא הנדפס עם פירוש מנחם נמצא הג"ו נכתב על ביתה ועל שדה, והנה

נעקס

וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־
בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל־הַמֶּלֶךְ עַל־בֵּיתָהּ
וְעַל־שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה־בְּנָהּ
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע: (ו) וַיִּשְׁאַל
הַמֶּלֶךְ לָאִשָּׁה וַתְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּתֶּן־
לָהּ הַמֶּלֶךְ סָרִיס אֶחָד לֵאמֹר
הָשֵׁיב אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֶת־
כָּל־תְּבוּאֹת הַשָּׂדֶה מִיּוֹם עָזְבָהּ
אֶת־הָאָרֶץ וְעַד־עָתָּה: (ז) וַיָּבֹא
אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־
אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר בָּא
אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד־הֵנָּה: (ח) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־חֲזָהאֵל קַח בְּיָדְךָ
מִנְחָה וְלֶךְ לִקְרַאת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְדָרַשְׁתָּ אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר

לח מציק הי׳ האחיח

תרגום אשכנזי קלב

לעבט האבע, ויהע! דא ר׳עף עבען דיא פֿרויא, דע, רעז זאהן ער וויע־ער בעלעבט האטטע, דען קענינ אן, וועי, נען איהרעם הי׳זעם אונד וועגען איהרעם פֿעלדעם. ניחזי שפּראך: מיין הערר אונד קאניג! דיעם איזט דיא פֿרויא אונד דיעם איזט איהר זאהן, דען אלישע וויעדער בעלעבטע. (ו) דער קאניג בעפֿראגטע דיא פֿרויא אונד זיא ע־ צעהלטע עם איהם, דאראוף גאב איהר דער קאניג אי׳נען האפֿריענער מיט דעם אויפֿ־ טראגע: מאן שטעללע אלל דאז איהריגע צוריק, אויך דען ערטראג דער פֿעלדער, פֿאם טאגע אן וואן זיא דאז לאנד פֿערליעס. ביז יעטצט.— (ז) נאך דמשק קאם אלישע, וואהרענד בן־הדד דער קא־ ניג פֿאן ארם קראנק וואר. דיעזעם ווארד דיא נאכריכט נעבראכט, דאם דער גאטט־ ליכע מאן ה עהער געקאמט ן

ז׳יא. (ח) דא שפּראך דער קאניג צו חזאל: נים אין נעשענק צור האנד, נעהע דעם גאטטליכען מאננע ענטגעגען, ערפֿארשע דען עווינען דורך איהן אונד פֿראגע, אב איך

פֿאן

ר ש ׳ י

(ו) ויבא אליעע דמשק. להמזיר את נחזי בתשובה:

חיה

ב א ו ר

בעקה החצה לפי שהחזיקו לחרים בנחלתה בעת שהיתה היא בחיי נכריה. (ו) וישאל המלך, שאל חותה גם על תולדות בנה שהחיה אליעע גם על דבר השדה אשר מזעק אליו והיו שניהם כל הדברים והדברה ג"כ שעל פי הנביא עזבה את ארצה ואת מולדתה, ולזה לא חקר המלך הדבר עוד רק שלח מיד להשיב לה את נחלתה כי ידע שהחזה אשר הגדיל היש אלקים לעשות עמה לא תכזב נבואתה. (ז) ויבא אלישע דמשק, נראה כי אחרי אשר גוף אלהים את מחנה ארם לפני שער שמרון לא יספו עוד בני ארם להלחם עם ישראל כל ימי בן הדד והלך בשם אליעע לשיחה סבות מן הסבות שלא נודעו, והרד"ק אמר למצוא את חזאל והוא לפי דרכו עיין, לביאל (מ"ח י"ט ט"ו), חולם נגר אחרנו שם שאכזר גם לומר שאליהו נעלמו משם אות ע"ם גם חו"ל אמרו שלח היתה מטרת אליעע בהליכתו לדמשק משיקת חזאל רק להשוב את

גיחזי

הָאֲחִיָּה מֵחֳלִי זֶה: (ט) וַיֵּלֶךְ חֲזָאֵל לִקְרָאתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְיָדוֹ וְכָל־ טוּב דַּמֶּשֶׂק מַשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמָל וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר בִּנְךָ בֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר הַאֲחִיָּה מֵחֳלִי זֶה: (י) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע לֵךְ אֱמָר־ לֹא חָיֹה תִּחְיֶה וְהֶרְאַנִי יְהוָה כִּי־ מוֹת יָמוּת: (יא) וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו

לו קרי וישם

פֿאָן דיעזער קראַנקהייט וויע, דער נענעזען ווערדע. (ט) חזאל גינג אים ענטגענען, נאַהם געשענקע מ ט זיך, פֿאָן אל, לעז פֿאָרצינלי־קייטן דמשק'ס, איינע לאַסט פֿיר פֿיערצינ קאמעלע, גינג הין, שטעלל, טע זיך אים פֿאָר, אונד שפראַך: דיין זאָהן בן־הדד, קאַניג פֿאָן ארם, שיקט מיך צו דיר אונד פֿראגט: ווערדע איך ווידער גענעזען פֿאָן דיע, זער קראַנקהייט? (י) אלישע אנטוואָרטעט אים: גיהע הין, שפריך צו אים: דוא ווירסט גענעזען. אבער דער עויגע האַט מיר נעאָפֿענבאַרעט, דאס ער (חזאל) שטערבען וירד. (יא) דאַרויף ווענדעטע ער (אלישע) דאַז געזיכט אַב, בליעב לאַנ־

גע

ד ש"י

(י) חיה תחיה. כלפי חזאל לומר שיחיה תחת בן הדד למלכות: (יא) ויעמד את פניו. פניס של נער שלו שפיה מנקר לבבות העמיד שלא יבנה בפני חזאל ויפס לבו לעמוד ולהתפלל:

עד בוש

ב א ו ר

גיחזי (סוטה דף מ"ו). (ט) וכל טוב, הזכיר כמו שפירש הרמב"ן בחומש על התורה שאמר על וכל טוב אדוניו בידו (בראשית כ"ד י') וז"ל: והנכון כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתוב בחזאל וכל טוב דמשק, והענין מכל הטוב הנמצא לקח משא ארבעים כמו ועשרה גמלים נושאים משוא מלרים עכ"ל ע"ש. משא, ידוע כי הגמל ישא כמו ל"ד כברים ויהיה זה דבר רחוק כי יותן משא כבוד כזה מנחה לאיש אחד, ולכן ירחה לי כי עשה זאת רק לבבוד ויקר הנביא שבלא לו מחנה מלרעים והעמיס רק מעט מהמשא על כל גמל וגמל והי' גמל אחד עצין יין והשני שמן וכדומה לזה לכל מין ומין גמל בפני עלמו, ונמה שאמר משא ארבעים גמל הכוונה משא בארבעים גמלים. (י) לא חיה תחיה, הנחיב לת בחל"ף והקרי לו בוי"ו, והנה בלת יחזקאל לת יקרי, ולדעתי הענין כך הוא, כי אלישע סם הדברים החלה בפי חזאל לאמור כה תאמר אל אדוניך כה דבר אלישע, לך אמר לת חיה תחיה" והוא יבין זה בחבר יחסון אם בחל"ף או בוי"ו, (ובאמת כי סנגון הלשון משמע יותר בפי הקרי, כי מדרך מלת השלילה לבוא בין המקור ובין הפעל בדרך החלטה כמו והכל לת הללת (שמות ה' כ"ג) והמלח לת המלחת (יחזקאל ט"ו ד') וכיולא בזה הרבה). והראני ה', כי הראני ה' כי מות ימות ולכן טוב שתדבר עמו בלשון דמשתמע לתרי טמי שלת יחרד לבו ותחלת נפשו בדרך עמוק חולם חזאל לת שמר לת פי הנביא ואמר לו חיה תחיה כתם לו. ואם גם בלשון תרמית ים הנדל בין מלת השלילה לת ובין הכנוי לו מה בזה? הנה אלישע דבר בלשון עמו, ואין ספק כי חבובי התרמיים היו שומעים ענרית כי קרובה היא ללשונם וגם חנו פעמים רבות בחרן ישראל, ועוד דעת ישראל ים בענין זה לרד"ק ז"ל (חבר חליה ונטה גם החנם המתרגם ני' בהעתקתו) והיא, כי מן החולי מנד עלמותו יתכן שיחיה ואין הכרח שירבן גופו תחת משחת מחלתו לבל ה' הרחני כי מות ימות על חופן לחר והוא שתזקרב מיתתו ע"י סבה לחרת כמו שהיה זה בחמת. (יא) ויעמד, הפך פניו לבד לחר שלא יבלבו חזאל בעונב רומו. וישם, שם לת עלמו בחלב זה והתחנן עד שלא יובל עוד, וקרוב לזה בתב הרד"ק רק שלדעתו חיעובו ויפס ידיו

על

וַיָּשֶׂם עַד־בֹּשׁ וַיֵּבְךְּ אִישׁ הָאֱלֹהִים:
(יב) וַיֹּאמֶר חֲזָאֵל מַדּוּעַ אֲדֹנִי
בֹכֶה וַיֹּאמֶר כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה
מִבְצְרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחֻרֵיהֶם
בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג וְעֹלְלֵיהֶם תְּרַטֵּשׁ
וְהָרֹתֵיהֶם תְּבַקֵּעַ: (יג) וַיֹּאמֶר
חֲזָאֵל כִּי מָה עַבְדְּךָ הַכֶּלֶב כִּי
יַעֲשֶׂה הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה וַיֹּאמֶר
אֱלִישָׁע הֹרַאֲנִי יְהוָה אֹתְךָ מֶלֶךְ
עַל־אֲרָם: (יד) וַיֵּלֶךְ מֵאֵת אֱלִישָׁע
וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה־
אָמַר לְךָ אֱלִישָׁע וַיֹּאמֶר אָמַר
לִי חָיֹה תִּחְיֶה: (טו) וַיְהִי מִמָּחֳרָת

וי"ק

גע אין דיעזער שטעללונג,
ענדליך ווייטע דער נאטט־
ליכע מאן. (יג) דא שפראך
חואל; וואס ווייטע מיין
הערר? — אונר ער ערוויע־
דערטע איהם: ווייל איך עס
ווייס, ווא איבעל דוא פער־
פאהרען ווירסט מיט דען זאה־
נען ישראל'ס, דוא ווירסט
איהרע פעסטונגען אין בראנד
שטעקען, איהרע יינגלינגע
מיט דעם שיוערדטע אומ־
ברינגען, איהרע זיינלינגע
(חק פעזטען) צערשמעטטערן
אונר איהרע שוואנגערע פרוי־
ען אויפשליטצען. (יג) דא־
רויף ענטגעגנעטע חואל:
וואס איזט דען דיין קנעכט,
דער הונד, דאס ער זאָ עט־
וואס גראסעס אויספיהרען
זאללטע? — אלישע אבער
ערוויערטע: דער עוויגע
האט דיך מיר אלס קאניג פאן
ארם נעצייגט, (יד) נון גינג
ער פאן אלישע ווע, אונר
קאם צו זיינעם העררן, דער איהן פראגטע: וואס האט דיר אלישע געזאגט? ער זאג־
טע מיר, דוא ווערדעסט גענעזען, ערוויעדערטע ער. (טו) דעם מארגענס נאהם ער

(חואל)

ר ש ' י

עד נוס. כמו נוסס ולא יוכל להחפק ויבך: (יב) חרטט. לשון ניקוע המעיס ואב לכולן וקצחות נערים חרטנה (ישעיה י"ג י"ח): והרותיהם. מעוברות שלהם:

המכנר

ב א ו ר

על פניו ולזה חין הכתוב, כי פעליס רגיס יחזרו אל הפועל לף שלא יזכר, ד"מ על כן מלא ענדך להחפלל לפניך (דה"ל י"ז כ"ה) שיעורו מלא את עלמו, ועוד רגיס, וכן פה ויסס שיעורו שסס את עלמו ועמד נמעמד זה עד נוס. (יב) כדוע, מזאל חסב כי נפס הנביא תאבל על מות בן הדד וע"ז חמה הלא בן סדד הילר לישראל מלוד וגם את הגביא עלמו רלה לחפוץ חיים. ועלליהם חרטש, ענין הפלת העוללים על הקיקע או בקירות דרך אכזריות (רד"ק), והוא כענין שיחת ונפן עוללין אל הסלע (תהלים קל"ז ט'). והרחיהם חבקע, יקרע את נטנס בחכזריות חמה. ונודע הוא נמעט בכל קורות עיר מנלר שאם חנה עליה לר ימים רגיס ולא רלו יוצניה להשליס עמו אז אס לקחו מוחה בחזקה עצו לחנכי הנבח את כל התועבות בחלה ולבן הקדיס מנכריהס תשלח נחב. (יג) מה ענדך הכלב, נלוסר נמה נאבב ענדך

הכלב

וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמָת וַיִּמְלֹךְ חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו: (יט) וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה: (יז) בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְּמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם: (יח) וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַת־אַחְאָב הָיְתָה־לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: (יט) וְלֹא־

(חזאל) דאָז פֿליענענעטץ, טויכטע עם אין וואַסער, אונד כרייטעטע עם איבער דעסטען (דעם קאָניגס) געזיכט, וואָדורך ער שטאַרב, אונד חזאל וואַרד קאָניג אַן זיינער שטעלע. (יט) אים פֿינדטען רעגיערונגסיאָהרע דעם יורם, זאָהנעס פֿאָן אחאב, קאָניגס פֿאָן ישראל, (אונד יהושבט, דעם קאָניגס פֿאָן יהודה), טראָט יהורם, זאָהן דעם יהושבט, דיא רעגיערונג אַן, אַלס קאָניג פֿאָן יהודה. (יז) צוויא אונד דרייסיג יאָהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראָט, אונד אַכט יאָהרע וואַר ער קאָניג אין ירושלים. (יח) ער גינג אין דען וועגען דער קאָניגע ישׂראל, זאָ וויא עס דאָז הויז אחאב טהאַט, דאָ אייגע טאָכטער דעם הויזעס אחאב זיינע געמאַהלין וואַר, אונד טהאַט וואָס דען אויגען דעם עוויגען מיספֿיעל.

שנים קרי. אבה

אַבער

ר ש ׳ י

(טו) המכבר. תרגום יונתן גונבא וכן וחכסהו בשמיכה (שופטים ד׳ ל״ט) תרגם בגונבא והוא נגד: ויפרס על פניו. להלטון: (טז) ובשנת חמש וג׳. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט לשנת חמשית שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג בגרמות גלעד ולמד שחלה לו בשניל

ב א ו ר

בכלב כי יעשה זאת וכמו ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳). (טו) ויקח, נפשטות הכתוב שיעורו כדעת הרלנ״ג כי טבל מזלל המכבר במים הקרים להשקיט תגבורת החום וזלת היתה מקרנת מיתתו וכן מתורגם, לך לדעתי הנכון שהוא פעל סתמי (יעשחיד בחית) ושעור הכתוב כי ממהרת בחזר לקח (לחד מענדיו) את המכבר וגומר וימת כן הדד וחילי יגע זלת במלות הרופאים. המכבר, לדעת המפרשים הוא מין נגד הנעשה נקבים נקבים וכמ שנקרא הכלי המוקלע בחוטים דקים כעין רשת מְכַבָּר מעשה רשת (שמות כ״ז ד׳), וכן ממשקל לחר כנרה בחזר יגוע בנגרה (עמוס ט׳ ט׳), ולדעת הרד״ק הוא מענין כניר העזים. על פניו, ממעל לפניו, להשמר מחרבוני קין וגם מהמון זבובים. (טז) ובשנה חמש, כנר הערנו על הפסוק הזה לעיל (ח׳ י״ז). ויהושפט, לדעת נעל מ״ע תהיה הכוונה שהמליך יהושפט את בנו תחתיו בחייו, והרלנ״ג לחז את דרכו שיהושפט מחול מחל גם בחרן ישראל (עיין לעיל במקום הנזכר). ומי לח ירחה את הלחן הזה? ולחכי לוחה ולח לחנוג כי לשוח חקרתי גם בדברי חכמי ישראל גם בדברי חכמי העמים למלוח דרך סלולה בזה הענין פניתי לימין ולחין עוזר לשמחל ולחין מושיע, ולדעתי הדברים החלה סתומים ומחומים יהיו עד קץ הימין — והיותר נכון הוח דעת הרד״ק והרדי״ל והוח כי נפסר מלת מת והענין ויהושפט מלך יהודה מת והוח מחמר מוסגר

אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה
לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־
לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים:
(כ) בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־
יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ:
(כא) וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־
הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה
וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵב אֵלָיו
וְאֵת שָׂרֵי הָרֶכֶב וְהָעָם
לְאָהָלָיו: (כב) וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת
יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז תִּפְשַׁע
לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא: (כג) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יורם

תרגום אשכנזי קלד

(כ) אַבער דער עוויגע וואָלל־
טע יהודה ניכט פֿערדערבען,
אום זיינעם דיענערס דוד ווילּ־
לען, דעם ער פֿערהייסען,
דיא לייכטע שיינען צו לאַמ־
פען בייא זיינען קינדערן צו
אַללען צייטען. (כ) אין זיי־
נען טאָגען מאַכטע אדום זיך
לאָז פֿאָן דער הערשאַפֿט
יהודה'ס, זיא וועהלטען זיך
אַלזאָ איינען (חייגעפען) קאָניג.
(כא) יורם צאָג נאַך צָעיר אונד
האַטטע אַללע קריעגסוואַגען
מיט זיך. אַבער וועהרענד
ער דעם נאַכטס זיך ערהאָב,
אונד דיא אדומיטער אַנגריף,
דיא אִהן אונד דיא אָבער־
סטען דער קריעגסוואַגען אימ־
צינגעלטען, פֿלאָהה דאַז פֿאָלק
נאַך זיינען צעלטען. (כב) זאָ

פֿיעל אדום אַב פֿאָן דער הערשאַפֿט יהודה'ס ביז אויף דען הייטיגען טאָג. אויך לבנה מאַכטע צו יענער צייט זיך לאָז. (כג) דיא וויטערע געשיכטע דעם יורם, אונד אַל־

לעם

ר ש "י

שזעק שבע שנים: (יט) ניר. ממשלה: (כ) וימליכו עליהם מלך. ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שנאמר ומלך אין בחדוס ויסס בחדוס נגידים (שמואל ב' ח' ו') שמנה מלכים מלכו בחדוס לפני מלך מלך לישראל המנויים בספר בראשית (ל"ו ל"ח) כנגדו מלכו בישראל שבעה מלכים חיס בושת. ודוד. ושלמה. ורחבעם. ואבים. ואסא. ויהושפט. ויהורם. ולא היה מלך לחדוס ומה שכתוב למעלה שהלך חדוס עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמה על מלך מואב לא מלך גמור היה אלא נגיד שהיה הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר וימלך אין בחדוס נגיד מלך (מלכים א' כ"ב מ"ח) הנגיד היה להם נמקים מלך: (כא) הסיבב אליו. הסמוכים אל הספר: (כב) תפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו בשלמה ואיני יודע מאיזה לומה היו

באור

אם שגם זה רחוק בחשבון שפוט כל איש למרחה עיניו. (ב) וימליכו, כי עד עתה המליך מלך יהודה את בניו חוץ עם בחרן לחדום למלך עליהם, ועתה המלינו עם החרן עליהם מלך (ועיין מה שכתבנו לעיל תחלת פרשה ח'). (כא) ויעבר, הנכון בעיני נפירוש הפסוק הוא דעת הרד"ק שהענין כן הוא, יורם עבר לעירה (והוא עיר בחרן לחדום), וקם בלילה הזה והחל להכות במחנה לחדום הסובב לחוחו וגם שרי הרכב, לולם העם ישראל שהיה עם יורם לא עלהו חיל וגסו איש לאהליו ולכן ויפשע לחדום עד היום הזה. (כב) בעת ההיא, ובדה"ב (כ"ח י') ניכף כי עזב ה' אלהי אבותיו וכן נאמר עם כי נגף ה' את יורם בתחלאים רעים והלך בלא חמדה ולא נקבר בקברות המלכים ולא עשו לו שרפה כשרפת אבותיו — ומכל זה לא נזכר פה מחומה כי רוח אחרת היתה עם המחבר דברי הימים מחשב הי' לכותב ספר מלכים, והרד"ק כתב על החלוף הנמצא בדברי יורם בין כאן לספר ד' הי ובפרט על המכתב

מאליהו

יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: (כד) וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו: (כה) בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מָלַךְ אֲחַזְיָהוּ בֶּן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה: (כו) בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְּמָלְכוֹ וְשָׁנָה
אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ
עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
(כז) וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְאָב וַיַּעַשׂ

הרע

תרגום אשכנזי

לעם וואס ער נעטהאן, איזט
אויפגעצויגנעט אין דעם בו־
כע דער טאגסבעגעבענהי־
טען דער קענ־גע פאן יהודה.
(כד) יורם לעגטע זיך צו זי־
נען פאטערן אונד ווארד בייא
זיינען פאטערן בענראבען אין
דוד־שטאדט. זיין זאהן אחזיהו
ווארד קאניג אנשטאטט זיי־
נער. (כה) אים צוואלפטען
(רעגיערונגס) יאהרע דעם יורם
זאהנעם פאן אחאב, קאנ־נם
פאן ישראל, טראט אחזיהו,
זאהן דעם יורם, דיא רעג־ע־
רונג אן, אלס קאניג אין יהודה.
(כו) אחזיהו וואר צוויייא אונד
צוואנציג יאהרע אלט, אלס
ער דיא רעגיערונג אנטראט,
אונד איין יאהר וואר ער
קאניג אין ירושלים. זיינער מוט־
טער נאמע וואר עתליהו,
טאכטער דעם עמרי, דעם
קאניגם אין ישראל. (כז) אויך ער גינג אין דען ווענען דעם הויזעם אהאב, אונד טהאט,
וואס

ר ש י

שהרי לבנה מלרן ישראל היא ולומר לתי שהיו מזנט יהודה ומרדו במלך: (כד) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. ובדברי הימים (ג' כ"ח כ') לומר בעיר דוד ולא בקברות המלכים:

ב א ו ר

מליהו שתין לו זכר פה לף שהוא דבר פלא עד מאוד, וז"ל לולי לא נתחמת תלגו (תלג ירמיה שהוא לדעתו סופר ספר מלכים) הדבר ולבן לא זכרו כי תין ראוי שיחסוב שהי' זה מפלאת השכחה לו הקדי עכ"ל. (כו) בן עשרים ושהים, גם בפסוק הזה לא מלאו תופדי התורה את ידיהם שהרי נח נדה"ג (נ"ג ב') שהי' בן תרנעים ושתים שנה ונקטו משנות רבות (כדרכם בהחרת הסתקות בענין מספר שני המלכים) מתי התחיל המספר של תרנעים ושתים שנה זה לומר בנה וזה בנה. בעל ס"ע והולכים בעקבותיו לומרו כי התרנעים ושתים שנה תסר בזכרו בד"ה הי' מעת החל קרן מלכות עמרי לנמות לפי שהיית לסת את בת עמרי לתשה לבנו יהושפט ובזרה עליו הגזרה כי בן בנו יהורם עם מלך ישראל, ואמר הרד"ק וזה רחוק מאוד ע"כ, אך גם הוא רק כמחבאת בלומרו כי יהורם מלך יהודה מלך יותר מתרנעים שנה ובמנה לו רק שמנה שניס, כי הימים תסר מלך מעת נתן ה' לותו ביד הערביים ואלה בזכר בד"הי לא עלו לו בחנין והמה מיותסים לאחזיהו תסר מלך בחיי תניו, ומי לא יבין שתם לא רות ה' דבר בתחבאות האלה, רק מחשבות לבם יגידו ותין להם שמך כלל מן המקרא, ולזה הלא טוב לי להניח ידי מלעמיק בחקירה הזאת תסר קברם יד לתוש לבוא עד תכליתה ולהוליך התמת לאור תם לא יערה עליו רוח ממרום. בח עמרי, ולמעלה אמר כי תצת יסורם תביו היתה בת אתלב אלא בני בניס המה בבניס (רד"ק). והרדי"ל תסר שבתגדלה בניה

תבי

הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב
כִּי חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הָיוּא:
(כח) וַיֵּלֶךְ אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב
לַמִּלְחָמָה עִם־חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ אֲרַמִּים אֶת־
יוֹרָם: (כט) וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ
לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים
אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה
בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה
יָרַד לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב
בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה הוּא:

ט (א) וְאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא
לְאַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים

ויאמר

תרגום אשכנזי קלה

וואָס דער אויגען דעם עוויגען מיספֿיעל, זאָ וויא ראָ,ווהויז אחאב; דער ער וואָר פֿער־ שוועגערט מיט דעם הויז אחאב. (כח) ער צאָג מיט יורם, דעם זאָהנע אחאב'ס, צו פֿעלרע, ווידער חואל, דער קאָניג פֿאָן ארם (סיייען), דער בייא רמות גלער שטאַנד, וואָ דיא ארמים (דיא סירייער) דען יורם פֿערוואונדעטען. (כט) דער קאָניג יורם מוסטע דאָן צוריקקעהרען, אום זיך אין יזרעאל היילען צו לאָס־ סען פֿאָן דען וואונדען, דיא איהם דיא ארמים בייא רמה שלוגען, אָלס ער נעגען חואל, דער קאָניג פֿאָן ארם קעמפֿ־ טע. דאָמאָהלס קאָם הער־ בייא דער קאָניג פֿאָן יהורה, אחויהו דער זאָהן דעם יהורם, אום יורם, דער זאָהן אחאב'ס, אין יזרעאל צו בעזוכען, ווייל ער קראַנק וואָר.

ט (א) אלישע דער פראָפֿעט ריפֿ (רמחס) איינען פֿאָן דען פראָפֿעטען־שילערן, אונד

ר ש ' י

ט (א) ואלישע הנביא קרא וגו'. נלמוד הפרק שהיה יהורם מולה ביזרעאל: לאחד מבני הנביאים

ב א ו ר

לחי לחניה. (כג) כי חתן, כי ע"י חתון היתה קרובתו עמהם (רד"ק). (כח) למלחמה וגו' ברמת גלעד, רמת גלעד היתה נתת ההיא ביד ישראל כנראה בספור הנח והארמים לספו שם על הגבול לית מחניהם להלחם ביזרעאל וכן דעת הרד"ק הרלב"ג והרדי"ל וכן מתורגם. [ויתולי טעם כי"ת ברמות גלעד כענין עבדתיך בשני בנותיך, כלומר שעלו נגד חזאל בשביל רמות גלעד אבר ליזרעאל תחבג, וזה ממש כמו שמ"ש (פרשה כ"ג) לכל לחמך ויהושפט. דברי המתרגם]. (כט) מן המכים, רלו להיות מנות ונח התואר במקום שם המקרה, ולפ שיתכן לומר היות שם מכה שוה לתואר ולמקרה, כמו שמלינו בן ותקס הלעירה (נרחמית י"ט ל"ה)שהוא תואר והלעיר נלעירתו (שם מ"ג ל"ג) הוא מקרה, מ"מ כאן הוא זה כי התואר ע"מ הזכרים. ואחזיהו, כי כאבר שב יהורם מלך ישראל להתרפא ביזרעאל שב גם אחזיהו למקומו ירושלימה, ולימים הלך אליו לראות פניו כי שמע שעודנו חולה הוא.

ט (א) ואלישע, לפי שהי' יורם חולה ביזרעאל וכל אנשי הבנת נאספים ברמת גלעד, היתה בעת

ק וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח פַּךְ
הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד:
(ב) וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא
בֶּן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ
וְהַקֵּמֹתוֹ מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ
אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר: (ג) וְלָקַחְתָּ
פַּךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ
וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה מְשַׁחְתִּיךָ
לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָרַחְתָּ
הַדֶּלֶת וְנָסְתָּה וְלֹא תְחַכֶּה: (ד) וַיֵּלֶךְ
הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד:
(ה) וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים
וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר
וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־מִי מִכֻּלָּנוּ
וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר: (ו) וַיָּקָם

ויבא

אונד שפראך צו איהם: אומ־
גירטע דיינע לענדען, נים דיע־
זען אהלקרוג צור האנד, אינד
געהע נאך רמות אין גלעד.
(ג) וועזדוא הינקעמסט, זא
ערזעהע דיר דען יהוא זאהן
דעם יהושפט, זאהנעם פאן
נמש'ג דאן געהע הין, לאס
איהן אויפשטעהען איים דער
מיטטע זיינער ברידער, אונד
פיהרע איהן אין דאס איננער־
סטע געמאך. (ג) דא נימסט
דוא דען אהלקרוג, גיעסעסט
(דאס) אויף זיין הויפט, אונד
זאגעסט: אלזא שפריכט דער
עווינע: איך זאלב דיך צום
קעניגע איבער ישראל! הער־
נאך מאך דיא טהיר אוף,
אונד פליהע דאפאן, אהנע
צו זיימען. (ד) דא בענאב זיך
דער יינגלינג, דער בישע
דעם פראפעטען, נאך רמות אין
גלעד. (ה) אלס ער הינקאם,
פאנד ער דיא בעפעהלסהא־
בער דעם העערעם בייאמ־
מען זיטצענד, אונד שפראך: איך האבע איינען אויסטראג אן דיך, בעפעהלסהאבער!
יהוא פראגטע: אן וועלכען פאן אונז אללען? ער ערווידערטע: אן דיך, בעפעהלסהאבער! (ו) ריע־
זער

ר ש " י

הנביאים. יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. כל חגורת מתניים לשון זירוז גבורה הוא לפי שהיא עולה לדבר הסכנה (ולריך זירוז): (ד) הנער הנביא. נשתו של אליטע הנביא בן תירגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנבייא:

ב א ו ר

הגיה מוכנרת לחזק הקצר. וקח פך, עיין מה שכתבתי על ענין זה בתחלת ספר מלכים. (ב) ובאת שמה, אם תנוח לעיר אים עיניך לדעת את יהוא, ואם תמצאנו אז תגש אליו והקמתו. (ג) כה אמר ה', הנה קילר הכתוב מהדברים שנוה אליטע אל יהוא, ובאם אזכר שחזר לו (הנער) מורה שכן נוהו אליטע כי דבר ה', ואם הדברים שנאמרו אליהו ואליהוי בן יחלת (רד"ק). ונסתה, אמר זימוס כלי להתמהמה בענור אלא יסתכן אם יהיו שם לנזיס הנלחמים ליורס, ומפני זה ליוהו ג"כ להניח לת יהוא לבד בחדר. (ד) הנער הנביא, כתב הרד"ק אמר בתחלה הנער ואח"כ פירש אותו הנער ואת הנער הנביא (כמו הנער הלוי מופטים י"ז ג'); ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא, כאלו אמר נער הנביא שהיה תלמידו

וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצְק הַשֶּׁמֶן אֶל־
רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ
אֶל־עַם יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃
(ז) וְהִכִּיתָה אֶת־בֵּית אַחְאָב
אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְמֵי ו עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים וְדִמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה
מִיַּד אִיזֶבֶל׃ (ח) וְאָבַד כָּל־בֵּית
אַחְאָב וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין
בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃
(ט) וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית אַחְאָב כְּבֵית
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
בֶּן־אֲחִיָּה׃ (י) וְאֶת־אִיזֶבֶל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים בְּחֶלְקַת יִזְרְעֶאל וְאֵין
קֹבֵר וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת וַיָּנָס׃
(יא) וְיֵהוּא יָצָא אֶל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ הֲשָׁלוֹם מַדּוּעַ בָּא־
הַמְשֻׁגָּע הַזֶּה אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר
אליהם

תרגום אשבנזי קלו

זער שטאנד אויף, אונר גינג אין דאָז הויז הינײַן. דאָ נאָם יענער דאָז אֶהל אויף זײַן הויפּט, אונד זאָגטע צו אירם: אַלזאָ שפּרי̈כט דער עוויגע גאָטט ישׂראל׳ס: איך זאַלבּ דיך צום קענינע איבער דאָז געטטלי̈כע פֹּאָלק, איבער ישׂראל. (ז) דוא זאָללסט אײַם־רָאטטען דאָז הויז דינעם העררן אחאב, דען איך ווילל רָאכען דאָז בלוט מיינער דינער דער פּראָפּעטען, אונד דאָז בלוט דער איבריגען דינער דער עווינען, (פֿערגי̈ס־סען) פֿאָן דער האַנד איזבל׳ס. (ח) דאָז גאַנצע הויז אחאב זאָלל צו גרונדע גיהען, איך ווילל פֿאָן אחאב פֿערני̈כטען יערען וואַנדפיסער (הונד), אַללעם וואָס פֿערוואָהרט אונד פֿער־שלאָסטען איזט אין ישׂראל. (ט) איך ווילל דאָז הויז דעם אחאב גלייך מאַכען דעם הויז דעם ירבעם זון נבט, אונד דעם הויז דעם בעשא זון אחיה׃ (י) אונד איזבל זאָללען דיא הונדע פֿער־צעהרען אויף דעם אַקקער פֿאָן

יזרעאל, אונד ניעמאַנד זאָלל זיא בעגראָבען. נון מאַכטע ער דיא טהיר אויף, אונר ענט־פֿלאָה. (יא) יהוא קאַם הערוים צו דען דיענערן העררן, אונר מאַן פֿראַגטע אירן: איזט עם פֿאָן גוטער בעדייטונג? וועסהאַלב קאַם דיעזער טאָללע צו דיר? — ער ערווידערט

באור

תלמידם דנביא ע"כ. (ו) הביתה, פנימה מדר בחדר לו שמשה חין לבית לו על הגג כדרך בחרבות הקדם והלך יהוא עמו אל הבית. (י) בחלק יזרעאל, יוכתן פתר חלק בלחבנת מענין נחלה, ובחלקת לקחתן חמר בלחבנת חקל, והוא כמ"ש הרד"ק בשרשיו ז"ל: ומזה (כלומר חלוקה) נקראת לחות השדה חלקה, לפי שזו חלק לחד וזו חלק לחר, חלקת השדה (רות ג' ל"ד), יחבלה את החלק (צפוס ז' ד'), בחלק יזרעאל עכ"ל. (יא) אל עבדי אדוניו, הזכיר השרים בשם הזה כי יען היו עבדי אדוניו לכן רלה יהוא להעלים מהם הדבר הזה עד כי הפליגו בו. ויאמר לו, שר אחד דבר בעד כלם. המשגע הזה, הנביחים אשר היתה עליהם

אֲלֵיהֶם אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־הָאִישׁ וְאֶת־שִׂיחוֹ: (יב) וַיֹּאמְרוּ שֶׁקֶר הַגֶּד־נָא לָנוּ וַיֹּאמֶר כְּזֹאת וְכָזֹאת אָמַר אֵלַי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל: (יג) וַיְמַהֲרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בִּגְדוֹ וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו אֶל־גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת וַיִּתְקְעוּ בַשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מָלַךְ יֵהוּא: (יד) וַיִּתְקַשֶּׁר יֵהוּא בֶּן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי אֶל־יוֹרָם וְיוֹרָם הָיָה שֹׁמֵר בְּרָמֹת גִּלְעָד הוּא וְכָל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי חֲזָאֵל

טע איהנען: איהר קענעט יאַ דען מאַן אונר זיין געשוועטץ. (יב) זיא אַבער ענטגעגנעטען: (דיעס חיזט) אונוואַהרהייט! זאָגע עס אינז דאָך! — דאַ ער־ווידערטע ער: זאָ אונר זאָ שפראַך ער צומיר, נעמל ך: דער עווינע שפריכט: איך זאַלבע דיך צום קענינע איבער ישראל. (יג) דאַ נאַהם איין יעדער שנעלל זיין געוואַנד, זיא לענטען עם אונטער איהן אויף דיא העכסטע דער שטופען, שטיעסען אין דיא פאָווינע, אונר ריעפען: יהוא איזט קעניג נעוואָרדען! (יד) זאָ עמפּארטע זיך יהוא, דער זאָהן דעם יהושפט, זאָהנעם פאָן נמשי, נענען יורם. (יורם נעמליך האַטטע פאָר רמ"ת אין

מלך

גלעד שטאַנד נעהאַלטען, ער אונד גאַנץ ישראל, געגען חזאל קעניג פאָן ארם. (טו) דער קע־

ר ש "י

(יא) לחם ידעתם את האיש. לחם מכירים את האיש שהוא משוגע: (יב) ויאמרו שקר. לחם לומר מעלים לחם מה שאמר לך: (יג) על דרגו שניה כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהגל יורד שעה לחת. גרס יונתן "ו בלע"ז לגון פגס והגרסה שנהגלגות שחיטה מן הגלגון הזה הוא שמוט והולך ויורד וגרסה כמין נגשושית למעלה:

ב א ו ר

יד ה' נראים כמשוגעים כי נחנטל מהם הרגשות ונחות הנפשיות כמ"ש ויפשט גם הוא בגדיו (ג"ל י"ט כ"ד); ולדעת הרד"ק לומרו זה דרך נזיון כי המה היו מעוגדי הנעל ומעליגים כמלכי הלהים, ואולי מצאוהו למשוגע מפש, וכבל זאת אמו לכם לדברו כי עוד היום בחרלות המזרת יאמר קדום לחים משוגע, ויאמרו אם יגלה מדעתו הלא דעת עליון נוסכה בו. אחם ידעתם," מזה נראה שהבירים כבר ידעו לחים הזה כי בנבעון ינהג נפשו, ולזה אמר לחם ידעתם לת החים ולת שיחו כי מבלי דעת ידבר מה לכם לדברי הבליו. (יב) שקר, לחם דובר כי הכרת פניך יענה בך שדבר גדול דבר אליך. משחתיך, הנה הפלים מהם שנאמר לו להכחיד לת בית אחאב, כי עוד לא ידע אם יסכימו עמו גם לדבר הזה. (יג) ויקחו, נראה שמו תחת רגליו בגדי כבוד לחבר לבשו להודות על ההכנע. גרם המעלות, כמו שאמר הרמי"ל לל המעלה העליונה והעלומה, כי גרס ועלם נראים המה בנודע, ופעל עלום גם הוא מגזם הזה כי לעלם ים כם יותר מאחר ים לבשר; ויראה לי כי מזה הוא הגרמה בדמז"ל והוא השחיטה בטבעת העליונה והחזונה, ומזה גם לחם גרומה (זבחים דף ס"ב) כלומר לחם גדולה ויותרת (עיין ערוך ערך גרס). ועתו זה כי מדרך המלך לעמוד בעת הפלבו במקום גבוה למען יראה לכל הנלבים עליו. (יד) ויתקשר יהוא, זה נאמר על ויאמר יהוא בפסוק הבא, ומן

ויורם

מֶלֶךְ אֲרָם: (טו) וַיָּשָׁב יְהוֹרָם
הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־
הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים
בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַיֹּאמֶר יֵהוּא אִם־יֵשׁ נַפְשְׁכֶם
אַל־יֵצֵא פָּלִיט מִן־הָעִיר לָלֶכֶת
לְהַגִּיד בְּיִזְרְעֶאל: (טז) וַיִּרְכַּב יֵהוּא
וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה כִּי יוֹרָם שֹׁכֵב
שָׁמָּה וַאֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד
לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם: (יז) וְהַצֹּפֶה
עֹמֵד עַל־הַמִּגְדָּל בְּיִזְרְעֶאל וַיַּרְא
אֶת־שִׁפְעַת יֵהוּא בְּבֹאוֹ וַיֹּאמֶר
שִׁפְעַת אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם
קַח רַכֶּב וּשְׁלַח לִקְרָאתָם וְיֹאמַר

להגיד קרי השלום

קעניג יהורם אבער מוסטע צוריק קעהרען, אום זיך אין יזרעאל פאָן דען וואונדען היילען צו לאסען, דיא איהם דיא ארמים (לו רמה) געשלאגען, אלס ער געגען חואל, דען קעניג פאָן ארם געקעמפט האטטע.) דאן שפראך יהוא: וועז עם אייך בעליעבט, זאלל יעצט קיין פליטלינג אוים דער שטאדט קאממען דיר פאָרן, דער הינגעהען אונד אין יזרעאל נאכריכט גיבען קאננטע. (טז) יהוא ריטט נון, אונד בעגאב זיך נאך יזרעאל, וואָ יורם רא־ניעדער לאג, אונד אחויהו קעניג פאָן יהודה הינגעקאממען וואר, אום יורם צו בעזוכען. (יז) דער וועכטער שטאנד אויף דעם טהורמע אין יזרעאל, זאה דען טראָם דעס יהוא אים אנצוגע, אונד זאגטע (לוך קעניגע): איך זעהע אייגען טראָם (פאָן קריגעגען). יהורם ערוויעדער־

טע איהם: נים איינן רייטער, אונד שיקקע איהנען ענטגעגען, דאם ער פראגע,

ר ש " י

(טו) לחם יש נפשכם. שלמלוך: מן העיר. מן רמות גלעד: לגיד. כמו להגיד: (יו) שפעת. גדוד

באור

יורם עד לחרם נפסוק הזני הוא מאמר מוסגר גו יבאר הכתב שהיה הקשר חזק לפי שיורם זב ליזרעאל ולא היתה ירחתו על פני הזרים, וגם הי' חולה ולזרו כאחר שכב לא יוסיף לקום, ומפני זה היתה יד הזרים גמעל עם יהוא. אם יש נפשכם, דבר לחם רכות כדרך משוש מלך היום לחם לחינו מזרע המלוכה. (יו) שפעת אני ראה, הסמוך מן שפעה (ולפי שלא נמצא), ולדעתי נמסר הסימן ורקוי שפעת מנחים, ורקיה לזה שאמר יהורם קח רכב ושלח לקראתם, לפי שפעת יהוא הוא על נכון ופתרונו כמו שפעת גמלים (ישעי' ס' ו'), וכן בל"ו שפע ימים (דברים ל"ג י"ט). ויאמר השלום, כלומר הרכב ישאל השלום; וירקה לי כי יהורם מכה אינוש לו בזורה מאת מערכת המלחמה בהרמת גלעד, ולכן כאחר הגיד הלופץ כי מנחים בחו מדרך גלעד, שלא הרכב לשחול על שלום המחנה, לפי עבו חיל והפליחו, ולזה כאחר אמר הלופה כי המוכיח כמנהג יהוא, לז אמרו המלכים בלבם לפי יבוא אר הכתת ועכשו אין ספק כי בזורה בפיו שכבר המלים את כל מחנה ארם, וילאו לקראתו כי מצאו מה שלא שבו אלא לפי

הַשָּׁלוֹם׃ (יח) וַיֵּלֶךְ רֹכֵב הַסּוּס
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ
הַשָּׁלוֹם וַיֹּאמֶר יֵהוּא מַה־לְּךָ
וּלְשָׁלוֹם סֹב אֶל־אַחֲרָי וַיַּגֶּד
הַצֹּפֶה לֵאמֹר בָּא־הַמַּלְאָךְ עַד־
הֵם וְלֹא־שָׁב׃ (יט) וַיִּשְׁלַח רֹכֵב
סוּס שֵׁנִי וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר
כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַשָּׁלוֹם וַיֹּאמֶר
יֵהוּא מַה־לְּךָ וּלְשָׁלוֹם סֹב אֶל־
אַחֲרָי׃ (כ) וַיַּגֶּד הַצֹּפֶה לֵאמֹר
בָּא עַד־אֲלֵיהֶם וְלֹא־שָׁב וְהַמְנַהֵג
כְּמִנְהַג יֵהוּא בֶּן־נִמְשִׁי כִּי בְשִׁגָּעוֹן
יִנְהָג׃ (כא) וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם אֱסֹר
וַיֶּאְסֹר רִכְבּוֹ וַיֵּצֵא יְהוֹרָם מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַאֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
אִישׁ בְּרִכְבּוֹ וַיֵּצְאוּ לִקְרַאת
יֵהוּא וַיִּמְצָאֻהוּ בְּחֶלְקַת נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי׃ (כב) וַיְהִי כִּרְאוֹת

יהורם

אָב אַללעם וואָהל זייא. (יח) איין
רייטער צו פֿערדע גינג איהם
אַלזאָ ענטגעגען, אינד רעדע
טע איהן אַן, וויא פֿאָלגט: דער
קעניג לעסט אַנפֿראַגען, אָב
אַללעם וואָהל זייא? וואָריף
יהוא ערווידערטע: וואַם
נעהט דיך דאַז וואָהל אַן?
שליעס דיך אַן בייא מיינעם
נעפֿאָלגע! — דער וועכטער
בעריכטעט מיט דען וואָר
טען: דער באָטע קאַם בייא
איהנען אַן, קעהרטע אַבער
ניכט צוריק. (יט) ער שיקטע
איינען צווייטען רייטער צו
פֿערדע אַב, אויך דיעזער
קאַם צו איהנען, אונד רעדע
טע זיא אַן מיט דען וואָרטען:
דער קעניג לעסט פֿראַגען, אָב
אַללעם וואָהל זייא? אונד יהוא
ערווידערטע (וויעדער): וואַם
נעהט דיך דאַז וואָהל אַן?
שליעס דיך אַן בייא מיינעם
נעפֿאָלגע! (כ) דער וועכטער
בעריכטעטע וויעדער מיט דען
וואָרטען: ער איז בייא איהם
נען אַנגעקאָמטען, קעהרטע
אַבער ניכט צוריק. דאַז אַנ
פֿיהרען (דעם נאָגעם) איז נאַך
דער אַרט דעם יהוא, זאָהנעם

פֿאָן נמשי, דען ער (דער נאָג) וויערד מיט איינער טאָללען וויזיע אַנגעפֿיהרט. (כא) דאַ
שפֿראַך יהורם: מאַן שפּאַננטע דען וואַגען אַן! מאַן שפּאַננטע דען וואַגען אַן, יהורם, קעניג פֿאָן ישראל,
אונד אחזיהו, קעניג פֿאָן יהודה, בעשטיגען איין יעדער זיינען וואַגען, אונד צאָגען דעם יהוא
ענטגעגען. זיא טראַפֿען איהן אים אַקקער נבות דעם יזרעאלי. (כב) אַלס נון יהורם דען יהוא

ער־

באור

לבי שלח רבה יסוד שלום שולחו יבצר זאת. (יח) מה לך ולשלום, כלומר מה לך לדרום את שלום הצבאות, סב אל אחזי ותראה מדוע בחזי הנה. עד הם, כתב הרד"ק הרשון כן (כלומר כחזי מלות) והשני עד שיהיה שלח כמנהג, כי המנהג עדיהם במלה אחת וגד שיהיה ת סדת נאור כי היה מצפיק שם יאמר עדיהם לו שיהיה לכבוד עכ"ל ויראה לי כי נפעם הרשון רצה רק שצוה כמצוה שכל נפעם השנית סיטיב לרשות כי בבר נתצוה עמהם, ולזה בא תוספת נאור. (כ) והמנהג, אחר יעשה את רבבו.

יְהוֹרָם אֶת־יֵהוּא וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם
יֵהוּא וַיֹּאמֶר מָה הַשָּׁלוֹם עַד־זְנוּנֵי
אִיזֶבֶל אִמֶּךָ וְכִשְׁפֶּיהָ הָרַבִּים׃
(כג) וַיַּהֲפֹךְ יְהוֹרָם יָדָיו וַיָּנָס וַיֹּאמֶר
אֶל־אֲחַזְיָהוּ מִרְמָה אֲחַזְיָהוּ׃
(כד) וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַּקֶּשֶׁת וַיַּךְ
אֶת־יְהוֹרָם בֵּין זְרֹעָיו וַיֵּצֵא הַחֵצִי
מִלִּבּוֹ וַיִּכְרַע בְּרִכְבּוֹ׃ (כה) וַיֹּאמֶר
אֶל־בִּדְקַר שָׁלִשָׁה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ
בְּחֶלְקַת שְׂדֵה נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
כִּי זָכֹר אֲנִי וְאַתָּה אֵת רְכֻבִים
צְמָדִים אַחֲרֵי אַחְאָב אָבִיו וַיהוָה
נָשָׂא עָלָיו אֶת־הַמַּשָּׂא הַזֶּה׃
(כו) אִם־לֹא אֶת־דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת־

שלשו קרי דמי

תרגום אשכנזי קלח

ע־בליקטע, שפּראַך ער צו
איהם: איזט אַללעס וואָהל,
יהוא? דיעזער אַבער ערווייע־
דערטע: וואָצו דאַז וואָהל?
עטוואַ ס׳איר דיא בוהלשאַפטען
דיינער מוטטער איזבל אונד
פֿיר איהרע פֿ׳עלפֿאַכען צוי־
בערקינסטע? — — (כג) יהורם
לענקטע מיט דער האַנד אום
אונד פֿלאָהה, אינדעם ער צו
אחזיהו זאַגטע: פֿערראַטה,
אחזיה! — (כד) אַבער יהוא
שפּאַננטע דען באָגען מיט אַלל
זיינער קראַפֿט, אינד טראַף
יהורם צווישען זיינע אַרמע זאָ,
דאַס דער פֿייל איהם צום
הערצען הערוים־נינג, אינד ער
אים וואַגען נידער זאַנק.
(כה) רַא שפּראַך (יהוה) צו זיינעם
הויפּטמאַננע ברקר: נים אונר
ווירף איהן אין דאַז אַקקער־
פֿעלד נבות דעם יזרעאלי, דען
עראינגערע דיך, אַלס איך
אונר דוא מיט דען אי׳בריגען
רייטערן פּאַרווייז׳ן זיינעם פֿאַטער אחאב פֿאָלגטען, דאַ פֿערהענגטע דער עווינע דיע־
זעם גשעשיק איבער איהן. (כו) פֿירוואַהר! דאַז בלוט דעם נבות אונד דאַז בלוט זיינער
קינדער

ר ש "י

גדוד: (כה) את רוכבים צמדים. את אחר אחני ואתה היינו רוכבים צמדים (ס"ח מלומדים)
אחר לאחאב ביום שהרג את נבות: וה' נשא עליו. ביד אליהו הנביא המצוי הזה ואנחנו שמענו:

באור

(כב) עד זנוני איזבל, לדעתי נאסר בי"ת ונעורו נעד, כלומ' מה השלום והגלחה תקוה האם בעבור זנוני איזבל תעכיל ותגליח. (כג) ויהפך, ידו שהיתה לוחצת בגרון הסך להסב לאחור ולנוס (רד"ק). (כד) מלא ידו, לחז הקשת ביד חזקה, ונמ"ש הרד"ק מפני הקשת בכל כחו. (כה) שלשה, נה"ח נמקו' וי"ו, ורבים כנה. זכור, לווי. את רכבים צמדים, הנכון כדעת הרד"ק בגרשים שהוא כמו עם רוכבים לפדים בלומר עם יתר הרוכבים המלויים את המלך בי מדרכם לרכוב לפדים (פאַר־
ווייזע) לאחרי המלך, והיתה זה כוונת יהוא לדעתי למען יהי' לו פעלים לעד כי לא נזדון לבו בא להכרית את זרע המלוכה, רק למלאות את דבר ה', והנה המצוא הזאת היא הנאמרת לעיל (מ"ח כ"ח י"ט) כאשר ירד לאחאב אל כרם נבות על פי אליהו ולזה נאמר בפלקה הזאת.
(כו) אם לא, שיעידו למת וקים הדבר, כמנואר למעלה. ואת דמי בניו, יש מרבותינו שבניו נהרגו עמו (עיין מה שכתבתי בנחלתי לפסר יהושע ז' כ"ד); והריק"ש אמר לפי שגזל את נחלתם

דְּמֵי בְנָיו רָאִיתִי אֶמֶשׁ נְאֻם־יְהוָה
וְשִׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֶלְקָה הַזֹּאת
נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ
בַּחֶלְקַת כִּדְבַר יְהוָה׃ (כז) וַאֲחַזְיָה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ בֵּית
הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר
גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־הַמֶּרְכָּבָה
בְּמַעֲלֵה־גוּר אֲשֶׁר אֵת־יִבְלְעָם
וַיָּנָס מְגִדּוֹ וַיָּמָת שָׁם׃ (כח) וַיַּרְכִּבוּ
אֹתוֹ עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַמָּה וַיִּקְבְּרוּ

אתו

תרגום אשכנזי

ק׳נדער האַבע איך דאַמאַלס
נעזעהען! זאָ איזט דעם עווי־
גען שפּריך, אונד איך ווילל עם
דיר פֿערגעלטען אין דיעזעם
אַקקער, שפּראַך דער עוויגע
פֿערנער, וואָהלאַן! נים אונד
ווירף איהן אַלזאָ אין דען אַק־
קער נאַך דעם אויסשפרוכ
דעם עוויגען. (כז) אחזיהו,
דער קעניג פֿאָן יהודה, זאַה
עם, אונד פֿלאָה אויף דען וועג
צו דעם גאַרטענהויזע, אַבער
יהוא פֿערפֿאָלגטע איהן, אונד
בעפֿאַהל: שלעגט אויך דיע־
זען אים וואַגען ניעדער! אויך
דיעם געשאַה אויף דער אַנהא־
הע גור בייא יבלעם. ער פֿלאָה
נאָך נאַך מגדו, אונד שטאַרב
דאַועלבסט. (כח) זיינע דיענער פֿיהרטען איהן נאַך ירושלים, אונד בעשטאַטטעטען איהן צו
גרא־

ר ש "י

(כז) הכהו גם המרכבה וגו'. ובדברי הימים (ב' כ"ב ח') הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא ויש ליישב המקראות וגם דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אף יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממלכת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב יהוא ספריס וישלח שומרון ואומר ואבותינו פילגו בגדעת חלק והוא מתחבא בשומרון שהיה קודר לזכרות וכותב ע"ש חתחיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין המלאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדהו כשהיה גם דרך הגן והוא היה מרגיע לעשות מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהודה לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי עבודת כוכבים ומזלות היו ויביאוהו אל יהוא למצי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכבה: במעלה גור. שסס הניאוהו אליו: ויגס מגדו. מוכה בגבליות:

ב א ו ר

נחלתם ואולי בעבור העוני והמחסור ועלבון רוח גם המה ממו טרם בא עתם. אמש, יומתן תרגם בקריב ויהיה לפי כמו תמול שילשום גם על זמן העבר בכלל; ולדעתי נכון הוא, כי לפי מגזרת מוב בעניני הסכם ובקרב בן העת שחלפה ועברה, ואולי הורכב עמו גם הורחת מפי (כי בלילה ימצא האדם מבלי רעות), ולזה נקרא הלילה בכלל לפי, לפי שחוא ומחוא (לעיל ל' ג') וכמו שתרגם שם הכשדי וכן דעת רס"י והרלב"ע שם; והרל"ק לפי וז"ל: וי"ל לפי כמשמעו הלילה שעבר ונאמרה לאליהו ממחרת שמת בנות הנבואה הזאת, כי ביום שמת בנות שלמו לחיובל ולא ירד לבגרס לרצאתו עד למחרת, והנבואה נאמה אל אליהו בו ביום שהי' מחבא בגרס ואמר רחיתי הלילה דמי בנות ודמי בניו עכ"ל; אבל לא ידעתי לכוון לדעתו מדוע יאמר ה' כי ראה בלילה דמי בנות והלא בפי הנראה נסקל בנות ביום ולא בלילה. (כז) אל המרכבה, שעורו ויכהו אל המרכבה והכתוב קיצר בלשונו (מרל"ק); ויותר נראה עוד דעת רבי המתרגם ג"י כי המרכבה מוסב אל הכהו בעדות הבגינה, ובמעלה גור שיעורו ויעצו לו כן במעלה גור. וימת שם, ובל"פי (ב' כ"ז ח') נאמר שהי' מתחבא בשומרון ויביאהו אל יהוא וימיתהו? ובגר עמלו כל המפרשים להתיר הסתירה הזאת; ולדעתי הענין הוא כי מה שנאמר וגם מגדו

אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר
דָּוִד: (כט) וּבִשְׁנַת אַחַת־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ
אֲחַזְיָה עַל־יְהוּדָה: (ל) וַיָּבֹא
יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה
וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־
רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן:
(לא) וַיְהִי יֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו:

תרגום אשכנזי קלט

גראבע בייא זיינען פאטערן אין
דוד׳ש שטאדט. (כט) (אים אויללפ׳
טען רעגיערונגסיאהרע דעם
יורם, זאהנעם פאן אחאב,
וואר אחזיהו, קעניג אין יהודה
געוואָרדען.) (ל) אלס יהוא נאך
יזרעאל קאם, אונד איזבל עם
האָרטע, דא שמינקטע זיא
איהרע אויגען, אָרדנעטע איה׳
רען קאָפף׳ פוטץ, אונר שויע׳
טע צום פענסטער הינוים.
(לא) אלס יהוא אין דאז טהאָר
קאם, דא שפראך זיא: געהט
עם גוט, זמרי, מערדער זיי׳
נעם

וישא

ר ש "י

(כט) ובשנת אחת עשרה שנה ליורם בן אחאב מלך אחזיה. ולמעלה הוא אומר בשנת י"ב ועל כרחך יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם שהרי בשנה ה' ליורם מלך ומ' שנים מלך ומהו שאומר כאן בשנת י"א אומר אני שמלך בחיי אביו שנה אחת שהיה נגוף בחלואים רעים כמו שנאמר (נ"ד ה' ב' כ"ח י"ח) ואחרי כל זאת נגפו ה' במעיו לחלי לאין מרפא ויהי לימים מימים וגו' יצאו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו בתן הוא אומר בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו (ובנ"ה ב' כ"ח ט"ז) בן מ"ב שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו מ' שנה היו ולא יותר שנאמר בו ל"ב שנה במלכו ומ' שנה מלך והלוך אסבר לבן להיות גדול מאביו שתי שנים מלא ב' שנה לפני שנולד שהם ב' שנים קודם שנולד לאביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אשת את עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה על בית דוד שתחלה עם בית אחאב ובן הוא אומר (בנ"ה ב' כ"ב ז') ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יהורם וגו'. כך שנויה בסדר עולם ושתוספתא לסוטה לך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי לך מצאתי (בדברי הימים ב' י"ח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא שלשים ואחת לאשת נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאשת אסא מלך עמרי (מלכים א' ט"ז כ"ג) ושנינו בסדר עולם שמלך מלכית שלימה שהרי שם שנים קודם לבן מלך על אלו העם ושנשא אשת את בתו ליהושפט נתעלה עמרי והרגו את תבני לא ותשוב משנת שלשים ואחת לאשת עד מות אחזיהו ותמלוכת מ"ב: (ל) ותיטב את ראשה. ותקנת את ריחה כדי שתהא לחן בעיני יהוא ויאמינה: (לא) ותאמר השלום. תרגמה להיות עמי בשלום: זמרי הרג אדוניו. אם הרגת את אדוניך אין זה דבר אחד שהרי זמרי

באור

אין הכוונה שהגיע אל מגדו, אך שבקש לנוס שמה ונאסר הוכה שם והתחנן בשומרון, ומה שנאמר וימת אם הכוונה כמו שפירש הרד"ק שבמלחמה ההיא מת אך לא בעיר הזאת. ואחה קורא הנעים! דרוש ותקור בדברי המפרשים, ואם תמצא היתר יותר מתקבל יאמת לבי גם אני. (ל) בפוך עיניה, שעורו בהיפך ותשם פוך בעיניה כמו שם לאל ידי שעניינו שם אל לידי ונשים כמוהו. ותאמר הרד"ק שהוא בשול השחור (כי בו יצבעו העיניים), ועל נכון כתב שם אבן יקרה והיא שחורה, ומזה סמך לדבריו בענין הסתעפות המלות כאשר למדנו פעמים. ותיטב, ותתקן ועשתה זאת לדעתי להרחות את עולם נפשה כי לא תפחד מהשות (כי ידעה שבלתה אליה הרעה מאת יהוא) ולדרוש תלבש מלכות בגיוס מתונתה ושמחת לבה, ונודע הוא שרגיש עשו בכה ביום המותם; כי אם כדעת המפרשים שהתקשטה שתמלא בן בעיני יהוא או שיחמול עליה, לא ידעתי למה יסגיים זה עם דברי בוז שאמר שפכה עליו בחמת רוחה. (לא) השלום, האם

(לג) וַיִּשָּׂא פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר
מִי אִתִּי מִי וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם
שְׁלִשָׁה סָרִיסִים: (לד) וַיֹּאמֶר
שִׁמְטוּהָ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּזֶּה מִדָּמָהּ אֶל־
הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים וַיִּרְמְסֶנָּה:
(לה) וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
וְקִבְּרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא:
(לו) וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ
בָהּ כִּי אִם־הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם
וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם: (לז) וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ
לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה הוּא אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
לֵאמֹר בְּחֶלְקַת יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל:
(לח) וְהָיְתָה נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן
עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֶלְקַת יִזְרְעֶאל
אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת אִיזָבֶל:

הרגום אשכנוי

נעם העררן? (לג) ער האב זיי־
נע אויגען נעגען דאָז פֿענ־
סטער, אונד פֿראַגטע: ווער
העלט עס מיט מיר? ווער?—
דאַ בליקטען צוויי, דרייא
האָפֿבעדיענטען צו אירם הע־
ראַב. (לד) ער שפּראַך: שטיר־
צעט זיא הערונטער! מאַן
שטירצטע זיא הינונטער, אונד
איהר בלוט בעשפּריצטע דיא
וואַנד אונד דיא ראָססע, ווע־
לכע זיא צערטראַטען. (לה) ער
צאָג נון איין, אַם אונד טראַנק;
דאַן שפּראַך ער: בערענקעט
דאָך דיעזע פֿערפֿלוכטע, אונד
בעגרעבט זיא, דען זיא איזט
איינע קעניגס טאָכטער.
(לו) מאַן גינג הין, אום זיא צו
בעגראַבען, פֿאַנד אַבער ניכטס
פֿאָן איהר אַלס דיא הירנשא־
לע, דיא פֿיסע אונד דיא נע־
לענקע דער העדע. (לז) מאַן
קאַם צוריק, אונד בעריכטע־
טע עם איהם, דאַ שפּראַך
ער: עם איזט דעם ווויגען
וואָרט, דאַז ער אויסגעשפּראָ־
כען דורך זיינען דיענער אליהו
דען חשבי, וויא פֿאָלגט: אים
טהאַלע יזרעאל זאָללען פֿער־
צעהרען דיא הינדע דען לייב
דער איזבל. (לח) איזבל לייכנאם זאָלל נליין זיין דעם דינגער אויף דעם פֿעלדע אים
אַקקער פֿאָן יזרעאל, דאַמיט מאַן ניעמאַלס זאַגען קאָננע: דאַז ווער איזבל.

אחאב

ר ש "י

גם הוא הרג את אלה בן נבזבז: (לב) מי אתי. מי נכנס לעזרתי: (לג) שמטוה. מן החלון
מרגלה: (לה) הגלגלת והרגלים. לפי שהיו מקדת לפני מתניס בידים וברגליה
ומכזבזת מרחמה: (לו) כדומן. תרגומו כזבל:

באור

תקוה לגלוי הלא אתה בזמרי הורג אדוניו שמלך רק שבעה ימים וגם לחזקיה יהיה כמוהו.
(לג) וירמסה, מוסב על הסוסים, כלומר הסוסים, וכן בימיד ע"ד בנות לעדם עלי סור
(נחזנית מ"ט כ"ב) (לד) פקדו, כמו פקד יפקד אלהים אתכם (בס נ' כ"ה) שענינו הזכרה לטובה.

י (ו) וּלְאַחְאָב שִׁבְעִים בָּנִים
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים
אַחְאָב לֵאמֹר: (ז) וְעַתָּה כְּבֹא
הַסֵּפֶר הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים
וְעִיר מִבְצָר וְהַנָּשֶׁק: (ז) וּרְאִיתֶם
הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
וְשִׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ
עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם: (ד) וַיִּרְאוּ מְאֹד
מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי הַמְּלָכִים
לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד
אֲנָחְנוּ: (ה) וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־
הַבַּיִת וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים
וְהָאֹמְנִים אֶל־יֵהוּא לֵאמֹר

עבדיך

י (ו) אחאב האַטטע זיעבענ־
ציג זאהנע צו שמרון ;
יהוא שריעב בריעפע אונד
שיקטע זא נאך שמרון, אן
דיא עלטעסטען בעפעהלסהא־
בער פאן יזרעאל, אונד אן דיא
האפמיסטער (דעם הויזעם)
אחאב, פאלגענדן אינהאלטס:
(ז) זאבאלד דיעזער בריעף
בייא אייך אנלאננט דיא איהר
דיא זאהנע אייערעם הער־
שערם בייא אייך האבט, אונד
דיא איהר וואגן אונד ראם,
פעסטונג אונד וואפפען צו נע־
באטהע האבעט. (ג) זאללט
איהר אייך אויסערזעהען דען
בעסטען אונד פעהיגסטען פאן
דען זאהנען אייערעם הער־
שערם, אונד איהן זעטצען
אויף דען טהראן זיינעם פא־
טערם. יא קעמפפעט פיר אי־
ער הערשערהויז! — (ד) די־
ז פירכטעטען זיך אונגעמיין
זעהר אונד שפראכן: ווען
דיא ביידען קאניגע איהם ניכט
ווידערשטעהען קאננטען, ווייא
זאללען וויר ווידערשטעהען? (ה) דאס ערליעם דער אויפזעהער דעם הויזעם, דער אויפ־
זעהער דער שטאדט, דיא עלטעסטען אונד דיא האפמיסטער אן יהוא פאלגענדעם:

ווייר

ר ש " י

י (א) ואל המומנים לחתנ. לומנים לת בניו: (ב) ולחכם הרנב והסוסים. וים נכס נמ
להלחס: (ד) בני המלכים. יורס ולחזיקו:

ובני

באור

י (א) שרי יזרעאל, הרד"ק לתר שרי יזרעאל היו לז בשמרון ולולי הלכו לשם כשמעו
המרד להתיעץ שם לפי שמרון היתה עיר המלוכה עכ"ל, לולם יקשם תיך יתיס יהוא
לת דבריו בדבר סתר תל התנשים תשר תמול נוסס? ולזה יראה לי כי כאשר מלאו זקני
יזרעאל לת משלות לזיבל בדבר בנות היה זה שבר פעולתם שבאו תל תבר המלך בשנת
תשכמוני, ופנה יהוא תליהם כי ידע כי ימהרו לשפוך דם נקי תם יפיקו בזה רצון המושל.
האמנים אחאב, המגדלים בני לחתנ. (ב) ועתה כבוא, עיין לעיל (ה' ו'). ואתכם
הרכב וגו', וים לתל יבנס להלחם בעד מלכנם תשר מנתרו בו, וכל זה בדרך התול להרתות
להם

עַבְדֶּיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר
אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִיךְ אִישׁ
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה: (ו) וַיִּכְתֹּב
אֲלֵיהֶם סֵפֶר שֵׁנִית לֵאמֹר אִם־
לִי אַתֶּם וּלְקֹלִי וְאִתֶּם שִׁמְעִים
קְחוּ אֶת־רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי־
אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי כָּעֵת מָחָר
יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים
אִישׁ אֶת־גְּדֹלֵי הָעִיר מְגַדְּלִים
אוֹתָם: (ז) וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם
וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ
שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת־
רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו
יִזְרְעֶאלָה: (ח) וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ

ויגד

הרגום אשכנזי

ווייר זינד דייגע קנעכטע, אונד
אַללעם וואַס דוא אונז בע־
פֿיהלסט, ווערדען ווייר טהון.
ווייר וואָללען ניעמאַנד צום קע־
ניג אייגזעטצען. האַנדלע זאָ
וויא עס דיר גוט שיינט. (ו) נון
שרייב ער צום צווייטען מאַה־
לע איינען בריף, דעם אינ־
האַלטס: וועו איהר מיר אַנ־
העננעט, אונד מיינער שטימע
נעהאָרֶכ גיבט, זאָ נעהמעט
דיא קאָפּפֿע אַללער מעננער
אונטער דען נאַכקאָממען אייר
ערעם הערשערס, אונד
קאָממעט צו מיר, מאָרגען אום
דיעזע צייט, נאַך יזרעאל.
(דיא קאָניגליכען זאָהנע, ויע־
בענציג אַן דער צאָהל, וואַרען
בייא דען גראָסען הער
שמאַדט, וועלכע זיא ערצאָגען).
(ז) אַלס דיעזער בריף בייא
איהנען אַנקאַם, נאַהמען זיא
דיא זאָהנע דעס קאָניגס,
שלאַכטעטען דיעזע זיעבענציג
מעננער, לעגטען איהרע קעפּפֿע אין קאָרבע, אונד שיקטען זיא איהם נאַך יזרעאל. (ח) דער בא־

ר ש "י

(ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו'. כל זה כתב בספר ולימי יודע תשבונם: שבעים איש. והעם גדולי העיר המגדלים אותם: (ו) בדודים. סירות:

באור

להם כי לא יפחד מהמונם כי עמו היו כל אנשי הבצה. (ו) אנשי בני אדניכם, כתב הרד"ק בני הוא פירוש לאנשי כי אם לאמר לאנשי אדניכם היו סוברים כי על כל אנשי ביתו אמר לע"פ שאינם בניו, לפיכך אמר בני אדניכם עכ"ל, הנה לדעתו הוא בחלו יאמר לאנשי אדניכם והמה בני אדניכם, אבל אין כאן סמיכות במקום הנפרד, ויותר נראה דעת המתרגם כי' כי לאנשי הכוונה על הנערים לבדם, ובישעורו הזכירים אשר בתוך בני אדוניכם, הרמוים לשבת על כסא מושלים, ובא בני בפעם הזאת על כל הילדים יחד. ובקונקרדנץ של בזקסטארק נכתב בערך אנשי לאנשי בית אדניכם, אבל בערך בני בא הפסוק כאשר הוא בא לפנינו וכן הוא בערך אדניכם. ובני המלך, מתורגם בדרך מאמר מוסגר, גם יתכן שהמאמר את גדולי העיר מוסב על יגואו אלי כעת מחר יזרעאלה כלומר שעמהם יבואו גם האומנים, והמאמר ובני המלך שבעים איש הוא מוסגר והוא מיד כותב ספר מלכים, ואולי שכן גם כוונת הרד"ק כי הוא אמר ז"ל: ובני המלך, לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב שספר כי בני המלך שהוא להכניח את רשעיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ע"כ, ובני בא"י כזה קצים להולמן. (ו) בדודים, כסלים.

וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי
בְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר שִׁימוּ אֹתָם
שְׁנֵי צִבֻּרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד־
הַבֹּקֶר: (ט) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא
וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם
צַדִּקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי
עַל־אֲדֹנִי וָאַהַרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת־
כָּל־אֵלֶּה: (י) דְּעוּ אֵפוֹא כִּי לֹא
יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה עַל־בֵּית אַחְאָב וַיהוָה
עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ
אֵלִיָּהוּ: (יא) וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל־
הַנִּשְׁאָרִים לְבֵית־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל
וְכָל־גְּדֹלָיו וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד־
בִּלְתִּי הַשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד: (יב) וַיָּקָם

נק"ס כתיב וְאַהַרְגֵהוּ ויבא

באטהע קאם אינר בער כֿטע־
טע איהם וויא פֿאלנט: זיא
האבען דיא קאפּפֿע דער קא־
נינסואהנע נעבראכֿט. דא
שפּראך ער: לאססעט זיא
ליעגען אין צווייא הויפֿען אם
איננאנגע דעס טהארעס, כיז
צום מארגען. (ט) אם מארגען
גינג ער הינוים, שטעללטע זיך
הין אונר שפּראך צום גאנצען
פֿאלקע: איהר זייד אונשולדיג.
זעהעט! איך האבע מיך עם־
פּארט ווידער מיינען העררן
אונד איהן ערשלאגען, ווער
אבער האט אללע דיעזע אום־
געב־אכֿט? — (י) וויסּעט
יעדאך, דאם ניכֿטס אויף ער־
דען אונערפֿיללט בלייבט פֿאן
דען ווארטען דעס עווינען, דיא
ער איבער דאז הויז אחאב
אויסגעשפּראכֿען, פֿאללצא־
גען האט גון דער עווינע, ווא
ער אויסגעשפּראכֿען דורך זיי־
נען דיענער אליהו. (יא) יהא
ערשלוג דאן אללע דיא איבריג
נעבליעבען ווארען פֿאם הויזע אחאב, אין יזרעאל, אללע זיינע גראסען, זיינע פֿרייונדע
אונד זיינע פריעסטער, ביז ער איהם קיינען פֿליכֿטלינג איבריג ליעס. (יב) גון מאכֿטע

ער

ר ש " י

(ח) לגורים. ממרין דגורין מונט"י בלע"ז: (ט) לדיקים אתם. נולכם נעיניכם לדיקים ומחזיקים לותי נחזקת רצע על שהרגתי את המלך ועתה רלו הנה לני קשרתי על אדוני ואהרגהו את כל אלה מי הכה לני לא הרגתם לך מלה תדעו לפוף כי גזרת המלך היא עליהם וההורגם לדיק הוא ומקיים את מלות המקום:

בית

באור

(ח) עד הבקר, בפשטות הענין נראה שהניחו אותם לעת ערב, ולוה המלך שיניחו שם את רחבי הנגיש עד הנוקר להרחותם אל העם, גם יתכן לפרש עד כמו בעוד מענין עד שיותי על אדמתי (יונה ד' ב'), כלומר בעוד שיהיר הנוקר טרם תזרח השמש. (ט) צדיקים אתם, ר"ל אתם בני ישראל אשר ניזרעאל אתאבו שאתם לדיקים ואני רצע גמור לפי שקשרתי על אדוני והרגתיו, ועתה אמרו נא לי ומי הכה את כל אלה? לכן דעו לשפוף וגומר (הרד"ק). (יא) ויך יהוא, הוא כלל שאחריו פרט אמר נתאלה בדרך כלל שהכה יהוא את בית אחאב וכל מידעיו וכהני הבעל ואח"כ יפרט נפרטים לופן עשה זאת כי הלך לשמרון ובדרך בנר הרג אחזיהו שהיה שים מידעי בית

אחאב

וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית־עֵקֶד
הָרֹעִים בַּדָּרֶךְ׃ (יג) וְיֵהוּא מָצָא
אֶת־אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי
אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם בְּנֵי־
הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה׃ (יד) וַיֹּאמֶר
תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְפְּשׂוּם חַיִּים
וַיִּשְׁחָטוּם אֶל־בּוֹר בֵּית־עֵקֶד
אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־הִשְׁאִיר
אִישׁ מֵהֶם׃ (טו) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא
אֶת־יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ

ויברכהו

תרגום אשכנזי

ער זיך אויף, צאָג הינוועג אונד
גינג נאַך שמרון. ביים פֿער־
זאַמלונגספּלאַטצע דער הער־
טען אויף דעם ווענע, (יג) טראָף
ער דיא ברידער דעס אחזיהו,
קאָנינס פֿאָן יהודה, ער פֿראַג־
טע: ווער זיד איהר? זיא אַנט־
וואָרטעטען: וויר זינד דיא
ברידער דעס אחזיהו, אונד
קאַמען צום בעזוּכע דער קא־
ניגליכען קינדער, (בעזוּכדעס)
דער קינדער דער רעגענטין,
היעהער. (יד) דאַ בעאַהל
ער: ערגרייפֿעט זיא לעבענ־
דיג! מאַן ערגריפֿט זיא לע־
בענדיג, אונד שלאַכטעטע זיא
דאָן בייא דער גרובע אַם פֿער־
זאַמלונגסהויז, צוויי־א אינד
פֿיערציג מאַן, אָהנע אינען אינצוגען איבריג צו לאַסטען. (טו) פֿאָן דאָרט גינג ער וויעג
אונד טראַף יהונדב, דען זאָהן דעס רכב, איהם ענטגעגענקאָממענד, דיעזען גריסטע
אונד

ר ש " י

(יב) בית עקד הרועים. בית כניסת רועים. עקד לשון קצר מקום לאסיפת רועים: (יג) ובני
הגבירה. לאזכל:

באור

לחתך ובשמרון הכה כל הנשארים לבית לחתך והשמיד כל עובדי הבעל. (יב) בית עקד
הרעים, דעת הרי"קס והרלב"ג שזה היו הרעים עקדים וגוזזים את הצאן, ויותר נכון דעת יונתן
שהיו בית לאסיפת הרעים ונקרא בית עקד הרעים לפי שהתאספו שם היה כחלו הבית הי'
קיבוץ יחד (פֿערזאַמלונגסהויז דער הירטען), ויתכה כי הבית הזה הי' רחוק מן היישוב ובני
לחזיהו הלכו שם ימים להתעלם לגוד כיד בוערים ובאו עתה אל בית עקד הרעים לבן לא
ידעו דבר מכל הנעשה בזרעאל ובשמרון, וכן כתב הרד"ק שהמה לא ידעו דבר, והנם כתה"ב
(כ"ב ח') נתמר וימלוך את ארי יהודה ובני אחי אחזיהו מבחרים לאחזיהו ויהרגם, ואולי היו
הם אנשים לאחרים ואינם הנזכרים כאן שהרי לא זכר כאן גם ארי יהודה, ולדעת המפרשים
הוא כמו לוט שנקרא אחי אברם והיה בן אחיו. (יג) ונרד לשלום, לראות או לדרוש את
שלום. בני המלך, לאחזיה מבני הגבירה לאזכל, ולדעתי הוא כמו אחו את האחין ואת יריחו
(יהושע ב' ו') שענינו את האחין בכלל ויריחו בפרט, וכן כי לאחזיה היה שבעים בנים וח"ב
אין ספק כי לא מבטן לאזכל יצאו כלם רק היה לו פלגשים, ולזה אמרו כי בנו אל בני
המלך וביחוד אל בני הגבירה. (יד) תפשום חיים, מה שנוה כן ובלבנו היה להרגם כמ"ש
וישחטום כדי להגדיל הנקמה שלא ימיתם דרך מלחמה (רד"ק), ואולי כי נוה כן לפי שהיה
רוצה לשחול את פיהם טרם המיתם על עסקי מלכות יהודה למען ידע מה לעשות עם
יצוחו מבני יהודה לקחת נקמת מלכם ממנו, והכתוב לא יספר זה כדרכו לקצר.
(טו) יהונדב בן רכב, האיש הזה היה מבת הנזירים כנזכר בירמיה (ל"ה ו' ז') שנוה
לבניו לחזיקו לבלתי שתות יין ולא לבנות בית ולנטוע כרם רק לשבת באהלים כל ימיהם

ולזה

וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־
לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־
לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֶשׁ וְיֵשׁ תְּנָה
אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו
אֶל־הַמֶּרְכָּבָה: (טז) וַיֹּאמֶר לְכָה
אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי לַיהוָה
וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ: (יז) וַיָּבֹא
שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים
לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִדּוֹ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־
אֵלִיָּהוּ: (יח) וַיְקַבֵּץ יֵהוּא אֶת־
כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב
עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא
יַעַבְדֶנּוּ הָרְבֵּה: (יט) וְעַתָּה כָּל־
נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו וְכָל־
כהניו

אונר פֿראַנטע ער: "איזט דיין הערץ זאָ אויפֿריכטיג, וויא עס מיין הערץ געגען דאַז דייניגע איזט? אונד יהונדב ערוויע־דערטע: עס איזט אונד בלייבט אַלזאָ. —רייכע מיר דיא האַנד (רחמון! זחגטע יהודב) ער רייכטע איהם זיינע האנד, אונד צאָג אהן צוזיך אין רען וואַגען. (טז) קאָם מיט מיר זאַגטע ער, אונד איבערצייגע דך פֿאָן מיינעם אייפֿער פֿיר דען עוויגען, אונד זאָ ליעס ער איהן אים וואַגען מיטפֿאַהרען. (יז) אַלס ער נאַך שמרון קאַם, ערשלוג ער אַללע דיא נאָך פֿאָן אחאב אין שמרון איבריגע־געבליעבען וואַרען, ביז ער (זיא זשמטוך) פֿערניכטעט האַטטע, נאַך דעם וואָרטע דעס עוויגען, דאַז ער אויסגעשפּראָכען דורך דוך אליהו. (יח) דאָן פֿערזאַממעלטע יהוא אַללעם פֿאָלק אונד שפּראַך צו אהם: נען: אחאב האַט דעם בעל נור וועניג געדיענט, יהוא ווילל איהם מעהר דיענן. (יט) וואָהל־אַן! לאַססעט מיר אַללע פּראָפֿעטען דעס בעל, אַלל זיינע דיענער אונד אַלל זיינע פּריע־סטער

ר ש י

(טו) ויאמר אליו. יהוא: הים את לבבך ישר. ושלום מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך: ויאמר יהונדב הן ויש תנה את ידך. ותמוה גם והעלני אליך אל המרכבה: בעקבה

ב א ו ר

ולזה היה נכבד בעיני העם ולכן עשה יהוא כל הכבוד הזה. יש ויש, הכפל לחזק וירחב לי כי יען שאין מדרך הכפל אם הוא לחזק ענינו המלה הסמוכה עם ו"ו הקשור וגם בענור שהוי"ו קשורה, לכן תאמר הרל"ק שים גם לפרש שה מ תשובת יהוא דרך שאלה כלומר אם כן הוא בלבבך כאשר אני בלבבך תנה לי את ידך. (יז) עד השמדו, כתב הרל"ק בפירוש כי כן יהוא המקור לפעמים ע"כ, כוונתו כי לא יתכן להיות פעל ענר לפי שהכוונו ניתיד והנשארים לבית מחאב הוא רגיש אבל נודאי מן הכוונו אין להכריע אם הוא מקור או ענר כי גם הכוונו נסתר יהוא בפעל נסתר לשבר נוי"ו לנד, כמו והגיעו לדניו (שמות כ"ו ט'), תאר הגילו מיד מנרים (שם י"ח ט') ורגיש לאין מספר נכה, כי נראין הזה הכנויים שומרים תמונתם נכל הנגיעים ובכל הנזכרות ובכאן נאמר נקל פָּקְדוּ או פָּקְדָהוּ כן הוא בהפעיל, ויתכן לומר הַשְׁמִידוֹ הַשְׁמִידָהוּ, אך לא השמידנו, כי הוספת הנו"ן לפני כנוי הנסתר אינו נהוג רק בעתיד לבד

כמבואר

כִּהֲנָיו קִרְאוּ אֲלֵי אִישׁ אַל־יִפָּקֵד
כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־
יִפָּקֵד לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא עָשָׂה
בְעָקְבָּה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי
הַבָּעַל: (כ) וַיֹּאמֶר יֵהוּא קַדְּשׁוּ
עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ: (כא) וַיִּשְׁלַח
יֵהוּא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ כָּל־
עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ
אֲשֶׁר לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל
וַיִּמָּלֵא בֵּית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה:
(כב) וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה
הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכֹל עֹבְדֵי הַבַּעַל
וַיּוֹצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ: (כג) וַיָּבֹא
יֵהוּא וְיהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב בֵּית

הבעל

הרגום אשכנזי

סטער צוואַממענרופֿען, עס פֿעהלע ניכט איין מאַן, דען איך האַבע איין גראָסס אָפּפֿערפֿעסט פֿאָר, דעם בעל צו עהרען; ווער פֿערמיסטט ווירד, דאַרף ניכט לעבען בלייבען. (כ) (ריעס טהאַט יהוא אויס ליסט, אום דיא בעל־דיענער אויסצורָאטטען). (כא) פֿער־נער שפּראַך יהוא: בעשטימט מעט איין פֿערזאַממלונגס־פֿעסט דעם בעל צו עהרען, אונד זיא פֿערקינדעטען עס. (כא) נון שיקטע יהוא אין גאַנץ ישראל אומהער אונד אַללע בעל־דיענער קאַמען, ניכט איין איינציגער וואַר איבריג, דער ניכט געקאָממען וואָרע. אַלס זיא אין דען טעמפּעל דעם בעל קאַמען, וואַרד ער פֿאָלל פֿאָן איינער אָפּפֿענונג ביז צור אַנדערן. (כב) דאַ שפּראַך ער צום אויפֿזעהער דער קלייִדער־קאַממער: נים הערוים דיא גענוּאָנדער פֿיר אַללע דיענער דעם בעל. אונד ער נאַהם דאַן גענוּאַנד פֿיר זיא הערוים. (כג) דאַן קאַם יהוא, טיט יהונדב זאָהן דעם רכב, אין דען בעל־טעמ־

ר ש " י

(יט) נעקנה. נמרמה ל' ויעקנני (נרחמית נ"ז ל"ז): (כ) קדשו עלרה. הכריזו לסיפה להיות נעלרים לבית הבעל: (כב) על המלתחה. ת"י לממנח על קומטריח לרגזים וקופסאות שכובעין וגונזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל:

נפצו

באור

כמנוחר כל זה נרד"ק במכלול. (יט) בעקבה, נמרמה כמו כי כל זח עקוב יעקוב (ירמי' ט' ג') וכבר הזכירמוהו חז"ל על דבריו וחמר נרית כרותה לבסחים (סוהדרין דף ק"נ), והנה נרחה כי לף שהסיר יהורס חת מלכת הבעל נוכר לעיל (ג' ב') נכל זחת עוד רבים מעמי הארץ היו נמשכים לחריו כי לזכל המרשעת המזיקה חת ידם. (כ) קדשו עצרה, כת"י זמינו כנשתא. (כא) פה לפה, מפתח שנכנסים בו עד הפתח שבנגדו כי הפתח הוח כמו פה לבית. (כב) על המלחחה, על גנזי הבגדים (המפרשים), ונרחה כי היה מנהגם שכל חים חצר בח חל היכל הבעל לעבוד הלבים בגד מיוחד לזה והניחו הבגדים שם חלל כהני הבעל שיהיו מוכנים להם עת יבוח, ולח גם שבתה עבודת הבעל בימי יהורס, עוד היו הבגדים הללה גנוזים תחת יד פקיד המלך ממר הבגדים (ואולי בפקודת לזבאל), ולבן חמר יהוח עתה להוליח חת הבגדים ולהלבים לותם לעובדי הבעל ועשה זה להרחות כי מפלו שיעבדו לבעל

בבל

הַבַּעַל וַיֹּאמֶר לְעַבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ
וּרְאוּ פֶּן־יֵשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי
יְהוָה כִּי אִם־עַבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם:
(כד) וַיָּבֹאוּ לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת
וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ בַּחוּץ שְׁמֹנִים אִישׁ
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִמָּלֵט מִן־
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל־
יְדֵיכֶם נַפְשׁוֹ תַּחַת נַפְשׁוֹ: (כה) וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה וַיֹּאמֶר
יֵהוּא לָרָצִים וְלַשָּׁלִשִׁים בֹּאוּ הַכּוּם
אִישׁ אַל־יֵצֵא וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב
וַיַּשְׁלִכוּ הָרָצִים וְהַשָּׁלִשִׁים וַיֵּלְכוּ
עַד־עִיר בֵּית־הַבַּעַל: (כו) וַיֹּצִאוּ
אֶת־מַצְּבוֹת בֵּית־הַבַּעַל
וַיִּשְׂרְפוּהָ: (כז) וַיְתַצּוּ אֵת מַצֶּבֶת

הבעל

טעמפעל, אונד שפראך צו
דען דיענערן דעם בעל: זוכט
נאך אונד זהעט, אב היער
פֿיללייכט איינע דיענער דעם
עווינגען בויא אייך זונד? — דען
נור בעל = דיענער אללין זאל=
לען דא זיין. (כה) נון שריטט
מאן צום דאַרבריננען דער
שלאַכט = אונד שפייזאפֿפֿער.
יהוא האַטטע זיך דרויסען
אַכטצוג מאַן אויפֿגעשטעללט,
אונד פֿערארדנעטע: דעריע=
ניגע, (דוך דעסטען טוד)
יעמאַנד ענטקאָממט פֿאָן דען
לייטען, דיא איך אייערן הענ=
דען איבערגעבע, דעסטען לע=
בען זאָלל פֿיר זיין (דעם ענט=
פֿוהענען) לעבען האַפֿטען.
(כה) אַלס מאַן צו ענדע וואַר
מיט דעם דאַרבריננען דעם
גאַנצאָפֿפֿערם, דא שפראַך
יהוא צו דען לייפֿערן אונד
הויפטלייטען: קאָממט הערין!
שלאַגט זיא ניעדער! ניכט איין

אינצינער מאַן דאַרף ענטקאָממען! — אונד זיא שלוגען איין אויף זיא מיט דער שארפֿע
דעם שווערדטעם. דיא לייפֿער אונד הויפטלייטע וואַרפֿען זיא הינוים, אונד גינגען דאַן נאַך
דער שטאַדט בֵּית־בַּעַל. (כו) דיא (העלערנען) שטאַנדזיילען דעם בעל = טעמפעלם האָלטען זיא
הערוים, אונד פֿערבראַננטען זיא. (כז) אונד נאַכדעם זיא אויך דיא (טטיינערנע) שטאַנד=

זיילע

ר ש " י

(כד) נפשו תחת נפשו. נפש הסומר תחת הנפש הנמלט: (כה) ויצליכו. ורמו רפטיח וגנרית קטילין הצליכו מלשון לת עונדי הבעל:

למחרות

ב א ו ר

ככל חוקות תורתו. (כד) נפשו תחת נפשו, נפש הסומר יהיה תחת נפש הנמלט (רש"י). (כה) וישליכו, עיין רש"י ועל פיהו מתורגם, והרד"ק לתר על דרך הרתנה בלשון, מרוב תפזם ומהירתם לותם לצלתם לעיר בית הבעל לנתון לת המלבות ע"ב, ולדעתו מוסב הפעל ויצליכו על יהוא ויהונדב. עד עיר ביח הבעל, הינון שהיח עיר שמה בית הבעל וגם גם כן היכל לבעל כי יהורם לח הסיר רק מלבת הבעל לשר בשמרון, וע"ז נלתר ויסר לת מלבת הבעל לשר עשה לתביו (לעיל ג' ב') ולח ענד הוח לותו לבל עוד העם מזבחים ומקטרים לו. (כו כז) מצבות ביח הבעל, כי כל הבעל היו כמה פסילי לליל"ם של עץ ועליהם לתר ויזרכוה (בלומר כל לחת ולחת כש"ג הרד"ק) והיה גם שם תמונת הבעל עשוי והיח היתה

הַבַּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת־בֵּית הַבַּעַל
וַיְשִׂימֻהוּ לְמְחָרָאוֹת עַד־הַיּוֹם׃
(כח) וַיַּשְׁמֶד יֵהוּא אֶת־הַבַּעַל
מִיִּשְׂרָאֵל׃ (כט) רַק חַטֹּאֵי יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר יֵהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם
עִגְלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בֵּית־אֵל וַאֲשֶׁר
בְּדָן׃ (ל) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יֵהוּא
יַעַן אֲשֶׁר־הֵטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר
בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ
לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ
לְךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ (לא) וְיֵהוּא
לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת־יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־לְבָבוֹ לֹא
סָר מֵעַל חַטֹּאוֹת יָרָבְעָם אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (לב) בַּיָּמִים

למוצאות קרי. ההם

תרגום אשכנזי

זיילע דעם בעל׳ם ניעדערגע־
ריסען האַטטען, ריסען זיא
דען בעל׳ם טעמפעל ניעדער,
אונר בעשטימטען איהן צו
אַבטרי־טטען, פֿיר אַללע צויי־
טען. (כח) זאָ פֿערטילגטע יהוא
דען בעל אוים ישראל. (כט) נור
ריא וינרען דעם ירבעם זאָהנעם
פֿאָן נבט, וואָמיט ער ישראל
פֿערפֿיהרטע, פֿאָן דיעזען
ליעם יהוא ניכט אַב; ריא גאָלד־
דענען קעלבער נעהאלך, וועל־
כע אין בית אל אונר אין דן
וואַרען. (ל) דער עווינע שפראַך
זאָגטע צו יהוא: וויעל דוא דיך
וואקקער גענייגט האַסט, אינ־
דעם דוא פֿאָללצאָגעסט, וואַס
מיר רעכט איזט, יא גאַנץ נאַך
מיינעם ווילליגן מיט דעם הויז
אחאב פֿערפֿ הרעסט; זאָללען
נאָך דיא זאָהנע דעם פֿיערטען
גליעדעם, נאַך דיר אויף דעם
טהראָנע ישראל׳ם זיטצען.
(לא) אַבער יהוא פֿוהר ניכט
פֿאָרט, אין דער לעהרע דעם
עווינען גאָטטעם ישראל מיט
גאַנצעם הערצען צו וואַנדעלן,
זאָנדערן ער ליעס ניכט אַב פֿאָן דען זינדען דעם ירבעם, דער ישראל פֿערפֿיהרטע. (לב) צו
יע־

ר ש "י

(בז) למחראות. לי בית הכסא וכן לחנול את חור הס (ישעיה ל"ו י"ב): (כט) רק חטאי ירבעם וגו'. מלזנה שלח תשוב המלכה לבית דוד כאן אחזיה ירבעם: (ל) ויאמר ה' אל יהוא. ניד יונה: בני רבעים. לרבע דורות תחת שנזמרת לת בני לחאב שמלכו לרבעה דורות. עמרי. ואחאב. ואחזיה. ויהורם:

באור

על כן ועליה נאמר ויתנו את מבנה הבעל. למחראות, והקרי למוצאות והוא לאחד במובן כי שהקרי יותר נקיה (אבן"ק), ועיין לעיל (ו' כ"ה) בנקוד על חרייונים. עד היום, מתורגם בתופן כללי להורות על התמידות [ונכון נלחתי טעם טעיין בהקדמתי לד"היו' ע"ת.דברי המתרגם] (בח) מיש־אל, כי יהורם הסיר את מבנת הבעל רק מזמרון כאשר למרנו לכל יהוא השמיד אותו מכל ישראל. (בט) רק חטאי ירבעם, עיין פירוש רש"י. אשר בית אל, שעורו בבית אל ונאמר בי"ת השנוי בשבור פניית שתי קוטיות דומות והיעמדה במלת בתן בשקום שניה׳
(ל) בני רבעים, שמם יהואחז יהואש ירבעם זכריהו.

לקצוה

הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
וַיַּכֵּם חֲזָאֵל בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל:
(לג) מִן־הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ אֵת
כָּל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד הַגָּדִי וְהָרְאוּבֵנִי
וְהַמְנַשִּׁי מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־נַחַל
אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן: (לד) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יֵהוּא וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־
גְּבוּרָתוֹ הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל: (לה) וַיִּשְׁכַּב יֵהוּא עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן
וַיִּמְלֹךְ יְהוֹאָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
(לו) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יֵהוּא עַל־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים־וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה
בְּשֹׁמְרוֹן:

יא (א) וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ
רָאֲתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם
וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה:
(ב) וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע בַּת־הַמֶּלֶךְ
יורם
ראתה קרי

יענער צייט פֿינג דער עווינע
אַן, ישראל צו פֿערריננערן,
אונד חואל שלוג זיא אַן אַללען
גרענצען דעם לאַנדעם ישׂ־אל.
(לג) פֿאָם ירדן, נענען זאָנענ־
אויפֿנאַנג, (טוֹג ער) דאָו גאַנ־
צע לאַנד גלעד, דיא כעזיטצינ־
גען דעם גד, ראובן אונד
מנשה. אַנפֿאַנגענד פֿאָן ערוער
אַם באַך ארנן, אונד זאָ ווייא
גלעד (טוֹג ער) אויך בשן.
(לד) דיא ווייטערע נעשיכטע
דעם יהוא, אַללעם וואָם ער
געטהאַן אונד זיינע העלדענ־
טהאַטען, זינד אויפֿגעצייכנעט
אים בוך דער טאַגעסבעג־
בענהיטען דער קאָניגע פֿאָן
ישראל. (לה) יהוא לענטע זוך
צו זיינען פֿאַטערן, מאָן בעגרוב
איהן צו שמרון, אונד זיין זאָהן
יהואחז וואַרד קאָניג אַנ־
שטאַטט זו נערי. (לו) דיא צייט,
וועלכע יהוא איבער ישראל
אין שמרון רעניערטע, וואַר
אַכט אונד צוואַנציג יאָהרע.
יא (א) אַלס עתליה, דיא מוט־
טער דעם אחזיהו, זאָה,
דאַס איהר זאָהן טאָדט וואַר,
דא ערהאָב זיא זיך, אונד פֿער־
ניכטעטע אַללעם, וואָס פֿאָם

קעניגליכען געבליטע וואַר. (ב) אַבער יהושבע, אייגע טאָכטער דעם קעניגס יורם
אונד

ר ש "י

(לב) לקצות. כמו קלתי נחיי (בראשית כ"ז מ"ו):

באור

(לב) לקצות בישראל, להכרית מענין מקלה רגלים (משלי ב"ו ו') (רד"ק), ועיין נהמעמר לפ' בראשית תחלת פ' מקץ. (לג) והגלעד והבשן, לדעתי היו"ן להשוות כלומר כאשר הכה הגלעד כן הכה גם בשן, וכן מתורגם.

יא (ב) יהושבע, וכ"ה ב"ב (כ"ב י"ח) נקראת יהושבעת ואין ספק כי שם בנין יותר כי כן דרך הנשים לנוח בשמותם ע"מ נקבה לחם ולשה דבורה אלמות וכדומה, והנה היתה יהושבע אשת יהוידע כמבואר בדה"י (שם) ולכן היה נקל לה להחביא בעלת בעלה את בן המלך

בנית

תרגום אשכנזי

אונד שוועסטער דעס אחזיהו, ס
ערגריף יואש, דען זֶהֶן
אחזיה׳ס, אונד נאַהם איהן
פֿערשטאַהלען אוים דער מיט־
טע דער קענינסקינדער, דיא
גיעטעדטעט וואורדען, אי׳הן
אונד זיינע אַממע, אין דאַז
שלאַפֿגעמאַך הינין. דאַ פֿער־
באַרג מאַן אי׳הן פֿאָר עהל הו׳,
אינד ער וואַרד ניכט אומגי־
בראַכט. (ג) זאָ וואַר ער ביא
אי׳הר אים נאָטטעסהויז פֿער־
באָרגען דורך זעכס יאַהרע,
וועהרענד עתליה איבער דאַז
לאַנד רעניערטע. (ד) אים זיע־
בענטען־יאַהרע שיקטע יהוידע,
ליעס דיא בי־פֿעהלסהאַבער
אי׳בער הונדערט בייא דען טראַבאַנטען אונד לייפֿערן האָלען, אונד פֿערזאַממעלטע

תמומחים קרי. המאות קרי. בית

זיא

ר ש " י

יא (ב) בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי לחתה בית ה׳ מתחנף וגו׳ (לקמן פסוק ג׳) עליו אמר דוד (תהלים כ״ז ה׳) כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא לותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שיר השירים ז׳ י״ג) והוא שיסד ר׳ אליעזר בן חדר המטות תוכחן ביתך יכפר עליהם: (ד) לכרי. שרי המאות לגבורים ושרי מאות לרצים ולשון כרי שלח אמר לכרים שם דבר על קבוצת הגבורים בשר״ת נלע״ז: ויבאות

באור

בנית ה׳, ותמהני על הרד״ק שכתב וז״ל ולפי שיהושבע היתה לחשת יהוידע הכהן הגדול מפני זה יושבת תמיד במקדש ה׳ עכ״ל, ובדבריו ממש אמר הרלב״ג נראה מדבריהם שלדעתם הכהן הגדול הוא וביתו היו שוכנים תמיד במקדש ה׳, ויהיה מ״ש שנאמר ומן המקדש לא יצא (ויקרא כ״א י״ב) דברים כפתחם, לולם מלבד זה יתנגד לדעת חז״ל שקבלו שגם כהן הגדול לא בא למקדש רק לעבוד עבודת הקודש, הנה גם מבינו שאחר שלמה לא תשב לחה לי בנית דוד כי קדש המה אחר בחה אליהם ארון ה׳ (מ״ל ח׳ י״א), וחף כי בנית הגדול והקדוש. בחדר המטות, לין הכוונה שנגנב לותו בחדר המטות או מחדר הפנימית, רק שנאסר בתן מלת ותתן וכמו שמצינו בדה״י (שם) ותתן לותו ולת מניקתו בחדר המטות, כי כל לים למרחה ע״ניו יפעוט שכל הספור הזה יהוא פה בפסרון ענין מה שאר לא נדע, לולא השאיר ה׳ לנו זרע מקורות עם ישראל בספר דה״י, הלא תראה שאחר כתן בתי השבת וילחי השבת ולא זכר כלל שהכוונה על הכהנים והלויים ועוד כמוהו כאחר תראה כמה פיניח. (ד) ובשנה השביעית, לחר המנאר בפירוש הפסוקים החלה מכתן ועד פסוק י״ב תלמתי לי תלמה משכלי עמרי המפרשים הרד״ק הרלב״ג והרד״ק ויתר המפרשים והמעתיקים, לקטתי לחד לחד וה׳ לחלים בידי, ונמקומות מעטים נדרתי לי דרך לעלמי וקבל החמת ממי שחמרו לברי ולרצים, הלמ״ד של לכרי וכן לרכים יחתמו במקום בי״ת ורבים כמוהו במקרא עיין מכלול לרד״ק, והנה כי לקח שרי המאות בנרי וברכים (כמה רחבי החנות ליחרחל הנזכרים בדה״כ ב״ג) ויצנע לותם, וכרי כמו ברים ונעדר מ״ם הרבים, ועוד רבים כן עיין מכלול, ובהורחת החלה יש דעות מתחלפות ורוב דורבי הלשון הסכימו שיורה על הנגידים והחילים

שומרי

בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית
וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה וַיַּרְא
אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ: (ה) וַיְצַוֵּם
לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן
הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת
וְשֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ:
(ו) וְהַשְּׁלִשִׁית בְּשַׁעַר סוּר
וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר הָרָצִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת
מסח

תרגום אשכנזי קמה

ויא בייא זיך אים טעמפעל רעם עוויגען. ער שלאָם מיט איה־נען איינען בונד, באָאיידיגטע ויא אים טעמפעל רעם עוויגען, אונר ציינגטע איהנען רען זאָהן ד׳ס קענינס. (ה) ער גאָב איה־נען בעפֿעהלע, ווא פֿאָלגט: דיעם איזט רער פלאָן, רען איהר אוים־פֿיהרען זאָלט. איין דריטטהייל פֿאָן איך (חיזט בע־טטיאָט) אַם שבת איינצוטרע־טען, צום וואָכענריענסטע אונר צור וואַכע אים קענינס־הויזע. (ו) איין דריטטהייל ויא אַם טהאָרע סור, אונר איין דריטטהייל אַם טהאָרע הינ־טער רען לויפֿערן. דיעזע דיענסטע אים טעמפעל מיססעט איהר פֿערריכטען, ניעמאַנר דאַרף

ר ש ״ י

להם נרית שיהיו בעזרתו להמליך לת בן המלך: (ה) השליטית מכם בלי השבת. המשמרות היו מתחלפות ובלות בשבת משמרות כהונה ולויה לחת בנוסת ולחת יולחה ולוה לת המשמר הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השליטית בבית המלך לשמור שלח יעמוד לים על המלך להרגו והשליטית בשער סור הוח שער המזרחי שבעזר׳ שער הסרה והשליטית בשער הרלים חף הוח משערי העזרה. וי״ת בתרעח דבתרוהי תרעיח ושער הרלים דרך שם בחין מבית המלך לבית המקדש כמה שבחמר בסוף הענין ולותו שער העזרה שבחמר לחריו שער הרלים קרלו בדברי הימים (ב׳ כ״ג ד׳) שער הספי׳: (ו) ושמרתם לת משמרת הבית מסח. שמירה זולה

ב א ו ר

שומרי רחם המלך, ונקרח על שד השלשה בריס שעיקרו מיטב הלחן (כמ״ש הרד״ק) כמו שנקרחו טלישים ועתודים, ובבר כתבתי במ״ח כי לדברי כר ובבר לין שיובן ענינו הסבוב והעגול, וח״כ יתכן שבחמר שהבריס היו ממונים על מחוזות ארן (קרייזאָפֿערטטעהער, חויפֿטעהער, הויפטלייטע). (ה) ויצום, הלווי הזה היתה רק לכהנים והלויים שהם מבחי ויולחי השבת (כפי מה שחלק לותם דוד בחלקותם) וכנזכר בדה״י שם בפרטות ובלילוק. השלשית מכם באי השבת, הנה בדה״י שם נחמר שלקח שרי המחות ללויים (הנזכרים שם בשמות) ושלח לותם ניהודה להקהיל הלויים, וח״כ לין ספק שלוה להם כי יבואו לים מרבו על ירבו, ולזה לקח יהוידע לשומרי רחם המלך ולחר ילחמו בעדו לעת הבורך רק בחי השבת, לבל ליולחי השבת לין היה בלי מלחמה, כי מה למשמרתי עליון לחרב וחנית בבית ה׳, ולכן שמו לותם רק לשמור משמרת הבית ולחר יבואו לקמן. ביח המלך, הוח החדר שהיה בן המלך ובחח שם כי שם הרלה לת בן המלך עד לחר כל לים על מקומו ופקדתו בח, וחז הוליח לותו לל העזרה כמו שחמר להלן (י״ב) ויולח לת בן המלך, כי גם חדר לחד לו חלק לחד מהבית נקרח בשם הכלל בית כמו בית משתה היין (לסתר ז׳ ח׳), והיו הלה שומרים לת פתחו שלח יקרב לים עד הוליח לותו משם יהוידע והשרים לשר לתו. (ו) בשער סור, ובד״ה בשער יסוד ולמרו חז״ל שהוח שער מזרח והיה לו שבעה שמות. בשער אחר הרלים, ובד״ה שבחמר לשוערי הספים והוח לחד כי הרלים היו שומרי הסף ושעריו שם בשער שוערי הספים. מסח, רבו הדעות בבוך המלה הזחת ולבחנו בחרנו בדעת הרד״ק שחמר בשרש נסח

מַסָּה: (ז) וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כָּל
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת
בֵּית־יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ: (ח) וְהַקַּפְתֶּם
עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ
וְהַבָּא אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וְהְיוּ
אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ:
(ט) וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאוֹת כְּכֹל

המאות קרי אשר

דאַרף זיך ענטפֿערנען (ז)צוויא טהיילע (זיך בעטטיאט) אַם שבת אויסצוטרעטען פֿאַם וואַך־
ענדיענסטע אונד צור וואַך אים טעמפּל דעם עוויגען אום דען קענינ. (ח) נון אומגעבעט דען קעניג רינגסהערום, יע־ דער מיט דען וואַפֿען אין דער האַנד, אונד ווער אינגער־ האַלב דער זיילענאַרדנונגען אינדרינגט, ווירד געטערטעט, איהר זאַללט זיין אום דען קע־

נ"נ ביא זיינעם אויס־ אונד איינגאַנגע. (ט) דיא בעפֿעהלסהאַבער דער הונערטע האַט־ טען

ר ש " י

על החלק הראשון שנאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך: מסה. שמרוהו מאד שלא מסיחו דעתכם לצון נותן (שמואל ב' כ"ז ג') שלא יהא יתום נדבר ומ"ס של מסה מן היסוד: (ז) ושתי הידות בכם. שתמרתי שיהו בשער סור ובשער הרגלים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היולא: ושמרו את משמרת בית ה' על המלך. שלא ינוחהו נזק מתוך בית ה' ולא הולרך לכל זאת שלא שבת רחבעם עד שהומתה עתליה ונתת עזריה מן העיר: (ח) והבא אל השדרות. לתת נכרי שיבא לתוך המחוז הקרוי שדרות והוא מקום מנוח המלך מניחו לבית

ב א ו ר

נסת שלא יסיח לאחד מכם ויפרד מסדר המשמרת ללכת אל מקום אחר, ובא בענין פן יהרסו לעלות, כי הנפרד מהסדר והסיסה כאלו הורס המעמד ונוחלו ע"כ, ויונתן תרגם מלאתאלי ושרש המלה הזאת שלה והורחתה בתרמית העיפות ולפיסת הבא אל השכחה ועזיבת הדבר, ומז"ל שמשו בהרבה מקומות במלה הזאת בענין הזה ואמרו לאחאלי כלומר שכח והניח מלעשות דבר מה, ודומה בזה לענרית שגרם שלה יורם על השגגה והטעיה לא תשלה אתי (לעיל ד' כ"ח) עיין שם בנאזרי ובערוך ערך שלהי ושלה, וא"כ אין להכריע מתרגום יונתן אם נושה לדעת רש"י שהוא מענין הסיח דעת או לדעת הרד"ק שענינו שלא יניחו מקום פקודתם או שלא ירפו ידיהם ממלאכתם כמו שתרגם תתעלפנה הבתולות היפות (עמוס ח' י"ג) ישחלהין. (ז) ושתי הידות, עתה פנה יהוידע ליולאי השבת ואמר כי שתי ידות בכם ישמרו במקדש לשנות עבודת הבית כי מנאי השבת לא רלה לקחת שם לעבודת הקודש כי ישן היו המה מוכנים למלחמה לכן היה לריך להם להגין בעד המלך, ואמר ושמרו את משמרת בית ה' של המלך כלומר כי ישמרו בניו ה' רק תמיד פניהם של המלך לעשות את כל אשר טוב ומועיל למלך, המה יתקעו בחלוצרות וימחאו כף ויקראו יחי המלך וכדומה, והנה מיולאי השבת היו עוד נשארים בבית ה' שתי שלישית ועליהם נאמר נדה"י (שם ח') כי לא פער יהוידע את המחליקות, ולין ספק שהיה ליהוידע שכבר מדוע שלא חלק השלישי מיולאי השבת לניתם. (ח) והקשתם, יסוב פניו עוד לדבר עם נאי השבת ואמר שהם יקיפו למשמר המלך והבית מכל לד כאשר נאר וגם את"כ אם בנר המלך יהיה עמו בנאתו מבית ה' ובבואו אל היכל המלך. אל השדרות, כמו סדר בסמ"ך והכוונה להעתי על העמודים אשר סביב שגם היו השומרים עומדים ובן ושדרות בארזים (מ"ל ו' ט'), ובקראו העמודים כן לפי שהיו על סדר וערך מיוחד וא"כ ענינו אחד עם מה שבא בד"הי והבא אל הבית יומת, וירמה לי כי לכך נקרא עלם הבנ עם תוליתו (ריקגרמר) בשם שדרה לפי שהחוליות עוברים שם על סדר וערך וא"כ רלוי לקרותו בש"ן שמפלית. (ט) ויעשו שרי המאות, כפי דרכי המה שרי המאות ללויס ולכהנים הנזכרים בד"הי שאר הקהילו את הלויס, ושעור הכתוב ובבר עשו שרי המאות בחצר

אֲשֶׁר־צָוָה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן: (י) וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־
הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר
בְּבֵית יְהוָה: (יא) וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים
אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ מִכֶּתֶף הַבַּיִת
הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת
הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־
הַמֶּלֶךְ סָבִיב: (יב) וַיּוֹצֵא אֶת־בֶּן־
הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־
הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ

טען גאַנץ זאָ געטהאַן, וויא עם דער פריעסטער יהוידע בעפֿאַהלען. זיא נאַהמען יע־ דער זיינע לייטע, זאָוואַהל דיא רען וואָפֿנדיענסט אַנטרע־ טענדען, אַלס דיא דאַפֿאַן אויסטרעטענדען, אינד קא־ מען צים פריעסטער יהוידע. (י) דער פריעסטער איבערגאַב רען בעפֿעהלסהאַבערן דער הונדערטע דיא שפיעסע אונד שילדע פֿאַם קעניג דוד, וועל־ כע אים טעמפּעל דעם עווינען וואַרען. (יא) דיא לייפֿער שטעללטען זיך, איין יעדער מיט רען וואַפֿפֿען אין דער האַנד פֿאַן דער רעכטען זייטע דעם טעמפּעלם ביז צור לינקען זייטע דעם טעמפּעלם אַם אל־ טאַר אונד אַם הויז אויף, רינגם אום דען קעניג. (יב) נון פֿיהרטע ער רען זאָהן דעם

המאות קרי ויכו

קעניגם הערוים, אונד גאַב איהם קראָנע אונד געזעטצבוך. זיא הולדיגטען איהם, זאַלב־ טען

ר ש "י

ה' ולא ידעתי מהו לשון עדרות. ויונתן תרגם סידרין: (יב) את הנזר ואת העדות. ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט). ובכותינו קורין הנזר הוא

באור

לוה עליהם יהוידע וכו', ולזה נתו נתי הזנת עם יולתי הזנת לפני יהוידע והפקיד הכהן לותם על מזמרתם כנזכר לעיל, כי כבר למדנו כמה פעמים נגם הרד"ק שהוי"ו תזמם גם לזמן ענר. (י) ויתן הכהן לשרי המאות, המה שרי המלות לנרי ולרלים הנזכרים כאן ולהם נתן נלי המלחמה מלובר בית ה' לחלקם לרלים לחנר הניתו הזרים עמם בנרית, והנה לף שהיו לספק שהיה כבר לרלים נלי קרב מ"מ רלה לתת להם נלי מלחמה שלקח דוד מלויכים ומקדים לותם לה' כי הם היו נבנדים מלוד בעיני העם (נפרט השלטים שהיה לדעת הרד"ק שלטי הזהב שלקח דוד מלת הדרעזר) ונרלותם הנלים החלה יזכרו לת חסדי דוד ויחזיקו ידי המלך שהיה נלר מגזע ישי, גם יהיו החניתים והשלטים קדש בעיניהם כי מנית ה' לוקמו ויירלו מגזת שליהם, גם נלנ הלוחמים לחנר בידיהם נלי קרנ מנית ה' יוסיפו לומן וגבורה כנודע. החנית, שם כללי ובד"כ החניתים (רד"ק). (יב) ויוצא, לחרי שהעריך הכהן לת כל זה הוליא לת המלך מחדרו (מהרד"ל). העדות, פירש"י ספר התורה וכן מתורגם, לך לדעתי יתכן כי המה התכשיטים שיעידו על ממשלת המלך וכי הוא עולר נעמו, כמו שנא מלכות

וַיַּכּוּ־כֹף וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
(יג) וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל
הָרָצִין הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם
בֵּית יְהוָה׃ (יד) וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ
עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד כַּמִּשְׁפָּט
וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ
וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ
בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־
בְּגָדֶיהָ וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃
(טו) וַיְצַו יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי
הַמֵּאוֹת ו פְּקִדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־מִבֵּית
לַשְּׂרֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת

המאוה קרי — בחרב

תרגום אשכנזי

טען איהן, שלונען אין דיא
הענדע, אונד ריעפען: עס
לעבע דער קענג! (יג) עתליה
האֶרטע דאַז לערמען דעס פע־
וועגטען פאָלקעס, אונד גינג
צום פאָלקע אין דען טעמפעל
דעם עווינען. (יד) זיא בל קטע
הין, ויעהע! דאַ שטאַנד דער
קענג אויף דעם נעריסטע,
וויא עס איבליך ווער; בע־
פעהלסהאַבער אונד טראָמ־
פעטער וואַרען אים דען קענג,
אונד דאַז גאַנצע פאָלק דעם
לאַנדעס וואַר פרעהליך ביים
שמעטטערן דער טראָמפע־
טען. דאַ צעררים עתליה איה־
רע קלייידער, אונד ריף:
פּערראטהעריא! פּערראטהע־
רייא! (טו) דער פריעסטער
יהוידע געבאָט נון דען בע־
פעהלסהאַבערן איבער הונ־
דערט, דען אָבערסטען דעם העערעס, אונד שפּראַך צו איהנען: פּיהרט זיא הינויעג
אויסדעם אינגערן דער זיילענאָרדנונגען, אונד ווער איהר פאָלגט, וועדרע מיט דעם
שווערדטע

ר ש י

הוא העדות שכל הרואי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות לאו הולמתו: (יד) העמוד.
הוא מעמד המלך בבית ה': קצר קצר. מרד מרד ים בתן: (טו) הוציאו לחוצה. מבית המקדש
לשדרות והכניסו לחוצה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה להכנס דרך מוקף העזרה אל
העיר פן תמלט עוזרים ומתחברים עליה: והבא אחריה. בעזרתה: המת בחרב. להמית בחרב:

באור

מלכות וכדומה, וזה מסניס גם לדעת הרד"ק שאמר שהוא מענין עדי עדים. (יג) הרצין
העם, לאמר הרד"ק לפי שנאסר הנסמך ושעורו הרגיש רבי העם (ויש רגיש כמוהו בנודע),
או שמלת קול עומדת במקום שניס קול רגיש וקול העם, או (והוא הנכון לדעתי) שענינו
בהיפך קול העם הרגיש וכן הוא בד"מי ע"כ. גם יש לפרשו בהעדר בי"ת השמוש ובתצלומו
הרגיש בהגש, וכח הרגין בנו"ן במקום מ"ם ע"מ תרמית כמו לקן הימין (דניאל י"ב י"ג)
ועוד כמוהו. (יד) על העמוד, היה בעזרה מקום גבוה למלך עת יבוא בית אלהים וע"ז
נאמר על העמוד כמשפט וכן נאמר בד"הי על עמדו. ו שרים והחצוצרות, ענינו השרים בחצוצרות
או עם חצוצרות כי הוי"ו תשמש לפעמים במקום שתי אלה כמ"ש הרד"ק במכלול ע"ש, גם יתכן
שהוא ע"ד וכל החרן בלו, כלומר לנגני החרן, וכן פה שיעורו בעלי החצוצרות כמתורגם
בגרמנית. ויונתן תרגם ורכביה עמיה ומצוררתה קדם מלכה ולדעתו נחסר מלת עמו וזה
יהיה נכון לפי שהגיונה בל תסניס עמו. (טו) אל, נוסף בענין ואל מכתוב תלוך יספרו.
המח, כתב הרד"ק שהוא המקיר ע"כ, והנה נודע הוא כי בהפעיל בכל הגזרות שוה הלוויעס
במקום וכן נאמר הָסֵר מעלי נגעך (תהלים ל"ט י"ב) רק לפי שבא ביחיד והוא לא לוה לאחד

בֶּחָרֵב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת
בֵּית יְהוָה: (טז) וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם
וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־מְבוֹא הַסּוּסִים
בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת שָׁם: (יז) וַיִּכְרֹת
יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה
וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת
לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין
הָעָם: (יח) וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ
בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו
וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֶת
מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי
הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת
עַל־בֵּית יְהוָה: (יט) וַיִּקַּח
אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי
וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת כָּל־עַם
הָאָרֶץ וַיּוֹרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית
יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים

שווערדטע נעטערטעט. (דער פריעסטער דאַטע נעמליך: זיא דאַרף ניט געטערדטעט ווערדען אים טעמפעל דעם עוויגען.) (טז) זיא ליעסען איהר רוים; זיא קאַם דורך דען איינגאַנג דעם ראָסטהאָרעס אין דאַז קענינסהויז, אונד ווארד דאַז לבסט געטערדטעט. (יז) יהוידע שלאָס נון איינען בונד צווישען גאָטט אונד צווישען קענינ אונד פֿאָלק, דאַס זיא נעמליך אַלס פֿאָלק דעם עווינען אַנגעהאָרען זאָללען. דאַן (טאָס ער דען כזכר) צווישען דעם קענינע אונד דעם פֿאָלקע. (יח) דאַז זממטליכע פֿאָלק דעם לאַנדעס דראַנג איין אין דען בעל טעמפעל, ריס איהן ניעדער, זיא צער־ בראַכען זוינע אַלטאָרע אונד אַבבילדונגען נענצליך, אונד ערשלוגען דען בעל־פריע־ סטער מתן פֿאָר דען אַלטאָ־ רען. היערוף זעטצטע דער האָהע פריעסטער דיא אָמטער איין אים הויז דעם עווינען,

מזבחותיו קרי. ביח

(יט) ער פֿעראייניגטע דיא בעפֿעהלסהאַבער דער הונדערטע נעבסט טראַבאַנטען אונד לייפֿערן אונד דעם פֿאָלקע דעם לאַנדעס, אונד זיא פֿיהרטען דען קענינ אויס דעם טעמפעל דעם עוויגען, קאַמען אויף דעם ווענע דורך דאַז טהאָר דער לייפֿער אין דען פֿאַל־

ר ש "י

(טו) ויצימו לה ידים. מקום לחטול"ת בלע"ז: (יז) בין ה' ובין המלך ובין העם. שיהא המלך והעם לחרי ה' ולחר כך בין המלך ובין העם שיהו עבדים למלך: (יח) פקדות. ממונים לשמור במקום משמרתם כהלכתן כי עתלי' בטלה את סדר משמרות הבית: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. אל בית המלך:

ב א ו ר

מיוחד רק לכולם לבן לחמר שהוא מקור והכוונה רצוי להמיתו נחוש. (טו) ידים, מקום לנוס כמו ויד תהי' לך (דברי' כ"ג י"ג). (יז) ויכרת, הנה רחשונה כרת ברית בין ה' ובין המלך והעם שיהיו לעם לה' ולח"כ כרת ברית בין המלך והעם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם (רלב"ג). (יה) וישם הכהן פקדת, יהוידע שם פקודת לבית ה' כלומר הציב כהנים לעבודתם ולויים לשמרם ולזמרם כחשר היה זה מימי דוד בי בימי עתליהו לח היה משמט הבית על

בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא
הַמְּלָכִים: (כ) וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־
הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־
עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַּחֶרֶב בֵּית
הַמֶּלֶךְ:
יב (א) בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ
בְּמָלְכוֹ: (ב) בִּשְׁנַת־שֶׁבַע
לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ
צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: (ג) וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר
הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: (ד) רַק
הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת:
(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים
כֹּל כֶּסֶף הַקָּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא
בֵּית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף

תרגום אשכנזי

לאסט דעם קעניגס, אונטער בעשטיעג דען קעניגלי3ען טהראָן (כ) דאַז זעממטלי3ע פֿאָלק דעם לאַנדעם פֿרייעטע זיך, אונד דיא שטאַדט וואַר רוהיג, נאַכדעם מאַן עהליה מיט דעם שווערדטע אומגע־ בראַכט האַטטע אים פֿאַללא־ סטע דעם קעניגס.

יב (א) זיבען יאַהרע וואַר יהואש אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט. (ב) אים זיבענטען יאַהרע דעס יהוא, וואַרד יהואש קא־ ניג, אונד רעגיערטע פֿיער צ־ג יאַהרע אין ירושלים. זיי־ נער מוטטער נאַמע וואַר צביה פֿאָן באר שבע. (ג) יהואש טהאַט וואַס דעם עוויגען רעכט וואַר, דיא גאַנצע צייט הינדורך, וואָ דער פּריע־ סטער יהוידע איהן לייטעטע. (ד) נור דיא אָפּפֿער־האָהען הערטען נית אויף, דאַז פֿאָלק אָפּפֿערטע אונד רייכערטע נאָך איממער אויף דיעזען האָ־ הען. (ה) צו דען פּריעסטערן

נפשות

שפּראַך יהואש: אַללעם געהיליגטע זילבער, וועלכעם אין דען טעמפּעל דעס עווי־ גען געבראַכט ווירד, דאַז זילבער פֿאָן דעם געמוסטערטען שעטצונגסנעלדער פּער־

זאָנען

ר ש "י

יב (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. לפי מעשה יהוידע לז נלו שרי יהודה להשתחות למלך ועשאוהו חלוה לפרו לו הנגנם לבית הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואחה נתכפרת בו שנים כדאי אחה להיות חלוה לז שמע המלך חליפם (נדברי הימים ג' כ"ד י"ז): (ה) כסף עובר איש מן כסף עובר הוא כסף הנקלים

באור

מכונו יען הלבו אחר הבעל וכמפורש בד"הי. (כ) ואת עתליהו, הו"ו לנתינת טעם לפי שהרגו לעתליהו לפן שקטה העיר (מהרד"ק).

יב (ג) כל ימיו, הענין כל הימים אשר הורהו יהוידע, כי לאחרי מות יהוידע הרשיע לעשות מאד כנזכר בד"הי (ג' כ"ד) (רש"י ויתר המפרשים); והרד"ק אמר וידמה שיקשור הכתוב כל ימיו על יהוידע וכן נאמר בד"הי כל ימי יהוידע הכהן. (ה) כל כסף הקדשים,

נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר
יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית
יְהוָה: (ו) יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים
אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־
בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בֶּדֶק: (ז) וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים
וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־
חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
(ח) וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק
הַבַּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת
תִּתְּנֵהוּ: (ט) וַיֵּאָתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי

קחח

תרגום אשכנזי קמח

זאָנען, אונד אַללעם זילבער
וועלכעס נאַך דעם הערצענס
אַנטריעבט איינעם יעדען אין
דאַז הויז דעם עויגען נע־
בראַכט ווירד, (ו) זאָללען
דיא פריעסטער, איין יעדער
פֿאָן זיינעם בעקאַננטען, איינ־
נעהמען, דאַנעבען מיסטען
זיא דאַז שאַדהאַפֿטע אַם טעמ־
פעל אויסבעסערן, איבער־
אַלל וואָ זיך עטוואָס שאַד־
האַפֿטעס פֿינדעט. (ז) עס
וואַר שאָן אים דרייא אונד
צוואַנציגסטען רעניערונגס־
יאָהרע דעם קאָניגס יהואש,
אינד דיא פריעסטער האַט־
טען דאַז שאַדהאַפֿטע אַם
טעמפעל נאָך ניכט אויסגע־
בעסערט. (ח) דאַ ריעף דער
קאָניג יהואש דען פריעסטער
יהוידע אונד דיא (מיבריגען)
פריעסטער, אונד שפראַך
צו איהנען: וואַרום שטעל־

לעט איהר ניכט הער דאַז שאַדהאַפֿטע אַם טעמפעל? — פֿאָן נון אַן זאָללט איהר ניכט מעהר איבערנעהמען דאַז זילבער פֿאָן אייערן בעקאַננטען, זאָנדערן עס (וָאָגוייך) פֿיר דאַז שאַדהאַפֿטע אַם טעמפעל הינגעבען. (ט) דיא פריעסטער וואַרען בעריטווילליג, ניכט

ר ש "י

שנכל שנה הנאמר בו (שמות ל' י"ג ויו"ד) כל העובר על הפקודים ואים שיתנדב ערכת נפש האמור ערכי עלי: כל בסף תער יעלה וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: (ו) יקחו להם הכהנים. יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכריו. מאת מגירו הרגיל אללו: בדק. נקיעה וסדק האומה: (ח) ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות יפחות ואם יותיר יותיר:

ב א ו ר

נבר מלתי אמורה בהמעמר לספר שמות (תחלת פרשת כי תשא) שאין להוכיח כלל מן הכתוב שהניחו בני ישראל מחצית השקל נכל שנה ושנה, ובאחרתי שם כוונת מה שנאמר בד"הי (שם ט') משאת משה עבד אלהים על ישראל במדבר (ע"ש בדברי), ולפי דרכי יהי' הפסוק שלפנינו על דרך כלל ופרט, כל כסף הקדשים כלל, ואח"כ יבאר כסף עונר, והוא תער היה מדרכם להתנדב כל אים ואים בנופם אל בית ה', אים כסף נפשות ערכו והמה הערכים אם יאמר אים ערכי עלי לו ערך פלוני עלי, והוא לנופר נפש כל כסף תער יעלה כולל הנדרים וההקדשות שיגדב לב אים. (ו) אח בדק הבית, כתב הרד"ק בשרש בדק ו"ל: הוא מקום השבר וההריסה ונקרא כן לפי שהוא צריך תפוס כי הבדיקה הוא לשון תפוס בדברי חז"ל ע"כ; ולפי דרכנו נאמר שדבר דקק שענינו העתינה והכתישה (בערבייתן, בערחאוען) תדוש הרים ותדוק (ישעי' מ"ל ט"ו) והבי"ת היא למשקל. והנה היה צריך הבית לבדוק ולחזק כמפורש בד"הי (שם ז') כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית אלהים. (ט) ויאחו, כמו לך בוחת נחות לנם (בראשית ל"ל

קַהַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי
חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ (י) וַיִּקַּח
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֶב חֹר
בִּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
בִּימִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה
וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף
אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־
יְהוָה׃ (יא) וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב
הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ
וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה׃

מעהר דאַז זילבער פֿאַם פֿאָלק צו איבערנעהמען, אונד דאַז שאַדהאַפֿטע אַם טיזמפעל ניכט צו פֿערבעסערן. (י) דער פריעסטער יהוידע נאַהם איינע לאַדע, באָהרטע איינע אֶפֿֿנונג אין דיא טהיר הינין, אונד שטעללטע זיא רעכטס אַם אַלטאַרע. ווען גון יעמאַנד קאַם אין דען טעמפעל דעם עווידגען, זא גאַבען דיא פריעסטער, וועלכע דיא וואַכע אַן דער פֿאָרטע האַטטען, אַללעם זילבער הינין, וועלכעם מיטגעבראַכט וואָרדע פיר דען טעמפעל דעם עווידגען. (יא) אונד וואַלד זיא זאַהען, דאַם פֿיעל זילבער. אין דער לאַדע וואַר, גינג דער שרייבער דעם קאָניגם אונד דער דעם האָהען פריעסטערם הינויף, באַנדען דאַז זילבער צוזאַממען, וועלכעם זיך פֿאָרפֿאַנד אים טעמפעל דעם עווידגען, אונד צעהל.

מימין קרי ונחנו

טען

ר ש י

(י) לגבי המזבח. נעזרה: מימין בניתת החנוים: שומרי הסף. סיפי העזרה המסוים על מפתחות העזרה שהרי תרגמו יונתן לשערליה והחמרכלים שנעה היו לנעשה שערי העזרה: בתוספתא דשקלי: (יא) ויהי. מיום לל יום (תמיד) נרחותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו':

ב א ו ר

ע"ו) ועניני הרגון למלחות שחלה מה. (י) ארון אחד, לדעת הרד"ק שיעורו חרון לים לפי שנת נסמיכות, חולם נודע הוח כי מספר לחד זוה ננל הדגיים לנס התחר (והטעם לזה כנר נחרתי נחורת לנון ענרי, נהולחה הרחזונה הנדפסת נפרחג עם הערותי זה לי עזרים שנה) וח"כ מדוע לח יסמך על דרך המחוקר לל תחרו, וכנר נח נזנת החחת כמה פעמים נד"פי, עזרח, ודניחל, וחם הוח גם מספר סדורי הלח נודע הוח, כי לחד זוה הוח ננל מספטיו למנין סדורי, ולדעתי גם נקס לחת (סופטים ט"ז כ"ח) הענין כמשמעו נקמה לחת ולח כחזר נחרו המפרשים שהוח מוסב על מזבח שהרי עיניו, שהרי לחת מעומדת נטפחח. שמרי הסף, כתנרו מזמרי הסף דלחסתר (נ' נ"ח) העומדים על מפתן הנית לו החדר. (יא) [והכהן הגדול, נדה"נ (כ"ד י"ח) נחמר ונח סופר המלך ופקיד נהן הרוחם, ומזה ירחה כי לח הלך הכ"הג נעלמו, ע"כ נרחה לי כי גם פה נסמך סופר לל המלך ולל הכ"הג יחד כמו חולרות נית ה' ונית המלך (להלן י"ג י"ט) וכמו שתרגמתי, ועיין מ"ש שם נד"פי נשחורי. ד"המח]. ויצרו וימנו, חחר שמנו הכסף לרנו לוחו נכיסם ונתנו ננל לחד סך מסוים, וכנר למדנו שהו"ו תשמש לזמן העבר; והרד"ק נשרש חכן לחר כי לולי ויצרו הוח מענין לורה, כלומר שעשו הכסף למטבעות, וזה יהי' נ"כ כוונת הכסף המתכן נפסוק הנח; חולם לח גם כחמת נל נדע [בנירור מתי ותכה המליכו מלכות המטבע, מ"מ הכירוח הזה רחוק קלת, לפי שחם כנר יהח טבעם של מטבעות בעולם וכנר שמשו בהן, ח"כ חין לספק כי רובם יביחו לה' כסף

(יג) וְנֶחְתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־
יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַפְּקֻדִים
בֵּית־יְהוָה וַיְוַצִיאֻהוּ לְחַרְשֵׁי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה:
(יג) וְלַגְּדְרִים וְלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן
וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב
לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל
אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה:
(יד) אַךְ לֹא־יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת
כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת
כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־

ידי קרי · המפקדים קרי הכסף

תרגום אשכנזי קמט

טען עס. (יג) זיא איבערגא־
בען דאז זילבער אים בע־
שטימטען געוויכטע אן דיא
ארבייטער, וועלכע דיא אויפ־
זיכט האטטען אים טעמפעל
דעם עוויגען, אונד דיעזע
גאבען עם אוים אן דיא צימ־
מערמייסטער אונד אן דיא
בייאלייטע, וועלכע בעשעפ־
טיגטע וואַרען אים טעמפעל
דעם עוויגען. (יג) אן דיא
מויערער אונד אן דיא שטיינ־
מעטצער, אום אנצוקויפען
האלץ אונד שטיינע צום בע־
הויען צור אויסבעסערונג
דעם שאדהאפטען אם טעמ־
פעל דעם עוויגען, אונד צו
אללעם וואס זאנסט ביים
טעמפעל אויסגעבען וואר־

דען מוסטע, צו זיינער וויעדערהערשטעללונג. (יד) יעראך וואורדען פיר דאז זילבער וועלכעם געבראכט וואורדע אין דען טעמפעל דעם עוויגען, קיינע זילבערנע שאלען, קיינע מעסער קיינע בעקען קיינע טראמפעטען, אונד קיין גאלדענעם אדער זילבערנעם

נע־

ר ש י

(יב) ונתנו את הכסף המתוכן. היו נותנין לאותו הכסף המנוי לאחר שהוליאו מן הארון ומקלוהו ומנאוהו היו נותנין לאותו ע"י הגזברין הממונים על עזבי המלאכה. המתוכן לשון מניין כמו ותוכן לבנים תחנו (שמות ה' י"ח): המופקדים. הממונים: ויוליאהו. לשון הולאה לשבור מרזי הען: ולבונים. הם למרכלין מרזי לבן שחבריהם עושים על פיהם רשזי הלומנות: (יג) ולגודרים. בוני המומה תלמידי למרכלין: ולחוצבי האבן. מן ההר: (יד) ספות נסף מזמרות. והם כלי שיר:

ב א ו ר

לורי. (יב) המחכן, הנמנה מתכונת הלבנים (שמות ה' ח'), ועל פי דרכנו יהיה שרשו כון שענינו הסדר והערך הרצוי להתמיד, ומזה הענין כל בן, וכן, מכון, תכונה, כוניס, לוך שיכון, עיין רד"ק שרש כון, כי הרבה לדבר שם דברי למת ושכל טוב בהורלת הפעלים והשמות מגזרה זאת. הַפְּקֻדִים, למר הרד"ק בן הוא הנכתב והוא שם נפלם חָכָם, חֲכָמִים, (לף שלא מלינו היחיד פָּקֵד הנם הוא עדות לעלמו), ולא רלה הרב לומר שהוא ממשקל פָּעֻל נמו בָּחֻב, כְּחֻבִים וכדומה, לפי שלא מלאנו שם תואר ממשקל הזה, ולזה יָקֵר הוא תואר ויָקֵר שם מפעל, והקרי הַמְּפֻקָּדִים והוא ניחוי הפעול מנגד הנוסף והענין לאחד. לחרשי העץ, נוחתי העלים ניער. ולבנים, הבונים העלים בנית. (יג) ולגדרים, הבונים קירות לבנים. ולחוצבי האבן, החולבים לבנים נהר. ולקנות עצים, היו להם פוסלים בלבנון ונהר והיו קונים ג"כ מאחרים שהיו להם עלים נרותים. ואבני מחצב, לבני מחולבות, ומחלב שם ע"מ מַשְׁחִין (רד"ק); ולדעת רבי המתרגם נ"י שיעורו לבנים למחלב, כלומר הראוים להחלב. (יד) אך לא יעשה, נבר פקדו מז"ל לת עיניהם על הסתירה בל"פי שנאמר שם (ב' כ"ב י"ב)

ובכלומם

הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: (טו) כִּי־
לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֵהוּ וְחִזְּקוּ־
בּוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: (טז) וְלֹא יֵחָשְׁבוּ
אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֶת לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים:
(יז) כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא
יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:
(יח) אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם
וַיִּלָּחֶם עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם
חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם:

געלט אים הויז דעם עווי־
גען אנגעשאפט. (טו) זאנ־
דערן מען גאב עם דען ארבי־
טערן, דאמיט זיא דאס־
אויסבעסערן דען טעמפעל
דעם עוויגען. (טז) אונד מען
רעכנעטע דען מעננערן ניכט
נאך, דענען מען דאז זילבער
אין העגרען גאב, אום עם
אן דיא ארבייטער אויסצוגע־
בען, דען זיא פערפיהרען
מיט רעדליכקייט. (יז) (דאז
זילבער פיר שולראפפער אונד
זינדענאפפער־יעראך, וואר־
ניכט אין דען טעמפעל דעם
עוויגען געבראכט, דען דיע־
זע געהערטען דען פריע־
סטערן).—(יח) דאמאהלס צאג
חזאל, קאניג פאן ארם הע־
ראן, בעקריעגטע גת, עראבערטע עם, דאן נאהם חזאל זיינע ריכטונג געגען ירושלים.

ויקח
רא

ר ש י

(טו) ולא יחשבו את האנשים. לפי היו ממנין בחין לחזנות עם האנשים הגזברין אשר יתנו המרכלין את הכסף תמיד על ידם לחתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודין בעיניהם כי נאמנה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפרים מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הנהמה ונותר מן המעות לא יובא בית ה' לנדק הבית לכהנים יהיו והם לוקחין מהם עולות קין למזבח הכבר לעולה והעורות שלהם כך מצינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הכסף ממותר חטאת וממותר אשם יקח בהן עולות: (יח) אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עלמו אליה:

ב א ו ר

ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את אחר הכסף ויעשהו כלים לבית ה' וגו', ותרגו כאן שגגו והותירו פאן שגגו ולא הותירו (תוספות דף י"ג); הכי גרסה מדבריהם כי לא היו העתים שוות, פעם הותירו ופעם לא הותירו, לפי המפרשים (הרד"ק הרלב"ג והרדי"ל) הבינו דבריהם כפי פשטות הכתובים, כי לאחרי שעלתה תרומה למלאכת הבית כנזכר שם (י"ג) לא עצו מן הנותר כלים; לולם עוד יש לפרש כי מה שנאמר שם כי הביאו את אחר הכסף, הכוונה על הכסף שלא הוצרך כמו הערכין שהיו לריך הנערך לעמוד לפני הכהן כי יעריכנו, וזה לא נתנו באחרון (כי רק נדבת לבו נתן כל איש באחרון, והכסף הזה לא בא כלל ליד כהן לגרשה לפי עומק פשוטו של מקרא) ונתן ידבר רק מכסף הנמלא באחרון. (יז) כסף אשם, חז"ל פירשו זה הפסוק (בתמורה סוף פרק ד') על המפרים מעות לחטאת ולאשם והותר (עיין בפי' רש"י), ונעקרותם הלבו כל המכתרים מבני ישראל, ואין ספק שגם יונתן כוון לזה, שתרגם להניח יהבין ליה, כי המותר נותנים לכהנים והם לוקחים ממנו עולות כמנותר שם; וחכמי העמים שחיגם זקוקים לקבלת חז"ל יפרשו בחופן אחר, ואין להאריך לחברי שחגמנו לך לחור הקבלה שלך. (יח) או יעלה, שם (כ"ג) נאמר כי עלה על ירם ויגזלו אל ירם ויגזלים, ולזה אמר הרד"ק כאן והרדי"ל שהיו שתי מלחמות, ובפעם השנייה לבדו את ירושלים והיו המלחמה הנזכרת בד"הי; לולם יש גם לפרש כי אחת היא, והכוונה בד"הי שבא סמוך לירושלים

ולא

(יט) וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וְיְהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קָדָשָׁיו וְאֶת־כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָם׃ (כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (כא) וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קֶשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא׃ (כב) וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר וְעֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמָת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו

(יט) דַּא נַאהם יהואש, קאָנ־
ניג פֿאָן יהורה, אַללעס גע־
הייליגטע, וועלכעס זיינע פֿאָר־
פֿאהרען יהושפט, יהורם אונד
אחזיהו, דיא קאָניגע פֿאָן
יהודה, געווייהט האַטטען,
דאַז וואַס ער זעלבסט געהיי־
ליגעט, אונד אַללעס גאָלד
וועלכעס זיך פֿאָרפֿאַנד אין
דען שאַטצקאַמערן דעס
גאָטטעסהויזעס אונד דעס
קאָניגליכען פּאַלאַסטעס, אונד
שיקטע עס אַן חזאל, דען
קאָניג פֿאָן ארם; דאַן צאָג
ער אַב פֿאָן ירושלים. (כ) דיא
ווייטערע געשיכטע דעס יואש
אונד אַללע זיינע טהאַטען,
זינד אויפֿגעצייכנעט אים בו־
כע דער טאַגסבעגעבענהיי־
טען דער קאָניגע פֿאָן יהודה.
(כא) זיינע דיענער ערהאָבען
זיך אונד פֿערבאַנדען זיך צו
אייניער עמפּאָרונג, זיא ער־
שלוגען יואש אין בית מלא,
דאַז זיך בעגעבען סלא הינאַב־

בעיר

זענקט. (כב) יוזכר זאָהן שמעת אונד יהוזבר זאָהן שומר׳ס, זיינע דיענער, ווארען עם דיא איהן ערשלוגען דאַס ער שטאַרב, מאַן בעגרוב איהן בייא זיינען פֿאָטערן אין דור־שטאַדט

אונד

רש"י

(כא) בית מלוא. נתותו מקום. מלוא שם מקום: סלא. שם מקום: (כב) ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שומר. כתוב בדברי הימים (ב' כ"ד כ"ו) שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב לגמרי שנפרע ממנו הקב"ה ע"י לחשים כיוצא בו יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה שכפו טובתו של יהוידע שעשה לטוב שנלחם עם המלכים להגילו. והם שכרו לת בלעם לקלל לת בניו ויפרע מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג לת זכריהו בנו כמו שמפורש בדברי הימים (ב' כ"ד כ"ו) ומדרש זה בספרי:

באור

ולא היה עוד מעלור בידו לנקמה שם לא השלימו עמו. (כא) בית מלא, ובד"י נאמר ויהרגהו על מטתו כי כבר עשו בו חיל ורוס שפטים ועזבו לחותו בתחלואים רבים כנזכר שם, ואז הכהו לחותו עבדיו כאשר שכב על ערש דוי בבית מלא, ועיין מה שכתבנו לעיל על שלמה בנה לת המלוא (מ"א י"א כ"ז). (כב) ויוזכר, ובד"י זבד בן שמעת העמונית, הנה נאלף כ"ף וכי"ת כי"ם ולא"ת כי קרובים המה במבטא ועול במוהו. עם אבוחיו, פירוש שקברו לותו בעיר דוד מקום קברות לבותיו לבל לא נקבר בקבורתם ממש כמפורש בד"י ויקברוהו בעיר דוד ולא בקברות המלכים.

בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

יג (א) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ (ג) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל כָּל־הַיָּמִים׃ (ד) וַיְחַל יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה אֶת־לַחַץ יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם׃ (ה) וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ וַיֵּצְאוּ מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ

בני

אונד זיין זאהן אמציהו וואַרד קאניג אַנשטאַטט זיינער.

יג (א) אים דרייא אונד צוואַנציגסטען רעגיערונגס־יאהרע דעס יואש, קעניגס פאָן יהודה, טראַט יהואחז, זאהן דעס יהוא, דיא רעגיערונג אַן איבער ישראל צו שמרון, וועלכע זיעבצעהן יאַהר רעגיערטע. (ב) ער טהאַט, וואַס דעם עוויגען מיספֿיעל, וואַנדעלטע אין דען זינדען דעס ירבעם, זאהנעס פאָן נבט, דער ישראל פֿערפֿיהרטע, אונד ליעס ניכט אַב דאַפֿאָן. (ג) דאַ ענטברענטע דער צאָרן דעס עוויגען איבער ישראל; ער גאַב זיא פריים דער נעווֹאַלט חואל'ס, דעס קעניגס פאָן ארם, אונד דער נעווֹאַלט בן הדד, דעס זאהנעס פאָן חואל, דורך לאַנגע צייט. (ד) דאַ פֿלעהטע יהואחז צום עוויגען, אונד דער עוויגע גאַב איהם נעהאָר, דען ער זאַה דאַז דראַנגזאַל ישראל'ס, וויא זיא דער קעניג פאָן ארם בעדריקטע. (ה) דער עוויגע גאַב ישראל איינען בעפֿרייער, אונד זיא אַנטצאָגען זיך דער מאַכט

ר ש י

יג (ה) ויתן ה' ליזרקל מושיע. לית יואש בן יהואז אומר בו שלש פעמים תכה את ארם:

בגמ

באור

יג (ד) וישמע אליו ה', לדעת המפרשים בפסוק הבא לא היתה תשועה ליזרקל בימי יהואחז כלל רק בימי יואש בנו, לכן יש להגיה וישמע אליו ה' מסכים, גם בא להלן(ח') וכל אשר עשה וגבורתו ונומר הם היה עשוק וכלון כל הימים היה ליפוך גבורתו? ולזה יותר נראה דעת הרלנ"ג שבנה בימי יהואחז המלה להכין ישועת ישראל והוקל עול ארם מעליהם כי נלזו לומם בלחיזהו מערכות רק בנל זאת לא מלאו מלהכיר להם ועל זה נאמר להלן (כ"ג) כי חוללו לחן את ישראל כל ימי יהואחז (ועיין עוד שם בנאור), לולם ויתן ה' מושיע מוסב על יואש כי הוא השיב ערי ישראל. ועיין הכתוב כי שמע ה' אל יהואחז וירא את עמו גם בימיו ולא"כ הקיש להם מושיע להוכיחם מתחת יד ארם (ועיין מה שכתבנו לקמן י').

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל
שִׁלְשׁוֹם: (ו) אַךְ לֹא־סָרוּ
מֵחַטֹּאת בֵּית־יָרָבְעָם אֲשֶׁר־
הֶחֱטִיא* אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ וְגַם
הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן: (ז) כִּי
לֹא הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם־
חֲמִשִּׁים פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רַגְלִי כִּי אִבְּדָם
מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם כֶּעָפָר לָדִישׁ:
(ח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (ט) וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹאָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיְקַבְּרֵהוּ
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ יוֹאָשׁ בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
(י) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה

החטיא קרי. ליואש

תרגום אשכנזי קנא

ארם׳ס. דיא קינדער ישראל קאָננטען וויעדער וואָהנען אין איהרען צעלטען וויא אין פֿרי־ערער צייט. (ו) אַבער זיא ליס־סען דעננאָך ניכט אַב פֿאָן דען זינדען דעם הויזעם ירבעם, דער ישראל פֿערפֿיהרטע, זאָנ־דערן וואַנדעלטן דאַרין פֿאָרט; אויך בליעב דער נעטצענהאַין אין שמרון שטעהן. (ז) וויא־וי־אָהל יהואחז שאָן ניכט מעהר קריעגספֿאָלק איבריג האַטטע אַלס פֿינפֿציג רייטער, דאַן צעהן קריעגסוואַגען אונד צעהן טויזענד מאַן פֿוספֿאָלק, דען דער קעניג פֿאָן ארם האַטטע זיא פֿערניכטעט, אונד גלייך דעם שטויבע צערט־ע־טען לאַססען (ויעסען זיא דעכ־נאָך ניכט אַב פֿאָן דען זינדען דעם ירבעם). (ח) דיא וויטערע נע־שיכטע דעם יהואחז, אַללעם וואָס ער אונטער נאָממען, אינד זיינע העלדענטהאַטען זינד אויפֿגענעייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבענעבענהי־טען דער קעניגע פֿאָן ישראל. (ט) יהואחז

לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן; מאַן בעגרוב איהן צו שמרון, אונד זיין זאָהן יואש וואַרד קע־ניג אַנשטאַטט זיינער. (י) אים זיעבצן אונד דרייסיגסטען רעגיערונגסיאָהרע דעם יואש, דעם

ר ש "י

(י) בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכיח משני לדדין ולא מלאתי לו מתקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד תקיו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שנע עשרה שנה נמלא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הוא אומר למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך שמלים בן יואש מלך יהודה נמלא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיה שנה אחרונה לו וכשנת שניי' ליואש בן יהואחז מלך שמלים ואף כי תאמר שמלך שמלים בשנת

ב א ו ר

(ו) אך לא סרו, אף שהושיע ה' לישראל מכל צרותיהם בדרך פלא כי לא השחיר ליואחז עם מלאמה זולתי חמשים פרשים וגו' בכל זאת לא סרו מחטאת ירבעם וגומר בן יהיה המשך הכתובים. (י) בשנת שלשים ושבע שנה, המספר הזה מוקשה מאוד לדדין עיין פירוש רש"י, והמפרשים תקנו את דרכם והמליצו מלבם את יהואש שתי שנים בחיי תקיו ותם גם

שים

לִיוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ
בֶּן־יְהוֹאָחָז עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: (יא) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־
חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ:
(יב) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם עִם
אֲמַצְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וַיִּשְׁכַּב יוֹאָשׁ
עִם־אֲבֹתָיו וְיָרָבְעָם יָשַׁב עַל־
כִּסְאוֹ וַיִּקָּבֵר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן עִם

מלכי

דעם קענינם פֿאָן יהודה. טראַט יהואש זאָהן דעם יהואחז דיא רעגיערונג איבער ישראל צו שמ־רון אַן, וועלכע זעכצעהן יאָהרע וואָהרטע. (יא) ער טהאט, וואָס דעם עוויגען מים־פֿעללינ וואַר, ליעס ניכט אַב פֿאָן אַללען זינדען דעם ירבעם זאָהנעס פֿאָן נבט, דער ישראל פֿערפֿיהרטע, זאָנדערן וואַנדעלטע דאַרין פֿאָרט. (יב) דיא ווייטערע געשיכטע דעם יואש, אַללעם וואָס ער אונטערנאָממען, אונד זיינע העלדענטהאַטען, אַלס ער נעגען אמציה דען קענינ פֿאָן יהודה קריעג פֿיהרטע, זינד אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קענינע פֿאָן ישראל. (יג) יואש לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, אונד ירבעם בעשטיעג זיינען טהראָן, וועה־רענד יואש בייא דען קענינען

ר ש י

נשבת מות לבניו וקרוי הכתוב שנת שתים ליואש למרות שלש מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה: (יג) וירבעם ישב על כסאו. כמו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך בדברי יואש ויהוזר וכותב ויתר דברי יואש וגומר ויושב עם אבותיו וגו' ואומר לפי שלא נכתבו אלא להסמיך שלש

לסמוך

באור

שים כאן סמך לדבריהם כי לפ"ז נוכל לפרש מה שנאמר לעיל ויתן ה' ליושע מושיע שהיה זה בימי יהואחז ע"י יהואש בנו ולכן נתן בידו המלוכה כמ"ש הרד"ק, ככל זאת לא מלאתי את לבי להכריע בזה ואמרתי לא טוב לפני מרש"י שאמר מקרא הזה מוכיח מצני לדעין ולא מלאתי לו מתקן: (יב יג) ויתר דברי יואש, כבר התעורר רש"י על מה שחסר המקרא את דברי יואש וזכר כי מלך בנו תחתיו ומיד יספר מה שקרה ליהואש עם אליעש ונפרשה הכלה (ט"ו) לאחר שספר מלחמות אמציה מלך יהודה הכפיל שוב שני הפסוקים הללה בכתבם וכלשונם, ורש"י ז"ל תירץ מה שתירץ עיין בדבריו, והרד"ק ע"פ דרכו להוציא מלבים לנסח ולעת שירצה לאמר שמלך ירבעם בחיי יהואש בנו ולאת סבה לזה חשב מחשבות כי הרבים בנגים לאחרים שהיו לו שיתלקו על ירבעם, ולדעתי נראה כי מקרא לאחד לפסוקים הללה (מכאן עד לקמן י"ד ט"ו) במקרא מעשה גליות (שמואל א' י"ז ט"ו) ובאשר כתבנו למעלה לספר שמואל ע"ש, והוא כי המחסף כתב בפי הספר שהי' לפניו בעת כתבו וסם שתם כאן את דברי יואש, ויען נראה כי הספור הזה לחיננו בתשלומו מקר ודרש ומלא מגלה לאחרת מבאחרת יותר ולקח ממנו כל הספור הזה עד להלן (י"ד י"ז), ואח"כ שב לספרו לאחר שעתק ממנו, ולזה נכפלו

שני

מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (יד) וֶאֱלִישָׁע חָלָה
אֶת־חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיֵּרֶד
אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֵּבְךְּ
עַל־פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי ו אָבִי רֶכֶב
יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו: (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ
אֱלִישָׁע קַח קֶשֶׁת וְחִצִּים וַיִּקַּח
אֵלָיו קֶשֶׁת וְחִצִּים: (טז) וַיֹּאמֶר ו
לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַרְכֵּב יָדֶךָ עַל־
הַקָּשֶׁת וַיַּרְכֵּב יָדָו וַיָּשֶׂם אֱלִישָׁע
יָדָיו עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ: (יז) וַיֹּאמֶר
פְּתַח הַחַלּוֹן קֵדְמָה וַיִּפְתָּח וַיֹּאמֶר
אֱלִישָׁע יְרֵה וַיּוֹר וַיֹּאמֶר חֵץ־
תְּשׁוּעָה לַיהוָה וְחֵץ־תְּשׁוּעָה
בַּאֲרָם וְהִכִּיתָ אֶת־אֲרָם בַּאֲפֵק
עַד־כַּלֹּתָה: (יח) וַיֹּאמֶר קַח הַחִצִּים
וַיִּקָּח וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַךְ
אַרְצָה וַיַּךְ שָׁלֹשׁ־פְּעָמִים וַיַּעֲמֹד:
(יט) וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים

תרגום אשכנזי קנב

פּאָן ישראל צו שמרון בעגראַבען וואורדע. (יד) אלישע פּערפּיעל דאַמאַלס אין איינע קראַנקהייט, אַן וועלכער ער אויך שטאַרב. יואש, דער קעניג פּאָן ישראל בעגאַב זיך צו איהם, וויינטע (יאַמענדיג) פּאָר איהם, אונד שפּראַך: מיין פּאַטער! מיין פּאַטער! ישראל'ס וואַגען אונד רייטערייא! — (טו) דאַ שפּראַך אלישע צו איהם: האָלע באָגען אונד פּפֵיילע! אונד ער האָלטע זיך באָגען אונד פּפֵיילע. (טז) ער פּוהר פּאָרט צום קענינע פּאָן ישראל צו שפּרעכען: לענע דיא האַנד פּעסט אַן דען באָגען! אונד ער לענטע דיא האַנד פּעסט (מַן דען באָגען); דאַן גאַב אלישע זיינע העגדע אויף דיא העגדע דעם קענינס. (יז) אונד שפּראַך: עפֵּענע דאַז פּענסטער נעגען מאָרגען! אונד ער עפֵּענטע עס. נון שפּראַך אלישע: שיעסע לאָו! דאַ שאָס ער, אונד יענער שפּראַך: עס איזט איין זיעגעספּייל פּאָם עוויגען איין זיעגעספּייל ווידער ארם ג

דוא ווירסט ארם פּאָר אפק, נעגצליך שלאַגען. (יח) דאַן זאַגטע ער: נים דיא פּפֵיילע, אונד יענער נאַהם זיא. נון שפּראַך ער צום קענינע: שלאַגע דאַמיט נעגען דיא ערדע. ער שלוג דרייַמאַל, אונד האָרטע אויף. (יט) דאַ וואַרד דער נעטטליכע מאַן צאָרניג איבער

איהן

ר ש " י

לסמוך מיתת אליטע למקיח של עכ"ום לומר ויעש הרע וגומר ואליטע חלה וגומר: (יז) פתח החלון קדמה. מול לזן ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם (ישעי' ט' י"ב): יהה ויור. סדי ושדף: ויאמר חן תשועה וגו'. אליטע אמר החן הזה יהיה סי' תשועה לישראל: באפק.

באור

שני הפסוקים כי האלים את הספור בלשון הי' רשום במגלה אשר דנריה שם עתה נפיו. (טו) הרכב ידך, למשוך בחוק במיתר הקשת כרוכב אשר ידו לוחזת בכסן בעת ובגבורה. (יז) קדמה, עיין רש"י. חץ תשועה, כלומר חץ ותשועה אשר לה', הוא יפול בלב ארם. באפק, הוא המקום שבשר הכתוב אומר את ארם בנוכח לעיל (רד"ק). (יט) ויקצף עליו,

לח

וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ־שֵׁשׁ
פְּעָמִים אָז הִכִּיתָ אֶת־אֲרָם עַד־
כַּלֹּתָהּ וְעַתָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה
אֶת־אֲרָם׃ (כ) וַיָּמָת אֱלִישָׁע
וַיִּקְבְּרֵהוּ וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבְאוּ
בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה׃ (כא) וַיְהִי הֵם
קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־
הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ
בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ
בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיִּחִי וַיָּקָם
על

איהן, אונר שפראך: דוא העטטעסט פֿינף אָדער זעכס מאל שלאגען זאללען, דאן העטטעסט דוא ארם געשלאגען, כיז זיא וואָרען אויפגעריעבען וואָרדען. נון אבער וויסט דוא ארם נור דריימאל שלאגען. (כ) אלס אלישע שטארב, אונר זיא איהן בגרובען, קאמען דיא שטרייפֿשאארען מואב'ס אין דאס לאנד, (ווען מישמער נוף פֿריה־זיכג), אלס דאס יאהר הערא־ריקטע. (כא) דאמאהלס וואָלל־טע מאן יעמאנדען בעגראבען, אונר אלס מאן איינע שטרייפֿשאאר ערבליקטע, וואַרף מאן

רעז מאָרטען אין דאס גראב רעם אלישע, אונר זאָ וויא דער מאן הינאב קאם, אונר דיא געביינע אלישע'ס בעריהרטע, וואַרד ער לעבענדיג, אונר שטאנד אויף דען ביינען

ר ש"י

זס העיר: (יט) ויאמר להכות חמש או ששש פעמים. היה לך: לז. לפי כך עצית הכית לת ארם חמש או זז פעמים שהרי לבימין תשועה הרגשתי ידך על הקשת: (כ) יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. במיעל שתא בתשובת השנה בעוד החרן מליאה דשלים ויש מחכל לנהמתם דרך מיילות לנפלת:

באור

לא מלאתי בדברי המפרשים תשובה נכונה על מה החרי הזה? כי הנה לזן ספק כי יריית החלים היתה רק בדרך סימן ורמז (וכמו שכתב הרלב"ג) וח"כ עלת עליון היה תקוס ולא תופר בהכאת החלים לפי מעט ולפי הרבה, ולהזיר הספק הזה יראה לי כי ה' גלה לת לזן הנביא כי יהיו תשועת ישראל ע"י יהואש, ומשר לו סימן זה, כי כאשר ירצה המלך להכות בחלים ארצה, כן יוסיף להכות לת ארם, והנה אליעא כאשר ראה שהמלך נכנע לפניו, ובכה על לוזריו, חשב כי המלך בכר עזב לת דרכו הרעה ולא יתחזק עוד לאל נכר ויהיה ה' נעוזרו לכלות לויביו על תומס, לך כאשר ראה כי עמד המלך לחזרי לאשר הנה שלש פעמים הבין כי לא חפץ ה' להיות ישראל נוצח תשועת עולמים, ולבן מנע לת ידו מלהכות עוד בחלים, ומזה ידע הנביא כי המלך עוד לא זב אל ה' בכל לבו, והתקלף ואמר להכות חמש או זז פעמים, כלומר אמרתי כי יהיה רצון ה' להניח לך להכות כמה פעמים, לולם תוכלתי נמזגה יען לבבך לינו שלם עם ה', ומה שבא מקודם עד כלה, הכוונה רק על חיל ארם שיהיה נעת ההיא נחפץ. (כ) יבאו, כמו נכה יעשה חיוב (ל' ה') וכדומה, כלומר שהיו רגילין לבוא. בא שנה, נכל עת שבא השנה והיו בימי החניב אחרי עבור הקחיו והגשם חלף הלך לו, והיו הדרכים מתוקנים לעניר תרחות וגם עתה בחו, ומה שאמר בא שנה בלשון זכר לפי שיקדים הפעל בנקבה כאשר בחרנו פעמים. (בא) בקבר אלישע, הנה אליעא היה קבור במערה והיה פתח המערה פתוח אם שהיה עוד שלשת ימי הפקידה (כמ"ש במסכת סופרים שפוקדין על המת שלשת ימים) לו שבבר היה נקבר ימים רק בחו אם שנשים להתפלל על קברו והיה הפתח פתוח, ולזה היה נקל להם להשליכו שם. וילך, הרד"ק פירש שהתגלגל נופו עד שנגע בעלמות אליעא, וחולי יש לבאר שבל אחד מהשנשים אשר התעסקו עמו הלך

עַל־רַגְלָיו: (כג) וַחֲנָאֵל מֶלֶךְ
אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי
יְהוֹאָחָז: (כג) וַיְחָן יְהוָה אֹתָם,
וַיְרַחֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן
בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא־
הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו עַד־עָתָּה:
(כד) וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
(כה) וַיָּשָׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים מִיַּד בֶּן־הֲדַד
בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח מִיַּד יְהוֹאָחָז
אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל:

יד (א) בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְיוֹאָשׁ בֶּן־
יְוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה:
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ

בירושלם

תרגום אשכנזי קנג

ביינען. (כג) חואל, דער קעניג פֿאָן ארם, בעררעננטע ישראל אין דער גאַנצען לעבענסצייט דעם יהואחז. (כג) אַבער דער עוויגע וואורדע איהנען וויעדער גנעריג, ערבאַרמטעזיך איהרער, אונד זוענדעטעזיך איהנען וויעדער צו, אום זיינעם בונדעם ווילליגן מיט אברהם, יצחק אונד יעקב. ער וואָלליטע זיא ניכט פֿערדערבען, אונד וואַרף זיא ביז יעטצט פֿאר זיינעם אננעזיכטע ניכט הינווג. (כד) חואל דער קעניג פֿאָן ארם שטאַרב, אונד זיין זאָהן בן הדד וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער. (כה) נון עגטרים יהואש דער זאָהן דעם יהואחז וויעדער יענע שטעדטע דער מאַכט דעם בן הדד, זאָהנעם פֿאָן חזאל, דיא דיעזער דער מאַכט זיינעם פֿאַטערס יהואחז אים קריעגע ענטריסטען האַטטע. דרייא מאַהל שלוג איהן יואש, אונד בראַכטע דיא שטעדטע ישראל'ס וויעדער אַן זיך.

יד (א) אים צוויייטען רעגיערונגסיאַהרע דעם יואש זאָהנעם פֿאָן יואחז, קעניגם פֿאָן ישראל, טראַט אמציה זאָהן דעם יואש דיא רעגיערונג אַן, אַלס קעניג פֿאָן יהודה. (כ) פֿינף אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד נין יאַהרע וואַר ער קעניג

באור

כי היו נחפזים לנוס, ויש סמך לפירוש הזה מן מלכי הנגינה. (כב כג) וחזאל, עיין מה שכתבתי בתחלת הפרשה, וע"פ דרכי שם ים עוד לפרש שני הפסוקים האלה שעניינם שלף שחזאל לחץ את ישראל ונומר בכל זאת ויחן ה' להם וגומר, כלומר מגן חושם שלא לכלותם ולף בימי יהואחז היתה להם הרווחה מעט כאשר נאמרנו. (כה) וישב את ערי ישראל, עניינו הכה לחזאל פעמים עד כי השיב ערי ישראל.

בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדִּין מִן־
יְרוּשָׁלִָם: (ג) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד אָבִיו כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו עָשָׂה:
(ד) רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת:
(ה) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה
בְּיָדוֹ וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־
הַמֶּלֶךְ אָבִיו: (ו) וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים
לֹא הֵמִית כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־
מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר
לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים
לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת כִּי אִם־
אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּתוּ: (ז) הוּא־הִכָּה
אֶת־אֱדוֹם בְּגֵי־הַמֶּלַח עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע

יתיר י׳. יומח קרי. מלח קרי. במלחמה

אין ירושלים. ויינער מוטטער נאַמע וואַר יהועדן אוים ירושלים. (ג) ער טהאַט וואַס דעם עוויגען רעכט וואַר, דאָך ניכט ווי זיין פאַטער דוד, ואָנ־ דערן ער האַנדעלטע נאַנץ וא, וויא עם זיין פאַטער יואש גע־ טהאַן; (ד) נור דיא אָפּפֿער־ האָהען וואורדן ניכט אַבגע־ שאַפֿט, דאַס פאָלק אָפּפֿער־ טע אונד רייכערטע נאָך אימ־ מער אויף דיעזען האָהען. (ה) וויא דאַס רייך אין זיינער געוואַלט בעפֿעסטיגט וואַר, טעדטעט ער יענע דיענער, דיא זיינען קעניגליכען פאַטער ערמאָרדעטען. (ו) דיא זאָהנ־ נע דער מערדער אַבער טעד־ טעטע ער ניכט, נאַך דער פֿאָרשריפֿט אים לעהרבוכע משה׳ס, וואָ דער עוויגע בע־ פֿאַהל, וויא פֿאָלגט: פֿאָטער זאָללען ניכט נעטערטעט ווער־ דען ווענען דער קינדער, אונד קינדער זאָללען ניכט נעטעד־ טעט ווערדען דער עלטערן ווענען, זאָנדערן יעדער זאָל פֿיר זיינע זינדע דען טאָד ערליידען. (ז) פֿאָן אדום אים זאַלצטהאַלע מערטעטע ער צעהן טויזענד מאַן, ערָאָבערטע סלע (דיא פֿעלזענבורג) אים קריענע

באור

יד (ג ד) רק לא, לפעמי הכוונה שלח היה בדוד לסור עמד בפלקתו כל הימים כי למליהו כבר פנה בסוף ימיו למלהים לחרים, וגם רבה לפלוח יד בנניח מלקים בנזכר בדה״כ (ג״ה י״ד ט״ו ט״ז) והלך בזה בדרך מביו כמבואר (זס פרשם כ״ד), וע״ז נאמר בכל מסר עשה יואש מביו עשה, ואמר עוד גם בזה נדמה לאביו שלף בעת מסר דבק בה׳ לעשות הטוב והיסר רק הבמות לא סרו כי בן הוא לומר ביואש (לעיל י״ב ד׳). (ו) ואת בני המכים, מזה נדחה הבמות לא סרו כי בן הוא לומר ביואש (לעיל י״ב ד׳). (ו) ואת בני המכים, מזה נדחה שהיה מדרך מלבי ישראל ג״כ לפקוד עון מבות על בנים וכבר זכרנו זה בפלוגתנו פעמים, והרלב״ג בתב וז״ל: וזה לאות כי כוונת הכתוב בתמרו לא יומתו מבות על בנים ובנים לא יומתו על מבותם שלא ימיתו המבות בחטא בניהם והבנים לא יומתו בחטא מבותם ע״כ. והרדי״ק לתר ומס שקבלו חז״ל כי בכלל לאו זה עדות הקרובים הנה למליהו דרש הכתוב כמשמעותו עכ״ל, והנך רואה כי הכתוב שבמוהו על זאת. (ז) את הסלע, י״ת בריבא בקריבא, ותמר הרד״ק המגודה היתה בסלע כי ממה שבא ויקרא לה שמה מובא שבאסר הנסמך ושעורו עיר הסלע לו מבודת הסלע כי סלע הוא לשון זכר המן הסלע הזה (במדבר כ׳ י׳) וכדומה. ותבמי

העמים

בַּמֶּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
יָקְתְּאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ח) אָז שָׁלַח
אֲמַצְיָהוּ מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה פָּנִים:
(ט) וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר
הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־
הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה
אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר

חיה

תרגום אשכנזי קנד

קריענע, אונד נאַכ איהר דען נאַמען יקתאל (פֿערזאַמוגנגס־פּוּנקט), ווייא זיא נאָך הייטי־גען טאַגעם הייסט. (ח) דאַרויף שיקטע אמציה געזאַנדטע אַן יואש, דען זאָהן רעם יהואחז, זאָהן דעם יהוא, קעניג אין ישראל, מיט דען וואָרטען: קאָם! וויר וואָללען איינאַנדער פּאָן אַנגעזיכט זעהען (ר. ה. קריעג פֿיהרען). (ט) דא ער־לויעם יהואש דער קעניג פּאָן ישראל אַן אמציהו דען קעניג פּאָן יהורה פֿאָלגענדע אַנט־וואָרט: דער דאָרנשטרויך אים לבנון שיקטע אַן דיא צעדער אים לבנון, אונד לויעם זאַגען: גיב דיינע טאָכטער מיינעם זאָהנע צום וויבע! דאַ וויל־דער

ר ש "י

יד (ז) ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי שניים כמו שכתב בדברי הימים (כ' כ"ה י"ו) וכשוב למלחמה מהכות את תרוס ויפלח ויביאו את תלמי בני שעי' להם ויעתרה להם והוכיחו הנביא ותאר לו (דברי הימים ב' כ"ה י"ז) ידעתי כי יעץ ה' תלהיך להשחיתך ומה היתה העלה שהשיאו להתגרות במלך ישראל: (ח) אז שלח אמציה מלאכים וגו' נתראה פנים. במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. שכם בן חמור: שלח אל הארז. יעקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב נאו על החללים אף כאן לתת בת להתחתן אלי ומשל בזיון הוא שהיתהו לחוח ואת עלמו לארז: ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו'. ולפי שהתגאית אף לתת

באור

העמים אמרו שהוא שם עלם פרטי לעיר (עיין ספר המלים לחכם בשעניום) ואין הכרע להבדילם מן המקרא רק שאין כאן המקום לחקור בזה, אולם יהיה איך שיהיה אין זה שלא מדברה הנזכר בישעי' (ט"ז ז') כי שם ממואב ולא מלדום ידבר כאשר יבין כל מעיין בהשקפה ראשונה. יקתאל, אחרי שלכד את האכולה שינה את שמה על ענין ידוע אצלם (רד"ק), ומצינו גם שם עיר יקתאל בנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"א), ואולי הוא מן יקסת ונפלה הסי"ן ולו יקסת עמים (נחלות מ"ט י'), ליקסת שם (משלי ל' י"ז) שענינו כדעת רש"י והרחב"ע קנילה, (ומה שכתב הרחב"ע בפרשת ויחי ומלת יקסת כמו ליקסת שם והיו"ד תשמש לעתיד ע"כ כוונתו שפרשו קסת וכאן היו"ד לעתיד כי הוא פעל ובליקסת שם היו"ד למשקל ע"מ יכסר והוא שם וסר נזה תלונת הרב המנחר (עיין שם), ויקרא שמה כן ע"פ שנחשפו שם עם ה' חיל גדול עד מאוד אלף נחור כנזכר בד"הי (שם כ"ה ה'), אז כדעת הרד"ק שענינו השמעת וקיבול המלוה כהורחתו בענבית כמ"ש ר' יונה (עיין שרשים שרש יקה וספר המלים לחכם בשעניום) ויקראו כן לפי שהיתה להם התשועה בעבור שהיו נכנעים לאל. והחכם בשעניום נחר יקתאל כמו מתנת אל (עיין ערך יקתאל). (ח) אז שלח, בד"הי מבואר כי מלחמת אלום היתה סבה כי נהפכו למלכיהו ויהואש לאויבים. נתראה פנים. ונעמדה יחדיו זה לעומת זה למלחמה וכמו שיאמר בל"ם (ריח שטריקע ביעטען). (ט) החוח אשר בלבנון, דימה את עלמו לארז בלבנון ואת למליהו לחוח, וירלה לו שהיה זה משל

חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס
אֶת־הַחוֹחַ: (י) הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־
אֱדוֹם וְנִשָּׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וְשֶׁב
בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה תִתְגָּרֶה בְּרָעָה
וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ:
(יא) וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל
יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ
פָּנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה:
(יב) וַיִּנָּגֵף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאָהָלָו: (יג) וְאֶת
אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ
בֶּן־אֲחַזְיָהוּ תָּפַשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ
יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַם
בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה
אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה: (יד) וְלָקַח

דעם פֿעלדעם אִבּיר אים לבנון
צאָג פֿאָראיבּער, אונד צער-
טראָט דען דאָרנשטרויך. —
(י) רוא האַסט אדום נעשלאַ-
גען, דעסהאַלב ביזט דוא
איבערמיטהיג; — כלייב אין
עהרען, אונד זיטצע רוהיג צו
הייז. וואַרום ווילסט דוא
דאַז אונגליק אויפֿרייצען? דוא
מעכטעסט פֿאַללען, דוא אונד
יהודה מיט דיר. (יא) אַבּער
אמציה נאַכ קיין נעהאָר. אונד
יואש קעניג פֿאָן ישראל צאָג
הערַאן; זיא זאַהען אײנאַנדער
פֿאָן אַנגעזיכט (קעמפֿטען מיט
מיינאַנדער), ער אונד אמציה
קעניג פֿאָן יהודה, בייא בית
שמש, דאַז צו יהודה געהאָרט.
(יב) יהודה וואורדע געשלא-
גען פֿאָן ישראל, אונד יע-
דער פֿלאָה אין זיין צעלט.
(יג) אמציהו דען קעניג פֿאָן
יהודה, זאָהן דעם יואש זאָה-
נעם אחזיה', נאַהם יהואש
קעניג פֿאָן ישראל אין בית
שמש געפֿאַנגען, דאן קאַם
ער נאַך ירושלים, אונד רים
דיא מויער ירושלים'ס פֿאָם

לאהליו קרי. ויבא קרי אח

טהאָרע אפרים ביז צום ווינקעלטהאָרע ניעדער, פֿיערהונדערט עללען ווייט. (יד) דאַן נאַהם

ער

באור

קדמוני נפי העם ולכן לא את לנו לחס גם המלמר תנה לת בתך לינו מסנים עם הנמצל כי עקר הכוונה רק על ותעבר מית הבדם (ועיין פירוש רש"י). (י) הכבד, הנפעל במקום התפעל כלומר תן נכוד לעלמך וצג בניתך כי לא יהיה תפלרתך על הדרך הזה. ולמה תתגרה, כמו אל תתגרו בם (דברים ב' ה') כלומר למה תתגר עם הרעה שהוא נגד פניך להלחם עמי. (יא) בבית שמש, הרלב"ג למר מרוב בטחון ויחם לנגח מלך יהודה הלך להלחם בלרלו ע"כ. ולי נרלה כי עוד היו בחרן יהודה לוחם מלה לוחם לוחם גבור חיל לחבר שבר מלך יהודה מישרלל והכדילם על פי מלית הנגיח ולחבר פשטו בגדוד על ערי יהודה כמפורש בדה"י שם, והלך יהואש ולחם לוחם למחנם לחת ונלחם עמהם במלך יהודה בבית שמש. (יב) וינגף יהודה, לפי שהרו מלחרי ה' כמפורש בל"ה. (יג) ויפרץ, למען תחזל מהיות עוד עיר בלורה. שער הפנה, לפי שהיה שם פינת המומה בל"ק, וכן תרגם יונתן

תרעא

אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בֵּית־יְהוָה
וּבְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי
הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה׃
(טו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם
אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (טז) וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ
יָרָבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (יז) וַיְחִי
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה
אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
(יח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־
הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (יט) וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו

קשר

ער אללעם נאלד אונד זילנ׳ער,
אללע געזעסע דיא זיך פֿאר־
פֿאנדען אים טעמפעל דעם
עוויגען אונד אין דען שאטצ־
קאמערן דעם קעניגל׳ען
פֿאללאסטעם אונד אללע ג׳יי־
סעלקנאבען, אונד קעהרטע
נאך שמרון צוריק. (טו) דיא
וויי׳טער געשי׳כטע דעס
יהואש, וואס ער געטהאן,
זיין העלדענמוטה, אונד וויא
ער דען קריעג געפֿיהרט מיט
אמציה, דעם קעניגע פֿאן
יהודה, איזט אויפֿגעצי׳כנעט
אים בוכ׳ע דער ט׳אגסבעניי־
בענהייטען דער קעניגע פֿאן
ישראל. (טז) דהואש לענטע
זיך צו זיינען פֿאטערן, וואַרד
בעגראבען אין שמרון בייא דען
קעניגען פֿאן ישראל, אונד
זיין זאהן ירבעם וואַרד קעניג
אנשטאטט זיינער. (יז) אמציהו
זאהן דעם יואש, קעניג פֿאן
יהודה, לעבטע נאך דעם טא־
דע דעם יהואש זאהנעם פֿאן
יהואחז, קעניגם אין ישׂ׳אל,
נאך פֿינפֿצעהן יאהרע. (יח) דיא
וויי׳טערע געשי׳כטע דעס
אמציהו איזט אויפֿגעצי׳כנעט
אים בוכ׳ע דער טאגסבעניי־
בענהייטען דער קעניגע פֿאן יהודה. (יט) איינע פֿערשוואָ־

רונג

רש׳י

ירמסוך גדודי מילותי: (יד) ואת בני התערובות. בני השרים שהיו נותנים בנית המלך לערבון שלא ימרדו בו וכן תירגם יונתן בני רבניו: (ז) ויתי למליהו וגו׳. כל ימים שעזרם שנה מלך עוזיה בנו בחייו שכן כתוב (בדברי הימים ב׳ כ״ה כ״ז) ומעת אשר סר למליהו מאחרי ה׳: (יט) ויקשרו עליו וגו׳. ממשמעו מה תלמר הנניח כי יען ה׳ להשמיך: וינס לכישה.

באור

מרעל זויתך. (יד) ביה ה׳, כמו בנית ה׳. בני התערבות, הם ילידי השרים שהיו ערבון בי׳ המלך כדי שלא ימרדו בו אחיותיהם (הרד״ק), והנה נתבר לנד יהואש את יהואלים השלים עם למליה ולזה יצב למליה על כסא דוד גם אחרי מות יהואש בנוכר. (יט) ויקשרו, ובדה״י נאמר (כה כ״ז) ומעת סר למליהו מאחרי ה׳ ויקשרו עליו קשר בירושלים וגומר, וירמה כי

רונג מאַטען זיא ווידער איהן אין ירושלים. דאַ פֿלאָה ער נאַך לכיש; אַבער מאַן שיקטע היינטער איהם הער נאַך לכיש, אונד טערטעטע איהן דאַ= זעלבסט. (כ) דאַן טרונען זיא איהן אויף ראָסען הינוג, אונד בעגרובען איהן אין ירושלים בייא זיינען פֿאָטערן אין דוד=שטאַדט. (כא) דאַ נאַנ= צע פֿאָלק פֿאָן יהודה נאַהם דען עזריהו, דער זעכצעהן יאַהרע אַלט ווַאר, אונד מאַכ= טע איהן צום קענינג אַנ= שטאַטט זיינעם פֿאָטערס אמציהו. (כב) דיעזער בעפֿע= סטינטע אילה, אונד בראַכטע עס אַן יהודה צוריק, (כמוֹר) נאַכדעם זיך דער קענינג צו זיי= נען פֿאָטערן געלענט האַטטע. (כג) אים פֿינפֿצעהנטען יאַהרע דעס אמציה זאָהנעס פֿאָן יואש קענינג פֿאָן יהודה, טראַט ירבעם זאָהן דעס יואש דיא רעגיערונג אַן אַלס קענינ פֿאָן ישראל אין שמרון, אונד וואַר עס איין אונד פֿיערציג יאַהרע,

כִּי אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַ͏ִם וַיִּנָּס לָכִישָׁה וַיְשַׁלְּחוּ אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ שָׁם: (כ) וַיִּשְׂאוּהוּ אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים וַיִּקָּבֵר בִּירוּשָׁלַ͏ִם עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד: (כא) וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ: (כב) הוּא בָּנָה אֶת־אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו: (כג) בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־ יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת

שנה

ער

ר ש "י

שם היה כל ט"ו שנה: (כב) לאחרי שכב המלך עם אבותיו. לאחרי מות אמציה לכיו מכלן לחה למד שמלך עוזיה בימי לביו ומ"מ לא נתנה לילת בידו עד לאחר מות לביו שאם לא מלך בחיי לביו למה לו לומר לאחרי שכב המלך עם אבותיו ובשלחה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים לפי לינך מאמר ט"ו שנים הללו שנמנים לאמציה ולעוזיה תמלך שעמד לרבע מאות

ועשרים

באור

מעת לצאר סר מאחרי ה' הה נאצר שב מהבות את לדוס בנוצר שם כבר החלו ענדיו להמחיק סוד על הקצר ולך לאר ימים רבים היה בידם להוליך מחשבותם מבח אל הפועל. (כ) בעיר דוד, ובד"י לומר בעיר יהודה. (בא) את עזריהו, בד"י נקרא המלך הזה תמיד בשם עזיהו וירלה בי שמו היה עזריה על דרך נרכה שיהיה ה' בעזרתו ולאר לאצר לאשן מלאמותיו והבליח בכל לאצר יפבה בוצר בד"י הסב את שמו עזיהו כי ה' נתן לו עוז ותעלומות. (כב) את אילה, לילת היתה בתוך לדוס בוצר בחורה (בבריס ב' ז') וכן בד"י (ב' ח' י"ז), והבוין כמו שפירש הרד"ק שעד עתה היתה לילת עיר פרולה אין חומה וכל הקודם זכה בה פעם היתה בידי לדוס ופעם החזיקו בה ישראל ועתה בוצה לוחה עזריהו לעיר בצורה ועי"ז הסיבה ליהודה לכל הימים. אחרי שכב המלך, לדעתי הענין כי מיד לאחרי מות לביו התחזק לבבות עבי מבצר ובבה תחלה קילת על מיבר לדוס לאצר קרבו לקחת בקמחם

מבני

שָׁנָה: (כד) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל:
(כה) הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל
מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה
כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי
הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר: (כו) כִּי־
רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מָרָה
מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב
וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל: (כז) וְלֹא־דִבֶּר
יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד

ירבעם

תרגום אשכנזי קנו

(כד) ער טהאט, וואס דעם עוועגען פיספעללינג וואר, ליעס ניכט נאך פאן דען זינדען דעס ירבעם זאהנעס פאן נבט, דער ישראל פערפיהרטע. (כה) ער שטעללטע דיא גרענצע פאן ישראל ווידער הער, פאן דעם פאססע חמת ביז אן דאס מעער דער ערבעה, נאך דעם וואָרטע דעס עוועגען, דאס ער אויסגעשפראכען האט דורך זיינען דינער יונה זאהן דעם אמתי, דען פראפעטען אוים גת חפר; (כו) דען דער עוועג זאה דיא נאטה ישראל'ס, דאס זיא זעהר דריקקענד וואר; דאס ניכטס פערשלאסענעס אונד ניכטס פערוואהרטעס מעהר דא וואר, דאס אלזא קיין העלפער וואר אין ישראל, (כז) דאראום שפראך עס דער עוועג ניכט אוים, דאס דער נאמע ישראל אונטער דעם הימעל גאנץ פערטילגט ווערדע, זאנדערן ער האלף איהנען

ר ש "י

ועתריס וחמס: (כה) הוא הזיע. מיד מלכי ארם: יונה בן אמתי, הוא שמשח את יהוא שאמר לו בני רניעים ישבו לך. אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר ה' אל יונה שנית (יונה ג' א') ולא שליחות לפי שתנא נבוד הבן ולא תנא בניד האב והוקשה להם זה המקרא ותרגומו כדבר ה' אשר דבר ביד יונה לנינוה ונהפנה גזרת רעה לטובה כך נהפך ליושראל בימי ירבעם בן יואש מרעה שהיו בה אבר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ועכשיו נהפך להם לטובה: (כו) מורה מאד. מיבר מאד קונטריאו"ס בלע"ז כמו אבר ימרה את פיך ממרים הייתם ותהיין מרת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרים מורה מאד יכול מאד לשון ירה ביס:

באור

מבני יהודה אבר הכס בימי אמליהו, והזכיר זה הכתוב לקורות כי הי' עזרי' מיס גבור חיל והתאמן להריס קיר ישראל וכן מפורש בד"הי שבנה ערים בגורות ומגדלים בירושלים ובמדבר והרבה לעשות חיל. (כו) מרה מאוד, יש דעות מלוקות בשאר המלה הזאת יש אומרים שהוא מענין מרירות (ביטטערע ליידען) ויש פותרים מענין ירה ביס (גיעדעדגעטטילט) לו נענין התמורה והחלוף וכן אבר ימרה את פיך (יהושע א' י"ח) והורחבו שיהיה לו דעה אחרת ויתורגם (דער חוואוועלונג, דער עמפערונג פרייז גענומען), וכלס עולים בקנה אחד בהורדת העלמית. (כז) ולא דבר, כפי טבע הלשון הי' ראוי לאמור ולא אמר ה' כנודע לכל מבקיאי בלשון ענרית, אבל הוא מוסב על דבר ה' אבר דבר ביד עבדו וגומר לדבר אך טוב ליושראל ולא דבר למחות וגומר.

יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ׃ (כא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
אֲשֶׁר־נִלְחָם וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת־
דַּמֶּשֶׂק וְאֶת־חֲמָת לִיהוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כב) וַיִּשְׁכַּב יָרָבְעָם עִם־אֲבֹתָיו
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ זְכַרְיָה
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

טו (א) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה
לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
עֲזַרְיָה בֶּן־אֲמַצְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ג) בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה
בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָהוּ

איהנען דורך ירבעם, דען זאָהן
דעם יואש. (כא) דיא ווייטערע געשיכטע ירבעם'ס,
אללעם וואס ער געטהאן, אונד
זיין העלדענטוטה, וואָמיט ער
קריעג פֿיהרטע, אונד דמשק
אונד חמת פֿאָן יהודה אן ישראל
וויעדערבראַכטע, איזט אויפֿ-
געשריבענעט אים בוכע דער
טאַגסבעגעבענהיטען
דער קעניגע פֿאָן ישׂראל.
(כב) ירבעם לענטע זיך צו ווי-
נען פֿאָטערן דען קעניגען פֿאָן
ישראל, אונד זיין זאָהן זכריה
וואַרד קעניג אנשטאַטט זיי-
נער.

טו (א) אים זיעבצן אונד
צוואַנציגסטען רע-
גיערונגסיאָהרע דעם ירבעם,
דעם קאָניגם אין ישראל, טראַט
עזריה, זאָהן דעם אמציה,
דיא רעגיערונג אַן, אַלס קאָ-
ניג פֿאָן יהודה. (ב) זעכצעהן
יאָהרע וואַר ער אַלט אַלס ער
דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד
צוויי אונד פֿינפֿציג יאָהרע וואַר ער קאָניג אין ישראל. זיינער מוטטער נאַמע וואַר,
מירושלם יכליהו

ר ש ״ י

טו (א) נשנת עשרים ושנע שנה לירבעם וגו'. לפשר לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפרשתי בסמוך אלא מה תלמוד לומר בשנת עשרים ושנע לירבעם מלך

ב א ו ר

טו (א) בשנת עשרים ושבע, גם זה אחד מהשנויות רבות בזה הספר אשר לא ידע איך
ערכו, שהרי ירבעם מלך בשנת חמש עשרה לאמציהו כנזכר לעיל, ואמציהו מלך כ״ט
שנים, ולי״כ נשארו מחמלת מלכות ירבעם עד מות אמציהו רק י״ד שנים? ולא מלאתי מענה
נכונה בהתר הספק הזה, כי דעת נעל סדר עולם (עיין רש״י), כנר שתרו המפרשים והוכיחו
בראיות נכונות שאין לו רמז וסמך כלל במקרא לומר שמלך עזריהו בחיי אביו שנה אחת ואף
כי י״ד שנים נדעת נעל ס״ע (עיין רד״ק ורלב״ג); גולם גם פירושם לא יספיק כלל להולך
תמים בדרכי המקראות, כי המה גזרו לומר, כי מה שנא בשנת שנע ועשרים לירבעם,
הכוונה בהיפך כי מחשר מלך עזריהו נשאר עוד לימי מלכות ירבעם כ״ז שנים כי עזריהו מלך
בשנת י״ד לירבעם כאשר אמרנו, וירבעם מלך מ״ח שנים כנזכר לעיל, ולי״כ נשארו מחמלת
מלכות עזריהו עד סוף מלכות ירבעם כ״ז שנים; גולם היה לפרש מלאני בכל המקרא חצנין
זה? לכן לנכי לפמור לת הדרך לשר הורה לנו לני המנזרים רש״י, לומר על שנר לא

מִירוּשָׁלָ‍ִם: (ג) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ
אָבִיו: (ד) רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת: (ה) וַיְנַגֵּע יְהוָה אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצֹרָע עַד־יוֹם מוֹתוֹ
וַיֵּשֶׁב בְּבֵית הַחָפְשִׁית וְיוֹתָם בֶּן־
הַמֶּלֶךְ עַל־הַבַּיִת שֹׁפֵט אֶת־עַם
הָאָרֶץ: (ו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי עֲזַרְיָהוּ
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: (ז) וַיִּשְׁכַּב עֲזַרְיָהוּ
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו: (ח) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה

שנה

תרגום אשכנזי קנז

יכליהו אויס ירושלים. (ג) ער טהאט אס דעם עווינען רעכט ווער, גאיך זאָ ווי אס זיין פאַטער אמציה געטהאן. (ד) נור ווארדען דיא אָפּפֿער־האהען ניכט אבגעשאפֿט. דאז פֿאָלק אָפּפֿערט אונד רייכערט נאָך אויף דיעזען האהען. (ה) דער עווינע שטראַפֿט דען קאָניג, דאס ער אויסזעטצינג ווער ביז אן זיינעם שטערבע־טאַגע, ער ווסטע אים קראַנקעהויז ואהנען, אינדעם דער קאָניגסזאָהן יותם, אלס אויפֿועהער דעם פֿאַלאַס־טעס, דער ריכטער דעם לאַנד־פֿאָלקעס ווער. (ו) דיא ווי־טערע געשיכטע דעם עזריה, אונד אַללעם וואס ער גטהאן, איזט אויפֿגעצייכנעט אים בו־כע דער טאַגסכרעבענהייטען דער קאָניגע פֿאָן יהודה. (ז) עזריה לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, מאן בעגרוב איהן ביים זיינען פֿאָטערן אין דור־שטאַדט אונד זיין זאָהן יותם ווארד קאָניג אנשטאַטט זיינער. (ח) אים אכט אונד דריסיגסטען רעניערונגסיאהרע דעם

ר ש י

עזריה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שניתוגע נשות טצרים ושנע למלכותו: (ה) ויגע ה' את המלך. מפורש בדברי הימים שנגעו להיכל להקטיר על המזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דתת אמר במחיים חפשי בישראלמי: (ח) בשנת שלשים ושמונה שנה

באור

ידע בל ידעתי. (ג) אמציהו אביו, כי גם עזריהו הפך לבו בסוף ימיו למרות פי עליון, כי קנא למזבח להקטיר ולבן נגעהו ה' כמפורש בד"הי (כ' פרשה כ"ו) ועיין מ"ש בפרשה הקודמת פסוק ג'. (ה) בבית החפשית, הרד"ק בשרשים אמר נקרא כן בעבור התבודדו שם בני אדם ובאלו חפשי מחברתם, ופירש] גו ר' יונה פירוש אחר בית קטן בלשון ערבי קורין חפשי, ולדעת ר"י הסכים החכם בעל העתיק קרא בלשון אשתעי, ואמר שבן בלשון סורי קורין למבן החלמנות בשם הזה כי הורחתו בית לבל ועבב (טרזיז בהוזי), ואולי בהלף שי"ן שמאליה בימנית והוא מן חפס (זוכען, דאהער חויך: פֿערבערגען) כמו חפס מחפס (תהלים ס"ד ז'), התחפס ונוח (מ"ח כ"ג ל'), וכן נאמר ונקוס נעשים יחפס יחדם (משלי כ"ח י"ג), ונמקים אחר נקוס נעשים יסתר יחדם (שם כ"ח כ"ח); ונפי אחר נחנתי נהמעמר לכפר נרחבות על פסוק כי אחד אל בני

אנל

שָׁנָה לַעֲזַרְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
זְכַרְיָהוּ בֶּן־יָרָבְעָם עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים: (ט) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָיו לֹא סָר מֵחַטֹּאות יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל:
(י) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו שַׁלֻּם בֶּן־יָבֵשׁ וַיַּכֵּהוּ
קִבְלְעָם וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו:
(יא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי זְכַרְיָהוּ הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (יב) הִוא דְּבַר־
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־יֵהוּא לֵאמֹר
בָּנִי רְבִיעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל וַיְהִי־כֵן: (יג) שַׁלֻּם בֶּן־
יָבֵשׁ מָלַךְ בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע
שָׁנָה לְעֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ

ירח

דעם עזריה, דעם קאניגם פֿאן יהודה, טראַט זכריהו, זאהן ירבעם, דיא רעניערונג איבער ישראל צו שמרון אן, דיא זעקס מאנאטהע וועהרטע. (ט) ער טהאַט וואס דעם עווינען מיספֿעללינ וואר, וויא עס זיינע פֿאטער געטהאַן, ער ליעס ניכט אַב, פֿאן דען זינדען דעם ירבעם, דעם זאהנעס פֿאן נבט, דער ישראל פֿערפֿיהרט האַטטע. (י) דאַ עטפֿארטע זיך ווידער איהן שלום דער זאהן דעם יבש, שלוג איהן אין געגענוואַרט דעם פֿאלקעס צו טאָדע, אונד וואַרד קאניג אַנשטאַטט זיינער. (יא) דיא וויטערע געשיכטע דעם זכריהו איזט אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער מאַנעסבעגעבענהייטען דער קאניגע פֿאן ישראל. (יב) דיעס וואר דער שפרוך דעם עווינען, דען ער אויסגעשפראַכען איבער יהוא וויא פֿאלגט: אַך דיא זאהנע דעס פֿיערטען גליעדעס זאללען נאַך דיר זיצען אויף דעם טהראָנע ישראל׳ס. אונד עס געשאַה אויך אַלזא. (יג) שלום, דער זאהן דעם יבש, טראַט דיא רעניערונג אַן, אים נין אונד דרייסיגסטען רעגיערונגס יאהר דעס עויה, דעס קאניגם פֿאן יהודה, אונד וואַר אין

ר ש "י

לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו. לפי מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יותם מלך ישראל ס"ו שנה נחיי למליה לחביו שהם לפי עמד עד שמת לחביו מלך שלפי עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יותם וירבעם מלך תרבעים ותחת מלך שמת ירבעם בשנת עשרים ושנע לעזיה והפיך הוא לומר בשנת שלשים ושמנה שלפי על כרחך עזיה וירבעם מלכו בתחת שלפי שירבעם מלך בחיי לחביו יהואש ג' שנים לפני הוא לומר וירבעם ישב על כסאו שישב כנר ועזיה עמד משמת יותם ומלך ירבעם מלבות שלימה. ובסדר עולם רחיתי שירבעם מלך בחיי לחביו שנה וחיני יודע מה שינוי הספרים הוא שחיני יכול ליישב בשנת שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה שלפי בענין זה: (י) ויכהו קבל עם. ומחהו קדם עמם לעיני העם: (יב) ויהי כן. לפי שהיתה בדתי מלכותו לימשך כל פי שלפי לקיים דבר מלך שנאמר כן יהיה דברי שפי יצא מפי וגומר

ב א ו ר

מגל שמולה (בראשית ל"ז ל"ה) ע"ב, יש כתן לפרש שנקרא כן ע"ש יפוי הלשון בהיפך הכוונה והוא בית העלור כי המלורע סגור שם. (י) קבל, נגד העם, כמו מקבילות הללוות (שמות

יָרַח־יָמִים בְּשֹׁמְרוֹן: (יד) וַיַּעַל מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי מִתִּרְצָה וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־שַׁלֻּם בֶּן־יָבֵשׁ בְּשֹׁמְרוֹן וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: (טו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי שַׁלֻּם וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (טז) אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִתִּרְצָה כִּי לֹא פָתַח וַיַּךְ אֶת כָּל־הָהָרוֹתֶיהָ בָּקָּע: (יז) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי עַל־ יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים בְּשֹׁמְרוֹן:

ויעש

איינעז מאנאטה קאניג אין שמרון. (יד) דא ערהאב זיך מנחם, דער זאהן דעם גדי אויס תרצה, קאם נאך שמרון, פיעל שלום רעז זאהן דעם יבש, אין שמרון אז, טאדטעטע איהן אונד וואר קאניג אנשטאטט זיינער. (טו) דיא ווייטערע געשיכטע דעם שלום אונד דיא פערשווערונג וועלכע ער נעמאכט, אוט אויפנעצייכנעט אים בוכע דער מאכגעסבענעבענהייטען דער קאניגין פאן ישראל. (טז) מנחם שלוג דאמאהלם דיא שטאדט תפסח, אללעם וואס דארין וואר אונד איהר נרענצגעביעטה ביז תרצה. מאן וואללטע זיא איהם ניכט אופפנען, דארום שלוג ער זיא, זעלבסט אללען שיואנגערן דאעלבסט ליעם ער רעז לייב אויפשליצען. (יז) אים ניין אונד דריי=

סינסטען רעגיערונגסיאהרע דעם עזריה, דעם קאניגם פאן יהודה, טראט מנחם, דער זאהן דעם גדי, דיא רעגיערונג איבער ישראל אן, זיא וועהרטע צעהן יאהרע אין שמרון

ר ש " י

(יזעיה ל"ה י"ח): (טו) כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה. את הנשים ההרות שנה נקע:

טליטו

ב א ו ר

כ"ו ה'). (טו) תפסח, עיין מ"ש לעיל (מ"ח ה' ד'); לולם אם יהי' זאת תפסח הנזכרת אם שפיתה מענר הנהר המגניל קלה גדול ממצלת שלמה, איך יולדק לומר שהכה העיר הזאת מחרלה? הלא תרלה היתה כפי הנראה בחמלע ארץ ישראל, ולזה הוכנה למקום מקדם מלך מימות ירבעם בן נבט עד עתרי, ולכן יותר נראה דעת קלת חכמי העמים שזה תפסח אחרת והיתה בח"י וגבוליה הגיעו עד סמוך לתרלה, ובאשר לכך מנחם המלוכה על ישראל, העיר תפסח וסביבותיה לא סרו למשמעתו, וע"ז אמר הכאתו לז הכה (כלומר מיד בשנתו על כסאו) הכה את תפסח וגומר. ואת גבוליה מהרצה, עד תפסח, וגבוליה ענינו כל המחוזות שהיו בגבולה כמו בכל גבול מלרים (שמות י' י"ד) ובזה יתפרש המקרא מבלי לחוץ. כי לא פתח, הפותח, לו ענינו כמו שפירש רש"י שר העיר, ומוסב על כל העירים שהיו בגבול תפסח ולא השלימו עמו, ובח בלשון יחיד על כל אחד ואחד כדרך המקראות, ומלת כי תשמש במקום אשר. וכן, כל עיר ועיר הכה כאשר פירשנו. ההרותיה, בשתי ידיעות במו בתוך ההבלי (כל"ק).

(יח) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא־
סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל־
יָמָיו: (יט) בָּא פּוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף
כִּכַּר־כֶּסֶף לִהְיוֹת יָדוֹ אִתּוֹ
לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ: (כ) וַיֹּצֵא
מְנַחֵם אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל לָתֵת לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים כֶּסֶף
לְאִישׁ אֶחָד וַיָּשָׁב מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וְלֹא־עָמַד שָׁם בָּאָרֶץ: (כא) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי מְנַחֵם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (כב) וַיִּשְׁכַּב
מְנַחֵם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ פְּקַחְיָה
בְנוֹ תַּחְתָּיו: (כג) בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים
לְ שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
פְּקַחְיָה בֶּן־מְנַחֵם עַל־יִשְׂרָאֵל

בשמרון

תרגום אשכנזי

שמרון. (יח) ער טהאט וואס
דעם עווינען מיספֿעלליג וואר,
אונרל עס ניכט אַב פֿאָן דען
זינדען דעם ירבעם, זאָהנעס
פֿאָן נכט, דער ישראל פֿער-
פֿיהרט האַטטע, דורך זיינע
נאַנצע לעבענספּיט. (יט) דאַ
קאַם פּול, דער קאָנינ פֿאָן
אשור, אינם לאַנד, אינד
מנחם גאַב איהם טויזענד כבר
זילבערס, דאַמיט דעספֿען
מאַכט איהן אונטערשטיצע,
דיא רעגיערונג אין זיינער
האַנד בעהויפֿטען צו קאָננען.
(כ) מנחם לענטע ישראל דיע-
זע זילבערשטייער אויף, אונד
צוואר דען טאַפֿפֿערסטען דעם
העערעם, וועלכע דעם קאָ-
ניגע פֿאָן אשור פֿינפֿציג שקל
סיר יעדען מאַן צו ענטריכטען
האַטטען. נון קעהרטע דער
קאָניג פֿאָן אשור צוריק, אונד
בליעב ניכט מעהר אים לאַנ-
דע. (כא) דיא ווייטערע גע-
שיכטע דעם מנחם אונד אַל-
לעם וואַס ער גטטהאַן, איזט
אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער
טאַגעס בענבענהיימען
דער קאָניגע פֿאָן ישראל.
(כב) מנחם לענטע זיך צו זיינען
פֿאָטערן אונד זין זאָהן פקחיה
וואַרד קאָניג אַנשטאַטט זיינער. (כג) אים פֿינפֿציגסטען רעגיערונגס־אַהרע דעם עוריה,
דעם קאָניגם פֿאָן יהודה, טראַט פקחיה, דער זאָהן דעם מנחם, דיא רעגיערונג איבער
ישראל

באור

(יט) בא, נעדר וי"ו הקיבור כי שעורו וכח. להחויק המלכה, מזה נראה שלח היתה עוד המלוכה נכונה בידו והיו לו עוזרין, וחולי קרח בענור זאת לעזור לעזרתו ועל כיו בא פול נאמרן, וזה מסכים למה שכתבתי לעיל על תפסח. (ב) על כל גבורי החיל, מה הכוונה בפסוט על מנחי הכתח יהי' זה נגד כל חקי עם ועם שלח ימלט הגבור מבר ילחם מלחמות חוכו מהמם ולח כי יתן סך עלוס כזה; מולם לפי דרכי יהי' הענין רק על לותם מנחי הכתח מבר כיו מן הקמים עליו ומבר הכניעם נעזר מלך מבור, ויהי' גבורי החיל הפליטים ומחבי הכתח

הבי

בְּשֹׁמְרוֹן שְׁנָתָיִם: (כג) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל: (כד) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ שָׁלִישׁוֹ וַיַּכֵּהוּ בְשֹׁמְרוֹן בְּאַרְמון בֵּית־ המֶּלֶךְ אֶת־ אַרְגֹּב וְאֶת־הָאַרְיֵה וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי הַגִּלְעָדִים וַיְמִתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: (כה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי פֶּקַחְיָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (כו) בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פֶּקַח בֶּן־ רְמַלְיָהוּ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן

חמלך קכי עשרים

ישראל צו שמרון אן, דיא צוויי יאהרע וועהרטע. (כד) ער טהאט וואס דעם עווי־ גען מיסעללינג וואר, אונד ליעס ניכט אב פאן דען זינדען דעס ירבעם וואהנעם פאן נבט, דער ישראל פערפיהרט האט. (כה) דא עמפאורטע זיך פקח דער זאהן דעס רמליה, זיין הויפטמאן, ווירער איהן, פיעל איהן צו שמרון אן, אין דער בורג דעס קאניגליכן פאללאסטעס, מיט ארגב אונד אריה, אונד נאך פינף־ציג מענערן פאן דען זאהנען גלעד'ס; ער טאדטעטע איהן אונד וואהרד קאניג אנשטאטט זיינער. (כו) דיא ווייטערע נע־ שיכטע דעס פקחיה אונד אל־ לעס וואס ער גטטהאן, איזט אייפגעצייכנעט אין דעם ביכע דער טאגעסבענעבענהייטען דער קאניגע פאן ישרא. (כז) אים צוויי אונד פינפציגסטען רע־ גיערונגסיאהרע דעס עזריה, קאניגס פאן יהורה, טראט פקח, דער זאהן דעס רמליהו דיא רעגיערונג איבער ישראל

אן

ר ש " י

(כה) עליו. גנוב שלו: את ארגב ואת האריה. כל ארגוב לשון פלטין המצוין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין המצוין לאלכות: בארמון הגדול אצר אצל הארגוב: ואת האריה. יש לומר שהיה אריה של זהב עומד בקומו ארמון:

נצנת

באור

ושרי החיל. (כה) בארמון, הרל"ק נצרצים לאצר שהוא מצרף כוס ונקרא כן הבית הגדול והחזק (עיין ארס ורוס), וזה מכניס למה שאמרנו מענין מאקלי ופעלי מסריס ונחים, ונעלי המלכים פתרו שהוא מה שנקרא עוד עתה בלשון ישמעאל (התרעם), ועיקר פורחתו בית הנשים, וגם החכם בעזעניות נטה לדעת הזאת, ונלחת מלחמו המלה הזאת גם בעברית בה"ן והשלכתה ההרמונה (עמוס ד' ג') ופי' הרל"ק שם שהוא כמו ארמון; ונראה לפרש שם על בית הנשים ממש, כי נאצר ופרלים תלחמה תמה נגלה והשלכתה ההרמונה, והכוונה שההרמון יהי' פרוץ ויצליך לותם מן ההרמון. את ארגב, הנמון בדעת הרל"ק כי ארגב הוא שם עלם פרטי, ולכן בא בלא ידיעה, לך האריה הוא שם תואר, ונקרא לים גבור בן על כמו כי רב, ולכן בא בה"ן הדעת [ולל"ק גם האריה הוא שם עלם פרטי, כי בל"הי יש כמה שמות חנשים

בה"ן

עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ (כח) וַיַּעַשׂ פֶּקַח
בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִן־חַטֹּאות
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (כט) בִּימֵי פֶקַח
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בָּא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר
מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־
אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֶת־יָנוֹחַ וְאֶת־
קֶדֶשׁ וְאֶת־חָצוֹר וְאֶת־הַגִּלְעָד
וְאֶת־הַגָּלִילָה כֹּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי
וַיַּגְלֵם אַשּׁוּרָה׃ (ל) וַיִּקְשֹׁר־קֶשֶׁר
הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה עַל־פֶּקַח בֶּן־
רְמַלְיָהוּ וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיוֹתָם
בֶּן־עֻזִּיָּה׃ (לא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי פֶקַח
וְכֹל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (לב) בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְפֶקַח

אַן צו שמרון, דיא צוואַנציג
יאָהרע וועהרטע. (כח) ער
טהאָט וואָס דעם עוויגען מיס־
פֿעלליג וואָר, ליעס ניכט אַב
פֿאָן דען זינדען דעם ירבעם
זאָהנעס פֿאָן נבט, דער ישראל
פֿערפֿיהרט האָטטע. (כט) אין
דען טאָגען דעס פֿקח, קאָנינג
פֿאָן ישראל, קאָם תגלת
פלאסר, קאָניג פֿאָן אשור,
נאָהם (דיא בעווָהנער פֿאָן)
עיון, אבל, בית מעכה, ינוח,
קדש, הצור, גלעד,
גליל, אַללע פֿאָם לאַנדע
נפתלי, אינר ליעס ויא אוים־
וואַנדערן נאַך אשור. (ל) דאַ
מאַכטע הושע דער זאָהן דעס
אלה, אייניע פֿערשווָארונג ווי־
דער פקח. דען זאָהן דעס
רמליהו, פֿיעל איהן אַן, טאָד־
טעטע איהן, אונד ווָארד קאָ־
ניג אַנשטאַטט זיינער אים
צוואַנציגסטען יאָהרע (כמַך
דעס רעגיערונגסמַכטריטטע) דעס
יותם, דעס זאָהנעס פֿאָן
עזיהו. (לא) דיא ווייטערע גע־
שיכטע דעס פקח, אונד אַל־
לעס וואָס ער געטהאָן, איזט
אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער
טאָגעסבעגעבענהייטען דער קאָניגע פֿאָן ישראל. (לב) אים צווייטען! רעגיערונגסיאָהרע
דעס

נן

ר ש " י

(ל) בזמן עצרים ליותם. היה לו לומר בזמן תרגע לאחז שהרי כל ימי מלכות ליותם עם עצרם שנה חלק לפי שהיה לאחז רצה הכתוב למנותם ליותם בקצר ולא לאחז בחייו כך היא בסדר עולם:

נימים

ב א ו ר

נה"ל לפניהם, ולאחרי שהעניין מסופק הנחתיהו כלי תרגום. ד"המח]. (כט) בא תגלת פלאסר, לדעת הרלב"ג הוא הגלות הנזכר בד"הי (ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תגלת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ויביאם לחלח וחבור וגו', ולדעת הרד"ק בסוף ספר מלכים הי' זה גלות אחר, ואין פה המקום להאריך בזה.

(ל) עשרים, מתורגם ע"פ פירוש רש"י.

ככל

בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלָךְ
יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(לג) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְרוּשָׁא בַּת־
צָדוֹק׃ (לד) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה עֻזִּיָּהוּ אָבִיו
עָשָׂה׃ (לה) רַק הַבָּמוֹת לֹא סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־
יְהוָה הָעֶלְיוֹן׃ (לו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יוֹתָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (לז) בַּיָּמִים הָהֵם
הֵחֵל יְהוָה לְהַשְׁלִיחַ בִּיהוּדָה רְצִין
מֶלֶךְ אֲרָם וְאֶת פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ׃
(לח) וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו
וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

בישנת

תרגום אשכנזי קם

דעם פקח זאהנעם פאן
רמליהו, קאניגם פאן ישראל,
מראם יותם דער זאהן דעם
עזיהו, דיא רעניערונג אן,
אלם קאניג פאן יהודה.
(לג) פינף אונד צוואנציג יאה־
רע וואר ער אלט ביים רעגיע־
רונגסאנטריטט אונד זעכ־
צעהן יאהרע וואר ער קאניג
אין ירושלים. זיינער מוטטער
נאמע וואר ירושא, טאכטער
צדוקים. (לד) ער טהאט וואס
דעם עוויגען רעכט וואר, גאנץ
זא וויא זיין פאטער געהאנ־
דעלט, האנדעלטע אויך ער.
(לה) נור דיא אפפערהאהען
וואורדען ניכט אבגעשאפפט,
דאז פאלק אפפערטע אונד
רייכערטע נאך אויף דיעזען
האהען. ער וואר עס, דער
דאז אבערע טהאר אם טעמ־
פעל דעם עוויגען ערבויעטע.
(לו) דיא וויטערע געשיכטע
דעס יותם אונד אללעם וואס
ער געטהאן איזט אויפגעצייכ־
נעט אים בוכע דער טאגסבע־
געבענהייטען דער קאניגע פאן
יהודה. (לז) צו יענער צייט,
פינג דער עוויגע אן צום קריע־
גע ווידער יהודה צו רייטצען,
דען רצין, קאניג פאן ארם,

בישנת

אונד פקח, דען זאהן רמליהו. (לח) יותם לעגטע זיך צו זיינען פאטערן, ווארד בעגראבען
בייא זיינען פאטערן אין דער שטארט זיינעס פאטערס דוד, אונד זיין זאהן אחז ווארד קא־
ניג אנשטאטט זיינער.

ר ש "י

(לז) בימים ההם. בסוף ימיו של יותם: להשליח. לגרות:

ב א ו ר

(לד) ככל אשר עשה, כתן הכוונה שעשה ככל אשר עשה מכיו לטובה ולא לרעה, וכ"ה מפורש זה שנאמר שם (כ"ו ג') רק לא בא אל היכל ה'. (לו) בימים ההם, הרד"ק חמר אחר מות יותם, וכ"י ורד"ק פירשו בסוף ימיו של יותם, וכן משמעות פשטות הכתוב, אולם יען כי בד"הי (שם ו') ויתחזק יותם כי הכין דרכיו לפני ה' אלהיו, לזה רמה הרב שלא בא הרעה הזאת בימיו. להשליח, לעורר ולהגרות מותם למען יעברו בשלא ונמלחמה על יהודה.

טז (א) בִּשְׁנַת שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מָלַךְ
אָחָז בֶּן־יוֹתָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ
וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהָיו כְּדָוִד אָבִיו׃ (ג) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם אֶת־בְּנוֹ
הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ד) וַיִּזְבַּח וַיְקַטֵּר
בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ (ה) אָז יַעֲלֶה רְצִין
מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלִַם לַמִּלְחָמָה
וַיָּצֻרוּ עַל־אָחָז וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם׃
ש (ו) בָּעֵת הַהִיא הֵשִׁיב רְצִין מֶלֶךְ־
אֲרָם אֶת־אֵילַת לַאֲרָם וַיְנַשֵּׁל
אֶת־הַיְּהוּדִים מֵאֵילוֹת וַאֲרֹמִים
באו ואדומים קרי

טז (א) אים זיעבענצעהנטען
רעגיערונגם יאַהרע דעם
פקח, דעם זאהנעם פאָן
רמליהו, טראַט אחז רער
זאָהן דעם יותם, דיא רעגיע־
רונג אַן, אַלס קאָניג פאָן
יהודה. (ב) אחז וואַר צוואַנ־
ציג יאַהרע אַלט, אַלס ער
דיא רעגיערונג אַנט־אַט, אונד
זעכצעהן יאַהרע וואַר ער קא־
ניג אין ירושלים, ער טהאַט
ניכט זאָ וויא זיין פאַטער דוד,
וואַם רעכט וואַר אין דען אי־
גען דעם עוויגען זיינעם גאָט־
טעם. (ג) ער גינג אין דען
וועגען דער קאָניגע פאָן
ישראל, אויך פיהרטע ער זיי־
נען זאָהן דורכם פ״ע, נאַך
דען גרייעלטהאַטען דער פאָל־
קער, וועלכע דער עוויגע
פאָר דען קינדערן ישראל פע־
טריעבען האַטטע. (ד) ער
אָפפערטע אונר רייכערטע
אויף אַנהאָהען, אויף היגעלן,
אונר אינטער יעדעם גרינעג־
דען בוימע. (ה) נון צאָג רצין
דער קאָניג פאָן ארם, אונד
פקח דער זאָהן דעם רמליהו,
קאָניג פאָן ישראל, נעגען
ירושלים צו פעלדע, זיא בע־
לאָגערטען אחז קאָננטען אַבער
ניכטם ערקעמפען. (ו) רצין דער קאָניג פאָן ארם, כראַכטע צו יענער צייט, אילת
אַן ארם צוריק, יאַגטע דיא יהודים אוים אילות הינוועג, דיא אדומים אַבער קאַמען

נאַך

באור

טז (ה) או יעלה, לפעת רש״י ורד״ק שהכתי לעיל (ט״ו ל״ז) תהי׳ הענין כי בימי יותם
פשטו רק חילי ארם ויסרחל נחרן יהודה ועתה עלו לגור לירושלים. ולא יכלו
להלחם, לפ נאר הכתוב מליזהו סנה, והרל״ק נפירושו לס׳ ישעיה (ז׳ ח׳) אמר וז״ל לפ
שפני מוזק יהודה וירושלים שהרי הס פחדו שלפ יכבשו ירושלים שנאמר וינע לבבו ולבב עמו,
אלפ ולפ יכול (כי אס נפ רק ולפ יכ״ל ניחיד) כי לפ רצה החל לתת ירושלים כיד לויב כי
זכות היתה עומדת להס עדיין, כמו שאמר גס בימי חזקיהו למעני ולמען דוד עבדי, עד עת
נחה עתה ונחרבה ע״י נבוכדנצ׳ עכ״ל. (ו) את אילת, היא אילת אשר בנה עזריהו והשיבה למלכי יהוד׳
כנזכר למעלה: וינשל, ענינו הרעתקה ממקומו כמו ונפל גויס רבים מפניך. וארומים,

בָּאוּ אֵילַת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: (ז) וַיִּשְׁלַח אָחָז מַלְאָכִים
אֶל־תִּגְלַת פִּלֶאסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
לֵאמֹר עַבְדְּךָ וּבִנְךָ אֲנִי עֲלֵה
וְהוֹשִׁעֵנִי מִכַּף מֶלֶךְ־אֲרָם וּמִכַּף
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלָי:
(ח) וַיִּקַּח אָחָז אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה
וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח
לְמֶלֶךְ־אַשּׁוּר שֹׁחַד: (ט) וַיִּשְׁמַע
אֵלָיו מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ
אַשּׁוּר אֶל־דַּמֶּשֶׂק וַיִּתְפְּשֶׂהָ
וַיַּגְלֶהָ קִירָה וְאֶת־רְצִין הֵמִית:

נאך אילת אונד בעזעצט
טען זיך דאזעלבסט, ביז
אויף דען הייטיגען טאג.
(ז) דא שיקטע אחז באטהען
אן תגלת פלסר, קאניג פאן
אשור, אונד ליעם זאגען: איך
בין דיין דיענער אונד דיין
זאהן. קאם אונד רעטטע מיך
אוים דער געוואלט דעם קא-
ניגם פאן ארם, אונד אוים
דער געוואלט דעם קאניגם
פאן ישראל. דיא וידער
מיך זיך ערהעבען. (ח) דאזו
נאהם אחז דאז וילבער אונד
דאז גאלד, דאז זיך פארפאנד
אים טעמפעל דעם עוויגען
אונד אין דען פארראטהם-
קאממערן דעם קאניגליכען
פאללאסטעס, אונד שיקטע
עם דעם קאניג פאן אשור
צום געשענקע. (ט) דער קא-
אשור צאג געגען דמשק, עו-
נאך קיר, אונד טאדטעטע רצין.

וילך
דער

ר ש " י

טז (ט) ויגלה קירה. לת העם לחר נה הגלה למדינה שמה קיר:

באור

ולפי הקרי ולדומים יהיה הכוונה על בני לדוש, וזה לא כדברי הרד"ק שזהו לילת הנזכר בתורה (דברים ב' ח') בגבול לדום וכבת מן העתים לקחו ארם מידם ועתה החזירוה לאדום, או נאמר שהיתה ארצה מתון יושב לחרי לחר הגלתה יהודה ממנה וחזיקו האדומים בה, ולכן לא לחמר ויושב לדומים שם רק ולדומים נאו שנרחה שנאו מעצמם ולא בפקודת מלך ארם. (ט) ויגלה קירה, העם לחר נה הגלה לקיר וקיר הזה מאשור ושוא שאמר הנביא עמוס וגלו עם ארם קירה (רד"ק), והנה קיר הוא כמו קריה וענינו עיר בכלל לפי שלך בעיר היו הבתים מאבני קיר, ולזה היה קורחין לכל עיר גדולה רבתי עם בצם קיר כמו קיר מואב, קיר מרצת, ונודע הוא שבימים קדמוניים היה נקרא העיר רומא בצם (Urbs) והעיר (Kairo) בחרן מלרים לעד (ועיין ספר המליס לחנס בשעניום), והנה ממה שנאמר בעמוס (ט' ז') הלא את ישראל העליתי מארץ מלרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר, נראה שהחזיר המלך אשור את ארם אל מקומם הרחטון לחר יכלו ממנו [כי מה שפירש הרד"ק שנאמר זה על העתיד כלומר שלא יוליח ארם מן קיר ע"י נדבריו הוא רחוק עד מאוד שהרי בימי עמוס עוד לא הגלו ארם קירה וגם לפי דעת רוב המפרשים יכלו פלשתים מכפתור נאמת (עיין נרחשית י' י"ד, דברים ב' כ"ג, ירמיה מ"ז ד') ומ"כ אין ספק שכוונת הנתוב על העבר ונכל זאת לאמר הכתוב ויגלם לפי שהארץ לחר יכלו מזה בגר נחזר לבם בחרן נבריה.

(י) ויֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אָחָז לִקְרַאת תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר דַּמֶּשֶׂק וַיַּרְא אֶת־הַמִּזְבַּח אֲשֶׁר בְּדַמֶּשֶׂק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶל־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־דְּמוּת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־תַּבְנִיתוֹ לְכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃ (יא) וַיִּבֶן אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֵת הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז מִדַּמֶּשֶׂק כֵּן עָשָׂה אוּרִיָּה הַכֹּהֵן עַד־בּוֹא הַמֶּלֶךְ־אָחָז מִדַּמָּשֶׂק׃ (יב) וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ מִדַּמֶּשֶׂק וַיַּרְא הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו׃ (יג) וַיְקַטֵּר אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וַיַּסֵּךְ אֶת־נִסְכּוֹ וַיִּזְרֹק אֶת־דַּם־הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ (יד) וְאֵת הַמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר

נכ"ל לפני

(י) דער קאָניג אחז צאָג דעם תגלת פלאסר, קאניגע פֿאָן אשור ענטגעגען נאַך דמשק, אינד אַלס ער דען אַלטאַר זאַה דער אין דמשק וואַר, דאַ שיקטע דער קאָניג אחז דעם פריעסטער אוריה דיא אַבבילדונג דעם אַלטאַרעס אונד דיא פֿאָרם דעסזעלבען, גאַנץ זאָ וויא ער נעמאַכט וואַר. (יא) אונד דער פריעסטער אוריה בויעטע איינען זאָלכען אַלטאַר גאַנץ זאָ וויא איהן דער קאָניג אחז געשיקט אוים דמשק, האַטטע איהן דער פריעסטער אוריה פֿערפֿערטיגט, בעפֿאָר נאָך דער קאָניג אחז פֿאָן דמשק געקאָממען וואַר. (יג) אַלס דער קאָניג פֿאָן דמשק קאַם, אונד דען אַלטאַר ערבליקטע, דאַ נאַהטע זיך דער קאָניג דעם אַלטאַר, אונד שטיעג הינויף. (יג) ער ליעס אין רויך אויפֿשטיינען דאַז גאַנצאָפּפֿער אונד דאַז שפייזאָפּפֿער, אונד שפרענגטע דאַז בלוט זיינער פֿר ידענאָפּפֿער אויף דען אַלטאַר. (ד) עבען זאָ אויף דען פֿאָר דעם עוויגען (שטעהענדען) קיפּפֿערנען אַלטאַר וועלכען

ער

ר ש"י

א) עד נוח. לפני בא המלך מדמשק: (יד) ואת המזבח הנחושת וגו'. לי לפסר לומר מזבח הנחושת

באור

(י) אוריה הכהן, לא יתכן שזה למריה הנזכר בדברי הימים ח' (ה' ל"ג) שהרי מפורש שם ומריה הוליד למיטוב ולמיטוב הוליד את לדוק ולדוק הוליד את למימען ונודע כי לדוק וכני למימען היו בימי דוד ומסך בן חיך ימריה למריה ימים רבים בחלה. (יא) עד בוא, טרם בוא. (יב) ויקרב, הנקון כדעת הבנית שהביא הרד"ק שהוא עומד כמשפטו בקל ועל המזבח כמו אל מזבח כי יקרב למזבח להקריב עליו. ויעל עליו, אם שהוא עומד שעלה לראש המזבח כמו שמתורגם או שהוא מן ההפעיל והוא נדרך נכל שתחריו פרט למר שהעלה על המזבח ותש"י מפרש מה העלה. (יד) ואת המזבח הנחשת, לדעתי מלת ואת עומדת כאן במקום גי"ת הנמוך או במקום אל והודאת שניהם לפעמים תמורת על (עיין ערכים

לִפְנֵי יְהוָה וַיִּקְרֵב מֵאֵת פְּנֵי
הַבַּיִת מִבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית
יְהוָה וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ
צָפוֹנָה: (טו) וַיְצַוֵּהוּ הַמֶּלֶךְ אָחָז
אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הַקְטֵר אֶת־עֹלַת־
הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־
עֹלַת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת
עֹלַת כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם
זֶבַח עָלָיו תִּזֹר�ק וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת

ויצוה קרי יהיה

ער פֿאָן דער פֿאָרדערזייטע דעם טעמפּעלס, נאָהער הי־ניין ריקען ליעס, אין דעם צווישענרוים דעם (נייען) אַל־טאַרס אונד דעם (חיינערן) גאָטטליכען טעמפּעלס. ער שטעללטע איהן נעהמליך צור נאָרדזייטע דעם (נייען) אַל־טאַרס. (טי) דעם פּריעסטער אוריה בעפֿאַהל דער קאָניג אחז פֿאָלגענדעס: אויף דעם גראָסען אַלטאַרע זאָללסט דוא אין רויך אויפֿשטיינען לאַס־סען דאַז מאָרגענ = גאַנצ־אָפּפֿער, דאַז שפּייזאָפּפֿער אַם אַבענד, דאַז גאַנצאָפּפֿער דעם קאָניגס אונד דאַז שפּייז־אָפּפֿער דאַצו, דאַז גאַנצ־אָפּפֿער פֿיר אַללעם פֿאָלק דעם לאַנדעס, אונד איהר שפּייז־אונד טראַנקאָפּפֿער, אַללעם בלוט פֿאָן גאַנצאָפּפֿערן, אונד אַללעם בלוט דער איבריגען שלאַכטאָפּפֿער זאָללסט דוא דאַרויף שפּרענגען. דער קופּפֿערנע אַלטאַר אַבער,

בלייבט

ר ש"י

שעשה משה שהרי נגנז ולפי לפשר לומר מזבח לבניים שעשה שלמה וקרלו (נד"ה ב' ז') מזבח הנחושת שהרי לי לפשר לקרבו מזויית לזויית חלק לפי כן הרסו והרי שנינו לפ שירדה בימי שלמה לפ נסתלקה מעל המזבח עד שבח מנשה וסילקה שהוא הרם לת המזבח כמו שמלינו בגמרא חלק. לפין לי לפרש מזבח זה חלק נכיורת ומכונות של נחושת שהיו לרבי מזבח והיו חלק המזבח הקדם ובשעה לחז לת המזבח לעב"ם סילק לת הכיור והקריבו לגד לחר מלת פני הבית שלח להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה' ויתן לותו לחל מזבח הקדם לפונה. ומלינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במס' שבת דף נ"ה) ויבלו ויעמדו לחל מזבח הנחושת (יחזקאל ט' ג') מי הוא לומר להו התחילו ממקום שלומרי' שירה לפני הרי כתן לנלי שיר של נחושת

קיבלו

ב א ו ר

שרשים לרד"ק שרש חל וחת ונמנלול ערך בי"ת השמוש) והוא מוסב על הפסוק הקודם ופעורו כי הוא הקטיר לת עלתו וגומר על המזבח לשר בנה וגם על המזבח הנחשת שעשה שלמה הקריב הוא בעלמו וכמו שלמר לו להלן ומזבח הנחשת יהיה לי לנקר. ויקרב, כלומר וגם העתיק לת המזבח הנחשת ממקומו שהיה נכח פתח העזרה והוא פני הבית והקריב לותו חל בית ה' שהוא ההיכל כי שם לותו מבין המזבח (המחדש) ומבין בית ה', ועשה זה לפי שגם נמרדו עוד היה המזבח הנחשת יקר בעיניו ושם לותו לנקר על דרך גדולה ותפלרת, ולזה הקריב לותו יותר לבית ה'. ויהן, נתן לת המזבח הנחשת על יבך המזבח (המחדש) לפנה, ולשפרשים דרך לחרת בזה וגל דרך לים יפר בעיניו. (טי) המזבח הגדול, הוא המזבח החדש

והי'

וְהָיוּד־לִי לְבַקָּר׃ (טז) וַיַּעַשׂ
אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ (יז) וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ
אָחָז אֶת־הַמְּסִגְרוֹת הַמְּכֹנוֹת
וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־
הַיָּם הוֹרִד מֵעַל הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל
מִרְצֶפֶת אֲבָנִים׃ (יח) וְאֶת־מִסַּךְ
הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר־בָּנוּ בַבַּיִת וְאֶת־
מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הֵסֵב בֵּית

אח קרי׳ מוסך קרי׳ הגניבה נגד״י׳ יהוה

תרגום אשכנזי

בלייבט מיר צור (וויטער) בעשטיממונג פַּאַרבעהַלטען. (טז) דער פריעסטער אוריה טהַאט גאַנץ זאָ, ווי א עסדער קאָניג אחז בעפַאָהלן. (יז) דער קאָניג אחז ליעס דיא לויסטען דער נעשטעללע אַבערעַבן, אונר דען וואַשבעקען דאַפַּאָן ווענגעהמען. דאַז טויבאַר ליעס ער הערַאַבנעהמען פַּאָן דען קופַּערנען רינדערן דיא עס אונטער זיך האַטטע, אונד שטעללטע עס אוף איינע שטיינפלאַטטע. (יח) דען בעדעקטען שבת, זיץ וועלי בען מאָן אַם פַּאַללאַסטע ער= בויעט האַטטע, עבען זאָ דען אייסערן גאַנג פַּיר דען קאָניג, פַּערוועטצטע מאָן אין דען טעמפעל דעס עוויגען. דיא

ר ש ״ י

קרלו מזנח: (טו) לבקר. לפרקים לכציעלה בלני לבקרו: (יז) לת המסגרות המכונות. לילטבלקות המכונות עבויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם: (יח) מיסך השבת. גג לחלל עשוי לכל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת: ולת מבוא המלך. שהיה בא בו מניחו לבית ה׳ דרך החון הסב לחוץ במקום הנגע מפני מלך לקיר שלא יטמוד לותן הכלים וגם לת המבוא הסב שמא ילטרך להחבא ויבוא בהנגע:

ב א ו ר

והי׳ גדול בכמותו ממזבח הנחשת. לבקר, שם שני לרלשה להרחות לת פני המלון ה׳ ולבקר בהיכלו לשחר גם פני ה׳ כמנחה ובחשר כרשנו, כי מה שסגר דלתי ההיכל הנה זה היה רק חשר שהלך לו מלך לשור עמו בנרית וכמו שלמר בדה״ב (פרשה כ״ח) וינח עליו תגלת פלנחסר וגו׳ ובעת הלר לו ויוסף למעול בה׳ וגו׳ ויסגר לת דלתות בית ה׳ וגומר. (יו) לת המסגרות המכונות, סמוך עס הס״ק הילישה כמו ולת המזבח הנחשת (לעיל פסוק י״ד) ועוד כמוהו כל״ק. ואח הביר, הוי״ו במלת ולת לינה נקרי בי הכוונה שהסיר מעל המכונות הכיורות (ולולי הועתק הוי״ו שנאמר במלת הכיר כי לין מלחנו כיור חשר זולתו ובח לכל מלת לת ובח הכיר נלמון יקיד כי על כל לקד ולקד מן הכיורות ידבר. והנה לדעת כרד״ק שלמר שעשה זה להכזות בית ה׳ הי׳ זה לחר חשר הקיק לו מלך לשור וכמו שנלמר בדה״י שם ויקלן לת כלי בית ללהים ויסגר דלתות ההיכל ובחשר בלרנו, בפסוק הקודם. לשר תחתיה, זכר היס בלמון נקבה ובחשר מקומות למון זכר. מרלפת לבנים, מסרון הס״ק יעיד כי הבין מרלפה מיוחדת למעמד היס, חבל לין מטעם הרד״ק שנתב וז״ל: מרלפת לבנים כמו רלפת שהע ושם (לסתר ק׳ ו׳), וקרקע ההיכל לין הי׳ מרלפת לבנים, כי לם מלופה זהב היה מרוקע על נסרים של חרז חלק מרלפת לבנים רלה לומר שהוח עשה להם מרלפות לבנים במקום המכונות עב״ל, ולין ידעתי מה ענין היס והכיורים בהיכל? והלין פסוק חלין הוח (בדה״ב ל׳ ו׳) ויעש כיורים עשרה וגו׳ ויתקה בהם לת מעשה העולה ידיהו גם ולת היס לרחבה להכהנים בו וס״כ לין היה מקומו בהיכל? (יח) ולת מיסך השבת, היה כמו לחלל לעמוד שם כשלחר היוכח עד הערב (רלב״ג), וכתב הרד״ק ולין לומר מה עשה בו חבל נרחה שעתר קומו לת מבוח המלך המיכונה וכן דעת הרלב״ן, חבל לין הפירוש הזה מכיס

יְהוּדָה מִהְיֻנִי מֶלֶךְ אַשּׁוּר: (יט) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי אָחָז אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: (כ) וַיִּשְׁכַּב אָחָז
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ חִזְקִיָּהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו:

יז (א) בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְאָחָז
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ הוֹשֵׁעַ

(יט) דיא ווייטערע געשיכ־
טע דעס אחז, אונד וואס
זיר געטהאן, איזט אויפגע־
שריבענעט אים בוכע דר שיעגא־
בענעבענהייטען דער קאניגע
פאן יהודה. (כ) אחז לעג־
טע זיך צו זיינען פאטערן,
וואַרד בעגראבען בייא זיי־
נען פאטערן, אין דוד־שטאדט,
אונד זיין זאהן חזקיהו וואַרד
קאניג אנשטאטט זיינער.

יז (א) אים צוואלפטען רע־
גיערונגס־יאהרע דעס
אחז קאניגס פאן יהודה, טראט
הושע

בן

ר ש "י

יז (א) בשנת שתים עשרה לאחז וגומר. לי לפשר לומר שמלך הושע בשנת י"ב לאחז שהרי בשנת ד' לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתבדוק בשנות פקח תמלא כן. וגם לי לפשר לומר שלא מלך אלא תשע שנים שהרי מלך משנת לרבע לאחז עד שנת שם לחזקיהו שנלכדה שומרון הרי יותר משש עשרה שנה. ומה תלמוד לומר תשע שנים משמרד שמלך לשון כך שנוייה בסדר עולם. ולי לפשר לומר שבשנת י"ב לאחז התחיל למרוד שלש"ב תמלא את שני מרדו חמש שנים בימי לחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי לחת עשרה וכאן הוא לומר תשע. לא הוכר שנת שתים עשרה לאחז אלא לענין מקרא של לחריו עליו עלה שלמנאסר וגו' שבשנת י"ב לאחז עלה סנחרב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן וכך שנינו בסדר עולם. ומקרא כתוב (בד"הי ח' ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תגלת פלאסר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולח פי' בחיזה זמן וכאן פירש שבשנת י"ב לאחז היה. שלש גליות גלו עשרת השבטים בשנת עשרים לפקח כמו שכתוב למעלה בח תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהם שמונה שנים ואת עליהם שנת י"ב לאחז והגלה לראובני ולגדי ובשרחה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סואה מלך מצרים שהם שמונה שנים ואת ולא על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר (ישעיה ט' ח') בעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי היקל לאף בשניים שלח הגלה אלא שני השבטים לבל האחרון הכביד טיקע את הכל כזה שמכבד את הבית. ומ"מ לפי החשבון שאתה כאן את מנין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי לאחז מלך

באור

עם הנחת הטעמים כאשר יבין כל יודע נטיב הענינה, וירמה שלדעת בעל הטעמים גם את מיסך הפשנת שהיה בנוי בבית כלומר לכל בית המלך הסב עתה אל בית ה' וכן הסב את מבוא בית המלך, וכל זה עשה מפני מלך אשור והי' זה כי לאחז תשב למבוא מן בעיני מלך אשור אם ירמה כי הוא עזב את עבודת אלקי ישראל ויעבוד לאלהי ארם לזה לא חפץ כי יבאו הכהנים יואלי הפשנת ואספים לפני היכל המלך ואף כי ידוע כי הוא נעלמו יבוא לפעמים אל בית ה' לבקר בהיכלו:

יז (א) בשנת שתים עשרה, גם החשבון הזה מוכרח מבמה פסוקים (עיין רש"י ויאמר המפרשים), ואני אחתוך את דרכי לשמור פי ולשוני מלדבר מענין הזה, כי מה יוסיף ומה יתן לתשוב תשובות מלבנו ולא נדע אם נוכח האמת דרכנו כי אין להם שמך בכל מן המקרא

בֶּן־אֵלָה בְּשֹׁמְרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל
תֵּשַׁע שָׁנִים: (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה רַק לֹא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הָיוּ לְפָנָיו: (ג) עָלָיו עָלָה
שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי־לוֹ
הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה:
(ד) וַיִּמְצָא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ
קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל־
סוֹא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְלֹא־הֶעֱלָה
מִנְחָה לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר כְּשָׁנָה בְשָׁנָה
וַיַּעַצְרֵהוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ
בֵּית כֶּלֶא: (ה) וַיַּעַל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
בְּכָל־הָאָרֶץ וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר

עליה

תרגום אשכנזי

הושע זאהן דעם אלהּ צו שמרון איבער ישראל דריא רע׳ גיערונג אַן, וועלכע ניין יאהר וועהרטע. (ב) ווי טו ווייסט דעם עוויגען מיסעללינ וואר, דאך ניכט וויא דיא קאניגע פאן ישראל, דיא פאר איהם וואהרן. (ג) ווידער איהן צאג שלמנאסר, קאניג פאן אשור, הערבייא; הושע וואהרד איהם אונטערטהאן, אונד מוסטע איהם טריבוט ענטריכטן. (ד) אבער דער קאניג פאן אשור עניטדעקטע בייא הושע איינען פערראטה, דאס ער אן סוא, דען קאניג פאן מצרים נעזאנדטע אבגעשיקט האטטע, אונד דעם קאניגע פאן אשור ניכט מעהר דען טריבוט ענטריכטעטע, וויא עס יאהר פיר יאהר נעשאה. דאליעם איהן דער קאניג פאן אשור פעסטן נעהמען, אונד שפערטע איהן אין איין נעפענגנים. (ה) דער קאניג פאן אשור צאג אים גאנצען לאנדע אומהער, מאכטע זיך גענען שמרון אויף, אונד בעלאגער׳

טע

ר ש ״ י

מלך עזרה שלש שנים על לחז היה המרד ועד שנים בימי חזקיהו: (ב) רק לח כמלכי ישראל. שניטל פרדיסלות שיצאו מימי ירבעם על הדרכים לעמוד שלח יעלו ישראל לרגל וזה נעלן לפי שגלו עגלי הזהב כנר בשתי גליות בגלות רחבונה ויקח את עיון ואת דן הגלה ענל שבדן ובשנייה כשגלו רחובן וגד ונטל ענל שבנית לל לקיים מה שנאמר גם לחזור יוכל (הושע י׳ ו׳) ולפי שנטלו פרדיסלות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו חלה הקלקלה בחלניהם ועתה לח היה בחי לחלות וזהו שאמר הושע בן

ב א ו ר

המקרא. (ב) רק לא, ממש שלח לאמר הכחוב רק מחטאת ירבעם בן נבט לח סר וכמו שנאמר ביורם (מ״ב ג׳ ג׳) ובן ניהוא (שם י׳ ל״ח), לזה רמז חז״ל לדרוש שגם כחטאת ירבעם לח עשה, ולמרו (נטין דף פ״ח) שהעגיל השומרים שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלח יעלו בני ישראל לרגל. (ג) וישב לו מנחה, נחן לו מס ונקרח המס מנחה כי עול עתה המנהג בארלות הקדם כי הכיריס לאנר יביאו המס למלך יקחו גם מנחה מטוב הארץ נידס. (ד) ולא העלה, הוי״ו לנתיבת טעס כי נעבור שלח העלה הושע לו מנחס הרגיל כי בדעתו למרוד ודרס ומקר ומלח לח קבלו עס כוח. ויעצרהו, הכניעהו תחת ממשלתו כמו זה יעלור בעמי (ז״ח ט׳ י״ו). (ה) ויעל, הוי״ו יורה על זמן העבר כאחר הערכו פעמים וזה נמשך לפסוק הקודם כי אחרי שעלה מלך אשור וגומר וכר על שמרון ולכך אומה לו גם לח הושע בנית שלח (וכן דעת הרלנ״ג והרד״ק) כי כאשר לכד מלך אשור לח שמרון חפש לח

הושע

עֵלֵיהָ שָׁלַשׁ שָׁנִים: (ו) בִּשְׁנַת
הַתְּשִׁיעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֶּגֶל אֶת־
יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב אוֹתָם
בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי:
(ז) וַיְהִי כִּי־חָטְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּעֲלֶה אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיִּירְאוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים: (ח) וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ:
(ט) וַיַּחַפְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים

אשר

תרגום אשכנזי קסד

טע עם דרייא יאהרע. (ו) אים
נויינט עז רעניערונגס יאהרע
דעם הושע, עראבערט עדער
קאניג פאן אשור, שמרון,
ליעם ישראל אויסוואנדערן
נאך אשור, אונד זיעדעלטע
זיא אן אין חלח, אונד אין
חבור, אם פלוססע גוזן אונד
אין דען שטעדטען פאן מדי.
(ז) דיעם געשאה וויל דיא
זאהנע ישראל זיך פערזינדיג-
טען אן דעם עוויגען אהרעם
גאטט, דער זיא הערויסגע-
פיהרט אוים דעם לאנדע
מצרים, אוים דער אונטער-
טהעניגקייט דעם פרעה, קא-
ניגס פאן מצרים, זיא אבער
פרעמדען גאטטערן עהר-
פורכט בעזייגטען. (ח) זיא גינ-
גען אין דען נעזעטצען דער
היידען, וועלכע דער עוויגע

פאר דען קינדערן ישראל אויסגעטריבען האטטע, אונד אין יענען וועלכע דיא קאניגע ישראלס איינפיהרטען. (ט) פערנער האטטען דיא זאהנע ישראלס פאלשע-

נע

ר ש " י

נאקי (שם ה' ג') כי עתה הזנית לפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם: (ו) בשנת התשיעית למרדו של הושע: ויגל את ישראל וזה שעור כל תיבה שפעל שלה ב"ח בגין פנה בנה גלה זנה רכה כשכח לתת נרתק התיבה ו"ו יו"ד לפי המלה מוסבת על הפועל תהת היו"ד נקודה בחיר"ק בגון ויפן וירד משה (שמות ל"ב ט"ו) וכן שם מזבח (בראשית י"ב י"ז) ויגל יהודה מעל אדמתו (לקמן כ"ה כ"א) ותלך ותזן גם היא (ירמיה ג' ח') וירכ העם ויעלמו מלך (שמות ח' ו') ולפי הוא מדבר בל' מפעיל תהת היו"ד נקודה בסגו"ל בגון ויפן ז ב לפל זנב (שופטים ט"ו ד') ויגל את ישראל לשורה ויזן את יושבי ירושלים (ד"ה כ' כ"א י"ח) וירכ בנת יהודה תחניה ותניה (לעיל כ' ה') : (ט) ויחפאו. נדלו פתרונו לפי ענייננו:

ב א ו ר

הושע. (ו) נהר גוזן, יש לספק כי אלה המקומות הם הנזכרים בדה"א (ה' כ"ו) שנאמר שם ויניחם לאלע וחבור ונהר גוזן וא"כ יש לומר שם הנהר לכל הענין נלאלע וחבור וגם על שפת נהר גוזן ונאסר כאן ו"ו העטוף ונסמך על הו"ו הקודם או המאומר, ומה שנח להלן (י"ט כ') את גוזן ואת חרן שם שהנוהג המושגים על נהר גוזן או שהי' העיר נקרא על שם הנהר ובאשר עוד עתה בימה ערים שנשמם ושם הנהר הסובב לומם שוויס. (ז) ויהי, ירמה כי מכאן ועד שפוק כ"ד הם דברי נותב הספר (ירמיה) לשר לא יוכל להתאפק מלשפוך את רומו גם על ישראל גם על יהודה. (ח) ומלכי ישראל, פירוש ונחקות מלכי ישראל (ר"ק). (ט) ויחפאו, מן חפה ונחלף הה"ק בחל"ף, ולדעת חז"ל (מועד קטן ל"ג) ויתר הספרים הנזונה שהסתירו ממנו ית' הידיעה ולמרו לא ירמה יה ולא יבין אלהי יעקב, אבל

אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיִּבְנוּ לָהֶם בָּמוֹת בְּכָל־עָרֵיהֶם
מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃
(י) וַיַּצֵּבוּ לָהֶם מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים
עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־
עֵץ רַעֲנָן׃ (יא) וַיְקַטְּרוּ־שָׁם בְּכָל־
בָּמוֹת כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־הָגְלָה יְהוָה
מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ דְּבָרִים רָעִים
לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה׃ (יב) וַיַּעַבְדוּ
הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם
לֹא תַעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
(יג) וַיָּעֵד יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה
בְּיַד כָּל־נְבִיאוֹ כָּל־חֹזֶה לֵאמֹר

תרגום אשכנזי

גע דעם עוויגען גאָטט ישראל׳ס
אַנגעדיכטעט, ערבויעטען זיך
אַנהאָהען אין אַללען איהרען
שטעדטען, פֿאָם (קלייגען) וועג־
טער־הורמע אַן, כיז צור
בעפֿעסטיגטען שטאַדט (י) זיא
ערריכטעטען זיך בילדזיילען
אונד גאָטצענהאַינע, אויף יע־
דעם האָהען היגעל אונד אונ־
טער יעדעם גרינענדען בוים.
(יא) זיא רייכערטען דאָזעלבסט
אויף אַללען האָהען, גלייך דען
פֿאָלקערן, וועלכע דער עווי־
גע פֿאָר איהנען אויסגעטריי־
בען, אונד פֿעראיבטען דיא
באָזעסטען האַנדלונגען, אום
דען עוויגען צו ערצירנען.
(יב) זיא דיענטען דען אַבשיילי־
כען גאָטצען, אונגאַכטעט
דאָך דער עוויגע גאָזאַגט האַ־
טע: איהר זאָללט דערגלייכען
ניכט טהון. (יג) דער עוויגע
ליעס ישראל אונד יהודה וואַר־
נען דורך פֿערשיעדענע פראָפֿעטען, דורך מאַנכען וויזען זעהער, מיט דען וואָרטען
קעה־

נביאי קרי ש בו

ר ש י

ממגדל נוצרים. שלינו עשוי חלק להעמיד לופה לנוכר בכל בית גנוה העמידו עכ"ום: עד עיר מבצר. נמו מקטן ועד גדול: (יג) ויעד ה'. החרה בהם: נביאי כל חוזה.

ב א ו ר

פירוש זה לפי יונדק היטיב נמלת על ה', וכ"י ז"ל לאמר בדאו פתרונו לפי ענינו ע"כ. ונראין דבריו כי חפס וחפף שוין בהוראתם ויוכו על הכסוי והסתר כמו חופף עליו כל היום (דברים ל"ג י"ב), מן הכפולים, ורחם לו חפוי (ש"ב ט"ו ל') מנחי הלמ"ד (עיין ערכים לרד"ק), והנה נאמר מן חכף חף לנכי (לעיל ל"ג ט') שהכוונה מנוקה מעון בענין כסוי חטאה (תהלים ל"ב ו') וא"כ נאמר כי גם בשרש חפה הענין כן, והפיעל יורה על הסך הנקיה והוא הלשמה (בעטוידיגען) כי לאמרו רק לגלח וניקס ולא רחוס וחנון הוא. ממגדל נוצרים, הנכון כדעת הרד"ק שהיו כ"כ לדוקים נע"ז עד שבנו בכל המקומות במות ממגדל נוצרים והוא הסכה בכרס [ולפי שהיתה עומדת במקום גבוה שיוכל השומר לראות למרחוק נקראת מגדל וכן ויבן מגדל בתוכו (יעשי' ה' ב')] תצר יבש שם שומר הפירות עד עיר מבצר, ורחם לי כי במגדל נוצרים שמו חנויות לליל תצר לשתם הנפשדה יערך לת פרי החדמה ובעיר מבצר העמידו תמונת החליל לו העוז והגבורה. (י) ועצו, לא לבד בכל מקומות מושבותם הקימו פסלי חלסיהם לבל גם על לם הדרכים להשתחות שם כל עוברי תורת. (יג) כל נביאו. לפי הכתיב הוא נמו נְבִיָּיו ונאסר יו"ד הרבים (ורבים נכתב) והקרי נביאי וינוע הנפרד נפלם הסמיכות. כל חוזה, וניד כל מוזה ונאמר זה בדרך המדרגה (שטייגערונג), כי לא לבד

שָׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד עֲבָדַי הַנְּבִיאִים: (יד) וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (טו) וַיִּמְאָסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם וְאֶת עֵדוֹתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם: (טז) וַיַּעַזְבוּ אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה שְׁנֵים עֲגָלִים וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה

קעהרעט צוריק פֿאַן אייערן באָזען וועגען, האַלטעט מיינע געבאָטהע אונד געזעטצע, נאַך דער לעהרע דיא איך אייערן פֿאָטערן אויפֿגעטראַגען, אינ דיא איך אייך דורך מיינע דיענער דיא פראָפֿעטען גע־זאַנדט האַבע. (יד) אַבער זיא האָרטען ניכט ראַרוף, אונד בעשטאַנדען פֿעסט אויף איהרער האַרטנעקיגקייט, דיא דער האַרטנעקינקייט יענער פֿאָטער גלייך וואַר, וועלכע אַן איהרען עווינען גאָטט ניכט גלויבטען. (טו) זיא פֿעראַכטעטען זיינע געזעטצע, זיינען בונד, דען ער געשלאָסטען מיט איהרען פֿאָטערן, אונד זיינע וואַרנונגען דיא ער איהנען געבען ליעס; זיא גינגען דער טהאָרהייט נאַך אונד וואורדען בעטהאָרט; זיא פֿאָלגטען דען פֿאָלקערן איהרער אומגעבונג, וויאָ איהנען דאָך דער עווינע בעפֿאָהלען, ניכט דיעזען גליך צו האַנדעל.

כי מעמיס במלה מחת. שני קרי וישחחו

(טז) אונד זאָ פֿערליעסען זיא אַללע געבאָטהע דעס עווינען איהרעס גאָטטעס, מאַכטען זיך אַיין געגאָסטענעס בילד, צוויייא קעלבער נעהמליך, מאַכטען זיך אינען גאָטצען האַין

ר ש " י

נניחי כל חזון ים מיזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עזינו מוזה (ישעי' כ"ח ט"ו): (טז) שני עגלים. נכנית מל

באור

העד שהם ניד נביאים לשר לין מחקס להגיד העתידות ולחתוך מלפוני העתות (כתשר בתרגו פעמים) לכל גס ניד כל חוזה לשר מנדרו לשום מנטו למרחוק להגיד תדשות טרס תנתנה ולשר יקרא נחרית הימים, והמה הלא הגידו לנס מה יהי' נאחריתנס לס לא תשובו מדרנכס הרעה, (וגס הרלב"ג לתר שירתה לו כי חוזה יותר מעולה מנביא לך שהוא הבין כי הנביא ידבר גס כמחזה חלום לילה וחוזה יקרא רק לס יהי' לו דבר ה' כמראה ולא בחלום עיין נדבריו) וכל זאת ולא שמעו וגומר. (טז) שנים עגלים, כמו שני עגלים וכן טוריס לכן (שמות כ"ב י"ז) ועוד נכה, והנה החל מהקל נקטלת יבנעס ולא"כ הזכיר החברם שעבדו בימי

מחחב

וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם
וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל׃ (יז) וַיַּעֲבִירוּ
אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ
וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֲשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיסוֹ׃ (יח) וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד
בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם מֵעַל פָּנָיו לֹא
נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
(יט) גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ
בְּחֻקּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃
(כ) וַיִּמְאַס יְהוָה בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל
וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר
הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃ (כא) כִּי־קָרַע
יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ
אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיַּדַּח יָרָבְעָם

וידח קרי

אח

דריקערן פריין, דאַס ער וויא פֿאָן ווינעם אַנטליטצע גאַנץ פֿערוואַרפֿען האַטטען׃
(כא) זייט ישראל זיך לאָסגעריסען האַט פֿאָם הויזע דוד׳ס, אונד ירבעם,
דען זאָהן דעס נבט, צום קאָנינג געמאַכט, האַטטע ירבעם אַבווענדיג געמאַכט

ר ש " י

לא וכן: לית הנעל. עכ"ס שמ' נעל: (יז) ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: (יח) ויסרם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה:

באור

לחלק. וישתחוו, הנה לית מלתיו שעבדו יהודה לו ישראל לבדו השמים עד ימי מנשה, לולם בנר תמצנו כי הדברים החלה המה דברי ירמיהו בן חלקיהו. (יז) ויעבירו, הוא הע"ז היותר נתעב ונחלה. ויקסמו, הוא הכלל שלחר הפרט כי בכישוף וניחוש נכלל כל מיני ע"ז בעולם. (יח) ויסרם מעל פניו, מחרן הקדוש לחר ה' דורש לותה תמיד. (כ) בכל זרע ישראל, גם זה הפסוק לעד כי הדברים החלה מבי ירמיהו יכלו כי בכלל זרע ישראל נכלל גם יהודה ובימי הושע בן חלה עוד לא גלתה יהודה עד כי נחמר עליו כי השליכם מפניו. (כא) כי קרע, ינחר בכתוב הסבה הגורמת לכל הרעות לחר מלכו גם ליזרעאל גם ליהודה, כי לף שיעד ה' ליהוחם כי מלוך ימלוך מ"מ היתה המלוקה הזחת רע בעיני נביחי ה' לחר ידעו כי כל תכון הכלחת התומה הזחת רק בהתחסף רחבי עם יחד שבטי ישרון, ובחר הערנו על זה הענין במנות. וירא, בן הנתיב והקרי וידח, ולפי הנתיב נחלף ה"ח

מֵעַ֖ל פְּנֵ֣י יְהוָ֑ה וְהֵֽיטִיאָ֗ם חֲטָאָ֛ה גְּדוֹלָ֖ה׃ (כג) וַיָּסִ֣רוּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל בְּכָל־ חַטֹּ֣אות יָרָ֣בְעָם אֲשֶׁר־ עָשָׂ֔ה לֹא־ סָ֥רוּ מִמֶּ֖נָּה׃ (כג) עַד־ אֲשֶׁר־הֵסִ֣יר יְהוָ֗ה אֶת־יִשְׂרָאֵל֙ מֵעַ֣ל פָּנָ֔יו כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֔ר בְּיַ֖ד כָּל־עֲבָדָ֣יו הַנְּבִיאִ֑ים וַיִּגֶל֩ יִשְׂרָאֵ֨ל מֵעַ֤ל אַדְמָתוֹ֙ אַשּׁ֣וּרָה עַד־הַיּ֖וֹם הַזֶּֽה׃ (כד) וַיָּבֵ֣א מֶלֶךְ־אַשּׁ֗וּר מִבָּבֶל֙ וּמִכּוּתָ֔ה וּמֵעַוָּ֖א וּמֵחֲמָ֑ת וּסְפַרְוַ֔יִם וַיֹּ֣שֶׁב בְּעָרֵ֔י שֹׁמְר֖וֹן תַּחַ֣ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּרְשׁ֣וּ אֶת־שֹׁמְר֔וֹן וַיֵּשְׁב֖וּ בְּעָרֶֽיהָ׃ (כה) וַיְהִ֣י בִתְחִלַּ֣ת שִׁבְתָּ֗ם שָׁ֚ם לֹ֣א יָרְא֣וּ אֶת־יְהוָ֔ה וַיְשַׁלַּ֥ח יְהוָ֖ה בָּהֶ֣ם אֶת־הָאֲרָיוֹת֒ וַיְהִ֣יוּ הֹרְגִ֔ים בָּהֶֽם׃

ומסרום קדי ויאמר

ישראל פֿאַם עווינען, אונד פֿערפֿיהרטע זיא צו איינער נראָסען זינדע. (כד) אונד זאָ נינגען דיא זאָהנע ישראל אין אַללען זינדען דעם ירבעם דיא ער געטהאַן, אונד ליעסען דאַ= פֿאָן ניכט אַב. (נג) ב׳ ענד= ליך דער עווינע, ישראל פֿאָן זיינעם נעוויכטע הינוועגשאַפֿ= טע, וויא ער עם אויסנעשפראָ= כען דורך אל״ע זיינע רינער, דיא פראָפֿעטען, אונד ישראל מוסטע פֿיר אימער פֿאָן זיי= נעם ערדרייכע נאַך אשור אויסוואַנדערן. (כד) דער קא= ניג פֿאָן אשור ליעס דאַפֿיר אויס בכל, כותה, עוה. חמת אונד ספרויים (זייטע) איינוואַנ= דערן, אונד אין דען שטער= טען שמרון׳ס זיך בעזעטצען אַנשטאַטט דער זאָהנע ישראל׳ס. ויא נאַהמען שמרון אין בעזיטץ, אונד וואָהנטען אין דעם שטאַדטגעביעטהע דעסועלבען. (כה) אים אַנפֿאַנ= גע איהרער דאָרטינגען ניע= דערלאַססונג, האַטטען זיא קיינע עהרפֿורכט פֿאָר דעם וועלכע אונטער איהנען ווירג=

עווינגען: דאַ שיקטע דער עווינע דיא לאָווען איבער זיא, טען

ר ש י

(כג) ויגל ישראל. זה נקוד מירק שהוא ל׳ גלה ולינו לשון הגלה: (כה) לא יראו את ה׳. לע״פ שהעמיס

באור

בחל״ק ורחוי וידה כי השרשים ידה נוד נדד ונדה קרובים המה בענינם, כי נוד ונדד הורחבו התנועה וריקוק, נע ונד (נרחבות ד׳ י״נ) מנחי העי״ן, נדדה שנת המלך (מסתר ו׳ ח׳) מהכפולים, ונקרא גם הנחמה נוד, מי ינוד לך (ישעי׳ נ״ך י״ט) כי ע״י תנחומים יעתיק המנחם מחשבות החגל אל דבר אחר, וגם נדדה מענין הרימוק שנאינים מנדינים (ישעי׳ ס״ו ה׳) ומזה השם נדה, וידה הורחבו השלשת הדבר למרחוק וידי אחרן כי (לעיל ג׳ נ״ג), ות״כ יהי׳ לפי הכתיב הכוונה כי הרחיקם והשלינם מאחרי ה׳, וכל זה לפי דעת הרד״ק והחלב״ג שאמרו שהוא מענין השלכה, אחרן לדעתי אין ספק כי נכתיב נחלף הח״ת בחל״ף (ופרט שרחוי להיות בה״ח והס״ת דומים גם בכתב) ות״כ אחד הוא עם הקרי. (כה) וישלח ה׳, כנר

(כו) וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח־בָּם אֶת־הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יְדְעִים אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ: (כז) וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הוֹלִיכוּ שָׁמָּה אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט

אלהי

טען. (כו) דעם קאניגע פאן אשור בעריכטעט מאן, דיא פאלקער דיא דוא אויסוואנדערן לייסעסט אונד זיא פערפלאנצטעסט אין דיא שטעדטע שמרון'ס, קאננען דיא געבריכע דער לאנדעסנאטט הייט ניכט, דארום שיקטע ער (דער זאנדעסגאטט) לאווען אונטער זיא, אונד זיא ווירגען אונטער איהנען, אינדעם זיא דיא געבריכע דעס לאנדנאטטעס ניכט קאננען. (כז) דער קאניג פאן אש׳ר בעפאהל הי׳ רויף פאלגענדעם: שיקעט יעמאנד פאן דען פריעסטערן הין, דיא איהר פאן דארט פערטריעבעט; דיעזע זאללען הינגעהען אונד דאועלכסט וואהנען, דאמיט מאן דאך (דיא נייען זאנדעסבעוואהנער) אין דען געבריכען דעס לאנדנאטט.

ר ש " י

עונדי כ"וס הס ירחים מפניו וקרי ליה מלמיח דמלהיח כענין שנאמר ושמי מורח גוים (מלאכי ג' י"ד) ומלו לח ירחוני כי יחמרו חלו היתה גו ירחה לח נתן עמו לגלות:

ב א ו ר

חמה הרד"ק והלח גס ישרחל עבדו לחל נכר, וגס העמים חשר הורים ה' מפני בני ישרחל השחיו לחל זר, ומדוע לח שלח בהס המריות, ומה נשחנה חלו מחלו? והחשובה בזה לדעתי כי ה' לח יפעול למעלה מטבע, חס לחשר בענין קרובה חל סדר החולדות חשר הטביע ה' בילודיו, והנה חס תהיה החרן נושבת ומנשיה רבים, יש נקל בידם להכרית המיות הטורפות מן החרן, חך עתה שהיתה החרן שממה ימים רבים, רבתה עליה חית השדה, והעמים חשר הגלה שם היו מתי מספר, ולכן פעל ה' בחמלעית הטבע לשלח בהם חת המריות. (כו) הגליח, הרד"ק חומר כי פעמים יחמר גלות גם על זולת השבי, חולם חס גם חמת וכחן הוח שפעל גלה יסול על כל טלטול, בכל זחת נתן בחשמעו, כי כל הגוים החלה הורישם מלכי חשור, ולקחו חת מרכס מידם והגלם למקום חחר, למען לח יהיה להם חלק ונחלה בחרן חבותם, וכמו שעשה יוסף לחנשי מלרים שהעביר לותם מקנה חל קנה (בראשית מ"ז כ"ח ועיין שם בהמעמר), וכן כתבו הרד"ק והרלי"ח לקמן (י"ח ל"ג), והעד שכן הוח שהרי עוד חמת וספרוים שזכר בפסוק כ"ד המה בעלמם נזכרים להלן (י"ח ל"ד), רק שבם בח עוה חמורת עוח, ועליהם חמר ההלל הלילו לותם חלהי הגוים חשר שחתו חבותי חת גוזן וגו', וכבר זכר למעלה שהגלה חת ישרחל לנהר גוזן (עיין לעיל פסוק ו'), ומ"כ חין ספק כי הסיר עחודות עמים, וכחשר הגלה ישרחל לחרלות רחוקות, כן הגלה חת יושביהם לחרן ישרחל רק להרחיקם מעל גבולם. כחשר, שמוש הכ"ף כמו כי"ת בחשר העבנו פעמים, והעיון כמו בחשר חת חשתו (בראשית ל"ט ט') נלומר בענור שלינם יודעים. (כו) חחד מהכהנים, יחלה לי שהנוונה לחד מהכהנים החשונים (ועליו ה"ח הדעת) ושוח יהיה לרחש, וממילח נשמע שגם לחיו הכהנים ילכו עמו, וע"ז חמר וילכו וישבו שם. וירם, נלשון יחיד כי מן הכהן הרחש ידבר, ועל פיו יסיה משפט

אֱלֹהֵי הָאָרֶץ: (כו) וַיָּבֹא אֶחָד
מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן
וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם
אֵיךְ יִרְאוּ אֶת־יְהוָה: (כז) וַיִּהְיוּ
עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ בְּבֵית
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים
גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים
שָׁם: (כט) וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־
סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ
אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ
אֶת־אַשִׁימָא: (ל) וְהָעַוִּים עָשׂוּ

נק"ס נֶרְגַל נבחז

גאָטטעס אונטערווייזע. (כו) עס
קאָם נון איינער פֿאָן דען פּריע־
סטערן, דיא מאָן פֿאָן שמרון
פֿערטריעבען האַטטע; ער
נאָהם זיינע וואָהנונג צו בית
אל, אונר בעלעהרטע זיא, וויא
זיא דעם עווינען איהרע עהר־
פֿורכט בעציינען זאָללען.
(כט) דאָבייא מאַכטען זיא זיך,
יעדעס פֿאָלק, איהרע
אייגענען גאָטצען, אונר
שטעללטען זיא אין דיא הא־
ענטעמפעל, וועלכע דיא
שמרונים ערריכטעט האַטטען,
יעדעס פֿאָלק אין דען
שטעדטען וואָעלכעס זיא
וואָהנטען. (ל) דיא לייטע פֿאָן
בבל מאַכטען זיך סכות = בנות,
דיא לייטע פֿאָן כות מאַכטען
זיך נרגל, אונד דיא לייטע פֿאָן חמת מאַכטען זיך אשימא. (לא) דיא עוים מאַכטען זיך
נבחז

ר ש "י

(כט) לפי עבו העומרונים. ישראל נעודס שם: גוי גוי אלהיו. לומה ולומה עכ"ס שהיו עובדים בלבם לפי כתן עבו בן כל גוי בעיר לפי הוציבס שניתיב שם בעבי ישראל:
(ל) סכות בנות. דמות תרנגול' עס לפרוחיה: נרגל. דמות תכנגול: לשימא. דמות תיס וכן קרוין בלעון כל לומה ולומה וכן פיכבו בבותינו בסנהדרין:

נבחז

באור

אלהי הארץ. (כו) ויבוא, העניו לפי דרכי כי הכהן הרחם יצב בבית אל שם הי' מימות יהושע בית אלהים ויתר הכהנים יצבו במקומות אחרים. ויהי מורה אותם, ירחה לי שמגמת הכהן היה להיות בבית אל (מקום נבחר מבי חז) מקדש לאל אלהי ישראל, ושם יעבדו את השם כפי תורת משה, כי העגל הזהב לפר בבית אל בבר נתבטל כמו שבת בהובע (י' ו') וגם לותו לפזור יובל וגו' ועיין רש"י שם, לבל הגויס החלה לא עבו בן, ולפ גם פעמים בחו לבקר בהיכל ה', הנה עבו להס גם במות ובחרו מקבותם בהבי במות, וע"ז בלמר את ה' היו ירחים ואת אלהיהם היו עובדים, כי היו פוסחים על שבי הסעיפים. (כט) השמרנים, כמ"ש רש"י. (ל) את סבות בנות, רש"י פירש ע"פ דברי חז"ל (סנהדרין דף ס"ג:) שהוא דמות תרנגולת עס לפרוחיה, וכן פירשו חז"ל מי בתן לשכוי בינה (איוב ל"ח ל"ו) שהוא התרנגול, וקבעו לבו בבבות השחר המותן לשכוי בינה; אבל לדעת כל המפרשים (זולת רש"י) הוא שם בעוי ללבב, וכן נראה מענין הכתוב שם, וגם הכשדי תרגם יהב ללבא בינתא, אך שנמבא עוד שם בשם ת"ס לתרנגול נבא, ואין שבך שזה הוסיף קשר מדעתו לבוין דבריו עס דברי חז"ל, ולאבס בעוניות דעת אחות שזה (עיין שפר המליס שלו), ומ לס מה יוסיף ומה יתן לבו אס יתחזק על שרשי שמות בלשון עס זר שפר בל ידעבו שפתו? ואס גם בל לשוות העמים החלה לשות הנה ללשון עברית, מ"מ אין לבוח בעמקי שפתם לבור הוא, השמות ע"פ מקובתם.

ויהי

נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וַהַסְפַּרְוִים
שְׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ
לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם:
(לב) וַיְהִיוּ יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ
לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ
עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת:
(לג) אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת־
אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הָגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם:
(לד) עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים
כַּמִּשְׁפָּטִים הָרִאשֹׁנִים אֵינָם
יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים
כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה
וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

ז' נכתי. אלהי קרי. ספרוים קרי בני

תרגום אשכנזי

נבחז אונד תרתק, דיא ספרוים פֿערברַאננטען איהרע קינדער דורכס פֿיַיער, צו עהרען אדרמלך אונד ענמלך, דען גאָטטען דער ספרוים. (לב) אַבער זיא פֿירכטטען אייך דען עוויגען, וואָהלטען זיך אויס איהרער מיטטע האָ= הענפריעסטער, אונד דיעזע פֿערריכטטען איהנען (דען חפֿפֿערדיענסט) אין דעם האָ= הענטעמפּעל. (לג) זיא בע= צייגטען אַלזאָ איהרע עהר= פֿורכט רעם עוויגען אונד דיענ= טען צוגלייך איהרען גאָטטערן, נאַך דען געברויכען דער פֿעל= קער, פֿאָן וועלכען מאַן זיא פֿערטריעבען. (לד) נאָך היי= טיגען טאַגעם האַנדעלן זיא נאַך דעם עהמאַליגען געברוי= כֿ, אונד עהרפֿירכטען ניכט דען עוויגען (חוֹנִין); זיא פֿער= פֿאַהרען וועדער נאַך איהרע דען געזעטצען אונד געברוי= כען, נאָך נאַך דער לעהרע אונד דעם געבאָטהֿ, וועלכע דער עוויגע פֿאָרגעשריעבען דען

ר ש י

(לא) נבחז. דמות נלב: תרתק. דמות חמור: לאדרמלך. דמות פרד: וענמלך. דמות סוס: (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם. לפיכך ציוה הקב"ה שיעסקו הגוים בדבר הגלן סנחריב ומוכלוסיו את אלו משם היו אלו עובדין כאן: (לד) לפיכך יריאים את ה'. ירקה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מירכת האריות אין ירכתם את ה' ירקה שלימה (כמשפט ישראל) כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמלות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורה הכהן שהיה מן השומרונים שהיו

ב א ו ר

(לב) ויהיו עשים, הכהנים היו עושים עבודתם וקרבנותיהם בעמות (רד"ק). (לג) כמשפט הגוים, כפירוש השני שהניח הרד"ק שענינו כמשפט גויי המלכות אשר יבאו משם הגוים הללו. (לד) מכאן עד סוף הפרשה דברי סופר מתוכה הם, ולכן כל תחתה על העמות הדברים אשר בנר נאו בפרשה. ובתורה ובמצוה, פיעורו כמו שאינם עושים כחוקתם וכמשפטם, כן לא יעשו גם בתורה ומלוה אשר צוה ה'; גם יש לומר שהוא מוסב למעלה שאינם יראים את ה' לעשות כתורה וכמלוה, והמאמר ואינם עושים כחוקתם וכמשפטם הוא מוסגר, והכוונה אף שלא עם כזקתם וכמשפטם ממש, בכל זאת לא האמינו בה' בלבב שלם לעשות ככל הכתוב בתורת משה, והוי"ו וכתורה היא לניסור הקודם כמו והם על המסתם ולנקר לנקר (רד"ק)

בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:
(לה) וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם
לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם
וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם: (לו) כִּי וּאִם־
אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ
נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲוּוּ
וְלוֹ תִזְבָּחוּ: (לז) וְאֶת־הַחֻקִּים
וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה
וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (לח) וְהַבְּרִית
אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ
וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:
(לט) כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
כָּל־אֹיְבֵיכֶם: (מ) וְלֹא שָׁמְעוּ כִּי
אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם
עֹשִׂים: (מא) וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה

דען זאהנען יעקב'ס, דעם ער
דען נאמען ישראל גאב. (לה) דער
עוויגע האטטע מיט איהנען
איינען בונד נעמאכט אונד
איהנען בעפאהלען: איהר
זאללט ניכט עהרפורכט בעציי-
גען פרעמדען נאטטערן, אייך
ניכט צו איהנען ביקען, זיא
ניכט אנבעטען אונד איהנען
ניכט אפפערן. (לו) זאנדערן
דעם עוויגען, דער אייך הע-
רויסגעפיהרט אוים מצרים,
מיט גראסער מאכט אונד מיט
אויסגעשטרעקטעם ארמע,
איהם זאללט איהר עהרפורכט
בעציינען, צו איהם אייך בי-
קען, אונד נור איהם אפפערן.
(לז) דיא געזעטצע אונד גע-
בריינע, דיא לעהרע אונד דאז
געבאטה, דיא ער אייך פאר-
געשריעבען, אויף דיעזע זאללט
איהר אכטען, זיא יעדערצייט
אין פאללציהונג צו ברינגען,
אונד ניע עהרפורכט בעציינען
פרעמדען נאטטערן. (לח) איהר
זאללט ניע פערגעסען דעם
בונדעם, דען איך מיט אייך
געשלאססען האבע, דאס
איהר פרעמדען נאטטערן
ניכט עהרפורכט בעציינען
דירפעט. (לט) זאנדערן נור דען
עוויגען אייערן גאטט זאללט
איהר עהרפירכטען, דאן ווירד

יראים

ער אייך רעטטען פון דער געוואלט אייערער פיינדע. (מ) אבער זיא הארטען ניכט
דאראוף, זאנדערן האנדעלטען נאך א הרעם עהמאהליגען געברויכע. (מא) דיעזע פעל-

קער

עונדיס ע"ל: (לה) וינרות ה' לחס נרית • כצנחן להס תורה נהר סיני:

באור

ט' כ"ז) ע"ש. (מא) ויהיו, הנה מעת גלות ישראל עד תורגן הבית, לעת לחר כתב ירמיה
הדברים האלה עברו יותר מחלה מאות, ולזה יולדק לאמר גס בניהס ובני בניהס עד היום הזה.

יִרְאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם
הָיוּ עֹבְדִים גַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם
עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

יח (ו) וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ
בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
(ב) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי
בַּת־זְכַרְיָהוּ׃ (ג) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד
אָבִיו׃ (ד) הוּא הֵסִיר אֶת־
הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת
וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי
עַד־הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ

נחשתן

תרגום אשכנזי

קער בעציגטען צוואר איהרע עהרפֿורכֿט רעם עווינען, דיענטען אבער דאביא איהרען נאטצעבילדערן, אויך איהרע קינדער אונד איהרע קינדס קינדער, האנדעלן זא וויא איהרע פֿאטער געהאנדעלט, ביז אויף דען היטיגען טאג.

יח (ו) אים דריטטען רעניעררונגסיאהרע דעס הישע זאהנעס פֿאן אלה, דעס קעניגס אין ישראל, טראט חזקיה זאהן דעס אחז רעגיערונג אן אלס קעניג פֿאן יהודה. (ב) פֿינף אונד צוואנציג יאהר אלט, אלס ער דיא רעגיערונג אנטראט, אונד נין אונד צוואנציג יאהר ווער ער אין ירושלים. זיינער מוטטער נאמע ווער אבי טאכטער זכריה׳ס. (ג) ער טהאט, וואס דעם עווינען רעכט ווער, גאנץ וויא עס זיין פֿאטער דוד געטהאן. (ד) ער שאפֿט דיא אפֿערהעהען אב, ליעס דיא בילדזוילן צערבריכט, דען גרעטצענהאין אומהויען אונד דיא קופֿפֿערנע שלאנגע צערשלאגן, וועלכע משה געמאכט האטטע, דען ביז אויף דיעזע צייט האטטען דיא זאהנע ישראל צו אירער גערייכערט. מאן נאננטע

ר ש " י

יח (א) בשנת שלש. למרדו של הושע: (ד) ויקרא לו נחשתן. לשון בזיון כלומר מה לזה עשה תיגו חלף נחש נחשת:

באור

יח (ג) ככל אשר עשה, כי עמד בנסיונו בל ימיו כאשר פרשנו בחמליה ועוזיה, כי אף שלעת זקנתו נגעה בו ויהיה עליו קוף (דה"ב כ"ו כ"ג), הן בגר נאמר (שם כ"ו) ויבנע יחזקיהו בנגעים לבו. (ד) ויקרא לו, הקורא והוא פעל סתמי (חגן). נחשתן, שם תאר כאן מלשון נחושת, ולדעת הרד"ק שם ע"ז להקטין ויחזקיהו קרא לו כן לדבר בזיון, בל ידעתי

מדוע

נְחֹשְׁתָּן: (ה) בַּיהוָה אֱלֹהֵי־ יִשְׂרָאֵל בָּטָח וְאַחֲרָיו לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכֹל מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: (ו) וַיִּדְבַּק בַּיהוָה לֹא־סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ז) וְהָיָה יְהוָה עִמּוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר־ יֵצֵא יַשְׂכִּיל וַיִּמְרֹד בְּמֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְלֹא יַעַבְדוֹ: (ח) הוּא הִכָּה אֶת־ פְּלִשְׁתִּים עַד־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר: (ט) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַמֶּלֶךְ חזקיהו

תרגום אשכנזי קסט

טע זיא נחשתן. (ה) ער פֿאר־ טרויעטע איף דען עוויגען גאָטט ישראל'ס, זאָ דאַס ניע־ מאַנד איהם גלייך וואַר אונ־ טער אַללען קעניגען פֿאָן יהודה, דיא נאַך איהם אונד דיא פֿאָר איהם וואַרען. (ו) ער הינג אַם עוויגען, ליעס ניכט אַב פֿאָן איהם, אונד בעאָבאַכ־ טעטע דיא געבאָטע, וויא זיא דער עוויגע דעם משה בע־ פֿאָהלען. (ז) דאַרום איף וואַר דער עווינע מיט איהם; איבער־ אַלל וואָ ער אויסצאָג, וואַר ער גליקליך, זאָ דאַס ער אַבפֿיעל פֿאָם קעניגע אשור'ס, אונר איהם ניכט מעהר דיענסט־ באַר בליעב. (ח) ער שלוג דיא פלשתים ביז עזה, אונר איהרע גרענצשטערטע פֿאָם וועכ־ טערטהורמע אַן ביז צור בעפֿעסטיגטען שטאַדט. (ט) אים פֿיערטען רעגיערונגסיאָהרע דעם

ר ש "י

(ו) יחכיל. יצליח:

באור

מדוע יקיש שם לכאן לאחר יאנך זכרו. (ה) ואשר היו, מלת נכל נאמר הקודם עומדת נמקום שניים, ושעורו ונכל־אחר היו לפניו. (ז) וימרד במלך אשור, כי לחז לקיו ה' למס למלך אשור. (ח) ואח גבוליה, השחית. ממגדל נוצרים, מן הנוין היותר קטן עד עיר מבצר שים לב מגדלים גלוריס וחזקים (הרדי"ק); ולדעת הרלב"ג הכוונה שהכה היושניס ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. (ט) ויהי, על השנות דבר גלות ישראל פה מה שכבר נתבאר בפרשה הקודמת בחרונה, נתן הרדי"ק שתי שנות: האחת להודיע כי גם זאת לעמת זה עשה ה' לתת לישים בדרכיו את הטוב בן אלה ועמו נתן ביד יוסיהם כי הרבו לפשוע, וחזקי' ויהודה הניל מבף מלך אשור כי הלכו אחרי ה'. והשנית לתת שנה נכונה מדוע זה פאד יחזקיה אים גבור חיל ממלך אשור ובפר פניו במנחה, ואמר מפני שראה כי ישראל לא עמדו, לכן ירא לנפשו ורצה להשלים עמו. ולי נראה ע"ד הפשוט כי מדרך הספר הזה להגיד תמיד מלכי ישראל ומלכי יהודה אלה מול אלה ולהעריך שנותם, יאמר בשנת פלוני למלך ישראל פלוני מלך מלך יהודה פלוני וכן להיפך, לכן עתה באחר שנתם מלכות ישראל ולא יזכר שם מלך ישראל עוד, הזכיר שהיה זה בשנת הרביעית ליחזקי', ולפי הרמיב הדבור כדרך הנביאים בנבואים הנוגעים בחמונה; גם יתכן כי בתלה לאחר ממנה העתיק הנותב ספר מלכים שלפנינו סופר גם יתר דברי יחזקיהו הנזכרים בד"הי והוא שבלא חזקיה לבל ישראל ובלא לאגרות אל אפריס ומנשה לבוא לבית ה' בירושלים, והיו בני ישראל מחזקים ומלעיגים במלאכיו (דה"ב ל' י'), ואולי היה זה לפני גלות האחן, והיה הספור ההוא מותם הספור הזה בספוקים האלה (מן פסוק ט' עד י"ג) להראות כי בגמול יהיהם השיב להם ה', לולא כותב ספר מלכים שלפנינו

חִזְקִיָּהוּ הֵיא הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ: (י) וַיִּלְכְּדָהּ מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בִּשְׁנַת־שֵׁשׁ לְחִזְקִיָּהוּ הִיא שְׁנַת־תֵּשַׁע לְהוֹשֵׁעַ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן: (יא) וַיֶּגֶל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיַּנְחֵם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי: (יב) עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ אֶת־בְּרִיתוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא עָשׂוּ: (יג) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם: (יד) וַיִּשְׁלַח חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לָכִישָׁה לֵאמֹר חָטָאתִי שׁוּב מֵעָלַי אֵת אֲשֶׁר־תִּתֵּן עָלַי אֶשָּׂא וַיָּשֶׁם מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כִּכַּר זָהָב:

תרגום אשכנזי

רעם קענינם חזקיה. דאַז איזט אים זיעבענטען יאהרע רעם הושע רעם זאָהנעם פאָן אלה, קענינם פאָן ישראל, צאָג שלמנאסר קענינ פאָן אשור נעגען שמרון העראן, אונד כעלאַגערטע עס. (י) ער ער־אָכערטע עס נאך פערלויף דרייער יאַהרע. אים זעכסטען יאהרע רעם חזקיהו אַלזאָ, דאַז איזט אים ניינטען יאַהרע הושע רעם קענינם פאָן ישראל ווארד שמרון עראָבערט. (יא) ער קענינ פאָן אשור ליעס ישראל נאך אשור אייסוואַנ־דערן, אינ־נר פערזעטצטע זיא נאך חלח אונד חבור אן דען פלום גוזן אונד אין דיא שטער־טע פאָן מדי; (יב) ווייל זיא ניכט האָרטען אויף דיא שטימ־מע רעם עווינען איהרעם נאָט־טעם, אונד זיינען בונד איבער־טראַטען, זאָ וויא אַללעס, וואָס משה, דער דיענער רעם עווינען, בעפאָהלען; זיא נאַ־בעז קיין נעהאָר, אונד בע־פאָלנטען ניכטס. יג) אונד אים פיערצעהנטען רעניערונגם־יאַהרע רעם קענינם חזקיה צאָג סנחריב קענינ פאָן אשור גענען אללע פעסטען שטעדטע פאָן יהודה, אונד עראָבער־טען זיא. (יד) דאַ שיקטע חזקיה דער קענינ פאָן יהודה אן דען קענינ פאָן אשור נאַך לכיש, אינד ליעס זאַגען: איך האַבע גענפעהלט! ציהע אַב פאָן מיר! וואָס דוא מיר (פֿיר טריבוט) אויפֿלעגען ווירסט, ווילל איך ערטראַגען. דער קענינ פאָן אשור לענטע חזקיה רעם קענינע פאָן יהודה דרייא הונדערט ככר זילבער אונד דרייסיג ככר גאָלד (חמש טריבוט) אויף. (טו) דאַ

(טו) וַיִּתֵּן חִזְקִיָּהוּ אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הִנָּמְצָא בֵּית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ (טז) בָּעֵת הַהִיא קִצַּץ חִזְקִיָּהוּ אֶת־דַּלְתוֹת הֵיכַל יְהוָה וְאֶת־הָאֲמֻנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ (יז) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־רַב־סָרִיס וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ אֶל־

המלך

גאַב חזקיה אַללעם זילבער הער, וועלכעם זיך פּאַראַנד אים טעמפּעל דעם עויגען אונר אין דען פּאַרראַטהם־קאַממערן דעם קעניגל־כען פּאַללאַסטעם. (טז) צו יענער צייט נאַהם חזקיה (חזקיה גוט) אַב, פּאַן דען פּאַרטען אם היכל (היילגען געוואַלט) דעם עויגען אונד פּאַן דען ווילען, וועלכע חזקיה, דער קעניג פּאַן יהודה, זעלבסט האַטטע בע־לעגען לאַססען, אונד גאַב עם דעם קעניג פּאַן אשור. (יז) דאַרויף שיקטע דער קעניג

פּאַן אשור אַן דען קעניג חזקיהו, דען תרתן, רב סריס אונד רבשקה אוים לכיש, מיט איינעם גרא־

רש"י

(טז) קצץ. את הדלתות שהיו על זהב: ואת האמונות. תירגם יונתן ויית סקופי' לסקופות: (יז) את תרתן ואת רב סריס. למדנו בסדר עולם שלש נתו שלשתם יחד לשלש רבשקה לבדו כמו שנאמר בספר (ישעיה ל"ז ב') ותרתן ורב סריס נתו בשליחו' שנייה כשנח' לו שמועה על תרהקה מלך כוש ויצא וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו' (ישעיה ל"ז ט'):

נתעלת

באור

משמיע זה הספור לחזקהו שנה מן הסכנות (עיין נמנוח). (טו) קצץ, י"ת וקילף כלומר זהב שעליהם קלף (ועיין ערכים לרד"ק ערך קלה). ואת האמנות, י"ת סקופיא והוא המפתן, וחכמים פתרו העמודים, ופירושו החכם גשענים מענין למן שהוא הנטחה וקיום, ונקראו העמודים כן לפי שהבית נשען עליהם, וחולי הוא מענין לומן נלחז"ל הפועלים חוכלין בהליכתן מחומן (בבא מציעא דף ל"ח) שפירשו כך ופלה (עיין ערוך ערך למן) ונקראו העמודים כן ע"ש מקומם, וימה אל נכותינו בזויות (תהלים קמ"ד י"ג) וכמו שהזכיל הרמב"ן ז"ע לתרגם ע"ש. (יז) וישלח, לדעת הרד"ק היתה זאת מלחמה אחרת ונפעם הרחטון בחבר ספר חזקי' את פניו באמרה שב מלך אשור לארצו ולימים שוב בא עליו, אבל אין כן משמעות שלח כן הוא מדוע לא נזכר לא בד"הי ולא בישעי' דבר מהמלחמה הראשונה — והנה בישעי' (ל"ו ח') גא ממש כחבר נאמר כאן ויהי בחרפע עשרה שנה למלך יחזקיהו עלה סנחרב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם, ומיד הזכיר (שם ב') וישלח מלך אשור את רבשקה מלכים ירושלימה וגו' וסופר כל הענין כמו כאן, וכן נראה ממה שנזכר לעיל (פסוק י"ד) וישלח חזקיהו וגו' לכישה, ופה תאמר וישלח מלך אשור מלכים שהיו' זאת רק מלחמה אחת, ומלך אשור עוד לא נסע מלכים; ולזה יראה לי שלקח מלך אשור מידו המנחה, אך בין כך ובין כך בטרם נסע מלכים מלא קצר נמלך יהודה כי היתה ידו עם מלך מצרים, וכמו שאמר להלן הנה בטחת לך על מצרים ולזה הסיר בריתו עמו וישלח את תרתן וגומר. גם הרד"ק הודה לזה שלח שב מלך אשור, אך שלדעתו עשה זה מלך אשור בערמה לקחת ממנו הכסף מבלי להשלים עמו, לולם אין לנו להחזיק אותם יהי' מי שיהיה על דבר פשע אשר לא נמלא בו מפורש, ולכן נטיתי לי מדברו. תרתן, וישעי' (שם) הזכיר רק רבשקה, נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשניים טפלים

תרגום אשכנזי

גראָסען העערע נעגען ירושלים. זיא צאָגען הערבייא, קאַמען הין אונד שטעללטען זיך אויף, אַם גראַבען דעם אָבערסטען טייַעם, אויף דער שטראַסע דעם וואַשפּעל־דעם. (יח) זיא ריעפֿען דעם קעניג צו, אונר אליקים דער זָהן דעם חלקיהו, דער איבער דען פּאַללאַסט נעזעצט וואַר, דער שרייבר שבנה אונד דער קאַנצלער יואח זָהן דעם אסף קאַנצלער איהנען הערוים. (יט) רַבשקה שפּראַך צו איהנען: זאָגט דעם חוקיה: אָזא שפּריַכט דער גראָסע קעניג, דער קעניג אשור: וואָהער דיעזעם פֿאָרט־ויען, וועלכעם רוא נעפֿאַסט האַסט? — (כ) רוא דענקעסט, עס בעדאַרף נור ליפּפּענגעשוועטצעם; אַבער

מלכים ב יח

הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחַיִל כָּבֵד יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲקוֹ וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמְדוּ בְּתְעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בְּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס: (יח) וַיִּקְרְאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָה הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר: (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ: (כ) אָמַרְתָּ אַךְ־דְּבַר שְׂפָתַיִם עֵצָה

וגבורה

ר ש"י

בתעלת. פיסקיר"ה בלע"ז נריב' שעושין לכיבוי דגים: שדה כובס. שדה שהכובסי' שוטחין בו בגדיים וכן תירגם יונתן חקל מצעת קלריית: (יח) המזכיר. לויה מזכיר בא לפני המלך לחזון מיפסקנו רחמון: (כ) לחמרת חך דבר שפתים וגו'. לחמרת עד הנה (לח) לענוד למלך לחזיר חך דבר שפתים היה כל זמן שלח ירח מחקומו לבוח עליך לח הוכרכת לעלה וגבורה לכל עבחיו שיכח ובח עלה וגבורה לחתה לריך למלחמה הוחת עתה לחמור על מי בטחת:

באור

טפלים לו ולכן לך כוח הי' המדבר (רד"ק). בחעלת הברכה, הנריכה הוח חרין בנוי בחבנים ובסיד ומחבנסין שם מי גשמים חו מוחבין שם מים מן המעיין ובנריכה הזחת היו מכונסין המים ויש בה נקב ויבחימו חותו עד שירלו להולילן מים מן הנריכה, ותעלה היח חפירה ממוכה לנריכה ומוליחין מים מן הנריכה לתעלה בזמן שירלו להשקות חו לכבס בגדים (הנ"ל), ונקרח תעלה לפי שיעלו שם המים. (יח) ויקראו אל המלך, קרחו לעומדים על החומה כי יחמרו למלך שילח עליהם, וגם זה דרך בזיון כחלו המלך עבד למו ויהי' סר למשמעתם, והנה נזכר כחן שהיה חליקים על הבית ושבנח הסופר, וכן הוח בישעי' במקום הנזכר, חבל שם (כ"ו ט"ו) נחמר לך בח חל הסכן הזה חל שבנח חשר על הבית, ושמר עוד (שם כ') וקרחתי לעבדי לחליקים בן חלקיהו והלבשתיו כתנתך וגו', הנה נרחה שהמה עלמם שבנח וחליקים הנזכרים כחן, וכפי חשר ספרו לנו חז"ל (סנהדרין דף כ"ו.) היתה ידי שבנח עם מלך חשור להסגיר העיר בידו וה' הפר מחשבתו, ובחשר נפל למלך חשור בערה גו חת המלך ועשה גו שפטים (עיין שם ובפ"ע); ולדבריהם יראה שהי' פקידת על הבית גדולה במעלה מפקודת הסופר, ומתחלה נגרע שבנח חך ממעלתו והוסר מן הבית והושם לסופר וז"ח מרם לו, ולכן נחשר שב מלך חשור מהכות חת מלך כוש לירושלים כנזכר בישעי' (ל"ז י"ט) רלו שבנח וסיעתו להסלים עמו ומלך חשור יסר לחותו, וע"ז ניבח ישעי' (כ"ב י"ז) הנה ה' מטלטלך וגו'. (יט) מה חבטחון,

וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי: (כא) עַתָּה
הִנֵּה בָטַחְתָּ לְךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת
הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם
אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ
וְנָקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו: (כב) וְכִי־
תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר
חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־
מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה
וְלִירוּשָׁלַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה
תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלִָם: (כג) וְעַתָּה

התערב

תרגום אשכנזי קעא

אויך אומזיכט אונד מאכט גע־
האַרט צום קריעגע. אויף ווען
האסט דוא פֿערטרויעט, דאס
דוא דיך לאָסזאגטעסט פֿאָן
מיר? — (כא) נון זיעהע! דוא
האסט פֿערטרויעט אויף דען
שוטץ יענעס צערבראָכֿענ־
ראָהרעס, אויף מצרים, דאס,
ווען יעמאַנד זיך דאַרויף
שטיטצעט, עס איהם אין דיא
האַנד פֿעהרט, אונד ויא דורכ־
באָהרט; זא איזט פּרעה, דער
קעניג פֿאָן מצרים, אַללען,
דיא אים פֿערטרויען.
(כב) אונד ווען איהר מיר זא־
גען ווערעט: וויר פֿערטרוי־
ען אויף דען עוויגען, אונזערן
גאָטט! עס איזט יא דערועל־
בע, דעסטען אָפּפֿערהאָהען
אונד אַלטאָרע חזקיהו אַבגע־
שאַפֿט, אונד צו יהודה אונד
ירושלים גע־שפראָכֿען: נור פֿאָר
דיעזעם אַלטאַרע אין ירושלים זאָללט איהר אייך ביקען. (כג) וואָהלאָן דען! לאַס דיך

אין

ר ש "י

(כא) ונח נכפו. כשאדם נסמך על מעשיו קוה רצון שנשבר בידו בחין רחצי הקדושית ונוקנין את כפו: (כב) הלא הוא חסר הסיר חזקיהו וגו'. יש ללמד מכאן דכשהקב"ה ישראל מומר הוא שהוא מודה שהקנ"ה חלוה חלא שרצונו לע"ח:

ב א ו ר

נלומר מה תיכות הכתוכן הזה. (כב) למלחמה, עומדת כמקום שניס ושעורו תמרת לך דבר שפתיס למלחמה לא כן הוא רק עבה וגבורה למלחמה, והענין כי חזקיה דבר על לב עמו, והרהיב עוז בנפשם כנזכר בדה"ב (ל"ב ז' ח'). כי מרדת בי, לתת יד למצרים עתה הנך תרצה על מי בטחת. (כב) אשר הסיר, לדעת רוב המפרשים הכוונה לוך יעזרהו ה', והלא הוא המעיט כבודו להסיר הבמות ותמר לפני המזבח תשתחוו, ועשה זה רק להריס קרן קדית מלך, וסנחרב לא ידע כי נתסרו הבמות; קולם לדעת חז"ל שתמרו כי רבשקה ישראל מומר הי' וידע מתיסור הבמות, יש לפרש כפשוטו שכוון על הבמות שעבדו שם לע"ז, כי כן נתמר בד"הי (ב' ל"ד ח') כי יצאו כל ישראל וישברו המצבות ויגדעו האשרים ויכתתו הבמות מכל יהודה ובנימין ובאפרים ומנשה עד לכלם, ותמר סנחרב האם תבטחו בה' ותאמנו כי לפי שתותו לבדו תעבודו יהיה בעזרכם, והפירוש הזה נראה יותר ממה שתמר להלן כי יגיל ה' את ירושלים מידו. (כג) ועתה התערב, הכתוב עמו בערבון בדבר הזה אם תוכל (רד"ק), ונח בהתפעל כדרך העברי בכל פעולה שבניהם יחדיו יפעלו אים בריעהו (וועכסעלווירקונג) כמו למה תתרעו (בראשית מ"ג ח'), ויתרוצצו הבנים (שם כ"ה כ"ב) וכן יתמר הלועז (זיך מיטזעהען, זיך טוֹ־גען) לע"פ שלא יביט ולא יכה אים את עצמו רק כל אחד את חבירו. והנה רבשקה בדברים האלה

הִתְעָרֵב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃ (כד) וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֶת פְּנֵי פַחַת אֶחָד מֵעַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לָרֶכֶב וְלִפָרָשִׁים׃ (כה) עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהוָה עָלִיתִי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ (כו) וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחֹמָה׃ (כז) וַיֹּאמֶר

אין איינען וועטטקאמפף איין מיט מיינעם העררן, דעם קעניג פאן אשור; אך ווילל דיר צווייא טויזענד פפערדע גענבען, ווען דוא אים שטאנדע ביזט, דיר רייטער דאראוף צו פערשאפפען. (כד) אונד ווייא ווילסט דוא נון אויך נור דעם אנגרייפפע איינעם אייניגען פאשא'ס פאן דען גערינגסטען קנעכטען מיינעם העררן ווידערשטעהען, אונד דיך פערלאסטען אויף מצרים, אויף (דעסטען) שטרייטוואגען אונד רייטערייא? — (כה) אונד בין איך עטוא נעגען דען ווילען דעם עווינען הערגעטאנען איבער דיעזען ארט, אום איהן צו פערערבען? — דער עווינע זעלבסט האט צו מיר געשפראכען: ציעהע הערבייא נעגען דיעזעם לאנד, אונד פערדערבע עס. (כו) דא שפראכען אליקים, דער זאהן

אליהם

דעם חלקיה, שבנה אונד יואח, צו רבשקה: רעדע דאך מיט דיינען קנעכטען אין אראמעישער שפראכע, דען וויר פערשטעהען זיא, אבער רעדע ניכט יירוש מיט אונז אין נעגענווארט דעם פאלקעס, דאס אויף דער מויער איוט. (כז) דא שפראך רבשקה צו

איהם

ר ש "י

(כג) התערב נא. התפלר עליו נוח בערבון על מנת לס תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים. התערב גי"ר בלע"ז: (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני. שהרי כל הקטן שבהס גר על אלפים לים ואתה איך למדנו מכאן על רחבי גייסות מלה ושמוניס ותמסה אלף שנפלו עס סנחרב שהקטן שבהס גר על אלפים לים שעמו: (כה) המבלעדי ה'. וכי אלף נרשות נחתי בבר נתנבא (ישעיה ז' י"ז) ימי לחז לחיך יביא ה' עליך ועל עמך וגו' את מלך אשור: והשחיתה. את זו הוסיף מכלו: (כו) כי שומעים אנחנו. לשון בני פלטין ומבינין בלשון ארמי ונשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שבל העם מבינין

ב א ו ר

האלה להרחות "כי רק קורי עכבים מנטחו, וכנגד עזרת מלרים אמר ועתה התערב נא וגו', ומזה תראה כי בטרם תנוח מיל מלרים לעזרך בבר חנחן העיר הזאת בידי וכנגד תשועת ה' אמר עתה המבלעדי ה'. (כה) המבלעדי ה', ולהלן אמר כי האש לא יבוא בה להבילו, לך הכוונה מזאר שם' נתן לי עוז ותעלומות להוריד עמים נבירים תחתי, לין ספק כי רלונו להבחית גם את האלן הזאת כי מעתה גם לידו לין עוד בח להבילה. (כו) שמעים, סב ניס

כדרך

אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה הַעַל אֲדֹנֶיךָ
וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֶאֱלֵי עַל־
הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחֹמָה
לֶאֱכֹל אֶת־חָרְיָם וְלִשְׁתּוֹת
אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם: (כח) וַיַּעֲמֹד
רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל
יְהוּדִית וַיְדַבֵּר וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ
דְּבַר־הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
(כט) כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־יַשִּׁיא
לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי־לֹא יוּכַל לְהַצִּיל
אֶתְכֶם מִיָּדוֹ: (ל) וְאַל־יַבְטַח
אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
(לא) אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי
כֹה אָמַר מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ אִתִּי

איהנען: האַט מיין הערר מיך
אַן דיינען העררן אונד אַן דיך
געשיקט, אום דיעזע שפרא־
כע צו פֿיהרען? — ניכט פֿיעל־
מעהר אַן יענע מעננער, דיא
אויף דער מויער זיטצען, אום
איהרען אונראַטה צו פֿערצעה־
רען, אונד איהרען האַרן צו
טרינקען, וויא איהר? —
(כח) נון ערהאָב זיך רבשקה,
ריעף, זאָ לוט ער קאָננטע,
אין יידישער שפראַכע, אונד
רעדעטע פֿאָלגענדערמאַסען:
האָרעט ראַו וואָרט דעס גרא־
סען קעניגס, דעס קעניגס פֿאָן
אשור. (כט) זאָ שפריכט דער
קעניג: חזקיהו זאָלל אייך יאַ
ניכט איבערעדען, דען ער
פֿערמאַג עס ניכט, אייך צו
רעטטען אוים זיינער האַנד.
(ל) אויך זאָלל חזקיהו אייך ניכט
מעהר פֿערטרעסטען אויף דעז
עוויגען מיט דען וואָרטען: דער
עוויגע ווירד אונז רעטטען, אונד
דיעזע שטאַדט ווירד ניכט גע־
געבען ווערדען אין דיא געוואַלט
דעס קאָניגס פֿאָן אשור. (לא) נע־

צואתם קרי. מימי רגליהם קרי ברכה

בעט דעם חזקיהו קיין געהאָר! דען זאָ שפריכט דער קעניג פֿאָן אשור: ערווייזעט מיר דען נע־
פֿאַל־

ר ש " י

ני ואין למו רוצים שימעו: (כז) לאכול את צואתם. נראע המלוי: מוריהם. רעי פיולח דרך מור פי הטבעת. ורבותינו פירשו לכבוסם לשון נתה צואתם: מימי רגליהם. צואה לחה שיני דנרבצת דקיימת לחלת שיני מו לשון גלל שנת על ידי לעיסת השיניים: (לא) עשו אתי

ברכה

באור

נדרך השרים העומדים נאצר המלך להיות מניני לשון. (כז) את חריחם, כן כתיב והקרי צואתם והענין אחד הוא והקרי ל' נקיה (רד"ק). את שיניהם, כן כתיב והקרי מימי רגליהם והכתיב רמז לתשובות וכן נדברי חז"ל המקנח נדבר שהאור שולטת בו שיניו נוסרות, וענין לאכול את צואתם שמוכנין להיות נמלוי עד שיאכלו צואתם וכן הוסיף יונתן נלישע עמכון (הנ"ל). (כט) אל ישיא, כמו הניח השיאני (בראשית ג' י"ג) וענינו ההסתה. (לא) עשו אתי ברכה, פשרה ושלום וכת"י (רד"ק), והרלנ"ג והרד"ק פירשו עשו עמי תשלומי ועשת תהי' לנס

לנרכה

בָּרְכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־
גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ
מֵי־בֹרוֹ: (לג) עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי
אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ
דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים
אֶרֶץ זֵית יִצְהָר וּדְבַשׁ וְחַיּוּ וְלֹא
תָמֻתוּ וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי־
יַסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ:
(לד) הַהַצִּילוּ הִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
(לה) אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה
אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם הֵנַע וְעִוָּה כִּי־
הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי: (לה) מִי
בְכֹל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־
הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל

פֿאַללען, אונד קאָמטט הע־
רוים צו מיר. איהר זאָללט יע־
דער זיינען ווייַנשטאָק יערער
זיינען פֿייגענבוים אונד יעדער
דאַז וואַסער זיינער ציס־
טערנע געניעסען קאָננען,
(לג) ביז איך קאָממע, אונד
אייך אין איין לאַנד פֿיהרע,
דעם אייריגען גלייך, אין איין
לאַנד פֿאָלל נעטרייד אונד
מאָסט, איין לאַנד פֿאָלל
פֿרוכטבאַלדער אונד ווייַנבער־
גע, איין לאַנד פֿאָלל אָהלבעע־
רע, אָליפֿען אונד האָניג, זאָ
בלייבט איהר אַם לעבען, אונד
קאָממט ניכט אום, דאַרום זאָלל
חזקיהו אייך ניכט איבערעדען
מיט דען ווארטען: דער עוויגע
ווירד אונז רעטטען. (לג) האַ־
בען זיא בעפֿרייעט, דיא גע־
טער אַנדערער פֿעלקער, איין
יעדער זיין לאַנד אוים דער גע־
וואַלט דעס קעניגס פֿאָן אשור?
(לד) ווָאָ ווארען דיא גאָטטער
יהוה
פֿאָן חמת אונד ארפד? ווָאָ דיא גאָטטער פֿאָן ספרוים, הנע אונד עוה, דאַס ז׳א שמרון
פֿאָן מיינער געוואַלט בעפֿרייעט העטטען? — (לה) וועלכע זינדס פֿאָן אַללען גאָטטערן
דיעזער לענדער, דיא איהר לאַנד בעפֿרייעט האַבען אוים מיינער געוואַלט, דאַס דער
עווי־

ר ש "י

ברכה. שחילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז'): (לב) אל ארץ כארצכם. כן דרכי להעביר את החומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלהם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיבינו שדבריו שקר: ארץ דגן ותירוש. זו אפריקי: (לד) הנע ועוה. שתי' מלך אשור החריבם והגלן: כי הצילו את שומרון. והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שכניהם:

ב א ו ר

לברכה; ולי נראה שהוא כמשמעו עשו אתי הברכה והטובה הזאת כי אנכי אשמח לחוס ולרחם ולא אחפוץ במות המת. ואכלו וגו' ושתו, היפך לאכול את לחמם וגו'. (לב) עד באי, כן הי' דרכי מלך אשור להעביר האומות ממקומם, עיין מ"ב לעיל (י"ז כ"ו). [לחם, שיעורו אדמה מכמיהה לחם, ותרגם יונתן מקלין לכוונו היטב מול כרמים וכן תרגמתי. ד"המח]. (לד) כי הצילו, אם הצילו אלהים את שומרון מידו, והזכיר שומרון בפרט לומר הלא גם ישראל מבני אלהי יעקב ובכל זאת לא הציל, ואמר הצילו בלשון רבים, ע"ד שאמרו הפלשתים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלהים המכים (ש"א ד' ח').

יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם מִיָּדִי׃
(לו) וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ
דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הֱיָא לֵאמֹר
לֹא תַעֲנֻהוּ׃ (לז) וַיָּבֹא אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבָּיִת
וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף
הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים
וַיַּגִּדוּ לוֹ אֵת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃
יט (א) וַיְהִי כְּשָׁמְעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס
בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃ (ב) וַיִּשְׁלַח
אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבָּיִת
וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְאֶת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים
מְחֻפִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ
הַנָּבִיא בֶּן־אָמוֹץ׃ (ג) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה
וְתוֹכֵחָה וְנִאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי־
באו

תרגום אשכנזי קעג

עווינע ירושלים אוים מיינער
געוואלט בעפרייען זאלסט?
(לו) דאז פאלק שוויעג, אונד
ערווידערטע איהם קיין וואָרט,
דען דער אויפטראג דעם קע=
ניגס לויטעטע: איהר זאלט
איהם נישט ערווידערן.
(לז) אליקים, דער זאהן דעם
חלקיה, דער איבער דען
פאלאסט געזעטצט וואר,
קאם מיט דעם שרייבער שבנה
אונד דעם קאנצלער יואח זאהן
דעם אסף צו חזקיהו אין צער=
ריסענען קלייד ערן, אונד
הינטערבראכטען איהם דיא
וואָרטע דעם רבשקה.
יט (א) אלס דער קאניג
חזקיה דיעזעם הערטע
צערריעם ער זיינע קלייד ער,
הילטע זיך אין טרויערגע=
וואנד אונד גינג אין דען טעמ=
פעל גאטטעס. (ב) ער זאנד=
טע אליקים דען שלאסהויפט=
מאן אונד שבנא דען שריי=
בער אונד דיא עלטעסטען
דער פר עסטער, געהילט
אין טרויערקלייד ערן צו ישעיה
זאהן דעם אמוץ, דעם פראָ=
פעטען. (ג) אונד זיא שפראכען צו איהם, זאָ שפריכט חזקיה: אין טאג דער בע=
דרענגנים, דער לעסטערונג אונד דער שמאך איזט דיעזער טאג, דען דיא קינ=
דער

ר ש "י

(לז) קרועי בגדים. על שמעו גידופי השם:
יט (ג) ותוכחה. שהרעיסים מתוכחין ומרתין פניס לדבריהס לחמור להס הבא והגבורה:
נגיס

באור

יט (א) ויחכס בשק, לבס בגדי תגילות. ויבא בית ה', להתפלל שס (רלב"ג ורדי"ח), ולבקש להתיעץ שס עס זקני הכהנים וסנהדרין ולא רצה לקרוא לאותס אל היכלו לכל ישראל העס מגרת נפשו. (ב) ישעיהו הנביא, וכישעיה (ל"ז ב') נאמר ישעיהו בן אמוץ הנביא וזה מחוקן יותר בלשון כנודע. (ג) ותוכחה, י"ת מסורין והוא לשון מרפה וניזה כמו כן יפסדך שמע (משלי כ"ה י') וזס נגזן כי יגיד עליו רעו בפסוק הבא והוכיח בדברים, והכוונה
על

בָּאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אֵין לְלֵדָה: (ד) אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת ו כָּל־דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ו אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה: (ה) וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ: (ו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יְשַׁעְיָהוּ כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־אֲדֹנֵיכֶם כֹּה ו אָמַר יְהוָה אַל־תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֹתִי: (ז) הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ

דער זינד ביז צום אויסטריטט געקאָמען, אונד קיינע קראַפֿט איזט דא אים צו געבערען. (ד) אַך! וואָללטע דאָך דער עיינע דיין גאָטט האָרען א יף אַללע דיא וואָרטע רבשקה'ס, דען זיין הער דער קעניג פֿאָן אשור געזאַנדט, אום דען עוינ לעבענדען גאָטט צו האָנען אונד מיט וואָרטען צו שמע= הען, אָ! דער עוי גע דיין גאָטט האַטטע זיא געהערט— זאָ בעטע דען פֿיר דען אי= בערערסט (דעם פֿאָלקעס) דער נאָך דא איזט. (ה) אַלס נון דיא דיענער דעם קעניגם חזקיה צו ישעיה קאַמען, (ו) דא שפראַך ישעיה צו איהנען, זאָ שפרעכטט צו אייערעם העררן, זאָ שפריכט דער עוויגע: פֿירכטע דיך ניכט פֿאָר דען וואָרטען, דיא דוא גיהערט, וואָמיט דיא קנע= טע דעם קאָניגם פֿאָן אשור מיך געלעסטערט האַבען. (ז) זיהע איך ווילל אייננען (חוגרוהיגען) גייסט אין איהם ער=

ושמע

ר ש " י

בנים. ישראל: עד משבר. עד לרם הדומה לאבן יוצאת על משבר ואין בה כח ללדת. משבר שם מוצב חמה הכורעת ללדת: (ד) והוכיח. לישפרונ"יר בלע"ז הרחה פניס לפנריו שהללין בגל חטר הלך: (ו) ושמע שמועה. ויעלה מעליכם וכן לחרבו ולח מחמת השמועה חלח לחחר זמן יבוח לחרבו בנבות פניס והפלחיו שם נחרב ומה היח השמועה וישמע חל סנחקה שמע שילח סנחקה להלחם עמו ועלה מעל ירושלים והלך לנים ונלחם עם סנחקה ופוט ומנרים שעמו ונלחם ונטל חמדת חוכרותיהם ובח לירושלים ונפל שם הוח שחמר (ישעיה מ"ה י"ח)

ב א ו ר

על חטר מרפו נערי מלך חשור: עד משבר, כי הרחם מקום יליחת הולד ונקרח כן בענור שבר החמה וחנליה כן דעת הרד"ק והרלנ"ג, ומזה החני חשניר ולח חוליד (ישעיה ס"ו ט') כלומר חניח הבניס עד המשבר, וטעם המשל הזה כחשה חטר נקבותה בלדתה התאמנה וחזקה חת עלמה להוליח הולד וכחטר כשר בח עד כי הרחם תם נחה וחין לחל ידה ללדת, וכן היה הדבר חלל חזקיה כי הוח חזר מיל מחוד לחזק חת ירושלים ולהלחם נגד מלך חשור כמפורש בדה"י ג' (פרשה ל"ב), ועתה כחטר חנה סנחריב על ירושלים לח ענר מיל לעמוד לנגדו. (ד) והוכיח, הלמ"ד נמלת לחרף עומדת נמקום בניס ושעורו להוכיח. אשר שמע, מלת חטר הוח לחמת כדרכו לפעמים כי ענינו כמו כי, והנה חמר נחחלה דרך נקצה חוני יסמע ועתה יחמר חין לספק שמע וכדמתורגם. (ה) ויבאו, כחטר נחו חטר להס ישעיה וכדמתורגם. (ו) נערי מלך אשור, ענדיו ומשרתיו כי המשרת יקרח נער (רד"ק) ויפה חמר החנס בעזעניום נפירושו לס' ישעיה (בס ל"ז ו') כי יחנן שקרחו כן דרך בזיון. (ז) רוח

וְשָׁמַע שְׁמוּעָה וְשָׁב לְאַרְצוֹ
וְהִפַּלְתִּיו בַּחֶרֶב בְּאַרְצוֹ: (ח) וַיָּשָׁב
רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר
נִלְחָם עַל־לִבְנָה כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע
מִלָּכִישׁ: (ט) וַיִּשְׁמַע אֶל־תִּרְהָקָה
מֶלֶךְ־כּוּשׁ לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא
לְהִלָּחֶם אִתָּךְ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר:
(י) כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא
תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַם בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
(יא) הִנֵּה אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר
עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת
לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִנָּצֵל:
(יב) הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר שִׁחֲתוּ אֹתָם אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־

חרן

תרגום אשכנזי קעד

ערערנען, ער זאָלל איין גע־
ריכט פֿערנעהמען, אונד זאָלל
צוריקקעהרען אין זיין לאַנד,
אונד אין זיינעם לאַנדע ווילל
איך איהן דורך דאָס שווערדט
פֿאַללען לאַסכען: (ח) רבשקה
קעהרטע צוריק, אינד פֿאַנד
דען קעניג פֿאָן אשור שטרי־
טענד ווידער לבנה, דען ער
האַטטע ערפֿאַהרען דאַס ער
וועגגעצאָגען ווַאר פֿאָן לכיש.
(ט) דאַרויף ערהיעלט ער נאַכ־
ריכט איבער תרהקה דען
קעניג פֿאָן כוש. מאָן זאַגטע
איהם נעהמליך, ער ציעהעט
ווידער דיך צו פֿעלדע, אונד
ער זאַנדטע אַבערמאַלם באָ־
טהען אַן הזקיהו אונד שפּראַך.
(י) זאָ שפּרעכט צו חזקיהו דעם
קעניגע פֿאָן יהודה: לאַס דיך
ניכט טיישען פֿאָן דיינעם נאָט־
טע, אויף וועלכען דוא פֿער־
טרויעסט, אינד שפּריכסט:
„ירושלים ווירד ניכט אין דיא
האַנד דעס קעניגס פֿאָן אשור
געגעבען ווערדען". (יא) ויע־
הע, דוא האַסט געהערט ווַאס
דיא קעניגע פֿאָן אשור גע־

טהאָן האַבען אַן אַללען לאָנדערן וויא זיא זאָלכע פֿערהעערטען, אונד (מז) דוא זאָלל
טעסט גערעטעט ווערדען? (יג) האַבען דען דיא געטטער דער פֿעלקער, וועלכע
מיינע פֿאָטער צו גרונדע גערוכטעט, זיא גערעטטעט? גוזן, חרן, אונד רצף, אונד

דיא

ר ש "י

יגיע מלכים וסחר כוש וגו' עליך יענדרו וגו': (ט) ויצא וישלח מלאכים. להודיע שלומו שכ

ב א ו ר

רלון כמו עקב היתה רוח אחרת (במדבר י"ד כ"ד) כן פירשו המפרשים, ולדעתי הכוונה רוח
רעה אחר ינעתהו. ושמע שמועה, הנה הפסוק הזה כולל כמה יעודים, האחד כי
ישמע שמועה והיא כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ומדל נעת להלחם על
ירושלים והלך לקראת מלך כוש, וגם נזה היתה הרוחה ליושבי ירושלים כמ"ש הרד"ק
כי יוכלו להניח ולהבניס אל העיר מהמאכל והמזון ומשחר דבריס הנלרכ ס נעיר הנחה נמלוך
ובמלוך, ובאחר יחזור עוד לירושלים לז וכב לאחרו לאחרי מפלת מחנהו וגם יפול בחרב.
(ח) נלחם על לבנה, לדעת הלנ"ג והרד"ק הנה חלל לבנה (שהיא בח"י) עיך מלחמה
עם תרהקה ונלח מומו, מולם אין הכרע לזה מן הכתוב ולא ידענו מנה המלחמה בנים.

חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֵדֶן אֲשֶׁר
בְּתִלַּאשָּׁר: (יג) אַיֵּה מֶלֶךְ־חֲמָת
וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סְפַרְוַיִם
הֵנַע וְעִוָּה: (יד) וַיִּקַּח חִזְקִיָּהוּ אֶת־
הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵם
וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ
לִפְנֵי יְהוָה: (טו) וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ
לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא
הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ: (טז) הַטֵּה יְהוָה אָזְנְךָ
וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶיךָ וּרְאֵה
וּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר
שָׁלְחוֹ לְחָרֵף אֱלֹהֵים חָי: (יז) אָמְנָם

דיא זעהנע ערן׳ס אין הלאשר?
(יג) ווֹ איזט דער קעניג פֿאָן
חמת אונד דער קעניג פֿאָן
ארפֿר, ווֹ דער קעניג דער
שטאַרט ספֿרוים הנע אונד
עוה? (יד) חזקיהו נאַהם דיא
בריעפֿע אוים דער האַנד דער
באָטהען, לאַז זיא, אונד גינג
הינוף אין דען טעמפּעל דעם
עוויגען, אונד בריים עטע זיא
(דאָרט) אוים פֿאָר דעם עווי=
גען: (טו) אונד חזקיהו בע=
טעטע פֿאָר גאָטט, אונד
שפּראַך: עוויגר גאָטט ישרא׳ס,
דער דוא איבער דען כרובים
טהראָנעסט, דוא אַללין ביזט
גאָטט אַללער קאָניגרייכע דער
עררע, (דען) דוא האַסט הימ=
מעל אונד ערדע געשאַפֿען.
(טז) נייגע אָ עוויגער דיין
אָהר אונד הערע, אֶפֿענע אָ
עוויגער, דיין אויגע אונד זע=
הע! אַך האֶרע דיא ווארטע
סנהריב׳ס, דיא ער (חיק בריע=
פֿע) איבערזאַנדטע אום דען עוויג לעבענדען גאָטט צו האֶהנען. (יז) פֿירוואַהר עווי=

יהוה
קמץ נו״ק
גער

ר ש ״ י

לחרפו ללוז להלחם עם כוש ולמזור נתן: (יב) עדן. שם מדינה: (יג) הנע ועוה. חיתן מלך חמור: (יז) לחרף. לגנאי. חמת הוא שהקריבו מלכי חמור את העמים ונתנו את אלהיהם נתן:

מרוס

ב א ו ר

(יב) בחלאשר, ובישעיה (ל״ז י״ב) בתלסר בלי אל״ף. (יג) לעיר ספרוים, בת״י לקרתת ספרויס וכבר אמרתי לך כי עיר מלוכה יקרא בפרט עיר. (יד) הספרים, כי נאו אליו הדברים החלה במכתב, וירמה לו כי עתה לא רצה המלך אחז בברחאונה לדבר על לב העם למען יגאו אליו כי היה לבו חרד על תרהקה, ולזה היה חפץ להתלוים עם מלך יהודה ולכן כתב לו לקרות גם לא חרף עוד את אלקים חיים כאחר עשה בתחלה (לעיל י״ח ל״ג — ל״ו) כאחר יבין המעיין. ויקראם, ובישעי׳ (שם י״ד) ויקחהו בתכרו ויפרשהו ות״י שם וקרא חזקי מנהון: ויפרשהו, כאלו שם המרופים לנגד עיני ה׳ לאמור יראה ה׳ ויפעט. (טו) ויתפלל, אף שכבר בשר לו ישעיה מפלת סנחריב הנה לא פירש בדבריו כי לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור, ויתכן כי אך לחרי אחר חלכד העיר יעשה ה׳ עם חזקיה אות לטובה ויתקיים היעוד הזה ולזה התפלל חזקיה כי יגן ה׳ בעד עירו ולא ינוח לב ומויב בשערי ירושלים, וע״ז שלח לו ישעי׳ לאמור כה אמר ה׳ אחר התפללת אלי וגומר. (טז) אשר שלחו, הכתוב מוסב על

הלגרת

יְהוָה הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־
הַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצָם: (יז) וְנָתְנוּ
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים
הֵמָּה כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם
עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם: (יח) וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ נָא מִיָּדוֹ
וְיֵדְעוּ כָל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כִּי
אַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ:
(כ) וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ
אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
שָׁמָעְתִּי: (כא) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה
לְךָ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ
הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלִָם: (כב) אֶת־מִי
חָרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָ
קוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ עַל־קְדוֹשׁ
ישראל

נער! דיא קעניגע פֿאָן אשור
האַבען דיא פֿעלקער אונד
איהר לאַנד צו גרונדע גע־
ריכטעט. (יח) אונד איהרע
געטטער דעם פֿייער פרייז גע־
געבען, ווייל זיא קיינע געט־
טער זינד זאָנדערן וועלקע
פֿאָן מענשענהענדען, האָלץ
אונד שטיין, דאַרום קאָננטען
זיא זאָלכע פֿערניכטעט. (יט) נון
אַבער, עוויגער, אונזער גאָטט!
הילף אונז אוים זיינער האַנד,
אויף דאַס אַללע קעניגרייך
דער ערדע ערקענען מעגען,
דאַס דוא עוויגער אַללין
גאָטט ביזט. (כ) דא זאַנדטע
ישעיהו זאָהן דעם אמוץ צו
חזקיהו אונד ליעס איהם זא־
גען: זאָ שפריכט דער עווי־
גע גאָטט ישראל'ס, וואַס דוא
צו מיר געבעטען האַסט וע־
גען סנחרב קעניג פֿאָן אשור
האַבע איך פֿערנאָממען.
(כא) דיעזעס איזט עס וואַס
גאָטט איבער איהן אויסגע־
שפראָכען: מאַן פֿעראַכטעט
דיך, ציון'ס יונגפֿרייליכע טאָ־
טער שפאָטטעט דיינער, דיא
טאָכטער ירושלים'ס שיטטעלט
דאַז הויפט הינטער דיר הער.

(כב) וועז האַסט דוא געהאָהנט אונד געלעסטערט, גענגען וועז דיא שטימע ערהאָבען אונד דיינען פֿרעכען בליק גערichטעט? גענגען דען היילינגען ישראל'ס! ——

באור

הלנרת וביעע' נאמר לך מזר שלח. (יז) החריבו, פעל חרב יאמר גם על לנדון גוי וממלכה כמו והגוים חרב יחרבו (ישעי' ס' י"ב) וביעעיה גם נאמר את כל החרבות ואת חרבם. (כא) בזה לך, כתב הרד"ק ז"ל נזה לך פעל ענר (כל"ל) מנחי העי"ן והוא מלרע שלח נמנהג נרוב ענ"ל. והנה שתי תשובות נדבר, האחד מדוע לא יולדק שיהיה בינוני, ואם גם הוא ענר הלא יתכן שהוא מעלומי הה"ק כמו ומדוע בזית דבר ה' (ז"ב י"ב ט') וכדומה והיה זה הנסתר ע"ד כנוי סתמי (וכן תרגמתי) ובשתיהם תכוף הענינה על נכון מלרע כידוע לנעלי הלשון. ראש הניעה, תנועת הרחם ללעג ולקלס על לים מתהלל כמתנת שקר וזה כנר הנטיף הנניף לחזקי' כי לא יכוף סנחריב לל העיר הזאת ולא יורה שליה חץ, והביב זה על סוף תפלת חזקי' הושיענו נא מידו וגומר, ועתה יענה על תפלת תפלתו והוא ושמע את דברי סנחרב וגומר. (כב) ותשא מרום, כלומר הנטת על לוד ישראל נגאה וגאון, וכן

ישְׂרָאֵל׃ (כג) בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ
אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי
עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן
וְאֶכְרֹת קוֹמַת אַרְזָיו מִבְחוֹר
בְּרשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצֹּה יַעַר
כַּרְמְלוֹ׃ (כד) אֲנִי קָרְתִּי וְשָׁתִיתִי

ברוב קרי . קצו קרי . מים

תרגום אשבנזי

(כג) דורך דיינע באָטהען האַסט דוא דען העררן גע־ לעסטערט אונד געשפראָכען: „מיט מיינער וואַגען־מענגע „ערשטיעג איך דער בערגע „האַהען, לבנון׳ם איסערע „סטע שפיטצע, פֿעללטע זיי־ „נע האַהען צעדערן, זיינע „אויסערלעזענע ציפרעסטען, „ביז איך גאַלאַנגטע צו זיי־ „נעם ווירטהבאַרן גיפֿעל, „צו זיינעם וואַלדיגען גאַרטען. (כד) איך גרוב מיר נייע קוועלען, ווילל פֿרעמדע וואַס־

ר ש " י

(כג) מרוס הריס. הר הבית: יערתי לבנון. בית המקדש שמלבין עונות: וחברות קומת ארזיו. לח לחזוב עד שחזרינהו: קני. סיפי: יער כרמילו. מליחות ארלו ויופי הדרו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה הכירה בור ומולח מים

ב א ו ר

לומר על הנאוה בנה עינים. (כג) ברכב רכבי, והקרי ברב וכן הוא בישעיה (סס כ"ל), והחכם בעזעניום בפירושו ליישיה רחה לקרות כאן רֶכֶב רְכָבַי ודימה לותו של גוב גוגי (נחום ג' י"ז) וכן לדור דורים שורה על הרגוי, ותולם בנר הרגים הוא עלמו כי רכב הוא מן הקבוליס שלח יתרנה, ולדעתי הוא ערך ההפלנה (סופעהוֹחטין) כמו קדש קדשים, לך לפי שהמלה לח תתרנה לכן בח ניחיל עם הכנוי והענין במבחר רכבי. עליתי, כל לים למרחה עיניו יפפוע על התדמות המליצה הזאת לל המשל על מלך בבל (ישעיה י"ד י"ג). ואבואה, יפה לומר החכם בעזעניום (סס) שהכוונה למען לבוח, לך שבחרגומו העתיק הדברים בנתנם ובעקבותיו הלבנו. מלון קצו, וניישיה מרוס קלו, ולדעתי יש יתר שחת להוד המליצה כאן מאשר בח סם, כי מלבד שבנר נאמר מרוס הריס ואין זה מתפארת הזיר להכפיל המלות, הנה גם מלד הענין יתבן יותר מלון כי עקר המשל היא שאמר אני סלותי לי ולרבבי ופרצי דרך בין שבבי יער לבנון במקום לח ענר סם רגל לים עד כי הגעתי לרחם ההר אחר סם מקום מלון לתקיע אהלי מחנה, ואמר: יער כרמלו, כי כרמל הוא מן כרם והלמ"ד למשקל והוא מקום לילנות ופירות כמו שבתב הרד"ק שרש כרמל ונודע הוא כי ברחק הלבנון היו גנות ופרדסים וסם הי' בית יער לבנון בנאות דשא בין נטעי ממר ופה ירגעו לבבי חילו העיפים והיגעים מטורח הדרך ויתענגו על רב טוב, בן הוא לפי הפשוט ענין המשל הזה; אולם בכל זאת לדקו בזה דברי יונתן והבמבבים לחריו כי במה שאמר ולחרות קומת ארזיו בוון גם על הדברים והגבירים, כי המשל הזה הוא לרוב בפי הבביחים (ירמיה כ"כ ו' וכ"ג, זכריה י"א ל' — ג') ובדומה. (כד) אני קרתי, לשון אפירה ומזה מקור בדעת הרד"ק ויתר המפרשים, ורש"י בתב (שמות ג' כ"כ) על בנקות הלי ר וכן ואני קרתי, רק לם יהיה מחסרי הפ"א יהיה ע"ד זר שיפסר בעבר ולך מעט מזעיר מלינו בן כמו קח על מים רבים (יחזקאל י"ז ה') וכן והיוס רד מלוד (שופטים י"ט י"ל); אולם בבר נודע הוא כי רש"י הוא מבעלי השבים ות"ב קוד ונקר מצרם לחד יכלו, ולפ"ז נוכל לומר שהוא מן כרה בחלוף הדומות וכן מצמא בקת לשון רש"י כאן עיי"ש. והנה לדעת כל המפרשים תהיה הבוונה כי לל יבלר מצני לת כל לחר זמותי לל עלרני הרבי עוז ולרן ליה ומדבר כי במדבר שממה לפתח מבועי מים גם לצבור מים לדירים ונחלי שיטפים בחילי ובפרת, ולי נראה כי הנביח שם הדברים החלה בפי סנחרב לבוונה מיוחדת כלומ התפחר המלך בזה על תחבולות חזקיה, כי הוא חזקיה כאחר רחה שמלך לחור בח חלין סתם לת מימי העינים לחר חון לעיר ולת הנחל השוטף בתוך הלרן לחמור למה ינואו

מַיִם זָרִים וְאַחֲרַב כַּף פְּעָמַי כָּל
יְאוֹרֵי מָצוֹר: (כה) הֲלֹא שָׁמַעְתָּ
לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי
קֶדֶם וְיֹצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבִיאתִיהָ
וּתְהִי לַהֲשׁוֹת גַּלִּים נְצִים עָרִים
בְּצָרוֹת: (כו) וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי יָד

נקי"ם הקרי להשאות חתו

תרגום אשכנזי קעז

„יוּאַסער טרינקען, אונד
„יוערדע דיא שטראָמע דער
„פֿעסטע אויסטראָקנען מיט
„מיינען פֿוסטריטטען. (כה) רוא
„(חזקיה) וְאָלֶלטעסט שָׁאן פֿאָן
„פֿערן עם פֿערנאָממען הא־
„בען, דאַס איך דיעזעם פֿאָן
„יעהער פֿערמאָכטע, דען
„וואַס איך בעשלאָס, זא־
„נלייך וואַרד עם אויסגע־

„פֿיהרט, אונד אויך זיא (ירושלים) ווירד צו ווּיסטען שטיינהויפֿען ווערדען, צו
„טריממערן, ווּיא דיא (מיבריגען) פֿעסטען שטאָרטע, (כו) דערען איינוואָהנער
אָהנ־

ר ש " י

זרים וזותה. מים נוכעים קורח זרים לפי שעד הנה לא הניחו נהם: ואחריב נכף פעמי. לא נרתי על עיר הנוטחת ננהרותיה הכלתי עליה גייסות רנות שהוניטו יאורים נשרייתה ושחיית נהמתם ומרפס רגליהם: ואחריב. לשון חוה כן דרכי תמיד: (כה) הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל נזאת לא אנך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנניאים שנזרתי על הענ"וס להניאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שנט אפי (ישעיה ז' ד'): למימי קדם. משנרת העולם עלתה נמחשנה שנאמר (ישעיה ל' ל"ג) כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן זה סנחריב שנערף נחץ גיהנם שנאמר (שם ל"ג ט') נאש ה' אשר לו נליון: עתה הניאתיה. וזה הוא שניהך: ותהי. ניאתה של גזירתי להשות ערים נלורות להיות לגלים נלים: להשות. לשון שחייה גלמוד: גלים נצים. לגלי תרמה שלומדין נהן ירקות שאתה מחרינן נגזרתי: (כו) ויושניהן קצרי יד. הם אחזי החזתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך

באור

מלכי אשור ומצאו מים רנים (דה"ב ל"ב ג' ד') ונכל זאת עלה סנחרב, וע"ז אמר אני קרתי. מים זרים, לפי דרכי קרוש כן לפי שלא היו מן המים העומדים נאדן, ורל"ק פירש מים הנעלמים מעיני אים וזה רחוק קנת ונישעיה לא נא מלת זרים. יאורי מצור, המפרשים אמרו שהוא כמו יאורי מצרים והוא דרך נוזמא, אבל ע"פ דרכי אין לורך לזה כי הכוונה הן אנכי מלחתי מים אף אחתם פתחתם המעינות והמים אשר אחם הנסתם אל המצור (כי אין ספק שהנחל העושף נאדן חפרו והניאו אל העיר) אותו אחריב נכף פעמי. (כה) הלא שמעת, כל המפרשים והמעתיקים הנודעים לי אחזו נדעת רש"י שזה מאמר ה' עיין נרש"י ורל"ק, אולם מי הניא אשור נסוד שלקים לדעת דנר ה' ומה יען אליו יעקב? גם המשך המאמרים לא יתנאר היטב לפ"ז כאשר יבין המשכיל, ולכן יראה לי שגם אלה דנרי סנחרב (אשר גם הוא נביא) נגד חזקיה, ואמר הלא אתה מקיה שמעת כי אותה (כלומר הדנרים האלה אשר זכר נפסוק הקודם ואמר אותה נל"נ לפי שהוא על דנר פתאי נכוזע) עשיתי כנר למימי קדם (וישעיה מימי קדם), ואמר מימי קדם כי הכוונה גם על מלכי אשור שהיו לפניו וכמו שאמר למעלה אשר עשו מלכי אשור לכל הארלות וגומר. ויצרתיה עתה הביאתיה, כן קשור המאמר לדעתי (ולא כדעת נעל הטעמים) והכוונה הדנר אשר זממתי לעשות הולאתי מיד אל הפועל וכ־מתורגם, ומלת ויצרתיה הוא כמ"ש הרלב"ג מענין מחשנה ודמיון מן יָצַר וכמו ויצרי נכל כלם (לעיל י"ז ז'): והיה, נגד ירושלים כלומר יען תמיד נלעתי אמרתי לכן אין ספק שגם העיר הזאת תהיה להשות, כמו להשות כאשר היא נק"ס נקרי וכן הוא נישעי' והוא מלשון שוממה ושממה וכן למשות נפ' (תהלים ע"ד ג') מזה הענין. ערים נצרות, יאשר כ"ף הדמיון ושעורו כערים נצרות, כלומר שגם ירושלים תהי לגלים והוא תלי עולם כמו ערוך תלינה (ירמיה ל' ז') כמ"ש הרד"ק) נאשר הערים אשר נשבתי. (כו) וישביהן, מוסב על

ערים

חֲתוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וְיֶרֶק
דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וְשִׁדֵּפָה לִפְנֵי
קָמָה: (כז) וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבֹאֲךָ
יָדָעְתִּי וְאֶת הִתְרַגִּזְךָ אֵלָי: (כח) יַעַן
הִתְרַגִּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
וְשַׂמְתִּי חַחִי בְאַפֶּךָ וּמְתָגִי
בְשִׂפְתֶיךָ וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ: (כט) וְזֶה־לְּךָ

האות

נק"ס וְשַׁאֲנַנְךָ

תרגום אשכנזי

„אהנמעבטיג פֿערצאגטען,
„אונד צו שאַנדען וואורדען,
„זיא וואַרען וויא גראַז דעם
„פֿעלדעם אונד וויא גרינעם
„קרויט, וויא מאַאם אויף
„דען דעכערן אונד גלייך דעם
„בראַנדקאָרן עהע עס אויפֿ-
„געשאָסטען". (כז) דיין זיט-
צען, דיין אוים = אונד אוינ-
געהען איזט מיר וואָהל בע-
קאַננט, אונד אויך דיין טא-
בען גענען מיך. (כח) אָב דיי-
נעם טאָבענס אונד דיינעם
וויטהענס, דאַז צו מיינען אָה-

מלכים ב יט

רען דראַנג, לענע איך מיינען רינג אַן דיינע נאַזע אונד מיין נעבים אַן דיינע ליפֿפען, אונד פֿיהרע דיך צוריק אויף דעם וועגע אויף דעם דוא גענאָממען. (כט) דיעזעם זייא

דיר

ר ש " י

מין לחתה גבור לכל הס חלבים: חציר גגות. הממהר ליבש: ושדפה לפני קמה. כשבלים הצדופות בטרם יתקשו לכל לידי קמה: (כז) ושבתך ולחתך ובאך. תירגם יונתן ומיתבך נעילה ומיפקך לאנחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מלתי נהית': ואת התרגזך אלי. ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש תשטרימי"ה בלע"ז: (כח) ושאננך. כמו ושקוק: חחי. כמין טיר הוא שמושכין בו בהמה שעשקיה רעים כמו שצינו כל בעלי הטיר יולין בטיר: ומתגי. תרגם יונתן וזמס והוא על נרזל ותוחבין לתוכו בנמירי הנחק' ונמשכי' בו לפי שעשקיה רעים. והוא שצינו והנחק' בחוטם: (כט) וזה לך האות. לחזקי' אמר הנביא

באור

ערים בלורות כי יושביהן היו קצרי יד מהושיע. וירק דשא, הנכון שהוא מן יָרַק ונח בסמיך ע"ד משקל פָּעַל כמו מן שָׁגַר שְׁגַר תלפיך וכדומה (עיין מכלול משקל פָּעַל וּפָעֵל). חציר גגות, שהוא יתולל וייבש עד מהרה כמה שנאמר כחציר גגות שלף יבש (תהלים קכ"ט ו'). ושדפה, לדעת הרד"ק היא התנוחם לשר הוכה בשדפון טרם ותבשלה, והרלב"ג אמר שהוא העשב השרוף טרם הגיע לקמה ויהיה שדופה כמו שרופה בחלוף הל"ת והרי"ם שדומים במבחר, וכבר מלינו כיולא בזה לדעת חכמי העמים בנודע, לכל יותר נראה כי הרלב"ג מסכים לדעת בעזניהם כי גם הרוח החזק המייבש הזרעים כאלו שורף לותם ויהיה שדוף ושרוף רק דומים בעינין, וביעויה (שם) נח ושדמה לפני קמה ואמר הרד"ק שנחלף פ"ח במ"ם לפי שהם ממולח לחד. ומעתה יבוח מאמר ה'. (כז) ושבתך וצאתך, בענין לחתה ידעת שבתי וקומי לחתי ורבעי זרית (תהלים קי"ט ג' ד') כלומר לכני ידעתי כל דרכך ומחשבותיך מני לח נעלמה וזה ידעתי לת התרגזך כי כל מחשבותיך וילר לבך רק רע כל היום להכעיסני. (כח) ושאננך, כמו ושלוך וכפל הנו"ן להפלגת הענין וכן דעת יונתן שתרגם ולימרגזותיך. חחי, נרזל כעין מחט שנותנים בלף ומושכין בו הבהמה למודה מדבר ולפי שנוקב כמו קין נקרא חח, ושעם המשל כי כדוב שכול לתה לחרת לדוק כל העמים, חולם לחי לחיים לך חח, ומתג ולוליבך כרלוני לל לרלך, וכבר מלינו המליצה הזאת ניחזקאל (י"ט ד' וכ"ט ד'). (כט) וזה לך האות, מפלת סנחריב ושובו לל לרלו יהיה לך לאות על יעוד לחר והוא שלח תפחדו מחרב ורעב הולכים בעקבות המלחמה כי לם גם עוד שתי שנים לין זרע ולין קציר כי חיל מלך לשור השחיתו הקמה ושמו הגדנות הנה בשנה הרלשונה (והיא השנה שעמדו בה) יאכלו הספיח, ולם גם

לח

הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה
הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ
פִּרְיָם: (ל) וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־
יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה
וְעָשָׂה פְּרִי לְמָעְלָה: (לא) כִּי
מִירוּשָׁלַם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה
מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה *** תַּעֲשֶׂה־
זֹאת: (לב) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־
הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵצִי
וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ
עָלֶיהָ סֹלְלָה: (לג) בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־

דיר איין ציכען, דאם איהר
אין דיעזעם יאהרע נאכוואכסם,
אונד אים צוויטטען יאהרע
וואם וויעדער פאן דיעזעם
נאכוועכסט, עססען וועדעט,
אים דריטטען יאהרע אבער
וועדעט איהר זאען אינד
ערנדטען, וויינבערגע פלאנ-
צען אונד איהרע פריכטע נע-
ניעסען. (ל) אינד דער גערעט-
טעטע איבערעסט דעם הויז-
עם יהודה, ווירד אונטען וויע-
דער וואורצעל טרייבען אינר
אבען פריכטע טראגן. (לא) דען
פאן ירושלים אוים זאלל דער
איבערעסט זיך פערבריי-
טען, אונד דיא גערעטטע-
טען פאם בערגע ציון, דער אי-
פער דעם עווינגען צבאות ווירד
דיעזעם טהון. (לב) דרום, אל-
זא האט דער עווינע איבער

צבאות קרי ולח כתיב יבא

דען קעניג פאן אשור עם אויסגעשפראכען: ער ווירד נים אין דיעזע שטאדט קאמ-
מען, קיינען פייל זאלל ער הינין שיעסען, זאלל נים מיט פארגעהאלטענעם שיל-
דע דארט אי נדרינגען אונד קיינען ואלל גענען זיא אויפוערפען. (לג) אויף דעם וע-

ר ש "י

וזה שאמרתי לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאים שאחס יריאים למות
נרעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את התילנות: תבול השנה ספיח. בשנה הזאת
ילמחו לכם למחים ותתפרנסו מהם: סחיש. גדועי תילנות שילמחו ובשתולה דנכי קיים נמפלת
החוכלסין יהיה לך לאות שאף הנטיעה זו תתקיים: (לא) קנאת ה' לנאות. שיקנא לנעודו
לעשו ולא שים זכות בידכם כי הרבה הרשיע לחז לחניך: (לב) ולא יקדמנו. לא יערך לפניה
מגן: סוללה. לנור תדמה להגניה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כינצו

באור

לא יספוק זה לחת זרע לזורע הנה גם בשנה השנית תאכלו ספיח, אך בשנה השלישית לחן
שלוס נכל התרנות סביבותיכם ומיד בני נכר תקנו תנואה לזרוע; ולאכס געזעניים (במקים
הנזכר) דרך לחרת בשאר הפסוק עי"ש, אך לדעתי היתה מתיבב לפי פשטות הכתוב ולין
להחריך. סחיש, וביבניה (סם) שחים ולין לנוח על מקור הורחתו ולפי מקומו יתפרש
נדעת הרלב"ג שהיא הספיחים הנומחים מספיחים הרחשונים. (ל) ויספה, היפך מה שרלה
מלך לחשור להשמיד פריה מלמעלה ושרש גזעה מן החרן. (לא) ה', נקרי ה' לנאות וכן
הוא ביחעיה וכחתיב נחסרם המלה ונשחרו התנועות. (לב) לכן, לחרי המשלים כלם הולית
הגיית הכלל מדבריו והוא שלא יבוא מלך לחשור חל העיר (הרד"ק). ולא יקדמנה מגן, נחסר
ג"ת השמוש ועניינו נמגן כמו שכתב הרד"ק. והענין הוא כמו שחמר הרלב"ג לפי שההורסים
החומה מקדימים לפניהם מגן והם נחים מחתיו לחסות מחציו ומכני קלע לחשר יורו המוריס
מעל החומה. סללה, חל עפר שמניחין הלריס נגד העיר וכמו שפירש רש"י עי"ש.

יָבֹא בָּהּ וְיָשׁוֹב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה: (לד) וְגַנּוֹתִי
אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי
וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: (לה) וַיְהִי בַּלַּיְלָה
הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ
בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מְאָה שְׁמוֹנִים
וַחֲמִשָּׁה אֲלָפִים וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר
וְהִנֵּה כֻלָּם פִּגְרִים מֵתִים: (לו) וַיִּסַּע
וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה: (לז) וַיְהִי הוּא
מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצ�er הִכֻּהוּ
בַּחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט
וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

בניו קרי ולא כתיב בימים

נע וואָ ער געקאָממען, ווירד ער צוריקקעהרען, אין דיע־ זע שטאַדט זאָלל ער ניכט קאָממען שפּריכט דער עווי־ גע. (לד) איך בעשיטצע דיעזע שטאַדט אונד רעטטע זיא אום מיינעטווילליען אונד אום ווילליען דוד׳ס מיינעם קנעכטעס. (לה) אין דער־ זעלבען נאַכט גע־שאַה עס,דאַס דער ענגעל דעס עווינען אוים־ גינג, אים לאַגער פּאָן אשור הונדערט אינד פּינף אונד אַכט צינ טויזענד מאַן שלוג, אונד אַלס מאַן דעם מאָרגענס אויפּשטאַנד, זיהע! דאַ וואַ־ רען זיא אַללע טאָדטע לי־ כען. (לו) דאַ בראַך סנחרב דער קעניג פּאָן אשור אויף, צאָג פּאָרט, קעהרטע צוריק אונד בליעב אין נינוה. (לז) אונד אַלס ער אים טעמ־ פעל זיינעם גאָטטעם נסרך אַנבעטענד זיך ניערערוארף, דאַ ערשלוגען איהן אדרמלך אונד שראצר זיינע זוהנע מיט דעם שווערדטע, אונד פּליכטעטען זיך אין דאַו לאַנד אררט, אונד זיין זאָהן אסר חדן קאַם אַלס קעניג אַן זיינע שטעללע.

ר ש "י

ומונטו בעלים ומקנות כדי שיהא נדום ובכוח קורהו סוללה לצון סולו סולו המסילה: (לה) ויהי בלילה ההוא. בשבת סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיתה סמוכה לירושלים: מאה שמונים וחמשה אלף. כלם רחצי גייסות: (לו) ויבא נינוה. היא רחם לחרן לאשור: (לז) בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכהו בחרב. שמעו לותו שאמר לשומטם לפניו אם יגילוהו שלא יהרגוהו שרי המלכות שמתו בניהם על ידו:

באור

(לד) אל העיר, כמו על וכן הוא בישעיה (שם). (לה) ויהי בלילה ההוא, בישעיה שם לא נזכר שהיה זה בלילה לך מובן מענינו שגם שם אמר ויבכימו בבוקר. מאה שמונים וחמשה אלף, וכן הוא בישעיה אבל בדה"ב (ל"ב כ"א) נאמר ויכחד כל גבור חיל ונגיד וסר בשתנה מלך אשור, ודרש חז"ל (סנהדרין דף ל"ד) ידוע, ולזה כוון גם רש"י כאן שאמר כלם רחצי גייסות. כלם, נוסף כאן וכל האמת נאמר (נראשית מ"ח נ"ז) ועוד כאשר. פגרים מתים, הפעל פגר לדעתי עיקר ענינו על הניטול והסגנתה כמו מרגל בפי חז"ל יומת המפגרי בנין, ומזה אחר פגרו מענבר (ב"ק ל' י') כלומר שעמדו תחתם ולא ענבו עם דוד וכת"י גם דלתמנעו, ולזה נקרא הגוף עת ישנתו כלי המושים לפעל בו פגר; והנה יתכן להיות זה המעמד גם ע"י התעלמות שהמושים לא יאמרו את פקודתם לזמן מה אם גם עוד נותרה בו נשמה, ולבן הוסיף כאן ואחר פגרים מתים כי לא שב אליהם הרוח, ונאמר על"פ פגרו גלוליכם (ויקרא כ"ו ל') כי רוח אין בהם.

כ (א) בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ
לָמוּת וַיָּבֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ
בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת
אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה: (ב) וַיַּסֵּב אֶת־
פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־
יְהוָה לֵאמֹר: (ג) אָנָּה יְהוָה זְכָר־
נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ
בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב שָׁלֵם וְהַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ בֶּכִי

גדול

כ (א) אום יענע צייט וואַרד חזקיהו מערטליך קראַנק. ישעיהו, דער זאָהן דעם אמיץ, דער פראָפֿעט, קאַם צו איהם, אונד זאַגטע: וָאֶ שפּריכט דער עווינע: בעשטעלע דיין הויז, דען דוא מוסט שטאַרבן, אינד ווירסט דאַהער ניכט נעזונען. (ב) חזקיה קעהרטע זיך מיט דעם געזיכטע צור וואַנד, בעטעטע צום עווינען אונד שפּראַך: (ג) אַך, עווינער! געדענקע דאָך, דאַס איך פֿאָר דיר גע־ וואַנדעלט בין אין ווּאהרהייט אונד מיט אונגעטהיילטעם הערצען, אונד נעטהאַן האַבע, וואס דיר געפֿעלליג וואַר. דאַ־ ביא ברעך חזקיהו אין איין לוי־

טעם

ר ש ' י

כ (א) בימים ההם. אלמה ימים לפני מפלתו של סנחריב: מלה חזקיהו. ויום אליהי כשעלה בית ה' יום מפלתו של סנחריב ויום טוב של פסח הים: כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא מצוה לאדם להודיע לחולה בדקיתה בנרכות:

לא

באור

כ (א) בימים ההם, אין לנדר מתי חלה חזקיהו אם קודם מפלת סנחריב או לאחר זה, כי ממלת בימים ההם אין להבדיל (כמו שחשב הרד"ק) כי הוא יגלול כל ממפלת חזקיהו, כמו בימים ההם אין מלך בישראל אלא היפר בעיניו יעשה (שופטים י"ז ו' וכ"א כ"ה) שהוא כולל זמן רב כל ימי שפוט השופטים, וח"ל אמרו גם ע"ש שהיתה חלת ימים קודם מפלת סנחריב, והיתה ח"כ לרעת ישראל כפולה ומכופלת, המלך חלש למות ומחון תשכל מרב לחשוב, גם הרד"ק אמר שחלה חזקיהו קודם מפלת סנחריב והביא ראיה מן ומנף מלך לחשוב מלילך וגומר, לשכל הרלב"ג החליט שזה היה לאחר שנושע מה' ואמר ולא תפלח ממך מה שאמר ומנף מלך לחשוב מלילך כי בכר לאסר שאסר מדון היה מגזם שיבוא לירושלים ע"ה, לולי סרגון מלך לחשוב (הנזכר בישעי' כ' א') לאסר חלח את תרתן ללכוד את לחשדוד הוא לאסר מדון כי אין הכרע שיהיה זה סנחריב כמו שחשבו המפרשים (וכן כתב גם הרלב"ע יתכן שהוא סנחריב או מלך לאחר), כי מה שנאמר גם ישעי' על גלות מלרים וכוש אין ראיה כלל שעשה זאת סנחריב שהרי לא נזכר בכתוב כי לאוס נלאם סנחריב עם מלך כוש ואף כי שבח לאחרנו ושב שניו, וכן לא מלינו שכבש את מלרים, וח"כ נאמר שכל זה היה ע"י לאסר מדון ואם הוא לכד את לחשדוד ולאחר פלשתים נכר היה סמוך לארץ ישראל. מה אחה ולא החיה, הצלילה לאחרי החיוב לחזק כאשר הערנו פעמים, ולאח"ל מאמר נאמר רב החיכוח וגדול הענין בזה (ברכות דף י') עיין עליו, כי אף שמה שפירש לנו אין לו שרש ועוף במקרא מ"מ דבריהם מלאים זיו החמת ומפיקים לקח טוב ומוסר השכל, והוא כי אל יעוז אנוש לחשוך מכפוני העתים לדעת מה ילדו ימים הנאים רק להיות תמים עם ה' לעשות רצונותיו כאשר עלינו וה' הטוב בעיניו יעשה.

העיר

גָּדוֹל: (ד) וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא
הָעִיר הַתִּיכֶלָה וּדְבַר־יְהוָה הָיָה
אֵלָיו לֵאמֹר: (ה) שׁוּב וְאָמַרְתָּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ נְגִיד עַמִּי כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי
אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ
הִנְנִי רֹפֵא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
תַּעֲלֶה בֵּית יְהוָה: (ו) וְהֹסַפְתִּי
עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִכַּף
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ וְאֶת הָעִיר
הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: (ז) וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ קְחוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וַיִּקְחוּ
וישימו חצר קרי

תרגום אשכנזי

טעם ווינען אויס. (ד) אונר נאָך וואַר ישעיהו ניכט הינוים נעגאַנגען צום מיטטלערן פאָר־האָף, אַלס ראַז וואָרט דעם עווי־גען איהם וואורדע, ויא פאָלגט: (ה) קעהרע צוריק, אונד שפריך צו חזקיהו, דעם פירשטען מיינעם פאָלקעם, זאָ שפריכט דער עווינע גאָטט דיינעם פאַ־טערם דוד: איך האַבע גע־האָרט דיין געבעט, אונד גע־זעהען דיינע טהרענען. איך ווילל דיך היילען, אַם דרית־טען טאַגע זאָלסט רוא נעהען קאָננען אין דען טעמפעל דעם עווינען. (ו) איך ווערדע דיינען לעבענסטאַגען פינפצעהן יאַה־רע הינצו פינגען, אונר פאָן דער נעוואַלט דעם קעניגם פאָן אשור דיך רעטטען אונר דיעזע שטאַרט, דען איך ווילל בעשיטצען דיעזע שטאַרט אום מיינעטווילללען אונד אום מיינעם דיענערם דוד ווילללען. (ז) דאַרויף שפראַך ישעיהו: האָלעט פיגענמאַססע! מאַן האָלטע זויא, לענטע זויא אייך

דיא

ר ש "י

(ד) לא יצא החצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הנרה בעיר שנכנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: (ו) ומנף מלך אשור אציל. למדנו שלפני מפלתו של סנחרב חלה: (ז) דבלת. תאנים בשהן למין קרויין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרוין דבלה:

באור

(ד) העיר, כן הכתיב והקרי היכל וירמז שהיה מדרש לקרוא למלך המלך העיר בחור, וכבר הערנו ע"ז (עיין לעיל ט"ז ט'), והנה בישעי' (ל"ז ד') אמר רק ויהי ה' דבר אל ישעיה כי שם לא היתה כוונתו על עצמית הספור רק על מליצות הפיר ולכן לא שת לבו לפרטי הענינים ובאמת נכתב עוד בשניים התחרים. (ה) שוב ואמרת, הנה בישעי' לא נזכר כי הנביא שלחו שיעלה בית ה' וכן בעניין התות בכל המעלות נאמר שם (ז' ח') רק וזה לך על ענין התות הזה, והוא הדבר דברתי כי לא היה מעיקר כוונת הכותב ספר ישעיהו על הספורים, אולם גם במליצת הנבואה עלמה יש לחוש חלופים כאן ושם וירמזו שיש יתר שלא נזכר שם, כאן אמר והוספתי על ימיך והוא נכון כפי לשון הלשון ושם אמר הנני יוסיף גם לא הזכיר שם כלל כי ידעתהו, פה תחת למעני ולמען דוד עבדי ובזה נעץ סופו בתחלתו כאן פתח דבריו כה אמר ה' אלהי דוד אביך ובזה תוכלם לחדות המליצה כנודע לבעלי הלשון ושם נשמט זה, והנה לדעת מז"ל ישעיה כתב ספרו וירמיה ספר מלכים יהיה גם זה לעד כי כל הדברים הנאמרו ונשנו במקרא לחזון למדנו מעולם בלשונו כאשר למדנו פעמים.

מה

וַיָּשֻׂימוּ עַל־הַשְּׁחִין וַיֶּחִי׃ (ח) וַיֹּאמֶר
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ מָה אוֹת כִּי־
יִרְפָּא יְהוָה לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בֵּית יְהוָה׃ (ט) וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ זֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה
כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבֶּר הֲלַךְ הַצֵּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אִם־
ישוב

דיא ענטצינרונג אונר ער גע־
נאַז. (ח) חזקיהו שפּראַך צו
ישעיהו: וואָ איזט איין צייכען,
דאַס, נאַכדעם מיך דער עווי־
גע נעהיילעט האַט, איך אויך
אַם דריטטען טאַגע שאָן אין
דען טעמפּעל דעם עוויגען גע־
הען ווערדע? — (ט) ישעיהו
ערווידערטע: דיעס וייא דיר
דאַז צייכען פֿאָם עוויגען, דאַס
ער ערפֿילללען ווירד דיא פֿער־
הייסונג, דיא ער אויסגעשפּראָכען: דער שאַטטען ואָלל צעהן גראַדע פֿאָרריקקען,
אָדער

ר ש "י

ויָשימו על השחין ויחי. ונס נתוך נס שהרי לף נשר חי כשאתה נותן עליו דבלה נסרח והקנ"ה נותן דבר הממחל לחוך דבר שנתחבל ומתרפא: (ט) הלך הלל עשר מעלות לפי שהוא י' מעלות. הרי זה

באור

(ח) מה אות, נלחנו כל המפרשים גם מנחי עמנו גם מזולתם להגדיל לת חזקיהו על לזר שאל לות ולל האמין לדבר ה' נפי לים נאמן לנביא ה', הנלח ישראל יצקר? לו הינבל לים נאמן רוח נשם ה' וה' לל דבר? והם תרלו מה שתרלו עיין רל"ק רלב"ג והרדי"ל, ולי נרלה לפי שהיה זה כדברי חז"ל נעת שלר מלך לשור על העיר והיה מנור מסכיב רפו ידי העם ולל קם עוד רוח בלים כלשר רלו שהמלך הלה למות וחזנו כלשר שנב לל יוסיף לקום, ונפרט כי נפי הנרלה לל היה לז יורש עלר לשר ישב על כסלו, שהרי מנשה היה נן שתים עשרה כשמלנו ומעת חלה חזקיהו נוספו לו חמש עשרה שנה כנזכר, ולם גם שים לשוב לולי היו לו בנים קודם לנן ומתו, לשנס כבר נל קבלת חז"ל שחזקיהו נענש לפי שלל נשא לשה ולזה חלה לת חליו, מלשה שאל חזקיהו לת האות להשיב לב הנדכלים החלה לשר לל נטחו בישועת ה' ורלו להזלים עם מלך לשור כשבת וסיעתו, ולזה בחר בהאות היותר נפלא והוא להשיב הכל לחרנית, ומזה נין תבין מה שאל חזקיהו רק לות כי ירפא ה' לן עד כי יעלה ביום השליש נית ה' ולל שאל לות על הוספת ימי חייו (וכבר נתקשו בזה כל המפרשים), כי הוא לעלמו האמין בה' וכעבדיו הנביאים וכל מגמתו היתה רק כי ידעו העם שהיו כמתאוננים ואמרו נוחב, כי עוד עזרתו בו ותוכיח לל נדחה ממנו, ובעוד שלשת ימים יבוא לחיתנו וירחה לליהם נבית ה'. והנה לין ספק כי בזה עשה חזקיהו טוב בעמיו ובהיפך מן לחביו, כי "כשאר רחה הנביא יעשיהו בימי לחז לת העם כי פרוע הוא וידם עם רלין מלך לרם ופקח בן רמליהו (כשאר היכיתם ע"ז בכמה מקומות) וידע לת מעוט למונתם בדבר ה' כמ"ש (יעשיהו ז' ט') כי לל תאמינו לם לל תאמנו, לשר לחז ע"פ ה' שאל לך לות וגומר (שם י'), והיה גם בזה כוונתו לחזק לב העם בלמונתם, לבל לחז מרב רשעו לל רלה שיתקדש שמו ית' וידעו כל העם כי ה' הוא האלהים וכאמו שכתב רש"י שם כי חזב שלם גם יפעול הנביא דבר פלל יהיה זה רק בדרך תחבולה לו קסם ולל מלת ה' והוא יעה בזה לב העם לחריו, לבן למר לל תשאל ולל תנסה לת ה' (שם י"ח). (ט) הלך הצל, עבר במקום עתיד ולין זה זר בנודע. למר המבלר יען רליתי גם בענין הנס הזה מלאו התועים מקום לחמור כי השמש שינה לת פקודתו מיום הבראתו ולזה יום השבת שלנחנו נשמור עתה לין זה היום לשר קידש ה' בימי בראשית (עיין מה שכתבתי בבלור לספר יהושע (י' י"נ) על שמש בגבעון דום) וחזנו לעדות בזה עמודי למונת ישראל עד היסוד, לבן למרתי לבלר לך ענין האות הזה

כפי

יְשׁוּב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ (י) וַיֹּאמֶר
יְחִזְקִיָּהוּ נָקֵל לַיָּשָׁר לְנֵטוֹת עֶשֶׂר
מַעֲלוֹת לֹא כִי יָשׁוּב הַצֵּל אֲחֹרַנִּית
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ (יא) וַיִּקְרָא יְשַׁעְיָהוּ
הַנָּבִיא אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֵּל
בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת
אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃
(יב) בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ
בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל
סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי

שמע

אָדער אום צעהן גראַדע צוריק
געהען. (י) חזק הו ערווידער־
טע: עס ווָאָרע איין לייכטעם,
דאַס דער שאַטטען זיך פּאָר־
ווערטס נייגטע אום צעהן
גראַדע: ניין, דער שאַטטען
זָאלל אום צעהן גראַדע ריק־
ווערטס געהען! — (יא) דער
פּראָפֿעט ישע הו בעטעטע צום
עווינען, אונד ער ליעס דען
שאַטטען אין דענזעלבען גראַ־
דען, דיא ער בעריים ניעדער־
ווָערטס געריקט ווָאר, אויף
דער שאַטטען־אוהר דעס אחז
אום צעהן גראַדע ריקווערטס
געהען. (יב) אום יענע צייט
שיקטע בראדך בלאדן זָאהן
דעס בלאדן, דער קעניג פּאָן בבל, בריעפֿע אונד געשענקע אן חזקיהו, דען ער האַטטע

ר ש י

מקרח קלר כנר ירד הכל למעלות העשויות לשעות היום כמו לורלויי"ו בלע"ז שעושין הלוגיס לבחן שעות היום חפן לחם בימתן במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או יותר למעלה עשר מעלות ויהא נראה כלילו הוא שחרית: (י) וילמר יחזקיהו נקל לכל לנטות עשר מעלות. דבר קל הוא לנטות במקומו ונוטה ושומד עשר מעלות לימו דבר הניכר כל כך לא כן מלא יהוב הכל ויהיה הדבר תימה שרלו שפנה היום לערוב וחוזר להיות נקר: (יא) לשר ירדה במעלות אחז. יום שמת לחז נתקלר היום ומיהר הכל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ולותן עשר שעות קזרו עמדיו לחזקיהו: (יב) כי שמע כי מלה. ועד לותו היום לא היה לדם מולה ומיה.

ב א ו ר

רבי לשר בינותי נסתרים ונפי מתת שכלי הקט לשר מנני ה' ולומר: דע ידידי הנעים כי ה' לא נתן בחן לות ומופת לא נשמים ממעל בנדור השמם גם לא בארץ מתחת בכללה, כי השמם עלה במסלתו במשפטו יום ביומו מבלי לנטות ימין ושמאל ולחריו נטה הכל על הארץ והנם היה רק מקומי בכל עובר על מעלות לחז, (והוא כי היה רשום על קיר היכל המלך מבחון מעריך השעות על פי מהלך השמם (זאָנענאוהר), ויען כי לחז התקין המעלות החלה נקראו על שמו, ובענור כי בעת ההיא התחספו עם רב לפני חלר המלך לשמוע לת מעמד חליו ומה יענו הרופלים החס ים תקוה, לכן בחר יעשיהו במקום הזה לתת לות לפניהם; והנה נודע הוא כי מעלות השמם לך יעמדו פקידתם להורות על חלקי הזמן לא השמם בהיר הוא בחקים גם לין דבר מחפיל עומד נגד המעלות ההם, ולזה לומר נקל לכל לנטות עשר מעלות כלומר בזה בלי היה הנם מורגש לבלם כי לא גם ירלו שפתלוים כמה הכל עשר מעלות והשמם עוד נטהרה לא יפיתו לב לחקור לדעת מה זה ועל מה זה? כי יחשבו שגוף מעכיר העביר הכל על מקום ההוא; לולם לא ירלו כי שב הכל ממקום שבנר היה עשר מעלות לאחור, לז יתוממו וידעו כי יד ה' עשתה זלת, כי ים בידינו לנטות כל ולהחפיל מקום שם יבחן לור השמם, לבל לין לנו ידינו להעביר הכל ממקום שבנר השמם מלפה הלבה לה ולא תשלח אלינו עוד קרניה, ויפה לומר הרלי"ל כי ים בזה גם רמז כי בחשר נסו הכללים וזרחה השמם במקום שבנר נלה כן תנוס בלמות מן המלך וזרחה לו שמם לדקה ומרפה בכנפיה, ומה שנת נדה"ב (ל"ב ל"ו) לדבוק המופת לשר היה בחרן הכוונה על מפלת סנחריב ולא על נטית הכל כמ"ש הרלב"ג. (ועיין להלן פסוק י"ב). (יב) מלך בבל, לף שהיה סנחריב מושל על בבל בנזכר

שְׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ: (ג) וַיִּשְׁמַע
עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־
בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֶת שֶׁמֶן
הַטּוֹב וְאֵת כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־
הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ
בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ: (ד) וַיָּבֹא
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה־אָמְרוּ
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן בָּאוּ אֵלֶיךָ
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה

נכחו קכי באו

נעהאָרט, דאַס חזקיהו קראַנק
נעווען וואַר. (יג) חזקיהו
פֿערטרויעטע איהנען, אונד
צייגטע איהנען דאַז גאַנצע
פֿאַרראַטהסהויז, דאַז זילבער
אונד גאָלד, דיא נעווירצע
אונד דאַז קאָסטבאַרע אֶהל,
דאַז גאַנצע צייגהויז, איבער־
הויפט אַללעס וואַס זיך פֿאָר־
פֿאַנד אין זיינען שאַטצקאַמ־
מערן; עס וואַר ניכט דאַז מיני־
דעסטע, וואַס איהנען חזקיהו
ניכט נעצייגט העטטע, זאָ־
וואָהל אין זיינעם היוז אלס
אין זיינעם נאַנצען רייכ־
(יד) דער פּראָפֿעט ישעיהו קאַם
צום קענינג חזקיהו, אונד
שפּראַך צו איהם: וואַס בע־
נעהרטען דיעזע לייטע, אונד
וואָהער זינד זיא צו דיר נע־

קאָממען? חזקיהו שפּראַך: זיא זינד אוים פֿערנעם לאַנדע געקאָממען, אוים בבל נעם־
ליך

ר ש ' י

יהלוך שמע למוד היה לחנול נשלם שעות ביום וישן עד תשע כיון שחזר נגנל ממה למזקיה. ניעור בתשע שעות ומלא שהוא שחרית נקש להרוג את עצמו אמר להם הנחתם לותי ליתן יום ולילה אמרו גלגל ממה מזר אמר להם מי המזירו למרו לו מלהיו של מזקיהו. כדאיתא נפסיקתא: (יג) בית נכתה. בית גנזי נשמיו כמו נכחות ולבי ולוט (נרחנית ל"ז כ"ד): ואת שמן הטוב. יש פותרין שמן המשחה ויש פותרים שמן לפרסמון (בלסמון) שהוא מלוי נארץ ישראל שנאמר (ניחזקאל כ"ז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחיטי מנית ופוג ורבשי נספר יוסיפון פנג הוא לפרסמון וגדל בירחו ועל שם הריח נקרא ירחו: לא היה דבר. את באהרן והלוחות וספר התורה: (יד) מארץ רחוקה נאו. זה אחד משלשה שנדקן הקנ"ה ואנשי עניט של מיס

ב א ו ר

לעיל (י"ז כ"ד) ויבח מלך אשר מנגל וגומר, מ"מ היה שם מלך שהיה מושל תחת ידו והעלה לו מס מידי שנה בשנה, כי כן היה מנהג מלכי אשור בגרוחה מספורים הקודמים (מדברי הרלב"ג). כי חלה, כבר אמרו בשם הרלב"ג כי מה שנאמר בל"ה לדרוש המופת הענין על מפלת סנחריב, ולזה יראה לי שנספרים אשר בתב אמר שעלה רק בענוד שעמע את מלכו; לולם עיקר כוונתו בשליחתו היתה לחקור על מפלת סנחריב (כי שניהם היו לעת אחת בחשר בחרנו) לדעת אם נפלו כל גבורי החיל ממחנה אשור ותהיה העת מוכשרת למרוד במלך אשור, ופירש הכתוב כאן תוכן הספרים ובל"ה את מחשבות לבו, ולולי בענוד זאת אמרה אף ה' בחזקיהו על אשר עשה למלאכיו את כל הכבוד הזה והראה להם כל אוצרותיו וכלי נשקו כי היה לו להרגיש שלא מלהבתו לותו שלא ספרים ומנחה. (יג) וישמע עליהם, כמו אליהם וממה שאמר וישמע נראה שהם נקבו ממנו להראותם בית נכתו והוא עשה כן (רד"ק), ונפי דרכי מהיה הבוונה שמע לבריהם והאמין שבאו רק לדרוש את שלומו כאשר אמרנו. בית נכחה, בית גנזיו והוא כלל ובא לאמריו הפרט את הכסף וגומר (רד"ק). ואח כל בית כליו, כלומר ואת

בָּאוּ מִבָּבֶל: (טו) וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ
בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר
אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאִיתִם בְּאֹצְרֹתָי:
(טז) וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה: (יז) הִנֵּה יָמִים
בָּאִים וְנִשָּׂא וְכָל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר
יְהוָה: (יח) וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ
אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים
בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל: (יט) וַיֹּאמֶר
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר־

יקחו קרי יהוה

ליך. (טו) יענער שפראך פֿער־
נער: וואָס האָבען זיא געזע־
הען אין דיינעם פּאַלאַסטע?
אונד חזקיהו ערווידערטע:
אַללעס, וואָס אין מיינעם פּאַל־
לאַסטע איזט, האָבען זיא גע־
זעהען; עס בליעב ניכטס צו־
ריק, דאַז איך איהנען ניכט
געצייגט העטטע אין מיינען
שאַטצקאַממערן. (טז) דא
שפראַך ישעיהו צו חזקיהו: זאָ
האָרע דען דאַז וואָרט דעם
עוויגען: (יז) זיעהע! עס קאָמ־
מען טאַגע, וואָ אַללעס וועג
געפֿיהרט ווירד, וואָס אין דיי־
נעם הויז איזט, אינד וואָס
דיינע פֿאָטער ביז אויף דען
הייטיגען טאַג גיזאַמעלט
האָבען, נאַך בבל; ניכטס דאַז
מינדעסטע ווירד צוריק בליי־
בען, זאָ שפריכט דער עוויגע.
(יח) אויך פֿאָן דיינען זאָהנען, דיא פֿאָן דיר הערקאָמען, דיא דוא זעלבסט געצייגט
האָסט, ווירד מאַן נעהמען, דאַמיט זיא האָפֿריענער זייען אין דער בורג דעם קעניגס פֿאָן
בבל. (יט) חזקיהו שפראַך צו ישעיהו: גיט־ג איזט אויך דיעזעם וואָרט דעם עוויגען, ווע־

כּעם

ר ש "י

עבורים. קין. ובלעס. ויחזקיהו. קין לא ידעתי הזומר לחי לגבי (בראשית ד' ח') היה לו לומר רגזו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתא בתנחומא. בלעס שאמר לו המקום (במדבר כ"ג ט') מי האנשים האלה עמך היה לו לומר ה' אלהים אתה ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ל"ז ג') והוא השיב נגלות לנו ולבנינו למה מיהר שלח אלי הרבה מבקשים יש לי. חזקיהו היה לו להשיב ליעשיה אתה נגיעו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מתנאה ואמר מלכין רחוקה באו אלי לכך נענש ועל שגאה עליהם והאכילם על שולחנו: (יז) לא יותר דבר. מלה כנגד מלה לא היה דבר: (יח) ומבניך. מנניה מישאל ועזריה: (יט) טוב דבר ה'.

מאחר

ב א ו ר

כל מה שיש בבית כליו ומה כלי הנשק. (יח) אשר תוליד, גם מזה לין רחים מוחלטת שלא היה לחזקיהו בעת ההיא בנים כי בנר לפבר שהיו לו ומתו לח"כ והבניח רמז לו במה שאמר לאחר תוליד עוד רעה לאחרת לאחר תמלוכתו והוא שימותו בניו שים לו עתה, והנה מה שאמר ומבניך לין הכוונה על בניו ממש, כי לא גם מנשה הוגח בגלה הנה לא היה שם סרים המלך, רק הענין על יוכלי מלכיו בדור לאחר, ולדעת המפרשים המה דניאל חנניה מישאל ועזריה והם היו מזרע מלכות בית דוד, כי נאמר בדניאל (ח' ג') שהמלך שאל להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ילדים וגו' ומפורש שם (פסוק ו') כי דניאל וחבריו היו מזרע יהודה.

כתועבות

יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלֹא
אִם־שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְיָמָי:
(כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי חִזְקִיָּהוּ וְכָל־
גְּבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַבְּרֵכָה
וְאֶת־הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת־הַמַּיִם
הָעִירָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה:
(כא) וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו:

כא (א) בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם
אִמּוֹ חֶפְצִי־בָהּ: (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
(ג) וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר
אִבַּד חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחוֹת
לַבַּעַל וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ
לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם:

תרגום אשכנזי קפא

כּעם דוא אויסגעשפראָכּען האַסט! אונד ער שפראַך פּער־נער: אַבער אין מיינען טאַגען ווירד דאָך פֿריערע אונד בונדעסטרייע בליבען? (כ) ריא ווייטערע געשיכטע דעס חזקיהו, אַלל זיינע העלדענ־טהאַטען, אונד וויא ער דען טייך אונד דען קאַנאַל אַנגע־לעגט, איבר היעדורך דאַז וואַסער אין דיא שטאַדט גע־לייטעט האַט, איזט אויפֿגע־צייכנעט אין דעם בוכע דער טאַגעסבענעבענהייטען דער קעניגע פֿאָן יהודה. (כא) חזקיהו לעבטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, אונד זיין זאָהן מנשה וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער.

כא (א) צוועלף יאָהרע וואַר מנשה אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד פֿינף אונד פֿינפֿציג יאָהרע וואַר ער קעניג צו ירושלים; זיינער מוטטער נאַמע וואַר חפצי־בה. (ב) ער טהאַט, וואַס דעם עוויגען מיספֿעלליג וואַר, נאַנץ נאַך דען גרייעלן דער פֿעלקער, וועלכע דער עווינע פֿאָר דען זאָהנען ישראל׳ס פֿערטריעבען האַטטע. (ג) ער שטעללטע וויעדער הער דיא האָהען, וועלכע זיין פֿאַטער חזקיהו צערשטאָרט האַטטע

וגנה

ערריכטעטע דעם בעל אַלטאָרע, לעגטע נעטצענהאַינע אַן וויא אחאב קעניג פֿאָן ישראל נעטהאַן האַטטע, ביקטע זיך פֿאָר דעם גאַנצען היממעלסהערע, אונד דיענטע איהנען

ר ש "י

מאחר שנימי יהיה שלוש: (כ) ואשר עשה את הברכה וגו'. נדברי הימים:

ב א ו ר

כא (ב) כתועבות הגוים, סוף הכתוב מפרש את כל התועבות שעשה. (ג) כאשר עשה אחאב, כי סוף כתוב המלכי ישראל לעשות כתועבה כי

(ד) וּבָנָה מִזְבְּחֹת בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַם אָשִׂים אֶת־
שְׁמִי: (ה) וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־
יְהוָה: (ו) וְהֶעֱבִיר אֶת־בְּנוֹ בָּאֵשׁ
וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעֹנִי
הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיס: (ז) וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה אֶל־דָּוִד וְאֶל־שְׁלֹמֹה
בְּנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר
בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעוֹלָם: (ח) וְלֹא
אֹסִיף לְהָנִיד רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מִן־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם
רַק אִם־יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוִּיתִים וּלְכָל־הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה אֹתָם עַבְדִּי מֹשֶׁה:

ולא

תרגום אשכנזי

נען. (ד) ער בויעטע זאלמע
אלטאָרע אים הויז דעם עווי־
גען, אבשאן דער עוויגע גע־
שפ־אכט אין האטטע:אין ירושלים
ווילל איך מיינען נאמען רעזידי־
רען לאסטען. (ה) ער בויעטע
אלטאָרע אין דען ביידען פאר־
האפען דעם טעמפעלם פיר
דאז גאנצע הימעלסהער.
(ו) ער פיהרטע זיינען זאהן
דורכם פייער, ליעס יואלקען
דייטען, שלאנגען בעשיואָרען,
בעשטעללטע שוואַרצקינסט־
לער אונד צייכענדייטער, אונד
הייפטע דער באָזען האנרלוג־
גען פאָר דעם עווינען איהם צים
פערדרוסע. (ז) ער שטעללטע
דאז בילד דער אסטאָרטע
(האינגעטלען), דאז ער האט־
טע מאכען לאסטען, אין דען
טעמפעל, פאָן דעם דער עווי־
גע צודור אונד צו זיינעם זאה־
נע שלמה נעזאגט האט: אין
דיעזעם טעמפעל אונד צו
ירושלים, דאז איך אויס אל־
לען שטעממען ישראל'ס ער־
ווהלט האבע, ווילל איך מיי־
נען נאמען רעזידירען לאסטען
אין עווינקייט, (ח) אונד ווילל
דען פים ישראל'ס ניכט מעהר
ווע בעווענגען לאסטען פאָן דעם באָדען, דען איך איהרען פאָטערן גענעבען האבע, דאך
נור, ווען זיא זיך בעשטרעבען, אללעס, וואס איך איהנען בעפאהלען, אונד דאז
נאנצע געזעטץ, דאז איהנען מיין דיענער משה פאָרגעשריעבען, צו האלטען. (ט) אל־
ליין

באור

המלכים שהיו לפניו הלכו רק לחר מטחות ירבעם (מדברי הרל"ק). (ד) ובנה מזבחות, בתוך הבית בלשכות ועזרות בנה מזבחות לחלילם סוסים ובעתי מלרות בנה מזבחות לכל לבת השמים כי קלר הוא לרוב מקום סגוי שלפני הבית ואין עליו תקרה לבן מוכשר לעבוד שם לבת מרום, ולדעתי על המזבחות החלה נאמר בל"ה (כ' ל"ג ט"ו) ויסר את תלהי הנכר ונומר ובל המזבחות תשר בנה בבר בית תלהים. (ח) ולא אסיף, חשר חסיף לפי שבשיו סוטפים היה משליט בהם סונחיהם והיה מנודים ומגלים לותם מחרבם לע"פ שלא גלו גלות שלשה

(ט) וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּתְעֵם מְנַשֶּׁה לַעֲשׂוֹת אֶת־הָרָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (י) וַיְדַבֵּר יְהוָה בְּיַד־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים לֵאמֹר׃ (יא) יַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הַתֹּעֵבוֹת
הָאֵלֶּה הֵרַע מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר לְפָנָיו וַיַּחֲטִא גַּם־
אֶת־יְהוּדָה בְּגִלּוּלָיו׃ (יב) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־יְרוּשָׁלַם וִיהוּדָה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָיו תְּצַלֶּלְנָה
שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ (יג) וְנָטִיתִי עַל־
יְרוּשָׁלַם אֶת־קַו שֹׁמְרוֹן וְאֶת־
מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי
שומעה קרי׳ את

לויין זיא האֶרטען ניכט דאַרויף
אונד מנשה זאַרפֿיהרטע זיא,
דאַם זיא מעהר באָזעם טהא־
טען, אַלם דיא פֿעלקער, וועל־
כע דער עווינע פֿאָר דען קינ־
דערן יש־אל׳ס פֿערטריעבען
האַטטע. (י) דער עווינע
שפּראַך דאַהער דורך זיינע
דיענער, דיא פּראָפֿעטען:
(יא וויל מנשה דער קענינ פֿאָן
יהודה דיעזע נרייעלטהאַטען
פֿעראיבט האַט, שלעכטער
האַנדעלטע, אַלם עם יע דיא
אמורים געטהאַן, דיא פֿאָר
איהם וואַרען, אונד זעלבסט
יהודה מיט זיינען אַבשיליכקי־
טען פֿערזונדיגטע; (יב) דא־
רום שפּריכט דער עווינע גאָטט
ישראל׳ס אַלזאָ: איך ווילל
אונגליק ברינגען איבער יהודה
אונד ירושלים, דאַם יעדעם,
דער עם האֶרען ווירד, דיא בייי־
דען אָהרען געללען זאָללען.
(יג) איך ווילל דיא מעסשנור
פֿאָן שמרון אונד דאַז זענק־

בלייא דעם היוזעס אחאב איבער ירושלים ציעהען, איך ווילל ירושלים ווענווישען, ווייא

ר ש י

כא (י) ניד עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לח נקראו על שמו לפרש שנימיו היו: (יב) תצלנה. לשון מלחים טינטני"ר בלע"ז: (יג) משקולת. הוח שוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו לת החומה: ימחה לת הלחמת. יקנח לת הקערה:

ב א ו ר

שלמה לפני דוד (רד"ק). (יג) את קו שמרון, הוא ע"ד משל שיעשה החורבן והשממה בירושלים בחותו מדה שעשה לשומרון, והנה כענין הזה לחמר ירמיה במגלת ליכה (ב' ח') נטה קו לא השיב ידו מבלע, גם המליצה חללנה שתי לחזיו בפסוק הקודם לא מלינו רק עוד הפעם בשמואל (ח' ג' י"ח) ושוד בירמיה (י"ט ג') כל שמעה חללנה לחזיו, ובבר נתבחי במבוא לספר שמואל שורשה דעת הרד"ק בי ירמיה כחב גם בספר שמואל ע"ש, וכל לים למרחה עין שבלו יבחוט בי כל המליצות הנאמרות בפסוקים החלה נמשלות מליצות ירמיה הנם עולות. ומחיתי, הפרש ממה יורה על ההסרה והבטול ונקיח גם בן קינוח כלי בן שמסיר לת חלחתו, ואמר שיסיר לת ירושלים בחבר ידיח החדם לת הקערה ויסב לומה על פניה בחרבן לם

אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
הַצַּלַּחַת מָחֹה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ:
(יד) וְנָטַשְׁתִּי אֶת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי
וּנְתַתִּים בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז
וְלִמְשִׁסָּה לְכָל־אֹיְבֵיהֶם: (טו) יַעַן
אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ
מַכְעִיסִים אֹתִי מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם
הַזֶּה: (טז) וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה
הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־
יְרוּשָׁלַ͏ִם פֶּה לְפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: (יז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
מְנַשֶּׁה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר חָטָא הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה: (יח) וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־

עזא

הרגום אשכנזי

מאַן איינע ש׳סעל אויסווישט,
זיא אויסווישט, אונר — זיא
אומקעהרעט׃ (יד) איך ווילל
דיא איבערבליבזעל מיינעם
ערבפֿאלקעם פֿערלאַסען,
אונר זיא פֿרייז געבען דער נע־
וואַלט איהרער פֿיינדע. זיא
זאַללען צור בייטע אונר צור
פלינדערונג אַללען איהרען
פֿיינדען ווערדען. (טו) ווייל זיא
באַזעם פֿאָר מיר טהאַטען,
אונר מיך צום צאָרנע רייצ־
טען פֿאָן דעם טאַגע אַן, דאַ
איהרע פֿאַטער אויס מצרים
צאָגען, ביז אויף דען הייטיגען
טאַג. (טז) אויך דעם אונשול־
דיגען בלוטעם פֿערגאָס מנשה
זעהר פֿיעל, ביז ער ירושלים
דאַמיט אַנגעפֿיללט האַטטע
פֿאָן איינעם עגדע ביז צום אַנ־
דערן, אויסער דער זינדע
וואָצו ער יהודה פֿערפֿיהר־
טע, אום צו טהון, וואַס מיס־
פֿעלליג איזט אין דען אויגען
דעם עוויגען. (יז) דיא וויטע־
רע געשיכטע דעם מנשה, אַל־
לעם וואַס ער געטהאַן, אונר
דיא זינדען דיא ער בעגאַנ־
גען, זינר אויפֿגעצייכנעט אין
דעם בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קענינע פֿאָן יהודה. (יח) מנשה לענטעזיך
צו זיינען פֿאָטערן, וואַרד בעגראַבען אין זיינעם גאַרטענהויז, אים גאַרטען עזא. אונד

זיין

באור

לא יצטרך לציין עוד. (יד) את שאריח נחלתי, הם יהודה ובנימין כי עשרת השבטים כבר
גלו. (טו) וגם דם נקי, גם מפסוק הזה שלומנו על מקומו כתבר יבין כל קורא ים רחיה
כי מפסוק י׳ עד כאן הן המה דברי ירמי׳ תבר היתה עליו יד ה׳ כי התחמן לבנו נזכרו את
כל תועבות מנשה, ומעתה שב לדברי המגלה שהיתה לפניו. (יו) ויתר דברי מנשה, מה
שלא נזכר כאן כי הוגה בגלה וגם נגנע לבנו הערל ושב אל ה׳ בחמת ובתמים והושב על
כנו בירושלים והסיר אלהי הנכר והטיל מעליו כמבואר זה בד״י, הגה בחמת זה מן הפסקות
פעלומות תבר יפלו בספר הזה, ובנר גליתי לת דעתי בענין הזה במבוא הספר עיין שם.

וילך

עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (יט) בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה׃ (כ) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו׃ (כא) וַיֵּלֶךְ בְּכָל־ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלּוּלִים אֲשֶׁר־עָבַד אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם׃ (כב) וַיַּעֲזֹב אֶת־ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה׃ (כג) וַיַּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־ אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ׃ (כד) וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֶת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ (כה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי

זיין זאָהן אמון וואַרד קענינ אַנשטאָטט זיינער. (יט) אמון וואַר צוויא אונד צוואַנצינ יאָהרע אַלט, אַלס ער דיא רע־ גיערונג אַנטראַט, אונד צווייא יאָהרע וואַר ער קענינ אין ירושלים· זיינער מוטטער נאַ־ מע וואַר משלמת טאָכטער דעם חרוץ אוים יטבה. (כ) ער טהאַט, וואַס מיספֿעללינ וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען, וויא עם זיין פֿאַטער מנשה גע־ טהאַן. (כא) ער גינג גאַנץ אין דעם וועגע, דען זיין פֿאַטער געגאַנגען איזט, דיענטע רען אַבשיליכען געטצען, דענען זיין פֿאַטער געדיענט האַטטע, אונד ביקטע זיך צו איהנען. (כב) ער פֿערליעס דען עוויגען גאָטט זיינער פֿאָטער, אונד וואַנדעלטע נישט אין זעם וועג דעם עוויגען. (כג) דאַ עמפֿאָר־ טען זיך דיא דיענער אמון׳ס גענגען איהן, אונד ערשלוגען דען קענינ אין זיינעם פאַלאַס־ סטע. (כד) אַבער דאַז פֿאָלק דעם לאַנדעס שלוג אַללע טאָדט, דיא זיך עמפֿאָרט האַטטען ווידער דען קענינ אמון, אונד דאַז לאַנדפֿאָלק זעטצטע זיינען זאָהן יאשיהו

יהודה

צום קענינע אַן זיינע שטאַללע. (כה) דיא ווייטערע געשיכטע דעם אמון אונד וואַס ער גע־ טהאַן, איזט אויפֿגעצייכנעט אים בוכע דער טאַגעסבעגעבענהייטען דער קענינע פֿאָן

יהודה

באור

(כא כב) וילך בכל הדרך, לדעתי הכוונה נזה על הזחתת המדות ופעולות הרעות שנין מדם לחכירו כי סדך דם נקי כמו שעשה מנשה וגם ענד את הגלולים, ונפסוק שלחריו פתח נמה דסיים שעזב את ה' ועבד ע"ז ולא הלך בדרך ה' בדרך הטוב והישר במדות ולזה ויקצרו עבדי אמון עליו וגומר. (כד) ויך עם הארץ, ירמה כי מחזנות הקושרים המלה היה להחזיק במלוכה ועם הארץ לא חפצו רק בנלר מנזע יצי לכן הכו אותם.

בכל

יְהוּדָה׃ (כו) וַיִּקְבְּרֻ֥הוּ בְקִבְרָת֖וֹ
בְּגַן־עֻזָּ֑א וַיִּמְלֹ֤ךְ אָמוֹן֙ בְּנ֣וֹ
תַחְתָּֽיו׃

כב (א) בֶּן־שְׁמֹנֶ֥ה שָׁנָ֖ה יֹאשִׁיָּ֑הוּ
בְּמָלְכ֣וֹ וּשְׁלֹשִׁ֔ים וְאַחַ֥ת
שָׁנָ֖ה מָלַ֣ךְ בִּירוּשָׁלָ֑͏ִם וְשֵׁ֣ם אִמּ֔וֹ
יְדִידָ֖ה בַּת־עֲדָיָ֥ה מִבָּצְקַֽת׃
(ב) וַיַּ֣עַשׂ הַיָּשָׁ֗ר בְּעֵינֵ֙י יְהוָ֔ה וַיֵּ֖לֶךְ
בְּכָל־דֶּ֣רֶךְ דָּוִ֣ד אָבִ֑יו וְלֹא־סָ֥ר
יָמִ֖ין וּשְׂמֹֽאול׃ (ג) וַיְהִ֗י בִּשְׁמֹנֶ֥ה
עֶשְׂרֵ֛ה שָׁנָ֖ה לַמֶּ֣לֶךְ יֹאשִׁיָּ֑הוּ שָׁלַ֞ח
הַמֶּ֣לֶךְ אֶת־שָׁפָ֣ן בֶּן־אֲצַלְיָ֗הוּ בֶּן־
מְשֻׁלָּם֙ הַסֹּפֵ֔ר בֵּ֖ית יְהוָ֑ה לֵאמֹֽר׃
(ד) עֲלֵה֙ אֶל־חִלְקִיָּ֣הוּ הַכֹּהֵ֔ן הַגָּד֖וֹל
וְיִתֻּ֣ם אֶת־הַכֶּ֗סֶף הַמּוּבָ֛א בֵּ֥ית
יְהוָ֖ה אֲשֶׁ֣ר אָסְפ֣וּ שֹׁמְרֵ֣י הַסַּ֔ף
מֵאֵ֖ת הָעָֽם׃ (ה) וְיִתְּנֻ֕הוּ עַל־יַ֖ד
עֹשֵׂ֣י הַמְּלָאכָ֑ה הַמְפֻקָּדִ֖ים בְּבֵ֣ית
יְהוָ֔ה וְיִתְּנ֣וּ אֹת֔וֹ לְעֹשֵׂ֖י הַמְּלָאכָ֑ה

ויחנוחו קרי. ביח קרי. אשר

תרגום אשכנזי

יהודה. (כו) מאַן בעשטאַט טעטע איהן צו גראַבע אים גאַרטען עזא, אונד זיין זאָהן יאשיהו וואַרד קעניג אַנשטאַט זיינער.

כב (א) אַכט יאַהרע וואַר יאשיהו אַלט, אַלס ער קאָניג וואַרד, אונד אין אונד דריסיג יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים, זיינער מוטטער נאָמע וואַר ידידה, טאָכטער דעם עדיה, אוים בצקת. (ב) ער טהאַט וואַס רעכט וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען, גינג גאַנץ אין דעם וועגע זיינעם פאַטערס דוד, אונד וויך וועדער צור רעכטען נאָך צור לינקען אַב. (ג) אים אַכטצעהנטען רעגיערונגסיאַהרע דעם קאָניגס יאשיהו געשאַה עס, דאַס דער קאָניג דען שרייבער שפן, זאָהן דעם אצליה דעם זאָהנעס משלם, אין דען טעמפעל דעם עוויגען שיקטע, מיט דען וואָרטען: (ד) געהע הינויף צו חלקיהו, דעם הָאהען פריעסטער; ער מעכטע דאַס געלד צוזאַמענצאהלען, דאַס אים טעמפעל דעם עוויגען איינגענקאָמען איזט, וועלכעס דיא טהירהיטער איינגעוואַמעלט האַבען פאָם פאָלקע. (ה) דאַן זאָלל מאַן עם דען געשעפטסלייטערן איבערגעבען, דיא אַנגעשטעלט זינד אים הויז דעם העררן, דאַמיט זיא עם אויסגעבען אַן דיאיעניגען וועלכע דיא אַרבייט פערריכטען אים טעמפעל

באור

כב (ב) בכל דרך דוד אביו, כי היה עומד בפרקו מתחלתו ועד סופו כאחד בלתי פעמים. (ד) ויתם, פי' הרד"ק יפליג לנגות תכל לדעת הרלב"ג היה גם תרון כמו בימי יואש ומה שאמר ויתם ענינו ויכלה והוא בשערו את התרון מס יש גו פרנסה בסף ימנהו ויתנו אל עושי המלאכה, קולס מדברי הימים נראה שבלח הלויס בכל גבולי ישראל לאסוף כסף לבדק הבית שנאמר גם (ל"ב ט') לבר לקבו הלויס שמרי הסף מיד מנשה ואפרים וגומר ויבאו

אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת: (ו) לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים
וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי
מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת: (ז) אָךְ
לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־
יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים:
(ח) וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אֶל־שָׁפָן הַסֹּפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה
מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּה

אֶת

טעמפעל דעם עווּגען, אום
דאַז בויפֿעללינג דעם טעמ־
פעלס ווידער הערצושטעללען.
(ו) נעהמליך דען צימטערל יי־
טען, בויאמייסטערן, אונד
מויערערן, אונד צום אַנקויפֿע
פֿאַן האָלץ אונד געהויענען
שטיינען, אום דען טעמפעל
וויעדער הערצושטעללען.
(ז) דאָך וואורדע אירער דאַז
זילבער, וועלכעם איהרער
האַנד אַנפֿערטרויעט וואַר,
מיט איהנען ניכט נערעכענעט,
דען זיא פֿערפֿוהרען מיט רעד־
ליכקייט. (ח) חלקיהו, דער
האָהע פריעסטער זאַנטע צו

שפן דעם שרייבער: אים טעמפעל האַבע איך דאַז געוועטצבוך געפֿונדען, חלקיה גאַב
דאַז

ר ש "י

כב (ח) ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדנך שהטמינוהו שם כשגזרו לחז לת התורה:
דרשו

ב א ו ר

ירושלים. (ח) על שפן, כמו אל שפן. ספר התורה מצאתי, נמליקה הזאת מלאו רגיש מקום לחשוב כי ימים רבים ליאשיהו לא ידעו היכן נתחנטו כל הספרים כזה, וחז"ל אמרו לפי שחמז ברוך כל ספרי התורה ולא נשאר רק התורה הזאת לכך הטמין מושה כאן תחת כנפי ה', והדעת הזאת דחה הרד"ק בחמרו לך ישוער כי בימי חזקיהו הלדיק תהיה ספר התורה מונחת בקרן זוית אין דורש ואין מבקש לה, ואמר הוא ז"ל כי יען מנשה ואמון עבדו ע"ז נאבדו בימיהם ספרי התורה שהיו ביד העם, ועל מה שיקשה לזה והלא אמון לא מלך רק שנתים ומנשה עשה תשובה ואמר עליו בד"הי (ל"ג ט"ז) ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל אמר שהיתה זאת בתחלת ימיו ולא היה לאל ידו להחזיר תורה ליושנה, והרחיק מפני זה דעת חז"ל (סנהדרין דף ק"ג וס"ע פרק כ"ד) שאמרו כי מנשה כ"כ שנים מרד ול"ג שנה עמד בתשובה; תולס נכל זאת לא סר הלאן כי איך יתכן שירמיהו הנביא לא יזכר נשנת שלש עשרה ליאשיהו כספורש בירמיה (א' ב') לא התאמן למלוא ספר תורה והניח למלך הלדיק הזה ללכת בחשך מבלי אור התורה לפי שנאמה הכתוב על המלך והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט), לכן היתר בעיני הוא להחזיק בעיקר הענין בדעת הרד"ק והוא שהספר התורה שמלא חלקיהו היא היתה כפי הקבלה שבידם כתובה מידי משה לבני הנביאי', ולזה אמר ספר התורה בידיעה, ויש גם קצת רמיזה לזה ממה שנאמר בד"הי את ספר תורת ה' ביד משה; והנה ירמה לי כי קודם שנמלא עזרת לאל על ידו ניתנה התורה שנית ולאל לרק לותה בנוגה שכלו עד ילא בנוגה לאמתה מבלי עודף וחוסר וכאשר אמרו בגמרא סופרים שנעשה ספרים מלא עזרה, לא היו ספרי התורה מלויים ביד העם כי לא רבים יחבמו נמעשה הכתב ומבינים מקרא, והעם עשו רק כפי לאל הורו להם הנהנים והלויים בעל פה כי בן נלטוו לעשות בכל לאל יורוך לפילו אומרים על ימין שמאל וכו', והמעטים שהיו נמלאים ביד יחידי סגולה גם שמה לא היו בתכלית השלמות עד שיהין נוסף עליהם ונגרע מהם, כי איך ישוער זאת כי בהעתקות רבות ברבות עתים וימים לא יפול שום שילוף ושנוי, ובפרט לאחרי לאל נגזן הספר שמשר משה לכהנים ולויים, ולזה נגר היה לקורח נהם מקום לטפון שם הכתוב

נהם

אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ׃
(ט) וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיָּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר
הָתֵיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בַּבַּיִת וַיִּתְּנֻהוּ עַל־יַד עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה הַמְפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה׃
(י) וַיַּגֶּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן
וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
(יא) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי
סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃
(יב) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן
וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַכְבּוֹר
בן

חרגום אשכנוי

דאַז געוועטציך דעם שפן, וועלצער עס לאַז. (ט) שפן דער שרייבער גינג צום קעניגע, כראַטע איהם אַנטוואָרט מיט דען וואָרטען: דיינע דיענער האבען דאַז געלד, וועלצאס אים טעמפעל פֿאַרראַטהיג וואַר, אויסגעשיטעט, אונד עם איבערגעבען דען גענעשעפֿטסלייטערן וועלצע אַנגעשטעלט וואַרען אים טעמפעל צו פֿעל דעם עוויגען. (י) דאַן שפראַך שפן, דער שרייבער, צום קאָניגע, וויא פֿאָלגט: דער פריעסטער חלקיהו האַט טיר אין בוך נעגעבען וואָרויס שפן דעם קאָניגע פֿאָרגעלעזען האַט. (יא) אַלס דער קאָניג דיא וואָרטע דעם געזעטצבוכעס האָרטע, צעררים ער זיינע קלייידער. (יב) היערויף בעפֿאַהל דער קאָניג דעם פריעסטער חלקיה, אחיקם דעם זאָהנע שפן, עכבור דעם זאָהנע

נע

באור

נהם נחמת נחמים, ומוב אין לתמוה שלא כתב לו יחזיקו את מצות התורה כאשר עליו, כי בא נפירוש וכתב לו את מצות התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים (דברים י"ז י"ח) וזה לא היה לפשר לו; מעתה נאמר כי הספר החורה שהיתה בחונה מיד משה ונגנזה בימי המלכים הרשעים לחזקו סנה מן הסנות אם משני לחז שברח את החורה או משני לחזיקו שהיה מוחק את המזכרות וכותב שם ע"ז תחתיהן (בדקיתיה בחלק דף ק"כ) או לחזקו סנה חזרת נעלמת מחתנו, ולכן כחשר מלא הכהן את ספר משה לוים החלהים שהיה קדוש מחוד בעיני כל רוחיו ולח יעלה על לב לוים לפקפק בחמתות דברי קדשו, התיעץ עם שפן להניח לותו חל המלך והסכימו יחד לקרות לפניו דברי החלות והנרית כנוחה מדברי חלהי הנויחה, וכד"ה (שם ל"ו) מפורש את כל החלות הכתובות על הספר חשר קרחו לפני מלך יהודה, ועשו זחת לפי שרחו שנגל מלכי יהודה מימות דוד עד עתה חין גם חחד (מלבד יותם) חשר לח נסוף ימיו מעל מעל בה' כמבוחר בספורי ד"הי, לזה רלו להחזיק חמונתו בדברי תורה הזחת למען תהיה ירחת חלהים על פניו כל הימים. (ט) החיבו, הרד"ק נשרשים הניחו בשרש נחך והעניין כי המסו ליתו נחת, וח"כ עזו"מהם מטבעות ובכר חמרתי לעיל ביותם זה לח נרחה לי ע"ש, גם הרלב"ג כתב וז"ל חין הרלון בו שהיבו בחת רק הוח מעניין כלוי כמו ותחך חמתי עב"ל, ותולי הוח פעל' נגזר ממלת תוך בלומר שנתנו לחוך הכיס לכל לחד ולחד מה שרלוי לו והוח ממש מה שנחמר לעיל (י"ב י"ח) וילרו וימנו ע"ם נבחוב, והיה רלוי להיות החיבו ע"ך הסירו וכח דגש חמורת נח. (י) ויגד שפן, בד"הי נחמר תחלה (שם ט"ז) ויבח שפן חת הספר חל המלך ויבח עוד חת המלך דבר וגומר וחח"כ (פסוק י"ח) ויגד שפן הסופר וגומר כי נתחלה הניחו

רק

בֶּן־מִיכָיָה וְאֶת־שָׁפָן הַסֹּפֵר וְאֶת
עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: (יג) לְכוּ
דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד הָעָם
וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי
הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה
חֲמַת יְהוָה אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָּנוּ
עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־
דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־
הַכָּתוּב עָלֵינוּ: (יד) וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר וְשָׁפָן
וַעֲשָׂיָה אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה אֵשֶׁת
שַׁלֻּם בֶּן־תִּקְוָה בֶּן־חַרְחַס שֹׁמֵר
הַבְּגָדִים וְהִיא יֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַם
בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ: (טו) וַתֹּאמֶר

אליהם

נע מיכיה, דעם שרייבער שפן
אונד עשיה דעם קאניגליכען
דיענער, וויא פאלגט: (יג) גע־
העט הין, אונד בעפראגעט
דען עוויגען פיר מיך, פיר דאז
פאלק אונד פיר גאנץ יהודה,
ווענען דער וואָרטע דיעזעס
וויעדערגעפונדענען בוכעס
דען גראָם איזט דער צארן
דעס עוויגען, דער ענט־
פלאממט איזט איבער אינו,
וויל אונזערע פאטער ניכט
בעאכטעט האבען דיא
וואָרטע דיעזעס בוכעס, דאס
זיא זיך גענטהאן העטטען, וויא
עס אונז פאָרגעשריעבען
איזט. (יד) דא גינג דער פריע־
סטער חלקיהו, אחיקם,
עכבור, שפן אונד עשיה צור
פראָפעטין חלדה דער פרוא
דעס שלום, וואהנעס פאן
תקוה, וואהנעס פאן חרחס,
דעס קלייד־עראוי־פועהערס

(ויא וואהנטע צו ירושלים אים אנדערן טהיילע), אונד רעדעטען מיט איהר. (טו) ויא

אנט־

ר ש ״ י

(יג) דרשו את ה׳ נעדי. דאה כתוב יולך ה׳ לותך ואת מלכך: (יד) אל חולדה. תאזו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו. ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עזרת הנשים: במשנה. בנית לולפנוך שער יש בעזרה שמו שער חולדה במסכת מדות. ויש שפותרים במשנה חון לחומה בין שתי החומות שהיו מאזה לעיר. (במשנה היתה לומדת התורה שנע״פ לוקניס שבדור והיו היו המשנה ג״ה דר״ע). (במשנה מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל וכן כל הדברים הנכפלים בתורה דרשה נרגיס וגלחה העונשים והגליות הנכפלים לעוברים על סודו ורמזי התורה סוד מיוחדים):

ב א ו ר

רק לפני המלך ותמ״כ תאמר לו מה טענו של ספר זה כי הוא מידי לחביר הנביאים. (יד) חלדה הנביאה, עיין ברש״י בשני הטעמים שנתנו חז״ל מדוע הלכו לדרוש את ה׳ מפי חלדה, והטעם השני הוא יותר נכון כי לימנו רחוק שהיה ירמיה בעת ההיא במקום אחר, ולזה נאמר והיא יושבת בירושלים כלומר בעבור זאת הלכו אליה לפי שהיתה קרובה אליהם, ואולי לפי שבעלה היה שומר הנגדים הם פקידת המלך לכן הלכו שרי המלוכה אליה כי המלך לא אמר להם מן ילכו. במשנה, הרד״ק פירש בחומה המשנה כי שלשה חומות היה בירושלים והיא היתה יושבת בחומה השניה, ולדעת החכם בעזעניום שיעורו בעיר המשנה כמו שכתוב בציר משנה בנחמיה (י״א ט׳), וניון שכל כל פיוס נראין לנו להוסיף מלה לפיכך לומר לפי שהוא בחלר

המשנה

אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח
אֶתְכֶם אֵלָי: (יט) כֹּה אָמַר יְהוָה
הֶנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְעַל־יֹשְׁבָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר
אֲשֶׁר קָרָא מֶלֶךְ יְהוּדָה: (כ) תַּחַת
אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי בְּכֹל
מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְנִצְּתָה חֲמָתִי
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה: (כא) וְאֶל־
מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרֹשׁ
אֶת־יְהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ: (כב) יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ
וַתִּכָּנַע מִפְּנֵי יְהוָה בְּשָׁמְעֲךָ אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־
יֹשְׁבָיו לִהְיוֹת לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה
וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתִּבְכֶּה לְפָנַי

וגם

תרגום אשכנזי

אַנטווָארטעט איהנען: זָא
שפּריכט דער עווינע נאָטט
ישראל׳ס: זאָגעט דעם מאַנ־
נע, דער אייך צומיר נעשיקט
האָט: (יט) זָא שפּריכט דער
עווינע: איך ברינגע אוננליק
איבער דיעזען אָרט אונד זיינע
בעווָאָהנער, נאַך אַללען וואָר־
טען דעם בוכעס, וועלכעם דער
קאָניג פּאָן יהודה געלעזען.
(כ) ווייל זיא מיך פּערלאַסטען
אונד אַנדערן נאָטטערנעריי־
בּערט האָבען, אום מיך צו ער־
צירנען, דורך אַללע ווערקע
איהרער העגדע; זָא ווירד מיין
צָארן ענטברענגען אויבער דיע־
זען אָרט אונד ניממער פּער־
לאָשען. (כא) אונר צו דעם קא־
ניגע פּאָן יהודה, דער אייך
געזאַנדט, דען עווינגען צו בע־
פּראַגען, צו איהם שפּריכט
אַלזוֹ: זָא שפּריכט דער ע ווי־
גע נאָטט ישראל׳ס, וועגען
דער וואָרטע, דיא דוא גע־
האָרעט: (כב) ווייל דיין הערץ
געריהרט וואורדע, אונר דוא
דיך גערעמיטהיגעט האַסט
פּאָר נאָטט, אינדעם דוא האָר־
טעסט וואַס איך אויסגע־

שפּראָכען איבער דיעזען אָרט אונד איבער זיינע בעווָאָהנער, דאַס וויא צור פּערווויסטונג
אונד צום פּלוכץ בעשטימטט זינד, אונר דוא דיינע קליידער צערריסטעסט אונד פּאָר מיר
וויינ־

באור

המצוה כלומר נתנו הנני שלפני היכל המלך לפי שהיה נעלה גומר הנגדים היה יושב נגדו המלך. (יח) הרגדים אשר שמעת, לדעת המפרשים תחסר מלת על ובעורו כה תמר ה׳ על לזודות הדברים לחזר שמעת יען וגומר, ורמוק קלת ולכן ירצה שמלמר הדברים לחזר שמעת הוא מלמר מוסגר ותמרה זאת לל הגדול לחזר בשלוחי המלך כלומר הסבת ושמע כי הדברים לחזר תשמע לותם מפי כה גם דבר ה׳ מלה ומלה (וכל עבר במקום עתיד לו ניחוני), ולכן לל תוסיף עליהם ולל תגרע מהם, כי היא כלכלה דברים במשפט מלך מלך כי תמרה ולחספת לל קנרתך בשלים ולל תרלינה עיניך וגומר, שענינו לך זאת תהיה ברית שלום שלא תרלינה עיניך בחרבן העיר ושרפת בית תלהינו כמ״ש רש״י והמפרשים, פי בחמת יחזיקו בעלמו מת שמלחמה עם מלך מלרים כנוכר להלן וחין זה סיבה טובה, ומפני זה נותה למלחים כי ישמרו לדבר רק מולח פיה למען לח תדבר לשונם שוח.

וְגַם אָנֹכִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
(כ) לָכֵן הִנְנִי אֹסִפְךָ עַל־אֲבֹתֶיךָ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם ח
וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה
אֲשֶׁר־אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃

כג (א) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ
אֵלָיו כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה
וִירוּשָׁלִָם׃ (ב) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־
יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכֹל יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִַם אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן
וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־
כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא
בְּבֵית יְהוָה׃ (ג) וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־ ס
הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית
לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה
ולשמר

חרגום אשכנזי קפו

ווינטעסט, דעסהאַלב האַבע
איך דיך ערהאֶרט. זאָ לויטעט
דער שפרוך דעם עוויגען:
(כ) פֿירוואַהר, איך ווילל דיך
פֿעראיינגען מיט דיינען פֿא־
טערן, דאַם דוא פֿריעדליך אין
דיין גראַב געבראַכט ווער־
דעסט, אונד דאַם דיינע אויגען
ניכט זעהען זאָללען אַלל דאַז
אונגליק וועלכעס איך ברינגע
איבער דיעזען אָרט. דיעזע
אַנטוואָרט בראַכטען וויא דעם
קאָניגע.
כג (א) דער קאָניג עראיעם
דען בעפֿעהל, דאַם
אַללע עלטעסטען פֿאָן יהודה
אינד ירושלים זיך צו איהם
פֿערזאַמעלן מעכטען.
(ב) אונד דער קאָניג צאָג הי־
רוף אין דען טעמפעל דעם
עוויגען, מיט אַללען לייטען
יהודה'ס, מיט אַללען איינוואָה־
נערן ירושלים'ס, מיט דען פרי־
סטערן, דען פראָפֿעטען אונד
דעם זעמטליכען פֿאָלקע, פֿאָן
קליין ביז נראָס, אונד לאָז אין
איהרער נעגענוואַרט דיא
וואָרטע דעס נעזעטצבוכעס,
וועלכעס מאָן געפֿונדען האַטטע אין דעם טעמפעל דעם עוויגען. (ג) דער קעניג שטעלל־
טע זיך אויף דאַז גערוסט, אונד שלאָס דען בונד פֿאָר דעם עוויגען, דאַס ער דעם עווינען
פֿאָל־

ר ש " י

(כ) ונאספת אל קברותיך בשלום. ומהו השלום ולא תראינה עיניך נחומין הבנין:
כג (ג) על העמוד. מקום מעמד המלך בעת המקדש:

באור

כג (ב) והכהנים והנביאים, יונתן תרגם ופשיט, והבין הרד"ק את דעתו לפי שלא היו
שם נביאי ה' שהרי הולרך יאשיהו לשאול את פי חולדה, ואמר כי לזה מוכרח
כי נאמר שבעת שמלא מלקיהו את התורה לא היו הנביאים החיים בירושלים ושנו את"כ לפשוט
קושי לדעתי כוונת יונתן לפי שאמר והכהנים והנביאים וכל העם, נראה שלא היו נביאי ה',
שא"כ היה לו להקדים הנביאים שהם במעלה מעל הכהנים, ולזה תרגם גם שופט ונביא (ישעי'
ג' ב') דין וסופר. (ג) ויעמד, עמדו והחזיקו הנרות בפיהם ובלבנם (רד"ק) וכן תרגם יונתן

וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו
וְאֶת־חֻקֹּתָיו בְּכָל־לֵבָב וּבְכָל־נֶפֶשׁ
לְהָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת
הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד
כָּל־הָעָם בַּבְּרִית: (ד) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
אֶת־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־
כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף
לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל יְהוָה אֵת כָּל־
הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה
וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׂרְפֵם
מִחוּץ לִירוּשָׁלַם בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן
וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל:
(ה) וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר

נתנו

אלגען, אונד זיינע געבאטהע, זיינע פארשריפטען אונד זיינע געזעטצע בעאבאכטען וועלכע מיט גאנצעם הערצען אונד מיט גאנצער זעעלע, אום אין ערפיללונג צו ברינגען, דיא וואָרטע דעם בונדעם, וועלכע אין דיעזעם בוכע אויפגעצייכנעט זינד, אונד דאז גאנצע פאָלק טראט דעם בונדע בייא. (ד) דארויף בעפאהל דער קאניג דעם אהען פריעסטער חלקיהו, דען פריעסטערן פאָם צווייטען ראנגע, אונד דען טהירהטערן, ווענצושאפען אוים דעם היילינען נעמאכט דעם עוויגען, אללע גערעטהע, דיא פיר דען בעל אונד פיר דיא אסטארטע (המיגעטטין) אונד פיר דאז גאנצע הימעל מעלהעער גענאכט וואָרדען וינד; ער ליעס זיא פערברענגען אויסערהאלב ירושלים, אין דען נעפילדען קדרון, אונד דיא אשע דאפאָן טראגען נאך בית אל. (ה) ער פערטילגטע דיא גאָטצענפריעסטערן, וועלכע

דיא

ר ש " י

(ד) ואת כהני המזנה - סגני כהונה שהם ממונים לכהנים גדולים: שומרי הסף. ממונים המכונים על כל לרכי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון. במיזר קדרון: ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא תאר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות:

ב א ו ר

וקנילו. (ד) כהני המשנה, הם הסגנים במעלת הכהונה כי הרמזון הוא הכהן הגדול והוא בענין משנה למלך (מדבני המפרשים). להוציא מהיכל ה', לפי שכבר נאמר במנשה (דה"ב ל"ג ט"ו) ויסר את אלהי הנכר ואת הפסל מבית ה' וגו' ויאלץ מוכה לעיר, הנה למען המזיכם (מדבני הרד"ק). בשדמות קדרון, הוא שם לכר נרחב שבו שדות וכרמים (עיין רד"ק בספרים שלפנינו), ולפבר שהוא נגזר מן שדה ונחלף הדי"ן זי"ן שמחלית בימנית ונפלה ה"ן למ"ד הפעל ונתן לות לתר תחתיה כדרך בנמים ותסרים בתבר הערבו ע"ז פעמים לין מספר. בית אל, שהי' שם עיקר הע"ז והעגל שעשה ירבעם כדי לטמא לותו מקום ולערב עם עפר שבר ע"ז; ונראה לי כי בימי יאשיהו בבר החל יד מלכות תבור להיות הלבה ולבה, ולזה התזיק מלך יהודה גם בתרן ישראל, ולף שהיו שם עמים תחרים תבר הושיבם מלך תבור, המה לא עמדו בנגדו (ובבר נודע שמקנת מבו"ל לתמרו שהקזיר ימי' עשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהם) ולזה הי' בידו להעביר גלולים גם מתרן ישראל, ולבן הניח את עפר הע"ז שנתף על בית אל, למען ירתו לבני ישראל תבר נשתרו עוד בתרן את תבר עשו בני יהודה בתיהם ויעשו גם המה בבה. (ה) את הכמרים, לדעת הרד"ק נראתו בן לפי שהיו לבושים שחורים מענין עורבו

כתנור

נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת
בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמִסְבִּיבוֹת יְרוּשָׁלִָם
וְאֶת־הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ
וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא
הַשָּׁמָיִם: (ו) וַיּוֹצֵא אֶת־הָאֲשֵׁרָה
מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם אֶל־
נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל
קִדְרוֹן וַיִּדֹּק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־
עֲפָרָהּ עַל־קִבְרֵי בְּנֵי הָעָם:
(ז) וַיִּתֹּץ אֶת־בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר
בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת
שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה: (ח) וַיָּבֵא
אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה

ויטמא

דיא קאֶנינג פּאָן יהודה אַנגע־
שטעללט האַטטען, פּאָן דענען
יעדער אויף דען אָפּפּערהאָהען
אין דען שטעדטען יהודה'ס
אונד אין דען אומגעבונגען
ירושלים'ס רייכערטע, עבעג־
זָא (חַיוֹג) וועלכע דעם בעל,
דער זָאנגע אונד דעם מאָנדע,
דען פלאַנעטען אונד דעם נאַנ־
צען הימעלהעערע רייכער־
טען. (ו) ער ליעס דיא אַסטאַר־
טע (החַיגגעטטין) אויס דעם
טעמפעל הינויסשאַפּפּען אוי־
סערהאַלב ירושלים'ס אין דאַז
טהאַל קדרון, פּערבראַננטע
זיא אויך אים טהאַלע קדרון,
צערמאַלמטע ויא צו שטויב,
אונד ווארף דען שטויב דאַפּאָן
אויף דיא גרעבער דער גמיי־
נען לייטע. (ז) ער צערשטאָר־
טע דיא הייזער דער קנאַבע־

שענדער אַם טעמפעל דעם עווינען, וואָ דיא ווייבער גענעלטע וועבטען, פּיר דיא אַסטאַרטע. (ח) ער ליעס אַללע פּריעסטער קאָממען, אויס דען שטעדטען פּאָן יהודה

אונד

רש"י

(ה) ויקטר נבמות. ולומן שקטרו נבמות בערי יהודה: (ז) את בתי הקדשים. בתי הזמה: לאורגות שם בתים. יריעות:

באור

כתוב נבמרו (לעיל ה' י'), ולדעת לחרים שהיו כהני הבעל שהוא עבודת החמה, ולדעת המבס בעזעניום הוא שם כולל לכל כהן והמלה מלעון סוריא (עיין ספר המלים שלו ערך נמרים), ואולי כי שרש כמר יורה בעיקרו על לכידה ולחיזה ומזה מבמר ומבמרת, ונקראו כהני מלילים כן לפי שהם לוכדים הנפשות בדתם. ויקטר, כל אחד מהמלבים הי' מקטר (רד"ק), ואפשר שמוסב על הבמרים. ומסבי ירושלים, כי"ת של בערי יהודה במקום שביס. ולמולות, הרד"ק הביא המלה הזאת בשרש זגל, ואמר לפי שהם נוהגים בסרוסתם נקראו כן, ולדעתי שרשו מזל בעינינו ההליכה כמו מזלו מים מני יס (לעיל י"ד י"ס) וכדומה (ועיקרו בלעון לרמית) והוא על דרכי בשרשים, ויהי' כ"ת כמזלות מה שקורלים התבניים בוכבי לבת (פּלַאַנעטען), ונלמת כי מזלג ונזל מתדמים בעיקר הורלתם רק שנזל נאמר לך על דבר הניגר, וכענין סגר וסכר נתת ונתך ואין להאריך כאן. (ו) על קבר בני העם, שהיו עובדים לותם בחייהם לבזיונם כלומר ראו מה שייתם עובדים בחייהם, וכן הוא לומר בדם"נ (ל"ד ד') ויזרק על פני הקברים הזובחים להם (רד"ק), [ותרגמתי בני העם הפחותים בעם, כי העשירים היו להם לחוזת קבר משפחה ומשפחה לעצמה לבד לא יפחת. ד"המח]. (ז) בתים לאשרה, יריעות שהיה מבסות את פסל האשרה שנתן מנשה בבית ה' בנזכר, ואם גם שוב הסירם הנה החזירם למען למקומו בלבד לתמרנו. (ח) את כל הכהנים, לדעת כל המפרשים היו הכהנים עע"ז, ובעיני

יפלח

וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־
שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר
שָׁבַע וְנָתַץ אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים
אֲשֶׁר־פֶּתַח שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־
הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־שְׂמֹאול אִישׁ
בְּשַׁעַר הָעִיר: (ט) אַךְ לֹא יַעֲלוּ
כֹהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה
בִּירוּשָׁלִַם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת
בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם: (י) וְטִמֵּא אֶת־
הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בֶּגֵי בְּנֵי־הִנֹּם

בן קרי.

לבלתי

ר ש " י

(ט) לא יעלו. הכהנים שקטרו בנמות לע"ז לא יעלו עוד לעבוד על מזבח ה': כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא יעלו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כנעלי מומין מולקין ואוכלים אבל לא מקריבין: מצות. מנחות וה"ה לכל הקדשים: (י) התפת. הוא המולך ועל שם שהיו הכהנים מקטירים בחופים שלא ישמע האב את בתו בשעת נגוח נידי הגורה של ע"ז מולך קרוהו תופת:

באור

יפלא כי אם בשתחוו לאל נכר איך לא נגאלו מן הכהונה ואכלו מצות עם אחיהם, והנך רואה כי כהני הבמות שהיו נערי שמרון המית (לקמן פסוק כ') ומה נשתנו אלה מאלה? האם נעבור שהם מזרע אהרן את נפשם יגילו? הלא השכל יחייב, כי לפי גודל מעלתם כן תגדל חטאתם, ולזה יראה לי כי הבמות שנאכלו נתן היו קודם לה', ויחזיקו הסיר חוטם מפני ליסור הבמות, ולזה לא נאמר בו רק העם עוד מזבחים ומקטירים בבמות כמו בשאר המלכים הבאים, וטמא אותם המקומות להודיע שלא יבחר בהם שום קדושה, ועין היו הכהנים בהני חל עליון לבן אכלו מקדשי המזבח, ובכל זאת העניש שלא יקרבו אל המזבח לפי שהקריבו שלא במקומם. אשר על שמאול איש, הנמין בדעת הרד"ק שנאמר וי"ו העטוף ושעורו ואשר על שמאל וגו' והוא נאור לבמות השערים כלומר הבמות שהיו על פתח שער יהושע ואשר היו משמאל איש הנכנס בשער העיר ולזה נא שערים נהגו. (ט) כי אם אכלו מצות, מנחות הנאכלות מלות והוא הדין קדשים (רד"ק). (י) את התפת, כורלת שרם חוץ בתרמית על הרוק (עיין ערוך ערך תוף) והוצאל אמ"כ על כל מקום הנאלח ונאלח כמו תפת לפניים תהיה (לעיל י"ג ו') וכמו שפי' שם הראב"ע כמו מקום התוכת לפני בני אדם ועיניהם עב"ל, ולזה קרא גם כאן הכתוב למקום שעבדו את המולך ועשו תועבות גדולות נשם תפת, ולכן יכונה גם אחר תפתית אשר קשבו עליה כי רק קשך יסובבה ללמוד ולא סדרים נשם תפתה, ערוך מלחמול תפתה (ישעי' ל' ל"ג), והוא כענין שקורלין חז"ל למקום מעשה הרשעים. גיהנם על שם גי בן הנם שהי' שם התפת כנודע, והוא טמא את המקום ההוא ויעד לחומו להשליך שם נבלות ועל דבר מורלה ונאלה למען יהוה לדרלון. בגי בני הנם, הגי הזה הי' לחים שהיה בן הנם או שהי' שמו בן הנם, ולפי הנחתי בגי הנם בן הוא לפי הפשוט, וחז"ל דרשו מה שדרשו (עיין

לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בִּתּוֹ בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ: (יא) וַיַּשְׁבֵּת אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף בָּאֵשׁ: (יב) וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה

תרגום אשכנזי קפח

נויעמאנד זיינען זאָלן אָרער זיי־נע טאָכטער דורכם פֿייער פֿיהרע, דעם מולך צו עהרען. (יא) ער שאפֿטע דיא ראָסטע אָב, וועלכע דיא קאָנינע פֿאָן יהודה דער זאָנענ צו עהרען גענאַלטען האַטטען, פֿאָם איינגאַנגע דעם נאָטטליכען טעמפּעלם ביז צור וואָהנונג דעם האָבערישנטען נתן מלך וועלכער איבער דיא פֿאָר־שטערטע גענעצט וואַר, אונד ליעם דיא זאָנענוואַגען דעם פֿייער פֿריז נעבען. (יב) אויך דיא אַלטאָרע אויף דעם דאַ־כע דעם זאָלערם אחז, וועל־כע דיא קאָנינע פֿאָן יהודה נע־מאַכט האַטטען, עבענזאָ דיא

נתץ

אַלטאָרע וועלכע מנשה אין ביידען פֿאָרהאָפֿען דעם נאָטטליכען טעמפּעלם ערריכטעט האַט,

ר ש " י

(יא) **את הסוסים.** לותם המשתחוים לחמה היו להם סוסים מוכנים לנתת לקראת החמה בנקר: **נתן מלך.** כך שמו: **לשכת בפרורים.** לא ידעתי מה הם:

וירן

באור

רד"ק). (יא) וישבח, מלכי יהודה הקדישו סוסים לעבודת השמש לרכוב עליהם והיו הולכים לקראתה לעת זריחה ממקום שהיה מנוח בית ה' עד לשכת נתן מלך הסרים (מדברי הרד"ק). מבא, הוא שם כמו מנוח (הנ"ל) כלומר שהמ"ם למשקל ולא ליחס. אשר בפרורים, רש"י נתן לא ידעתי מה הם, כי לא יתכן שהוא שם עלם פרטי על מקום לו ממון ידוע (כמו שמצינו בלשת מחכמי העמים) שהרי גם הגי"ת בפת"ח צורה על הידיעה (ולפ שמלינו כיוצא בו מ"מ לזר יתצב), והרד"ק חמר פירוש מגרשי העיר הרגום מגרשות פרוזים, ונדחז"ל בנגל ובכל פרורהם, ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר ע"כ, וירלה שלשכתו היתה במגרש העיר במקום גבוה שיגעו שם קרני השמש ושעורו על הגג גג עליית לחז וכיוצא כמוהו (מדברי הרד"ק). והנה יפלא לוך היו כל מזבחות ע"ז החלה מימות שלמה עד עתה עוד קיימים? לשבר גם לשם ויהושפט ולומיהם ממלכי יהודה הכשרים והחסידים ולא ביטלם? ולוך לא העביר חזקיהו מזבחות לניו ומנשה מזבחותעלמו בשובו לל ה'? והרד"ק חשב כי כל המלכי' הקודמי' לם גם העבירו הגלולי' מן הלרץ הניחו לת הבמות והיו מקריבים בהם לשמים, ולכן נאמר בהוג המלכים עד יחזיקו רק הבמות לא סרו; לבל כמו זר יחשב שהניחו הלזיקים החלה להקריב בשקום המחובב הזה עולה לה', ובנר בא הלווי מנוחרת לת מזבחותיהם מחלון, ולם זה בע"ז של גויים לוך כי בע"ז של ישרחל, ולכן יראה לי כי המלכים הקודמים לם הרסו לת מזבח ת ע"ז לא עשו בהם בלה, והי' נשאר עוד רושם מהם ומקומם ניכר, ולכן בכל פעם ובפעם לם יספו בני ישרחל למעול בה' היה נקל להם להעלות המזבחות לשר עשו שם לפני ע"ז, לבל יחזיקו השניה לת זבחיהם מחדש.

וירץ

נָתַן הַמֶּלֶךְ וַיֵּרֶץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ
אֶת־עֲפָרָם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן׃
(יג) וְאֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר וּ עַל־פְּנֵי
יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר־
הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת וּ שִׁקֻּץ
צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב
וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא
הַמֶּלֶךְ׃ (יד) וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבוֹת
וַיְכָרֵת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא אֶת־
מְקוֹמָם עַצְמוֹת אָדָם׃ (טו) וְגַם
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל
הַבָּמָה אֲשֶׁר עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל
גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא וְאֶת־
הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־הַבָּמָה
הֵדֵק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃

הרגום אשכנזי

האַטע, צערשטערט דער קאָניג, ליעם זיא פֿאָן דאָרט וועגשאַפֿען, אונד איהרען שטויב אוכהערוועפֿען אים טהאַלע קדרון. (יג) דיא אָפּפֿערהאֶהען פֿאָר ירושלים, רעכטס דעם אֶהלבערג, וועלכע שלמה, דער קאָניג פֿאָן ישראל, ערבויעט האַטטע דעם עשתרת, דעם גאָטצען צידונים, דעם כמוש דעם גאָטצען מואבֿ, אונד דעם מלכם, דעם גרויל דער זאֶהנע עמון׳ס, ליעם דער קאָניג פֿעראונרייניגען. (יד) ער ליעם דיא בילדזיילען צערטרימערן, דיא גאָטצענהאַינעאויבראָטטען, אונד דערען שטעללע מיט מענשענקנאָכען אויספֿיללען. (טו) אויך דען אַלטאַר צו בית אל, אונד דיא האֶהע וועלכע ירבעם דער זאָהן דעם נבט, דער פֿערפֿיהרער ישראל׳ס, ערריכטעט האַטטע, אויך דיעזען אַלטאַר זאַממט דער האֶהע ריס ער ניעדער, דיא (העלגערנע) ערהאֶהונג פֿערברַאַנטע ער אונד צערמאַלמטע זיא צו שטויב, אויך פֿערברַאַנטע ויפן ער

ר ש י

(יב) וירץ משם. וינערס משם: (יג) להר המשחית. הם הזיתים הוא הר המשחה וכיון שהזכיר לת שמו ע"י עכ"ו סיגה שמו לגנאי:

ב א ו ר

וירץ, הוא מהקל ונכל זאת הוא יולא כלומר הרין משם (רד"ק), ועוד הניח שלולי הוא מן רבן כלומר משבר, ובדעת הזאת המזיק הרד"ק רק שגם שניהם יחדו לא נאמרו לנו איך יולדק מלת משם, ואפשר שיבן נמסרון מלה, והענין האנשים משם (ממקום המזבח) רבן ואת עפרם השליך. נחל קדרון, הנבן שנחל הורחתו כאן נהר, ועשה יחשיבו כאשר עשה משה לעגל נמדבר. (יג) להר המשחיח, הוא הר הזיתים שהי׳ נקרא הר המשחה על שם שמן הזיתים ולגנאי קרא לזאת הר המשחית לפי שעבדו ע"ז שם (מדבר הרד"ק). (יד) עצמות אדם, ירלה שהיה מנהגם לקבור בהני הקלילים במקום אשר עבדו לאלהיהם ואלה העלמות הוליא מקבורתם ושרפם. (טו) חבמה, נאשר ו"ן העטוף ושעורו והנמה כלומר עם הבמה, והנמה

(טז) וַיִּפֶן יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־
הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח
וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת מִן־הַקְּבָרִים
וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְטַמְּאֵהוּ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (יז) וַיֹּאמֶר מָה
הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה
וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל:
(יח) וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־
יָנַע עַצְמֹתָיו וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו
אֶת עַצְמוֹת הַנָּבִיא אֲשֶׁר־בָּא
מִשֹּׁמְרוֹן: (יט) וְגַם אֶת־כָּל־בָּתֵּי
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ו בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן אֲשֶׁר
עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס הֵסִיר
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־

המעשים

תרגום אשכנזי קפט

ער דען האַין. (טז) אַלס יאשיה זיך אומזאַה ערבליקטע ער דיא גרעבער, וועלכע דאַזועלבסט אויף דעם בערגע וואַרען; ער שיקטע הין, ליעס דיא געבייענע אויס דען גרעבערן נעהמען פֿערברַאַנטע זיא אויף דעם אַלטאַרע, אונד פֿעראונרייניגטע איהן, נאַך דעם וואָרטע דעס עוויגען, וועלכעס דער גאָטטליכֿע מאַן פֿערקינדיגטע, דער איינסט יענע וואָרטע אויסגעראופֿען. (יז) ער פֿראַגטע: וואַס איזט עס פֿיר איין גראַבמאַהל וועלכֿעס איך דאַ זעהע? דיא שטאַדטליייטע ערווידערטען איהם: עס איזט דאַז גראַב דעס פּראָפֿעטען, דער פֿאָן יהודה געקאָמען וואַר, אונד אויסגעראופֿען האַט איבער דען אַלטאַר צו בית אל, דאַזיעניגע וואַס דוא אויף דעם אַלטאַרע צו בית אל יעצט געטהאַן האַסט. (יח) דאַ שפּראַך ער: לאַססעט אִהן ליעגען, ניעמאַנד זאָלל זיינע געבייניע בעאונרוהיגען! זיי נ ע געבייניע רעטטעטען אַלזאָ אויך דיא נעבייניע דעם פּראָפֿעטען, דער אויס שמרון גע־קאָמען וואַר. (יט) אויך אַל־לע האָהענטעמפּעל אין דען שטעדטען שמרון׳ס, וועלכֿע דיא קאָניגע פֿאָן ישראל ערריכֿטעט האַטטען, אום (דען עוויגען) צו ערצירנען, צערשטאָרטע יאשיהו, אונד פֿערפֿוהר מיט איהנען גאַנץ נאַך

דער

ר ש י

(יז) מה הציון הלז. ראָה קבר מלבו לאחד עלה קמטונים וקרולים ומלבו לאחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מם זה קבר לים האלהים ובניח הבקר שלוה לבניו שיקברוהו שלמו: (יט) לבתי בעבי

באורה

היה הכתב שעולין בו והוא הי׳ של עץ ולזה צרף לשונו. (יז) מה הציון, הנס הנגיח הזקן

הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל:
(כ) וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת
אֲשֶׁר־שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף
אֶת־עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב
יְרוּשָׁלָם: (כא) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶּסַח לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית
הַזֶּה: (כב) כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח
הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וּמַלְכֵי יְהוּדָה: (כג) כִּי אִם־
בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה
בִּירוּשָׁלָם: (כד) וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת
וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־הַתְּרָפִים

ב

ג

חרגום אשכנזי

דער ווייזע וויא ער צו בית אל
פֿערפֿהאַרען איזט. (כ) ער
שלאַכטעט אַללע הָאֶהענ־
פריעסטער דאַזעלבסט אויף
דען אַלטאָרען, פֿערברַאננטע
מענשענקנאָכען דאַרויף, אונד
קעהרטע דאַן נאַך ירושלים צו־
ריק. (כא) דאַן בעפֿאַהל דער
קאָניג דעם גאַנצען פֿאָלקע,
נאַכשטעהענדעם: האַלטעט
איין אָסערשרייטונגספֿעסט
דעם עוויגען אייערעם גאָטט
צו עהרען, וויא עס פֿאַרגע־
שריעבען איזט אין דיזעם בונ־
דעסבוכע. (כב) איין איבער־
שרייטונגספֿעסט דיזעזער אַרט
וואורדע ניכט גענאַלטען זיט
דען צייטען דער ריכטער, וועל־
כע ישראל ריכטעטען, אונד אין
דער גאַנצען צייט דער קאָניגע
פֿאָן ישראל אונד יהודה.
(כג) נור אים אַכטצעהנטען
רעגיערונגסיאָהרע דעם קאָ־
ניגס יאשיהו וואורדע דיזעזם
איבערשרייטונגספֿעסט גע־
האַלטען דעם עוויגען צו עהרען
אין יכושלים. (כד) אויך דיא טאָדטענבעשוואָרער אונד צייכענדייטער, דיא תרפים, דיא

ואח

אב־

ר ש " י

שומרון. שהיה יהויקים מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטים ע"י יהויקים: (כב) לא נעשה כפסח הזה. לא נתקנלו רוב עם ככל פסח כמו שנתקנלו בזה: מימי השופטים. מימי שמואל בתוב בדברי הימים (ג' ל"ה י"ח) לפי שחף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבלם המלפחה. ד"ח לא נעשה בפסח הזה לה' בירושלים אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות לשנים מיובעם והיו הולכים לענל שבנית אל ובדן עד שעבדו שגלו עשרת השבטים והחזיר ירמיהו ומלך עליהם יהויכין ובלו בלם לירושלים: (כד) החרפים. לוחות שמדברים ע"י כשפי' והעושה לחבן לריך לכוין שעה לחת בשנה ושנה לחת רלוחו לבך:

ב א ו ר

שהי' נוגע אל לוה את בניו בי נמותו יקנרובו נקבר אים המלכים אשר בח מיהודה ולהניח עלמותיו אבל עלמות הנביח הזה, ולזה עשה הוח לו בניו לייו במקום הזה, לדעת מקום קבורתו ביהוד, והניחו הליון לזכר עולם עד כי יבוח דבר ה' אשר דבר. (כב) כי לא נעשה, מלת כי לחמת, ובותב הספר לומר בחמת לח נעשה בפסח הזה בטהרה ובקדושה, כי אף שבימי חזקיה בלו גם הבע מאפרים ומבשה ישבבר וזבלון לחוג את חג המלות, הן לא הטהרו ואבלו הפסח אבל בפעם בזה בבר בדה"ב (ל' י"ח). (כד) החרפים, עיין ביאור לנתיבות השלום

בפעם

וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֶת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים
אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֲר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן
הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה: (כה) וְכָמֹהוּ לֹא־
הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־
יְהוָה בְּכָל־לִבָּבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ
וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה
וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ: (כו) אֲךָ
לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה:
(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה
אָסִיר מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֵסַרְתִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר

הואת

אבשיליכען גאטצען אונד דיא זאנסטינען גרייעלטהאטען וועלכע געוהען וואורדען אים לאנדע יהודה אונד אין ירושלים, ריימטע יאשיהו הינווענ, אום אין ערפילונג צו ברינגען דיא וואָרטע דער לעהרע, וועלכע א יפנעצייכנעט וואָרען אין דעם בוכע, דאס דער פריעסטער חלקיהו אים טעמפעל דעם עווינען גענפונדען האטטע. (כה) זאוויא ער, וואר פאר איהם נאך קיין קאניג, דער זיך צום עווינען נעווענדעט העטטע מיט נאנצעם הערצען, מיט נאנצער זעעלע אינד אוים אללין קרעפטען נאך דער לעהרע דעם משה; אונד אוך נאך איהם שטאנד קיינער זיינעס גלייכען אויף. (כו) אבער דענאך ליעס דער עווינע נישט אב, פאן זיינעם נראסטען גרימינען צארנע; דען ענטצונדעט וואר זיין צארן איבער יהודה וועגען אללדעם דער פערדריסליכקייטען מיט וועלכען איהן מנשה גענקרענקט האטטע. (כז) דער עווינע שפראך: אייך יהודה ווילל אייך פערשטאסען פאן מיינעם אנגעזיכטע, זא וויא אייך ישראל פערשטאסען, אונד פעראכטען ווילל אייך דיזע

באור

נמעשה לכן, והמלה הונחה כלי חרגום, מלחרי שהיה מסופק. על הספר, כנר ניחרתי לעיל כי נעגור שהי' הספר הזה מידי משה לחני הנביחים וחין לספק שהיה תורת ה' חמימה נחצר נחנה מחת חל חלהי ישרחל, לכן היתה יקר נעיני המלך ולח סר ממנה ימין ושמחל. (כה) וכמהו, מפסוק הזה עד כ"ח גם המה דנרי ימימים. ויש פה מקיש עיון, והוח שהרי לעיל (י"ח ה') נחמר על חזקיה, בה' נטח וחחריו לח היה כמהו נכל מלכי יהודה וחשר היו לפניו, וזה סותר למה שנחמר כחן על יחזקיהו וכמהו לח היה לפניו; וכנר התעורר הרד"ק על הפסק הזה, והחמת הוח כי נחזקיהו יש נח רק עונס נטחונו בה' כי חף שמלחוהו לרות רנות ורעות, נח נמלוך ונמלוק וחסם עלור ושוב ניסרחל, נכל זחת בה' נטח וחכה לעזרתו, לכל יחזיקו לח נח לנלל הנסיון הזה, וחדרנה נרחה כי נטח נרוב חילו ולח שם נחלהים נסלו נחשר הלך לקרחת פרעה נכה להלחם עמו, כי כן מכורש נדה"נ (ל"ה כ"נ) ולח שמע חל דנרי נכה מפי חלהים (עיין שם בנחור מחת ידידי רי"ו), חולם נמעשה הנדקה ובקנחתו לה' לנחות להעניר הגלולים מן החרן היה לו יתר שחת גם מחזקיהו. חשר שב, חין רחי'

הַזֹּאת אֲשֶׁר־בָּחַרְתִּי אֶת־
יְרוּשָׁלַם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי
יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם: (כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם
אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֶהֱלִאוּהוּ
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: (כח) בְּיָמָיו עָלָה
פַּרְעֹה נְכֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־
מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל־נְהַר פְּרָת וַיֹּלֶךְ
הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיְמִיתֵהוּ
בְּמְגִדּוֹ כִּרְאֹתוֹ אֹתוֹ: (ט) וַיַּרְכִּבֻהוּ
עֲבָדָיו מֵת מְמְגִדּוֹ וַיְבִיאֻהוּ
יְרוּשָׁלַם וַיְקַבְּרֻהוּ בְּקִבְרָתוֹ וַיִּקַּח
עַם־הָאָרֶץ אֶת־יְהוֹאָחָז בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ וַיַּמְלִיכוּ
אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו: (לא) בֶּן־עֶשְׂרִים
וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה יְהוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ
וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם

זע שטאַרט, דיא איך ערוועה־
לעט, אונד דען טעמפעל, פֿאָן
דעם איך שפּראַך: מיין נאַמע
זאָלל דאַזעלבסט רעזידירען.
(כח) דיא ווייטערע געשיכטע
דעם יאשיהו אונד אַללעם
וואָס ער געטהאַן, איז אויפֿ־
געצייכנעט אים בוכע דער טאַ־
געסבענעבענהייטען דער קאָ־
נ׳גע פֿאָן יהודה. (כט) צו זיי־
נער צייט וואַר פּרעה נכה,
קאָניג פֿאָן מצרים געגען דען
קאָניג פֿאָן אשור הערַאַנגע־
ריקט, אַן דען שטראָם פּרת,
אונד דער קאָניג יאשיהו צאָג
איהם (פֿייַנדליך) ענטגעגען;
דאָך דיעזער טאָדטעטע איהן
אין מגידו זאָבאַלד ער איהן ער־
בליקטע. (ל) זיינע בעדיענטען
פֿיהרטען איהן אים וואָגען
טאָדט אוים מגידו, אונד בראַכ־
טען איהן נאַך ירושלים, וואָ
זיא איהן צו גראַבע בעשטאַט־
טעטען, דאַן נאַהם דאַז פֿאָלק
דעם לאַנדעם יהואחז דען זאָהן
דעם יאשיהו, זאַלבטען איהן
אונד מאַכטען איהן צום קאָני־
ושם
גע אַן דער שטעללע זיינעס פֿאַטערס. (לא) דרייא אונד צוואַנציג יאָהרע וואַר יהואחז
אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט אונד דרייא מאָנאַטע וואַר ער קאָניג צו ירושלים. זיי־
נער

ר ש ״ י

(ל) וימשחו. לא היה לריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו

באור

ממלת אב כי חטא מקודם, כי אמר אב רק בנגד המלכים שהיו לפניו אשר עזבו את ה׳ (כי
אין גם אחד זולת יותם אשר נמלא בו שמץ דופי) והוא אב אל ה׳ נכל לבבו, ובדברי חז״ל
יש מחלוקת בזה אם חטא יאשיהו אם לא (שבת דף נ״ו). (כט) כראשו אחו, פירוש כאשר נלה
לומו והכירהו במערכת המלחמה, כי נזכר בד״הי (שם שם) כי יאשיהו התחפש, והיה זה
בעין שעשה לאחאב בהלחמו על רמת גלעד, אבל פרעה הכירהו ואמר להמוריס לבוש אליהם.
(ל) וימשחו, אמרו המפרשים כי אף אלדעת חז״ל לא היו מושחין מלך בן מלך אלא במקום
המחלוקת, הנה כאן מצאנו לפי שבמשפט המלוכה הי׳ ראוי להיות יהויקים למלך, כי יהואחז
הי׳ לעיר ממנו, שהרי יהויקים הי׳ בן כ״ה שנים במלכו ויהואחז אחר מלך רק שלשה חדשים
היה בן עשרים ושלש בהגיע למלכות, ונראה שגם אחר הנצר יהואחז לא חפלו עם האדץ במשפלת

יהויקים

וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה: (לג) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו: (לג) וַיַּאַסְרֵהוּ פַרְעֹה נְכֹה בְּרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת בְּמָלְכּוֹ בִּירוּשָׁלִָם וַיִּתֵּן־עֹנֶשׁ עַל־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב: (לד) וַיַּמְלֵךְ פַּרְעֹה נְכֹה אֶת־אֶלְיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יְהוֹאָחָז לָקַח וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם: (לה) וְהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ נָגַשׂ אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב אֶת־

ממלך קרי עם

תרגום אשכנזי קצא

נער מוטטער נאַמע וואַר חמוטל, טאָכטער דעס ירמיהו אויס לבנה. (לג) ער טהאָט וואָס דעם עווינען מיספֿיעל, נאַנץ ווי א עם זיינע פֿאָטער געטהאַן האָבען. (לג) פרעה נכה ליעס איהן נעפֿאַנגען נעהמען צו רבלה אים לאַנדע חמה, אָהנע דאַס ער אין ירושלים מעהר רעגיערען דורפֿטע, אונד לענטע דעס לאַנדע אייניע שטראָפֿע אויף, פֿאָן הונדערט כבר זילבער אונד אייניעם ככר גאָלדע. (לד) דאַרויף זעצטע פרעה נכה, אליקים דען זאָהן דעס יאשיהו אַן דער שטעללע זיינעם פֿאַטערס צום קאָניגע איין, אונד ענדערטע זיינען נאַמען אין יהויקים; יהואחז אַבער נאַהם ער מיט, אונד אַלס ער נאַך מצרים קאַם, שטאַרב ער דאָועלבסט. (לה) אונד דאַז (בעשטימטע) זילבער אונד גאָלד, נאַב יהויקים דעם פרעה, דאָך לענטע ער אייניע שאַצונג אויף דאַז לאַנד, אום דאַז גאַלד צו ענטריכטען נאַך דעם בעפֿעהלע דעס פרעה; נאַך דער פֿערמאָגענס שעצונג אייניעם יעדען מאַננעס, טריעב ער דאַז זילבער אונד דאַז גאָלד אין, פֿאָן דעם

ר ש "י

שכתוב בענין: (לה) לתת בערכו. כפי עשרו:

באור

י זויקים לך שפרעה המליכהו בידו החזקה. (לג) במלך בירושלים, הקרי ממלך, ואמר הרד"ק לפי הנראה רוצה לומר כי בעוד מלכו בירושלים מעט הזמן הזה לקחו, ולפי הקרי שהסירהו מלהיות, ואין ספק שהנכון בקרי רק שנאסר מלת וישימהו, וכן נת בד"הי (ל"ו ג') וישימהו מלך מצרים בירושלים. ויהן ענין, יפה אמר הרד"ק שמלת עונש לא תורה על. המס לך הוא נסף לשם לכסף דנר פעם, וירצה לי כי כאשר רצה יהויקים כי נסנה המלוכה מאתו והיתה לאחיו הקטן ממנו, שזר את פני פרעה כי יהיה ידו עמו להעביר את אחיו ולתת המלוכה בידו, ופרעה שמע לו כי הנטיה לתת לו מלה בכר כסף וככר זהב לא הוליך זה מלוכרות המלך, לך אמר למלך מצרים שיענים נסך הזה את עם הארץ אשר המליכו מלכם את אחיו הקטן אשר לא כדת עם וגם. (לה) את הכסף, לדעת הרד"ק ענינו כהיפך נגש את עם הארץ לתת לפרעה נכה את הכסף ואת הזהב, ויונתן תרגם מן עמת דתרעין, ונכר הניח הרד"ק בעצמו בצרוף פסוקים רבים ענין נהפך מלת את נהורות מן (עיין שהש קת).

מלכים ב כג כד

עַם הָאָרֶץ לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה:
(לו) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
זְבִידָה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה:
(לז) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו:

כד (א) בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ

זבידה קרי והד' נדגש — יהויקים

חרגום אשכנזי

דעם פֹּאלקע דעם לאַנדעם,
אים עם דעם פרעה נכה צו
ענטריכטען. (לו) פֿינף אונד
צוואַנציג יאָהרע ווער יהויקים
אַלט, אַלס ער דיא רעניערונג
אַנטראַט, אונד אייליף יאָהרע
ווער ער קאָניג צו ירושלים,
זיינער מוטטער נאַמע ווער
זבודה טאָכטער דעם פריה
אוים רומה. (לז) אונד ער טהאַט
וואָס מיסֿעלליג ווער אין דען
אויגען דעם עוויגען, נאַנץ זאָ
וויא זיינע פֿאָטער עס געטהאַן.

כד (א) אין זיינען טאַגען
קאַם נבוכרנאצר קאָ־
ניג פֿאָן בכל הערבייא; דורך

באור

כד (א) בימיו עלה, יש מנוכה גדולה בענין גלות יהויקים כי יש כמה פסוקים מכחישים זה את זה, כי ירמיה (כ"ה ח') ותמר בשנה הרביעית ליהויקים וגו' היא השנה הראשונה לנבוכדנצר, ובדניאל (א' א') בא בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר, ומה שאמרו חז"ל שנשנת שלש הכוונה שלש למרדו כנר דמה הדעת הזאת הרא"ש בפירושו לספר דניאל, אבל נאמת אין מהפרש זה אחת במספר טענה כלל כי לפעמים ימנה רק השנים השלמות ולפעמים גם המקוטעות כאשר ירחה הקורא במעט נכל מספר מלכי ישראל ויהודה, אבל יותר יקשה מה שאמר נדה"ב (ל"ו ו') עליו עלה נבוכדנצר ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ובאן אמר שהיה לו ענד שלש שנים, ומז"ל ותאריכם רוב המפרשים שאמרו כי הגלה יהויקים גולה לאחר גולה ובפעם הראשון החזירו נבוכדנצר למלכותו ובפעם השניה לשמו בנחשתים והוליכהו בבלה ומת שם (ולדעת קלת מת בדרך) למלות דבר ה' על פי ירמיהו (כ"כ י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים, אבל ממה שבא בתן ויאמר ה' נו את גדוני בשדים ואת גדולי ארם וגומר ולא נזכר כי נבוכדנצר בראשם לא נראה זה, גם הלשון ויושב יהויקים עם אבותיו יורה שלא מת בארץ נכריה כי לא מצינו המאמר הזה רק על מי שמת על מטתו בארץ מולדתו אם גם לא נקבר בקבורת אבותיו, ובבר הרגיש הרא"ש בטענה הזאת ואמר (דניאל שם) וז"ל: ואל תתמה בעבור ויושב יהויקים עם אבותיו כי כן מצינו הנך שוכב עם אבותיך (דברים ל"א ט"ז) ובמלכים מתו עכ"ל; אולם כל משכיל יבין, כי אין להניח ראיה מן משה אים אלהים, אשר מת במיתה יותר מעולה ממיתה טבעית על מטתו, גם אבותיו הלא מתו בארץ לא להם, ולכל זה יוכלק הנך שוכב עם אבותיך. ולזה היותר נראה בעיני היא דעת הרלב"ג בפירושו לד"הי (כפי מה שהניח אותה הרלי"ח בלי כי פירוש הרלב"ג לד"הי אינו מלוי אלינו, ושמעתי כי יש שני פתגן ממנו, האחד בתוכן הספרים נעיר רומח והשני בתסיפת הספרים על הנחון ר' דוד אפשנסייס זכ"ל) וזה כי יהויקים לא גלה כלל מארצו, אך כאשר בא עליו נבוכדנצר ילא יהויקים לקראתו ואסרהו נבוכדנצר בנחשתים ואח"כ נתרצה לו והשיבו על כנו בתנאי שיהיה לו ענד עולם ועבדו שלש שנים, (ומה שבא בדניאל (שם ג') ויבואם ארץ שנער לאפרש בעזרת האל בלחוד) ויבא וימרד ושלח נבוכדנצר בדנון הסס את גדודיו על יהודה וכעוד המלחמה את יהויקים בירושלים, ויען סיה נתעב בעיני עם הארץ כי נמרדו במלך בבל הסב עליהם את הרעה הזאת, וגם לא רצו עם הארץ להמליך לחותו והוא העמים עליהם מזלת מלך מצרים כאשר פירשנו, לבן לא קברו לחותו בקבר המלכי' אבל השליכהו מון לחומת ירושלים כפגר מונח, וע"ז ניבא ירמיה במקום הנזכר; כן יאמר לי לפרש ע"פ דעת הרלי"נג

יְהוֹיָקִים עֶבֶד שָׁלַשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב
וַיִּמְרָד־בּוֹ: (ב) וַיְשַׁלַּח יְהוָה וּבוֹ
אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־גְּדוּדֵי
אֲרָם וְאֶת־גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֶת
גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה
לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: (ג) אַךְ ו
עַל־פִּי יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה
לְהָסִיר מֵעַל פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: (ד) וְגַם דַּם־
הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ וַיְמַלֵּא אֶת־
יְרוּשָׁלַם דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה יְהוָה
לִסְלֹחַ: (ה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה: (ו) וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־
אֲבֹתָיו

תרגום אשכנזי קצב

דרייא יאהרע וואר איהם
יהויקים דיענסטבאר, דאן
עמפאַרטע ער זיך וויעדער
געגען איהן. (ב) דאַ ליעס
דער עוויגע הערבייאקאַממען
וויעדער איהן, ריא שטרייפּ-
האַרדען פּאַן כשרים, פּאַן ארם,
פּאַן מואב, אונד פּאַן דען
קינדערן עמון; ער ליעס
זיא הערבייאקאַממען וויעדער
יהורה, אום עס צו גרונדע
צו ריכטען, נאַך דער פּערהיי-
סונג דעס עוויגען, וועלכע
ער דורך זיינע דיענער, ריא
פּראָפּעטען אויסגעשפראָכען,
(ג) יאַ נור אויף בעפּעהל דעס
עוויגען געשאַה דיעס אין
יהורה דאַמיט עס נאַנץ הינ-
וועגנעשאַפּט וועדע פּאַן זיי-
נעם געזיכטע, וועגען דער
זינדען דעס מנשה אונר אַל-
לעס דעסטען וואַס ער גע-
טהאַן. (ד) אויך וועגען דעס
בלוטעס דער שולדלאָזען
דאַו ער פּערגאַם, אונר
ירושלים מיט אונשולדיגעם

בלוטע איבערפּיללטע; דען דער עוויגע וואָללטע ניכט מעהר פּערצייהען. (ה) דיא
וויטערע געשיכטע דעס יהויקים אונד וואַס ער זאָנסט געטהאַן, איזט פּערצייכנעט
אים בוכע דער טאַגסבענעבענהייטען דער קעניגע פּאַן יהודה. (ו) יהויקים לעגטע

זיך

ר ש " י

כך (ג) אך על פי ה' היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה: (ו) וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו נבוכדנצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין

באור

הרלב"ג כי כבר אמרנו שספרו לינו בילנו והרד"ק הביא רק ראש דבריו. (ב) וישלחם, כלומר פעמו הגדודים האלה לא בצבר הגדודים אשר יבואו בארץ יבללו אלא וילכו להם כי הם אלא ה' ביהודה להאבידו עד כלה. (ג) בחטאת מנשה, כבר אמרנו כי הפרשיות האחרונות מספר מלכים לא העתיק ירמיהו אך כתב הוא מעצמו, שהרי הוא ניבא מצות אלא עשרה ליחזקיהו עד גלות יהויכין (ירמיה ח' ח' ב'), ולזה תלה את מרבן העיר וגלות הארץ בחטאת מנשה ולא בהמלכים שהיו בימיו, כי אף אלא נשא את פניהם והכא בצבר מוסר בשמריו מ"מ היה חס על בנודם אלא לתת לותם לשמלה בדברי הימים אשר יקרא בו כל איש ואיש, ובאמון לא אמרן להלות הדבר כי מלך רק שנתים. (ד) ולא אבה ה', כלומר אף שיחזיהו שמלך

אשר

אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
(ז) וְלֹא־הֹסִיף עוֹד מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח מֶלֶךְ
בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר פְּרָת
כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃
(ח) בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה יְהוֹיָכִין
במלכו

זיך צו זיינען פֿאטערן אונד זיין זאהן יהויכין וואַרד קעניג אַנ־ שטאַטט זיינער. (ז) אַבער דער קעניג פֿאָן מצרים וויע־ דערהאָלטע עם ניכט מעהר אויס זיינעם לאַנדע זיך צו ענטפֿערנען, דען שאָן האַט־ טע דער קעניג פֿאָן כבל פֿאָם פֿל׳ססע מצרים בים צום שטראָמע פרת, אַללעס אי־ גענאָממען וואַם דעם קעני־ נע מצרים׳ס געהערט האַטטע. (ח) אַכטצעהן יאַהרע וואַר יהויכין אַלם ער

דיא

ר ש "י

לותו ומת בידם כמו שנאמר (ירמי׳ כ"ב י"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך (ובדברי הימים ב׳ ל"ו ז׳) כתיב שאסרו נבוכדנצר להוליכו בבלה: (ז) לנחל מצרים. לעזור ליהויקים: כי לקח מלך בבל וגו׳. שנלחו במלחמה בשנת הרביעית ליהויקים בנרכמיש על נהר פרת בכתוב בספר

באור

לחר לחזון עזה הטוב והישר בכל זאת בכר בגזרה הנזרה. (ז) ולא הסיף, הזכיר זה לפי שבספר יהויכי יהויקים הלירו לו בבל שעדיו והיה לו למלך מלרים לחבר הקימו על כסאו להחיש לעזרתו, לזה לחמר כי נפל עוזר וכבל עזור כי הכהו מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים כמפורש בירמיה (מ"ו ב׳), ומה שלמר הסיף עוד, הכוונה כדעת המפרשים בימי יהויקים כי בימי לדקיהו בבר נלחם וחיל פרעה יצא ממלרים וישמעו הכשדים ונומר (ירמיה ל"ז ה׳) ומבואר שם שבאו לעזרת ישראל, ואף שיקשה לזה מה שלחר כאן כי לקח מלך בבל כל לחבר היתה למלך מלרים וע"כ לריך לומר שוב חיל להלחם נגדו, הנה נלמר שעשה מלך בבל לו כלחבר עשה ליהויקים (ולחבר המנהג מלו ועד עתה לכל המלכים התקיפים) שאף שכבש לת ארלו החזיקו לו בתנאי שיהיה לו עבד ויעלה לו מס, ולחבר רלה מלך מלרים שהמלך בבל בר על ירושלים חשב כי לעת כזאת נקל לו לנחל מתחת ידיו והסריד בו ויבל לקראתו. (ח) בן שמנה עשרה שנה, ובדה"ב (ל"ו ט׳) הוא לומר בן שמנה שנים ודרך המפרשים בהחרת הספקות החלה בבר ידעת וגם כאן לומרו שהמליכו יהויקים בשנה הרחשונה למלכותו (כי י"ח שנים מלך כנזכר), והרלי"ל לומר שנלחמת בד"ה נשמע מלת עשרה והניח רלוה לזה ממה שנלח שם שמנה בלי"י וגם יהיה הנפרד כ"ל שמנה בסנ"ל, ואולי לדעת חז"ל והמפרשים כי שתי פעמים הגלה יהויקים ונלמר כי לחבר בפעם הרחשון לקחהו נבוכדנצר המליכו עם החרן מיד יהויכין תחתיו, וגם גם עוד יעדרו שלש שנים שהי׳ יהויקים עבד לנבוכדנצר, נשיב שהשנים החלה היו מוקטעות ויהויקים עמד למלכותו בסוף השנה ומיד עלה עליו נבוכדנצר, [ומה שנלח בדניאל (שם) בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר הכוונה על הגלות השניה] ובתחלת שנה השלישית מרד ונשבר ע"כ לך שנה לחת תמימה ולשובו ימים משנה רלשונה ושנה השלישית כי׳ בעת הרחשון לחבר מלך שמנה שנים ועוד ימים מספר ולזה ימנה בפעם השני שהיה לחחרי כלות תשעה שנים שלימות שמנה עשרה שנה, לו נלמר כי יהויקים מלך י"ח שנים ולשובו מרדים וגם בזה נמלח החשבון, לולם גם בזה לח יעלה לנו לחרוכה שהרי מפורש בירמיה (כ"ה ל׳) כי שנה הרביעית ליהויקים היח הוא הרחשונה לנבוכדנצר, ומ"כ לריך עלה על ירושלים בתחלת מלכות יהויקים? ולין לנו בזה מקום להמלט שם רק לפי נלמר שהיו שני נבוכדנצר (וכן הוא בלחת נקודות העתים לחכמי הימים) י"ל כנר ה׳ לחבר כי׳ לירמיהו בשנת הרביעית ליהויקים היח השנה הלחת לנבוכדנצר, הכוונה

על

בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא
בַּת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם: (ט) וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה אֲבִיו: (י) בָּעֵת הַהִיא עָלָה
עַבְדֵי נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
יְרוּשָׁלִַם וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר:
(יא) וַיָּבֹא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ:
(יב) וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו
וְשָׂרָיו וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ
בָּבֶל בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ:
(יג) וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־כָּל־אֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה וְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ
וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:
(יד) וְהִגְלָה אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־

כל
עלו קרי.

תרגום אשכנזי קצג

דיא רעניערונג אַנטראַט, אונד
דרייא מאָנאַטהע רעגיערטע
ער צו ירושלים; זיינער מוט-
טער נאַמע, וואַר נחשתא,
איינע טאָכטער דעס אלנתן
פֿאָן ירושלים. (ט) ער טהאַט
וואַס רעכט אויגען דעם עווי-
גען מיספֿעללינג וואַר, גאַנץ
וויא עס זיין פֿאַטער גענטהאַן.
(י) דאַ צאָגען צור ועלבעז
צייט דיא קנעכטע דעס
נבוכדנאצר, קעניגס פֿאָן בבל,
נאַך ירושלים, אונד דיא
שטאַדט קאַם אין בעלאַגע-
רונג. (יא) אויך נבוכדנאצר,
קעניג פֿאָן בבל, קאַם צור
שטאַדט, וועהרענד זיינע
קנעכטע זיא בעלאַגערטען.
(יב) דאַ גינג יהויכין צום קע-
ניג פֿאָן בבל הערוים, ער,
זיינע מוטטער, זיינע דיענער,
זיינע בעפֿעהלסהאַבער אונד
האָפֿבעריענטען, אונד דער
קעניג פֿאָן בבל נאַהם איהן
(געפֿאַנגען) אים אַכטען יאָר-
ע זיינער רעניערונג. (יג) ער
ליעס פֿאָן דאַרט וועגברינגען
דיא זעממטליכען שעטצע
דעס גאָטטעסהויזעס אונד
ל דיא שעטצע דעס קעניגלי-
כען פּאַלאַסטעס, אונד צער-
בראַך אַללע גאָלדענען געפֿאַסע

וועלכע שלמה, קעניג פֿאָן ישראל, אים טעמפּעל דעס עווינגען האַטטע מאַכען לאַס-
סען; גאַנץ זאָ וויא עס רער עווינגע פֿערהיסען. (יד) אונד גאַנץ ירושלים ליעס ער אויס-

וואַנ-

ר ש י

נספר ימי (מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעצות לו נרלוו ולא

באור

על נבוכדנצר הצני. (יב) בשנת שמנה למלכו, פירוש למלכות נבוכדנצר, ונימיהו (נ"כ
כ"ח) למר זה העם לקבר הגלה נבוכדנצר בשנת שנע פירושו בסוף שנת שנע מהוך התחלת
שנת

כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶת־כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשָׂרָה אֲלָפִים גּוֹלָה וְכָל־הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ׃ (טו) וַיֹּגֶל אֶת־יְהוֹיָכִין בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת־סָרִיסָיו וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלַ͏ִם בָּבֶלָה׃ (טז) וְאֶת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר

עשרת קרי. אילי קרי. אלף

ווַאנדערן, אַללע בעַסטע־הלסהאַ־
בער אונד אַללע טאַפֿערן
דעם העערעס, צוזאַמטמען צעהן
טויזענד אויס־ווַאנדערער, דאַ־
כייא אויך יערען שמיד אונד
ש׳אָסטער, ניעמאַנד בליעב צו־
ריק אַלס דער אַרמע שהייל
דעם לאַנדפֿאָלקעס. (טו) דען
יהויכין נעהמלך ליעם ער נאַך
בבל אויסוואַנדערן, אויך דיא
קעניגל־ע מוטטער, דיא פֿרוי־
ען דעם קעניגס, זיינע האָפֿ־
בערינטען, אַללע פֿאָרנעהמ־
מען דעם לאַנדעם פֿיהרטע
ער צור אויסוואַנדערונג פֿאָן
ירושלים נאַך בבל. (טז) אוך
דיא גאַנצע מאַננשאַפֿט דעם העערעס, זיעבען טויזענד מאַן, אונד שמיערע אונד שלאָס־

ר ש " י

למלחמה: (יד) החרש והמסגר. תרגום יונתן לומניח ותרעיח. ורבותינו למדו חכמים גדולים מכאן שכשאחד פותח הכל מותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"ד ז') התכיבו לבי חייה: מסגר. הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (יחזקאל כ"ג) ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח: (טו) ואת אילי הארץ. אלו תורי יהודה ובנימין וגדיקים היו עליהם הכתוב לומר (ירמיה כ"ד ה') כתאנים הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה: (טז) שבעת אלפים. ולמעלה הוא

באור

שנת שמנה (רד"ק), ולי דרך לחזרת נזה עיין לקמן. (יד) החרש והמסגר, יונתן תרגם לומניח ותרעיח הכימנים ושומרי הזימה, וחכמי העמים פירשו כדי לזווג שניהם שגם מסגר הם לימנים עובי מפתחות (וכן מחורגם), ויחז"ל למדו גם"ע מזה שאחד מדבר והכל מותקין ומסגר שהכל יושבין לפניו ולמדים ממנו (עיין רש"י) וכן כתב הרד"ק בירמיה (כ"ד ח') יועלים וחכמים היו, ובשרשיו שרש חרש אמר ויתכן שיהיה מזה ענין (כלומר מענין מחשבה ועלה) החרש והמסגר כלומר החכמים המחשבים בעלי חכמה ועלה, ובשרש סגר כתב זהב סגור כלומר מטוהר וחזיקק ואפשר שיהיה מזה הענין החרש והמסגר רוצה לומר החכמים הגדולים והחשובים עכ"ל, אבל זה רחוק קצת שאם גם נקרא הזהב הטהור סגור לפי שנותנין לותו בתוכו סגור ומסגר לא יאות שם זה לחכמי החכמה, ולזה ירחה לי לפרש מסגר בענין אחר וזה כי נודע היות שפקודות המלכי (ריוו טעטיגקעיטען־פֿערוואַלטונג) יתחלק בשנים לשנים, האחת הדתי (ריוו גיעזעטצגעבענדע) והיא המחוקקים אשר יערכו המשפטים והחקים וישימום לפני השופטים יודעי דת ודין לעשות על פיהם, והשנית היא הפועלת (ריוו פֿאָלזיהענדע) והמה השוטרים והשוערים אשר יעשו כמשפט הכתוב לכל איש ואיש בנמול ידיו, ולזה נקראו יועצי המלך אשר מפיהם תצא התורה בעניני המשפט וחוקי החומה בשם חרשים כי הם יחשבו מחשבות בדת מה לעשות, והשופטים אשר יוליכו המשפט אל הפועל נ"ם מסגרים לפי שהם מסלימים את המשפט ונאלו סוגרים לותו. (טו) שבעת אלפים, למעלה אמר דרך כלל עשרת אלפים ועתה יבאר שבעת אלפים היו גם חגי הזיל והחרש והמסגר אלף וממילא נלע כי שתי אלפים היו מיתר העם שהרי אמר לעיל ויגלה את כל ירושלים והנה כל המפרשים רשזניס וגם אחרונים התאמצו להסיר סתירה מדומה מזה שנאמר כאן שעם הגולה היה עשרת אלפים וכירמיהו (נ"ב כ"ח) נאמר שם העם אשר הגלה נבוכדנאצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים ועשרים ושלשה, והרד"ק והרלנ"ג

אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֲשֶׂה מִלְחָמָה
וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה:
(יז) וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־מַתַּנְיָה
דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ
צִדְקִיָּהוּ: (יח) בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת
שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם

תרגום אשכנזי קצד

שלאָסער טויזענד מאַן,
זעמטליך קאַמפֿגעאיבטע
העלדען, פֿיהרטע דער קע־
ניג פֿאָן בבל ציר אויסוואַנדע־
רונג נאַך בבל. (יז) ראַן מאַכ־
טע דער קעניג פֿאָן בבל
מחניה־דדו צום קעניגע אַן
זיינער שטעללע, אונד פֿער־
ענדערטע זיינען נאַמען אין
צדקיהו. (יח) איין אונד צוואַנ־
ציג יאָהרע וואַר צדקיהו אַלט
אַלס ער דיא רעגיערונג אַנ־

אמו

טראַט, אונד אייליף יאָהרע וואַר ער קאָניג אין ירושלים, זיינער מוטטער נאַמע וואַר חמוטל

ר ש " י

לומר עשרת אלפים בת הנחוש הצליחי והנריא בספר ירמיה (נ"ב כ"ח) זה העם לחד הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים לומר מעתה ג' אלפים היו משבט יהודה ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטים ואף בספר עולם למדו כן: (יז) ויסב את שמו לצדקיהו. יה ילדיק עליך את הדין אם תמרוד בי:

כי

באור

לומרו כי שבעת אלפים שנזכרו כאן המה רק מבנימין ומשאר השבטים לחד שנשארו בירושלים, ובירמיה לא זכר רק לותם שהיו מבני יהודה ולכן לומר היהודים ובכלל היו עשרת אלפים, ועשרים ושלשה שזכר שם לא תצב כאן בענין מעוטם, ולרד"ק דרך לחרת בזה עיין בדבריו כי אין להאריך, מחאר שלעתי מה שנתאחר כאן ומה שנת בירמיה המה ספורים מתחלפים, כי מה שהניח להמפרשים לחשוב כי מקרה לחד הוא לפי שנאמר שם בשנת שבע והביאו שהם שבע לנבוכדנצר וכאן לא בשנת שמנה למלכו ול"ב שניהם לומרו דבר לחד, (כי מה שכאן לומר שמנה ושם שבע ככר תארנו לעיל בזאן זה סתירה); לולם לדעתי הכוונה בשנת שבע שם שבע למלכות לדקיהו שממנו דבר בשל הפרשה, והענין הוא כי ככר בשנת שבע למלכו עליו נבוכדנצר אך לא בא לירושלים רק התפשט על ערי יהודה ושב מהם שלשת אלפים ועשרים ושלש, ולכן לומר יהודים כלומר מערי יהודה, ויען עיקר כוונת ירמיהו היתה שם לספר מוכן העיר הקדושה לכן לא חשש להזכיר הגלות הזה בתחלת הפרשה והחל לספר (שם פסוק ד') כי בשנה התשיעית למלכו בא נבוכדנצר וכל על ירושלים, ועתה לחר שהשלים את מיי לדקיהו פרע את הגליות כלם שהיו בימי לדקיהו ומגלות יהויכין לא דבר דבר, וכבר הזכיר זה דרך העברה (שם כ"ד ח' וכ"ט ב'); ולעזידה לי שני עדים נלמנים לדעת הזאת, הלחד כי בשני הפסוקים הבאים שם לחרי זה העם לומר בשנת שמנה עשרה לנבוכדרלאצר וגומר בשנת שלש ועשרים לנבוכדרלאצר וגומר, ולם תהיה בשנת שבע גם כן לנבוכדנצר מדוע לא יזכיר זה בפסוק הראשון? והשני כי שם (כ"ד ח' וכ"ט ב') שזכיר גלות יהויכין רק דרך העברה הזכיר שגם סחרם והמסגר גלו עמו ול"ב היו נתפשים בעיניו (וגם זה לעל שלשים בעלי מלחמה), ומדוע עתה כאשר בא לספר את כל הנעשה, יעלים עיניו מהם? לזין זה רק כאשר לומרתי שהם לא ידבר כלל מגלות יהויכין. (יז) את מתניה דדו, ובדה"ב (ל"ו י') לומר וימלך את לדקיהו לחיו? וכתב הרד"ק שהכנוי של דדו מוסב על נבוכדנצר כענין זה דדי וזה רעי שהיה לחוב למלך בבל לזה המליכהו, לך יותר נראה דעת החנס המתרגם נרו, כי זה שמו מתניה דדו ועיין בפירושו

אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה:
(יט) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים: (כ) כִּי עַל־
אַף יְהוָה הָיְתָה בִירוּשָׁלַם
וּבִיהוּדָה עַד־הַשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל
פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל:

כה (א) וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁעִית
לְמָלְכּוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־
יְרוּשָׁלַם וַיַּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ
דָּיֵק סָבִיב: (ב) וַתָּבֹא הָעִיר
בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ: (ג) בְּתִשְׁעָה

חמוטל קרי לחדש

תרגום אשכנזי

חמוטל, איינע טאָכטער דעם ירמיהו, אוים לבנה. (יט) ער טהאָט וואָס דען אויגען דעם עווינען מיסֿפֿעלליג וואָר, נאָנץ וויא עס יהויקים געטהאָן. (כ) ירושלים אונר יהודה וואָר דעם עווינען זאָ צום צאָרן געווָאָרדען, דאָס ער זיא פֿאָן זיינעם אַנטליטצע וועגשליי דערן וואָלטע, דעסהאָלב ליעס ער צדקיהו עמפֿאָרען ווידער דען קעניג פֿאָן בבל.

כה (א) אים נייַנטען יאָהר רע זיינער רעגיערונג, אים צעהנטן מאָנאָטהע, אָם צעהנטען טען דיעזעם מאָנאָטהם גע־שאָה עס, דאָס נבוכדנאצר, קעניג פֿאָן בבל הערַאָנריק־טע, מיט זיינעם גאַנצען העע־רע נעגען ירושלים; ער בע־לַאָגערטע עס, אונר זיא וואָר־פֿען רינגס אום דאָסזעלבע איינען וואָלל אויף. (ב) דיא שטאָדט וואָר אין דער בע־לַאָגערונג, ביז אין דאָז אייליפֿטע יאָהר דעם קעניגס צדקיהו. (ג) אָם נייַנטען טאָגע דעם פֿיער־

ר ש " י

(כ) כי על אף ה' היתה וגו'. לפיכך וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה:

כה (א) בשנת התשיעית למלכו. של צדקיהו: דיק. תרגם יונתן בקוס:

באור

בפירושו לספר ד"הי שהוכיח לחמרי פיו בראיות ברורות: (כ) כי על אף ה', הנמין בדעת הרד"ק והרלי"ח שהוא מוסב על סוף הפסוק וימרד בצדקיהו, ופירושו לפי שהיה על אף ה' (פליטת יצחק אבר) בירושלים וביהודה, לזה הסב ה' את לבו למרוד במלך בבל למען הניח עליו את כל הרעה אשר יזכיר, ואם יקשה לך איך הטה ה' את לבו לחלל שבועתו, הלא נבוכדנצר השביעהו בחלקים בנזכר שם (י"ג), הנה נאמר כי חלקים שם היו חול והשביעהו בחלפיו כי בדקיהו היה עע"ז כמפורש שם.

כה (א) בשנת התשיעית למלכו, כמלכות בדקיהו. דיק, שרשו דקק (כי הנפולים וגמי העי"ן יתחלפו בנודע) והולקתו בהיפך העב והגס והוא (פיין, לחדט, טחרך), שער דק (ויקרא ט"ז י"ג) וכן הנושה בדק שמים (ישעיה מ' כ"ב) לפירוש הרד"ק בקרוס ובדומה הרבה, ומזה נאמר בלרמית על ההנשה ניתר השגחה דוק (טחרך, בענזיוו בעקבחטטען), כי תרגם של ויסקוף ומוליק (עיין ערוך ערך דק), וז"ב נאמר כי דיק המה השגלות שבוניס הלרים

לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־
הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ: (ד) וַתִּבָּקַע
הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וּ
הַלַּיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר וּבֵין הַחֹמֹתַיִם
אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־
הָעִיר סָבִיב וַיֵּלֶךְ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה:
(ה) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחַר
הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂגוּ אֹתוֹ בְּעַרְבוֹת
יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפְצוּ מֵעָלָיו:
(ו) וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ
אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה
וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט: (ז) וְאֶת־
בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת־
עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ
בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֻהוּ בָּבֶל:

(פיערטען) מאנאטהם, וואר
דיא הונגערכנאטה זא שטארק
אין דער שטארט, דאז קיין
בראד מעהר דא וואר פיר
דאז לאנדפאלק. (ד) דא
וואר דיא שטארט דורכברא-
כען, אונד אללע קריעגם-
מאננשאפט גינג דעם נאכטס
דורך דען טהארוועג צווישען
דער דאפפעלמויער אם גאר-
טען דעם קעניגם, (וועהרענד
דיא כשדים דיא שטארט אום-
רינגטען), אונד נאהם דען
וועג נאך דער עבנע. (ה) אבער
דיא העערע דער כשדים פער-
פאלגטען דען קעניג אונד
האלטען איהן איין אין דען
עבנען פאן ירימו, אונד אלל
זיין העער צערשטרייעטע זיך
פאן איהם. (ו) מאן ערגריף
דען קעניג, פיהרטע איהן
צום קאניגע פאן בבל נאך
רבלה, וואו זיא גערכט היעל-
טען איבער איהן. (ז) דיא

ובחדש

זאהנע דעם צדקיהו שלאכטעטע מאן פאר זיינען אויגען, אונד דיא אויגען דעם
צדקיהו וואורדען אויסגעשטאכען, דאן ליעם ער איהן אין קעטטען לעגען, אונד נאך

בבל

ר ש "י

(ד) דרך שער בין החומותים. מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו ונראת לו דרך המערה והקב"ה זימן לבני הולך על גב המערה מין לעיר ורלפו בגדים לחרי הבני ובשהגיעו לפתח המערה נעשבות יריחו רלחוהו ולכדוהו הוא שאמר (ביחזקאל י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפש במלודתי:
(ו) וידברו אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה:

ב א ו ר

סניג לעיר לראות מה נעשה בעיר, ויונתן תרגום נרקוס (עיין המלה הזאת בערוך). (ג) לחדש, ה"ניעי כמפורש בירמיה (ל"ט ב' ו"ג). (ד) ובקע, חומות העיר, ובאמר רלו מבני העיר כי נבקעה נרמו בלילה דרך שער וגו' וכמפורש בירמיה (ל"ט ד') ונשמט כלן מלת נרמו (רל"ק). דרך שער, ר"ל בדרך שער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא יבניטו בהם הכשדים והשער הזה היה אצל גן המלך (המפרשים). וכשדים על העיר, נלומר לפיכך קדמו לנרות מן העיר בלילה בדרך סתר לפי שהכשדים חנו על העיר סניב. ויצא, נדקיהו וכל אנשי עמו (רל"ק). (ו) רבלתה, אין לנרר מאיזהו סנה עזב המלך את מילו על ירושלים והלך לו לרבלה ואין זה תועלת לתקוף נזה. אחו משפט, הנכון כדעת הרל"ק שהוביאו על פניו נדברי רינות על שמרד בו ושלל את שבועתו בשלשים, שלא יהיה בפירוש הרלב"ג שאמר שהחזין

(ח) וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה
לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים
עֶבֶד מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלָ͏ִם׃
(ט) וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־
בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלַ͏ִם
וְאֵת־כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃
(י) וְאֵת־חוֹמֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם סָבִיב
נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר רַב־
טַבָּחִים׃ (יא) וְאֶת יֶתֶר הָעָם
הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים
אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֶת
יֶתֶר הֶהָמוֹן הָגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־

טבחים

בבל ברינגען. (ח) אים פֿינפֿטען מאָנאַטהע, אַם זיבעצעהנטען דיעזעם מאָנאַטהס, (עם וואַר אים ניינצעהנטען רעגירונגסיאָהרע נבוכדנאצַר דעם קעניגם פֿאָן בבל), קאַם נבוזראדן, אָבערסטער דער לייבוואַכע, אים דינסטע דעם קעניגם פֿאָן בבל, נאַך ירושלים. (ט) ער פֿערברַאַנטע דאַז גאָטטעסהויז, דען קעניגליכען פּאַלאַסט, אונד אַללע הייזער אין ירושלים; אויך יעדעם זאָנסטיגע גראָסע געביירע (געלט ירושלים) שטעקטע ער אין ברַאַנד. (י) אונד דיא מויערן פֿאָן ירושלים רינגסהערום, צער־שטערטען דיא העערע דער כשדים, וועלכע דעם אָבער־סטען דער לייבוואַכע אונטערשטאַנדען. (יא) דען רעסט דעם פֿאָלקעם, וועלכער אין דער שטאַדט געבליעבען וואַר, דיא איבערלייפֿער וועלכע דעם קעניגע פֿאָן בבל צופֿיעלען אונד דען איבריגען פּעבעל, ליעס נבווראדן, אָבער־

סטער

ר ש "י

(ט) ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי הסרים: (יא) ואת הנופלים. שמעו לקול נבוכדנצר וילכו חליו מן העיר כמו בלכתו אל לקלג נפלו עליו ממנזה וגו' (דברי הימים ב' י"ב י"ד):

באור

לו משפט המורד לך יולדק היטב מה שנאמר בירמיה (נה) וידבר אתו משפטים נרנוי. (ט) ואת כל בית גדול, יונתן ותחריו כל מפרשים מבני עמנו פירשו בית של לדש גדול וק"כ יהיה זה נאור מן בתי ירושלים כלומר רק בתי הגדולים ערף לולם יותר נרחה שהכיונה שגם כל בית גדול שהיה חון לירושלים והמה בתי הגנים (גארטענהייזער) שרפו, לך בעיר עלמה הנעיונו נאף כל הבתים מקטן ועד גדול, ובן משמע ממה שנאמר בירמיה (ל"ט ח') ואת בית העם ופירש שם הרד"ק נמו בתי העם ומלת העם יכלול הקטנים עם הגדולים, לך לולי בית העם הוה רק כנוי להבית לבד יתחספו שם רלשי העם (דאז גבוייהוין). (י) אשר רב טבחים, עם רב הטבחים וכן הוא לומר בירמי' לבד את שר הטבחים (רד"ק). (יא) ואת הנפלים, המה לבד יצאו חליו מן העיר כאשר היתה נמלוכ וגם המה הגלה לף שהצליחו עמו ונאו לנקות נכל מלך נבל. על המלך בבל, נת ה"ח הדעת על הנסמך שלא נמשפט (רד"ק).

ואת יהר ההמון. שהיה נשלר ערי יהודה.

ולגבים

טַבָּחִים׃ (יג) וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ
הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים
וּלְגֹבְרִים׃ (יג) וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־בְּבֵית
יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־
נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ (יד) וְאֶת־הַסִּירוֹת
וְאֶת־הָעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת
וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת כָּל־כְּלֵי
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָם לָקָחוּ׃
(טו) וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־
כֶּסֶף כֶּסֶף לָקַח רַב־טַבָּחִים׃
(טז) הָעַמּוּדִים וּשְׁנַיִם הַיָּם הָאֶחָד
וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
לַנְּחֹשֶׁת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃
(יז) שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת ו

הרגום אשכנזי קצו

כטער דער לייבוואַכע אויכ־
וואַנדערן. (יכ) נור איינען
טחייל דעם אַרמען לאַנדפֿאָלכ.
קעם ליעם דער אָבערסטע
דער לייבוואַכע צו ווייג־אונד
פֿעלדפויערן צוריק. (יג) דיא
קופּפֿערנען זיילען אַם טעמ־
פּעל דעם עוויגע, דיא גע־
שטעללע אונד דאַז קופּפֿער־
נע טי־כּאַר אים טעמפּעל
דעם עוויגען צערטרימער־
טען דיא כשרים אונד כראַפּ־
טען דאַז קופּפֿער נאַך בכל.
(יד) אונר דיא טעפּפּע, דיא
שויפֿעלן, דיא מעסערי, דיא
לעפּפּעל אונד אַללע קופּפֿער־
נען גערעטע דיא צום דיענ־
סטע בעשטיממט ווארען,
נאַהמען זיא מיט זיך. (טו) דיא
פּאַננען אונד דיא בעקען,
איבערהויפּט אַללעם וואַס
פֿאָן גאָלד אונר אַללעם וואַס
פֿאָן זילבער ווער, נאַהם דער
אָבערסטע דער לייבוואַכע מיט
זיך. (טז) דיא ביידען זייל־
לען, דאַז איינע טויפֿאַנ־
אונד דיא גשטעללע ווילכע
שלמה פֿיר דען טעמפּעל דעם
עוויגען פֿערפֿערטיגען לי־עם,
דאַז קופּפֿער אַלל דיעזער גע־

ולויגבים קרי — העמוד

רעטהע קאָננטע גאַר ניכט נעווענגען ווערדען. (יז) אַכטצעהן עללען ווער דיא העהע

דער

ר ש "י

(יב) ולויגבים, סופרי הארץ לפון יקנים שהם קפ"רות בקרקע;

וקומה

ב א ו ר

(יב) ולגבים, והקרי ולויגבים; והוא אחד בענינו כמו יבול ובול, והנה לדעת יונתן וכל המפרשים המה עובדי האדם ונקראו בן לחם מענין גוב וגבא שענינו החפירה לפי שחכר פולח ונוקש בארץ, או מענין גב בדחז"ל שהורפתו ליקוט שבלים (עיין ערוך ערך גב), וחז"ל אמרו בשבת (דף כ"ו) תלו לידי חלזון מסולמות לור עד חיפה והוא כי גב יורה בלשונם על הבצה גוואפֿא) (עיין ערוך שם) וחלזון עולה מן הים וחולי נולד ברקק. (יז) שמנה עשרה, לפי שימד למעלה לא היה משקל לנחשת הזבוד לנחר זה לפי גודל העמודים,

הָעַמּוּד הָאֶחָד וְלַחֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַלַּחֹתֶרֶת שָׁלֹשׁ אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־ הַלַּחֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לָעַמּוּד הַשֵּׁנִי עַל־ הַשְּׂבָכָה: (יח) וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־ צְפַנְיָהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף: (יט) וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְחָמִשָּׁה אֲנָשִׁים מְרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־ נִמְצְאוּ בָּעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבֵּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ

הנמצאים — אמות קרי

דער איינעז זיילע, אונד איז קנויף אבענאויף אוים קופּער; דאס העהע דעם קנויפּעס וואר דרייא עללען, נעבסט גיטטערווערק אונד גראנאטאפּפּעל רינגס אום דען קנויף, אללעס וואר אוים קופּפּער; אונד דאס זעלבע וואר אויך אן דער צווייטען זיילע נעבסט דעם גיטטערווערק. (יח) דער לייבוואכען־אבער־סטע נאהם מיט זיך דען אבערסטען פּריעסטער שריה, צפניהו דען פּריעסטער צוויי־טען ראנגעס, אונד דריא דרייא פּפֿארטענהיטער. (יט) אוים דער שטאדט נאהם ער פּער־נער איינעז שטאאטסבעדיענ־טען וועלכער אבער דיא קריעגסמאננשאפֿט געוועטט וואר, פֿינף מעננער דיא אימ־מער בייא דעם קעניגע וואר־רען, דיא אין דער שטאדט זיך פֿארפֿאנדען, דען שרי־בער דעס העערפּיהרערס, וועלכער דאז לאנדפֿאלק צום העערעסדיענסט ארנעטע, אונד וועכציג מאן פֿאם לאנדפֿאלקע, דיא זיך אין דער שטאדט

ר ש י

(יז) וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר (ז' ט"ז) הוא אומר אמה וחצי ושם יבואר את המקרות: ושבכה. קורי"ש בלע"ז כמין כובע: וכאלה. רימונים: (יט) הסופר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה לוגים מוליכה לגבאי:

באור

(יט) ומן העיר, למעלה (י"ח) אמר כי הגלה את יתר העם הנשארים והגלה אותם בגלה חו לשאר תרגית (כי כבר אמר הרד"ק בסוף תכורו לספר הזה ז"ל ורצוי שתדע שנבר נתן עם מלך בבל על ירושלים כמה מלכים ושרים ממלכי שאר העמים והוליכו מן היהודים אל תרגם ומכללם היה פירום מלך ספרד וכוץ), ועתה יזכיר אותם שנלכדו ונשארו ושלח אותם הגלתה אל מלך בבל ושם הומתו. ואת הספר שר הצבא, רוב הספרים פירשו הספור של שר הצבא וכן מתורגם, ולדעת קלת יהיה הספור שם של שר הצבא אבל לפ"ז לא יובדק ה"ל הדעת בנודע, ואין לומר שה"ל תינה לידיעה לך שמו כן היה הספור שהרי בירמיה (נ"ב כ"ה) אמר ואת סופר שר הצבא בלא ה"ל, לך לי יראה יותר שנעדרה וי"ו החבור ושיעורו ואת הספור ואת שר הצבא, ובזה תסור הסתירה מה שאמר כאן ששם לוגים מרואי פני המלך ושם שנאה לוגים, כי נאמר ששם הורות מלת ואת כאן ועם כלומר שגם הספור ושר הצבא נגללו ששאר שנאה לוגים, וכאן יהיה ואת רק יהיה הפעול ולא נבדל עם הרשעונים, ולזה

הַנִּמְצְאִים בָּעִיר: (כ) וַיִּקַּח אֹתָם
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אֹתָם
עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה: (כא) וַיַּךְ
אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה
בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל
אַדְמָתוֹ: (כב) וְהָעָם הַנִּשְׁאָר
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִשְׁאִיר
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּפְקֵד
עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם
בֶּן־שָׁפָן: (כג) וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־
הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה
וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־
קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי
וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה
וַאֲנָשֵׁיהֶם: (כד) וַיִּשָּׁבַע לָהֶם
גְּדַלְיָהוּ וְלַאֲנָשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם
אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים שְׁבוּ

בארץ

שטאדט בעפאנדען. (כ) דיעזע נאהם נבוזראדן, דער לייבוואכבערסטע, אונד פיהרטע זיא צום קעניגע פאן בבל נאך רבלה. (כא) דער קעניג פאן בבל ליעס זיא צישטיגען אונד אימברינגען צו רבלה אים לאנדע חמת. זא ווער ישראל אויסגעוואנדערט אים זיינעם לאנדע. (כב) אונד דאז איבריגע פאלק אים לאנדע יהודה, ווילכעם נבוכרנאצר קעניג פאן בבל צוריק געלאססען האטטע, שטעללטע ער אונטער דעם אבערבעפעהלע דעם גדליהו, זאהן דעם אחיקם, זאהן דעם שפן. (כג) אלס נון אללע העזע רעסאבע סטען, אויאהל זיא אלם דיא מאננשאפט ערפוהרען, דאס דער קעניג פאן בבל דעם גדליה דען אבערבעפעהל גענעבען, דא בעגאבען זיא זיך צו גדליהו נאך מצפה, אונד צוואר: ישמעאל זאהן דעם נתניה, יוחנן זאהן דעם קרח, שריה זאהן דעם תנחמת אינד יאזניהו זאהן דעם מעכתי, זיא מיט איהרער מאננשאפט. (כד) אונד גדליהו שוואור איהנען אונד איהרער מאננשאפט צו, אונד

שפראך: האבט קיינע פורכט פאר דען קנעכטען דער כשדים, בלייבעט אים לאנ-

דע

ר ש "י

(כג) כל שרי החילים. שילחו מן העיר להקבץ במצודות ובטירניס (ובלורים ובניערים):

באור

נשארו רק חמשה. (כג) המה והאנשים, כמו ואנשיהם וכן הוא בירמיה (מ' ז') ויזמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם, והנה נתן ספר הכותב את קצר ימצעת! נקלרה בדרך בלע ובירמיה שם ספר את פרטי הדברים עי"ש. (כד) וישבע להם, הבטיח להם בשבועה

שם

בָּאָרֶץ וְעִבְּדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
וְיִטַב לָכֶם: (כה) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
בֶּן־אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה
וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־
גְּדַלְיָהוּ וַיָּמָת וְאֶת־הַיְּהוּדִים
וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ
בַּמִּצְפָּה: (כו) וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם
מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי הַחֲיָלִים
וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי
כַשְׂדִּים: (כז) וַיְהִי בְּשִׁלְשִׁים וְשֶׁבַע
שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים
וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ
מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת־
רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִבֵּית
כָּלֶא: (כח) וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן

אֶת

דע אונד זייד אונטערטהאן
דעם קעניגע פֿאָן בבל, דאַן
ווירד עם אייך וואוהל ערגע־
הען. (כה) אונד אים זיעבענטען
מאָנאַטה גינג ישמעאל,
זאָהן דעם נתניה, זאָהן
דעם אלישמע דער פֿאָן קע־
ניגליכער הערקונפֿט ווער,
אונד צוהן מענגער מיט איהם,
אונד שלוגען דען גדליהו צו
טאָדע, זאַמטט דען יהודים
אונד כשדים וועלכע בייא
איהם אין מצפה ווארען.
(כו) דאַ מאַכטע זיך דאַס גאַנ־
צע פֿאָלק אויף, פֿאָן קליין
ביז גראָס, אויך דיא העע־
רעסאָבערסטען, אונד זוכטען
נאַך מצרים צו קאָממען,
רען זיא פֿירכטעטען זיך פֿאָר
רען כשדים. — (כז) אים זיע־
בען אונד דרייסיגסטען יאָהר
ע דער אויסוואַנדערונג דעס
הויכין קעניגס פֿאָן יהודה, אים
צוועלפטען מאָנאַטהע, אים
זיעבען אונד צוואַנציגסטען
טאָגע דיעזעס מאָנאַטהס,
גרהאָב אויל מרודך, קעניג
פֿאָן בבל, אין דעם יאָהרע
זיינעס רעגיערונגסאַנטריטטעס, דען יהויכין, קעניג פֿאָן יהודה, אויס דעם געפֿענג־
ניסס. (כח) ער שפּראַך הערצלאַכענד מיט איהם, אונד זעטצטע זיינען שטוהל,

ר ש י

(כו) נגש לויל מרודך. שמת נבוכדנצר ומלך לויל מרודך תחתיו; בעשרים וכנעה למודם, ובירמיה (נ"ב ל"ח) זיח לומר בעשרים וחמשה חלף בעשרים וחמשה מת נבוכדנצר ונקבר בעשרים וזה בעשרים וכנעה הוליחו לויל מרודך מקברו וגררוהו בשביל לבטל גזירותיו כמו שנאמר בישעיה (י"ג י"ט) ותהי כשלכת מקנרך כבקר נתעב וגו'; (כח) וידבר אתו טובות. דברי נחומים;

ב א ו ר

שלש יענדו את מלך בבל לך תשובה אליהם רעה. (כו) בעשרים ושבעה, ובירמיה (נ"ב ל"ח) הוא לומר בחמשה ועשרים לחדש וקיל דרשו מה שדרשו (עיין רש"י ודבריו לקוחים מכ"ע), ולפי הפשוט יראה כי אין לדקדק במספר הימים, כי הנה הספור מעשה הזה בבבל וגם לא היו נקיחים נקבעי דיומא וח"כ נקל לו לטעות בשני ימים, לך ספר ירמיה שבתב הנבוא בעצמו לדקדק ניותר כי אם גם נאמר בירמי' כתב ספר מלכים חולי לא שת לבבו לדבר הזה או שאין הכיונה שבחב כל דברי מלכים מראש ועד סוף רק רובו. נישא וגו' את ראש, כמו יפת פרעה (בראשית מ' י"ג). (כח) טבות, דברים טובים, ולפי שהוא מופלא מהמתוקר ויבלול גם דברי

אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל: (כט) וְשִׁנֶּא אֶת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד
לְפָנָיו כָּל־יְמֵי חַיָּיו: (ל) וַאֲרֻחָתוֹ
אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת
הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כָּל
יְמֵי חַיָּו:

הרגום אשכנזי קצח

(ז״יצען רמ״ג) העהער אלם יע־
נען אללער קעניגע, דיא פיא
איהם אין בבל וואַרען, (כט) ער
ליעם דיא קליידער זיינער נע־
פאַנגענשאַפט מיט אַנדערן
אומוועלסעלן, אונד ליעם איהן
איממער ביא זיך צו טישע,
דורדזיינע גאַנצע לעבענסצייט
(ל) אויך זיין געהאַלט, אינר
צוואַר אין בעשטענדיגער נע־
האַלט וואַרד איהם געגעבען
פאַם קעניגע, טאַג פיר טאַג,
דורך זיינע גאַנצע לעבענס־
צייט.

באור

ניחומים גם הנטחת להנתו לכן נח נמשקל נקנס ונרנים. ויחן את בסאו, לפי נתו שתר המלכים (תצר יתות להס לשבת לפני המלך) לרתות לת פניו, לו קרת לותס לתכול עמו, גס תמיד כסף יהויכין (תצר תכל להס לפניו תמיד) מעל בסלותס. (כט) וישנא, נתל"ף כמו נה"ף וכן הוא בירמיה (גס ל"ג) וכנה. כל ימי חייו, נתב הרלנ"ג לפגר שגב על יהויכין ולפגר שגב על לויל מרודך ולין לנו הכרע בזה ולין לתלינו ספורים מדנרי לויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בנירור על זה ע"ל, וכבר נתלקו רב ולוי בענין הזה. (ל) וארחתו, הנכון לדעתי כדנרי הרלנ"ג והרד"ק שיהויכין היה לוכל על שלחן המלך תכל עוד נתן לו לויל מרודך תרחתו לפרנס בו בני ביתו, כי מלנד שנזכר (לעיל כ"ד י"נ) כי יכלו עם יהויכין לתו וענדיו וגו', גס לין ספק כי בתגר גדלו לויל מרודך ועשה לו בל הכנוד הזה נתן לו גס משרתים העומדים לפניו.

העתקה ובאור למלות לועזיות

בפי' רש"י ז"ל לספר מלכים.

מלכים א

א מ כחלילים, פלאוט"י בלע"ז; flûte (פֿלויטע, קווערפֿלייפּע). והבן מלך כתב וז"ל: ופירש"י שהוא שקורין קרמלי"ש בלע"ז, ונקרא כן לפי שהוא חלול ונקוב נקבים קטנים ע"כ; והבלע"ז הזה לא נמצא בספרינו, ויתכן שהוא chalumeau (סמלמייא), עיין מרפא לשון בתובות מ"ו ב' ד"ה מזני חלילין.

ה כג דברות, רפסודות וכו' ובל' משנה פלו"ס ובלע"ז רי"ן; בגרות כ"ח ב' ד"ה בפסדא כתב בלשון מקרא קורא לאותה רפסודות ובלע"ז radeau (פֿלאָס, פֿלויסע) כמו אל תמרפא לשון שם. ונבצתים, כשמתיר לגדן ומוליכן כל עץ ועץ לעלמו הוא קרוי ניפון דיפלי"ר בלע"ז; dépecer (צערופּצען).

ו ה יציע, לפנוי"ן בלע"ז; וכן לועז רש"י בב"ב ס"ח ע' מלת אפתח ופי' כגון נמוך מכל הבית מלידו לו מאזרים, וזה oppentis (דאָס טירמאך מן מייגער מויער, זאָ ווי מיבערהויפט יערער מן מייגער האָהען הויזמויער מגגעבראָכטע ציעדערע מכ' בויה), ועיין במרפא לשון שם.

— ח בלולים, ת"י מסיבתא והוא שקורין בלשונו וי"ן ובלשון משנה ווינדל"שטיי"ג; וכן לועז שנכה להלן במלכים ב' ח' ב' vis (טנעקענפֿערמיג, טרויבענפֿערמיג, דאָס הער טנעקענטטיגע), עיין מרפא לשון ע"ז ס' ח' ד"ה כח כחו.

— ט גבים, נסרים חרוגים נחים כמין לורה וקורין לו בלע"ז ניל"ד ובל"ח הימל"י; ciel (היממעל, היער מייגע מיט טטערנבילדערן פֿערליערטע דעקקע).

— יח פקעים, לורת פקעים כמין כפתורים פקעים למוייסיל"ש בלע"ז; כגר היכאתי במרפא לשון מגינה י"ב ח' ד"ה פקעיות שהיא מלה נוזנת בל"ליט gomiscello נגזר מל' רומי glomus (קנויל), ועיין מ"ל מגחות מ"ח ב' ד"ה עגיד להו סיפא.

ז כו כותרות, פומייל"ש בלע"ז; pommeaux (קנעפּפּע), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות לתרי עשר לפני ג' י"ד ומרפא לשון מגחות ב"ח ב' ד"ה וטפח שבו וכו'. מוצק, טריזגיטי"ר בלע"ז; trés-jeté (פֿעטט גענאָסטען) וזהו פעל נוסף בל"ב, ועוד נהוג לומר jeter en bronze en argent (חין ערץ, חין זילבער גיטטען).

— יו שבכה, כמין כיפה שקורין קייפ"ש בלע"ז; coeffe (הויבע), עיין מרפא לשון שנת ג"ז ב' ד"ה שבכה.

— כד שני טורים, הכל מוקף יחד וכו' ע"י דבק שקורין סולדור"ש בלע"ז; soudure (זעטהונג), עיין מרפא לשון ברכות ו' ב' ד"ה לכוות.

— כח מסגרות, המסגרות מיד לופן וכו' הוא עץ פתוח בתוך הלופן בנקב וקרוי לייזי"ל בלע"ז; essieu (אקסע).

— כט ליוז מעשה מורד, (ת"י) מדבק עובד ניי-וז סולדו"ר בלע"ז; מפורנס לעיל פסוק כ"ד.

— לב וידוח האופנים, הוא עץ התוב וכו' לייזי"ל בלע"ז; מפורנס לעיל פסוק כ"ג, וכן לועז ידותם בפסוק שלאחריו.

— לג וביהם, בוייל"ש בלע"ז; כ"ל מוייל"ש (המ"ש נשנר לשנין ניד המעתיקים), וכן בישקלל' י"ב וזהו moyeu (דיא נאָבע פֿון רעדער, וואָרין דיא אַקסע טטעקט), וכאן שפי' ניתזקלל שם שהוא המור שהמרכבה מתגלגלת נתוכו וגם זרועות הלופנים (דיא שפייכן) תחוים בו. וחשוריהם, זרועות הלופנים שקורין רייש בלע"ז; rais (שפייכן).

מלכים א'

ז לו לויות, לשון דינוק שולדור"ק בלע"ז; מתורגם לעיל פסוק כ"ל.

— מ היעים, מגרפות של נחשת שקורין ווידי"ל בלע"ז; badile בל"ט (טויפֿעל, סיפֿפֿע), עיין מרפק לשון מגיפה כ' ק' ל"ה ומגרפותיה.

ט ח ישרק, שופל"ר בלע"ז; siffler (ליטען, פֿייפֿען), עיין תרגום ונאור מלות לועזיות לחמץ מגלות מיכה ב' ט"ו.

י יא עצי אלמוגים, קוריי"ל בלע"ז; corail (קאָרַאַוו), וכן פי' ולועז ר"ה כ"ג ק' ל"ה כסיתת מין עץ העולה מן הים ושמו קוראל"ו, וזהו בל"ט corallo. ולפי הרמב"ם מצנה ו' מפרק י"ג דכלים פי' והאלמוג הוא קורא"ל והוסיף לנאר שהוא לומר בקרקעי הים לא יסתפק אלא מי שלא רואהו בעת יציאתו מן הים, והוא כך מלד קודם סיקסיאהו הלויר ע"כ, וזה עולה עם נוונת הפסיקתא הובא נרש"י לר"ה כי ט' י' וז"ל: כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אלגומים? אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהוא מתמוגג ונכפף מתוך רכיכתו ע"כ, ובלמת לינו נופל עליו שם עץ, והוא כמין שיף שנחקצה ונקפה ע"י הלויר, ואולי יורה על זה מלת גומים, שהוא תכניתו כתכנית לילן, ולכן יקרא נפי המון ג"כ קאָרַאַוועבויק, ועיין מערכי לשון ערך אלמג וערך מסכרע, והעיקר כמו שפי' הרל"ק שאלמוג הוא סעץ הנקרא בלשון ערבי אל-נקס (דאַז רָאָטהע זאַכדע(הָלץ).

— טו מלכי הערב, ת"י מלכי סומכיותא וכו' וסומכין עליו גרמנטי"ה בלע"ז; garantie (בירגשאַפֿט, געווערהלייסטונג), עיין העתקה ונאור למלות לועזיות ירמי' כ"ה כ'.

יב יא בעקרבים, לישגלנטי"ר בלע"ז; églantier (האַגעבוטענשטרויך) שהוא מלא עוקלים.

— לג בדא, לשון כזב קונטרוני"ר בלע"ז; controuver (ערפֿינדען, ערדיכטען), עיין נחמיה ו' ח'.

יז יב בצפחת, בוטיל"ק בלע"ז; bouteille (פֿלַאַשע).

יח לב העלה, פוסלד"ו בלע"ז; ניסעי' ז' ג' נמוב פוס"ר בלע"ז, וניחזקאל ל"ק ד' פוסי"ן בלע"ז, וזהו fossé (גראָבען).

יט ד רוחם, יינינר"ק בלע"ז; geniévre (וואַלדהָאָלדערשטרויך). והרלנ"ג פי' עץ שפל גיניסט"ק בלע"ז, וכן הניח הרל"ק נשם יש מפרשים וזהו בל' רומי genista (גענסטער, פֿלַריא-בוסטרויך), והאפרשים המזרונים לחזו נזה, כי שמו בלשון ערבי דומה לשם רתם, ויש בו מין לחד לשר יגדל לגיל גדול עד שלפשר לשבב וליטן ולחסות בצל ענפו.

— יב קול דממה, קול הנח מתוך הדממה רעטענטיסמנ"ט בלע"ז; retentissement (וויידערהָאַל).

כב ג מחשים, מתעללים סיאמ"ו פיגר"י בלע"ז; siamo pigri בל' לישלים (ווייר זינד פֿויל, טרעגע).

מלכים ב'

א ב השנבה, לומר לני גרלד"ה בלע"ז שרגילים לשורגו וכו' נשרים לרונים וקלרים שקורין קנטינל"י בלע"ז ועשויין נקבים נקבים וכו' וקרוי פרדוג"י בלע"ז; בל"ט grada (גראָהָאַלטענעס גיטטער) עשויה כעין רשת, והבלע"ז השני יתכן שהוא בל' לישלים cancelli (גיטטערווערק), והשלישי הובא גם נרש"י יומא ט"ז ק' ל"ה לפנים ממנו סורג. ובמרפק לשון שם מסכתי שהוא בל"ט ferrate (גיטטער);

מלכים ב

לולם זה הנלע"ז יורה על שנאות עשויות מברזל, ומלשון רש"י משמע שהן של עץ; ויתכן שהוא persienne וכל"ל persiana (זשאַלאָזין, זשאַלאָזיע־פענסטער), וזהו מלין פרסי, ולא ידעתי לם לשנג כזה היה ידוע בשם זה בזמן רש"י, כי לא מלאתי לו הורלה זו בספרי מלין ישנים, כי כל דבר שנעשה ע"ד פרסי יכונה כן, והוסיף רש"י לפרש ואני שמעתי שנשם ווי"ן בלע"ז ובלשון לשכנז ווינדלאַטטי"ן; עיין לעיל מלכים ח' ו' ח'.

ב ח ויגלום, לא נריכה ממש אלא קולט שקורין פייגד"ו בלע"ז; וכל"ל piegato (גע־בָּוגען, געפֿאַלטעט).

ג יט החלקה הטובה, שלה זרועה קומנס"י בלע"ז; semence וכל"ל semenza (זאַמען).

— כא על הגבול, על הספר שקורין מרק"ח; marque (גרענצלייכטן, גרענלע), עיין מרפא לשון סנהדרין נ' ח' ד"ה נספר.

ד לט אורוה, גרגיר שקורין לירג"ח בלע"ז; וכל' שפניח oruga (רויקע, ווייסער ושנק), עיין מרפא לשון פרק ט' מ"ח דשביעית ד"ה גרגיר, וע"ז י' כ' ד"ה שדר ליה, ונמערכי לשון ערך גרגר. פקועות שרה, הוא בולי"ן בלע"ז; וכן לועז מלת פיטרח שנת ק"ח ח' בוליו"ן, והוכחתי במרפא לשון שם שכ"ל בולי"ן כמו בתענית נ"ג ח' ד"ה כמהין ופטריות, ובע"ז ל"ח ח' ד"ה שרדי, וזהו לו לשון רומי boletus או ל"לית boleto או לשון לשכנז (בוליז, פיזלן), וזהו מין ספונין (שוועמ־מע) ויש מהן לרסיי (גיפֿטיג), ולכן לעקו החכמים כלכלס מהגויד מות נסיר, ולי לפשר לומר כי הנלע"ז הוא bouillon כמו שהעתיק המעתיק לפום קלרלסרות מקס"ו, כלומר bouillon blanc (קעניגקערלע, ווַאַסערקרויט), הלא זה מין עשב מתוק וטוב לתרופה, והמרק לשר נרקח ממנו ממרק החזה מלחות; ועיקר טעם שם פקועות מניחר בשרכי לשון ערך פקועות, ועיין מרפא לשון פ"ג דשביעית מ"ח ד"ה ואמר רבי יהודה וכו'.

ה ג אחלי, שהיילמ"ט בלע"ז וכו'; souhaitement (וואונט, פֿערוַאַנגען).

— טו ברכה, מנחת שלום וכו' שלוד"ו בלע"ז; saluto בל"לית, ובל"ל salut (גרום), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות בירמי' ל"ג ו'.

— יט כבדח ארץ, שם מלה וכו' לרפינ"ט בלע"ז; arpent (אין אַקערגען (אַכדעם), עיין בנאור לספר נרלשית ל"ה ט"ז.

— כג בשני חריטים, בשני נימין לרוכין פרידיי"ם; נשנת ל"ג ח' ד"ה פונדלות פי' כמין חריטין כיסים לרוכים ונותנים בהם מעות ובלע"ז בריד"ם, עיין במרפא לשון שם, ואין להסתפק כי הנלע"ז מזונג. והמעתיק נדסום קלרלסרות כתב שמלת נרש"י כ"י נוייל"ם; וזהו bourses (דיא בייטעל).

ט יג גרם, לורלויי"ו בלע"ז; כל"לית oriuolo (אוהר), עיין מרפא לשון לסדר המשנה פ"ג דעדיות ד"ה לכן שעות.

ר ח צבורים, ממרין מונט"י בלע"ז; כל"לית monti (דיא הויפֿען).

יא ד לכרי, שם דבר לקבוצת הגבורים נרני"ר בלע"ז; banniére (פֿאַנער, אויטשפרייג־לינ: מייגע בַּאַנדע קריעגער).

— טז ידים, מקום לישב:כל"ח בלע"ז; כל"לית stanza (פֿוַאַטן,חויפֿענטהַוַאַט, געוועהנהייט).

יך כו מורח מאד, מילר מלר קונטריאי"ם בלע"ז; ובן לועז וגר לא תונה (שמות כ"נ כ') קונטריאי"ר, וזהו contrarier (היגדערלייך זיין); ונפסחים ס"ו ח' ד"ה מקנטרין לועז קונט:די"ר, וזהו contredire (וידערטפרעכן, טטרייטזיגטיג זיין), אלו שהנלע"ז מזונג והנכון בזמות שם, ועיין מרפא לשון נזיר מ"ט נ' ד"ה קנטרנין.

בהעלת

מלכים ב

יח יז בהעלח, פיסקיר"ה בלע"ז; בל"ט peschiéra (פֵּישהַאלטער, פֵּישטייך).

— כג החערב, גייר"ר בלע"ז; gager (וועטען, לוֹץ פּפַאנדע זעטצען).

יט ד והוכיח, מיספרוב"ר בלע"ז; éprouver (ערפּרוֹבען, עלווייזען, אמפּפינדען), וכוונת הספעיל ידוע, ועיין בהמאזר לספר נרחנית ל"ח ל"ז.

— כז דהתרגיך, ותת לחזר וכו' ולהתעורר מלי נרוגז ורעש לחטרימי"ר בלע"ז; בל"ט stormire (טטילאען, אויפּכלויזען).

כ ט הצל עשר מעלות וכו', הכל למעלות העצויות לבעות היום כמו לורלויי"ו בלע"ז; עיין לעיל ט' י"ג מלת גרס.

כא יב חצלנה, לצין מכלתיס טינטני"ר בלע"ז; tinter (קוינגען), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות ירמי' י"ט ג'.

כה יז ושבכה, קופיי"ח בלע"ז; עיין מלכים א' ז' י"ו.

8 1. pros. 1925
k.6010.

